

СЕРГІЙ ЖИЖКО

ПЕРЕТВОРЕННЯ

*Моїм батькам Єфросинії Карпівні
й Андрієві Павловичу присвячую*

СЕРГІЙ ЖИЖКО

ПЕРЕТВОРЕННЯ

Видавничий центр
«Просвіта»
Київ-2011

ББК 84Ук7-4
Ж 70

Книга «Перетворення» є концептуальним продовженням першої книги автора «Нація як спільнота» (2008).

У понад шістдесяті есе-нарисах автор апелює до національної пам'яті, свідомості, спонукаючи читача вийти із забуття свого українського єства, здійснити спільне національне зусилля – перетворення духу і поступу, аби стати господарями своєї долі.

Щиро вдячний всім, хто допоміг зустрітися цій книзі із читачем.

Сергій Жижко

Видання здійснене за сприяння громадської організації «Центр національних стратегій»

*Всі права належать Автору.
(Інтелектуальна власність захищається Законом України
«Про авторське право і суміжні права» Цивільного кодексу України)*

4702640201
Ж $\frac{\quad}{2011}$ Без оголош.

ISBN 978-966-2133-67-7

© Сергій Жижко, 2011.
© Василь Василенко, художнє оформлення,
2011.
© Видавничий центр «Просвіта», 2011.

**«Лише повне перетворення, лише початок цілком
нового духу може нам допомогти».**

Г. ФІХТЕ

**«Перетворення релігійного, соціального та політичного
колективу має відбуватися зсередини».**

АЛЬБЕРТ ШВЕЙЦЕР

Зміст

У пошуках українського президента-націоналіста. <i>Володимир Сергійчук</i>	9
Урок українського. <i>Сергій Жижко</i>	11
СТАНОВЛЕННЯ НАЦІЇ (Хто ти, Україно?)	
БОГ І ЛЮДИНА	13
ЛЮДИНА І БАТЬКІВЩИНА	17
Батьківщина. Терен	21
РІД. ПЛЕМ'Я. ЕТНОС. НАРОД	26
Рід	27
Плем'я	29
Етнос	30
Народ	31
ЛЮДИНА І СУСПІЛЬСТВО	33
ТРАДИЦІЇ	36
МОВА	37
Процеси асиміляції і російщення в Україні	44
МОВА І НАЦІЯ	48
НАЦІЯ	51
НАЦІОНАЛЬНІСТЬ. СВІДОМІСТЬ. ІДЕНТИЧНІСТЬ	58
Гідність	64
Чесць	65
Пам'ять	65
Душа	67
Дух	68
Воля	70
Характер	72
НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ	75
Ідея нації	79
Національні мета, завдання, місія	82
Ідеал	83
Містика національна	85
Місія нації	87
НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНТЕРЕС ТА ЕГОЇЗМ	87
Політичні, економічні, соціальні інтереси	88
СОЛІДАРНІСТЬ НАЦІЇ	92
КОНКУРЕНЦІЯ МІЖ НАЦІЯМИ	101
ПАТРІОТИЗМ	104

НАЦІОНАЛЬНЕ ДІЯННЯ	110
НАЦІОНАЛІЗМ	116
Націоналізм. Архетип. Інстинкт	116
Ідеологія	118
НАЦІОНАЛІСТИЧНИЙ РУХ	127
ПРО ГЕРОЇЗМ	132
Роль кадрів	132
Героїка. Чин	133
Жертовність	135
НАЦІОНАЛІСТ	138
ПРОВІДНИЦТВО	140
Провід	142
ОРГАНІЗОВАНА МЕНШІСТЬ	143
НАЦІЯ І ЕЛІТА	146
Ієрархія	146
Еліта	146
ОРДЕН ЯК КОНСОЛІДАЦІЯ ЕЛІТ	153
НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ (Українсько-російські стосунки)	
Витоки України	160
Українська ментальність, національний характер	169
Національна поведінка українців	172
Русь	184
МІСІЯ РОСІЇ	193
Шлях Росії	197
Руські – політична поведінка	201
Про «руській мір»	211
ІМПЕРІЯ	215
РОСІЙСЬКИЙ ЕКСПАНСІОНІЗМ	220
РОСІЙСЬКА КОЛОНІЗАЦІЯ УКРАЇНИ	224
КОМУНОРОСІЙСЬКИЙ ІМПЕРІАЛІЗМ	230
Білоемігранти про комуноімперію	239
МАЛОРОСІЙСТВО	244
ГОЛОДОМОР-ГЕНОЦИД	249
РЕПРЕСІЇ ПЕРІОДУ МОСКОВСЬКО-КОМУНІСТИЧНОЇ КОЛОНІЗАЦІЇ	260
РУСИФІКАЦІЯ	275
УКРАЇНІЗАЦІЯ. СПРОБА ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ	289
СОВОК	295
ВИЗВОЛЕННЯ	
СВОБОДА ОСОБИ. СВОБОДА ПРАЦЮВАТИ ДЛЯ НАЦІЇ	305

Свобода народу. Право нації і право людини	308
Роль особи в подіях	310
НАЦІОНАЛЬНЕ ГНОБЛЕННЯ	315
НАЦІОНАЛЬНЕ ПРОБУДЖЕННЯ І НАЦІОНАЛЬНЕ ВІДРОДЖЕННЯ	319
НАЦІОНАЛЬНА РЕВОЛЮЦІЯ	323
УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА РЕВОЛЮЦІЯ	330
НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНА БОРОТЬБА НАЦІЇ	335
НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНА БОРОТЬБА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	342
НЕЗАЛЕЖНІСТЬ	353
НАЦІЯ І ГЛОБАЛЬНИЙ СВІТ	
НАЦІОНАЛЬНА ДЕРЖАВА	357
НАЦІОНАЛЬНІ ДЕРЖАВИ І ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИЙ КОСМОПОЛІТИЗМ	365
ВЛАДА І УКРАЇНСЬКИЙ НАРОД	368
МОСКОВСЬКА ВЛАДА	375
МОСКОВСЬКА КОМУНІСТИЧНА ВЛАДА	381
ТОТАЛІТАРИЗМ	386
СПОРІДНЕНІСТЬ КОМУНІСТИЧНИХ І ФАШИСТСЬКИХ РЕЖИМІВ	391
НАЦИЗМ	399
ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМ ТА ШОВІНІЗМ ЯК АНТАГОНІСТИ НАЦІОНАЛІЗМУ	402
ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І НАЦІЇ	410
Етнічні меншини та міжнаціональні стосунки	414
ГЕОПОЛІТИКА І МАЙБУТНЄ УКРАЇНИ	424
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	432
КАРТИ	436

У ПОШУКАХ УКРАЇНСЬКОГО ПРЕЗИДЕНТА-НАЦІОНАЛІСТА

Наприкінці 1990-х років в одному з інтерв'ю тодішній заступник Голови Конгресу Українських Націоналістів Сергій Жижко заявив, що треба прагнути до того, аби наступний президент України був українським націоналістом. Як можемо переконатися, протягом останніх десяти років подібного не сталося в нашій історії. Можливо, тому, що значна частина нашого суспільства не усвідомила навіть смислу цього поняття – націоналіст, перекручуючи, як правило, справжній його зміст.

Тож Сергій Жижко вирішив заповнити цю прогалину в знаннях наших громадян, систематично інформуючи українство про думки з цього приводу видатних людей: політиків, ідеологів, філософів, державних діячів, теоретиків. Як стверджує автор, можна було розмістити це поняття в різній послідовності: висловлювання окремих авторів про різні аспекти цієї теми, або, скажімо, виклад цитат згідно хронології подій, періодів історії, чи простежити специфіку розвитку різних націй. Він же вирішив вибрати для подачі матеріалу таку матрицю, яка представляє всю проблематику, пов'язану із буттям людини, народу, буттям нації.

А в бутті людини є життя, свідомість, душа, поведінка – і все це пов'язано не тільки з самим життям навколо Землі. А все це пов'язано із більшою таємницею Всесвіту, яку людина завжди пізнавала, з якою себе пов'язувала через сенс життя, і цю таємницю, цю животворну силу людина назвала Богом. А оскільки цей світ є вічно існуючий, і вічно живий, і для людини мало пізнаний, то звичайно, що ідея Бога є провідною у цьому космічному вимірі існування людини. І Бог – як творець цього світу – виступає першо-причиною і життя, і обставин життя.

Повністю погоджуюся з Сергієм Жижком, що людина завжди намагалася пізнати Бога, зрозуміти своє місце, свою роль перед Творцем. Один із лідерів українських націоналістів Степан Бандера, який був не тільки організатором цього визвольного руху, але й ідеологом, так зазначав місію людини на землі: **«Вищою метою життя людини на землі є наближення її до Бога».**

А Юліан Вассиян, пишучи про розвиток нації, пов'язував цей процес з божественним: **«Бог є дійсна міра для безконечних можливостей і можливих безмірів»; «Без честі нема людини, без людського життя нема Божого світу і не чути в ньому Бога...»**

Зібравши відповідні цитати із Біблії, Корану, інших священних текстів, а також висловлювання окремих богословів і філософів на цю тему, автор даної книги стверджує, що людина в цьому світі не випадкова, її життя має велику таємницю – більшу, ніж ту, яку вона собі уявляє, носить і може усвідомлювати. Людина народжена попередньою історією, попередньою еволюцією. І ця історія та еволюція не є в різних народів однакова,

не може бути одновимірною, тому що вона формувалася на території земної кулі в різних геофізичних, кліматичних та геополітичних обставинах. І людина еволюціонувала по-різному. Тому витворилися різні народи, різні культури. Відповідно, на сьогоднішній день витворилися нації – і це не є випадковим. Ці результати і рівні розвитку мають свої причини, народи можуть і мусять розвиватися – тільки враховуючи попередню історію і попередні події.

У таких умовах розвивався й український народ. Тож правомірно автор зазначає, що «...національно-визвольний і націостверджуючий виміри українського націоналізму охопили не весь український народ, і ми не зуміли здобути та збудувати національну державу. Інакше б наше суспільство давно процвітало. А на сьогодні ми цієї бази просто не знаємо. Треба, щоб українство навчилося свого націоналізму – того, який є, і цього буде достатньо, щоб розвивати українську націю і державу».

Очевидно, отоді ми і збудуємо Українську Україну. Поки ж що ми в пошуках українського президента-націоналіста, який має не тільки пізнати суть націоналізму, а й зреалізувати його на практиці.

*ВОЛОДИМИР СЕРГІЙЧУК,
професор Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, доктор історичних наук*

УРОК УКРАЇНСЬКОГО

Мені однаково, чи буду я жить в Україні, чи ні...
Та неоднаково мені...

Тарас Шевченко

Саме тому і прийшов до читача цей текст, що мені однаково, що буде зі мною, і неоднаково, що буде з Україною. Мені неоднаково, чи будуть українці, чи їх не стане, якими вони будуть і яке вони створять для себе життя. «І живі, і ненарожденні»... Хочеться, щоб і всім українцям було неоднаково.

«Перетворення» є логічним продовженням, розвитком виданої у 2008 році книги «Нація як спільнота».

Мені пощастило упродовж двох років мати можливість у півгодинному ефірі на радіо «Культура» у вільній бесіді, в діалозі із слухачами розділ за розділом представляти книгу «Нація як спільнота». Тракувати висловлювання, ствердження знаних у світі філософів, письменників, культурологів, державників з приводу одних із найважливіших явищ суспільного життя – етно- і націогенезу, національної ідентичності, національно-визвольної боротьби, форм державності і долі націй у сьогодишньому глобалізованому світі.

Саме від радіослухачів і надійшла порада – оформити аудіоматеріал у текст.

На основі конспектів, тез і фрагментів самих радіовиступів створені нариси, есе й оформлені у книгу «Перетворення». Цей матеріал не є імпрровізацією, а зібрані протягом останнього періоду національного відродження, особистої участі в ньому думки і спостереження над українським національним життям, а також узагальнення, які виникали в процесі роботи над книгою «Нація як спільнота».

Це своєрідний урок українського життя – досвіду, історії, сенсу, який я осягнув, отримав від свого народу за останні двадцять років. Від нації, видатних діячів, теоретиків, ідеологів, вчених.

Це крок до взаєморозуміння, підтримки, до дискусії і критики, до протистоянь, які б сприяли опірності, нарощуванню сили української нації в її становленні та утвердженні у новітньому світі XXI століття.

На відміну від інших народів, особливо з давньою державною традицією, ми є народом, який входить у новітню історію, пройшовши внутрішнє, духовне переродження, в ім'я визволення прийнявши нову самоназву. Народом, який стає нацією, здобуває смак свободи і вчиться державності, визволившись у тривалій боротьбі з-під небувалого раніше пресингу, довготривалого підневільного стану. Зі стану не тільки бруталного

насильства, прямого національного гноблення, а зі стану народу, до якого тоталітарним, націовигублюючим комунорежимом застосовувалися спеціальні засоби – присипляння дурманом отруєної дружби, замутелічення через псевдодобро, навернення до небуття технологіями (за визначенням Івана Дзюби) «нагнітання мороку», аби тільки ми не знали, хто є, і стали манкуртами без роду-племіні.

Але зневоливши народ, його самоусвідомлення насильством завойовництва, десятиліттями заливають палання народної душі не просто водою, а протипожежною сумішшю ідеологічних нечистот, роками присипляють пропагандивним снодійним, у поколіннях виробляють рефлексивні навички приймати чуже за своє, заманюючи весь народ на манівці.

Нас притрушують отрутохімікатами слів і псевдовартостей, неправдиво діагностують хвороби і рекомендують неадекватні «ліки». Коли ж ми одужуємо, нам показують хибну дорогу. Якщо ж ми йдемо у правильному напрямку – з нами воюють як з ворогами.

Щоб ми не об'єдналися, не воскресли духовно, нас роз'єднують за ознаками фальшивих ідеологем та стереотипів мислення, нав'язаних, штучно створених у неволі факторів – сприйняття нами чужої історії як власної, перешкоджають вибору цивілізаційної самореалізації, паразитують на двомовності, церковних поділах.

Безкінечно бути аморфним, ніяким, безликим суспільством ми не зможемо. Якщо українці не визначаться із собою, хто ми є, то продовження самостійності у XXI столітті буде відбуватися у безкінечних формах суспільно-політичного безглуздя, супроводжуватиметься злиднями та стражданнями. Перетворення є доконечною потребою... Перетворення бездержавного народу у господаря свого дому, колишнього гвинтика комуністичної системи на вільну людину, аморфного пострадянського суспільства у модерну націю, «совка» – радянської людини – на українця...

Народам притаманний спільний дух. Нашому суспільству необхідно здійснити переродження на рівні духу. Видобути його – все одно що запалити вогонь нового життя ...

Пройшовши перетворення на індивідуальному рівні, ми пройдемо його і на спільнотному, ми породимо єдине українське національне зусилля. Здійснюючи надзусилля, ми маємо об'єднатися.

Перетворення здійсниться.

Я певен, що українська нація відбудеться, вплавить у себе всі позитивні складові невтраченої української традиції, сьогоднішньої модерної цивілізації, і це буде шляхетний метал.

Все станеться за Тарасом:

*Встане Україна.
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти!..*

СТАНОВЛЕННЯ НАЦІЇ (Хто ти, Україно?)

БОГ І ЛЮДИНА

З виступу на радіо «Культура». Сергій Жижко: Дійсно... задум книги полягав у тому, щоб через цитати представити читачеві твердження, думки видатних людей: політиків, ідеологів, філософів, державних діячів, теоретиків, які висловлювалися на цю важливу для суспільного життя тему – тему нації. І тому необхідно було підібрати такий матеріал.

Він був підібраний – як висловлювання, ствердження, записані думки-цитати.

Можна було розмістити його в різній послідовності: подати висловлювання окремих авторів про різні аспекти цієї теми або, скажімо, викласти цитати відповідно до хронології подій, періодів історії чи простежити специфіку розвитку різних націй. Я вирішив вибрати для подачі матеріалу таку матрицю, яка представляє всю проблематику, пов'язану із буттям людини, народу, буттям нації. І від того, що є світ, що собою являє людина і очевидно, що все починається з Бога, все починається із того, що земна куля, яка обертається в космосі й оповита біосферою (і яка є, можливо, єдиною в космосі)... в цій біосфері навколо земної тверді витворився живий світ, людська істота, виникла її свідомість. І сама земна куля з відтворюваною і живою природою у цьому багатопланетарному космосі і життя на ній не може бути чимось суто матеріалістичним, безмовною частиною-біомасою чогось вічно матеріалістичного.

Тобто у бутті є життя, є свідомість, є душа, є поведінка – і все це пов'язано не тільки з самим життям навколо Землі. А все це пов'язано із більшою таємницею всесвіту, яку людина завжди пізнавала, з якою себе пов'язувала через сенс життя, і цю таємницю, цю животворну силу людина назвала Богом. А оскільки цей світ є вічно існуючий і вічно живий, і для людини мало пізнаний, то звичайно, що ідея Бога є провідною у цьому космічному вимірі існування людини. І Бог – як творець цього світу – виступає першо-причиною і життя, й обставин життя. **«Усе, що переживається нами у душевному житті, стає думкою, проходить крізь думку, хоча не є лише думкою і ніколи остаточно не виражається у слові... Невиголошеність не є синонімом безсловесності, алогічності, антилогічності, швидше навпаки, вона якраз і є безперервним виголошенням, яке народжує словесні символи для свого втілення. ...Будь-яке переживання одним боком і є розумове. Усе робиться предметом думки, і в цьому сенсі усе є думкою, усе є словом, позначеним іпостассю Логосу»,**– писав російський філософ М. БЕРДЯЄВ.

Людина завжди намагалася пізнати Бога, зрозуміти своє місце, свою роль перед Творцем. **«Духова істота в мені – це Богові рівна істота, в ній цілий світ і Бог»** (Г. СКОВОРОДА). Степан Бандера, відомий всім більше як політик, один з лідерів українського визвольного руху, був не тільки його організатором, а й ідеологом. Він так зазначав місію людини на землі: **«Вищою метою життя людини на землі є наближення її до Бога»**.

Один з теоретиків українського націоналізму Юліан Вассиян, пишучи про розвиток нації, пов'язував цей процес з божественним: **«Бог є дійсна міра для безконечних можливостей і можливих безмірів»; «Без честі нема людини, без людського життя нема Божого світу і не чути в ньому Бога...»**

Людина завжди намагалася підтримувати зв'язок із Богом, вбачати поєднання божого провидіння у житті людей, суспільства, житті своєї родини, народу. Наведемо кілька висловлювань відомих націоналістів про пов'язаність народів із Богом: **«Дорога до Бога веде через Батьківщину. Однак лучба з Богом можлива тільки безпосередньо між ним і душею людини. Поминути Батьківщину, найвищу дійсність реального світу, значить боротися з нею, як зо злом, відрікатись її в ім'я ложно зрозумілого Бога. Бог не жадає від людини самогубства, а таким є заперечування своєї найширшої, національної індивідуальної індивідуальності... Загально: природний порядок веде від Батьківщини до Бога. Спору між ними нема»** (Ю. ВАССИЯН).

«Розділені кордоном смерті, але з'єднані зв'язком віри, ідеї і любові – живі та померлі можуть собі взаємно помагати перед Богом і через Бога» (С. БАНДЕРА).

«Мета всякого руху народного, в усякому народі й у всякий період його буття, це єдино лише пошукування Бога, Бога свого, конче власного, і віра в нього як у єдиного істинного. Бог є синтетична особистість усього народу, взятого від початку його і до кінця» (Ф. ДОСТОЄВСЬКИЙ, «Беси»).

«Небо, в яке я хочу вірувати, то Іспанія небесна і вічна, а мій Бог є Богом іспанським» (М. де УНАМУНО).

Тому я зібрав належні цитати із Біблії, Корану, інших священних текстів, а також висловлювання окремих богословів і філософів на цю тему – які потверджують, що світ справді поєднаний із божественністю, що людина в ньому не випадкова, що життя людини має велику таємницю – більшу, ніж ту, яку людина собі уявляє, носить і може усвідомлювати. І, відповідно, людина також не є самодостатньою. Вона не є чимось абстрактно-існуючим – просто народженим ось так «нізвідки». Не було, немає людей не народжених людьми, з'явлених поза суспільством, зроджених із штучних матеріалів біороботів – без пов'язаності із предками, з народами.

«Людина в обличчі Бога це хвиля, яка приходить і проминає і лише на коротку хвилину має своє позірне самостійне буття» (БОКОВНЕФ). І хоча життя людини проминальне і з точки зору вічності коротке, та у ньому вміщається не тільки таємниця буття і божого творіння, але й свідомого життя, проявлення свободи волі. Людина народжена попередньою історією, попередньою еволюцією. І ця історія та еволюція не є в різних народів однакова, не може бути одновимірною, тому що вона формувалася на території земної кулі в різних геофізичних, кліматичних та геополітичних обставинах. І людина еволюціонувала по-різному. Тому витворилися різні народи, різні культури. Відповідно, на сьогоднішній день витворилися нації – і це не є випадковим. Ці результати і рівні розвитку мають свої причини, народи можуть і мусять розвиватися – тільки враховуючи попередню історію і попередні події.

Створення людини, її еволюція до розумної істоти – це багатомільйонний, багатотисячний період розвитку. Сьогодні дати відповідь про те – «де перша людина жила?», «де вона появилась і з якого часу йшла її еволюція?» не є завданням нашої бесіди. На ці питання є відповідні наукові дослідження і археологи, антропологи провели вже належну роботу, про що можна дізнатися у відповідній літературі.

Але... Якщо вести мову про людину – на сьогоднішній день є ряд рас, є сотні народів, є сформовані протягом сторіч або ж у ХХ столітті нації, які є відмінними і які представляють людську породу в різних характеристиках. Це є свідчення еволюції людської істоти, спільнот у тих чи інших географічних, кліматичних, територіальних обставинах. Людина набувала расових ознак тисячоліттями, проживаючи в специфічних кліматичних умовах, на певній території, і її розвиток, її зовнішні ознаки й поведінкові характеристики залежали від того, де проходила її еволюція. Біблія твердить, що перша людина – Адам, згодом – Єва, пізніше – відома історія про вигнання з раю – їхнє гріхопадіння, дальший розвиток людини... Ця біблійна версія представляє ту частину релігійного уявлення еволюції людства через священний текст – як людина була створена Богом і як появилась від однієї особи. Інша справа – як розвивались потім люди, як поширювались по території земної кулі, як вони набували расових ознак і виходили на цивілізаційний шлях розвитку? В інших релігіях відмінна космогонія творення світу, розвитку людини і виявлення, реалізація її духу.

Для пов'язання сьогоднішньої теми з наступними відзначимо також бачення українським дослідником – етнологом і соціальним психологом Володимиром Янівим відмінностей між розумінням Бога у традиції західного світу, в Україні і російській історії: **«Акт, чинність, дія – це в житті і розумінні європейця, як підмічує Грізебах, – «участь людини в творчості Бога». Отже, чин і тільки чин підносить людину до Творця. І навпаки, не тільки ми чином підносимося до Бога, але й Бог жадає від нас чину»** (В. ЯНІВ). **«...Поняття Бога, як джерела автократизму й деспотії в Росії, цілком інакше від поняття Бога в Україні. Бог у Росії – це чиста абстракція, це закон, часто строгий і немилосердний, тоді як в Україні «міцне почуття божої всеприсутності, душевна скруха, внутрішня розмова з Богом, тайне думання про божу волю над собою, сердечний порив у світ невідомого, таємного, радісного». У висліді тих двох різних постав – у росіян перевагу має формалізм («буква закону») і сама форма, зовнішність, обряд, коли в українців на перший плян виходить істота відношення до Бога»** (В. ЯНІВ).

Ганна Короненко (радіожурналіст, ведуча програми): ...Від слухачів було питання «про єврейську націю і іудаїзм».

Сергій Жижко: Ми знаємо, що, справді, певну тривкість розвитку того чи іншого народу в його історії, в його історичному шляху, в його долі забезпечували національна культура і національна релігія. Ті народи, які спромоглися на своєму історичному шляху витворити цілу систему релігійного світогляду та практики релігійного життя і культу, які можна назвати національними релігіями, – ці народи мають дуже міцний національний організм. Вони краще захищені від різноманітних глобальних і геополітичних конфліктів. Вони мають якіснішу, міцнішу національну ідентичність і національну свідомість. І це сприяє їм інтенсивніше розвиватися.

Прикладом є єврейський народ, який кілька тисяч років у своїй історії культивував національну релігію – іудаїзм. А з іншого боку, іудаїзм, розвиваючись, через різні приписи і зобов'язання навчав та до певної міри тренував у духовному, в суспільно-політичному і в економічному вимірах єврейський народ. І таким чином національ-

на релігія – іудаїзм – була тим двигуном, тією динамо-машиною, яка зуміла, з одного боку, зберегти єврейський народ у діаспорних формах життя серед інших народів, – і не тільки зберегти як національно-культурну одиницю, але й вистояти перед багатьма лихоліттями, – і вивести цей народ на сучасний момент як один із найпотужніших промутерів сучасної цивілізації.

Японія демонструє, що «синтоїзм» – як національна релігія – також вилонив в японському народі таку духовну культуру, яка допомогла японцям, коли вони зустрілися із західною цивілізацією, перейняти її найкращі досягнення і розвинути їх у багатьох явищах навіть набагато краще, ніж це зробив західний світ. І на сьогоднішній день японська нація дійсно є однією із найрозвиненіших націй.

Якщо говорити про українство й Україну, то в Україні є спроби відродити рідновір'я (або ж Даждь-божівство, тобто вірування, які були дохристиянськими) і запропонувати українцям цю давню культуру. Многобожжя більше тисячі років тому втрачено, тисячу років не розвивалося. Таким чином його адепти хочуть дати можливість нібито розвивати українську національну релігію і духовність такою, яка, можливо, й захищала б український національний організм від руйнівних духовно-культурних цінностей, – про що вони твердять. На сьогодні ми не спостерігаємо широкого поширення культу многобожжя в Україні.

Г. Короненко: ...Але в даному випадку питання було «про християнство» – яке мало б стати державною ідеологією.

С. Жижко: На сьогоднішній день Україна, після діянь атеїстичної радянської влади, є секуляризована держава, а у пострадянське українське суспільство прийшло багато нових релігійних течій, релігійних центрів і навіть новітніх культів, в основному христологічних, які конкурують між собою, змагаються за збільшення приходів і навернення до своїх церков віруючих. Держава не може надати пріоритет для підтримки тільки однієї конфесії, однієї церкви. Це було б політизацією цієї церкви. І Конституція наша стоїть на тому, що держава не може втручатися в духовне і релігійне життя. Саме ж духовне і релігійне життя настільки зрізничковане, настільки воно пістряве і до певної міри хаотичне, невпорядковане, що говорити про запровадження державної ідеології християнства просто нереально. Сьогодні надворі не 988 рік. Тобто сьогодні християнство має розвиватися в Україні органічно, так, як його можуть розвинути існуючі християнські релігійні центри і самі віруючі.

Г. Короненко: Питання про авторитет «балканського націоналізму»...

С. Жижко: Я не хочу сказати, що «балканський націоналізм» є якоюсь однією з вищих фаз розвитку націоналізму. Навпаки, націоналізм найбільш розвинений був у Франції – як ідеологія, а також у Німеччині, Польщі, Італії. Але я б хотів сказати, що український націоналізм має одну з найкращих теоретично розвинених баз, потверджених у двадцятому сторіччі безприкладними діями в час національно-визвольної практики. Слід зазначити, що національно-визвольний і націостверджуючий виміри українського націоналізму охопили не весь український народ, і ми не зуміли здобути та збудувати національну державу. Інакше б наше суспільство давно процвітало. А на сьогодні ми цієї бази просто не знаємо. Треба, щоб українство навчилося свого націоналізму – того, який є, і цього буде достатньо, щоб розвивати українську націю і державу.

Я хочу сказати, що книга «Нація як спільнота» не є складною для сприйняття, тому що цитати в ній короткі і висловлені в них думки є, з одного боку, глибокими, а з іншого – простими і доступними для розуміння.

Що стосується поглибленого представлення євангельських, старозавітних чи інших релігійних текстів, то ширше пізнавати їх є правом тих людей, які їх читають...Право людей ці тексти розуміти, приймати, сповідувати ту чи іншу релігію й віру. Втручатися у релігійну свідомість і релігійне життя окремих людей ми не маємо права. Хіба ті чи інші релігійні погляди можуть, скажімо, шкодити здоров'ю людини або бути соціально чи в державному, в правовому сенсі небезпечними і некоректними – бо ж тоді держава дійсно має право припиняти таку релігійну практику. Але таких релігійних практик в Україні на сьогоднішній день (як було, наприклад, з «Білим братством») майже не спостерігається.

А нашим завданням сьогодні було представити коротко проблему відносин людини із Богом і світом, який він створив.

ЛЮДИНА І БАТЬКІВЩИНА

«Вплив землі на життя народів не підлягає сумніву. Народ без території це покруч... Назагал територія і земля це природні передумови для нормального розвитку народу, особливо ж у добі етногенези... народ занепадає, коли він втрачає землю».

О. БОЧКОВСЬКИЙ

«Основою основ є територія, на якій відтворюється генеза людини, той ландшафт, який підсвідомо формує свідоме та психічну адаптованість, яка об'єднує людність в етнічну громаду».

В. СНИЖКО

«Оскільки люди входять до біосфери Землі, вони не можуть уникнути впливу біохімічних процесів, що формують їхню підсвідомість чи сферу емоцій. А емоції не меншою мірою, ніж свідомість, штовхають людей на вчинки, які інтегруються в етногенні й ландшафтні процеси. Різниця ж між свідомою і емоційною сферами поведінки етнічних спільнот у тому, що перша підкоряється закону спонтанного суспільного розвитку, а друга пов'язана з енергетичними поштовхами».

Л. ГУМІЛЬОВ

«Другою передумовою успішного розвитку народотворення слід вважати територіальну стабілізацію населення, цебто визначення певних зовнішніх кордонів, всередині яких етногенетичні перемини переходять звичайно краще та глибше. Це в свою чергу буває обумовлене більшим або меншим географічним розподілом і визначенням того чи іншого суходолу».

О. БОЧКОВСЬКИЙ

«Річкова мережа формує одність території, її торгівлі, влади, звичаїв, врешті мови й релігії. Ріки формують групу людности на Україні впродовж тисячоліть. Сітка внутрішніх доріг української території достосована до мережі рік, до переправ, бродів і гирл. Як у біології індивідуальність зародку починається від пульсування окремої системи обігу крові в безформній плазмі, так духовний організм починається на Україні від пульсу-

вання мережива річних і зв'язаних з ними суходолових доріг. І це пульсування аж донині оформлює значення української території і зариси її духовності».

Ю. ЛИПА

«Отже поширення самосвідомості людини в широчінь (в простір, який заселяє нація, в простір батьківщини) і в час (в історію), що zarazом є процесом поглиблення її особовості, витворює стан соціальної свідомості і кристалізує психологічну категорію «ми». Цим способом усі громадські добра, урядження і всі прояви життя стають в певній мірі частиною приватного життя. Звідси поняття: наша мова, наша держава, наш уряд і т. д. Людина, що почуває себе учасником життя, яке називає «нашим» і яке є рівночасно її особистим, виконує роль його живої цеглинки в такій мірі, в якій вона цього прагне і на це спроможна».

Л. РЕБЕТ

«Національні особливості творяться, головним чином, натуральними умовами тієї місцевості, де ця національність живе. Психіка людини є дещо дуже чутливе і вразливе: кожна найменша особливість у природі місцевості, зберігаючись і впливаючи з року в рік, з роду в рід, не може не відбитися, врешті-решт, на психіці населення, створивши у ній свою особливу, може й не помітну неозброєним оком, рисочку. Сума всіх цих рис та рисочок – відбиток великих і найменших особливостей місцевої природи – складає основу місцевої особистості».

В. ЖАБОТИНСЬКИЙ

«Участь природи в великоруських піснях дрібна, в українських незвичайно велика; українська поезія не розлучається з природою: природа оживляє її, поділяє з нею радість й журбу людської душі; трави, дерева, птаство, звір'ята, світила неба, ранок і вечір, весна і сніг – усе дише, думає, почуває разом із людиною, все відгукується до неї чарівним голосом, – голосом то співчуття, то надії, то присуду...»

М. КОСТОМАРОВ

«Вони любили землеробство, любили розводити худобу та вирощувати хліб, знали чимало домашнього ремесла й повсюдно відкривали корисну торгівлю виробами своєї країни, творами свого мистецтва.

...Вони були милосердні, гостинні до марнотратства, любили сільську свободу, але були покірні й слухняні, вороги розбою і грабунку. Все це не допомогло їм захиститися від поневолення, а навпаки, сприяло їх поневоленню. Адже, якщо вони не прагнули до панування над цілим світом, не мали войовничих дідичних правителів і ладні були скоріше платити податок, тільки б не чіпали їхньої землі, то чимало народів, а найбільше німці, вчинили щодо них великий гріх».

Й. ГЕРДЕР

«Нещастя цього народу полягає в тому, що за всієї своєї любові до спокою та домашнього завзяття він не міг встановити довговічного військового ладу, хоча йому й не бракувало мужності в хвилину бурхливого опору. Нещастя слов'ян – у тому, що за положенням серед народів землі вони виявилися, з одного боку, дуже близько до німців, а з іншого боку, їхні тили були відкриті для набігів східних татар, від яких, навіть від монголів, вони багато натерпілися й настраждалися».

Й. ГЕРДЕР

СТАНОВЛЕННЯ НАЦІЇ (Хто ти, Україно?)

Політична «любов» надає чіткішої виразності такій абстракції, як нація. Це, всього-на-всього, любов до однієї великої родини. Але ж «родина» і «домівка» невіддільні образи загальної уяви, а любов потребує, щоб родини мали домівки; бездомні родини потребують політичного притулку; адже нація без «батьківщини» – парія. Таким чином, «відданість» і «*батьківщина*» підкріплюють одне одного в пошуках шляхів повернення до витоків. Навіть ті нації, що живуть у рідному краєві, мусять «наново коренитися», ще раз прилучаючись до свого стародавнього походження, свого автентичного «Я».

Е. СМІТ

«З іншого боку, батьківщина становить історичну територію, успадкований від предків край. Адже саме в цьому краєві могили наших прабатьків. Окрім того, батьківщина – це арена й обов'язкове тло для великих діячів та поворотних моментів в історії нації – битви й угоди, засідання й збори, подвиги героїв, святині й школи праведників та мудреців. Який же націоналізм не возвеличує надзвичайної краси «наших» пагорбів та гір, наших річок, озер та полів, які благословив Бог (або боги)?»

Е. СМІТ

«Немов той верес тримаємося ми цупко, руками та ногами й навіть зубами, нашої землі. Хто хотів би нас вирвати з неї, вирве тільки стебла, бо коріння залишаться у ґрунті, щоб з них вирости нові парости».

ЮХАНІ АХО (фінський письменник), 1899

«Земля не тільки годує людей, але й виробляє вдачу народу. Можна сказати, що кожен народ є відбитком своєї території. В цьому сенсі говориться про залежність історії від географії... Не територія, але народ врешті-решт є майстром своєї історичної долі. Земля це сцена, а народ це митець, що гірше або краще грає свою національну драму, тобто творить свою власну історію».

О. БОЧКОВСЬКИЙ

«Певні частини земної поверхні, разом з їхніми мешканцями, вочевидь, приречені від природи формувати політичні утворення».

ФІХТЕ

Сьогоднішню нашу розмову ми означимо заголовками «Людина і Батьківщина», «Людина і суспільство», «Родина, рід, плем'я, етнос, народ». Але перш ніж ми розпочнемо розмову, я хочу навести фрагмент статті журналіста газети «День» Ігоря Сюдюкова про цю книгу*, яка нещодавно була надрукована: **«Що таке нація? Випадкова беззмислова сукупність людей, які з незбагнених для нас причин, – може, була на те воля Творця, – виявилися зібраними разом у певному місці, у певний час, або ж братство свідомих будівничих спільного майбутнього, об'єднаних певною метою? Що, власне, цементує націю? Конкретні економічні інтереси? Єдність історичної пам'яті? Чи залізна воля вождя? Які неочевидні, проте безперечно вельми дієві соціальні закони могли б пояснити дивовижну стійкість одних народів, які не сходять з арени історії вже не одну тисячу років, і трагічна швидкоплинність земної долі інших етнічних спільнот, які наче**

* *Жижек С.* Нація як спільнота. – Київ: Дніпро, 2008.

зникли з лиця Землі за якимось безжальним Вищим вироком? Де зараз сліди етрусків, хетів, інків та й наших прадавніх предків – первісних індоєвропейців?». Так починається стаття, і, мені здається, у ній доволі цікавий огляд книжки.

Ганна Короненко: ...А зараз, пане Сергію, у мене до вас таке перше запитання...

Мені хочеться, аби ми повернулися туди – на початки нашої Незалежності, ...десь у 91-й рік, коли вона була проголошена і здавалося, що все буде як треба: є оця територія, є народ, є держава – ми уже можемо стати українцями.

Але... не так сталося, як гадалося.

Сергій Жижко: «Не так сталося, як гадалося!» – як говорив перший президент України Леонід Кравчук. А другий президент України Леонід Кучма сказав: «Скажіть мені, що вам побудувати – я побудую!» Він, правда, сказав перед цим, у 1994 році, «що українська національна ідея за ці чотири роки не спрацювала»...

Так ось, справді не спрацювала, і насамперед тому, що лідери, які очолювали державу і народ, не зуміли її правильно сформулювати і забезпечити реалізацію...Якщо говорити про певні ідеологеми, які на початку 90-х були важливими і дискусія про які торкнулася тексту Конституції, то в одній з дискусій запитували – «хто ж в Україні проживає?».

Це ж – не «населення». Отже...Чи це – народ України? Чи це – український народ? Чи це – українська нація? Чи це – народи України? І зрештою люди – широкий загал – не зовсім могли визначитися.

Якщо говорити реально, то – є український народ.

Але... український народ, – а його є понад 80% – це є базовий, етнічний масив, який розвивався із прадавніх часів на території, яка сьогодні називається «Україною» (а в минулому вона називалася по-іншому: у нас були інші держави – «Русь» в першу чергу, Антія). І український народ – його можна назвати «народом русів», «русинами» і це одне й те ж саме, що «українці», одне другого не заперечує.

Так. Ми є руські люди. Ми є руси, русини. І ми є українці.

І це одне й те ж саме... Просто ми за останню тисячу років живемо під двома назвами. Але... Якщо говорити про «народ» України, то «народу» України немає, немає народів України – є населення України.

Є український народ і етнічні меншини, етнічні групи, які представляють інші народи і в Україні проживають тривалий час разом з українським народом. І всі разом – якщо оцінювати стан пострадянського суспільства – ми є «народонаселення», ми ще не зовсім сформувалися у націю.

Якщо визначати, що ми є народ України: тобто українці і всі інші – то правильніше було б говорити, що ми є українська нація (якою ще маємо стати). Тому що поняття «народ» вужче ніж поняття нація – воно забарвлене етнічним родовим смислом і еволюцією кровно-спорідненої великої родини, а «нація» є явище політико-духовне, в якому об'єднуються українці – як базова етнічна спільність, яка проживає на цій території і до якої долучаються представники інших етнічних груп, які за різних історичних обставин і причин у попередніх століттях прибули на територію України і разом з українцями доброю волею можуть створити єдину спільноту – націю.

Батьківщина. Терен

«Найістотнішою ідеєю є ідеологія Терену – це ідеалістичне поняття: лише на певному терені під впливом різноманітних невидимих факторів (геомагнітне, електро-не, торсійне, біоенергетичне тощо поля) і унікальних обставин людина, яка підпадає під дію їх, є виконавцем Бога-творця (мова, культура, система господарювання, світобачення – похідні і надані Всевишньою Волею для підкріплення головного).

В.СНІЖКО

Людина, як найрозвиненіша розумна істота, і народ не можуть розвиватися поза особливостями терену розселення. Якути чи ескімоси, які живуть круглий рік серед мерзлот і снігів, а весна, літо і осінь тривають щонайбільше два місяці, не розвинули культуру, яку має арабський світ у спекотних пустелях, де такої пори року, як зима, не існує. Клімат Північної Європи і порівняно недалекого від неї Середземномор'я створив різні типи європейців, відмінності у їхній самоорганізації, характери народів, культуру. Африканський континент з його пустелями, саванами і джунглями не сприяв виникненню ще одного цивілізаційного центру, окрім стародавнього Єгипту. Племена, які кочували століттями від Байкалу до степів Причорномор'я, вели відмінний спосіб життя від фінських народів верхньої Волги, які були залежні від боліт та лісів. Кочівник не жив на одному місці, не будував будинку, тим більше міст, не пов'язував своїх сподівань з урожаєм. Він залежав від своїх табунів, табуни залежали від пасовищ. Пошук пасовищ, пересування степами, завоювання нових територій – сенс життя кочівника. У безкінечних мочарах і лісах, фактично тайзі, неможливо кочувати і розвивати скотарство, мало родючих площ для землеробства, проте багато звірів, риби, ягід, грибів, меду. Їх не треба розводити, доглядати, а слід вистежувати, нападати, вилловлювати – забирати у природи. Різні заняття – різний спосіб думання, різний досвід – різна поведінка, різний клімат – різні зовнішні ознаки – людство не могло на такій величезній для долання відстаней території, як Земна куля, і з абсолютно відмінними кліматичними умовами розвиватися одномірно. Одних годувало море, скотарство або ж мисливство, інші ставали землеробами. Територія, з усіма особливостями родючості ґрунту, наявністю звірів чи риби, обмеженням горами чи морями, розливом рік, кількістю сонячних днів чи тривалістю пір року, агрономічним календарем для росту та збирання культур, особливістю харчування, наявністю корисних копалин – через певні, часто єдино можливі на даному терені заняття, формувала людину і народи як особистість, специфіку їхнього розселення і виживання, традиції і звичаї, регулювала їхню кількість.

На цю тему дуже влучно писав один із теоретиків українського націоналізму Лев Ребет: **«Земля, територія, простір це один з перших чинників, що забезпечує тривкість групи... Значення землі таке сильне, що досі stále місце мешкання на одній території вирішує державну приналежність, разом за якою назагал йде національна приналежність».**

«Існує навіть погляд, що клімат формує характер народів. Холодне і гостре північне підсоння, кажуть, приневолює до важкої праці і планових заходів, щоб утримати людське життя. Воно виробляє волю і передбачливість. Знову ж, лагідний клімат виховує безжурність, погідність і фантазію...»

«Так отже співжиття на одному просторі витворює спільні переживання, спільну свідомість і спільні прагнення. Воно їх зберігає і плекає. Земля зумовлює зустрічі і зближення: сусідство, подружжя, збори, походи і всякі інші можливі форми співжиття. Рівночасно чуттєве переживання його відриває від конкретних умов і ставить поза часом і простором».

Відстань у сто, триста, тим більше п'ятсот кілометрів між населеними пунктами, областями, регіонами, при сьгоднішній уніфікації суспільств, швидкості і частоті пересувань, переселень, спільної освіти та інформації, подібністю занять навіть у наші часи дає чітку картину відмінності між територіями, ареалами поселень одного народу, що видно неозброєним оком. Волиняни і сьгодні багатьма специфічними особливостями відрізняються від галичан, подоляни від полтавців, а слобожанці від степовиків. Не кажучи вже про відмінність донбасців від поліщуків.

Що вже казати про народи з відмінною історією, мовою і в десятки разів більшою територією розселення. Як зазначав П. Чаадаєв, розмірковуючи про долю Росії: **«Є один факт, який владно панує над нашим історичним поступом, який червоною ниткою проходить через усю нашу історію, який містить у собі, так би мовити, всю нашу філософію, який проявляється у всі епохи нашого суспільного життя і визначає їхній характер, який є водночас і суттєвим елементом нашої політичної величі, і істинною причиною нашого розумового безсилля: це – факт географічний».**

У доісторичні часи терен України був заселений «крапково», не густо, нечисельні кровноспоріднені групи століттями жили на одному місці – тут починався і закінчувався всесвіт їхнього особистого і колективного досвіду, тут жили їхні боги, формувалася і закріплювався традиціями їхній досвід життя, роди не часто рушали з місця, рідко виходили за межі своїх громад і тривалих контактів між віддаленими родами майже не було, стосунки конкуренції між ними виникали пізніше, із збільшенням густоти населення – в межах окремого племені (які сформувалися із родів). Для прикладу, ще у бурхливому, глобалізуючому вимір людини і космополітизуючому її досвід ХХ столітті, не кажучи про порівняно архаїчне, аграрне суспільство нашого народу у ХІХ столітті, більшість сільського населення не залишала свого села, максимально – відвідувала родину у сусідніх селах або ж ярмарки у містечках. Молоді люди, заможні мужчини, особистості із пасіонарними потягами йшли «у світ» для пошуків нових можливостей. Звичайно – розвиток промисловості, міст, бажання освіченості, війни, окупації – все це зрушувало з насиджених місць тисячі людей і давало їм новий соціальний досвід.

Тому дуже важливо чітко усвідомлювати залежність людей від постійного місця проживання, бо до цих пір є на цю тему непорозуміння. Важливо те, що (якщо ми розглядаємо сьгодні тему «Батьківщина») – як говорив свого часу О. Бочковський: **«Поетапно народ органічно зливається з територією, яку він заселяє так, що вона стає його батьківщиною, землею батьків, багатьох поколінь батьків. Таким чином, земля є джерелом патріотизму, з якого в новітній добі розвинувся націоналізм».**

І мова йде про те, що територія, на якій сьгодні живуть українці (чи «українська нація» – в широкому розумінні), засвоювалася поступово, часто різними народами й етносами, які були не споріднені, тому що багато з них кочували... Сюди приходили скіфи, сармати, готи й інші... А сама держава – Русь – вже була утворена, як відомо з літописів, із багатьох племен. Тому слід сказати про те, що ця територія, на якій живуть цілими поколіннями спочатку сім'ї, роди, а пізніше племена, стає для них, для наших

предків, батьківщиною. Землею предків. Сполучення людини і землі виявляється у двох кольорах: територія, земля – чорне; люди, кров – червоне.

Тобто вони іншої батьківщини не знають. Вони на цій території споживають особливе харчування, живуть в особливому мікрокліматі, ведуть тип господарства, який відповідає круглорічному циклу змін клімату і, таким чином, витворюють характерну культуру, певну ментальність і неповторну поведінку. Батьківщина стає для них тим випробуванням, під час якого вони набувають виняткових і ні з ким не подібних рис.

Практично у батьківщині, в країні, де людина народилася, – вона пристосовується, виростає біологічно і набуває соціокультурного досвіду. Особливо важливо, що батьківщина це не тільки краєвид, де ти народився, тому що для самої людини замало знати землю, щоб з'єднатися з батьківщиною. Людина поєднується з батьківщиною разом з іншими і через весь масив колективного досвіду предків, вже коли проживе тривалий час, тільки тоді вона набуває занурення в батьківщину, розуміння її значення.

Це дуже важливо, що тут народились твої батьки, народились твої діди й прадіди... І вони створили для тебе батьківщину, треба бути з ними поруч. Батьківщина не тільки природа, а будівлі, пам'ятки, події, особливо люди – сам спосіб виживання. Тобто вони – народ, є «збірною людиною», прив'язаною до території. Для нас – українцями. Вони несуть такий колосальний досвід батьків і прадідів, зафіксований у своїй ментальності – і у мові особливо, – у якій зашифровані події, вчинки, вимір сенсу життя попередніх поколінь, поведінка, яка забезпечила виживання саме на цій території. Фактично територія формує мову, а мова життя. І важливо, що вони тут народилися, а невдовзі – ти.

Наведемо слова російського філософа С. Булгакова: **«Батьківщина є священна тайна кожної людини, так само, як і її народження. Тими ж таємничими і недослідженими зв'язками, якими поєднується вона через лоно матері із своїми предками і прикріплюється до всього людського дерева, вона пов'язана через батьківщину і з матір'ю-землею, і зі всім Божим творінням. Людина існує в людстві і природі. І спосіб її існування дається в народженні і батьківщині».**

«Потрібне особливе проникнення і, можливо, найбільш важке і глибоке, щоб пізнати самого себе у своїй природній індивідуальності, зуміти полюбити своє, рід і батьківщину, осягнути в ній самого себе, пізнати в ній свій образ Божий».

Від українців можна народитися на території інших держав і залишатись українцем до тих пір, поки твої батьки тобі це українство передають. Але якщо вже людина народилася в другому, третьому, четвертому поколінні на іншій території, і навіть людина українського походження, але виросла й виховалася, скажімо, в Америці, в Канаді чи в Росії (у другому і в третьому поколінні) і не бачила, не знає України, – коли дід її, який щось розповідав про Україну, уже помер, а батьки українцем не виховали, – вона асимілюється – втрачає риси українства на рівні власної самосвідомості (на біогенетичному рівні у неї залишаються ментальні потяги до поведінки певного типу, залишаються, можливо, якісь архетипи національної поведінки і характеру, але вона вже перестає... самоусвідомлювати себе українцем і стає тоді представником того народу, серед якого вже живе). Вона втрачає своє українське «я» і свою українську сутність – ідентичність.

Якщо росіянин три-чотири покоління прожив в Україні, тут народились його діди, батьки і прадіди, і живе він серед українців, то навіть якщо він користується російською мовою – він реально вже є українцем. Тому що він на цій території набув певного стилю виживання і самобуття, приєднався до українського суспільства. Він стає українцем і в чомусь Україна набуває його рис.

І тому – це дуже важливо – від батьківщини неможливо відректися...Тому що до неї можна або повернутися, прийти, народившись в еміграції у третьому-четвертому поколінні, заново, або залишатись зі своєю батьківщиною – місцем народження і проживання.

Ганна Короненко: Пане Сергію, тут я хочу трошки додати: мені завжди було дивно – як люди визначають свою національність? Від чого це залежить? Наприклад, у мене мама – білоруска, батько – українець, а я виросла україною.

Сергій Жижко: А ось, дивіться, є ще такі приклади українства: напівполяк (мама полька) Євген Коновалець, із польським корінням Микола Сціборський, напівгурець і напівєврей Ріко Ярій – чільники-засновники ОУН; напівбілоруска Олена Теліга, поляк Володимир Антонович, росіяни: Петро Кожевников і Марко Вовчок або напівросіянин Микола Фітільов, відомий як Микола Хвильовий, і т.д., цей список можна продовжувати. Тобто, люди належали до змішаних родин або ж не були етнічними українцями, але ставали ними, відчували, усвідомлювали себе українцями, були українськими патріотами, дехто загинув за українську свободу.

І вони усвідомили себе українцями не в незалежній державі, де потоком ллються добра, а національна валюта міцна, наявні гарантії стабільності, сильна армія і навколо процвітання, – а в умовах кризи, коли часто самі етнічні українці не воювали і не дбали про майбутнє свого народу, а служили іншим державам...

А вони – представники інших народів – стали поруч із найкращими синами українського народу для того, щоб здобути державу, незалежність і щоб витворити тут націю. І той же Дмитро Донцов – так само.

Про що це говорить? Це говорить..., що народження є тільки передумовою того, щоб іти вперед поруч з іншими задля народного добра. А визначальним чинником є самоусвідомлення – «хто ти є?», «що тобі на цій землі робити?». Володимир Антонович у «СПОВІДІ» писав: «...поляки-шляхтичі, які живуть на Україні, мають перед судом власного сумління тільки два виходи: або полюбити народ, серед якого вони живуть, перейняти його інтересами... і спокутувати все зло, яке вони зробили народу, що вигодував багато поколінь вельможних колоністів і котрому ці останні за піт і за кров платили презирством, лайкою, зневагою його релігії, звичаїв, моралі, гідності, – або ж, коли на це не стане моральної сили, переселитись у польську землю, заселену польським людом, задля того, щоб нарешті визволитися самому перед собою од сумного докору в тому, що і я також колоніст,... що і я... годуюсь чужою працею, заступаю дорогу розвитку народові, до якого в хату я заліз непроханий... що і я належу до табору, який старається загальмувати народний розвиток тубільців, і що без вини поділяю відповідальність за їхні вчинки».

І вони, так звані «хлопомани», стали на бік українського народу. Чому так? Тому що були шляхетними людьми. Бо якби вони дбали тільки про себе, а не про цінності, навіть вселюдські (бо все починається із прилаштування себе до вселюдських цінностей, творення їх), то вони б цього не сказали і не зробили. Вони б собі спокійно жили у благах в Україні, як чимало ровесників-поляків, або виїхали в Європу, за можливості, чи в Петербург. Як свого часу Микола Гоголь.

Але вони на стороні українців протиставились Варшаві й Москві, тому що саме буття українського народу вимагає протиставлення поневоленню, імперіалізму й колоніалізму. Вони це зрозуміли і прийняли це на свій бік.

У пограничних суспільствах, які остаточно не визначили свого майбутнього, буває,

два брати вибирають різну ідентичність, і кожен з них не завжди знає чому – чи промовляють таємниці генів, чи одному дід, а іншому дядько в дитинстві сказали западаючі у душу слова, або сусіди заспівали проникаючі в душу пісні, чи прочитана книга перевернула свідомість, або щось пролетіло у повітрі невловиме, крик, інтонація, вчинок незнайомця, такий споріднений з тобою і... хлопець сідає на коня, одягає на голову шапку зі шликом – він ніколи вже не піде у загін до червоних.

Я хочу зачитати ще одну цитату французького автора Шарля Моррасса: **«Ми не вибираємо нашу національність. Ми не спроможні ані позбутись її, ані, тим паче, прийняти. Кілька перевертнів залюбки відмовилися від неї. Ті ж, хто залишився, не вагаються – лишатися їм чи ні. Це стан, до якого вони приноровилися, і нехай він тисячу разів їм зашкодить – вони і гадки не матимуть відректися від нього... Батьківщина – це об'єднання природне; або (що те ж саме) історичне – природне походження – ось вирішальний чинник. Батьківщину – землю твоїх батьків – не вибирають, як не вибирають батька й матір».** Непроста справа – народитися в сім'ї колонізаторів. Національності не вибирають, а політичну поведінку щодо своєї нації – так.

І це справді так. Бо якраз батьківщина «зробила» Донцова й Липинського українцями. Бо коли б Донцов або Липинський народилися у Росії або в Польщі, вони б, звичайно, були б російськими або польськими патріотами. Це дуже важливий аспект.

Ганна Короненко: Слово пану Анатолію з міста Васильків.

Анатолій: Слушні думки висловлює пан Сергій. Нещодавно, днів три-чотири тому, прозвучало по третьому каналу: «Відсутність самоусвідомлення нації як команди – причина всіх наших бід». Треба цю проблему вирішувати, робити єдину команду – українську націю, масив якої складає близько 80 відсотків від усього населення України, і розвивати. Повернути нам втрачену культуру і відроджуватися. В атмосфері відродженої культури будуть комфортно почувати себе інші національні меншини і розвиватися разом з нами.

Я працюю, спілкуюся з великою кількістю молоді, військовослужбовцями. І я відчув, що якраз таке спілкування – якби воно велося й іншими по всій Україні – то ми за рік, за два сформуваємо б світогляд і молодь уже знала б: що таке патріотизм, нація, від чого залежить їхнє майбутнє.

Сергій Жижко: За один рік, два роки... Це дуже революційні наміри, щоб так швидко змінилася Україна... Ми п'ятнадцять років працювали в щоденному режимі, в організованому русі, і дещо, звичайно, змінили. Бо 2004-й рік – це таки наслідок не спання патріотів, а проведеної ними роботи. Усвідомлення «нації – як команди» ми добилися, на Майдані така нація вже була, – і це безперечний факт.

Інша справа... потрібно, щоб про «патріотизм», «націю» – люди засвоїли не тільки теорію, не тільки постулати (як урок: відповіли і, можливо, забули), а щоб вони, як наслідок, мали вироблену поведінку українця.

Поведінка українця – це вміння захищати свої національні інтереси: як під час виборів, так і в часи буденного життя. А така поведінка може виникнути у людини тільки після тих мотивацій, які отримуєш від життєвих щоденних проблем і від певного самоусвідомлення.

...А те, що ви говорите про вимирання, – демографи передбачають, що в 2050-му році українське населення (я вже не говорю, що «нація») буде мати до 30 мільйонів осіб. Тоді вже власних трудових ресурсів не вистачить. Сьогодні потрібно рятувати націю і в демографічному вимірі, і в вимірі національно-духовному...

2-й слухач: ...Пане Сергію, колись, наприкінці 90-х років, ви сказали в одному зі своїх

виступів про те, що треба прагнути, аби наступним президентом України обов'язково став націоналіст. Як ви сьогодні на це дивитеся (в контексті того, що ви щойно сказали).

Сергій Жижко: ...Націоналіст – це не обов'язково член націоналістичної партії чи партії, яка себе так називає. Хоча... Якщо б націоналістична партія справді так працювала, що завоювала значну підтримку більшості населення, то це означало б, що вона працює в унісон розвитку нації і є її авангардом. Тоді член цієї партії міг би стати президентом України, – і він мав би спертися на націю, і прийшов би з нею до влади – на розбудовану політичну структуру і творчу силу нації.

Але на сьогоднішній день у нас нема ні таких партій, політичних сил, і нема людини, яка мала б таку широку загальнонаціональну команду, котра б виступала з позицій націоналізму, не в вузькому і звуженому комуністами розумінні, – як до сих пір це часто розуміється, – а з позицій ефективного розвитку нації – захисту національних інтересів.

Це міг би зробити і Віктор Андрійович, і Юлія Володимирівна. Це не заборонено було робити Леонідові Кучмі, і Леоніду Кравчуку. Це нікому не заборонено – ефективно захищати інтереси української спільноти (політики зобов'язані це робити). Тому я вважаю, що людина, яка буде виступати з таких позицій (називатиме вона себе націоналістом, чи не називатиме, чи її так будуть називати інші або ж ні), – оце і буде націоналіст.

Бо Путін в Росії у 2000 році не говорив, що він «націоналіст», а десять років, у російському вимірі, захищав інтереси Росії, яка була у дуже важкому стані, та кінець кінцем таки визнав, що є «російським націоналістом». І ніхто цим не обурився. Все, що він робив, – це і було сумішшю російського імперіалізму, шовінізму і російського націоналізму. Сьогодні не в тему говорити про авторитарний режим, придушення свобод, ліквідацію чеченської державності і нищення народу, політику щодо України – у тому присутній не націоналізм, а російський імперіалізм і шовінізм.

РІД. ПЛЕМ'Я. ЕТНОС. НАРОД

«Попри історично-політичну роль расового елемента в націотворенні, саме походження як таке не так уже маловажне, коли очевидно відкинути всілякі надумані расистські теорії. В житті нації грає величезну роль біологічне єднання, що здійснюється родинною системою.

В родині знаходяться підстави національного життя. Спільноту визначає спільність долі, спільні переживання, спільні змагання і, розуміється, спільнота крові, одним словом, тотальна солідарність усього життєвого шляху».

Л. РЕБЕТ

«Всі основні людські з'єднання – родина, рід, плем'я, народ, нація – всі вони виводяться від слова «народження», без уваги на те, наскільки воно фактично заходить. Одначе кровне єднання в нації існує насправді в більшій мірі, ніж це назовні виглядає».

Л. РЕБЕТ

«Після сім'ї чи будь-якого іншого родового єднання базовою соціальною групою є етнічна група. Її члени мають спільну культуру і, як правило, мову, спільну історію і справжнє або вигадане спільне походження... На противагу цьому нація є політичним об'єднанням, що може бути, а може й не бути культурно чи етнічно однорідною, – звідси необхідність розглядати її як верхній рівень у нашій схемі».

К. ВУЛФ

Рід

«А загалом життя є наша Батьківщина, є те, що нас породжує і що нас приймає після смерті...

Рід породжує із себе індивідуума. Помимо роду немає індивідуума. Індивідуум знову повертається на лоно життя, яке його народило. Значить, життя. Але оскільки у житті нічого немає, окрім цих індивідуумів, то породжує з себе індивідуума і саме ж життя і поглинає в себе індивідуум. Життя, отже, є вічне самопородження і вічне самопоглинання, вічне творення і вічне пожирання створеного...

Життя, загальнородове життя породжує індивідуум. Але це значить тільки те, що в індивідуумі немає рівно нічого, що не існувало б у житті роду. Життя індивідуумів – це і є життя роду. Неможливо уявити собі справу так, що життя всього роду – це одне, а життя моє власне – це друге».

А. ЛОСЄВ

«Коли ти був народжений, вигодуваний і вихований нами, чи насмілишся хоч одного разу заявити, що ти не наш нащадок і слуга – ти і всі твої предки?»

СОКРАТ

«Поняття роду є дуже вимовним для зрозуміння історичного росту Української Нації тому, що в ньому сильніше, ніж, наприклад, в найближчому до нього понятті походження чи понятті крові звучить ідеалістичний момент заповіді, традиції, покликання».

О. ОЛЬЖИЧ

На певному етапі родового способу виживання: спільного господарювання і розподілу майна, харчування, наявності полігамної сім'ї, з роду формуються і виділяються окремі родини – із своїм майном, моногамною сім'єю – чоловік, жінка, діти, веденням і успадкуванням свого окремого господарства. Кожна родина творила окремішну, але водночас тотожну з іншими родинами модель життя у його господарському, побутовому, ціннісному вимірах і у діяннях поколінь задокументовувала у пам'ять спільної усної традиції. У матрицю спільного життя заносилися пісні, обряди, окремі визначні події, пов'язані з непересічними особистостями, обростали легендами, зміна етапів розвитку родів або ж племен, пов'язана із напруженням зусиль пасіонарних поколінь, перетворювалась у міфи.

Збільшення чисельності населення, опанування нових технічних можливостей, акумулювання позитивного досвіду спричиняло до розділення родів, освоєння сусідніх те-

риторій новими поселеннями. При цьому зберігалася спільність мови, звичаїв, усної народної творчості, поведінки, подібність занятості, будівництва, одягу. При комунікаціях між родами була велика впізнаваність – вони «свої», «наші», такі самі як ми. Від них не було загрози, не було потреби оборонятися, навпаки, союзництво із своїми додавало впевненості, множило сили. Великі відстані між епіцентрами творення родів і новими освоєними територіями, рідкісні контакти між віддаленими родами, деякі відмінності у природно-кліматичних умовах і тривалість відокремленого проживання створювали незначні відмінності між племенами, які формувалися століттями із спорідненого коріння.

Коли ж на пограниччі освоєних територій відбувалася зустріч з іншими племенами, сформованими в повній ізоляції від сусідів, з відмінними мовно-культурними характеристиками, ментальними або ж расовими ознаками (наприклад, кочівники-землероби), коли різниця у визначенні «ми – вони» була абсолютною, а інтереси, які забезпечували виживання, – протилежними, а то й антагоністичними, це призводило до конфліктів та воєн.

Конфлікти вимагали мобілізації, виховання бойовитості, швидкого структурування і наявності дієвої ієрархії. З-поміж авторитетних і найактивніших родин в умовах воєн виділялися особистості, діяння яких забезпечувало перемоги. Ці особи, назвемо їх вождями, скріплювали свою владу у племені чи союзі споріднених племен. У племенах із розвинутою родовою знаттю такі вожді отримували керівні функції тимчасово, в інших спільнотах їхня влада ставала тривалою, а то й абсолютною і передавалася у спадщину синам, що закладали перші династії. В часи виникнення і поділу на світську і духовну влади відбувалося перетворення союзів племен у держави.

У цей тривалий період мирної експансії – опанування вільних територій вишир, коли не зустрічали опору чужих, не було ворогів і зовнішньої агресії, коли не сформувалася чітка система влади, не було частого змішування племен і культур, у родово-племінному житті накопичувалися ознаки етнічності: кровна спорідненість, спільні мова, традиції, звичаї, міфологія, культура побуту, господарювання, одяг, харчування і внормована поведінка. Якщо перенести вимір етнічності на пізніші часи, то вона не передбачала наявності факторів влади, політики. Але, будучи складовою національної свідомості та гідності окремої особи і народу, етнічність була і є якісною серцевиною частини особистості, окремим набутиєм у житті предків «я», від якого важко, часто неможливо відмовитися, яке майже не піддається розчиненню і постійно перебуває на периферії, а то й у центрі свідомості, поведінки людини.

В минулому особа ставала зліпком роду-племені, однією з оригінальних копій мертвих і живих земляків – яка і фізіологічно народилася тому, що залежна від репродуктивності свого виду. Виживання людини з часу немірності та дитинства відбувається тому, що її охороняє досвід, набутий попередніми поколіннями, підтримується родичами та оточенням роду, який зашифровувався і передавався через мову як одне із знарядь виживання.

Рід не тільки допомагав жити, а з самого початку навчав, встановлював правила поведінки, вимагав вчинку і зобов'язував. Тривкість, міцність, домінування набутих досвідом поколінь ознак етнічної культури у різних народів неоднакова. Є чимало народів, які швидко забувають свої етнічні характеристики і миттєво асимілюються, розчиняються у більш розвинених сусідніх спільнотах. Причиною може бути: відсутність власних держав і засаднича переконаність, що у боротьбі з жорстоким режимом чисельного колоніста державності не здобути, тому слід пристосовуватись до підколоніального життя – у чужих імперіях (татари, башкири, удмурти у складі Російської Федерації), розуміння відсутності власної політичної культури, неперехідної відсталості

господарської та гуманітарної культур власного народу, племені (ханти, евенки, чукчі у складі Російської Федерації)... Є народи, які асимілюються політично (стають активною складовою розвитку імперій, особливо диктаторських, тоталітарних режимів), але, в силу древності своєї культури, чисельності етносу, великої території, культурно асимілюються повільно, особливо коли імперський центр і його населення не дає прикладів культуртрегерства, цивілізаційної вивищеності культури метрополії (один з прикладів – життя українського народу у складі Російської імперії). Окремим прикладом виступають нечисельні народи Північного Кавказу. Створені ними в суворих гірських умовах виживання традиції, правила організації родинного, родового (тейповий поділ) і племінного життя несуть інтенсивну, насичену обов'язками (наприклад, кровна помста) і неписаними нормами звичаєвого права (адати) культуру, вони є дуже консервативними і домінантними у народній ментальності та поведінці окремих індивідів. Рівень пристосування до правил життя в інших суспільствах цих народів є поверховий, формальний, їхня прив'язаність до вимог родової та індивідуальної поведінки, відданість правилам традиційного співжиття є високою. Незбіг нормативів культур щодо вибору: як жити, що робити у тих чи тих ситуаціях, як чинити під час конфліктів чи конкуренції, призводить до надання переваги привезеним вродженим і набутим вартостям перед вартостями, наприклад, російського чи європейського життя, до капсулювання етнічних середовищ у замкненіші громади із своїми специфічними інтересами. Тим більше, коли ці спільноти пов'язані культурою ісламу. Ісламські, тюркські, арабські анклавні у сучасній Європі є прикладом відособленого життя, їхні ізольовані громади майже не асимілюються в тіла народів, серед яких проживають уже поколіннями.

І на сьогодні, коли у новітніх політичних пертурбаціях – війнах, протистояннях революцій, будівництва «радянського народу» і громадянського суспільства, еміграційних пересуваннях і масовій втраті ідентичностей – на теренах уже вільних держав багато сімей оберігають свою родинну, родову історію, шанують осіб, які виділилися у минулому своїми досягненнями героїзму, інтелекту, багатства, таланту, які стали засновниками-авторитетами іменитих родин. Їх часто виділяють, творять сімейний культ, родинний міф. Такі ж особистості з видатними досягненнями служать не тільки родинам, а й цілим народам, є знаковими постатями для нації, пошановуються державами і народами.

Плем'я

«Ідеально поняття племені передбачає високий рівень солідарності, що ґрунтується на великій силі спільних почуттів ...тут є щось схоже на (поняття) нації. Лінію розрізнення ...можна прокреслити, встановивши первинну природу племінних зв'язків».

ДЖ. ГОНІГМАН

«Міфи, навпаки, мають життєво важливе значення. Вони не просто презентують психічне життя примітивного племені, вони є саме це життя. І якщо плем'я втрачає свою міфологічну спадщину, воно негайно розпадається і розкладається, як людина, котра втратила свою душу. Міфологія племені – це його жива релігія, втрата якої – завжди і всюди, навіть серед цивілізованих народів, – є моральною катастрофою...»

К. ЮНГ

Етнос

«ЕТНОС – сталий колектив людей, який склався в результаті природного розвитку на основі специфічних стереотипів свідомості й поведінки. Етнос існує як стійка система, що протиставляє себе усім іншим аналогічним колективам людей за принципом «ми – не ми», «свої – чужі», «ми такі, а решта – інші». Таке усвідомлення своєї єдності й самоідентифікація є відображенням компліментарності (термін Л. Гумільова) як підсвідомого відчуття взаємної симпатії та спільності людей.

...Етнічна приналежність – продукт не лише свідомості, а й природи людини, відображення певної фізичної або біологічної реальності. Зрозуміти останню можна тільки шляхом аналізу виникнення й зникнення етносу, а також встановлення відмінностей між ними, характеру етнічної спадкоємності, тобто в результаті етногенезу».

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ЕТНОДЕРЖАВОЗНАВСТВА

«Будь-яка група людей, яку можна відрізнити від інших людей на основі об'єктивних культурних критеріїв і в межах якої в принципі або фактично існує певний розподіл праці та відтворення, становить етнічну категорію. В ролі об'єктивних культурних ознак можуть виступати мова або діалект, особливості побуту, звичаї, релігія, раса».

ПОЛ Р. БРАС

«Поняття «етнічна ідентичність» та «етнічне походження» стосуються індивідуального рівня ідентифікації з культурно визначеним колективом, коли вона чи він вважає себе належною (-им) до особливої культурної спільноти. Поняття «етнічне походження» так само стосується усвідомлення індивідом свого предківства і своєї рідної землі, її чи його (природного) зв'язку з батьками та прабатьками».

ДЖ. ГАТЧІНСОН

«Для етносів властиві, хоча й різною мірою, шість найважливіших ознак:

- 1) власне ім'я, аби мати змогу ідентифікувати себе та говорити про «суть» спільноти;
- 2) міф про спільне походження;
- 3) спільну історичну пам'ять чи, краще, пам'ять про минуле або минулі часи, включаючи спогади про героїв і події та їхнє увічнення;
- 4) один чи кілька елементів спільної культури, ... як правило, включають релігію, звичаї, мову;
- 5) прив'язаність до батьківщини – як землі, на якій етнос не обов'язково проживає фізично, важлива символічна прив'язаність до землі предків, як маємо у випадку діаспорних народів;
- 6) усвідомлення своєї єдності, принаймі у якоїсь частини населення».

ДЖ. ГАТЧІНСОН

Народ

«Народи» не є ані політичними, ані зоологічними, а тільки спільнотами».

ШПЕНГЛЕР

«Врешті, треба пам'ятати, що нарід – це спільнота в часі та просторі. Важко припустити, щоб упродовж віків у народі не наступили певні внутрішні переміни і щоб простір, на якому нарід живе, – із усіма географічними й кліматичними різницями – не зумовив психічних різниць. І знову поле для висловлення сумнівів у скептиків.

...Подібно і в народів: поруч зі змінами, які відбуваються впродовж століть, залишається й якась постійна «константа», причому в різних народів вона може бути різною».

В. ЯНІВ

«Хочемо бути народом і будемо ним неодмінно, бо голос народу – це голос Божий, а терпеливості в майбутньому нам не бракуватиме, адже цієї чесноти нас добре навчили».

В. ПОДОЛИНСЬКИЙ

«В соціальних, як і в біологічних, проблемах одним з найбільш енергійних факторів служить час. Час є єдиним істинним творцем і єдиним великим руйнівником. ...Якщо настає розквіт цих ідей, значить час підготував його. І генеза цих ідей стає зрозуміла лишень, якщо ми звернемося до минулого. Ідеї – це дочки минулого і матері майбутнього і завжди – рабині часу!

Таким чином, нашим істинним володарем є час, і нам слід тільки надати йому діяти, щоб бачити переміни у всьому».

Г. ЛЕ БОН

«Природня нерівність між окремими особами, племенами, племенами і расами є загальним принципом в організованому світі».

І. МЕЧНИКОВ

Російський історик Василь КЛЮЧЕВСЬКИЙ так характеризував етапи процесу становлення народів: **«Рід через народження розростається в плем'я, генетичний зв'язок якого виражався в єдності мови, в спільних звичаях і переказах, а з племені або племен шляхом розділення, поєднання й асиміляції складався народ, коли до зв'язків етнографічних долучався моральний, відчуття духовної єдності, виховане спільним життям і спільною діяльністю, спільністю історичної долі та інтересів. Нарешті народ стає державою, коли почуття національної єдності отримує вираження в зв'язках політичних, в єдності верховної влади і закону. В державі народ стає не лише політичною, а й історичною особою з більш або менш ясно вираженим національним характером і усвідомленням свого світового значення».**

Люди не могли на початках цивілізацій уявляти себе людьми без роду і племені, як сьогодні усвідомлюють себе члени транснаціональних корпорацій або ж індивідуали, які називають себе громадянами Землі чи Всесвіту.

Людина знала тільки зриму навколишність, чітко бачила навколо себе небокрай і своїх предків, тих, хто її породив і близьких або далеких родичів. Світ і кожна людина зо-

крема розвивалися через підтримку своїх, однорідних, одноплемінних. І просто вижити абстрактною, ні від кого не залежною людиною в тих умовах було неможливо. Відділення від своїх (вилучення з громади – остракізм) на той час дорівнювало смерті. Кровоно споріднені спільноти, з їхньою культурою виживання, уподобаннями, обов'язками створювалися природно, вони завжди є базовими етноутворюючими факторами. Племена та міжплемінні союзи могли зростати в першу чергу на монокультурній подібності, спільній географії (території розселення) і традиції господарювання. При початках історії толерувати людей з чужих племен, з незрозумілою мовою, із звичаями, які часто суперечили способу виживання своїх одноплемінників, які (племена) приходили з метою грабежу і розбою чи загарбання території, було неприродним. А зрада, перехід на бік чужинців, карається і в наші високоцивілізаційні часи. «Свої – чужі», «наші – вони» – короткі і доступні формули, випробувані людством для колективного виживання. Щоб вижити, слід було знати «своїх», бути зі «своїми», перемагати із «своїми». Так про це писав К. Дойч: «...всі звичні описи народу в термінах мовної спільноти, характеру, пам'яті, минулої історії є недостатніми...»

Членство в народі, по суті, складається з широкої компліментарності соціальної комунікації. Вона дозволяє членам однієї великої групи спілкуватися успішніше та щодо ширшого спектра тем якраз між собою, а не з чужинцями».

Функцію нації, її владну складову, у такий період суспільного структурування виконували особи, які виділилися авторитетом своєї успішної діяльності із забезпечення виживання мікроспільнот – родів, племен. При створенні міжплемінних союзів виділялися видатні особистості – вожді, особи з професійними функціями владарювання, вони започатковували династичні правління. В інших первинних суспільствах більше зростала роль рад старійшин – з їх дорадчими функціями при організації життя спільнот.

На етапі формування міжплемінних етнічних утворень у народи і будування ними держав закріплювалася роль вождів – творців цих держав, і саме вони ставали засновниками монархій та монархічних династій з усією культурою династичних традицій і носіями функції нації для спільнот народів.

На всіх етапах тисячолітніх періодів розвитку монархій інтереси народів, зовнішні стосунки з іншими народами, провадження воєн – все було прерогативою перших осіб, діяльність яких була сакралізована, функції їхніх повноважень – необмежені. У цей тривалий історичний період альтернативних монархіям джерел влади й осередків формування політичної волі не було. З часом, у досконаліше структурованих суспільствах, посилювалася роль родової аристократії. У державному житті народ як спільнота перебував у пасивній ролі, часто у безправному стані, і своєї історичної долі не вирішував.

Із розростанням міст, торгівлі і формуванням нових, не пов'язаних із землеробством соціальних прошарків та груп населення зростала їхня політична роль у житті народів, закріплювався правовий статус та нові суспільні завдання. Ці динамічні групи ставали носіями нових функцій націй і перебирали на себе роль творців політичних процесів, вступали у протиріччя з інтересами феодалної ієрархії свого народу, ставали співтворцями своєї історії. Особливо ці процеси набрали ваги з виникненням промислової і фінансової буржуазії. Саме цей прошарок найбільш успішно перебирав на себе роль функції нації і творіння нового типу держав – республік.

Про різницю між визначеннями народ і нація, сутнісною відмінністю між цими поняттями-явищами (які дотепер часто не усвідомлюються окремими громадянами) доступно висловився Федір Достоєвський: «**Так і слова народність і національність**

тільки схожі за своїм значенням, але зовсім не тотожні, і між ними є не тільки відтінок, а й велика різниця. «Народність» відноситься до «національності» як видове, нижче поняття – до родового, вищого, більш загального поняття. Під *народом* розуміється нижчий шар держави, – *нація* являє собою поняття про сукупність всіх прошарків держави. *В народі* ще немає *нації*, але в *нації* є і *народ*».

Політичне пробудження народів, які піднімалися на боротьбу за свої соціально-економічні, а у колоніях і національно-владні та духовно-культурні права й інтереси, перетворювало їх із статусу пасивного населення-спостерігача у нації. Нації, які борються за формування своєї історичної долі у власних державах і за визволення з-під влади метрополій та здобуття власних держав. Так знищувалися або ж обмежувалися у владі монархічні (королівські, імператорські, царські, шахські...) династії, формувалися республіки, укладалися Конституції – своєрідні статuti для організації життя націй, визначалися шляхи, якими нації мають йти у майбутнє.

Так нація ставала окремою збірною особистістю із своїм сформованим характером, обличчям, із необхідністю та можливістю проявляти свою свободу волі, будувати власне життя серед націй світу.

Про це ж наголошує Георгій Касьянов, цитуючи працю з етно- та націогенезу І. Лисяка-Рудницького: «**Народ**» – це «етнічна одиниця», «**нація**» – політична. «**Те, що творить народ,**» – писав учений, – це сукупність певних об'єктивних прикмет, таких як походження, мова, побут, своєрідний спільний стиль, що пронизує всі ділянки життя даного колективу й надає йому одноставний (просторовий і часовий) «народний характер». Нація – явище суб'єктивної сфери, це «колектив людей, що хочуть бути державою», «існування нації спирається на свідому волю її членів». Отже, поняття «народ» і «нація», вважав І. Лисяк-Рудницький, не тотожні, зрештою, й відповідні суспільні явища, які визначаються за допомогою цих понять, виникають у різні часи і мають різний «вік». Народ, або етнічний колектив, за І. Лисяком-Рудницьким, – це основа, «підбудова», на якій формується нація (у вигляді «надбудови»).

ЛЮДИНА І СУСПІЛЬСТВО

«І я був лицарем людства та людяності, я вмів любити і розуміти всі народи, і моє серце було в кожній боротьбі на боці пригнобленого. Але понад усе на світі я полюбив мій народ та його країну, і коли треба було, я вмів ненавидіти чужинця-поневолювача...

Так, я був лицарем людства, але я навчав своїх співгромадян вірити, що нема в світі вищого добра, ніж нація та батьківщина, і нема в світі такого Бога, якому варто принести ці дві дорогоцінності».

ГАРІБАЛЬДІ

«Ми одночасно мріємо про ті часи, коли всі люди на землі будуть братами один одному; але дивно звучав би такий заклик до братерства, коли один каже іншому: «Я нічого не маю проти того, щоб ти відмовився від своєї особистості і став моєю копією: тоді й будемо братами». ...Кожному народові та народцеві, хоч би де він був, потрібне право й

можливість бути й залишатися самим собою і голосно називатися своїм національним ім'ям: лиш за цієї умови здійсненне справжнє братерство між ним та людьми іншої крові».

В. ЖАБОТИНСЬКИЙ

«Кожна людська особистість, маючи для-себе-буття, є своїм абсолютним центром; проте вона ж і не має самостійного буття, знаходячи свій центр поза собою, у цілому... Лише поринаючи в себе, до свого власного містичного коріння у всеорганізмі, відчуваємо ми свою соборність, пізнаємо себе як не-себе. Щоб пізнати себе, треба не лишень сягнути глибин духу, а й відчутти свою плоть у всій її реальності. Останнє ж можливе лише за тієї умови, якщо людина відчує себе у складі вселюдської плоті, приєднавшись до якогось природного таїнства органічної суспільності й усвідомивши себе, на противагу своєму відособленню, як живу клітину живого організму».

С. БУЛГАКОВ

«Людина живе не лише в природному середовищі, а й у середовищі, створеному її пращурами та нею самою... Наразі в екології є два розділи: екологія біологічна та екологія культурна... Де точний кордон між природою і культурою? Немає між ними провалля».

Д. ЛИХАЧОВ

«Це означає, що кожна культура, навіть найменш сформована й розвинена, має певну незамінну «вартість» і може вносити свою частку в загальну скарбницю культурних надбань людства. Націоналізм як ідеологія і символізм легітиміє будь-які контури культури, повсюди закликає інтелігенцію перетворювати «низьку» культуру на «високу», усну культуру на письмову, на літературну традицію, аби зберегти для нащадків її фонд незамінних культурних вартостей».

Е. Д. СМІТ

Сергій Жижко: ...Я хочу сказати, що все починається з сім'ї. Немає людей поза народного, поза національного походження. Кожна людина пов'язана етнічно з певним народом, влаштовує це її національну самосвідомість або ж не влаштовує, має вона таку самосвідомість чи вона відсутня, відповідає це її політичним переконанням чи ні. Особи із змішаних етносів чи націй у нових поколіннях самі вибирають свою національну ідентичність. Представники змішаних родин не можуть створити окремого народу змішаних родин і оформити його в окрему державу. США чи Бразилія, будучи мультикультурними, поліетнічними, расово вимішаними суспільствами, формують однозначну нову національну ідентичність. Для них, таких різних, що живуть поруч, рано чи пізно виникає потреба у спільній ідентичності і вони, колишні голландці, шотландці, іспанці чи поляки, обирають, приймають для себе нову назву – американець, бразилець. Рано чи пізно кожна особа ідентифікує себе національно й обирає країну проживання. Немає людей поза державами. Якщо й є окремі спільноти, які складаються з «громадян світу», особи з багатьма громадянствами, вони все одно є особи із зобов'язаннями до транснаціональних кампаній, новітніх релігій, мистецьких, культурних асоціацій і є зародками позатериторіальних «націй», але із своїми залежностями, обов'язками і правами щодо них, і вони в такому випадку не є грома-

днями світу, а громадянами своїх спільнот, часто авторитарних чи тоталітарних за характером. Хоча живуть на території національних держав, залежні від законів цих держав і законів конкуренції. Важливо також, куди платить податки такий громадянин світу. Жити у світі і бути вільним від нього, навіть з багатьма громадянствами чи почуттям громадянина всесвіту неможливо.

Люди не появляються з нізвідки. Вони народжуються від конкретних людей. А народитись можна тільки від тих, хто живе поруч і хто живе в одній батьківщині. Тому дійсно з сім'ї починаються роді. І роді переростали в минулому у племена. А племена – в народи.

І тут важливо дещо виокремити. Є етнічні ознаки. До етнічних ознак роду, племені, народу, та навіть і нації, належить напрацьована культура. Це мова, традиції, одяг, харчування, побут, житло, звичаї... Це все те, що є неповторним і напрацьовується тисячі років. Сотнями років поповнюється словниковий запас, оновлюється обрядовість, гнучкішими стають нормативи поведінки.

Етнічні ознаки – це є одна з найзначніших характеристик культури (тому що до етнічних ознак належить також і національна поведінка), і для того, щоб вижити певним чином, народу треба на одні дії накладати табу (на ті, які шкодять розвитку, приносять помилки й невдачі усталеному типу суспільства), а інші – які приносять успіх – заохочувати. Поведінка, стиль життя народу залежить від його психофізичних характеристик, які закладені у генотипі і пройшли відбір через суворі випробування попередніх поколінь. Таким чином, у кожній нації є свої табу і свої заохочення, своя національна поведінка, своя модель виживання. Це все належить до етнічних ознак.

Народ, окрім етнічних ознак, об'єднаний господарськими зв'язками, спільними економічними інтересами, правовими нормами, тим більше державою – має певні соціальні показники, які часто відрізняються від соціумів інших народів.

А нація – вже є вищий ступінь розвитку і вимірюється не тільки етнонародними характеристиками. В першу чергу для нації важливо впливати політично на зміст свого життя, формувати свій розвиток. Самостійна участь у політиці, вплив на міжнародне життя, суб'єктність геополітики – необхідні складові буття нації. Бути нацією – означає здійснювати вибір політичний і мати політичний інтерес.

Політичний і економічний інтереси одних держав часто входять у протиріччя з інтересами інших, найчастіше, сусідів. Тому що ніхто не хоче працювати на користь іншого, виконувати його роботу: багаті Сполучені Штати Америки не можуть нагодувати Мексику чи, скажімо, Афганістан, – якщо ті самі неспроможні. Західна Європа заможна, але не буде «годувати» Східну Європу так, як Західна Німеччина допомагає розвиватися Східній, поєднавши єдиний народ у державу. Німці як один народ для того, щоб зміцнити народне тіло, проявили солідарність, реалізують програму розвитку земель сходу Німеччини до рівня західних земель. А французи не бачать такого ж обов'язку допомагати румунам, британці – українцям, німці – полякам. Тому що така «допомога» стала б великим тягарем для їхніх громадян. Ніхто не хоче працювати на інших.

Тут спрацьовує як індивідуальний, так і державний національний егоїзм. Тому ми – українці, повинні мати свій національний державний егоїзм у позитивному розумінні цього слова, тому що ми повинні захищати свої інтереси.

А захист інтересів – це конкуренція. Часто жорстка. Яка навіть у мирний час супроводжується інформаційними, економічними, фінансовими війнами. І ми повинні навчитися досягати успіхів у цій боротьбі.

Отже, для того, щоб стати нацією, народіві – з його етнічними характеристиками – необхідний сильний міцний дух, воля, а також усвідомлення своєї ідентичності.

Ми сьогодні – в Україні: і українці, і не українці за походженням, повинні пройти процес перетворення, заново ідентифікувати себе. Заново назвати себе – що ми всі українці по-новому. І Донбас повинен себе чітко назвати: ми – українці по-новому. І це українство по-донецьки матиме свої відмінності, але воно не буде суперечити українству в цілому, а навпаки, своєю інакшістю має посилювати нас усіх.

Тоді все стане добре, – як казали: «Всё будет Данбасс!» Але це вже буде нова Україна.

ТРАДИЦІЇ

«Як уже зазначалося, головним питанням є *тяглість*. Чи існує культурна тяглість, яка перетинає історичні бар'єри, що відділяють одну форму суспільної організації від іншої? Відповідь однозначна – так. Культура *насправді* є чимось, що передається кризь віки... Емпіричні дані свідчать на користь обох суджень. З одного боку, історики і суспільствознавці, які віддають данину *Винаходу Традиції*, переконливо довели: те, що подається як «давня», «доісторична» традиція, *насправді* часто є недавнім винаходом (нерідко – свідомим), і її давність, яка має слугувати засобом легітимізації чогось, *насправді* є сумнівною...»

Е. ГЕЛНЕР

«...Народ зберігає, сам того не розуміючи, залишки стародавніх традицій, що сягають ...«передісторії», він виконує у певному сенсі функцію більш або менш «підсвідомої» колективної пам'яті, зміст котрої, зовсім очевидно, прийшов звідкись ще».

Р. ГЕНОН

«Все було б гаразд, якби ми ясним і виразним «ні» знищили минуле. Але минуле – це в істоті *revenant* (зворотиме – *фр.*). Коли відкинути його, воно вертається, і то неминуче. Тому єдине справжнє переборення його – це не відкидати його. Зважати на нього... Минуле має рацію, свою власну рацію. Коли йому не визнати її, воно вернеться й буде вимагати її, накидаючи разом з нею свої помилки».

Х. ОРТЕГА-і-ГАССЕТ

МОВА

«Якщо мова не є правильна, то вона не означає того, що має означати; коли ж вона не означає того, що має означати, то не буде зроблене те, що має бути зроблене, а тоді моральність і всяке мистецтво почнуть занепадати, справедливість зійде на манівці – і всі впадуть у стан безладного хаосу».

КОНФУЦІЙ

СТАНОВЛЕННЯ НАЦІЇ (Хто ти, Україно?)

«Ми, німці, усе ще не розуміємо важливості національної мови. Основна маса нашого народу думає про неї як про щось таке, що у змозі зацікавити лише граматику. Розглядати її як орган соціальної активності й співпраці, як з'єднувальну ланку між соціальними класами та засіб їхнього поєднання, – це щось таке, про що більшість із нас немає бодай найменшого уявлення».

ГЕРДЕР

«Мова – це головне джерело внутрішнього, особистого і суспільного життя. Вона, з одного боку, мусить бути людиною все наново переживана і відтворювана. З другого боку, мова – це архів переживань і думок народу, свідок його змагань і долі. Тому мова діє на нові покоління через сторіччя.

Мова-бо – це суспільна форма пізнання. Суть її не сказане слово і не зміст, який із цим словом асоціюється в свідомості людини. Мова за своєю природою є не тільки засобом порозуміння, але взагалі передумовою думання».

Л. РЕБЕТ

«Засвоєння рідної мови визначає все життя людини. За допомогою мови людина не тільки порозумівається, пізнає світ і т.д., але й дослівно переживає все життя. Мова приходить до людини як явище об'явлення, як великий дарунок минулого, як багата спадщина по предках. Через мову дістає людина зв'язок з величезним запасом енергії, якою є насичена мова. З цього невичерпного джерела енергії людина користується все своє життя. За допомогою слів вона наново, для свого вжитку, актуалізує психічне напруження народу».

К. ВОССЛЕР

«...3. Доля кожного етносу (народу) органічно переплетена з долею його мови. Історія засвідчує численні приклади того, що із зникненням мови зникає і етнос. Мова є органічним атрибутом народу. Без мови нема народу.

4. Мова забезпечує єдність етносу, розчленованого державними кордонами, розділеного простором, розмежованого соціальними, політичними, релігійними чинниками. Хіба не вона єднає стільки століть розпорощених по світу українців, курдів, вірменів?..»

В. ІВАНИШИН,

Я. РАДЕВИЧ-ВИННИЦЬКИЙ

«Обставинами мого життя обумовлено те, що при моїх академічних заняттях вихідною точкою моєю – може, незаметно для інших – були українська мова і українська народна творчість. Якщо б не ця вихідна точка і зв'язане з нею почуття, і якщо б я виріс поза кругом цієї традиції, я, мабуть, не займався б наукою».

О. ПОТЕБНЯ

«Немає нації, яка б не змагала до посідання власної мови, й навпаки, мова ледве животіє там, де її не підтримує національне почування».

А. МЕЙЕ

«Я грузин, тому повинен перш за все намагатися розвивати, вдосконалювати свої національні особливості, тобто мову, віру, історію та ін., і тільки тоді буду гідним співбратом інших».

А. ЦЕРТЕЛІ

«На цей раз, мої шановні брати, я вирішив звернутися до вас не на мові країни, де я народився, а на мові країни, де народився мій народ... Ми говоримо на мовах вавилонського стовпотворіння, на мовах всіх країн світу, не вживаючи лише власної. Ми забули свою мову. І тому нехай вона прозвучить у цьому залі і хай буде сьогодні відомо всім: є мова народу Ізраїлю і відродиться вона в Ерец-Ізраїлі».

*М. КОГАН (про вживання івриту,
з виступу на Першому конгресі сіоністів)*

«Російська імперія весь час колеться і розсипається, як розсохла бочка, не тому, що вона різномовна, а тому, що вона вперто хоче бути одномовною».

О. ТЕЛІГА

«Будь-який народ хоче бути не тільки ситим, але й вічним... Безсмертя народу – в його мові».

Ч. АЙТМАТОВ

«Існує більш живе свідоцтво про народи, ніж кості, зброя і могили: це – мова».

Я. ГРИМ

«Мова займає одне з найвищих місць на шкалі національних вартостей».

У. ВАЙНРАХ

«Мова народу – це його дух, і дух народу – це його мова».

В. Фон ГУМБОЛЬДТ

«Світ просіється крізь сито слів».

К. КРАВС

«Мова – дім духу».

М. ГАЙДЕГЕР

«Межі моєї мови означають межі мого світу».

Л. ВІТГЕНШТЕЙН

«Слова мають величезну владу над нашим життям, владу магічну, ми зачаровані словами і значною мірою живемо в їхньому царстві».

М. БЕРДЯЄВ

«Ми не лише говоримо якоюсь мовою, ми думаємо, ковзаючи вже прокладеною колією, на яку ставить нас мовна доля».

Х. ОРТЕГА-і-ГАССЕТ

«На питання: «Як говорили в Київській Русі?» академік В. Ключевський відповідав: «Так, як говорять малороси». За М. Максимовичем, говір руських князів тотожний говорі сучасного малоруського селянина Київщини. «У Києві XII–XIV століть говорили по-малоруськи, але з відомими відмінностями від малоруського нарiччя Волині і Галичини; ця відмінність нарiччя збереглась і до нашого часу», – писав В. Ягич».

*В. ІВАНИШИН,
Я. РАДЕВИЧ-ВИННИЦЬКИЙ*

СТАНОВЛЕННЯ НАЦІЇ (Хто ти, Україно?)

«Хоча капіталізм спромігся звершити чимало надлюдських подвигів, але два супротивники – смерть і мови – виявилися для нього заміцними горішками».

Б. АНДЕРСОН

«Бажано, щоб при атестуванні державних службовців у кінці року бралися до уваги, серед інших, зацікавлення і старання, які виявляє кожен шануванню французької мови».

З ЦИРКУЛЯРУ ПРО ВЖИВАННЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ ПРАЦІВНИКАМИ ДЕРЖАВНИХ УСТАНОВ. 1974

«Яка різниця, якою мовою говорити, лиш би людина була хороша», – була така у радянські часи заявлена фраза-відмовка від рідної української мови мільйонами наших пристосованців. І вони, у себе вдома, не в Росії, робили цю різницю – переходили на російську. А росіяни, які приїхали в Україну, – не переходили на українську – для них була різниця, підкріплена суворим режимом комуністичної диктатури. Якщо погодитися в Україні, що різниці немає, то всі заговорять російською, в ущерб українській, природній для України мові. Російська отримувала пріоритет через систему державного забезпечення російщення, через підтримку російської мови, через її забезпечення в системі партійного і державного управління, війську, правоохоронній системі, тюрмах і таборах, в освіті, в усій інфраструктурі міського життя, через переслідування української національної свідомості. Українська мова захищалася самим народом, у чужій для нього і ворожій державі. Так, різниця була, добра чи негідна була людина-співрозмовник, партнер по створенню сім'ї, а мова затверджувалася російська, і система життя затверджувалася російська. Так, ще при комуністах, тоді не московським православ'ям, створювався «руській мір».

Неприродно, народившись в Україні, в українській родині, бути росіянином, чи болгариним, чи поляком. Але, народившись в Україні у російській чи польській родині, можна стати українцем. Так як руські у Франції стають французами, поляки у США американцями, українці у Росії – росіянами.

Руські в Україні приїжджий люд. Як подано у монографії Володимира Скляра «Етнічний склад населення України 1959–1989 рр.: етномовні наслідки російщення», за ревізією **1719** року чисельність руських у Гетьманщині і Слобожанщині не перевищувала 40 тис. осіб, а чисельність українців у межах сучасних кордонів України була 4 млн.911 тис. осіб, у співвідношенні 1 до 120 українців. На інших теренах України руських на той час не було.

За ревізією **1858** року в Україні числилось 334 тис. руських – співвідношення зросло у вісім разів (1 до 38). За цей же період чисельність руських у Російській імперії зростає з 11млн. 128 тис. осіб до 34 млн.784 тис.– лише втричі. Українські землі манили люд з півночі, частина руських людей вперше перебралася на Правобережжя, Волинь, котрі відійшли до Росії після поділів Польщі.

З **1858** по **1897** рр. чисельність руських в Україні зростає з 334 тис. осіб до 2 млн.080 тис.– майже у сім разів (1 до 10). Усього за період з 1719–1897 – майже сто вісімдесят років – чисельність руських в Україні зростає у 52 рази, а українців – в чотири рази. За підрахунками репресованого демографа А. Хоменка, у 1897 р. з 881 тис. руських, які жили у містах, 221 тис. були зросійщеними українцями. 95% населення Малоросії розмовляло на «малоросійском наречіі» – це зовсім не руський язик. Згідно з підрахунками

радянського демографа В. Козлова із 55.6 млн. росіян за мовою (це у 1897 році лише 41% мешканців імперії) 4.1 млн. були зросійщені представники інших народів.

Згідно даних перепису **1897** року на території Російської імперії проживало 55 млн. 667 тис. великоросів і 22 млн. 380 тис. «малоросів». В тому числі українців у малоросійських губерніях (Волинській, Подільській, Київській, Чернігівській, Полтавській, Харківській, Катеринославській, Херсонській, Таврійській, Бессарабській – українська частина, Путивльській) – 17 млн. 373 тис.

Згідно Австрійського перепису **1900** року у Східній Галичині проживало: всього населення – 4 млн. 116 тис. 3 них українців – 2 млн. 674 тис., поляків – 851 тис. У Північній Буковині проживало всього понад 410 тис. осіб, з них: українців – 243 тис., румунів – 61 тис. У межах сучасного Закарпаття проживало всього населення – 489 тис. 3 них: українців – 307 тис., угорців – 93 тис., румунів – 17 тис. Всіх українців у Австро-Угорщині – 3 млн. 224 тис.

На **1917** р. в Україні руських збільшилось до 3 млн. 620 тис., у т.ч. 1млн. 200 тис. на Правобережжі.

Згідно даних перепису населення СРСР у **1926** році руських було 77 млн. 791 тис., українців 31 млн. 195 тис. (без західних областей України). У тому числі у РСФСР – руських – 74 млн. 072 тис., українців – 7 млн. 874 тис. В УРСР – українців – 23 млн. 219 тис., руських – 2 млн. 667 тис. У Криму – руських – 301 тис. 400, кримських татар – 180 тис., українців – 77 тис. На Кубані – українців – 915 тис., руських – 500 тис.

У **1930** році був проведений перепис у Польщі, в тому числі у етнічних українських землях, у Львівському, Станіславському, Тернопільському і Волинському воєводствах.

У Волинському воєводстві (сучасні Волинська і Рівненська області): всього населення – 2 млн. 181 тис. 3 них українців – 1 млн. 509 тис., поляків – більше 353 тис.

У Тернопільському воєводстві: всього населення – 1 млн. 600 тис. 3 них українців – біля 872 тис., поляків – 587 тис.

У Станіславському воєводстві: всього – 1 млн. 480 тис. 3 них українців – 1 млн. 080 тис., поляків – 246 тис.

У Львівському воєводстві: всього – 1 млн. 662 тис. 3 них українців – більше 908 тис., поляків – 521 тис. В тому числі у місті Львові мешкало 312 тис. осіб. 3 них поляків (римо-католиків) – більше 158 тис., українців (греко-католиків і православних) – 50 тис. і 1 тис. – 51 тис., євреїв – біля 100 тис.

На теренах, які входили до складу Польської держави (без Західної Галичини, Холмщини і Підляштя), проживало біля 7 млн. населення, з них українців – 4 млн. 363 тис. Ще більше 1 млн. українців населяли Буковину і Закарпаття. Поляків було більше 1 млн. 700 тис.

Перепис **1939** року у СРСР засвідчив: всього населення – 170 млн. 557 тис. 3 них руських – 99 млн. 590 тис., українців – 28 млн. 111 тис. На території РСФСР – руських – 90 млн. 306 тис., українців – 3 млн. 360 тис. (Немилою була брательна РСФСР щодо українців, за п'ятнадцять років влади трудового народу нас зменшилось майже на 4.5 млн. Кількість росіян зросла тільки у РСФСР на 14 млн., а у Союзі в цілому на 22 млн.). В УРСР – українців стало 23 млн. 668 тис., росіян – 4 млн. 175 тис. Тобто українців за 15 років «соціалістичного будівництва» (період голодомору, виселень і розстрілів) залишилось стільки ж (збільшилося всього на 400 тис.), а росіян в Україні – майже на півтора мільйони. Звичайно, не за рахунок народжуваності. Чого було більше у цій політиці комуністів – фашизму, нацизму, шовінізму чи гуманного соціалізму – читач зрозуміє. «Кому ето вигодно?» – запитував Ленін.

СТАНОВЛЕННЯ НАЦІЇ (Хто ти, Україно?)

У Криму – росіян – 559 тис., кримських татар – 219 тис., українців – 154 тис.

Краснодарський край – росіян – 2 млн. 754 тис., українців – 150 тис. (Нет українцев, нет проблем. За двадцять років українців зменшилося майже на 830 тис., а росіян збільшилося на 2 млн. 250 тис.).

Мільйони синів і дочок поклала Україна на жертвовник Радянського Союзу і у Другій світовій війні – різні дослідники наводять цифри втрат – до 3.5 млн. полеглих під час бойових дій і більше 5 млн. втрат мирного населення.

Через двадцять років перепис населення СРСР у **1959** році дав: всього населення – 208 млн. 827 тис. Руських – 114 млн. 114 тис., українців – 37 млн. 253 тис. (Включно із сімома західними областями України, які у **1930** році нараховували близько 5 млн. 370 тис. українців). У РСФСР – руських – 97 млн. 864 тис. (на сім мільйонів більше), українців в Росії – 3 млн. 360 тис. – на диво, не збільшилося, ця ж кількість, що у 1939-му). В УРСР – українців – 32 млн. 159 тис. (ріст на 7.5 млн., з них 5 млн. 370 тис. з часу обліку у 1930 році у семи західних областях і втрати у Другій світовій війні), руських – 7 млн. 091 тис. (зріст на 3 млн., кількість руських в УРСР зросла майже пропорційно з українцями). Кримських татар залишилось аж 193 особи...

Перепис населення СРСР у **1970** році: всього – 241 млн. 720 тис. Руських – 129 млн. 015 тис., українців – 40 млн. 753 тис. В тому числі в РСФСР – руських 107 млн. 748 тис., українців – 3 млн. 346 тис. У Краснодарському краї (Кубанські землі) – руських 3 млн. 982 тис., українців – 170 тис. Кримських татар – 147 тис. 559 – на території республік Середньої Азії, в РСФСР з них – 2 тис. 852. В УРСР – всього населення – 47 млн. 127 тис. З них – українців – 35 млн. 284 тис., руських – 9 млн. 127 тис. Кримських татар – 3 тис. 554 особи.

Перепис населення СРСР у **1979** році виявив: всього населення – 262 млн. 085 тис. В тому числі: руських – 137 млн. 397 тис., українців – 42 млн. 347 тис. Кримських татар – 132 тис. 272 особи.

В РСФСР: руських – 113 млн. 522 тис., українців – 3 млн. 658 тис. В УРСР: українців – 36 млн. 489 тис., руських – 10 млн. 489 тис. Кримських татар – 6 тис. 636 осіб.

Останній перепис населення у СРСР в **1989** році дав такі цифри: всього населення – 285 млн. 742 тис. 511 осіб. З них: руських – 145 млн. 186 тис., українців – 44 млн. 186 тис. В РСФСР: руських – 119 млн. 866 тис., українців – 4 млн. 363 тис., татар – 6 млн. 649 тис. В УРСР: всього населення – 52 млн. 452 тис. Українців – 37 млн. 419 тис., руських – 11 млн. 356 тис., кримських татар – 46 тис. 806 осіб.

Перший перепис, проведений у незалежній Україні у **2001** році: всього населення – 48 млн. 167 тис. Українців – 37 млн. 541 тис., руських – 8 млн. 334 тис., кримських татар – 248 тис.

З них частка народжених в Україні українців – 97.3%, руських – 59.6% (4 млн. 963 тис. осіб). Це діти, народжені у першому поколінні в Україні – за десять років незалежності і у радянський час як у довоєнний і післявоєнний періоди. Тобто в Україні проживає біля 3 млн. 400 тис. росіян, які приїхали в Україну. Оскільки масової міграції росіян в Україну у час незалежності не було, то ця категорія населення прибула в більшості у дорослому віці в радянський період. В Україні переважає покоління росіян, які тут народилися, і не в першому поколінні, знають Україну своєю батьківщиною і державою, частина з них вільні від радянських стереотипів мислення, українців російського походження.

Перепис населення у Російській Федерації у **2002** році показав: всього населення –

145 млн. 167 тис. З них руських – 115 млн. 890 тис., українців – 2 млн. 943 тис., народів Поволжя – більше 11 мільйонів (з них татари – 5 млн. 555 тис.), народи Північного Кавказу – 4 млн. 600 тис.

В Радянському Союзі для прискореної асиміляції проводилась політика вимішування народів. Так Головним управлінням організованого набору робітників і переселень при Раді Міністрів УРСР за 20 років (1944–1964) було переселено в Україну та за її межі 5 млн. 622 тис. осіб. (ЦДАГОУ. Ф. 1 – Оп. 24.– Спр. 5933.– Арк.41). С.А. Янковська, досліджуючи міграційні процеси в Україні за 1959–1965 рр., підрахувала, що за сім років межі України залишили 2.5 млн. осіб, в т.ч. 0.5 млн. за плановим оргнабором і направленнями на навчання і призначеннями випускників на роботу. На промислові підприємства Сибіру, Далекого Сходу, на цілинні землі Казахстану. Еміграція в Україну перевищувала імміграцію на 20%. За сім років в Україну переселилося близько 3 млн. осіб, в основному руські. ...За розрахунками історика І. Терлюка міграційний приріст чисельності руських в Україні на 1959–1969 роки становив 1 млн. 152 тис. осіб або 56.7% їхнього загального приросту. За 1970–1978 рр. до України переселилося 794.5 тис. руських, що складало 59% загального приросту їхньої чисельності. У 1979–1988 рр. механічний приріст руських в Україні дорівнював 404 тис. осіб, чи 45.7% їхнього приросту. В цілому за тридцять років (1959–1988) механічний приріст руських в Україні за рахунок еміграції збільшився на 2 млн. 360 тис. осіб.

Спочатку руські приїхали на місце виселених до Сибіру і фізично знищених українців. Пізніше українці виїжджали за «довгим рублем» і «за запахом тайги», а росіяни приїжджали в Україну не в колгоспи, а заселяли великі міста і отримували добре оплачувані посади, житло. В основному на південному сході.

Чи можна було в СРСР обійтися без переміщення українців із золотими медалями і червоними дипломами у Москву, Ленінград, на комсомольські будови, а взамін отримувати фахівців з Росії? Звичайно, можна. Мільйони українців отримали б роботу у себе вдома. Добровільно українці виїжджали б на заробітки, але не так чисельно і з поверненням. Підготовка фахівців у вузах українцями робилася не гірше, ніж у Росії, і здібних студентів на сотню осіб в Україні було не менше, кандидатів та докторів наук, менеджерів виробництва, винахідників, новаторів та ін. спеціалістів. Українці ж чудово зарекомендували себе і як науковці, управлінці, військові, просто майстри і бригадири поза межами України. Могли б працювати на українських заводах, в науково-дослідних інститутах, у вузах, в управлінні, у правоохоронній системі і армії. Від цього не знизився б темп «соціалістичного будівництва» чи якість робіт. Ні, важливішою за якість робіт була політика денаціоналізації, російщення, перетворення України на колонію, черговий російськомовний регіон соціалістичного табору.

Втрати українців у демографічному вимірі – це наслідок неправильного, трагічного політичного вибору у 1917–1920-х роках. Паралельно з фізичними втратами йшли втрати народу через російщення, свого роду «арешти, полонення мізків», «купівля мізків і душі», відлучення від свого народу.

Коли царська Росія забороняла українську мову адмініструванням, то комуністи не церемонилися і мільйонами винищували носіїв мови фізично. Завойовували «лебенсраум» «естественним отбором».

Українська мова формувалася як органічна частина народного життя, без державної підтримки, при тому, що, використовуючи заборонні і заохочувальні заходи, поляки намагалися спольщити освічену верхівку, а Росія – зросійщити. За 600 років окупації

Галичини русини не спольщилися, за 350 років окупації Гетьманщини і Слобожанщини, за 200 років у Таврії «малороси» не зросійщилися. У Литовсько-Руській державі питання змінити мову зовсім не стояло. То хто міг нав'язати русинам українську (руську, малоросійську) мову, якщо б вони говорили у X–XVII століттях інакше, ніж на початку XX століття?

У XVI–XVII століттях українці, чимало народів, в т.ч. росіяни, ще не мали літературної мови. Це не означає, що народ говорив церковною старослов'янською, на той час книжною. Як не означає, що європейські народи католицького віросповідання всі говорили латинню – спільною мовою їхніх богослужінь. Росіяни того часу говорили московською мовою, сумішшю угро-фінських, слов'янських (в'ятсько-новгородських) і тюркських слів, користувалися граматику українця Мелетія Смотрицького. Якби не культурні впливи сотень русинських (українських) діячів у Московії, хто зна, чи вона ослов'янилась (в даному випадку обрусіла) і в ній затвердилась би російська мова, а не тюрксько-фінська.

Не поляки з австрійцями створили українську мову і не росіяни, а всупереч одним і другим народ сам творив її. Мова Поділля і Волині автентична мові Полтавщини, хоча Лівобережжя Польщі ніколи не належало до Польщі. Не український народ заговорив українською мовою тому, що Іван Котляревський написав «Енеїду». Навпаки, він написав «Енеїду» тому, що народ століттями говорив українською мовою.

Вже у своїй державі народ має повернути собі насильно відібрану мову.

Чому українець сьогодні, вийшовши із всуціль україномовного ще 100 років тому народу, дід і батько якого були україномовними, мусить бути російськомовним? Невже 50% народу у «щасливій радянській дійсності» добровільно відмовилися від власної мови?

Коли ж на території України, де руською (тепер українською) мовою народ говорить тисячолітньо, Росія насильним способом нав'язувала русській язык, то вивищувала і привілеювала поліцейським способом один народ (москвіно-російський) над іншим (русинів-українців), забороняла і викорінювала рідну мову, така політика називається мовний нацизм. Мовний нацизм – вивищення однієї мови над іншими, нищення носіїв мови, вимога змінити мову, створення для корінного народу умов, при яких той зрікається своєї мови. Ми пройшли мовний нацизм Росії щодо української мови в Україні. Під прапором червоного фашизму і псевдоінтернаціоналізму. Шовіністичною відрижкою цього нацизму сьогодні є спроба ліквідації української мови у незалежній Україні.

Дослідник Володимир Скляр зазначає: **«Штучно українці були поставлені у статус етнічної меншини, чисельно не будучи нею. Так, зокрема, протягом 1959–1989 років чисельність українців в Україні, які визнавали рідною російську мову, збільшилася з 2 млн. 076 тис. осіб до 4 млн. 578 тис. осіб, тобто більше ніж удвічі, або на 120.59 %. За цей же час частка російськомовних серед усіх українців зросла з 6.45% у 1959 році до 12.24% у 1989 році».**

Процеси асиміляції і російщення в Україні

Коли україномовні діти із сільських шкіл і більшості райцентрів приїжджають вступати і вчитися у виші до обласних центрів чи мільйонників, а також до столиці України, то зустрічаються із фактом порушення прав корінного народу. Їх зустрічає на кожному кроці чомусь російськомовне місто із своєю системою російщення. Особливо порушуються права людини, права народу, коли особи, які здійснюють адміністративні, правоохоронні, освітні функції, виконуючи свої професійні, ділові, визначені Конституцією обов'язки, не вживають з україномовними української мови, а, навпаки, часто грубо і вульгарно або підкреслено зверхньо вживають російську.

І сьогодні ці права порушують вже не російська держава, не тоталітарний комуністичний режим, а так звані «російськомовні» – у більшості своїй українського походження люди. І немає значення, чи вони насильно зросійщені, чи їх такими зробило життя, вони, порушуючи права корінного населення, нав'язують своєму народові чужу мову.

Українська мова має бути відроджувана як сила українського духу, як ознака нової української національної поведінки. Українська мова – це не просто вживання слів, а шифр ментальності, реакцій на космос зовнішнього світу, на мотивації, які формують психологію та поведінку людини. Мовою людина, як представник своєї спільноти, виступає з позицій власної безпеки і безпеки нації – в ній завжди присутній інстинкт самозбереження, набутий серед свого народу, на своїй території, наявні самовираження свободи особи та свободи народу.

У мові зашифровані зусилля, прозріння, творчість, біографії, події, страждання і радощі, звитяги всіх попередніх поколінь. За кожне слово заплачено енергетикою як окремих людей, так і всіх попередніх родів, племен, сіл, містечок і міст, в яких народжувалися, творили і вмирали українці.

Мова – одна з найважливіших ознак ідентичності, в ній зашифрована національна психологія і поведінка, частина національного характеру. Відмовитися від мови (надто ж, якщо людина вихована в україномовному середовищі) – це відмовитися від минулого життя своїх родичів і свого народу.

Українці, на жаль, дуже легко, ледь не на рівні умовного рефлексу, відмовляються від своєї мови. Сформувалася стійка думка, що бути україномовним українцем не престижно, що появляться проблеми (звичайно, від російськомовних) з успіхами в освіті, в отриманні вигідної роботи, це перешкоджатиме кар'єрному росту, стане перешкодою для спілкування в елітних групах, ділових колах (адже майже всі багаті й успішні – російськомовні). Це обумовлено було завжди тим, що за українцем не стояла сильна і багата держава, навпаки – сильна, жорстока, україноненависницька держава і нещадна політична система були проти українців. Українці ж, бачивши утиски за національною ознакою, рятуючи себе вже не за ознакою ідентичності, а заради фізичного виживання або ж у надії на покращення життя, виробили поведінку пристосуванства до імперських окупацій у російськомовних містах.

Розмовляти українською не означає неповаги до російської мови, не означає упередженості проти руських чи проти Росії. Адже тільки наявність штучно створених і культивованих обставин, коли російське, в т.ч. російськомовне було і фактично у значних ареалах є домінантним, підштовхувало до антагонізму. Природний розвиток укра-

їнського народу у власній державі ніколи не призвів би до зросійщення. Якщо людина природно, етнічно розмовляла українською, її одразу ж кваліфікували політично – український буржуазний націоналіст, а такий є ворогом українського народу, тому що є ворогом російського народу, а заодно й радянського і дружби народів Союзу. Щоб бути другом російського народу, слід стати російськомовним. Російський був другом українського народу, не завдаючи собі клопоту розмовляти в Україні українською.

Звичайно, дивним і неприродним виглядає не тільки те, що українці в Україні не розмовляють українською мовою, а й те, що російські, які проживають в Україні у першому поколінні, не кажучи, що й ті, хто з них народився в Україні і не у першому поколінні вивчав українську мову бодай у т. зв. російських школах, не кажучи вже про школи з українською мовою викладання, ніколи не користуються українською мовою, не ведуть діалогу з україномовними українською мовою, поводять в Україні себе так, наче проживають вдома в Росії. Самі російські у себе вдома у Росії ніколи не дозволили б поводитись так щодо себе представникам інших народів і жорстко цю «культуру» присікають. Прикладів у побуті, та й цивільному житті безліч (відомий окрик: «гаварі парусккі!», «гаварі челоуеческім язиком», «гаваріте на общепонятном», «я тебе російським язиком сказав!» і тому подібне). Одна справа – цілеспрямована політика російщення московського імперського центру, а інша справа – приватна позиція в мовному спілкуванні російського-інтелігента, службовця, просто порядної людини (хорошого челоуека). Жити серед народу з древньою історією і культурою, автентичною мовою і розмовляти його мовою було б ознакою культурності. Чому б, проживаючи в Україні десятки років (а то й кілька поколінь), не вживати української мови? Російщила не тільки влада, російщили своїми особистими зусиллями і російські, які приїхали в Україну, бо вважали, що українці мають стати російськомовними.

Звертаючись до українців тільки російською мовою, російський, а також більшість осілих етнічних меншин (а з їх прикладу й ті, хто масово прибуває нелегальними іммігрантами сьогодні), вільно чи невільно завжди підкреслює, що говорити українською не хоче і не буде. Він, бачте, мову знає, а при бажанні може легко навчитися і без перешкод спілкуватися. У нього наготові є набір аргументів («я знаю, но не хачу каверкать мову», «ето сельській (калхозний) язык»). Тим же він підкреслює, що українці не мають держави, а він має і її підтримує, схвалює політику російщення та сам її безцеремонно забезпечує, підкреслює, що українське неперспективне і рано чи пізно буде усунене з життя, він психологічно українське не тільки не визнає, а й пригноблює його в окремії людині. Він знає, що йому ніхто не заперечить, в силу владної політики і відомої ментальної поведінки українців, ніхто нічого не докаже. Як він їх буде поважати, коли вони самі себе не поважають.

Адже невживання української серед україномовних в Україні, російської серед російських у Росії, польської серед поляків у Польщі – це ознака неповаги до народу і самого співрозмовника, ознака некультурності – тим більше, вивчити досить близьку (і штучно зближену до російської мовною політикою російщення) українську мову нескладно. Своєю особистою поставою щодо вживання мови народів (фактично ігнорування), серед яких російські проживали, вони переконливо показували свою активну причетність до російщення, а отже неповагу до мов, культури і самих народів, їх свобод і потреб (не кажучи вже про схвалення переслідувань імперською владою національно свідомих елементів).

Вони ж з усією очевидністю свідчили мовно-культурну ідентичність українців, їхню інакшість і самобутність, бачили прагнення до свободи, в тому числі й політичної, до

державності (а сама національно-визвольна боротьба, в тому числі її придушення у ХХ столітті – у 1918–20-х, у 1939–54-х на заході України, і процеси «українізації» у 20-х – поч. 30-х) була руським добре відома, але ніякої братньої руки («за нашу і вашу свободу») для реалізації цих прагнень не подали, а тільки доконали українські змагання. Абсолютно очевидним було природне бажання українців говорити рідною мовою, а, отже, природним було б для руського, приїжджаючи для проживання в Україні, говорити з українцями українською мовою (як робили українці чи інші народи у Росії). Але так не було. Не така культура. В колоніях говорять мовою колонізаторів.

Руські думали, що завоюють своєю мілітарною державою весь світ, здивують його своїми найпередовішими досягненнями, врятують його від відсталості і принесуть усім народам зразки свого передового, найкращого у світі життя – і з такими святими переконаннями вони йшли народи «визволяти», «добровільно приєднувати», навчати світла правди і науки. Українцям пощастило у цій місії Росії найменше – їх як таких не повинно було й бути – ні мови, ні держави, вони ж бо руськіє, славяне, православніє, з одної колиски молодші брати.

Немає в Україні Росії, немає СРСР і комунізму, і немає нам причини бути російськомовними. Адже більшість російськомовних українців у сьогоднішній Україні стали такими в повоєнний час у першому поколінні – ті, хто народився у містах і батьки їхні були україномовними, на їхньому досвіді відбувся процес мовної мутації. Значна частина приїхала у великі міста з сіл і райцентрів, де вони вирости україномовними і перейшли на російську з примусу обставин.

Сьогодні порушують права україномовних вже не Російська імперія чи Польська держава, не комуністичний режим, а в першу чергу зросійщені українці, яких серед російськомовних більшість, а в другу чергу руські і представники етнічних меншин тривалого або ж недавнього проживання.

Відмовитися від мови – означає відмовитися від національної поведінки, від національних інтересів, а, отже, від багатства, витвореного власними руками. Це віддавати свою державу, свою націю на відкуп, в чуже користування, в порожнечу. Правда, порожнечі немає – є інші мови, інші держави, інші армії – вони заберуть владу. Віддати мову – віддати владу.

Яка різниця, якою мовою говорити, все одно про те ж. Запитайте про різницю у тих, хто з вами, або ж з іншими, у себе вдома говорить своєю мовою в Польщі, Литві, Німеччині, в Росії. Або живе в Україні і не говорить українською, що було б природно. Мало є народів у світі, які б так легковажно ставилися до своєї мови і не цінували її, як українці. Так легко відмовлялися від своєї мови і переходили на іншу. І причина тут не у доброті, поступливості, в національному характері, толерантності чи догоджанню, небажанню поставити іншомовну людину в умови дискомфорту під час спілкування. Причина у відсутності особистої і національної гідності, у браці самоповаги.

Ми живемо не своєю мовою, а, отже, не своєю історією, а, отже, не своїми національними інтересами, а, отже, нас визискують інші, а ми створюємо для них сприятливі умови.

На 2001 рік із 37 млн. 500 тис. українців рідною російську назвали майже 15%, тобто 4 млн. осіб. Із 8 млн. 300 тис. руських – майже 4% рідною назвали українську мову. Із 48 млн. 500 тис. населення України 29.8% назвали російську мову рідною. Ми розуміємо, що назвати мову рідною і спілкуватися нею – не одне і те ж. Із 4% руських мало спілкуються українською. Є певний відсоток українців, які у побуті вживають українську мову, а публічно і на роботі – користуються «общепринятим» – російською. Це під тис-

ком мовного середовища в обласних центрах Придніпров'я і у містах південного сходу. Часто як «відчіпне» – суржик. Такі наслідки жорсткої політики російщення. З руських ще нікого не «українізували».

Питання стоїть справедливо – сприяти добровільному поверненню до мови предків зросійщеним українцям. Росіян це не стосується.

Приклад «звільнення» України від талантів – Сандармох – місце розстрілів українських письменників, поетів, драматургів, художників таланту першої проби: «протоколи, приписи від 16 жовтня 1937-го і рапорт, складений в листопаді катом – заступником начальника адміністративно-господарського управління УНКВД Ленінградської області капітаном держбезпеки Михайлом Матвєєвим про виконання (власноручно) вироку стосовно 1 111 осіб».

Українізацію в кінці 20-х років розпочали українські комуністи на чолі із Скрипником, Шумським не тільки тому, що це було складовою їх класової свідомості (Сталін у ті часи ще не мав диктаторського абсолютизму), а й тому, що революція в Україні 1918–20-х років носила масовий характер національного відродження. Українізація не була насильницькою (як російщення), руських, російськомовних українців за «язик» в тюрму чи на каторгу не відправляли. Це була спроба повернути українську мову зросійщеній частині українського народу. Щодо газет: на 1933-й їх було 373 (з усіх 426) з накладом 3,6 млн. примірників, 89% від загальної кількості часописів в Україні (1926-го преса була українізована на 60%); на 1933-й українських журналів було 89 (з усіх 118). Не російські закривали, а українські розвивали.

А може б, українцям оголосити акцію: «Я розмовляю українською». Бо у нас стоїть п'ятеро, розмовляють українською, підходить один російськомовний – переходять на російську.

А краще:

1. Почати розмовляти українською у себе вдома з рідними – з дітьми, дружиною, дідом. Дідові – з онуком, із зятем, із дочкою.

2. Перейти на українську при спілкуванні у сфері торгівлі, у кафе, на ринку, в транспорті, принагідно з незнайомими людьми.

3. Розмовляти українською з україномовними на роботі, у вузі, школі, сфері обслуговування, в бізнесі. З мешканцями сіл, містечок.

4. Складніше, але перейти на українську зі своїми друзями, однокласниками-однокурсниками, сусідами – з ким ви спілкувалися російською.

5. Перейти на українську на державній службі. Загрози, що не буде просування по кар'єрі, пільг, премій, витіснять з роботи, як це було при царях-комуністах, пора протистояти. Найважче українцям на південному сході, де російськомовний шовінізм процвітає й серед українців з народження. Але хтось же має починати говорити українською не тільки на телекамеру.

6. У минулому казали: «Комунізм гаваріт по-русські». Сьогодні нав'язують: «Бізнес гаваріт по-русські». Мало вживають українську у сфері бізнесу: тут «наймані» працівники можуть вилетіти з роботи під приводом «незадоволеного клієнта» чи шовініста-роботодавця. Також партнери можуть не захотіти мати справу «с бандеровцем», а у ділі зиск перш за все. Слід консолідувати український бізнес. Антиукраїнський і так має владу в Україні.

7. Допомогати українцям села не прислугуватись русифікаторам, які дискримінують їх при переїзді у міста.

МОВА І НАЦІЯ

Один із теоретиків української національної ідеї Лев Ребет писав, що «мова – це головне джерело внутрішнього, особистого і суспільного життя. Вона, з одного боку, мусить бути людиною все наново переживана і відтворювана. З другого боку, мова – це архів переживань і думок народу, свідок його змагань і долі. Тому мова діє на нові покоління через сторіччя. Мова-бо – це суспільна форма пізнання. Суть її не сказане слово і не зміст, який із цим словом асоціюється в свідомості людини. Мова за своєю природою є не тільки засобом порозуміння, але взагалі передумовою думання».

Отже, це практично означає, що за допомогою слів, – як писав Вослер, – «людина заново для свого вжитку актуалізує психічне напруження народу». А це означає – його душу.

Тобто в мові зашифровані зусилля, прозоріння, творчість, біографії, минулі події, страждання, звияги всіх попередніх поколінь. Це не тільки вимовлені звуки. Це не фонетика й це не просто вживання слів. За словами – є роздумування і вчинки, акумульований тривалий досвід, знання і величезні зусилля народу. І тому за кожне слово заплачено енергетикою як окремих людей, так і всіх попередніх родів, племен, які жили на території України, колишніх населених пунктів, сіл, містечок, а сьогодні – міст, тобто за словами і за висловами – пережиті історичні процеси, національні катаклізми, перемоги і звияги, злети духу і творчості, ціла концепція національного життя.

Тобто мова – це не просто слова, а одна з найважливіших ознак національної ідентичності. В ній зашифровані і національна психологія, і національна поведінка, і частина національного характеру. І тому це означає, що зашифроване – те, що було з батьками, дідами, прадідами, словом, з діда-прадіда: відмовитись від мови – це відмовитись від їхнього життя, від їхнього досвіду, який прийшов до нас не тільки через кров, а й певну культуру, традиції, через певну, словом виражену інформацію.

Тому мова – це не тільки технологія обміну тією чи іншою інформацією. За мовою стоїть доля народу. І відмовляти від мови (особливо, якщо людина вихована в мовному українському середовищі) – це відмовитись від усіх своїх попередніх предків. Це означає – почати жити начебто заново з чистого аркуша, у невідомому суспільстві, з не своїм майбутнім. У нас сьогодні людина, яка народилась у селі, приїжджає в місто і почувається таким собі українським Мауглі, який повинен навчитися жити заново, тому що у нього не така власна держава, як у інших народів. Хоча у нього є права людини на вживання і використання своєї мови, але цих прав він не може використати, залишаючись у місті, вимушено пристосовується і покидає свою мову. А це означає – він залишає свою душу. Ніхто при цьому не констатує, що в черговий раз щодо юної української душі відбувається дискримінація на рідній землі, у своїй державі.

Ганна Короненко: Ви дозволите поставити вам дещо провокативне запитання?

Сергій Жижко: Та звичайно... Скільки провокацій навколо... Ми живемо серед провокацій – і це для нас є природно.

Ганна Короненко: Я хотіла згадати про єврейський народ, який дуже довгий час не спілкувався івритом, а іврит було відновлено у державі Ізраїль. Але ж нація, народ існував без мови!?

Сергій Жижко: Річ у тім, що єврейський народ всю свою історію жив зі своєю мовою, тому що єврейська, іудейська релігійна і національна традиція передбачала навчання

кожної дитини з раннього віку мовою предків. Єврейське життя впродовж двох тисячоліть завжди було герметичним, було сконцентроване у містах, в невеликих кварталах або ж у містечках, і там підтримувалися всі канони іудаїзму, норми Талмуду, звичаї національної іудейської традиції, в тому числі і мовне середовище, а якщо єврейська громада чи єврейська людина спілкувалася з оточуючим середовищем – вона спілкувалася тією мовою, серед якої жила. Звичайно, були втрати (з точки зору втрати мови) єврейської мови іврит, на яку сьогодні перейдено в Ізраїлі. Єврейський народ зберіг себе у двотисячолітньому розсіянні, зберіг національну релігію, національну ідентичність і національну громаду, а опісля ідеї сіонізму привели до того, що народ, повернувшись в Ізраїль, поставив перед собою завдання – відродити прадавню мову. Дарма, з якої країни людина приїхала: з англomовної чи з німецькомовної, із Східної Європи або ж з Росії, вона вивчає нову для себе мову – іврит, а вже діти, внуки використовують цю мову як свою національну. Це найбільш промовистий, переконливий і повчальний для нас, українців, приклад того, як збереження ідентичності зберігає і мову. Забуття ідентичності веде до втрати не тільки мови, але й народу як такого.

Ганна Короненко: ...але у нас були села, не гетто, але така своєрідна закрита община в селах – і завдяки селам, сільському населенню збережена українська мова і українська національна свідомість. Чи правда це?

Сергій Жижко: ...Звичайно, Україна розвивалася як країна аграрного продукування і виживання за рахунок землеробства. Фактично до середини XIX століття українці мало займалися такими сферами життя, як військова справа, адміністрування, торгівля. Тому Україна розвивала свою мову як мову населення, котре займається землеробством. Проте за останні 150 років українці стали сучасним народом, який заповнив усі наявні для сьогоднішньої цивілізації виробничі, інтелектуальні, науково-технічні, політико-адміністративні, правоохоронні і всякі інші ділянки життя, в яких успішно виступає, – то зрозуміло, що Україна на сьогодні змінила свою національну інфраструктуру життєдіяльності. Правда, зміна цієї інфраструктури відбувалася в підколоніальних режимах і це привело до того, що мешканці чисельних міст, пристосовуючись до обставин життя, відrekliся своєї мови, а жителі сіл залишилися носіями автохтонної мови. Ця мова, збережена в селі, до цих пір пульсує, пробивається, щоб повернутися до своїх втрачених синів і дочок.

Мова кличе цих «втрачених синів, дочок і внуків», які проживають в містах, особливо в мільйонниках, і каже: «Поверніться до мене, до своїх предків. Вживайте і користуйтеся українською мовою. Чому ви поїхали у міста і говорите «космічними знаками»? Повертайтеся до нашого українського макрокосмосу!»

Питання стоїть в тому, що мову потрібно повернути в першу чергу українцям. Повернутися українцям до свого і навчитися бути самими собою.

А якщо людина не є сама собою, то вона є кимось іншим, вона є якоюсь мірою мутантом, або – як це колись називав Чингіз Айтматов, – манкуртом. Повернення до минулого є неминучим. Але це треба робити інтенсивно.

Євреї швидко повернули собі мову (а могли б зробити державною англійську) тому, що мають дуже потужну національну свідомість та ідентичність. Вони не відмовились від себе. Вони себе не соромляться. Вони мають престиж самі перед собою і здобули престиж перед світом. Вони знають собі ціну і поважають себе.

А людина, яка себе не цінує, не поважає – відмовляється від усього, аби лише схопити шмат ковбаси й окраєць хліба...

Що стосується питання про українську історію. Брак власної державної історії зава-

жає мати власну долю у майбутньому. Якщо у тебе не було свого минулого, то на яке майбутнє ти маєш право претендувати?...

Але ж історія була! «Було колись в Україні!..» Повноцінна історія є тоді, коли є своя влада, своя держава. А не тільки протести, повстання, сподівання на кращу долю. Таких державних періодів у нас було небагато. Вони були нетривалі і не для всієї території проживання українців. Без власної історії не захистимо мови і вона не буде успішно використовуватись. Віддати мову – це, за великим рахунком, віддати владу.

Немає своєї мови – немає своєї влади. Сьогодні ми утверджуємо свою владу, утверджуємо свою державу і практично заново іде відродження української мови, частіше вживання її українцями, і не тільки українцями.

...Українці сьогодні мають шанс повернутися до своєї автентичності, нарешті мова йде не про українізацію, а про відновлення почуття господаря у своїй державі і власної гідності.

Майбутнє мовного питання в наших руках. В першу чергу в руках українців і тих українських громадян, які українцями можуть бути, з точки зору свого самоусвідомлення.

У пана Олександра було питання про Володимира Жаботинського...

Я не знаю, щоб Жаботинський міг таке написати. Я читав його твори. І його твори є проукраїнські, антиімперські, направлені проти російського імперіалізму, який душив серед інших і єврейський народ – в соціальному і національному відношеннях. Ось що писав, наприклад, Жаботинський: **«Це наша національна мова, а російська – це ваша національна мова. Якщо ваша мова багата й чудова – нам від цього ані тепло, ані холодно. Ми мусимо зробити нашу мову такою ж багатою, створити нею всебічну й повноцінну культуру, мати можливість вчитися від дитячого садка аж до університету власною мовою і потребувати вашої допомоги не інакше і не більше, ніж ви потребуєте допомоги з боку німців або французи з боку італійців!»** Так він писав від українського імені про перспективи українськості й української мови в Україні. Євреї, звичайно, є полімовні. Вони можуть бути російськомовними, виступати на боці радянської влади. Вони можуть бути проукраїнськими і викладати українську мову, літературу й історію в школах чи вишах не гірше від українців.

Питання полягає в тому, що не можна прив'язувати євреїв тільки до антиукраїнства і не можна робити з них жупел поборювання українства. В минулому вони виступали по різні сторони барикад і самі страждали від політичних протистоянь. І на сьогоднішній день є у нас різні представники єврейства, які виступають як з боку патріотичних сил, так і з боку «біло-синіх», непомітно біля червоних. Немає одномірності у питанні участі етнічних меншин в українській політиці.

Сьогодні російськомовні українці є найбільшим гальмом у відродженні національної ідентичності: мови, культури... Тому що саме до них мало б дійти, пробитись через шкаралупу зманкуртизованої самосвідомості – що треба вживати українську мову. Що треба перевчатися. Тому що навіть ведмедя можна навчити на велосипеді їздити, можна мавпу навчити наслідувати людину. А російськомовного українця не можна навчити вживати українську мову – бо йому соромно, йому непрестижно, він себе починає некомфортно почувати...

Та почувай себе з гідністю. Вживай українську мову. Тоді росіяни чи представники інших етнічних груп, які живуть в Україні, також визнаватимуть тебе, будуть вчитися вживати українську мову. І тут нема ніякого насильства, нема порушення прав людини, немає неповаги до росіян чи татар, а є звичайна природна потреба повернутися до своєї мови.

В радянські часи у Дніпропетровську невідомі прикріпили на мості великий транспарант: «ВІДДАЙТЕ МОВУ!»

Сьогодні ми маємо закликати: «Віддайте мову – малороси і хохли! Поверніться до вживання української мови!» – це не образливо. Я хочу так загострити питання, бо в цьому вся суть.

На запитання: «як говорили в Київській Русі?» відомий російський історик – один з найавторитетніших – Ключевський відповів: «Так, як говорять малороси».

Мова русинів не була тотожною книжній церковній мові, літописним текстам, які писалися старослов'янською. Богослужіння, тексти жили своєю мовою, а народ вживав світську мову. Сьогодні бабусі в українських селах і містечках розмовляють українською, йдуть у храм, де чують службу зросійщеною старослов'янською і проповіді батюшки суржилом або ж українською. Мова служби у храмі не означає, що народ розмовляє старослов'янською чи ж російською. Так було всі століття життя українського народу. Старослов'янські слова, українські (руські) слова, писані старослов'янським алфавітом, які не передавали гармонії, тотожності народної мови, жили у текстах Литовських Статутів, віршах поетів Острозької і Києво-Могилянської академії, документах судів, грамотах і церковній літературі, а слова руської (української) мови долинули до нас через століття неперервного співу тисяч народних пісень, дум, казок, переказів. Все це зібрано і впорядковано українськими етнографами. А сама народна мова русинів-українців повноцінно прорвалася до літературного життя, карбована українським алфавітом, у творчості Івана Котляревського.

Коли ми говоримо, що Ярослав Мудрий і Володимир Великий, Ольга й Святослав – наші прадавні руські, а, отже, українські князі говорили мовою русів (українською тих часів), то нам треба повернутися до мови своїх князів Острозьких і Вишневецьких. Слід повернутися до мови, якою говорила Січ (без пародійності у фільмі «Тарас Бульба»), якою говорила Хмельниччина. І українська мова, я переконаний, буде відроджена. Але вирішимо ми питання мови не тільки сприянням державної політики, багато залежить від нас самих, від кожної окремої людини, її внутрішнього бажання і волі.

Я переконаний, що українська людина буде вільно розмовляти українською мовою. І це завдання для великої внутрішньої роботи наших людей.

НАЦІЯ

«Бо що є нація, коли не скупчення мільйонів воль довкола образу спільного ідеалу? Ідеалу панування певної етичної групи над територією, яку вона одержала в спадщині по батьках і яку хоче залишити своїм дітям».

Д. ДОНЦОВ

«Людина не є рабом своєї раси, ні своєї мови, ні релігії, ні течії рік, ні напряму гірських хребтів. Велика спільнота людей, здорова духом та гаряча серцем, творить моральну свідомість, яка називається нацією...»

Нація – це спільне почуття, це загальний плебісцит, продовжуваний з дня на день, що творить націю, цю велику спілку, яка опирається на свідомість понесених жертв і тих жертв, які її члени готові принести в майбутньому».

Е. РЕНАН

«...Нація – це душа, засада духовна. Дві речі, які, правду кажучи, по суті є те ж саме, творять цю душу, цей духовний принцип. Одна – це спільність багатой спадщини сподадів. Друга – це згода й бажання жити разом, воля продовжувати та відновляти цю неподільну спадщину минулого.

...Велике скупчення людей із здоровим глуздом і палаючим серцем створює моральну свідомість, що називають нацією. Оскільки ця моральна свідомість доводить свою силу жертвами, які вимагають зречення індивіда на користь суспільства, вона законна, має право на існування».

Е. РЕНАН

«Мати спільну славу в минулому, спільні бажання в майбутньому, здійснити разом великі вчинки, бажати їх і в майбутньому, ось головні умови для того, щоб бути народом... Існування нації – це щоденний плебісцит».

Е. РЕНАН

«Нація, немов ріка, пливе до своєї невидимої мети, все та сама, хоч все нові й нові води проходять у вічність через її річище. Вона подібна й до лісу, в якому падають старі і вирощуються з їхнього коріння нові дерева... Змінюються елементи, лишається вічне явище ріки і лісу...

Так нація є об'єднанням живих людей, без яких її неможливо уявити... На ділі в явищі нації йдеться про стани, які встановлюються між одиницями і у них самих... Насправді нація існує не як готовий факт, як річ, а як соціальна енергія людей, якими керує та сама ідея співжиття і які, плекаючи ті самі вартості, відчувають себе і діють як єдність. Нація – це безперервна актуалізація, репродукція, доконування і продовження традицією освяченого стилю життя».

Л. РЕБЕТ

«Народність є перший момент національності, перший її прояв. Але з цього зовсім не виходить, що там, де є народність, не було національності: навпаки, суспільство є завжди *нація*, коли воно є тільки *народом*, але нація як можливість, а не у дійсності: бо національність і субстанція народу є одне і те ж, а кожна субстанція, яка ще не отримала свого визначення, носить в собі його можливість».

В. БЄЛІНСЬКИЙ

«В кожному розвитку треба розрізнати, а не плутати, істотні періоди його поступу. Наприклад, з гусениці постає, як відомо, перемінами – метелик. Але гусениця це ще не метелик, тільки можливість витворення метелика при деяких обставинах та умовах і тому ніхто не називає її метеликом. У цьому прикладі ботанік розрізняє три стадії: лярва, гусениця, метелик, так соціолог може розрізнати в народотворчому розвитку також три головні фази: плем'я, народ, нація».

О. БОЧКОВСЬКИЙ

СТАНОВЛЕННЯ НАЦІЇ (Хто ти, Україно?)

«Нація – це спільність чуттів, які б адекватно проявлялися у власній державі; отже, нація – це спільнота, яка зазвичай тяжіє до утворення своєї власної держави».

М. ВЕБЕР

«Нація є природним органом людства, держава – штучним витвором».

Й.-Г. ГЕРДЕР

«Тому досить говорити про інтереси держави, пора голосно і виразно заявити про інтереси нації, і кожний крок, кожну політичну, економічну дію виміряти, оцінювати саме інтересами нації».

Не нація для держави, а держава для нації!»

Б. МИРОНОВ, 2002

«...все, що йде поза рами нації, се або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами раді би прикрити свої змагання до панування одної нації над другою, або хворобливий сентименталізм фантастів, що раді би широкими «вселюдськими фразами покрити своє духове відчуження від рідної нації».

І. ФРАНКО

«Нація – це особливий вид етнічної спільноти, чи, скоріше, політизована етнічна спільнота, з політичною системою, яка визнає її групові права».

П. БРАСС

«Спільність пролітої крові за спільні політичні ідеали – це перша ознака нації».

М. КОЛОДЗІНСЬКИЙ

«Нація є спільнотою людей, які поділяють почуття спільної належності у подвійному сенсі: вони поділяють важливі елементи спільної історії та усвідомлюють своє спільне призначення у майбутньому».

Р. ЕМЕРСОН

«В добу націоналізму нації є великими корпоративними особистостями історії; відмінності в їхньому характері та світогляді належать до найважливіших чинників, які визначають перебіг подій. Лише в цю добу воля націй, радше ніж воля індивідів, династій або ненаціональних утворень, таких як церква чи класи, набуває вирішального значення; а тому розуміння їхньої історії потребує феноменології націй та їхніх характерів».

Г. КОН

«Хоч би якийсь скупчення людей відповідало всяким іншим умовам, сприяючим постанню національності, географічним, історичним, економічним, то однак, оскільки не посідає воно *збірної самосвідомості*, оскільки *дух спільноти* не розбуджує в ньому *спільного, збірного стремління*, не буде воно нацією, лише полишиться тільки агрегатом одиниць, що посідають в меншій або більшій степені органічну єдність, впливаючу із зрізничкування та взаємної залежності частей».

ДОВГЕЛ

«Нація – це динамічна субстанція, а не минуша функція; корінням своїм вона вростає у таємничу глибочи́нь життя. Національність є позитивним збагаченням буття, і тому за неї слід боротися як за цінність. Національна єдність глибша від єдності класів, партій та

всіх інших минутих утворень у житті народів. Кожен народ бореться за свою культуру і за вище життя в атмосфері національної кругової поруки. І великий самообман – прагнути творити будь-що поза національністю».

М. БЕРДЯЄВ

«Немає сумнівів у тому, що «національна» належність не потребує такої основи, як кровна спорідненість. Відомо, що повсюдно походження найрадикальніших «націоналістів» часто буває іноземним. Навіть більше, хоча особливий спільний антропологічний тип не є загалом безвідносним щодо національності, його явно недостатньо, і його не можна вважати передумовою для існування нації».

М. ВЕБЕР

«Ні раса, ні територія, ні мова, ні релігія не є ознаками, за якими визначають національність, хоч всі вони відіграють ту чи іншу роль в її визначенні. Національність – складне історичне утворення, вона формується в результаті кровного змішання рас і племен, багатьох перерозподілів земель, за якими вона пов'язує свою долю, і духовно-культурного процесу, який утворює її неповторний духовний образ. Результатом усіх історичних і психологічних досліджень зостається нерозкладний і невловимий залишок, в якому і полягає вся таємниця національної індивідуальності».

М. БЕРДЯЄВ

«В націю входять не тільки покоління людей, але також і каміння церков, палаців і маєтків, могильні плити, старі рукописи і книги. І для того, щоб вловити волю нації, потрібно почути ці камені, прочитати зотлілі сторінки».

М. БЕРДЯЄВ

«Не сама раса чи спільне походження, а віра, тобто саме психологічне наставляння грає головну роль. Значить на ділі не расу і не походження, а соціально-психологічні стани треба вважати націотворчими чинниками».

Л. РЕБЕТ

«Індія – завсіди прагнула... жити в тихій і глибокій задумі... Далеко від... якої-будь політики, не творячи жадного політичного народу.

...правда, з життя нації випливає висновок, що народи повинні напружити всі сили фізичні, моральні і розумові, щоб перемогти противника в змаганнях о силу.

Коли й ви зорганізуєтеся у націю, то тим способом втримаєте заборчість інших націй».

Р. ТАГОР

«Нація для нас – це всі мешканці даної Землі і всі громадяни даної Держави, а не «пролетаріат» і не мова, віра, плем'я. Коли я пишу в цій книзі про нас – «ми, українські націоналісти» – то це значить: ми, що хочемо Української Держави, обіймаючої всі класи, мови, віри і племені Української Землі.

Ви, українські соціалісти, утотожнюєте поняття нації з пролетаріатом і партією. Для вас – не соціаліст – не Українець. Ви ж, українські націоналісти, утотожнюєте поняття нації з мовою, вірою, племенем. І в цім хаосі, який панує у ваших націоналістичних міз-

СТАНОВЛЕННЯ НАЦІЇ (Хто ти, Україно?)

ках, для одних – Українець єсть тільки той, хто говорить «українською мовою» і ненавидить «не Українців»; другі додають, що він ще мусить бути обов'язково православний, не уніат і не латинник; треті – обов'язково уніат, не латинник і не православний, будуть незабаром і четверті, які ще вимагатимуть від нього «русько-малоросійської» чистокровності з прізвисьмом на «юк» або на «енко».

В. ЛИПІНСЬКИЙ

«В останньому випадку етнічна група прагне досягти національного статусу та визнання. Як тільки їй вдається власними зусиллями досягти однієї з названих цілей чи то в межах існуючої держави, чи у створенні своєї власної, вона стає національністю або нацією. Нацією, отже, можна вважати певний тип етнічної спільноти, чи, краще, політизованої етнічної спільноти, колективні права якої визнано в межах даної політичної системи».

ПОЛ БРАС

«Нація – це якийсь Протей, який умить вислизає у нас з-під рук, як тільки ми хочемо його схопити, і який все ж таки продовжує існувати й справляти на нас могутній вплив».

К. КАУТСЬКИЙ

«Нація – це вічність – вчить український націоналізм. Коріння її виростають із глибини віків, а розвоєвий гін прямує в незбагнену прийдешність. Являючись підставою існування даної людської спільноти, нація єднає в своїй тяглій незмінності її окремі складники. Органічна, у своїй духовій і фізичній істоті, як цілість, вона й цим складникам надає в кожному пору історичного розвитку органічний характер».

М. СЦБОРСЬКИЙ

«Вже сама обставина, що нація є величиною органічного стану, виключає можливість нашчеплення на її дереві чужеродного насіння, як це нам вимовно між іншим доводять невдалі спроби досконало організованого большевизму. Бо кожний світогляд, навіть із можливо найширшою підставою, є своєрідний і заоднобічний, щоб можна було зробити його внутрішнім добром якоїсь національної системи, що сама не приймала в його творенні безпосередньої участі».

Ю. ВАССИЯН

«Нація – це *духовно-етична й суспільно-політична* спільнота, зв'язь всіх поколінь. На істоту нації складаються такі підставові чинники:

1. *духовно-етична й історико-творча зв'язь всіх поколінь, всіх «живих, мертвих і ненарождених», як казав Т. Шевченко;*
2. *спільна воля, спільна національна психіка й характер;*
3. *спільна ідея, змагання до одної цілі й національна самосвідомість;*
4. *суспільно-політична активність і зорганізованість, здібність творити, організувати й кермувати своїм власним життям».*

М. ОРЛИК

«Українська нація – це психофізична і духовна спільнота, в основі якої лежить переплетення чинників культурного, кровного, історичного, вольового і суспільно-

історичного характеру. Нація завжди і усюди потребує широких і всебічних умов та основ для свого повноцінного утвердження. Тому будь-які перешкоди на шляху до такого утвердження повинні бути нею революційним шляхом зруйновані і подолані».

О. БАГАН
(Тези до ідеологічної проблематики)

Досвід спільноти, спільного виживання серед природи, даного Богом терену, його геокліматичних, енергетичних особливостей сформував психофізіологічний генотип народу, його національну поведінку.

Життя кожної окремої людини, як частини народу, залежить від рівня усвідомлення всією спільнотою своєї національної окремішності, своїх інтересів, своєї спільної дії щодо їх напрацювання, захисту і розвитку – передачі наступним поколінням. Життя окремої людини – учасника цього спільного процесу – має бути усвідомленою дією вироблення збірної народної свідомості, збірної народної свободи волі, для формування своєї найефективнішої влади.

Нація – це не тільки люди (народ, населення, особи...), земля, культура, історія, економіка, мета народного життя, його характер, ментальність, минулі і майбутні покоління (**«мертві, живі і ненароженні земляки мої»** Т. Шевченко);

– це історична пам'ять, це моделі колективної поведінки мікро- і макрогруп різного національного соціуму;

– це формули національного досвіду, права й обов'язки, які передаються особистим прикладом, поведінкою і зобов'язують діяти так, а не інакше всі вікові групи й окремих осіб. Це навчання ведеться щодня, всією нацією, на всій території посідання;

– крім особистого досвіду, люди є носіями (одні мимовільними, інші свідомими) цілого світу знань, навиків, поведінкових стереотипів, набутих поколіннями, котрі відійшли і передали свій світ живим, які творять кожну конкретну людину, її систему вартостей, – передали не тільки як інформацію, а як свій дух – які є еманациєю нації. Ніхто не може бути поза силою нації;

– живий світ національного досвіду, духу, характеру, психіки невидимо присутній як у житті кожної людини, так і нації у цілому.

Люди приходять у світ і відходять, приносять, освоюють з національного (і загальнолюдського), творять, віддають і йдуть, а образ національного життя, субстанція з їхнього поту, крові, розуму, духу відкладається у націю і триває вічно.

Нація – це духово-енергетична субстанція, котра еманується у живих особистостях як переданий через кров і знання досвід минулих поколінь і стає силою, діючою енергією у теперішньому поколінні.

Нація – це не арифметична сума осіб, не маса народу, не наявність більшої кількості патріотів чи організованих активістів у структурах. Нація – як сплав еліти і народу у спільну силу, є пориванням узгодженої багатомільйонної волі, її діяння. Нація – це боротьба, боротьба тих, хто причетний, хто приєднався до неї.

Народ, ставши нацією (оволодівши станом нації), не перестає бути народом. Він, ошляхетнившись, діє вже як нація. Нація – це народ, який постійно веде боротьбу за свої інтереси в актуальних щодо історичного часу і конкуренції політичних формах і чим водночас тренується та живе приватним життям.

Стати нацією – це сформувати і зібрати волю народу, проявити її невторгнуту дію, щоб стати господарем власної долі, стверджувати власне майбутнє.

Якщо не працювати на націю сьогодні, то відсутність нації завтра буде працювати проти дітей чи онуків. Вони будуть узалежнені від інших спільнот і працюватимуть на їхні інтереси.

Живий організм нації характеризують духові, вольові та інтелектуальні чесноти її членів. Нація виступає як одухотворена істота, що пливе понад часом і минушими вартостями. Вона сприймає себе і сприймається іншими як самодостатня структура зі своєю вдачею, національним характером, державним потенціалом, своїми історичними завданнями.

Нація – це сам час, пора, протягом якої відбувається перетворення народу, якого вже не відмінити – йдуть пологи, йде боротьба, і нація народжується, діє. (Голодомор не умертвив, не відмінив настання української нації). Нація сама є залюдненим, діючим часом народу, протягом якого той відбувається. Час закладений у життя кожної особи зокрема і в життя багатомільйонного народного тіла, яке не зникає. Щодня, відживши, тисячі відходять і тисячі народжуються, а юнь вступає у життя – нація у поході.

Одним із рушійних чинників духового здоров'я та стабільності нації (такий занедбаний українцями сьогодні) є її честь та гідність. Ці видатні чесноти завжди обстоювалися перед зовнішніми і внутрішніми ворогами ціною життя й крові окремих людей, так само і цілою нацією. Для націоналістів створити й обстоювати історичні умови, в яких українство не було б поганьблене, принижене і знеславлене, є справою честі. Честь нації – це її перемоги.

Бажання за будь-яких умов зберегти честь українця, стати героєм задля волі, слави і розквіту нації проступило в чині націоналістів, виходило з їхнього світовідчуття. Нація шанує минулу славу, культивує її дух. Дух минулого гарантує майбутню незалежність, розквіт та імунітет проти занепаду.

Окрема людина, просякнута національним духом, вливає свою енергію в національне тіло, що висловлює волю нації. Одиниця не впливає глобально, нація ж діє у часі і просторі. Нація виростає з минулого і спрямована енергією спільноти в майбутнє. Об'єднана однією волею та усвідомленням своєї історичної місії, значимості у світовій спільноті, нація виступає перед нею єдиною багатомільйонною силою. Так формується вольове зусилля, виробляється ментальність, які об'єднують і надихають покоління, так твориться дух нації.

Коли ж нація здобуває славу, це викликає пошану з боку світової спільноти. А наступні покоління отримують право пишатися звитягою і величчю предків.

Нація захищає, допомагає, звеличує кожного її представника. Нація кличе, перемагає, будує, усвідомлює свою історичну мету. Про націю шириться слава, її величають.

Розвинена нація – це фактор, що має високу відпірність як перед агресією, так і перед визиском колоніалізму. Національний фактор посилює ефективність функцій державних інституцій – армії, служби безпеки, адміністрації. Національна буржуазія, свідомо своєї відповідальності перед солідаризованою спільнотою, протидіє розпродажіві національних багатств, віддає пріоритет національним інтересам, шукає, де вигідніше задіяти капітал, зокрема й за кордоном.

Національне самоусвідомлення постає також із конкуренції між народами й особливо актуалізується перед зовнішньою небезпекою, агресією, колоніальною політикою, економічним визиском. Людність ідентифікує з собою можливі репресії, мовну асиміляцію, насадження чужої еліти й організовує опір. За екстремальних умов кожен бачить спільні біди як свої власні, а небезпека трактується як загальна. Незалежно від місця

в соціальній ієрархії, громадяни поріднюються, оскільки подолати небезпеку можна спільно, вони готові страждати, боротися і перемагати. Сильна нація, крім оборонятися, може домінувати, карати чи нападати.

Нація помножує силу зброї, вона сама зброя, оскільки діє, вона наче запалений вогонь, наче багатомільйонна команда, яка вступила у гру, невтримна всюди, її духові чинники виступають як чин політичної дії, як фактор невразимості перед військовою експансією, чужими ідеологічними програмами...

І постане українська нація, жива, вічна істота, зі своїм характером, долею. Нація твориться на українській основі, вплаваючи в себе дотичні етнічні меншини. Нація всюди: в просторі і часі, вчора і завтра, у Львові й Харкові, над Дніпром і Дністром, по той бік океану і по цей – в Торонто і на Зеленому Клині, в Москві і Мюнхені, в банку і на заводі, в пологовому будинку, у війську і школі... Вона в достатку, у свободі вчинку, в гідному самопочуванні українця серед розбурханої стихії світу.

Нація є тим, у що ми об'єднуємося, як атоми об'єднуються в молекули. Сьогодні постає з правіків молекула української нації. Це буде благородний метал.

НАЦІОНАЛЬНІСТЬ. СВІДОМІСТЬ. ІДЕНТИЧНІСТЬ

«Ми мусимо навчитися чути себе українцями – не галицькими, не буковинськими українцями, а українцями без офіціальних кордонів. І се почуття не повинно у нас бути голою фразою, а мусить вести за собою практичні консеквенції».

І. ФРАНКО

«Інакше було б, коли б освічені люди на Україні визнавали себе українцями, не відділяли себе від народу, серед котрого вони живуть, тобто робили так, як це робиться у французів, німців, італійців і на самих щиро-польських і щиро-московських, волоських, венгерських землях – та думали б, говорили і писали найбільш по-українському, робили б перш усього для України, піднімали б український народ перш усього для нього самого і для України».

М. ДРАГОМАНОВ

«Може, найважливішим з наших завдань, як національної спільноти, було, є і буде: пізнати себе».

Є. МАЛАНЮК

«...незалежно від національного походження всі громадяни України мали б честь носити ім'я Українця».

В. ЛИПІНСЬКИЙ

«У двадцять років поляк не просто має бути людиною, він повинен бути поляком».

Ж.-Ж. РУССО

«Італію ми вже створили, тепер нам треба створити італійців».

МАССІМО Д'АДЗЕЛЬО

СТАНОВЛЕННЯ НАЦІЇ (Хто ти, Україно?)

«Звичайно, яка-небудь країна, як от Італія, може одразу, завдяки винятковим обставинам, утворити єдину державу, але було б помилкою вважати, що вона відразу ж набуває і національну душу. Я добре бачу в Італії п'ємонтців, сицилійців, венеціанців, римлян і т.д.; але не бачу ще там італійців».

Г. ЛЕ БОН

«Кожна нація має й мусить триматися свого власного національного «генія»... Дайте нам іти своєю дорогою... нехай усі люди добре або зле відгукуються про наш народ, нашу літературу, нашу мову: вони наші, це ми самі і нехай цього буде досить».

ГЕРДЕР

«Манчіні розрізняв об'єктивну сторону національності, яка є наслідком таких чинників: територія, походження, мова, звичаї, історія, закони, релігія, що разом визначають окрему природу даної нації. Але разом з тим, твердив Манчіні, національність, так визначувана – «мертва матерія без живого духу». Особливою умовою існування нації є національна свідомість. Як довго немає свідомості, існує тільки неживе тіло, нездібне стати національною особовістю».

Л. РЕБЕТ

«В усій історії народу найсвятішою миттю є та, коли він пробуджується від стану неусвідомленості й починає, передовсім, замислюватися над своїми старими священними правами. Народ, який перейнятий почуттям національності, з радістю й любов'ю спроможний повсякчас святкувати своє друге народження».

Ф. ЯН

«...виникнувши один раз, збуджена народна самосвідомість вже не може ні зникнути, ні перервати розпочатої роботи».

Ф. ТЮТЧЕВ

«Тільки дуже поступово ...формується, спочатку напівсвідомо, почуття тіснішої спільності, уявлення про єдність *народності*. Найвищий рівень цього почування, ідея *національності*, стає тоді надзвичайно тонким і складним утворенням, здатним до історичного розвитку; вона перетворює фактичну єдність на *свідому, активну і творчу волю*».

Е. МАЙЕР

«Коли б стихійна сила, що розпорошувалася в примітивних відрухах та братовбивчих усобицях, була спрямована в одне річище, Україна повстала б не лише як самостійна, але як потужна держава. Забрало не «еросу» – струму емотивної енергії, а «логосу» – трансформатора свідомості. Це, зрештою, була здавна хронічна слабкість української духовності».

І. ЛИСЯК-РУДНИЦЬКИЙ

«Я радив і раджу єврейству Півдня дуже і дуже зважати на те, що українці-піонери вбачають в обрусілих євреях головних русифікаторів міської України. Але чому треба з цим рахуватися? Аж ніяк не тому, що обрусілий єврей у Полтаві не має морального права розмовляти, читати й слухати драму по-російськи. А тому і лише тому, що керівні партії національного українства визнають право на єврейську національну культуру. Протестуючи проти обрусіння євреїв, вони не вимагають від нас перетворитися на

малоросів і вітають кожний проблиск націоналізації єврейства. Ця позиція цілковито коректна. Ці люди – щонайменше, тепер – розглядають нас як рівноцінний народ. Ці люди будують свої взаємини з нами – щонайменше, тепер – на ґрунті добросусідського співжиття. А коли йдеться про добросусідські взаємини, тоді слід і дуже слід рахуватися з тим, що для доброго сусіди є неприємною або незручною така моя дія, на яку я маю цілковите моральне право».

В. ЖАБОТИНСЬКИЙ

«Таки свідомість і воля вирішують справу постановня нації. Таку думку можна підтвердити ще прикладом формування американської нації. Відомо, що американці походженням, расою, культурою, мовою, традицією не відрізнялися від свого англосаксонського кореня. Попри територію... ще тільки окрема політична воля, воля жити самостійним життям, і вона перетяла існуючі вузли зв'язків...

В кожному одначе випадку, навіть у випадку т.зв. національно-несвідомої, але етнографічно ясно визначеної людини, свідомість і воля вивершує її приналежність: людина є тим, чим є і чим хоче бути».

Л. РЕБЕТ

«Лише національна свідомість робить національність свідомою рушійною силою людської, зокрема, політичної діяльності».

О. БАУЕР

«Основною підвалиною і культурної, і політичної нації є національна свідомість, тобто усвідомлення того, що ти належиш до політичної і соціальної спільноти, яка утворює чи хоче утворити політичну націю. У принципі національна свідомість незалежна від існування національної держави – але національний рух, якби не було національної свідомості, занепав би».

П. АЛЬТЕР

«Національна свідомість (ідентичність) – це насамперед уявлення про себе як про національну спільноту, про націю. Коли особистість вважає себе частиною такої спільноти й усвідомлює особливі відмінні риси даної спільноти, можна стверджувати факт існування національної свідомості (ідентичності). Тут йдеться не лише про відокремлення «ми» від «не ми». Національна свідомість набагато складніший феномен».

Г. КАСЬЯНОВ

«Національна свідомість – це соціально-психологічний феномен, характерний для особистостей чи груп людей. Це прояв існування нації на певному етапі її розвитку, й водночас – необхідна умова її існування. Національна свідомість формується під впливом таких чинників, як належність до мовної спільноти, історичні традиції (у тому числі правові і звичаєві), релігія; потреба у створенні народного героя (моральної ідеї); територіальна спільність; прагнення незалежної державності. Жоден із цих чинників не є абсолютно необхідним, водночас наявність одного чи двох із них не є достатньою. Всі вони можуть змінюватися з часом».

Т. ХІНЧЕВСЬКА-ГЕННЕЛЬ

«Саме інтелектуали – поети, музиканти, художники, скульптори, письменники, історики й археологи, драматурги, філологи й антропологи та фольклористи, ті, хто пропо-

СТАНОВЛЕННЯ НАЦІЇ (Хто ти, Україно?)

нував і розробляв концепції та мову нації і націоналізму ... саме вони «озвучили» ширші прагнення, оформивши їх у відповідних образах, міфах і символах».

Е. СМІТ

«Великий історичний закон полягає в тім, що ми ніколи не станемо великою нацією, поки не виплекаємо в собі певної зарозумілості («самомення»), усвідомлення власної ваги для світу... Всі великі нації власне через те могли розвинути свої великі сили, що були такі «зарозумілі»; що мали певність, що якраз тим служили людськості, що гордо, незмінно й послідовно лишалися тим, чим були».

Ф. ДОСТОЄВСЬКИЙ

«Найважливішими складовими національної свідомості є етнічна та національна ідентичність, етнічна свідомість, національна свідомість, подвійна етнонаціональна свідомість, історична свідомість (пам'ять), національна мрія, національна ідея, національний менталітет і характер, національні психологічні «комплекси» як наслідок неадекватної оцінки (націоцентризм, меншовартість, яничарство, зарозумілість, соромливість тощо)».

І. КРЕСІНА

«Глибоке пов'язання людей між собою, що сягає крізь час і простір, творить явище спільноти, аналіза якої виявляє суть нації із соціологічного боку.

Людина належить рівночасно до кількох кіл соціальних з'єднань, з якими почуває себе солідарною: до родини, нації, церкви, стану, звання і т. д. Між цими з'єднаннями не завжди була гармонія, і були випадки, коли людина попадала у внутрішні конфлікти, зрікалася приналежності до однієї групи та поборювала її для тріумфу іншої. В історії бувало, що релігійна чи станова приналежність була сильнішою від етнічної, і суперечності між різними лініями соціальних зв'язків творили глибокі конфлікти, що розбивали народи на різні ворожі (релігійні, станові, партійні і т. д.) групи...

Людина може бути насамперед українцем, опісля православним, далі волиняком і врешті гетьманцем. Але порядок може бути протилежним. Людина може почувати себе перш за все соціалістом, і це почуття може брати верх над всіма іншими вузлами, більше того, воно може їх нівечити. На цьому прикладі бачимо, що однорідне впорядкування ієрархії організуючих ідей має засадниче значення».

Л. РЕБЕТ

«Про одне лишень приходиться мені пожаліти, відпускаючи цей нарис у світ: це – що він виходить не в Україні і не українською мовою. Культурно український народ крок за кроком йде до повного визначення своєї індивідуальної самобутності, і це було б важливо. Але в тому, що я не можу видати своїх записок мовою свого народу, вина не моя, а тих умов, в яких знаходжуся».

Н. МАХНО, Париж

«Бо ж насамперед слід запитати: хіба малороси вважають себе за членів єдиної російської нації? Хіба вважає українець, що російська література є і його літературою, що російська велич охоплює і велич українського племені? Ось де криється суть питання. Уся справа полягає у свідомості».

В. ЖАБОТИНСЬКИЙ, 1912

«...поляки-шляхтичі, які живуть на Україні, мають перед судом власного сумління тільки два виходи: або полюбити народ, серед якого вони живуть, перейняти його інтересами... і спокутувати все зло, яке вони зробили народу, що вигодував багато поколінь вельможних колоністів, і котрому ці останні за п'ят і за кров платили презирством, лайкою, зневагою його релігії, звичаїв, моралі, гідності,— або ж, коли на це не стане моральної сили, переселитись у польську землю, заселену польським людом, задля того, щоб нарешті визволитися самому перед собою од сумного докору в тому, що і я також колоніст,... що і я... годуюсь чужою працею, заступаю дорогу розвитку народові, до якого в хату я заліз непроханий... що і я належу до табору, який старається загальмувати народний розвиток тубільців, і що без вини поділяю відповідальність за їхні вчинки».

В. АНТОНОВИЧ, «Сповідь»

«Українським є і повинно бути те, що осіло (а не кочує) на нашій землі і що тим самим стало часткою України без огляду на його племінне чи культурне походження, на його «расову» чи «ідеологічну» генеалогію».

В. ЛИПІНСЬКИЙ

«Це значить, перш за все, що Ваш націоналізм мусить спиратися на любов до своїх земляків, а не на ненависть до них за те, що вони не українські націоналісти. Для Вас, наприклад, мусить бути ближчий український москвофіл чи польонофіл (оцей, як Ви його звете: Малорос і Русин), аніж чужинець, який Вам мав би допомогти визволитися від Москви чи від Польщі. Ви мусите все своє почуття і весь свій розум зосередити на тому, щоб знайти розуміння, знайти спільну політичну мову з місцевим москвофілом чи польонофілом – іншими словами: сотворити з ними разом на Українській Землі окрему державу, а не на то, щоб поза межами України знайти союзника, який би допоміг Вам знищити місцевих москвофілів і польонофілів».

В. ЛИПІНСЬКИЙ

«Юрко Тютюнник, один з ініціаторів створення полку, запропонував українцям піднести руки.

Підняли руки не більше трьохсот вояків. Тоді Тютюнник вигукнув:

– Малороси! Піднесіть руки!

Піднесло рук коло половини присутніх.

– Хохли! Піднесіть руки!

Руки піднесла добра третина бійців.

– Українці, малороси, хохли! Всі разом піднесіть руки!

Понад головами кількатисячної юрби піднісся ліс рук».

Р. КОВАЛЬ

Ідентичність – однаковість, подібність до інших певними ознаками, характеристиками, тотожність із своїми. Він (вони) такий як я. Я такий як вони, я із своїми. Ми – дорівнює – наші. Ідентичність – це набуті життям у певній спільноті і прийняті як свої органічні ознаки, вартості, які складають сутність, виокремлену неповторність людини, які ведуть її по житті, від яких вона як від імені не хоче і не може відмовитися. Як неприродно відмовитися від батьків, родини, свого дитинства, батьківщини.

Цивілізаційних, культурних, расових, національних, релігійних, професійних ознак однаковості безліч. Ми однакові, носимо однакові цінності, які витворили предки, – мова, пісні, харчування, одяг, політична система (демократія, деспотія). Ідентичності надають земля та спільне проживання на ній, і земляцтва на еміграції, і ностальгія за втраченою батьківщиною. У нас подібна поведінка, темперамент, характер. Природно, найоб'ємнішою, найзначущішою ідентичністю є приналежність до народу, а ще більше одухотвореною, відданою і палкою є належність до нації.

Національність – вроджена приналежність до народу. Кровну спорідненість і національність не вибирають ті, хто народжується. Їм національність вибирають батьки, бо через предків вони вже належать до певного народу.

Приналежність до нації йде як через національність, яка приходить разом з народженням автоматично, так і через свідомий вибір своєї приналежності до тієї чи іншої спільноти і відстоювання її інтересів. Націю обов'язково вибирають. І перші, і другі. Здавалося б, природніше її вибрати тим, хто народився в ареалі, який сформувався у народ і досягнув рівня творення нації. Це так. Природно, саме автохтони, які століттями проживають на освоєних теренах, у активній чи пасивній формах інтегруються у життя своєї нації. Хоча для представників різних етнічних груп, національних вкраплень, які з різних причин живуть серед автохтонного населення (еміграція економічна і політична, переселення – насильницькі або ж колонізаційні), рано чи пізно доводиться робити вибір – до якої нації належати? Адже їм звичніше належати до народу, серед якого вони народилися, є носіями його культури і ментальності. Проте живуть вони серед іншого народу, тим більше, коли той є розвинутою нацією або ж розвиненішою, ніж представник тієї чи іншої етнічної групи. Стати іншим народом, особливо у перших поколіннях – неможливо, але влитися в організм іншої нації, серед якої ти проживаєш, – це є обов'язком будь-яких етнічних меншин, які проживають на територіях таких націй у будь-якому поколінні.

Неможливо жити серед нації і бути вільним від неї. І це не тільки інтегрованість у виконання громадянських прав та обов'язків, не тільки залежність від спільних держбюджету, курсу валют, податків, рівня життя, комунальних послуг, інфраструктури всіх рівнів, військового обов'язку, від клімату й харчування. Це і врахування ментальності державоутворюючої спільноти, її політичної системи, культури, мови, а найперше – її інтересів. Саме від участі в інтересах і неможливо відмовлятися, саме вони не передбачають подвійної лояльності.

Якщо у питаннях збереження мовно-культурних цінностей, природних симпатій до своєї національності і звичаєвості все є зрозумілим і має гарантуватися етнічним групам у країнах проживання законодавчо, то політична лояльність може бути тільки до однієї нації та держави і до забезпечення її інтересів.

Звичайно, що для осіб, які народилися у сім'ях, де батьки є різної національності, національне самовизначення відбувається із врахуванням різних факторів та пріоритетів – від того, як визначають (чи визначали) себе їхні батьки, а часто діди й прадіди, наскільки національно свідомою, політично виробленою та економічно розвинутою є націєутворююча спільнота місця народження та проживання, тобто наскільки її традиція є зобов'язуючою та з якою інтенсивністю вона сама інтегрує у націю своїх громадян. Різні країни (наприклад, зрозуміліше для українців – Росія, Польща, Канада чи США) мають свої традиції інтеграції народів, етнічних груп, емігрантів у тіло своїх націй та, через покоління, їхньої асиміляції.

Проте про свою приналежність до тієї чи іншої нації кожна особа сама для себе у той чи інший час має зробити вибір. Людей поза націями немає. Можна себе так уявляти, але на практиці неможливо так жити. Люди все одно користуються державно-адміністративною, господарською інфраструктурою, отримують зарплату, пенсію чи доходи від діяльності, виконують свої громадянські обов'язки, забезпечують своє існування, реалізують себе професійно чи творчо, прив'язані родинно.

Людям, які народилися і певний час жили серед свого народу, у своїй державі і з різних причин змінили державу проживання, непросто змінити ідентичність. Вони швидко інтегруються в націю, у багатьох країнах їх навіть про це не запитують, як самозрозуміле. Природно, вони ностальгують, створюють етнокультурні товариства або ж ареали проживання і солідаризуються для виживання у соціумах, виховують дітей у системі етнокультурних, релігійних вартостей свого народу. У випадках, коли вони є представниками політичної еміграції націй, які ведуть збройну національно-визвольну боротьбу і самі були її учасниками, – утворюють політичні організації для надання допомоги своїм соратникам, утворюють уряди у вигнанні. Звичайно, якщо уряди країн проживання толерують їхню діяльність.

Представникам осіб змішаного походження, які проживають на території колонії, а їхні батьки належать до колоністів і автохтонів, наприклад: батько росіянин – мати українка, мати полька – батько українець і інші варіанти, вигідніше було ідентифікувати себе до панівної нації, до панівної верстви, тим більше що в українських обставинах у обох випадках була жорстка політика російщення та полонізації. Навіть у таких несприятливих обставинах багато шляхетних осіб із змішаних сімей брали участь в українському національному відродженні або ж ступали на шлях національно-визвольної боротьби (родина Рильських, Д. Антонович, Д. Донцов, О. Теліга...). В умовах, коли мільйони етнічних українців відмовлялися від своєї ідентичності, нелегко було ставати до українського вибору тисячам осіб змішаного походження, тим більше ідентифікувати себе українцями росіянам, полякам чи євреям.

Гідність

«Поняття національної *гідності* теж не настільки просте, як може здатися. Нинішнє приниження та гноблення – це протилежність гідності, яка принесе визволення, але не здатна його втілити, викликаючи натомість тільки саме прагнення. Гідність слід «на ново відкрити» внутрішньо. Отож, друге значення: гідність як «істинна вартість», прихована зовнішніми спотвореннями. Завдання полягає в тому, щоб знайти цю внутрішню вартість, усвідомити гідність автентичного «Я»... Така позиція боронить внутрішню гідність приниженого й віщує повернення того становища, коли гнобленого та зневаженого буде поновлено в колишній шляхетності, а зовнішній стан відбиватиме внутрішню вартість – саме такі почуття охоплювали лідерів японського Мейдзі ісіну. Окрім того, гідність може виникнути й через шляхетне походження чи стародавність роду, що тішитися глибокою повагою й шанобливістю. Пошуки колективної гідності підносять «істинне» національне «Я», провівши паралель між нинішнім погіршенням стану нації й дрібними національними меншинами».

Е. СМІТ

СТАНОВЛЕННЯ НАЦІЇ (Хто ти, Україно?)

«Передусім мовчазна гідність людська в діячів щоденного заняття, політичного, господарського, суспільного, товариського – створить в родині нашого українства настрій поваги життя і перетворить базар торгівців славою, героями і героїзмом – в товариство людей в людськiм домі, де панує суворий звичай пошани людини... Доки в родині українства стоятиме невгамовний вереск юродивих про свою любов і спасення України – Україна згине, розп'ята на хресті своїми «спасителями».

Ю. ВАССИЯН

«З Леніним, Троцьким, білогвардійцями Батько розібрався давно – одні воювали за стару імперію, інші – за нову. Це ж не дарма тепер з Парижа білі росіяни вітають червоних росіян у СРСР – імперію збережено! Особисто Денікіну, Врангелю кривдно, що не їхню саме, а отже щось у них бере гору. Що? Національне почуття. Гордість росіян – вона, виявляється, однакова, що біла, що червона. Що генеральська, що комісарська. Що поміщицька, що робітничо-селянська. Перемогли росіяни, а не червоні чи білі. І Махна, і Петлюру. І безвладдя Гуляй-Поля, і всі київські влади. От і вся правда до копійки. Їхня правда. А правду переможці завжди маскують».

В. САВЕЛЬЄВ
(про Нестора Махна у еміграції)

Честь

«Честь – твердь вартостей взагалі, що спроможна витримати нищівний жар пристрастей і на згарищі життя світити незмінним блиском шляхетності».

Ю. ВАССИЯН

«Народ гине, коли він свій обов'язок замінює на поняття обов'язку взагалі».

Ф. НИЦШЕ

Пам'ять

«Воскресають лише там, де є могили».

Ф. НИЦШЕ

«Народ, який не знає своєї історії, приречений на постійні поразки, виродження і загибель».

ТАЦІТ

«Боротьба за національну метрику – дуже важлива, бо виграти українцям бій за своє минуле це означає – скинути з себе комплекс меншовартості і збудувати почуття своєї вартості державної нації».

Б. СТЕБЕЛЬСЬКИЙ

«Національна свідомість може знаходитися на дуже низькому рівні розвитку через відсутність у людини інтересу до історії своєї нації або ж через вкрай перекручені, спотворені знання про минуле нації. Така людина, як правило, дуже скептично ставиться до своєї нації, не бачить перспектив її розвитку, не вірить в майбутнє нації».

М. БОРИШЕВСЬКИЙ

«Читати українську історію треба з бромом, – до того це одна з нещасних, безглузких, беспорядних історій, до того боляче, досадно, гірко, сумно перечитувати, як нещасна, зацькована, зашарпана нація тільки те й робила за весь час свого державного (чи правильніше: півдержавного) існування, що огризалась на всі боки: од поляків, руських, татар, шведів. Уся історія – безупинний, безперервний ряд повстань, війн, пожарищ, голоду, набігів, військових переворотів, інтриг, сварок, підкопування.

Чи не те саме тепер?»

В. ВИННИЧЕНКО

«...Наша історія – це історія змарнованих можливостей».

Ю. ВАССИЯН

«Дух руїни – це був старий, навіть древній дух цієї безверхої землі».

Є. МАЛАНЮК

«Вся історія України – це боротьба двох сил: конструктивної, що скупчує українську потугу, щоб звернути її назовні, і руїнної, що розпорошує її у взаємному самопожиранні та несе розбиття і розклад. А вслід за цим завжди йшло панування чужинців над Україною.

У цій вічній боротьбі творчого будуючого духу зі стихією степу й руїни віримо твердо, що творчий дух переможе хаос і розклад, звідки б цей не походив й як не проявлявся. Бо інакше б не було б смислу в нашому житті і змаганні».

О. ОЛЬЖИЧ

«Як і решта термінів царини націоналізму, вислів «національна ідентичність» має значення як головного вірця ідеології націоналізму, так і аналітичного поняття... А зараз хочу запропонувати робоче означення поняття, що нині набуло широкого вжитку: «безперервне відтворення й нове тлумачення характерних вартостей, символів, пам'яті, мітів і традицій, які утворюють особисту спадщину нації, а також ототожнення індивідів з цими ознаками, спадщиною й складниками культури».

Е. СМІТ

«Становище найстабільніше там, де колективна ідентичність спирається, головним чином, на культурні складники, як от касти, релігійні секти, етнічні спільноти й нації. Оскільки інші типи колективної ідентичності, наприклад, клас або місцевість, слугують інтересам групи, вона з легкістю розпадається після досягнення мети».

Е. СМІТ

Душа

«Етнопсихологія – згідно з етимологією слова (по-грецьки): етнос – нарід; псіхе – душа; логос – слово, в похідному значенні – наука – це наука про психічні особливості народу. ...При етнопсихології йдеться, отже, про спільні психічні особливості *людей*, що разом *створять* даний *нарід*, ці особливості є доволі сильні, щоб рішити про окремішність народу, про його своєрідність у порівнянні з іншими».

В. ЯНІВ

«Народ може втратити дуже багато, зазнати всіляких катастроф і бути ще спроможним піднятися. Але ним усе втрачено, йому вже ніколи не піднятися, якщо він втратив свою душу.

...В усіх проявах життя нації ми завжди знаходимо, що незмінна душа раси сама тче свою власну долю».

Г. ЛЕ БОН

«Ніхто не може вилізти із своєї шкіри, так само як із своєї душі».

Ф. ЛЕНЦ

«Душа у всіх своїх проявах суттєво залежить від людського мозку, вона тим розвинутіша, чим більш розвинутий головний мозок, і слабшає при недоліках та хворобах мозку».

Д. БЕН

«Генетична пам'ять розгортається, а не розвивається. Інформація про ієрархізовану організованість заноситься у пам'ять... Психічний досвід об'єднує. Нація має спільну душу – егрегор».

Р. ПЕРІН

«Душа не є щось, що пізнає, лише щось, що хоче».

Д. ДОНЦОВ

«Совість не може бути продуктом виховання чи навчання».

К. ЮНГ

«Нація – це душа, духовний принцип. З двох речей, які є, властиво, однією, складається душа, цей духовний принцип. Одна в минулому, друга – в майбутньому. Одна – це спільне володіння багатим спадком споминів, друга – спільна згода, бажання жити разом, користатися спільним і надалі неподільним спадком».

Е. РЕНАН

«Єдина нація не має двох душ, а значить і двох психологій, як і здорова нормальна людина, а коли дві психології, то вони вже два народи, дві нації».

С. ШЕЛУХІН

«Наше психічне потребує ворога і навіть робить свій внесок у його створення».

К. ЮНГ

«...те, що індивіди відчувають націю в своїх серцях. Якщо я відчуваю у своєму серці дух єврейської національності настільки, що вона накладає відбиток на все моє внутрішнє життя, то дух єврейської національності пробуває в мені; і його пробуття не закінчується навіть тоді, коли всі мої сучасники євреї припинять це відчувати у своїх серцях».

А. ХААМ

Дух

«Лише повне перетворення, лише початок цілком нового духу може нам допомогти».

Г. ФІХТЕ

«Вільний дух є найпевнішою запорукою незалежності».

А. ЛІНКОЛЬН

«Дух, що панує в даному часі, формує народи».

КАЙЗЕРЛІНГ

«Народ дає кров, держава – тіло, нація – дух».

В. САУЕР

«Отже, бійся! Дух летить, зриває вежі. Чи сказати можуть люди, Де його пориву межі! Може, смерть несе він в далі, Може, бурі кругодучі, і у їх нестримнім шалі Королі дрижать могучі. Їхніх військ горять колони, Все дрижить, земля холоне. Скільки тих могил в тумані! Тільки дух живе тепер – Вічний революціонер, Дух, що в людському стражданні».

Ю. СЛОВАЦЬКИЙ

«Вічний революціонер, дух, що тіло рве до бою...»

І. ФРАНКО

«Я дух одвічної стихії, що зберіг Тебе від татарської потопа й поставив на грані двох світів творити нове життя...»

*(З «ДЕКАЛОГУ
УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІСТА»)*

«Відвага шляхетних рас, абсурдна, спонтанна, з байдужістю й погордою до втіх і вгоди тіла, до життя й добробуту».

СОРЕЛЬ

«Національний принцип – він духовний, не природний, не біологічний, не вроджений і т.д.– кожен, хто вірить у духовність та у свободу цієї духовності й прагне вічного відтворення, вдосконалення цієї духовності через свободу, той, де б він не народився та якою б мовою не говорив, є нашої раси, unsers Geschlecht, нашого роду, нашої генеалогії, нашої настанови й мало що не статі».

Й.-Г. ФІХТЕ

СТАНОВЛЕННЯ НАЦІЇ (Хто ти, Україно?)

«Слава нації нині не ґрунтується ні на її численості, ні на дужій тілесній будові... ні на видатному хисті помщатися за кривди; вона не ґрунтується також на сліпому наслідуванні французьких мод та звичаїв, але на морально-інтелектуальній величчі, духовній діяльності та самостійності духа...»

Я. КОЛЛАР

«Існують, якщо можна так висловитися, три могутніх духи, які час від часу линули над спокоєм вод і ставали силою, котра переважно урухомлювала моральні відносини і енергії людства. Це були дух свободи, дух релігії і дух благородства».

ХЕЛЕМ

«Все змінилося навколо в світі і потрібні нові реакції живого духу на все, що здійснюється. Ці нові реакції потрібні і для духу, що залишився вірним своїй вірі, своїй ідеї».

М. БЕРДЯЄВ

«Який сильний духом має бути той, хто у таких випадках зважується взяти у свої руки кермо влади, хто може твердо і впевнено ухвалювати, що треба зробити, хто має безсумнівне право від кожного, кого зустрине, хоче той того чи ні, владно вимагати найтяжчого обов'язку, а того, хто опирається, змусити, щоб він ризикував усім, навіть своїм життям. Не може то бути дух спокійної міщанської любові до державного устрою і до його засад, а тільки невтолений вогонь вищої любові до вітчизни, яка огортає націю, мов оболонка вічності, задля якої шляхетна людина радо жертвує собою, а нешляхетна, що існує тільки задля тієї першої, мусить жертвувати собою».

Й.-Г. ФІХТЕ

«Те, що бракує українській ідеї, це «цілком новий дух». Наша мандрівка по пустелі ще не скінчилася тому, що були в нас тисячі воль замість однієї і сотки туманних, замість однієї яскравої думки, що лучила б усіх в одну цілість. Бо що є нація, коли не скупчення мільйонів воль довкола образу спільного ідеалу? Ідеалу панування певної етнічної групи над територією, яку вона одержала в спадщині по батьках і яку хоче залишити своїм дітям».

Д. ДОНЦОВ

«Тільки повна перебудова, тільки народини цілком нового духа можуть нам допомогти».

Д. ДОНЦОВ

«Комунізм цілком противний духові української нації».

С. БАНДЕРА

«Дух мусить втілитися в чин! Ідея та мораль у мечі!»

Я. СТЕЦЬКО

«Коли я крицею зроблюсь на цім вогні, скажіть тоді – нова людина народилась! Коли ж зломлюсь, не плачте по мені: пожалуйте, чому раніше не зломилась!»

ЛЕСЯ УКРАЇНКА

«Воскресити національний дух, віру у націю, у Батьківщину».

С. ГОРОДНІКОВ

Воля

«Волю так само тяжко схопити поняттям, як і останній зміст слів Бог, сила, просто-роть».

А. ШОПЕНГАУЕР

«Людська воля це є сила... ненаситне бажання виявлення влади...; це привлащення і втілення, бажання перемогти, формування, творення і перетворення, аж поки переможене не перейде цілковито в повну владу напасника».

ВОРД

«У волі «головне є жадоба влади..., бажання влади походить від волі бути могутнім..., виявлення волі є ніщо інше, як насолода розросту, виступлення поза власні границі... Ніколи собі не можна забезпечити влади й засобів доброго життя, що мається в дану хвилину, – без устремління здобути їх ще більше».

Т. ГОБС

«З тих, які грають найважливішу роль, слід головним чином відзначити: наполегливість, енергію, здатність володіти собою – здібності, які походять з волі. Ми згадаємо також серед основних елементів моральність, хоча вона синтез доволі складних почуттів... Мати моральність для народу – означає мати тверді правила поведінки і не відступати від них».

Г. ЛЕ БОН

«...Це я називаю філософією вікінгів. Коли на місце того, що є, зухвало ставиться те, що має бути, то за цим напевне криється людське, аж надто людське «хочу!»»

Х. ОРТЕГА-і-ГАССЕТ

«Народ – це природна і, за певних обставин, культурна єдність, нація ж – завжди сформований волею організм...»

КАТЕНБУШ

«Інтелект не є силою, лиш знаряддя; не річчю, що сама рухає і творить, лиш річчю, яку рухають і якою творять сили, що стоять поза нею. Сказати, що розум кермує людиною, так само немудро, як сказати, що нею кермують її очі. Розум – це око, через яке бажання бачить свій шлях, щоб себе заспокоїти».

СПЕНСЕР

«Нація – це спільність, основою якої є ірраціональна стихійна воля. В протиставленні до спільнот, які ґрунтуються на фізичних підставах кровного зв'язку, як родина, рід, плем'я, вона ґрунтується на інстинктах «другого ступеня, типом яких є ідея».

В. СТАРОСОЛЬСЬКИЙ

«Воля (в найширшому розумінні) се той чинник, який означену спільність людських одиниць перетворює в гуртову цінність, в суспільство».

В. СТАРОСОЛЬСЬКИЙ

«Національна воля є щось інше від суми одиничних воль, вона вище «волі наро-

СТАНОВЛЕННЯ НАЦІЇ (Хто ти, Україно?)

ду», його часових потреб, завдань і обставин моменту. В устремлінні нації до розросту грає роллю ні її чисельна сила в даний момент, ні географічне положення, лиш той суб'єктивний момент, що зветься волею до розросту».

Д. ДОНЦОВ

«Воля без її виявлення назовні – є нісенітниця. Так само й національна воля, яка прагне зберегти лише залишену їй діянням ворожих сил область впливу, зрікаючись і духової, і матеріальної експансії».

Д. ДОНЦОВ

«...нація – це політично активна народність... Боротьба потребує для своїх цілей існування спільноти і сама витворює спільноту...»

Реалізація політичної волі – це чинник, який творить націю».

В. СТАРОСОЛЬСЬКИЙ

«Об'єктивні прикмети нації – це тільки чинники, які в даних історичних умовах допомогли національній спільноті витворитися, а разом це форми та символи, в яких вона проявляє себе.

Джерелом національної спільноти та істотною силою, якою вона існує, є стремління до політичної самодіяльності та самостійності, яке історично проявилось як боротьба за суверенність: «in tyrannos» в межах держави та назовні, за суверенність власної держави.

Історично народина сучасної нації є зв'язані з народинами сучасної демократії, а цей зв'язок не є випадковим, а впливає з природи обох явищ».

В. СТАРОСОЛЬСЬКИЙ

«Сила в історії одинокє мірило значності, бо вона є те саме, що життєвість, а життєвість значить право на життя, себто – незаперечну правду... Рацію має сильніший...»

П. КУЛИШ

«Не нам осміяним сміятись, не нам скаліченим іти, не нам піснями заливатись, сліпим – відшукувать сліди».

О. ОЛЕСЬ

«Не нам, знесиленим журбою, роздертим сумнівами, битим стидом, не нам провадити тебе до бою».

І. ФРАНКО

«Та як же ж нам зламать тиранію й тюремні ґрати, коли співці в нас євнухи й кастрати?»

П. ТИЧИНА

«Чому ми такі нікчемні? Тому, що нема в нас хочу, а коли й є, то таке ж нікчемне і воле, як і ми».

А. ГОЛОВКО

«Отже причин нашої недолі треба шукати в чині, в дії, – в тому, що ми не хотіли або не могли використати для блага Батьківщини своїх багатих природних здібностей. Інакше: причиною нашої недолі є *хиби волі*».

Г. ВАЩЕНКО

«Брак віри і брак волі...Ці духові євнухи-кастрати й були, за виразом одного ідеолога українофільства, оті роздвоєні душі, заражені пістряком, що нищив їх психіку... були полудушними українцями».

Д. ДОНЦОВ.

«Зміцнювати волю нації до життя, до влади, до експансії, – означив я як першу підставу націоналізму, який тут протиставляю драгоманівщині. Другою такою підставою національної ідеї здорової нації повинно бути те устремління до боротьби, та свідомість її конечності, без якої не можливі ні вчинки героїзму, ні інтенсивне життя, ні віра в нього, ані тріумф жодної нової ідеї, що хоче змінити обличчя світу».

Д. ДОНЦОВ.

«...рушійною силою, мотором нації, що не дасть їй загинути, є її воля жити, рости й володіти. Вона, – а не щось інше, – двигач націю з упадку, вона несе її на вершини слави».

Я. СТЕЦЬКО

«Усюди рішає воля до боротьби за владу нації, а це означає за волю і справедливість, яких немає без влади нації!»

Я. СТЕЦЬКО

Характер

«Перше правило, якому ми повинні слідувати, – це національний характер; увесь народ має або повинен мати характер; якщо його забракло, то конче необхідно розпочинати його творити».

Ж.-Ж. РУССО

«Народи управляються властивостями свого характеру, і такі установи, які не відповідають найточнішим чином характеру раси, являють собою не що інше, як запозичений одяг, тимчасове переодягнення».

Г. ЛЕ БОН

«Вплив характеру – наймогутніший фактор в житті народів, поміж тим як вплив розуму в дійсності дуже слабкий. Римляни часів занепаду мали більш витончений розум, ніж їхні грубі предки, але вони втратили попередні якості свого характеру: наполегливість, енергію, непереможну впертість, здібність жертвувати собою заради ідеалу, непорушну повагу до законів, які створили велич предків... На характері, а не на розумі засновуються товариства, релігії, імперії. Характер дає народам можливість відчувати і діяти. Вони ніколи не вигравали багато від того, що бажали надто багато розмірковувати і надто багато думати».

Г. ЛЕ БОН

«...рішачим чинником в історії є не знання, а характер, не програма, а особистість, не так «що», як «хто» і «як».

Д. ДОНЦОВ

СТАНОВЛЕННЯ НАЦІЇ (Хто ти, Україно?)

Важливе усвідомлення: до якого народу ти належиш. Щоб знати, ким є твій народ,— треба знати його історію. Чому він такий – знати його культуру, традицію, мову. Чим він відрізняється від інших – знання про інші народи.

Любити своє – патріотизм. Діяльно відстоювати свій народ – націоналізм.

Хто я? Українець. Кожен з нас має дати сам собі відповідь на це питання. Треба назвати себе. Ти – не тільки людина, мужчина чи жінка, жива істота, батько, лікар чи підприємець, православний, багатий чи малознаний. Є головна спільнота, яка дала твоїм предкам, дає тобі, дасть твоїм нащадкам життя, яка є частиною людства і людство складається з таких спільнот. Всяка окремішність має свою назву – чи це корабель, чи населений пункт, чи заняття, чи тварина. Назви себе.

Що означає бути українцем – народитися в українській родині, отримати виховання, усвідомити себе? Навчитися діяти в політичному просторі в українських інтересах?

Коли мільйони людей не знають, як себе назвати, то хто ми? Манкурти.

Коли не знають своєї історії, мови, коли співвідносять себе з історією Росії чи ССРСР і не можуть зрозуміти – що це таке Українська держава, як собі з нею бути,— як така держава може бути успішною, коли половина її громадян, мешканців не усвідомлює своєї пов'язаності з нею? Коли половина населення, саме населення, а не народу, тим більше нації, є або «советськими людьми» без Радянського Союзу, або багатоликим «ніхто».

Вони так не хочуть признатися собі, що їх рідна радянська влада дурила, що вони так щиро їй вірили, будували соціалізм, терпіли незгоди і злидні, «були щасливими», що вони самі себе обманювали, допомагаючи владі, щоб солодше було жити у найпередовішій частині людства. Вони погоджувалися зі всім, що нав'язувала система, приймали за своє всі облудні правила гри і все ж виявилось, що клятві загниваючі капіталісти сильніші по всіх статтях і їх перемогли. І не якісь там «жалкіє кучкі» демократів, не агенти ЦРУ розвалили майже двадцятимільйонну компартію, рогромили кількामільйонну армію і дезінтегрували найчисельніші у світі спецслужби. Побудована на великій крові і поті, на мільйонах трупів, на злочинах споруда СРСР саморозвалилася. Великий дискомфорт почувають мільйонні маси штучної совкової «нації» – їх ніхто за всією їхньою логікою не переслідує, комуністів із них не репресують, родини їхньої немає. І русскоязычніє «советськіє» швидко записуються у русськіє чи росіяне, у православні, царсько-самодержавне нашвидкоруч приміряють до червоно-комісарського. Втратили ССРСР – рятують єдиную і неделімую.

Особливо важко русскоязычним совкам українського походження в Україні – їм і рускіє ставати не з руки, і Українську державу визнавати, у якій волею історичних обставин записалися у громадянство, за яку ніколи не тільки не боролися, але й про неї не думали, це наступити собі на горло і поборювати цю державу дико – адже не поборюють своєї держави ні росіяни, ні грузини, ні казахи, ні поляки. А це так просто – назвіть себе українцями українського походження, разом з українцями російського походження – і дорога у майбутнє буде вами відкрита.

«Пізнай самого себе»,– говорив Сократ. Молода людина розпочинає життя з того, що пізнає себе, відкриває себе у справах життя і розглядає – ось я який. З пізнання відбувається становлення її «Я». Людина приймає своє ім'я, хоче, щоб його поважали, шанує свою гідність.

Люди, які не можуть себе назвати національно, не можуть йти вперед. У них немає майбутнього. Інші народи прекрасно бачать відсутність національної самосвідомості, гідності, самоповаги і солідарності в українців, вони мовчки все оцінюють, себе манкуртами

не вважають. Вони бачать, що серед українців немає з ким співпрацювати, і знають, що у такому безнаціональному суспільстві, яке само себе не цінує, їм легше конкурувати.

В Україні «національно безтурботні» глузують над «національно свідомими», окарікатурюють все патріархально зовнішнє, висміюють національні святощі. Що їм, національно безтурботним, вони не мають чим гордитися. Ще їхні прадіди й діди були україномовними як у селах, так і в містах, а у декого і сьогодні діди й батьки україномовні, але вони поспішають відрікатися – бо так роблять усі, бо так вигідно, бо так перспективно, престижно, модно.

Вже очевидно, що відречення від українства у ХІХ столітті було помилкою, що відречення від українства в ім'я соціальної справедливості і світової революції у ХХ столітті було не тільки великою помилкою, трагедією, а й ганьбою. Заради фантома вигубили мільйони людей, відрікалися від свого народу, свого «Я». Понад сто років десятки мільйонів українців відрікалися чотирма поколіннями від себе самих, від свого самобутнього багатосотрічного «Я», від державності, від власних інтересів, а тепер – ні росіяни, ні радянські – населення без імені.

Сьогодні міським російськомовним жителям слід самим набувати нової української національної свідомості, творити її, діяти, захищаючи українські інтереси. Слід поновити своє українське національне «Я», яке втрачене, яке відібране насильно, від якого під пресингом імперій відмовилися діди і батьки. Зробити це в сучасному світі молодій людині непросто.

Руські ніяк не можуть зрозуміти, що 250 років були околицею імперії Київської держави Русі і 240 років колонією-улусом Золотої Орди. Що їхня окремішня, самостійна історія починається з 1480 року – року народження Московської, вже з отатареною верхівкою держави.

Тільки перемоги дають емотивне та інтелектуальне зусилля до «своїх».

Коли в людини забрати минуле, вона перетворюється у «ніщо». Так комуністи забрали у всіх народів своєї соціалістичної імперії їхній природний етнічний набуток і перетворювали ці народи у нову спільність «радянський народ». У людей забрали вартості, які поколіннями напружували їхні предки. Розвал Радянського Союзу знову перекреслює результати сімдесятилітнього насильницького «народотворення». Радянський Союз залишив після себе дві руїни – уламки народів, котрі він перемелював, позбавляв мови, культури, і руїни самої неокерованої соціалістичної будівлі. І для мільйонів совків, які перетворилися при розпаді союзу у «ніхто», знову проблема – не просто розпочинати нове самоусвідомлення свого «Я», особистого, громадського, а прийняти ім'я «українець» у самостійній Україні.

Нації – власники держав. Нації відрубували голови монархам.

Самоідентифікація найбільше пов'язана із землею і кров'ю – захистом території і родини. І з владою – свободою розпоряджатися собою як народом.

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ

«Тому-то, признавав Платон, властиве буття лише ідеям, себто species, родам, але одиницям тільки невсипуще повстання і зникання».

ШОПЕНГАУЕР

«Наймогутніша ідея пускає в хід багато сил, що до того використовувалися в інших цілях, і, отже, має здатність створювати нові закони руху сил, але не нові сили».

Ф. НІЦШЕ

«Ідеї доступні масі, лише переложені в короткі правила, що викликають образи, в формули, які не умістовлюють «кілька ідей нараз» (вони не доступні масі), лише є «прості й афірмативні, гвалтовні і ясні».

Д. ДОНЦОВ

«Важливі в історії народів і глибоко впливають на їхню долю не революції, не війни – сліди їхніх спустошень швидко загладжуються, – а переміни в основних ідеях. Вони не можуть здійснитись без того, щоб одночасно всі елементи цивілізації не були засуджені на перетворення».

Г. ЛЕ БОН

«Ідея нації є не те, що вона думає про себе у часі, але те, що Бог думає про неї у вічності».

В. СОЛОВІЙОВ

«Кожен народ розпочинає своє національне існування з одкровення. Кожна нація має собі за підставу власне, спеціальне одкровення. В основі кожної з великих націй – ...певна єдина ідея, і нація живе тільки для того, щоб цю ідею реалізувати».

А. МІЦКЕВИЧ

«Які ж з них вибрати? Які генеральні ідеї є найстійкіші, найменш залежні від чужинства, які найбільш українські?»

Пізнати їх – це для еліти мати скарб більший, ніж усі матеріальні багатства. Пізнати їх – це пізнати дороги виявлення української збірної енергії. Тільки по таким пізнанням можна говорити про кермування, що є постійною орієнтацією в чужих намірах і в своїх можливостях».

Ю. ЛИПА

«В наших часах являється ідея гуманності в формі ідеї національності».

Т. МАСАРИК

«Нація – це реалізація хотіння буття нацією. Коли нема хотіння, виявленого в формі ідеї, – нема нації... У розвинутих народів національна ідея твориться людьми діла, а не слова, і як незавидна доля тих країн, де царем дитина, так і тих, що їм закони пишуть поети».

В. ЛИПІНСЬКИЙ

«Тісне єднання народів, солідарність і братерство між ними, словом усе те, що слухано вважають найвеличнішим із завдань, до розв'язання яких має прагнути людство, може і повинно бути досягнуте без посягань на національну ідею. Необхідне лише знищення національної нетерпимості, пихатості та інших спотворених та сумних наростів на національній ідеї. Сама ж національна ідея повинна і далі жити та розвиватися, даючи гармонію життя найрізноманітніших народів, яка зовсім не базується на знищенні яскравих індивідуальностей і підведенні їх під один нівелюючий шаблон. Коли любов до свого нероздільна з повагою до чужого, коли боротьба за свої національні права поєднується з визнанням таких же прав кожної іншої нації, тоді національна ідея дає людству всі свої найкращі плоди й ні в чому не є перешкодою майбутньому коли-небудь великому союзу народів».

М. ЧУБИНСЬКИЙ

«Історія показує, що немає і ніколи не було абсолютно рівних народів, культур і цивілізацій. Одні досягали величі регулярно, інші до неї взагалі не наближались. Різняться способи життя, релігії, ідеї; рівності не знайти ніде. Можливо, найважливіший, найбільш велеречивий і переконливий доказ – той, що немає і не може бути рівності ідей».

П. ДЖ. БЮКЕНЕН

«Через те, що нація є вічна, що її воля не ідентична з сумою поодиноких воель, але щось самостійне; що її цілі досягаються цілими поколіннями, переростаючи цілі одиниці, родини, даного моменту. Через те, що не самодержавна нація не є нацією, ідея власновладства повинна бути над всіма іншими».

Д. ДОНЦОВ

«Вперше національна ідея у сучасному розумінні з'явилась у XVI столітті в Англії, яка була першою нацією у світі (і єдиною нацією, за винятком Голландії, протягом близько двохсот літ). Індивідуалістичний громадянський націоналізм, який тут з'явився, потім був перенесений в англійські американські колонії. Пізніше він став характерним для США».

Л. ГРИНФЕЛД

Ідея є думкою, сенсом і вона є у слові, через слово, потім – через дію.

Ідея є наміром творчого акту, переконаністю і бажанням щось створити, задум зробити дію, чин, досягнути нове буття.

Національна ідея є наміром відродження і робудови Нації від сьогоднішнього її стану до ідеалу майбутнього. Національна ідея народжується із життя Нації і звернена до всіх членів етносу, народу, всієї спільноти: якими ми стали? Що з нами відбувається? Хто ми такі? Як далі жити? І – що робити? Так народжується в народі потреба і можливість спільно ставити питання, спільно думати і давати відповіді, виходити із безнадійних криз і смертельних небезпек, багатомільйонно творити ініціативу до спільного майбутнього. Так народжується ідея і боротьба – Бути Нацією. Бути Нацією – це невтримне бажання для мільйонів українців мати власний інтерес, свої історичні завдання, мету. Усвідомити їх, відчуті і переживати: що ми своєрідні, інакші, що ми вільні – самі вирішуємо свою долю і ніхто за нас. Ми зуміємо досягнути величне майбутнє і ми готові за це платити.

Національна Ідея – це ідея для природно, органічно виокремленого суспільного ор-

ганізму, який об'єднаний такими об'єктивними чинниками, як спільне етнічне походження, територія проживання, спільна історична доля, об'єднаність культурою, мовою, традиціями, спільним господарським життям. Такою спільнотою, з її неповторною характеристикою, є народ. Найважливішим для народу є здобуті політико-духовні характеристики: політична свобода та організація у власну державу.

Передумовою зродження Національної Ідеї є така визрілість суспільства, коли воно в цілому, а зокрема політична національна еліта, спроможне проявляти власну українську колективну волю, створювати такі правові та владові умови, щоб максимально виявилась творча енергія кожної української людини і Нації, звершувалось покликання Нації.

Національна ідея – це не механізм, не спосіб політичної боротьби, який будь-хто, будь-яка політична партія, будь-який уряд на догоду кон'юнктурі політичного моменту може задіяти. Національна Ідея є органічним, духовно-політичним явищем, яке зроджується у надрах буття Нації, яке являє сутність існування всієї творчої енергії народу, відображає традиційні форми існування її духу.

Політичний провід, що ставить за мету визволення народу, здобуття держави, або ж у власній державі, яка знаходиться у політичній чи економічній кризі, ставить за мету вихід з цієї кризи, а як наслідок – осягнення процвітання нації, може досягнути успіху, якщо апелюватиме у своїй політиці до духу, героїки, жертвовності – особистих якостей людини. В Україні – до українців. Політичний провід має здобутись на такі ідеали, гасла і програми, на політичний стиль такої напруги, справжності і потуги, щоб у них повірили широкі суспільні верстви, щоб Нація, впевнившись у сенсі і перспективі боротьби, в забезпеченості своїх кровних інтересів, пішла у черговий історичний змаг, в якому беруть участь всі психічні та емотивні сили, мобілізується вся національна воля, творча національна свідомість, проявляються кращі якості національного характеру.

Сформульована Національна Ідея дає чітке бачення майбутнього Нації, на яке погоджується суспільство, унапрямяючись до ідеалу спільного життя. Це не політична програма, не економічна реформа, це не стратегічний план розвитку держави – Ідея Нації є глобальною і діє в душі – мікросвіті кожної людини, в духовному космосі всієї нації, діє в просторі і часі як вітальна сила мертвих і майбутній гін до життя ще не народжених українців.

Національна Ідея в Україні, як не парадоксально, це потрібно підкреслити, може бути тільки українською, виповнювати життя нації, держави українським змістом і духовністю. Не малоросійською, денационалізованою, із закріпленою постсовєтською психологією та поведінкою маргінальних соціальних груп, двомовною, зорієнтованою водночас на Європу і Росію. На соціальній базі багатомільйонного, сьогодні зубожілого і обізненого населення – «емігрантів» з неіснуючого СРСР – окремі космополітичні сили хочуть будувати модель безликої політичної нації. Але їхні розкладаючі народ кличі апелюють до шлунка, споживацтва.

Так, свобода особи – українця і громадянина України є частиною і передумовою свободи Нації, Свобода всіх Націй є передумовою справедливого устрою світу. Ліберальна ідея є тільки частиною Національної ідеї, одним із потужних чинників боротьби за свободу, незалежність. Але свободу Нації і людини.

Такою ж потужною є соціальна ідея – ідея гідного життя всіх українців, яка передбачає соціальне партнерство і солідаризм усіх страт суспільства, ідея водночас антисоціалістична.

Національна Ідея не може замикатись на чинниках самозбереження і виживання народу, який безвідповідальна і корумпована влада залишила сьогодні наодинці з самим

собою і чужинницьким інтересом в Україні. Виживання у власній державі не додає честі і гідності Нації, не може бути зразком і мірилом її майбутнього. Осягнення економічного процвітання, добробуту на рівні євростандартів не стане хребтом відродження і розбудови Нації, а лишень супутньою, допоміжною умовою розвою.

Сьогодні вже недоречно і неактуально кликати до незалежності та здобуття держави, хоча остаточно національного утвердження не здобуто, держава Україна не набирає національного змісту.

Українське культурне і політичне просвітянство, спрямоване на весь багатомільйонний суспільний загал в Україні, яке знаходить підтримку лише частини українства, не стало тією ідеєю, яка б інтегрувала населення в могутню спільноту. Хоч його поступова праця, з малопомітними результатами, готує ґрунт для майбутньої української революції.

Національна Ідея не може виходити з інтересів окремих ширших груп народу, як от: від бідних чи багатих, від регіонів, професійних, конфесійних чи партійних об'єднань. Вона має бути доступна і близька всім регіонам, верствам, має виражати інтереси абсолютної більшості Нації, носити об'єднуючий, творчо-будівний характер,

В Україні кожен патріот території – своєї малої батьківщини, своєї родини, але замало патріотів держави, українства, української справи, ще менше готових жертвувати за Націю своїм життям. Ідея оновленої Нації – сильної, одухотвореної своєю місією створити зразок ще ніким не осягнутого суспільного порядку, не може втілитись сама по собі чи анемічними демагогами.

Національною Ідеєю має перейнятися нова верства українців із харизматичним покликом до владарювання. Дієвий політичний рух, який забезпечить наочні приклади національної гідності, честі, переможні результати в боротьбі, зреалізує у ХХІ столітті ідею Великої України і торжество духу Нації.

Національна Ідея – це спільна для всього народу життєво необхідна мета, для досягнення якої мобілізуються всі творчі сили і воля нації, аби вийти на черговий, успішний етап свого розвитку і поширення національних інтересів.

У своєму устремлінні стати нацією народ керується Національною Ідеєю – національно визволитись, вибороти незалежність, здобути державу.

На початку ХХ століття українство поставило перед собою завдання – здобути державну незалежність і у різних формах вело національно-визвольну боротьбу, яка закінчилася перемогою.

...Повалення комуністичного режиму в ССРСР стало Національною Ідеєю для чисельних народів т. зв. соціалістичного табору.

Процвітання народу у заможній і сильній державі – було природним очікуванням українців на початку 1990-х років, але його реалізацію в Україні провалила посткомуністична номенклатура. Нації ж, яка змогла б сама поставити перед собою таку мету, вилонити з себе владу і, долаючи перешкоди, досягнути її в Україні, не сформувався до цих пір – дезінтегроване пострадянське суспільство того й змогло, що самопогромлювати, самопожирати себе, перешкоджати своєму розвитку замість формулювати свої цілі і досягати їх. Тільки Майдан 2004 року показав, що половина України стає нацією і переконує іншу половину також бути нею, втягує її до нового майбутнього. Проте нова правляча команда виявилася різношерстою, далекою від заявлених цілей і неспроможною виконувати волю набагато вищого за своєю морально-політичною наставленістю Майдану. Поки немає повноцінної нації – немає й кому надихнути сенс національної ідеї та реалізувати її.

В силу політичної несформованості суспільства та еліти, безсистемності державного будівництва і, як наслідок, продовження політико-економічної кризи сьогодні в Україні дедалі більше актуалізується Ідея Нації – стати нацією, бути нацією і побудувати національну державу сучасного типу.

Перед Україною ще стоїть стратегічне завдання – витворити свою Національну Ідею початку XXI століття.

Ідея нації

Ідея нації в українській історії проявлялася у різних вимірах. На жаль, ми не можемо бути присутніми на нарадах полковників з Богданом Хмельницьким, але то були засідання історичні, епохальні. Тоді, на зорі нових часів, вперше творилися основи української козацької державності, творилися владні принципи, адміністративний поділ, функції нової, самостійної держави, держави-нації, яка клекотіла, кипіла, народжувалася на світ. У цьому чигиринському епіцентрі, ареалі Надросся і Тясмина, із потуги Запорозжя ідея нації реалізовувалася у формі держави, держави Гетьманської України і поширювалася на всю Русь. Русини ставали українцями, а Русь – Україною. У цьому був єдиний вихід – бо далі жити у союзній державі – Речі Посполитій, у якій за 70 років (1579–1648) польські магнати насильством зробили все, щоб спольщити, покатоличити, колонізувати, привласнити, принизити Русь, було неможливо.

Вдруге ідея нації була сформульована блискучими українськими талантами у «Книзі буття українського народу». Молоді, геніальні, вони начеб випадково, несподівано, з волі провидіння зібралися у 1845 році у Києві, утворили Кирило-Мефодіївське братство, сформулювали проект майбутності українського народу – «Книгу биття українського народу»... Та жили вони у сатрапівського типу Російській імперії, якій гетьмани віддали Україну на поталу царям, а ті мали свої проекти і плани щодо майбутнього їхньої матері. Дванадцять членів, у тому числі видатні Тарас Шевченко, Пантелеймон Куліш, Микола Гулак, Микола Костомаров, Василь Білозерський були жорстоко покарані.

Втретє ідея нації, її свободи і державності формувалася на засадах національного культурницького просвітництва і відродження в другій половині XIX століття (у «Громадах», навколо журналу «Основа», через український театр, галицькі партії...) та потужною в кінці XIX – початку XX століть соціальною ідеєю. На жаль, українські різночинці, революційно заангажована інтелігенція, соціалісти різних відтінків у своєму запалі боротьби з самодержавством, буржуазією, в погоні за ідеалом абсолютної свободи забули про свій народ, який хотіли визволити, якому хотіли служити, якому намірялися створити позанаціональне царство справедливості. Соціальна ідея, у її крайній, радикальній, войовничій формі, із суспільних ліків, які на той час у правильно дозованій формі були необхідними, перетворилася в отруту – комуністичний більшовизм, який і переміг, з усіма катастрофічними наслідками для українського народу і для українських соціалістів та соціал-демократів. Вони зруйнували стару імперію, але замість того, щоб створити свою національну державу, втілити у ній ідеї соціальної справедливості, захистити український народ, вони своєю масовістю забезпечили московським більшовикам створення ще жорстокішої і в десятки разів злочиннішої комуністичної імперії, у якій ні про соціальну справедливість, ні про українську державу, ні про політичну свободу, не кажучи

вже про ідеал царства свободи, мови не могло бути. Українські соціалісти допомогли закабалити московському більшовицькому центру український народ.

Соціальна ідея у її соціалістичному вимірі, цей міф наркотику рівності і справедливості, стала домінуючою для народу у 1918–20 роках, стала ідеєю національною, вона витіснила ідею української державності, самостійності на друге місце за значущістю, що і стало Великою помилкою, трагедією для українців. Цей урок, який коштував мільйони жертв для українців, який став суцільним сімдесятилітнім нещастям, який зламав хребет українського народу, вирвав його душу, ще довго нам усім треба засвоювати. Соціалістична ідея нації стала ідеєю проти самого життя нації, інструментом поневолення і знищення української нації. «Без національної революції немає соціальної», – так бачив вирішення проблеми Ярослав Стецько. Тобто ідея соціальної справедливості має вирішуватися паралельно ідеї національного визволення, бути складовою ідеї національної справедливості у здобутій державі.

В нашій історії Української Русі відбулося три переломні віхи – у 1569 році Люблінська унія, у результаті якої Русь втратила свою незалежність, у 1709 році – коли після Полтавської битви Гетьманська Україна була повністю окупована Російською імперією, і в 1917 році, коли терени незалежних держав, які утворилися на розламі Російської імперії, в тому числі й Україна, були окуповані на 70 років більшовиками.

Та незважаючи на періоди бездержавності, український народ не втратив особливостей свого духовного і культурного характеру, своєї виробленої віками самобутності і неповторності, своєї етнічної складової, яка глибинно формує його ідентичність. Це була важка, часто нестерпна, але глибинносутня місія – століттями жити народним життям без своєї держави, без своєї влади, без своєї еліти, без своєї армії і права, без своєї адміністрації, без своєї буржуазії, без своєї вільної, підтримуваної державою культури, але знаходити сили бути собою.

Не підкоритися, не забути себе, не стати іншим, не натягнути чужого лика. Окрім щоденного господарювання і життя за звичаєвим правом, життям традиційним, українці не знали, як це керувати своєю народною долею, як це мати свою владу, свою армію, свої гроші, свою правду, як це жити без чужих чиновників, чужого короля чи царя, без чужих жовнірів-москалів-солдатів, без чужого панства, гасподства і хамства. Народне життя у чужих державах, у колоніальному рабстві звичайно не було повноцінним, спотворювалося, народжувало вульгарні форми пристосуванства, вислужництва, плодило різні типи покручів, ментальної поведінки, як ось малоросійство, хохляцтво, совковість, зрадництво і донощицтво, меншовартість і занепадництво. Проте, незважаючи на заплік утиски і переслідування, українство вижило, зберегло свій здоровий корінь і повільно та неухильно відроджується, в тому числі у своєму глибинно-етнічно-духовному вимірі. Все наносне або відмирає, або, засвоєне і переосмислене, очищене від зла, буде використане для розвою новітньої української нації.

Національною ідеєю, яку сформулювали для народу українські патріоти після поразки першої української національної революції у 1918–20-х роках, стала ідея державної самостійності України. У 1929 році, на Зборі у Відні, заснована Організація Українських Націоналістів безкомпромісно проголосила боротьбу за створення для українського народу власної держави, що пізніше було стверджено у гаслі: «Здобудеш українську державу або згинеш у боротьбі за неї».

Вже двадцятий рік існує визнана світом незалежна українська держава. Але мало у якій з пострадянських держав, так як в Україні, сконцентровані проблеми-перешкоди

для успішного втілення сподівань українського народу на гідне життя у власній суверенній державі. Українське суспільство несе в собі вади не тільки посттоталітарної, постфашистської спадщини, а на відміну від інших – синдром постгеноцидний нищеного голодоморами і репресованого не тільки за класовою, а й за національною ознакою народу. Українське суспільство особливо просякнене ознаками совковості і з винищеною національною ідентичністю, на відміну, наприклад, від російського суспільства. В СРСР російський патріотизм, російська мова і культура не переслідувалися, а русській народ як домінуючий в умовах сприяння радянської системи зміцнів, російська історія, самосвідомість стали в Союзі базовими для суспільного розвитку, творення «советського народу».

Жоден інший народ колишньої Російської імперії у 1917–20 роках не проявив спроможності до створення власної держави так, як український народ. Ніхто інший не спромігся на потужний сплеск політичної свободи, категоричний масовий спротив нав'язаній з Москви більшовицькій диктатурі. В СРСР жоден інший народ так політично не переслідувався за «націоналізм», спроби відродити національну свідомість та ідентичність, не обвинувачувався в гріхах сепаратизму, як український. Саме Україна серед інших республік стала найбільш зросійщеною. Саме Україна, перетворена на буферну зону, театр воєнних дій, двічі спалена, розбомблена фронтами, пограбована і репресована червоними та коричневими фашистами, понесла багатомільйонні мирні та військові жертви у Другій світовій війні. Виборовши собі право на життя, український народ не мав сил захистити перед комуністичним режимом свою душу і розум.

За повоєнний період український народ безперервними зусиллями комуністичного режиму було перетворено на багатомільйонну масу безликого совка. Це проявляється у півтора десятках виборчих кампаній – президентських, парламентських, самоврядних у так званому протистоянні Схід-Захід. Зовнішні недруги і внутрішні вороги хочуть український народ знову розділити, озлобити одну частину проти іншої і, спостерігаючи за цим самопожиранням, байдуже – мирним чи силовим, знекровити українські сили, дочекатися повного самовиснаження і руйнації і прибрати Україну до рук черговою операцією «визволення», приєднання до братнього народу, «надання дружньої допомоги»...

Але нам не слід забувати, що в українців і сьогодні одна душа, одна психологія, одне народне тіло. Тому народ не розділити. Поки що у нас дещо різна політична культура. Тобто ми роз'єднані через інтелектуальні, свідомісні проекти, через розум, мислення, аргументи. Нам, єдиним, слід швидко вчитися спільної політичної культури, вміння бачити однакове політичне майбутнє. Тоді до серця і душі, до звичайної української справи долучиться розум – спільна думка, яка і будуватиме майбутнє.

Українському пострадянському суспільству-населенню, часто не об'єднаному на рівні навіть народної ідентичності, важко стати нацією. Коли половина суспільства говорить іншою мовою, українство поділене регіональними політичними векторами, коли одні радянські, а інші антикомуністи, коли одні дивляться на схід, а інші на захід, по-різному православні, апелюють до різного історичного минулого, обирають владу, яка взаємозаперечує свою протилежну частину і проводить політику, яку неможливо втілити у життя. Тоді процеси консолідації нації не відбуваються, соціально-економічні проблеми не вирішуються, і ми втрачаємо час, втрачаємо темпи розвитку. Все через брак спільної ідентичності.

Різні нації формують для себе різні рівні національних ідей. І це не зовсім залежить

від чисельності населення, наявності ресурсів. Найбільше залежить від сили духу, вірності національному «я», стійкості національного характеру, готовності еліт, впливів із навколишнього геополітичного простору. В національній ідеї має суміщатися глибина вселюдського і пік національного.

Національна ідея має поривати вперед дух народу, мотивуватись ідейно, бути співірною із потенціалом і можливою для реалізації, пов'язаною із реальними потребами і визрілістю спільноти.

Сьогодні, нарешті, для України постало надзавдання, яке має підсумковий характер розвитку попередніх періодів, – ми стали державою, а тепер маємо стати Нацією.

Ідея нації – стати нацією у повному вимірі і бути видатною нацією у XXI столітті.

Національні мета, завдання, місія

«Я можу бути примушений іншими здійснювати ті чи інші вчинки, спрямовані як засоби до певної мети, але не можу бути примушений іншими до того, щоб мати іншу мету».

І. КАНТ

Коли національна ідея в ідеальній, світоглядних, філософських категоріях найбільш узагальнено мотивує унапрямленисть нації в майбутнє, а національний ідеал окреслює бачення народом певного зразка бажаної дійсності, облаштованості свого життя в усіх його проявах, то національна мета передбачає концентрацію зусиль на реалізацію цілком конкретних проектів, втілення задумів на досягнення результатів.

Для досягнення визначеної мети нації необхідно поставити перед собою чисельні цілі і завдання у різних ділянках: суспільно-політичного, економічного, безпекового, духовного вимірів.

Так, коли національною ідеєю є осягнення величі нації – Україна стає геополітичним центром розвитку балто-чорноморського простору.

Ідеал – процвітання нації, досягнення рівня продукування нацією найпередовіших зразків товарів у визначальних галузях діяльності, які мають попит на всіх ринках світу, добробут громадян на рівні найвищих світових стандартів.

Мета – Україна входить у двадцятку найбільш розвинених і безпеково захищених країн світу.

Завдання – Україна входить до складу Євросоюзу, є членом НАТО.

Проводить Олімпійські ігри.

Україна забезпечує зростання кількості населення, ріст середнього віку життя і якості здоров'я нації.

Цілі – розвинути самодостатню космічну промисловість – наявність новітніх космічних ракет, кораблів і супутників; корабле- і авіабудування, осучаснити телерадіоелектроніку.

Власний ядерний цикл забезпечення ядерним паливом АЕС, повернення до ядерного статусу держави.

Диверсифіковане забезпечення енергетичними ресурсами – нафтою, газом, вугіллям.

Розбудова транспортних коридорів – північ-південь, схід-захід, всіх доріг місцевого значення.

Фінансування освіти на рівні європейських країн.

Розвиток власного кіновиробництва...

Мінімальна заробітна плата – на рівні розвинених країн Євросоюзу.

На початку 1920-х років Ленін так розшифрував комуністичний ідеал: «Комунізм – це є радянська влада плюс електрифікація всієї країни».

Японія ще в кінці минулого століття, без радянської влади комп'ютеризувала освіту і виробництво, і то найсучаснішими програмами та комп'ютерами.

Національна ідея США у кінці ХХ століття зафіксувала країну, яка на чолі євроатлантичної цивілізації виграла «холодну війну» і стала лідером однополюсного світу, делегуючи демократію у всі країни.

Трансформувавши форму і зміст комуністичного ідеалу, фактично поетапно відмовляючись від нього, взявши за мету оснастити себе найпередовішими технологіями, Китай виходить на формування альтернативного полюсу політичних та економічних впливів до євроатлантичної цивілізації.

Росія після демонтажу комуністичного тоталітарного режиму і розпаду соціалістичного табору та ССРСР національною ідеєю вибрала ідею створення великої Росії, створення нової євразійської імперії за рахунок чергового збирання земель, відродження союзу слов'янських народів замість колишнього ССРСР.

Ідеал

«В житті народів немає нічого більш реального і практичнішого за ідеал».

В. ПАРЕТО

«Видимі речі – дочасні, невидимі – вічні».

ЕМЕРСОН

«В кожному серці є прагнення вищого».

Ф. НІЦШЕ

«Усякий ідеал – це синтез бажань, потреб і змагань близьких, практично легших і трудніших до досягнення, і бажань та змагань далеких, таких, що на око лежать поза межами можливого... Що такі ідеали можуть повставати, можуть запалювати серця широких кругів людей, вести тих людей до найбільших зусиль, до найтяжчих жертв, додавати їм сили в найстрашніших муках і терпіннях, це лежить, мабуть, у крові індоарійської раси, і тільки її одної; серед інших рас ми того явища не зустрічаємо.

Ідеал національної самостійності в усякому погляді, культурнім і політичним, лежить для нас поки що, з нашої теперішньої перспективи, поза межами можливого. Нехай і так. Та не забуваймо ж, що тисячні стежки, які ведуть до його осущення, лежать просто-таки під нашими ногами, і що тільки від нашої свідомості того ідеалу, від нашої згоди на нього буде залежати, чи ми підемо тими стежками в напрямі до нього, чи, може, звернемо зовсім на інші стежки... мусимо серцем почувати свій ідеал, мусимо розумом уявляти собі його, мусимо вживати всіх сил і засобів, щоб наближувати до нього,

інакше він не буде існувати і ніякий містичний фаталізм не сотворить його нам, а розвій матеріальних відносин перший потопче і роздавить нас, як сліпа машина».

І. ФРАНКО

«України, якої ми прагнемо, ще нема, але ми можемо створити її в нашій душі. Можемо й повинні опалити цю ідею вогнем фанатичного прив'язання і тоді цей вогонь з'їсть у нас нашу рабську «соромливість» себе, що нищить нас, як соромливість своєї правди знищила французьку аристократію, як ідеологія «кающогося дворянина» знищила російську шляхту, а в цім вогні спопеліють і чужі ідоли.

Але лише тоді! Бо поки ми не виплекаємо в собі пристрасного бажання створити свій світ зовнішнього хаосу, поки «малоросійську» ніжність не заступить у нас зачіпна любов посідання, поки теорема – не стануть аксіомами, догмами; «соромливість» – не обернеться у «брутальність», а безхребетне «народолюбство» – в агресивний націоналізм, – доти не стане Україна нацією. Це є той досі нехтований, «суб'єктивний момент», без якого ані природні багатства, ані число людности, ані жадна «еволюція» нам не поможуть».

Д. ДОНЦОВ

«Тільки безусловна віра в ідеал хоронить його від розкладу; вона не допускає до жодної дискусії над його наказами, до жадних розумувань над усталеними заповідями. Емоційне, чуттєве забарвлення ідеалу стереже його від найсильніших логічних нападів, найбільш незбитих розумових «доказів».

Д. ДОНЦОВ

«Фанатичного прив'язання до своєї віри не заступить літепла любов до неї. Мало носити в серці Ідеал. Коли його не боронитиме запеклість фанатиків – цей ідеал перекреслить інша, чужа фанатична сила».

Д. ДОНЦОВ

«Ідеали, які мали служити цілості національного організму і його силі, були ідеали і культ отчизни, предків і слави, великої місії».

Д. ДОНЦОВ

«Цей «ідеалізм», ця «релігійність», ця «теологія» – це той «романтичний дух», що ставляє вічне над дочасним; цінності, які нам «нічого не приносять» над «намацальними інтересами»; підпорядкування інтересів «мене», «тебе», «нас» – ідеї великого цілого, яке в релігійнім житті зветься Церквою, в етичнім – моральними засадами, в політично-зорованих суспільствах – нацією або державою, як поняттям, відірваним від кожноточасної суми живучих одиниць, що говорять однією мовою або заселяють спільну територію...»

Д. ДОНЦОВ

«Скільки порожніх рук легковажно вимахувало при згадці про неї, не розуміючи, що лише вона, романтика, може вкласти у ті руки – творче натхнення, владний рух і тверду зброю.

Ті, що тужили за романтикою, не раз не розуміли цілої її сили. Ті ж, що її нищили, розуміли ту силу у всій її могутній загрозовості, і, – власне тому – нищили».

О. ТЕЛІГА

СТАНОВЛЕННЯ НАЦІЇ (Хто ти, Україно?)

«...синтезом усіх ідеальних змагань, будовою, до якої повинні йти всі цеглини, буде ідеал повного, нічим не в'язаного і не обмежуваного (крім добровільних, концепція яких вимагає дружнього життя з сусідами) життя і розвитку нації. Все, що йде поза рами нації, се або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами раді би прикрити свої змагання до панування однієї нації над другою, або хворобливий сентименталізм фантастів, що раді би широкими «вселюдськими» фразами покрити своє духовне відчуження від рідної нації».

І. ФРАНКО

«Не маючи яскравого ідеалу, що виразно відрізнявся б від інших ворожих, українство не могло мати сильної віри в нього. Тому й старалися підперти його розумовими доказами, від яких ідеал блід і розпливався мов туман.

Для того, щоб ідеал був ясний, треба його «відрізнити і протиставити тому, що противне йому. Цього українство ніколи не робило!»

Д. ДОНЦОВ

«...Одиниці, так само, як і народи, не існують для того, щоби тільки виконувати свої героїчні завдання. Народ, що живе лише для себе, був би так само бідолашним, як людина, яка живе тільки для себе. Без віри в ідеї та ідеали життя як одиниці, так і народів, буде не життя, а животіння».

Т. МАСАРИК

«Витворити з етнічної маси українського народу українську націю, суцільний культурний організм, здібний до самостійного культурного і політичного життя, відпорний на асиміляційну роботу інших націй, відки б вона не йшла, та при тім податний на присвоювання собі в якнайширшій мірі і в якнайшвидшій темпі загальнолюдських культурних набутків, без яких сьогодні жодна нація і жодна, хоч і як сильна, держава не може остоятися».

І. ФРАНКО

Містика національна

«Ясно, що сильна напастична містика може бути поборена лише містикою, тільки ще сильнішою і ще більш агресивною. Перед обличчям фанатичного комунізму заклики до логіки й розуму, політика опортунізму є до нічого. В обличчі фанатичного комунізму партії вже згорі биті. Хіба лише тоді ні, коли це будуть партії, перейняті фанатичною вірою і своєю власною, сильнішою містикою».

Д. ДОНЦОВ

«...ні раса, ні територія, ні мова, ні релігія не є ознаками, котрі визначають національність, хоча всі грають ту чи іншу роль в її визначенні... Національність – таємнича, містична, ірраціональна...»

М. БЕРДЯЄВ

В бутті людини ідеальне займає найсокровенніше, найсвятіше, обоженуване, найкраще, найвимріяніше місце. Досконале, часто недосяжне, найдовершеніше, уявлюване, створене свідомістю – майбутнє з особистого, приватного чи суспільного, народного життя. Це те, що варте найбільших зусиль і рухає людину до праці, творчості, звершень і подвигів, до жертв. Це бажане, ідеальне.

Український ідеал минулих століть – це ідеал приватний – «і ставок, і млинок, і вишневенький садок», ідеал хутірський, ідеал заможного, відокремленого життя своєї родини, в якій торжествує суспільна життєва позиція «моєї хати скраю». Ідеал, не пов'язаний ні зі своєю державою, ні з чужою імперією. Тільки жорстокі уроки історії, які колективістським, всесвітанським ідеалом комунізму торкнулися у XX столітті майже кожної родини кістлявою рукою голоду, репресій, смерті на війнах і в революціях, примусили українців задуматися над своїм спільним, колективним майбутнім.

Значна частина українства у 1917–20 роках була введена в оману комуністичним ідеалом – ошасливити все людство гаслами соціальної рівності та справедливості, забрати в експлуататорів багатства і роздати бідним. Залишилися бідні, комунізму немає, а зросійщені совки і колишні колгоспники зачумлено блукають по рідній землі, не знаючи хто вони і що їм робити. Гіркі уроки втілення комуністичного ідеалу на практиці ще довго переслідуватимуть українське суспільство.

Поразка української національної революції у 1917–20 роках народила новий політичний ідеал – здобуття незалежності, Української Самостійної Соборної Держави. Така постановка питання, з огляду на політичну свідомість українців, колоніальну залежність від жорстоких тоталітарних, авторитарних режимів, жоден з яких не бачив для українства ані йоти автономності чи окремішності, лежав, здавалося б, поза межами можливого. Польська войовнича диктатура, комуністичний і нацистський тоталітарні режими нещадно викорінювали будь-які організовані форми українського самостійництва.

Але омріяний ідеал життя у власній українській державі народжував героїв, які у 1920–50-х в нелюдських умовах провадили боротьбу за здобуття волі і держави для свого народу. Здавалося б, неймовірно, але Україна здобула незалежність. Ця подія, ця дата (1991 рік) – є значущим уроком для нашого народу – народні зусилля, змагання, тисячні жертви, геройські вчинки у найважчих, безпроглядних обставинах ніколи не пропадають, не вилітають у «чорні діри» історії, і завжди слід вести боротьбу за свою свободу, за незалежність від зазіхаючих зовнішніх чинників, і перемога, навіть через десятиліття, навіть через століття прийде. Так, перемога не завжди одномоментна, а потрібно ряд проміжних, неповних, локальних, часто непомітних перемог, і вона не завжди приходить в час боротьби. А, отже, вона часто не для тих, хто бореться, і вони не мають щастя побачити і пережити результат своїх зусиль. Перемога часто для інших, часто для тих, хто не вміє її оцінити.

Ми не знаємо, як відіб'ються наші зусилля, котрі ми присвячуємо своєму народові сьогодні, у майбутньому. Але ми керуємось ідеалом, мрією і йдемо вперед.

У 90-ті роки ідеал державності був доповнений ідеалами демократії і добробуту. Пострадянське суспільство в Україні не спромоглося гармонійно засвоїти і зреалізувати демократичні цінності, як і забезпечити собі добробут.

Питання – яким має бути ідеал для української нації, якою є українська мрія сьогодні – є відкритим.

Могутня, велична Україна – знову поза межами можливого.

Поки що ж українці не ідеалізують ні теперішнього, ні майбутнього як своєї держави, так і спільноти.

Місія нації

«Коли українська ідея хоче підняти боротьбу з іншими за панування, мусить в першу чергу залишити прокляту спадщину невільничих часів... Мусимо нести свою віру, не схиляючи чола ні перед чужими, ні перед власними «маловірами». Мусимо набирати віри в велику місію своєї ідеї і агресивно ту віру ширити. Нація, яка хоче панувати, повинна мати й панську психіку народу-володаря».

Д. ДОНЦОВ

Мати місію, бути місійним, жити певною ідеєю, нести надцінне, надважливе для людини, для народу, для людства – знання, віру, спасіння чи культуртрегерство, завоювання чи свободу, імперіалізм чи визволення – в цьому вище призначення народу. Принаймі народ собі обирає такий шлях, адже, порівнюючи себе із світом, бачить свою винятковість і визначає реалізацію себе на майбутнє.

Місія як суб'єктивне явище, як неповторна якість, тобто місія в собі, для себе – вона зароджується в народі як в особистості, зобов'язує його колективне «ми». Ким ми є? Що цінного ми зробили, робимо, можемо зробити? Ким ми хочемо стати? Якими хочемо бути? Що ми хочемо дати людству? Місія є неповторний слід на землі, неповторні цінності, створені окремим народом для людства, роль, значення народу серед інших народів.

І вже як наслідок пройденого шляху своєї величі прочитується місія народу серед народів. Ми, які стали такими неповторними, цінними у певній царині – досягли результатів у духовній культурі, у науці чи виробництві товарів, які є найбагатшими чи найагресивнішими, – ми є зразком для наслідування.

Чи кожен народ має місію? Чи мав її на попередніх етапах своєї історії, а на сьогодні вичерпав?

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНТЕРЕС ТА ЕГОЇЗМ

«Інтереси тих земляків, що житимуть, треба ставити над інтересами тих, що живуть, а добро вічної Франції – над добром усіх французів даної доби».

ШАРЛЬ МОРАС

«Хоч би якими інтернаціоналістами ми були, мусимо визнати факт, що людськість поділена на різні національності з суперечними собі інтересами».

КЮЕЛЬЧ

«Хоч як це, може, сумно, але егоїзм є останньою і остаточною інстанцією в усіх ділах людського співжиття. І тільки той лад може бути для мас народних найкращим, де права їх обороняються з мотивів егоїзму, а не задля любові, справедливості чи обов'язку».

В. ЛИПІНСЬКИЙ

«Утверджуючись у своєму національному егоїзмі, відокремлюючись від решти християнського світу, Росія завжди виявлялась безсилою створити що-небудь велике або хоча б просто значне».

В. СОЛОВІЙОВ

«Нема ніяких своєрідних «національних інтересів», які відповідали би пр. економічним, політичним чи яким-небудь іншим. Національність не є об'єктивною прикметою, як економічне життя, культура і т.п., по якій можна би ділити інтереси на різні їх роди. Нація це суб'єктивний центр, що як такий має власні інтереси, і то в основі та потенціально інтереси всіх можливих родів. Можна, таким чином, говорити про національні інтереси тільки в значінню «інтересів нації», а не в значінню окремого рода інтересів».

В. СТАРОСОЛЬСЬКИЙ

Політичні, економічні, соціальні інтереси

«Національна територія є життєвим національним простором».

С. ГОРОДНІКОВ

«Суспільне життя – це взаємна власність і взаємне задоволення, взаємне володіння і задоволення спільним майном. Воля до володіння майном і задоволення ним – це воля до захисту й оборони спільного майна – спільне зло – спільні друзі – спільні вороги».

Ф. ТОННІС

«Адже змагання до усунення економічного визиску мусить бути змаганням до усунення визискувачів своїх чи чужих, а в разі даного вибору певно насамперед чужих, а потім своїх. А що значить політична несамостійність якоїсь нації, як у остатній лінії такий її стан, що вона мусить без опору дати визискувати себе іншій нації, мусить віддавати часть здобутків своєї праці на цілі, які з її розвоєм і безпекою не мають нічого спільного».

І. ФРАНКО

«Отже, національна держава виступає як захисник не лише культури, а й нової, і нерідко беззахисної, економіки. (Переважно вона втрачає інтерес до захисту релігії). Коли сучасна нація народжується з верстви – чи то селянства, чи то міського середнього класу, – тоді держава намагається водночас перетворити свою етнічну групу на соціально збалансовану націю і розвинути власну економіку, виконуючи таким чином двоєдине завдання».

Е. ГЕЛНЕР

«...Інвестиції формування середнього класу за рахунок ресурсів більшості населення, створені націоналістичною політикою, можуть бути найважливішою умовою творення життєздатної національної держави».

Г. ДЖОНСОН

«Народи не уподібнюються один одному. Вони не були подібними один до одного в злиднях, так само вони не будуть однаковими і в розкошах».

ДЖ. Ф. РЕВЕЛЬ

«Постійна загроза степу, що породила геройську поставу, мала ще інший зрозумілий наслідок: погорду до маєтку, яка прибирала різні форми.

...це просто погорда до гроша, до ощадности, до калькуляції, до плянування, яке було на дикому полі зовсім безпредметне. Звідси погорда до крамарства і до крамарювання, що, напр., так виразно проявилася в написі під портретом козака Мамає:

«Чим хочеш, називай,
На все позволяю,
Аби лиш не крамарем,
Бо за те полаю!»

В. ЯНІВ

«...настільки те переконання про «негідність купецького стану» вкоренилося в народню українську психологію, що бували випадки, як переселенці на Сибір і на Далекий Схід подавали прохання до царської адміністрації, щоб дозволено торгувати в Сибірі жидівським купцям, бо, мовляв, їм, селянам, торгівля – справа незвична».

П. ФЕДЕНКО

Егоїзм – самолюбство. Любити себе, мати для себе, володіти для себе, отримувати задоволення від себе. У творчості, справах, особистому житті – для себе. Крайній егоїзм – тільки для себе, всупереч іншим, за рахунок інших – діючи на шкоду іншим, на зло для інших. Егоцентризм – відлік всього сущого від себе, самозасліплення собою, повне неврахування інтересів інших людей.

Альтруїзм – життя для інших, в ім'я інших. Це відмова від приватних, особистих, егоїстичних інтересів, жертвність, служіння.

Проте крайніх, постійно діючих форм егоїзму в чистому вигляді часто не буває. Світ гармонізується, егоїстичні інтереси одиниць – осіб, груп, прошарків, класів, народів, націй постійно змінюються, трансформуються, набирають культури досконалості, мінімізується конфліктність. Людина усвідомлює: як вчиняєш для інших – так дієш і для себе, до тебе повертається і добро і зло, покарання і винагорода. Враховуючи свої інтереси, люди вчаться діяти для спільних справ. Дбаючи про спільні, громадські, державні справи, людина опосередковано впливає на покращення справ спільноти і своїх особистих зокрема.

У комуністичному ідеалі була зроблена спроба подолати особисті, приватновласницькі, національні інтереси за допомогою абсолютизації класових інтересів – всесвітній клас – пролетаріат, найбільш неіснуючий, пригноблений, мав стати рушійною силою для знищення егоїзму буржуазії, останніх монархів і землевласників, егоїзму міщанства і селян-власників. Збройна диктатура класового альтруїзму пролетаріату Російської імперії, в ім'я ошасливлення всього людства, дуже швидко переросла в егоїзм слабкорозвиненого, малоцивілізованого російського пролетаріату. Перетворилася у вульгарне, масове людинобвиство, у диктатуру егоїзму тоталітарної комуністичної партії (прихід німецьких фашисто-нацистів до влади відбувся через 13 років), у формування класу партійних вельмож. Комуністичні верховоди чехардою винищували самі себе, угруповання за угрупованням до 1956 року і вже опісля ХХ з'їзду – більш мирного вирощування класу паразитарної компартноменклатури з її виродженням, за словами югославського дисидента Мілована Джіласа, у «новий клас». Він писав: **«Корені нового класу знаходяться в**

партії особливого – більшовицького – типу...в прошарку професійних революціонерів, які складають партійне ядро ще до завоювання влади.

...Із скріпленням нового класу, коли все чіткіше вимальовується його фізіономія, роль самої партії неухильно падає... і неминуче перетворюється для олігархів нового класу у аморфний звичний доважок, який все більше втягує у свої ряди спраглих пробитися наверх, злитися з новим класом, який відкидає тих, хто надалі вірить в ідеали. Партія народжує клас. Потім клас росте вже й власними силами, використовуючи партію – свою основу».

Егоїстичний характер комуністичної партії поширювався у світі на формування підпорядкованих їй міжнародних комуністичних, робітничих і (!) національно-визвольних рухів. Безальтернативний егоїзм держави СРСР прямував у безпощадній боротьбі до перемоги над егоїстичним буржуазним Заходом і встановленням світового панування.

У соціалістичному суспільстві комуністи пробували культивувати масовий народний альтруїзм – самовіддану, жертвовну, малооплачувану працю, «трудові подвиги» в ім'я світлого майбутнього, вигідний для держави ентузіазм, аскетизм, відмову від комфорту, зручностей життя. Чимало громадян, та й самих комуністичних adeptів добровільно дотримувались таких стереотипів поведінки – мінімум особистого егоїзму, максимум для перемоги комунізму у всьому світі. У цьому окремі суспільні радянські групи уподібнювалися до релігійних рухів, жили з майже релігійною екзальтацією і самовідреченням, чим оправдовувалося насильство над іншими, конкуруючими соціумами. Позірно засуджувалися кар'єризм, приватновласницькі інтереси, багатство, пропагувалася рівність бідних.

Всередині соцсистеми егоїзм особи, її інтереси не заохочувалися, культивувалася очікувальна життєва позиція – комуністична партія знає правильну дорогу, вона веде, соціалістична держава народні надбання справедливо поділить і всім забезпечить. За принципом: від кожного за здібностями – кожному за потребами.

Егоїзму не буває без самооцінки, без амбіцій, без намірів і планів, без діяльності.

Якщо запитати українця, громадянина України, українського чиновника, чи може бути український національний егоїзм, український національний інтерес? Егоїзм українського народу? Інтерес української нації? Національні інтереси України? Радянська людина звикла визнавати інтереси однієї наймогутнішої держави у світі – СРСР, тож у крайньому випадку такими інтересами для неї будуть справи Росії, а від українського вона стане сахатися як від «буржуазно-націоналістичного». Отже, відповідь її буде ствердною ще не скоро.

Ще 15–20 років тому постановка питання про український егоїзм у більшості випадків викликала б глибоке і не надумане обурення. Більшість зазомбованих комуністичною пропагандою людей вважали, що егоїзм взагалі шкідливий, а українці й поготів ніякого власного егоїзму не можуть мати – тільки інтереси СРСР, соціалістичного табору, радянської держави. Національний егоїзм могли мати росіяни, поляки, німці, французи, американці – тільки не українці. Цей егоїзм інших народів не обзивали ні імперським, ні шовіністичним, ні буржуазним. В СРСР взагалі спеціалізувалися на боротьбі з українським буржуазним націоналізмом і сіонізмом (останній навіть не називали буржуазним, селянським він не міг бути апіорі), а про націоналізм інших народів промовчували. Не пропагувалася на всесоюзному рівні боротьба з грузинським, литовським, узбецьким буржуазним націоналізмом, хоча саме у цих республіках питання незалежності постало одним серед перших.

Відповідь на поставлені питання і сьогодні найчастіше можна очікувати у двох площинах. Українського егоїзму не може бути, бо ми добрі, мирні люди, ми дбаємо про добро всього світу, добро інших народів, ми з усіма хочемо дружити. А егоїзм – це конфлікти, боротьба, навіть війни. А війн ми ніколи як народ не вели, бо держави не мали, а коли й вели, то програвали і нас суворо за прояви нашого українського егоїзму переможці карали. Своєї держави тому і не треба мати, щоб за своє не воювати, свого не відстоювати. Краще відріктися від свого, підкоритися тому, хто має сильніший егоїзм, кого всі бояться, пристосуватися і вірно служити йому, воювати за нього і разом з ним перемагати, то й нам щось перепаде. Не шукати щастя у своїй державі, а в чужій будувати своє приватне родинне щастя.

Інше – український егоїзм? Ні в якому разі! Адже це український націоналізм, та ще й, борони Боже, буржуазний, ні – дрібнобуржуазний. Селянський, авжеж не пролетарський, не бюрократичний, не крупнобуржуазний український націоналізм. Український егоїзм – «ворог українського народу», він не друг іншим народам, які дружать з українським народом, він заважає братнім, особливо братньому російському народу, дружити з українським народом – ось головний лейтмотив комуністичної пропаганди.

Всі народи мають право на егоїзм – будь-який – буржуазний, соціалістичний, ліберальний, національний – що тотожне національним інтересам. Але серед денаціоналізованого українського люду утвердилася думка – український народ немає свого егоїзму, немає права мати свій егоїзм, своїх інтересів, тим більше виборювати їх, входить у конфлікт за ці інтереси. Всі українські справи треба ув'язувати з питанням: а що про це скаже Росія? Вирішувати ці питання так, щоб не нашкодити російським інтересам в Україні. Щоб, не дай Боже, не ввійти у конфлікт з Росією. І не тільки тому, що страшно (скільки горя і мук записано у народній пам'яті за століття), що немає впевненості в успіху при відстоюванні своїх інтересів, а тому, що не навчені бачити українські інтереси, що часто не можуть розрізнити своїх інтересів від російських.

А якщо стати за українські інтереси, то виступиш проти традиційних, усталених колонізаторських, російських інтересів. Бо інакших, рівноправних, взаємовигідних, партнерських, без старшобратерства, зверхності ще не вироблено. Ніхто з такої категорії українців собі ні в думках, ні в поведінці не може уявити і допустити відстоювання перед Росією українських інтересів. Краще меншовартість, запобігання, вислугування, уступання – тільки не гідний, рівноправний діалог. Росія не тільки уявляє, але знає свої інтереси у світі, як і кожна країна, вона добре знає свої інтереси в Україні, на жаль, спотворені старою імперською політикою, не завжди рівноправні і партнерські, з добросусідським визнанням нашої самостійності.

Для того, щоб у нас був національний егоїзм, інтерес, треба, щоб були самі українці, щоб люди себе такими не тільки ідентифікували, а й уміли діяти як українці, захищаючи свої спільні інтереси.

Егоїзм буде у того, хто себе виокремив, назвав, хто усвідомлює своє колективне «я», а кожен зокрема своє українське «я» – у спільному «я» українському.

У Російській імперії, в її спадкоємиці СРСР створювалися жорсткі умови, аби українці відрікалися від свого «я» – від мови, культури, влади, власності, держави. Люди масово ставали «радянськими», їх, змінюючи документи, переписували на росіян (не на білорусів чи башкирів) в армії, на комсомольських будовах, на виселеннях, у тюрмах і концтаборах, при створенні змішаних сімей, люди самі переписувалися на росіян, щоб не мати із своїм вродженим українством жодних проблем.

До сьогодні у нас мільйони громадян не можуть наважитися назвати себе українцями, бояться усвідомити свій колективний егоїзм та національні інтереси.

Неповага до своєї українськості, меншовартість, брак національної гідності, боязнь вступити у змагання, конкуренцію між державами, боязнь окрику з півночі чи з заходу, боязнь своєю самостійною поведінкою нібито образити сусіда і бажання безмірно йому догоджати веде до послаблення влади, руйнування економіки, злиденного життя мільйонів денационалізованих громадян країни із назвою Україна. Їм видається – тільки б повернутися під Росію, і всі соціально-економічні питання в Україні будуть вирішені – таке собі джерело соціалістичного ідеалу.

Не мати свого національного егоїзму та інтересу – це все одно, що не хотіти жити, володіти перемогами, результатами, власністю, відріктися від усього. Бути таким собі населенням без національних інтересів. Дуже вигідний об'єкт для визискування.

Національні інтереси однієї сторони завжди вступають у протиріччя з національними інтересами іншої. Цивілізоване узгодження їх є справою міжнародних стосунків, союзів, дипломатії. При тому, що і надалі триватимуть інформаційні, економічні, фінансові протистояння.

Чи будуть в Україні за нас вирішувати наші ж проблеми Іран чи Конго? Чи за нас буде думати Китай? Може, нам прагнуть допомагати Франція чи Німеччина? Вони б сприяли, якби ми самі собі давали раду, може б, і Росія нас поважала, якби ми самі стали сильними. Всі живуть у першу чергу для себе – і Польща, і Румунія, і Туреччина, і Канада. Хоча, звичайно, найбільше у кожного народу, держави проблем і клопотів із сусідами, і саме у стосунках з ними має бути найбільше незалежності, рівноправності і як наслідок – партнерства та добросусідства.

СОЛІДАРНІСТЬ НАЦІЇ

«Крім правил, загальних для всіх, кожен народ у самому собі містить якесь начало, яке розташовує їх особливим чином і робить його закони придатними для одного нього».

Ж.-Ж. РУССО

«Те саме відношення єдності, яке мають з'єднані між собою члени тіла, мають між собою і розумні створіння, оскільки вони, хоч і відокремлені один від одного, але створені для того, щоб виконувати спільну працю».

У цьому сенсі розумні істоти функціонують так, як і члени тіла, хоч і відділені один від одного заради цілого, образно кажучи, вони служать цілому».

М. АВРЕЛІЙ

«Суспільство – кам'яне склепіння, яке завалилося б, якби один не підтримував іншого».

ЛУЦІЙ АНЕЙ СЕНЕКА

СТАНОВЛЕННЯ НАЦІЇ (Хто ти, Україно?)

«Нація – це велика солідарність, утворювана почуттям жертв, які вже принесено й які є намір принести в майбутньому. Нація вимагає минулого, але в сучасності вона резюмується цілком конкретним фактором: це ясно висловлене бажання продовжувати спільне життя. Існування нації – це (якщо можна так висловитися) щоденний плебісцит, як існування особи – вічне ствердження життя».

Є. РЕНАН

«Ідеалом практичної звичаєвості є перетворення окремих людей на сильні індивідуальності і водночас впровадження дієвої солідарності між ними у соціальні формації».

ЛЕОПОЛЬД фон ВІЗЕ

«Інстинкт людини до взаємної допомоги такий прадавній і так міцно пов'язаний з усім минулим розвитком людської раси, що зберігся в роді людському, незважаючи на всі переміни історії, аж до нашого часу».

П. КРОПОТКІН

«Належність до нації перетворюється на внутрішню потребу [особистості]: найкращий спосіб визначення особистої і надособистої ідентичності в післяреволюційному світі – це самоідентифікація з національною історичною і культурною спадщиною, з мовою нації, її літературою та історією, її сучасним буттям і майбутнім».

П. АЛЬТЕР

«Людство завжди було організоване у групи всіх видів, форм та розмірів... Але серед генетичних чинників і чинників-каталізаторів, від яких залежить виникнення та утвердження груп, вирішальним, очевидно, є два: воля, добровільне об'єднання й ототожнення (identification), вірність, солідарність, – з одного боку, та страх, насильство, примус – з другого».

Е. ГЕЛНЕР

«І коли в якомусь дикому краї готентотів було б ганьбою їсти, перш ніж тричі не спитати, чи немає тут когось, хто хотів би поділитися з ним їжею, нині все, з чим має справу шановний буржуа, то є заплатити мізерні податки, а голодуючого залишати голодувати далі».

П. КРОПОТКІН

«Отже нація, класифікована як окрема спільнота на підставі культури, є окремою насправді на підставі традиційного почуття солідарності, і культура настільки творить це почуття, наскільки вона його організує і висловлює».

К. СТАВЕНГАГЕН

«Історія дає чимало прикладів того, як той чи інший народ, забуваючи про класову боротьбу, об'єднується для дружнього захисту від небезпеки, що загрожує його національним здобуткам, мові та культурі, хоча б зазіхання йшло від народу більш передового та культурного, що тут захищаються блага всього народу, однаково близькі буржуазії і пролетаріату».

М. ЧУБИНСЬКИЙ

«Українська раса – це раса солідаристів, яких суспільний ідеал – група, а не індивідуальність. Найприродніше місце українця – це перебування в групі, а ніколи поза групою. В групі розвивається він найліпше. Українське суспільство було, є і буде як образ взаємодносин груп.

Тому нема іншої дороги до організації української раси, як тільки укладання взаємовідносин українських груп. Ніяка імпровізація, ніякий експромт-історія, лишень – договір груп як вияв одности характеру раси».

Ю. ЛИПА

«Тепер, як ніколи, ми мусимо змагатися за спільноту в нації і за братерство в народі. Але, йдучи за тими гаслами, ми повинні дбати, щоб вони були не лише «міддю бряцаючою», а найглибшою правдою, для якої варто жити і вмирати».

О. ТЕЛІГА

«Не узнаючи нічого насильного, що б душило особу, чи то буде влада «большака», чи більшість голосів у громаді, українець одночасно є схильний до громадських організацій, основаних на взаємній згоді і гідности їх членів. Доказом цього є живучість прорізних товариств, братств, артілей і інших асоціацій».

СТАВРОВСЬКИЙ

«Обніміте, брати мої, найменшого брата, нехай мати усміхнеться, заплакана мати».

Т. ШЕВЧЕНКО

«Солідарність в просторі – перший рівень солідарности в часі. Оселяючись на одній території, люди вступають у тісний контакт. Однакова місцевість, ідентичний клімат, подібний спосіб виробництва продуктів харчування. Поступово характер усіх життєвих процесів створює солідарну свідомість спільноти.

Рівень солідарности в просторі може бути різним. Спільність мешканців села – перша форма, де принцип солідарности виявляє себе особливо ясно та чітко.

З іншого боку, солідарність в часі пов'язує мертвих з живими завдяки спільній Традиції та Культурі. В давнину солідарність реалізувалася в спільних діях, освячених законами, релігією та звичаями. Наступна функція солідарности полягає в тому, що вона виступає як сила, здатна розбудовувати суспільство. Її завдання – узгоджувати інтереси членів суспільства, які суперечать один одному, і гуртувати суспільство для досягнення спільних цілей. В свою чергу, спільними цілями для суспільства є ті, що гарантують його існування та гармонійний розвиток, чого можна досягнути лише шляхом солідарної взаємодії, що ґрунтується на ідеї справедливості».

ШАРЛЬ ЖІД

«Суспільне життя – це взаємна власність та взаємне задоволення, взаємне володіння та користування спільним майном. Воля до володіння майном і користування ним – це воля до захисту й оборони спільного майна (спільне зло – спільні друзі – спільні вороги). Така солідарність вважається органічною. Вона підтримується не лише завдяки поривам та інстинктам, а й переходить у вищу стадію – духовну.

Розуміння й усвідомлення приналежності індивідів до спільної групи веде їх до формування духовного союзу. Солідарна дія багатьох членів суспільства призводить до серйозних результатів, що мають надзвичайно велике значення в соціальному житті. Вони

СТАНОВЛЕННЯ НАЦІЇ (Хто ти, Україно?)

пробуджують гордість наступних поколінь за своїх предків, що зміцнює солідарність народу як історичного феномену. Завдяки солідарності були створені великі культурні цінності. З цього принципу виводиться також мораль та етика».

Ф. ТОННІС

«Суспільним ідеалом є перетворення окремих людей на сильні індивідуальності і, водночас, впровадження дієвої солідарності між ними».

ЛЕОПОЛЬД фон ВІЗЕ

«Не лише *bellum omnium contra omnes* (війна всіх проти всіх) панує протягом усього історичного розвитку, а також принцип солідарності, який творить цінності та відіграє велику роль у розвитку соціальних інституцій. В природі людей можна знайти шляхетні пориви, які ведуть їх до солідарності, справедливості та об'єднання.

Відповідальність, яка зветься солідарністю, назагал є одним з найвеличніших відкриттів людства. Завдяки солідарності людина перестає бути атомом у просторі і хвилиною в часі, вона підноситься до більшої гідності й вищої сфери. Завдяки солідарності людство буде запевнене в своїй гідності і до певної міри створене. Цим терміном, який не мав жодного значення в античних суспільствах, солідарність позначає спільність людської природи і тісну спорідненість, яка об'єднує людей між собою».

ГАЙНРИХ ПЕШ

«Суспільство називається організмом чи органічною системою, на протигагу організму індивідуальному, соціальному чи колективному. Таким чином, усі можливі соціальні сфери, елементи та соціальні модуси мають перебувати в стані єдності, цілісності та фундаментальної солідарності. Принципи консенсусу та солідарності, які спостерігаються вже в неорганічному світі, є суттєвими в житті рослин, досконаліми – в житті тварин, а в людському соціумі досягають свого найвищого ступеня».

ПАУЛЬ БАРТ

«Справедливість не реалізовується у суспільстві, члени якого не визнають себе боржниками суспільства... Ідея соціальної справедливості – рівнодіюча двох сил, які довго залишалися чужими одна одній, які тепер зблизилися і поєднуються на більш високому ступені еволюції. Ці сили – науковий метод і моральна ідея».

ЛЕОН БУРЖУА

Український народ, українська нація не є для бразильця, нігерійця чи китайця найвищою серед спільнот світу цінністю. Так, як і для казаха канадці, для мексиканця японці, для єгиптянина поляки чи інші – не є народами, заради вирішення соціально-економічних проблем котрих вони обмежать свій добробут на десять, двадцять чи тридцять відсотків. Всі державні народи забезпечують себе поокремо і, люблячи все людство та шануючи кожну людину зокрема, живуть для себе. І ні від кого стороннього допомоги не чекають.

Ще проблемнішими бувають стосунки між сусідніми народами, а також народами, які в силу історичних обставин проживали спільно в одній імперії – як чисельні підневільні народи і, тим більше, – між народом-колонізатором і колонією. Саме між народами-сусідами часто тягнеться «кредитна історія» агресій, воєн, претензій.

Чи є я – українець, який хоче мати свою політичну свободу, жити у незалежній державі, і народ, до якого я належу, для росіянина найвищою цінністю? Природно, що для росіянина найвищою цінністю є його батьківщина Росія і російський народ, так, як і для поляка Польща і польський народ. І якщо, для прикладу, грузин, я вже не кажу українець, народився у другому поколінні у Росії, жодного разу не був у Грузії і нічого рідного, окрім Росії, не знає, то він, звичайно, росіянин.

І якщо росіяни, предки яких вже сто, п'ятдесят років живуть в Україні, серед українського народу, хоча це й було у царській імперії чи російськомовному ССРСР, політично сьогодні є українцями, російськомовними українцями, поруч із такими ж російськомовними українцями етнічного українського походження і україномовними українцями – всі ми вливаємося поступово через своє самоусвідомлення у єдиний організм української нації, який доволі незграбно утворюємо, до якого призвичаюємося і який, побудований спільно, має гідно служити нам і нашим нащадкам серед непередбачуваних стихій розвитку людства.

Звичайно, суспільна та індивідуальна політична свідомість росіян у Росії, підсилювана тенденційною імперською ідеологією і шовіністичною пропагандою, не хоче змиритися з утвердженням незалежної української держави, з окремішньою самобутністю та долею українського народу. Звичайно, росіяни не визнають для себе вільну українську націю найвищою цінністю і кожного українця зокрема не бачать як суб'єкт для допомоги, але й мати нам чи іншим народам такі незвичні потреби і сподівання від Росії або ж іншої держави чи народу є утопією, меншовартісним історичним рудиментом. Що для нас тільки з кимось чи під кимсь можуть бути гарантії стабільності. Нам слід цінити самих себе, а Росію і росіян бачити як рівноцінних і рівноправних партнерів у взаємовигідних спільних справах. Не проти росіян і Росії, поляків і Польщі, а за Україну і українську націю – природна наша позиція.

Нападаючи на нелюбих «національно свідомих», «національно безтурботні» висміюють зовнішні ознаки відсутніх у них самих українських цінностей – в українській мові – селянськість діалектизмів, зовнішню атрибутику – вишиванки, етнографічні предмети побуту, історичні постаті та й на історію українців в цілому. Хоча кожен із «національно безтурботних» мав предків в Україні, в Росії чи серед інших народів, які вийшли із сіл, жили серед етнічної атрибутики, були національно впізнаваними. І брак історичної пам'яті щодо власного родоvodu, народу в цілому, не є показником прогресивності, «просунутості» «безтурботних».

Але – не було б українських цінностей, не було б українців. Усі вони – культура, традиції, мова – вироблялися століттями і їх народ так просто не віддасть, не викине із свого життя, тим більше у власній державі. І українські національні цінності у звуженому вигляді як етнокультурні ознаки не є повними. Головною з таких цінностей є влада – потреба, необхідність і виборена можливість проявляти свободу зібраної національної волі на своїй землі, бути господарем у своїй хаті. Важливим фактором українських цінностей є власність – творити свою загальнонаціональну власність, контролювати її, не дозволяти денационалізованим шахраям розбазарювати її по світових офшорах, розпоряджатися для власної користі – це обов'язок нації. І якщо нація не вміє це забезпечити, то вона ще не уповні стала нацією. І наступна цінність: проживаючи серед інших народів, у стосунках з ними мати свої національні інтереси й ефективно їх відстоювати.

«Національно безтурботні» часто, приватизувавши власність і владу, ставши власни-

ками цих українських цінностей, будучи російськомовними, саме від них не відмовляються, на них паразитують, тим часом українську державність послаблюють, а традиційну для народу культуру і мову упосліджують, несправедливо і незаконно користуючись працею народу.

Національні інтереси є всебічні і стосуються всіх вимірів життя як спільноти, так і кожної людини. Добре всім – буде краще і найменш спроможній особі. Безпечно державі – захищена кожна родина.

Говорячи про національну державу, ми часто звужуємо розуміння нації, національного до етнічного, а етнічне до духовно-культурних вартостей і велику силу енергії, часу затрачаємо на захист мови, культури, відродження традицій, історичної пам'яті. І це потрібно... Цього не можна покинути, не бачити, забути. Без українських національних цінностей не буде й українців.

Але з іншого боку, власність – багатство, яке виробляють українські люди, яке має бути власністю всієї української нації, ми часто віддаємо в руки вузького кола осіб («крупновласницьких націоналістів для себе»), які розпоряджаються нею без огляду на права та інтереси народу.

Працівник виготовив продукцію, закінчив робочий день і пішов додому. Його праця відчувилась і перейшла у власність держави на державному підприємстві або ж у власність приватного (корпоративного) власника виробництва. Так роблять тисячі найнятих згідно угод працівників на тисячах підприємств, фірм, виробництв. Мільйони людей за місяць створюють вартості на мільярди гривень. Їхня праця у вигляді товарів, послуг, ідей, проектів стає власністю власників фірм або ж держави. Але право розпоряджатися ними отримали окремі групи вибраних людей. Розпоряджатися необхідно законно. Так у цивілізованій правовій державі. А коли такої держави немає (і створенню її чиниться шалена протидія), вступають у дію закони неписані, закони «понятій», ментальні пороки.

В Україні і більшості пострадянських суспільств, які розвивалися в умовах державної власності й економічної диктатури, перехід до приватної власності, приватизації проходив у створених владою і самим суспільством обставинах правової анархії, сваволі, протизаконності, розгулу бандитизму, корупції і мафійності. Наявність законів, які не сприяли якісній і справедливій приватизації, і відсутність необхідних законів, які б регулювали формування ефективного власника, забезпечували його захист і унеможливляли б зловживання як криміналу, так і чиновництва, правоохоронної системи, привело до того, що на початках незалежності доволі сильна, кваліфікована і малокорумпована радянська правоохоронна система виявилася неефективною проти шахрайства, вивезення капіталів з України за кордон, доведення підприємств до банкрутств і скуповування їх за безцінь, функціонування тіньової економіки. Окремі аферисти ставали мільйонерами, мільярдерами, інколи не порушуючи тих чи інших законів, тому що їхнім політичним лобі у парламенті спеціально такі закони не приймалися.

Прибуткові державні підприємства обросли зареєстрованими на родичів, довірених людей фірмами, спільними підприємствами, які не виробляли, а по занижених цінах скуповували державну продукцію, а продавали за ціною, у рази більшою ніж купляли. Створюючи вигідні для себе ціни в Україні на енергоносії, задіюючи за відсутності справжніх профспілок малооплачувану робочу силу, експортували продукцію за демпінговими цінами, переводячи прибутки на власні рахунки в офшорні зони, закордон-

ні банки. Ці суми часто не оподатковувалися, капітали, не потрапляючи на внутрішній український ринок, не інвестували української економіки.

При рості цін до європейського рівня зарплата залишалася на рівні виживання. Український працівник, заробивши важкою працею (викладаючись не менше європейця) мізерні гроші (реально мав би отримати значно більшу зарплату) і швидко витративши їх, змушений заробляти другу частину своєї першої зарплати вдруге, приносячи роботодавцям надприбутки.

Над здобутками творчих, продукуючих верств народу, котрих неефективна влада заганяла у тінь і криміналізувала та корумпувала, скупчилися паразитарні групи – надчисельне, часто некомпетентне і зажерливе чиновництво, розрослася піраміда бандитського світу, люмпенізовані і малопродуктивні верстви.

У цивілізованому світі західних суспільств, де затвердилася висока культура соціального партнерства, власники, менеджери виробництв є найвищої професійної кваліфікації, – ефективно, з огляду на ринкову конкуренцію, ведеться виробництво; правова культура стосунків «держава – бізнес» є прозорою, контроль за фінансовими операціями об'єктивний – тоді вироблене нацією збережене, захищене, є повною її власністю і складає рівень її економічної безпеки, вигоди та процвітання. Західні суспільства є солідарними. Солідарність (діяння заодно – з французької) без насильства. Солідарність, вмотивована суспільними моральними вартостями – етикою виробництва, традицією співпраці суспільних верств, християнською культурою, розвиненими громадськими суспільними інституціями, профспілками, напрацьованою століттями законодавчою базою традиційних партій.

Власність у сім'ї є результатом напрацювань за певні періоди життя, часто не одного покоління, і сім'я не ставиться до своєї власності байдуже. У сім'ї також є чимало неперехідних вартостей духовного, почуттєвого виміру – кохання (почуття поміж нерідними людьми – можна порівняти з націоналізмом), до будинку, території проживання (патріотизмом), любов до дітей, пошанування старших (традиції). Але від власності ще ніхто не відмовлявся. (Факти відмови від того, чого не маєш, не беруться до уваги. Оминемо відмову від майна на користь релігійних громад, які накопичують це майно). Тому дивно, коли український народ відмовляється від своєї власності тільки тому, що не навчився її контролювати, захищати і примножувати. Цю функцію мають професійно здійснювати владні інституції – їхнє керівництво, ключові фігури національної політики, які займають відповідні державні посади, – особистості, котрі отримують право й обов'язок захищати власність нації через політичні інституції. У першу чергу через політичні партії.

Коли ж політичні партії формуються олігархами, котрі їх фінансують, сколотивши капітал на пограбуванні народу, то такі партії ніколи не приймуть законів, що обмежать несправедливе збагачення їхніх господарів, законів, які захистять мільйони малоімущих. Вміння створити політичні партії, тісно пов'язані із національними інтересами, соціальними та економічними інтересами людей, є політичною зрілістю народу. Такими партіями в Україні були національно-демократичні партії, утворені за активної участі низів на хвилі масового антикомуністичного, антиімперського руху, в боротьбі за незалежність і демократичні принципи. Інші, радянського типу партії, створювалися партією влади для захисту її інтересів.

Олігархів мало, але у їхніх руках тисячі найнятих фахівців, мільйонні тиражі газет, мільйони телеекранів, які сиплять щодобово в голови громадянина тенденційно підбрану і спеціально прокоментовану інформацію. Недоінформування, псевдоінфор-

мування перетворює виборця (не народ, а електорат) на особу тимчасового використання для підтримки політики, інтересів олігархів. Такими ж олігархами, тільки не від фінансів, а від приватизованих посад є крупне, корумповане чиновництво, яке також «грає з народом» не за правилами. У такому випадку немає солідарності між багатими і бідними («багаті поділяться з бідними»), між можновладцями і «пересічними» громадянами. Могутніші не рятують слабких, а такою б мала бути їхня місія. Вони їх скоріше топлять.

Завдання – зберегти, захистити власність нації. Воно рівноцінне сьогодні завданню українців у ХХ столітті – «Здобудеш українську державу або згинеш у боротьбі за неї», воно рівноцінне національній ідеї. Перефразуємо: «Захистиш українську власність або помреш без неї».

Багатий народ, заможні громадяни тоді на іншому, вищому якісному рівні будуть захищати і розвивати свою культуру і мову.

Заселення українським народом своєї території впродовж століть здійснювалося не з волі українського уряду, якого не було, і всупереч волі Польщі та Росії. Окрім козацьких форпостів Січей, це була трудова колонізація вільних земель степу, Дикого поля методом вільних поселень, доконаними фактами. Зокрема, Волинь, Галичина і Поділля разом з Київщиною заселяли Запоріжжя, а Правобережжя – Слобожанщину, всі разом – Причорномор'я. Війська Західноукраїнської Республіки допомагали армії Української Народної Республіки. Похідні групи ОУН розбудували свою підпільну мережу від Холодного Яру до Полтавщини, від Дніпропетровська до Донбасу. У 1947 році мешканці Волині і Галичини, яких бойова діяльність ОУН захистила від голоду, надавали якомога можливу допомогу біженцям з Великої України, які рятували свої сім'ї, приїхавши за продуктами. Століттями тривала і проявлялася у відповідальні історичні моменти народна, самооборонна, позаокупаційна солідарність українців різних регіонів між собою. Наша нація і держава творилася не українською владою, а народною політичною творчістю всупереч колоніальним, в т.ч. тоталітарним режимам.

Проявилася вона і під час подій на Майдані у 2004 році під гаслом: «Схід і Захід разом!». Як сказав один із його учасників: «Сьогодні хохол став українцем!» Незважаючи на посяну двомовність, експерименти з винищення корінного населення, переселенську політику, українці зберігають міжетнічну солідарність, вже не провокуються на дії «українець проти українця», навпаки, є виразом народної солідарності – «українець за українця», є виразом залучення до української справи різних етнічних груп.

Ганна Короненко: У контексті співпраці регіонів України, їхньої взаємної солідарності було питання про те, що південний схід годує національно свідомих галичан.

Сергій Жижко: Щодо того, що промисловий південний схід виробляє, заробляє і годує галичан, треба представити цифри і факти. Наявність заводів, шахт не є остаточним доказом прогресу. На них можна гнобитись безглуздо століттями.

На морально застарілих і енергоємних підприємствах виробляється продукція. Але трудовий люд результатами праці не розпоряджається і зароблене його не збагачує. Невже донецькі, дніпропетровські олігархи віддають свої багатства галичанам? Населення південного сходу годує не галичан, а олігархів. Олігархи збагачуються не в Галичині, а на сході.

Через кілька вправних фінансових і позаправових маніпуляцій зароблені на заводах гроші осідають в офшорах, на рахунках «олігархів» – економічних бандитів. Схід може

відокремитися у федерацію, може модернізувати виробництво, але жити там краще не стане – все пограбують. До галичан праця зі сходу також не потрапляє – вони самі себе навчилися годувати і живуть краще, ніж на сході.

...Проблема в тім, що південний схід у політичному вимірі є пустеля. Після розпаду Союзу тут не сформувалися політичні цінності, самостійне бачення майбутнього, вже не кажучи про майбутнє для всієї України. Заблукали у трьох соснах. Заводи, технології, вища освіта самі добра не творять.

Вузи, інженери, науково-технічний персонал, наука без політичної визначеності існують самі по собі, не мають майбутнього. Вони мають бути вузами сильної держави, державу може розвивати нація. Немає нації – немає бюджету для вузів, немає замовлень на наукоємку продукцію, немає робочих місць. За цим іде деінтелектуалізація, деградація і люмпенізація суспільства – народонаселення.

Ліквідували парткоми – й опинилися в безвиході, кроку без керівної і спрямовуючої не можуть ступити. Доктори, кандидати наук, люди з вищою освітою – лікарі, вчителі, управлінці – 10 років голосували за комуністів – невже не видно, що була помилка? Ще 15 витратимо на «регіони» – це ж гаяння часу, відставання! Думайте хоча б про дітей і онуків – вони, коли зрозуміють вибір батьків, будуть у розпачі, гірко посміхатимуться. Серед вас безліч розумних, шляхетних людей – чому не створите альтернативної державницької політичної сили? Чому голосуєте проти себе?

Часто обвинувачують націонал-демократів у тому, що «націоналісти» не вміли керувати державою і розвалили економіку. Але за 20 років незалежності 90% міністрів, 70% депутатів, президенти були із сходу. Дніпропетровський клан, тепер донецький клан домінують у владній верхівці, саме звітдам вийшли два президенти, більшість прем'єр-міністрів. Серед них всі колишні члени компартії, рідко коли (хіба у гуманітарній політиці) відповідальні посади займали особи з національно-демократичного табору. Ті ж, хто ідентифікує себе політично як «націоналіст», – ніколи в державних, управлінських органах не працював. Галичани у ХХ столітті показали себе свідомими українцями, якби вони не боролися за волю України у 1920–50-х роках, то на даний час ми залишалися б кількома губерніями Російської Федерації.

Ганна Короненко: Окремі політики твердять, що є несумісні відмінності між західними регіонами і східними...Робляться закиди в бік галичан.

Сергій Жижко: В Україні «не проходить» твердження, сконцентроване у відомому вислові Редьярда Кіплінга: «Захід є Захід, а Схід є Схід, і їм не зійтися вдвох». На єдиній європейській території живе один народ. Звичайно, те, що на теренах степів, де століттями, змінюючи одні одних, кочували різні народи, віднайшли поклади залізної руди і вугілля і це перетворило землеробів на робітників, інженерів та науковців, – є корисним для українства. Але це не перепона бути єдиним народом.

Традиційна Україна – від Кременчука і Вінниці до Львова, Луцька і Чернігова вже тисячу років живе своїм органічним русько-українським життям. До Запоріжжя і на інші Січі більшість ухадників прибувала з Волині, Галичини і Київщини – від тиску руської (не русської), а пізніше польської шляхти і ставала козаками. Згадати лише Дмитра Вишневецького, Северина Наливайка, Петра Сагайдачного. Половина Гетьманщини і Слобожанщина були заселені волинянами, подолянами і мешканцями Правобережжя під час Хмельниччини та Руїни. Мешканці козацьких паланок – це нащадки також і галичан. Підпілля ОУН і УПА воювали не за самостійну Волинь чи Галичину, а за незалежну державу для всіх українців і гинули за Україну. Галичани у 20-му столітті по-

казали себе українцями краще, ніж советизовані наддніпрянці, які зробили помилку у 1918–20 роках, підтримавши більшовиків.

Якщо руси (русини) Лівобережжя перейняли самоназву «українці» після Хмельниччини, то русини Волині тримали свою назву у ХІХ столітті, а галичани до Першої світової війни були русинами. Так галичан числили австрійці, поляки і самі галичани. Але русин і зросійщений слов'яномовністю русській фінно-тюркського походження – це різні етноси, різні народи, різне населення, сьогодні вже й різні держави. Співзвучність у самоназві не означає тотожності. Галичани взяли самоназву «українці» у 1920–40-х роках і дуже гідно тримали честь українства, жертвовно воювали проти сатанинської комуністичної системи. До речі, допомагали русським валити її у 1980–90-х роках. Так сталося, що галицький П'ємонт на сьогодні найкраще втримав українську ідентичність і мову. За це треба їм подякувати.

КОНКУРЕНЦІЯ МІЖ НАЦІЯМИ

«Протиставлення, суперечності і розв'язання цієї суперечності... це найгарніший привілей живих натур... Те, що відразу вже є афірмативне, є і буде без життя так само, як і те, що лишається при нерозв'язаній суперечності».

ГЕГЕЛЬ

«Кожна нація має свій власний закон, свою власну правду й повинна лише їм користися».

Д. ДОНЦОВ

«Воля війни між націями вічна. Війна є вічна. Історія це підтверджує. Всі поодинокі історії націй і держав підтверджують це... Міжнародний мир – це єдність націй для створення життєвих дібр. Війна – це боротьба націй за їх посідання... В дійсності принцип війни і принцип миру є лише два боки того самого принципу. І принцип єдності і боротьби між класами є ніщо інше, як два боки того самого; життя нації, як і життя між націями, не складається з єдності і не складається з боротьби, воно складається і з одного, і з другого. Життя націй зложено зі сталого руху, що перемінює єдність на боротьбу, а боротьбу на єдність».

Е. КОРРАДІНІ

«Ворогування неминуче, бо кожна воля існує для себе, як відмінна і протилежна іншим сила».

ШОПЕНГАУЕР

«Мораль господаря і мораль паразита нерівноцінні, тому господар і паразит не можуть досягнути компромісу. Бо це дві принципово різні біологічні програми, і до всіхляких докорів сумління в процесі виконання еволюційного обов'язку слід ставитися як до звичайних інформаційних перешкод. Нашими діями ми повинні очищати не нашу совість, а наше майбутнє».

В. АВДЄЄВ

«Запаковані в гуманістичні лозунги про «рівність і братерство» психічні віруси у вигляді фікцій, при проникненні в лоно життєдіяльності активної раси, раси-хижака, спроможні включити рефлекс завмирання, перетворюючи її в расу-жертву. Культурні норми барана ніколи не будуть сприяти еволюційному вдосконаленню вовка».

В. АДЄСВ

«Тільки стилістично вивірена ідеологія, яка спирається на архаїчні символи і активізує расовий біотип, може подарувати очікуваний успіх в політичній сфері. Гасла – це по суті аналоги нейрофізіологічних реагентів нервової системи, які максимально консолідують спадкові ознаки раси.

...Ідеологію можна розглядати як расово специфічний еліксир, який підвищує життєздатність раси. І навпаки, ідеологія чужої раси шкідлива і небезпечна, бо приводить до біохімічного дисбалансу нервової системи».

В. АДЄСВ

«Борсук, який будує греблю, ніколи не задумується про нюанси психологічного життя риби, якій судилося загинути під час її будівництва. Гребля – це «культурна» норма борсука, а поїдання риби – її наслідки».

В. АДЄСВ

«Це належить до поняття живого, що воно мусить рости, що воно розширює свою владу, а тим самим мусить чужі сили вбирати в себе. У нас говорять про право одиниці боротися; в цім самім значінню можна говорити й про його право нападати: бо обидва конечні для всього, що живе: зачіпний і оборонний егоїзм не є речі вибору або «свобідної волі», лише фатальністю самого життя... Громада, що відкидає завоювання, знаходиться у стані упадку».

Г. КАУЗЕРЛІНГ

«Те, що називається витривалістю (в борні за існування), це просто монополія сильніших. В процесі здобування – витривалість здібного значить упадок нездібного, добір сильного – значить зруйнування слабого... Той самий процес (що і в органічнім світі) можна спостерігати і між вищими і нижчими расами людей... Розвиток нижчих рас затримується вищими... Чи вони хочуть, чи ні, вищі раси на цілій земній кулі поволі, але вперто усувають нижчі в боротьбі за буття... Закон природи є право сили... Погляд на історію, хоч з пташиного лету, показує, що людина діє за тим самим принципом, що і в неї сила творить право».

Л. ВОРД

«В природі не можна спинити боротьби, бо весь світ побудований на законі руху-боротьби. Кожний здоровий нарід мусить з почуттям радісного фаталізму вести боротьбу за це все, що підшептує йому зов крові й до чого тягне його історичне призначення. Мусиш боротися, інакше згинеш».

М. КОЛОДЗІНСЬКИЙ

«Лише один закон вийшов недоторканим з катастрофи. Це Закон боротьби, яку Геракліт називав початком всіх речей, закон вічного суперництва націй, який панує над світом тепер так само, як панував в початках історії народів і держав».

Д. ДОНЦОВ

Нація і є той фактор, який породив змагання між спільнотами. Нація – це не просто духовно-політична родина, сім'я, це багатомільйонна команда, котра бере участь у постійних міжнародних змаганнях, які не закінчуються.

Коли народ, етнос може просто жити під небом, без держави, працюючи і не конкуруючи, може змиритися з підневільним життям у чужій імперії, то нація не може бути без держави, бути колонією. Гасло **«Свободи не спинити»** може належати нації, яка формується.

Конкуренція – це не обов'язково завоювання і поневолення інших. А може, немає конкуренції між націями, а тільки між урядами, правлячими верхівками різних країн? Якби уряди не формувалися народами, а еліти не виражали інтересів широких верств суспільств, провадили неефективну політику, їх би народ не обирав і не підтримував.

Є різні рівні розвитку націй, які обумовлюють взаємини між ними. Різний цивілізаційний шлях, рівень історичного досвіду, наявності ресурсів і розвитку економіки, рівень життя, духовності, освіченості. А для чого потрібний військовий потенціал – для відбиття ймовірного нападу сусідньої держави чи союзу держав. Чому нарощування озброєнь, коли нас оточують мирні і союзні держави, є легітимним? Чому вони нападають, завойовують, окупувають, забирають, привозять свої народи для заселення, дають їм привілеї, встановлюють владу, нав'язують свій політичний режим, зобов'язують корінний народ відмовлятися від своєї мови і вживати мову завойовника? Могли б і не нападати, і не завойовувати, а народ держави нападника міг би не підтримувати такої політики своєї влади, не брати участі у завоюванні і колонізації, ще гідніше – поборювати таку політику власних владоможців.

Жодного разу у світовій історії, а в українському випадку – в російській чи польській народи не поборювали завойовництва своїми урядами України. Навпаки – азартно і войовничо, одні з культуртрегерською вивищеністю, інші з усією азійською агресивною нещадністю винищували опір українства, посідали землі, посади, привілеї і спольщували та російщили «братній слов'янський» український народ.

Сильні не дбали, як зберегти свободу і незалежність слабких, а багаті не переймалися, як допомогти бідним. Завжди тривала конкуренція за ринки збуту товарів і джерела дешевої сировини, за викачування розумних мізків у метрополію, за поширення своїх вартостей. Переписували свою історію під історію слави і перемог, витворювали вигідні для себе картини майбутнього, у які мають вписатися поневолені, нав'язували плани розвитку, яким мають підпорядкуватися слабші. Завжди були лідери і відстаючі, були переможці і ті, хто в певний історичний період програв.

Людина не є абстрактною істотою, яка появилася нізвідки, серед людей вона розвивається як людина, і Мауглі став серед звірів подібним до мавп. Людина може відбутися у суспільстві, серед людей вона стане такою, якою її суспільство сформує. Одну і ту ж дитину в Японії сформують по-одному, на Кавказі інакше, цигани по-своєму, в США вона стане американцем. Свій генотип, свою ментальну пам'ять, свої вроджені здібності людина проявить через ту культуру, політичну і соціально-економічну матрицю, у якій вона виростає і формується. Яскравим прикладом масовості цього фактора є поліетнічні нації, які складаються з емігрантів різних цивілізацій, рас і культур, такі як США, Канада, Австралія, Бразилія, Аргентина.

В Україні від політичних репресій, голодомору, втрат від Другої світової війни знищено мільйони переважно кращих людей. Це була війна проти української ідентичності. Страх бути знищеним, переслідуваним, зупиненим у професійному рості, нещадно викинутим на життєві узбіччя, якщо ти зберігаєш українську ідентичність, тим

більше, проявляєш хоча б просвітянський патріотизм, привів народ до внутрішньої еміграції. Пристосування, конформізм стали нормою поведінки і, щоб виживати (щоб не вивозили у Сибір, не саджали у тюрму, не виганяли з роботи), народ емігрував у ненависну систему – в ССРСР у себе вдома, в Україні. Частина емігрувала у Комуністичну партію, до посад, чинів, звань. Ставши за десятиліття совками, наш люд вже у себе вдома, в незалежній Україні, ніяк не може повернутися з цієї повчальної еміграції до себе додому.

Перше покоління еміграції адаптується і звикає до життя серед корінного населення, друге – яке народжується на нових теренах, набуває ознак ідентичності нації-господаря, третє – асимілюється, само стає автохтоном і додає для нації своїх якостей.

ПАТРІОТИЗМ

«Відомо, що патріотизм творить найбільші чудеса доброчесності: це чудове й животрепетне почуття, що додає до сили егоїзму всю красу доброчесності, наділяє його енергією, яка, не спотворюючи його, робить із нього найгероїчнішу із пристрастей».

Ж.-Ж. РУССО

«Патріотизм, відданість певній країні, групі чи інститутам, готовність захищати їх, – це почуття відоме всім людям; те ж саме можна сказати й про ксенофобію, тобто відразу до іноземця, чужинця, небажання приймати його до своєї групи».

І. КЕДОРІ

«Оцінювати себе занизько викликає два роди... лих. Хто не боронить своїх особистих прав, сам стягає на себе агресію і викликає тим способом самолюбство в інших; хто не оправдано недовіряє собі, той не важиться простягнути руку за речами, які стоять йому до розпорядимости. Те саме можна сказати і про патріотизм. Правда, пересада цього почуття в якоїсь нації роблять її зарозумілою і агресивною, та коли в неї замало цієї агресії, то не має потрібної сили до упоминання о свої права, які тоді топчуться іншими націями».

СПЕНСЕР

«З огляду на їхнє минуле та етимологію, на самий смисл, ці два слова мають зовсім інше значення. Патріотизм – це любов до рідного ґрунту, до землі предків і більше – до історичної території нації: чеснота, що означає це слово, стосується насамперед захисту цієї території від загарбників-іноземців, позаяк воно передбачає визначені кордони, існування держави з певним політичним устроєм...»

Націоналізм – це стосунок радше не до землі батьків, а до самих батьків, до їхньої крові та діянь, радше до їхнього морального й духовного спадку, ніж до матеріального.

Націоналізм – це оборонець, породжений усіма цими багатствами. Навіть коли іноземна армія не перетинає кордонів і рідна територія не окупована ворогом – він захищає від іноземця серед нас».

Ш. МОРРАС

СТАНОВЛЕННЯ НАЦІЇ (Хто ти, Україно?)

«Для сучасної людини патріотизм став одним із перших обов'язків і одним із найпочесніших почуттів. Це є те, чим він віддячує державі за все, що вона робить для нього, а держава для сучасної людини є сукупністю громадянських інституцій, від якої вона (людина) отримує безпеку та умови для досягнення благополуччя».

У. САМНЕР

«Хлібороб по своїй природі не може творити інтернаціоналістів. Утопією є всілякі «зелені інтернаціоналісти» – прояв зараження хліборобів ідеологіями інших верств. Категорії думання хлібороба про міжнародні взаємовідносини мусять по природі речей бути відмінні від думання купця чи неосілого кочівника. Хлібороб – це земля. Отчизною, Батьківщиною хлібороба єсть його земля, а його нацією – народ, що ту землю заселяє. «Націоналізм» хлібороба зветься патріотизмом».

В. ЛИПІНСЬКИЙ

«Поляк-хлібороб, що осідає на землі, заселеній народом українським, тим самим мусить стати українцем і навпаки: українець, що осідає на землі, заселеній народом польським, мусить стати поляком. Таким був споконвіку спосіб міжнародного думання хлібороба. Так повстали всі держави й нації хліборобські, у яких провідна – завше наносна – верства зливалася з місцевим народом в одну державну, а потім і національну цілість під впливом власне такого, а не іншого способу думання».

В. ЛИПІНСЬКИЙ

«Хата» – це ідеал українського патріотизму. Українські козацькі думи говорять не про бундючну, містичну країну, лишень про «тихі води, ясні зорі», де – край веселий. Про власну велику простору Хату пишуть і Шевченко, і Куліш, і галицькі будителі. Там буде українська родина, цілий Рід. «Додому» хочуть вертатися сучасні українські політичні емігранти. Не до програм, а до привабливих людських форм українського життя.

Може, як формулу українського найглибшого патріотизму і треба б прийняти не смертельне: «Де згода в сімействі, де мир і тишина, щасливі там люди, блаженна сторона!» Не маємо соромитися ані цього ідеалу, ані формули – «хата». Бо є в Європі раса, що не соромиться свого «Доме, солодкий Доме!», а його флота, найбільша морська флота в Європі, офіційно зветься «хатньою» флотою («Home-Fleet»).

Ю. ЛИПА

«Такий був цей патріотизм, як і це народництво, не агресивний, однобокий, що обмежувався тільки на «любові» до свого, але не на ненависти до агресивного чужого, – примітивний патріотизм, що знає лише відірвану від волі, найневиннішу сторону виявлення цього почуття; який ще не піднісся понад «чисте утвердження волі до життя», і ще нічого не знає про конечність «заперечення тієї самої волі в інших одиницях» (Шопенгавер); патріотизм, що – поки що – є тільки почуття, але ще не свідомо колективна ідея».

Д. ДОНЦОВ. (Про патріотизм провансальців – М. Драгоманова, М. Грушевського, В. Винниченка та ін.)

«Це любов до рідної стріхи, до всього «наського», до «земляків», нехить до всього, що може їх вирвати зі стану провінціального «благоденствія», що знає якусь силу понад їх щастя в ріднім запічку, понад їх «добробут», нехить до держави, нації як примусового

зв'язку, до війни, боротьби, що порушує його «рожевосяйну гармонію», нехить до всього відважного, ідеалістичного...

Коли йому тісно було в тім зачарованім колі провінціалізму, він ставав перевертнем, приліплюючись цілком до нації (очевидно чужої), і тоді й «рідний край» тієї чужої нації ставав його рідним краєм. Або затикав порожнечу парою звulгаризованих ідейок: нібито універсальних, як «людськість», «поступ», «пролетаріат», але які впливали з тієї самої туги до посадкового спокою, до перекинення на кого іншого функції нації, функції керування, влади, які були йому чужі і непотрібні.

Д. ДОНЦОВ

«Налякані стражданнями Шевченка, а почасти й прикростями, яких зазнали його товариші, ці покоління виплекали цілий культ страхополохства, виробили цілу релігію лояльності, ці покоління своїм нечуваним сервілізмом, своєю безідейністю, своєю незвичайною інертністю відіпхнули від себе цілий ряд рухів молодіжі, що стояла на українському національному ґрунті. Ці покоління зробили український рух чимсь ганебним, чимсь смішним, чимсь обскурантним! Ці покоління надали українофільству характер недоношеної розумом етнографічної теорії. Ці покоління самі найліпше назвали себе українофілами, себто людьми, що симпатизують Україні. Вони не хотіли навіть звати себе українцями».

М. МІХНОВСЬКИЙ

«Територіальний патріотизм – лежить в основі всякої органічної нації – впливає із інстинкту осілости».

В. ЛИПІНСЬКИЙ

«Патріотизм, любов до землі є основною динамічною силою, як української, так і всіх осілих націй».

В. ЛИПІНСЬКИЙ

«Я ТАК ЛЮБЛЮ СВОЮ УКРАЇНУ УБОГУ, ЩО ПРОКЛЯНУ СВЯТОГО БОГА, ЗА НЕЇ ДУШУ ПОГУБЛЮ...»

Т. ШЕВЧЕНКО

«Україна – це «все, що тільки є на світі».

М. ГОГОЛЬ (за Ю. Липною)

«Та нема лучче, та нема краще, як у нас на Україні...»

(З козацького гімну XVII ст.)

«Навіть трудно сказати, за які саме якості любиш своє національне; іноді вкажеш ці якості, а іноді ні, а ось любиш» .

О. КОСАЧ

«Все на світі можна вибирати, сину, вибрати не можна тільки батьківщину».

В. СИМОНЕНКО

«1) «патріотизм» стоїть ближче до таких понять, як *батьківщина*, країна, місце народження, він відображає любов до *країни*. «Націоналізм» ґрунтується на комплексі почуттів, адресованих *нації*;

СТАНОВЛЕННЯ НАЦІЇ (Хто ти, Україно?)

2) патріотизм більше пов'язаний з емотивною сферою, почуттям відданості власній країні, готовністю служити їй. Націоналізм має інше психологічне «навантаження», опікується переважно проблемами незалежності і єдності певної нації;

3) хронологічно-історично патріотизм – це явище, набагато старше за націоналізм. Патріотизм існував з найдавніших часів, коли тільки починали вироблятися певні форми суспільної організації людства. Націоналізм – відносно недавній феномен;

4) за своєю природою патріотизм не має агресивного характеру, це почуття, спрямоване на захист. Націоналізм невіддільний від таких категорій, як сила, влада. Він узаконює застосування сили для того, щоб утримати єдність нації, або ж для зовнішньої експансії, він пов'язаний з агресією».

Л. ШНАЙДЕР

«Народ – це організм, створений минулим, і, як всякий організм, він може бути змінений не інакше, як через довгі спадкові накопичення.

Люди керуються традиціями особливо тоді, коли вони перебувають у натовпі, до того ж змінюються легко тільки одні назви, зовнішні форми.

...Нічого про це жаліти. Без традицій не може бути ні національної душі, ні цивілізації. Тому й одне з головних занять людини з тих пір, як вона існує, було створення мережі традиції і руйнування її після того, як благодотворна дія традиції вичерпалась. Без традицій не може бути ніякого прогресу. Трудність полягає в тому, щоб знайти рівновагу між постійністю і мінливістю, і ця трудність дуже велика».

Г. ЛЕ БОН

«Необхідно поривати всі зв'язки з тим, чому рано чи пізно суджено зникнути. Складність в такому випадку полягатиме в тому, щоб зберегти фундаментальну, не спираючись на жодну з наявних або успадкованих форм, – в тому числі і істинно традиційних форм минулого, які йому належать. Спадкоємність світу Традиції може бути підтримана тільки на екзистенційному рівні або, більш точно, на рівні внутрішньої орієнтації людини при максимальній зовнішній свободі. В цьому випадку опору на Традицію належить шукати не в зовнішніх позитивних і впорядкованих формах, які колись виникли як історична реалізація основ цієї Традиції, а з самої Традиційної Доктрини, взятої в її чистому вигляді, яка перевершує всі можливі форми її конкретного історичного вияву і ті, що передували їй. Ця Доктрина в її чистому вигляді ніколи не належала масам, але завжди мала «внутрішній», «елітарний» характер».

Ю. ЕВОЛА

«Істинний консерватизм є боротьба вічності з часом, супротив нетлінності тлінному».

М. БЕРДЯЄВ

«Неоконсерватизм – це цінності вільного лібералізму плюс релігія плюс націоналізм».

С. ЛІДМАН

Патріотизм – природна любов до світу, який тебе оточує з дитинства протягом життя: до землі – пейзажу, котрий під зміну пір року, погоди, вікового сприйняття

самої людини є пліннозмінним, тим же – та все інакшим, до якого людина мимовільно приростає всім своїм єством. Це любов до людей, з якими проходить життя, до батьків, дідів – предків. Тобто до Батьківщини. Особа оточена витвореним її народом рукотворним і духовним світом – житло, господарювання, мова, набута поведінка, спільні звичаї, обряди, традиції – цього не вибирають, а приймають з дитинства. Як приймають їжу, щоб жити. Так, щоб жити далі, діти приймають їжу – досвід життя попередників, накопичений у важких випробуваннях, щоб новоприйшли у цей світ легше його опановували. Патріот любить окремі пори року, певні пейзажі, звичаєву їжу і співає народних пісень. Такий поверховий патріотизм був притаманний народам і кожній людині зокрема у всі часи. Люди не люблять того, чого не бачили, чого не знають, серед чого не виростили не тому, що своє краще чи незнайоме гірше, а через незвідненість.

Звичайно, людина завжди виходила за межі малої батьківщини і пізнавала, що вона сама є подібна до тисяч інших людей, які живуть у інших «малих батьківщинах» і є носіями такого ж образу, таких же знань, традицій, мови. Люди пізнавали, що, окрім ареалу малої батьківщини, вони є частиною народу і разом із собі подібними мають велику батьківщину. Не кожній людині і сьогодні дано побачити, «попробувати» всю велику батьківщину, але кожен має сприйняти її своєю. Бути патріотом малої батьківщини і не любити великої – протиприродно, це ознака недорозвиненості суспільної свідомості.

Окрім любові до природи, людина має розвинене почуття близькості до людей – до родичів, друзів, до сусідів і земляків, тих, з ким і будується щоденне життя. Народ є частиною батьківщини, і розвинене почуття любові до свого народу, його історичного шляху, його сьогоднішнього життя є вищою ознакою гуманності самого патріотизму.

Є патріотизм окремої людини і патріотизм всього народу, народний патріотизм. Окрема людина може бути патріотом батьківщини і менше патріотом свого народу. Такий собі пасивний патріот малої батьківщини, який любить своє село, вареники, співає пісень, любить свою родину і господарство. А вже великої батьківщини він не сприймає, народ для нього поняття відчужене, тим більше, держава для цього народу, він уникає політичної відповідальності за свій народ і державу. Часто такі патріоти малих батьківщин, сала і горілки вишитих сорочок не носять, своєю мовою не говорять, переходять у чужий народ, люблять «бальшую родину» і служать чужій державі, бо вона сильна і жорстока. Коли таких «патріотів» своєї землі і чужого народу стає багато, то своєму народові тоді непереливки – їх поруч з чужими гноблять «свої»-чужі.

Сильні народи ті, хто сильний своїм народним патріотизмом, хто над ним працює і його розвиває. Життя окремої людини не тільки у своїй родині, а й серед свого народу наповнене колізіями і протиборствами. Як свідчить історична дорога, життя народу серед народів світу повне конкуренції, конфліктів і воєн. Народи є репрезентантами, свого роду носіями своїх малих і великих батьківщин. Любов до своєї батьківщини і народу часто зустрічається з таким же патріотизмом інших народів. Звичайно, крайня лінія мирних розселень одних народів зустрічалася з такою ж крайньою лінією інших і внаслідок локальних конфліктів або ж воєн між народами встановлювалися межі посідання, розмежування великих батьківщин. Співжиття з інакшими в одній громаді було дискомфортом, ніхто не хотів позбуватися своєї ідентичності і переходити в іншу. Народи завжди цінили свободу для своєї ідентичності. В умовах мирного співжиття народів у незалежних державах їхній патріотизм служить базою для розвитку і свободи.

Вищою мірою патріотизму, у якому поєднані любов до своєї землі, території і до народу, є любов до своєї держави як інституції, яка захищає землю і свободу народу.

В обставинах посилення одних народів і держав та одночасного занепаду, дроблення сусідніх держав сильні знаходили підстави перейти за свою територію, захопити чуже, здолати опір іншого народу, завоювати його. Вони вчиняли тоді не мірою свого патріотизму. Патріотизм не є завойовництвом. Загарбання, насильство над чужим є ознакою шовінізму, вивищення одного народу над іншим. Чи з причин сили влади, кількісної переваги або ж організованості, цивілізаційної розвиненості – не має значення. Патріотизмом є боротьба проти завойовництва – захист своєї батьківщини-території від чужинців і проти поневолення – захист свободи і власності свого народу.

Підкорені народи завжди вступали у боротьбу за незалежність, за власну державність. Окрім духовного виміру свободи для своєї ідентичності, народи набували досвіду свободи від чужої влади, від зазіхання чужинців на власність народу і власність окремої родини зокрема.

Завойовники ж завжди намагалися викоринити патріотизм поневоленого народу, замінити його псевдопатріотизмом вже до своєї держави і влади. В історичному досвіді України ми мали таку політику з боку Польщі і Росії. Період життя русинів-українців у складі Литовського князівства носив характер ненасильницького, союзного проживання народів у одній державі. Як в силу значної більшості руського (українського) населення (біля двох третин) у князівстві, так за ознакою збереження на своїй території власності, владної вертикалі – руські магнати мали значний вплив на литовську політику, правової, народно-культурної ідентичності. Литовці на той час були нечисельним народом, який проживав на власній невеликій території і не мав потреби народної експансії для переселення на чужі землі. Тому на приєднані до Литви території Русі переселилися в основному окремі роди литовської княжої верхівки. У кількох поколіннях вони змішалися із руськими родами, перейняли релігію, мову і культуру. Тому у Литовському князівстві для русинів не було помітного національно-культурного гноблення і непомірного економічного висискування з боку литовського центру. Період у двісті років – від 1370-х до 1569-х (Люблінська унія) був для русинів-українців часом відносно вільного життя у не своїй державі, коли вони зберігали і примножували свою національну ідентичність. Це був період, коли ми були незалежними від Польщі і зовсім далекими від Московії-Росії.

Сьогодні патріотизм, ідея нації – мислення і почування, звичайно, мають ширитися не для уроків заради уроків, знання заради знання, а заради витворення української національної поведінки окремих одиниць, груп чи національного організму в цілому. Бути українцем – це не тільки народитися, бути патріотом, порядним професіоналом, а постійно ставати українцем – всім, хто в Україні суцільний, зростати, активно діяти, відстоюючи наші державні, українські інтереси серед найуспішніших націй.

Патріотизм також має своїх недоброзичливців. Одні вбачають у ньому чисто етнічну складову, яка ізолює корінних мешканців, автохтонів від прибулих, іммігрантів, котрі не мають доброї волі переймати народну культуру й обов'язки перед нацією, серед якої проживають. Хоча саме іммігранти часто є самоізолюваними за принесеними національно-релігійними принципами, вживаються більше економічно і не поспішають до політичної та національної інтеграції. Є категорія громадян, в основному мешканців міст, які намагаються мінімізувати свою зобов'язаність перед державою, народом, його традиційним способом життя. У кращому випадку вони є неполітизованими патріотами

своїх міст. І не так міст в цілому, як виокремлених міських соціумів, часто мікрогруп із своєю субкультурою. Ці люди (здебільшого із верхніх прошарків суспільства) не визнають ні державного, ні загальнонародного патріотизму, ні традиційної ідентичності, пов'язаності із народом. Їх влаштовує повна невиразність, розмитість, абстракціонізм у самовизначеності, і таку понадідентичність, непатріотичність вони намагаються поширити на все суспільство. Звичайно, патріотизм для них є важкими гирями непотрібного обов'язку і вони всіяко воюють з ним – висміюючи недолугість, «відсталість», виставляючи карикатурно його окремі сторони – «шароварщина», «свідоміти у вишиванці», «квасной патріотизм в касаваротке», намагаючись ототожнити його з шовінізмом, ксено-етнофобіями, трайбалізмом.

Вальтер Скотт писав про патріотизм: **«Оскільки це одна з прекрасних якостей, вона часто виявляється і найбільш підозрілою, бо під нею легко приховати інші почуття».** Звичайно, коли патріотизм стає успішним політичним рухом чи популярною частиною народного життя, до нього, як і до інших ідей, пристосовуються окремі корисливі люди, які у випадках труднощів, безкомпромісної боротьби ніколи б себе патріотами не назвали.

Про це свого часу висловився Самюел Джонсон (1709–1784): **«Патріотизм – останній прихисток негідників».** Але не **«Патріотизм є прихисток для негідників»**, як, цитуючи нібито Льва Толстого, говорять деякі сучасні національно безтурботні. Тому що у біографіях цих негідників були й інші прихистки, для прикладу – комунізм, космополітизм, шахрайство, злочинство. Але, полишаючи ці попередні прихистки, щоб пожитися, вони перебігають до відродженого патріотизму. Річ не в тім, що патріотизм є така недостойна для шляхетної, гуманної, цивілізованої людини ідеологія, почуття, позиція, як це намагаються подати люди без батьківщини, а що негідники шукають собі останнього прихистку біля патріотів.

Тож справа не в «поганому» патріотизмі, а у негідниках, які, пристосовуючись, за його шляхетною поставою намагаються сховати свою підлість, як за стіною чеснот.

А для гідних людей – патріотизм є полем для служіння своєму народові.

НАЦІОНАЛЬНЕ ДІЯННЯ

«Якщо я не за себе, то хто буде для мене? Якщо я тільки за себе, то хто я? Якщо не тепер, то коли?»

ГІЛЛЕЛЬ. МІШНА. АВОТ

«Устремління – все, жертви і вигода – ніщо».

Ж. М. ГЮЙО

«Майбутнє є тим, до чого ми йдемо, а не тим, що йде до нас».

Ж. М. ГЮЙО

«Він безперервно являв народу його батьківщину – в законах, в іграх, в домі, в прив'язаностях, у святах; він не залишав народу ні хвилини спокою, не давав йому за-

СТАНОВЛЕННЯ НАЦІЇ (Хто ти, Україно?)

лишитися з самим собою наодинці. І з цього постійного примусу... народилася в народі гаряча любов до вітчизни, яка... зробила їх (спартанців) істотами надлюдськими».

Ж.-Ж. РУССО

«Джихад (*араб.* – зусилля) – поняття в ісламі, яке означає священну війну проти куфра (невірних). ...Деякі ісламські богослови... ділять джихад на великий (духовна боротьба з власними недоліками) і малий (газават – силова боротьба з кафірами)... Учасник джихаду називається муджахідом (моджахедом)... Джихад, віддача всіх сил і можливостей заради розповсюдження і торжества ісламу – один з головних обов'язків мусульманської общини...

Починаючи з IX–X століть поняття джихаду наповнюється новим змістом: появились уявлення про вищу форму джихаду – духовний джихад, про внутрішнє самовдосконалення на шляху до Аллаха, а також уявлення про чотири види джихаду: джихад меча, джихад серця, джихад мови і джихад руки».

ВІКІПЕДІЯ (Вільна енциклопедія)

«Націоналізм став першим коханням мільйонів людей, які вперше приєдналися до активного політичного життя; відтоді і до наших днів вони не виявляють схильності зневіритися в ньому».

К. МАЙНОВУТ

«В чиннім націоналізмі змістом життя є активність і могутність Нації, життєвою формою – національна боротьба, а духом життя – романтика, віра».

Д. ДОНЦОВ

«Націоналізм – це устремління жити для даної нації як для вищої істоти, чиє існування важливіше, ніж життя однієї людини».

Е. ЮНГЕР

«Отже, є щось неминуще в релігії, яка приречена пережити всю особливу символіку, якою релігійна думка поступово обкутала себе. Не може бути суспільства, яке б не відчувало необхідності періодичного підбадьорення й potwierдження колективних почуттів та колективних ідей, які підтримують його єдність і його індивідуальність».

ДЮРКГАЙМ

«Коли б ми хотіли кількома словами висловити цілу різницю між націоналізмом і народництвом, то ми знайшли б її в двох діаметрально протилежних світовідчуваннях: чин і контемпліяція, інтуїція і логіка, агресія і пасивність, догматизм і релятивність, віра і знання».

Д. ДОНЦОВ

«Є безперечна сміливість гадки, безгранична відвага в розмаху цієї енергії – те, що так цінне в людині всіх часів, і я певний, що ця авантурницька, неспокійна енергія не проминула безслідно, а запліднила певними ідеями, певними конкретними прикладами життя... Я бачу виразні аналогії, певні ідейні зв'язки з діяльністю Вишневецького не тільки в самій ідеї Запорозжя, як постійної твердині серед степового моря, але й у політиці пізніших козацьких вождів – в їх змаганнях грати міжнародну роль, опираючися на сусідні держави, що їх інтереси сходилися тут...»

М. ГРУШЕВСЬКИЙ

«Тільки... інтегральна всестороння праця зробить нас справді чимось, зробить нас живою одиницею серед народів. Бо ані фіра книжок самих сего не зробить, ані копиця брошур самих, ані Академія наук сама, ані тисяча шкіл руською мовою викладовою самою, ані тисяча віч самих. Треба всего сего, але треба всего, на всі боки, щоб ми справді росли органічно...»

І. ФРАНКО

«Я запевнився, що нема другого путі до загального добра, як освіта народу і разом з нею моральне виховання: досягти сього можна лишень школою, книжкою, проповіддю на народній мові і прикладом життя. Іти сією стежкою – і значить бути українофілом... Кажу: само лишень українофільство може спасти народ від страшної темноти, убожества, деморалізації і експлуатації його різними п'явками».

О. Я. КОНИСЬКИЙ

«...котрі не хочять, щоб дедалі все більше Україна й її мужицтво тратило свої сили, мусять заректись не йти з України, мусять упертись на тому, що кожний чоловік, вийшовший з України, кожна копійка, потрачена не на українську справу, кожне слово, сказане не по-українському, – єсть видаток з української мужицької скарбниці, видаток, котрий при теперішніх порядках не звернеться в неї нізвідки».

М. ДРАГОМАНОВ

«Як українці, ви повинні працювати коло народу українського... проте пам'ятайте: зміст вашої праці повинен бути загальнолюдським, бо інакше смерть вам як нації».

П. ГРАБОВСЬКИЙ

«Послідовний націоналізм не хоче влади, підтриманої насильством, і тому не має інтересу в зберіганні темноти (незнання) й убогости, у недопущенні людей до джерел знання».

О. ПОТЕБНЯ

«Отже процес асиміляції виявляється набагато менш глибоким, ніж це багато хто щиро передбачає; його стан аргументом на користь необхідності злиття визнати не можна: злиття не відбудеться».

«...Пригадавши всі заходи «впливу», які були спрямовані на український народ, ми скажемо, що немає жодної можливості визнати штучним той рух, який росте на наших очах».

М. ЧУБИНСЬКИЙ

«...Всі наші одушевлення зі слізьми, молитвами і «всенародними» співами – проходять так скоро і несподівано, як вони й появляються. Виявить наше хотіння в ясній і тривалій ідеї та закріпити його правильною довгою, організованою, послідовною і розумовою працею нам трудно тому, що увага наша, не керована віжками волі й розуму, весь час розпоршується під впливом нових емоційних подразнень, які нищать попередні... При таких умовах, політика як умілість організувати й здійснювати розумом та волею певні стилі хотіння та ідей на Україні – найбільш тяжка і невдячна праця».

«...прийняти методи організації, що розвивають волю та розум, усталяють хотіння та ідею і обмежують надмірну чутливість та романтичну гаканаду, що з неї випливає...»

В. ЛИПИНСЬКИЙ

СТАНОВЛЕННЯ НАЦІЇ (Хто ти, Україно?)

«Наші політичні провідники більше співали або поетизували, кричали або плакали, ніж висловлювались членороздільно, – логічною і ясною мовою. Коли додати, що для здійснювання всіх цих слабоньких емоціональних хотінь і романтичних фантазій (приклад: «українська народня республіка, без влади і з соціалізованою землею, якою мають порядкувати самі свобідні громадяни») природа не дала ще українським провідникам відповідної волі та інтелігентности, то будемо мати один з важніших причинків для зрозуміння динамічної причини нашої недержавности».

В. ЛИПИНСЬКИЙ

«Нація, що прагне волі, мусить не зневірюватись, бути певною в тім, що її провадить Бог до її мети. Мусить шукати найвишого блаженства не в матеріальнім добробуті, не в тихомир'ї; не сміє бути рабинею скарбів землі. Нація, що прагне волі, мусить у вічному зусиллі спішити до незримої цілі, любити недосяжне, вірити в невідоме, бажати досягнути фантастичне...»

Д. ДОНЦОВ

«Перед українською інтелігенцією відкриться тепер, при свобідніших формах життя в Росії, величезна дійова задача – витворити з величезної етнічної маси українського народу українську націю, суцільний культурний організм, здібний до самостійного культурного й політичного життя, відпорний на асиміляційну роботу інших націй, відки б вона не йшла, та при тім податний на присвоювання собі в якнайширшій мірі і в якнайшвидшій темпі загальнолюдських культурних здобутків, без яких сьгодні жодна нація і жодна хоч і як сильна держава не може остоятись».

І. ФРАНКО

«Нас – горстка таких, що укриває віру в свою будучність, яка, за нашим глибоким пересвідченням, не може бути однакова з будуччиною московського народу».

П. КУЛІШ
(лист до Аксакова, 28.X.1858)

«Праця громадян дуже проста, майже чернеча й непомітна. Смирення в праці і пуританізм звичаїв назовні. Сама стабілізація назви української раси була характеристична. Тепер це не були ані старокіївські – «сини Слави, славено-росси», акі козацько-бароккові «Роксоляни» чи «Савромати», ані ніякі «первоначалні слов'яни», «русини», ані романтичні «малоросіяни», – лишень «Україна й українці». Вибрали найпростішу назву, знану, правда, від тисячоліття («Слово о Полку»), освячену Хмельницьким, але часами вживану досі все ж як простонародню. Зрештою, ця термінологія вже назавжди устійнена, бо пережита генієм і викупана в крові раси.

Було щось Сковородинське в інтелігентським сприйманні історичної місії України».

Ю. ЛИПА (про працю членів «українських громад»)

«Замість боротьби – виховання; замість догматизму віри – розслаблюючий критицизм; замість моралі сильних – етика лагідних; замість накинення своєї правди – толеранція до ворожої... Плебейсько-простацька філософія вихолощеного, загальноканого, виколієного, опльованого і не свідомого того, кокетуючого своєю імпотенцією і прекраснодушієм українофільства... Страшне своєю убогістю credo українського буддаїзму!»

Д. ДОНЦОВ

«Думку і наміри ваші бережіть від псів і свиней, джерело думки вашої невідпачкове, – її посилають до тебе Предки. Через тебе вони прагнуть ожити, шануй предків і свій закон в них. Кожен з вас повинен стати осередком творення нації, осередком гармонії боротьби, – все інше смерть, гниття і служіння поживою іншим. Зробіть своє життя мистецьким витвором, згорніть і відкиньте декаданс падла, клубки небезпечної черви, що лиже піт розіп'ятих героїв. Гряде велике зрушення народів і кожен з них, що заважає звершенням твого народу – чинить злочин проти справжнього».

А. ЩЕРБАТЮК

Світогляд, ідеологія, теорія, доктрина існують, щоб бути основою для діяння. **«Теорія повсюдно суха, мій друже, а дерево життя пишно зеленіє»**, – влучно з цього приводу висловився Йоган Гете. Людина істота суспільна – суспільство її не тільки формує, а й очікує від неї, що людина буде діяти, вона зобов'язана діяти. Тільки як? За свою націю? Чи проти неї – отже, за чужу. А може, ні за яку? Ні за яку – це не за свою, а, отже, проти неї.

В українців сьогодні так мало національної свідомості, що про національне діяння, тим більше ефективно говорити передчасно. Для наших південно-східного регіону сільських глибинок над Дніпром, спальних кварталів мегаполісів не тільки про розвиток нації рано говорити, а й про національне пробудження і відродження. Тому й така роками триваюча пасивність у політичних зусиллях змінити власне животіння у своїй державі. Тому й голосування двадцять років за неіснуючу державу СССР і старорежимні порядки, до яких звикли – вийшли з СССР, а СССР з нас не вийшов. Голосування за минуле, а не за майбутнє – це гальмування розвитку держави на десятки років, це означає зробити бідним себе і не дати шансів на ближчі десятиліття для своїх дітей і внуків.

Доля України – йти у майбутнє своєю традиційною, давньою дорогою, дорогою Русі-України, дорогою освоєння Дикого поля і його українізації та європеїзації. З часу зруйнування Радянського Союзу жоден регіон України, окрім західного, не запропонував напрямку розвитку України – утвердження державності, національного відродження, чіткого антикомунізму і прихильності до демократичних принципів. Саме утвердження цих явищ у всіх регіонах, соціумах дасть можливість сформуватися українцям у сучасну націю. Галичина першою пішла цією дорогою, торуючи її, ще у кінці 1980-х років, на виборах 1990-го року, інші регіони, навіть Волинь, не повністю, пасивно, повільно дали згоду йти тією ж дорогою. Вже на виборах 1994-го Волинь стояла на антикомуністичних позиціях. Розігрування «червоної загрози» на президентських виборах 1999 року закріпило антикомунізм як норму політичного життя у всій державі, заради збереження панування нового корумпованого класу власників. Майже п'ятнадцять років дві частини України голосували одна проти іншої, за два різних, взаємнозаперечуючих один одного варіанти її майбутнього, і держава буксувала на місці, замість того щоб рухатися повільно, але вперед, в одному цивілізаційному напрямку. Майдан 2004 року засвідчив, що комуносоціалістичні цінності залишили території давньої традиційної України, що на Лівобережжі сталінський льодовик розтанув, і що Наддніпрянщина повністю прийняла ідею самостійної держави та готова її відстоювати. Майдан передав владу новому керівництву і пасивно п'ять років спостерігав за малорезультативністю дій цієї влади. Льодова шапка комунототалітарної совковості ще не розтанула до кінця на південному сході нашої країни, але зелені парості нового українського життя вже тягнуться до сонця.

Комунототалітарний період історії України можна порівняти з монголо-татарською

навалою – погромницький за своєю мілітарно-поліцейською формою і тотально-ідеологічний за спробою переробити природу людини. У цей період повністю було паралізоване українське національне самовиявлення і діяння. Тому формування нової України, творення нового українства відбувається на руїнах радянських порядків, штучного радянського суспільства, яке не відбулося і залишки якого чинять опір як своїй погібелі, так і новонароджуваній українській нації.

Нація ще не відроджена, і загальнонаціонального діяння – потужного, опертого на національну державу, на національний капітал і відкалібрований інтелект, ще немає. Залишки незнищеного національного українства були зосереджені у концтаборах ГУ-ЛАГу, в неорганізованих структурах Опору шістдесятників, пізніше у Гельсінській групі, в акваріумі Співки письменників та інших творчих спілках. Решта мільйонів українців жила, відтворювалася, працювала – «будувала соціалізм», і їхнє українське національне діяння відбувалося опосередковано – відроджувати знищену голодоморами, війнами, репресіями і російщенням народну базу для нації. Ті, хто чинив активніший чи пасивний опір і хто «будував соціалізм», зустрілися у 1991 році у Верховній Раді, коли проголосували за незалежність, і на референдумі, що її підтвердив. Це було історичне національне діяння, яке сформувало власну державу. Перетворило УРСР в Україну. УРСР у суспільно-політичному вимірі була однією з найбільш «радянських серед радянських» територій, свого роду піддослідний зразок, тому оновлення нації, навчання демократії, повернення до приватної власності зустріло опір посткомуністичної номенклатури.

Вже у незалежній Україні національне діяння було сконцентроване у новопосталих громадських рухах (Народний рух України), організаціях і з початку 1990-х років у чисельних партіях. На жаль, «партія влади», яка сформувалася в Україні, не виконувала функцію національного діяння. Хоча саме державна влада, її політика є найбільш концентрованим виміром національного діяння. Але – яка нація, така й влада, таке й національне діяння. Якщо держава є осколком Радянського Союзу, а суспільство на 2/3 «совком», а не нацією, то й сформувалася влада, котра не могла випереджати суспільство, навчити його бути нацією. Націєтворення затягнулося. Його партійні поштовхи ставали все слабшими, громадські ініціативи – малопомітними. Проте робота йшла – вона була перенесена у ЗМІ, книгодрукування, освіту, культуру, на ринки, у тимчасову трудову еміграцію. Націєтворення розвивалося у 1990-х роках в основному поза владою.

Зовсім інакше йшли процеси у країнах колишнього «соціалістичного табору» і в Росії, де саме влада найбільше захищала національні інтереси. У багатоетнічній, з чисельними корінними народами, з майже двадцятьма мільйонами мусульман Росії на добровільній, органічній основі не сформована нація. Самі руськіє, у які протягом останніх двох століть записані мільйони українців, «інородців», осіб із змішаних родин, які є становим хребтом російського суспільства, є нацією. Але це 2/3 росіян. Тому функцію нації у Російській Федерації виконує не так національна свідомість, ідентичність усіх громадян, як державна влада і суворя, майже завжди авторитарна вертикаль управління.

В Україні націєтворення завжди йшло знизу, з народних глибин, всупереч колонізаційній політиці чужих держав. У незалежній Україні свідченням невідворотного розвитку творчих сил нації у широкому, загальнонародному вимірі був всеукраїнський вихід людей на Майдан у 2004 році. У першу чергу це був незаангажований духовний порив вже у своїй державі до свободи, а в другу чергу – вирішення тактичної мети – політичної перемоги у виборчій кампанії, тим більше навколо пріоритетно обраного прізвища. Під час національного діяння Майдану чисельні прошарки совків, хохлів і малоросів, та

й росіян стали українцями. Тобто вони повернулися з тривалої подорожі лабіринтами російщення і радянщення до своїх дідів та прадідів. Та Майдан зібрав у націю не всіх українців, не всіх громадян. Не тому, що не запрошував чи забороняв, а тому, що з різних причин ще не прийшли.

Концентрованим вираженням національного діяння народу є кожна виборча кампанія – плебісцит. Зазвичай вибори є процедурою, механізмом, з допомогою якого демократичним шляхом у визначені терміни змінюється влада і вдосконалюється політика, внаслідок чого життя народу покращується. Народ проявляє політичну волю, впливає на своє майбутнє – тим самим він діє як нація. В Україні є складність у формуванні єдиної національної волі, бо як під впливом радянської спадщини, так і зовнішнім впливом з російського боку у нас розігрується протистояння моделей двох суспільств одного народу – українського і радянського. Одному сімдесят років, іншому – тисячоліття. Одне вже без Радянського Союзу, без єдиновладдя комуністичної партії, без грізного КГБ, інше ще без своєї влади. Короткий період приходу до влади «молодоукраїнців» після перемоги Майдану виявився невідоспроможним, малорезультативним, недовірливим і частково скомпрометував ще достатньо невідготовлені українські державницькі сили.

До влади в Україні прийшли представники моделі «радянської», проросійської України, концентрованим вираженням якої є Донбас. Але Україна ніколи не стане Донбасом, просто сам Донбас має змінитися. Донбас має відчувати смак бути Україною, хоча б через керування нею, він має взяти участь у її будівництві, у її конкуренції із ближніми і далекими сусідами, доповнити своїм варіантом розвитку держави, який би влаштував всіх. Щоб у незалежній Україні її самостійність була підкріплена Донбасом. Це стане українським національним діянням Донбасу.

Окрім державної і суспільно-політичної національної дії, важливим є індивідуальне діяння кожної особистості, громадянина для добра нації. Важливо, щоб нація навчила такій роботі кожного свого члена і тоді проблеми у її процвітанні не буде. Прикладом того є найрозвиненіші країни світу.

НАЦІОНАЛІЗМ

Націоналізм. Архетип. Інстинкт

«Головна причина нещастя нашої нації – брак націоналізму серед широкого загалу її. Націоналізм – це велетенська і непоборна сила, яка яскраво почала появлятися у ХІХ віці. Під її могутнім натиском ламаються непереможні, здається, кайдани, розкладаються великі імперії і з'являються до історичного життя нові народи, що до того часу покірно несли свої рабські обов'язки супроти чужинців-переможців.

Націоналізм єднає, координує сили, жене до боротьби, запалює фанатизмом поневолені нації в їх боротьбі за свободу».

М. МІХНОВСЬКИЙ

СТАНОВЛЕННЯ НАЦІЇ (Хто ти, Україно?)

«Націоналізм є духовний вогонь, який виводить людину до жертвовного служіння, а народ до духовного розквіту».

І. ЛЬІН

«В націоналізмі зливається одиниця з нацією в одну душу і одне суспільно-політичне тіло. Український націоналізм – це найповніший, найглибший і наймогутніший вияв українства, найкращих і найсильніших поривів українського духа, українського серця, думки й історичної волі».

М. ОРЛИК

«Не менш важливим для націоналістів є ідеал свідомої *відданості* нації. ...Але націоналізм узяв цю свідому колективну відданість за найголовніший стан. «Любов до нації» – найвища політична чеснота націоналізму. Отже, усі ті заклики до представників великої «родини» боронити «рідних та близьких» і «рідну домівку», а також необхідність самопожертви – задля добра «нашої країни». Як сказав у 1950-х роках Мішель Афляк (Michel Aflaq), співзасновник Сирійської партії Баас (Відродження): «Націоналізм – це любов».

Е. СМІТ

«Націоналізм – це любов до своєї нації».

Б. МИРОНОВ

«Націоналізм – імунітет нації. Націоналізм це не просто генетична пам'ять раси, а фундамент світогляду, закладений Богом.

Інстинкт закладений у біопсихічній пам'яті етносу, формований етнокультурною спадщиною і політико-ментальним досвідом».

Р. ПЕРІН

«Свідомість обіймає досить обмежену частину життя і діяльності. Загально беручи, підставою і первісним джерелом чинів, роблених навіть з повною свідомістю, є глухі інстинкти і відрухи».

ГЮЙО

«Лиш той ідеал добрий, що спирається на національний інстинкті, який ставить себе понад усе партикулярне і дочасне, дрібне, який лучить минуле з майбутнім і не зупиняється перед жадними зусиллями».

Д. ДОНЦОВ

«Націоналізм проявляється перш за все у інстинкті національного самозбереження, і цей інстинкт є станом вірним і оправданим. Не слід його соромитись, гасити чи глушити його; треба осмислити його перед лицем Божим, духовно обгрунтовувати і облагороджувати його вияви».

І. ЛЬІН

«Архетип кожної нації найбільш чітко проявляється у її націоналізмі...Тому що націоналізм у своїй первинності є глибоко дрімачим підсвідомим інстинктом, який обумовлений не тільки збереженням чистоти свого роду, але й якимось витонченим почуттям, котре йде з глибини людської душі – майже містичним голосом крові, про який ми

більше знаємо з єврейського і німецького епосу і пам'яток релігійної літератури. Всі особливості тієї чи іншої раси, національності тримаються на цьому древньому почутті – націоналізмі. Тому той, хто пробує боротися з націоналізмом, перш за все бореться з природою і культурою людини».

Р. ПЕРІН

«Націоналізм – це дисципліна та свобода розвитку всіх сил нації, це свобода розвитку духа, думки, творчості та праці особовості в нації та через націю. Немає свободи без внутрішньої і зовнішньої дисципліни, обов'язку й відповідальності».

М. ОРЛИК

«Націоналізм значить світогляд, що в основу суспільно-політичного думання і чину кладе ідею нації».

О. ОЛЬЖИЧ

«Як індивідуальний, так і суспільний світогляд – це не витвір самого інтелекту на підставі теоретичних розшуків холодного чистого розуму. Світогляд – це синтез психовольового наставлення, переживань, досвіду життя і набутого знання, це синтез вольово-емотивного елементу життєво-практичного (чинного) та інтелектуально-теоретичного, оформлюючого. Всі витвори волі, серця, думки, уяви, всі переживання, всі чини, праця і пориви, всі витвори культури, цивілізації впливають на розвиток суспільно-історичного ставання. Як суспільність, так і людина – це синтез успадкованих і набутих властивостей, що творять підставу вдачі і характеру та окреслюють поставу до світу».

М. ОРЛИК

«Хто буде на невластивих для нашого ґрунту світоглядових підвалинах, той, навіть при добрій волі й найкращих змаганнях, не поставить нічого тривкого, тільки поможить руїни».

С. БАНДЕРА

«Новий націоналістичний світогляд поборює той хаос, ту деморалізацію, той розклад, який несуть нечесні й несовісні люди, що при демагогічних методах мають можливість виплисти наверх, бо там не треба мозольної праці, творчості, зусиль, недоспаних у трудах ночей, а вистачить: гарно говорити й обіцювати золоті гори, а потім не додержати обіцянок».

Я. СТЕЦЬКО

Ідеологія

«Необхідно знайти Слово, яке відкриє доступ до серця і свідомості народу».

Р. ПЕРІН

«Бо поки ми не виплекаємо в собі пристрасного бажання створити свій світ з зовнішнього хаосу, поки «малоросійську» ніжність не заступить у нас зачпна любов по-

сідання, поки теореми – не стануть аксіомами, догмами; «соромливість – не обернеться в брутальність», а безхребетне «народолюбство» – в агресивний націоналізм, – доти не стане Україна нацією».

Д. ДОНЦОВ

«Виходячи із спіритуально-волонтаристичного світогляду, український націоналізм сприймає власну націю за найвищу, абсолютну Ідейну й реальну цінність, видвигаючи гасло: Нація понад усе! Націоналісти хочуть бачити Українську Націю великою, потужною, могутньою й щасливою. Розуміючи підстави її існування, вони змагаються за створення для неї таких реальних умов, що могли б найкраще забезпечити її стійкість у сучасних і будучих змаганнях. Для цього вони мобілізують творчий дух і діючу волю нації, означуючи на основі їх її шляхи в прийдешність.

Як бачимо, ідеологія націоналізму є наскрізь реальною, вона відображує в собі накази національного існування й присвячує себе єдиній Великій Меті: – Службі Самостійній Соборній Нації!»

М. СЦБОРСЬКИЙ

«Є два роди, два обличчя націоналізму: націоналізм розуму і націоналізм життя. Оба доповнюються – і тоді ідея націоналізму досягає свою повноту, панує світоглядом і творить життєво. ...Ідейний максималізм аскетичного націоналізму боїться вступати в життєвий процес, гіпноза екстремних засад не дає свободи для почуття дійсності щодо її будови та кон'юнктури. Влада ідеї хоче бути владою найчистішого абсолютизму. Хто підходить до життя озброєний ідеєю, згори заперечує його фактичний устрій і в цьому апіорно-від'ємному наставленні лежить ціла його трудність зв'язатися з життям для його будови. В тому аскетично-розумовому типі лежать різновидно інші форми: фанатизм, сектантизм, педантизм, пуританізм, ортодоксализм... Націоналізм життя не чекає з ідеями, але чинить невсипущо, на кожному кроці, в кожній ситуації. Його «свята святих» – то не ідеї в своїй абстрактній максимальності, але саме життя як рух у душі тих ідей. Він менше потребує знищити, щоб будувати, навпаки, перший більше нищить, ніж будує. Нещастя, коли революція не вирішить щасливої пропорції обох психологічних типів. Перевага першого засуджує революцію на невдачу, перевага другого недостатньо вкорінює й поглиблює життя ідейним фондом революції. ...Перехресний вплив обох типів дає доповнений образ життєвої дійсності, яка має свій природний осередок тяжкості, бо не є занадто відхилена в котрусь з обох скрайностей... Нещастям життя було б скочуватися в котрусь скрайність».

Ю. ВАССИЯН

«Націоналістами ми вважаємо себе, по-перше, тому, що в основі всієї нашої ідеології, всього нашого розуміння історичного процесу лежить:

а) погляд на націю як на найвищий і найміцніший тип органічної спільноти – вищий і міцніший за суспільну клясу; погляд на націю як на природне і вічне явище людського світу; погляд на націю як на предмет історії в її міжнародному розрізі та

б) погляд на національну державу як на ту форму політичної організації народу, яка єдина забезпечує йому найкращі можливості всебічного розвитку, а також погляд, що система вільних національних держав усіх народів світу є найкращою формою ладу в світі.

По-друге, ми називаємо себе націоналістами тому, що в нашій діяльності ми керуємося таким єдиним гаслом: «Добро української нації – найвищий наказ».

Наш націоналізм ми рішуче протиставимо:

а) всякому імперіалізму;

б) всякому шовінізму;

в) всякому тоталітаризму. Ми проти імперіалізму, проти шовінізму і всякої національної нетерпимості, за здоровий патріотизм, за демократію».

П. ПОЛТАВА (П. ФЕДУН)

«Націоналізм – це ідеологія, яка ставить у центрі своїх інтересів націю і прагне сприяти її розквіту. Але це доволі невиразно. Слід рухатися далі й виокремити ті головні завдання, ставлячи які, націоналізм прагне сприяти національному розквіту. Усього таких завдань три: національна автономія, національне об'єднання й національна ідентичність; на думку націоналістів, нація неспроможна вижити без достатнього прояву всіх трьох завдань. А це, своєю чергою, наводить на таке робоче означення націоналізму: «ідеологічний рух за здобуття й збереження автономії, єдності та ідентичності населення, представники якого вважають, що вони становлять реальну або потенційну «націю».

Е. СМІТ

«Націоналістами називаються ті, хто бажає збереження племінної самобутності на віки і будь-що.

...Мало того, що збереження національних особливостей уявляється цілком неминучим: слід пам'ятати і про те, що воно також і у вищому ступені бажане».

В. ЖАБОТИНСЬКИЙ

«Форми, яких набуває націоналізм, калейдоскопічні: релігійний, консервативний, ліберальний, фашистський, комуністичний, культурний, політичний, протекціоністський, інтеграційний, сепаратистський, іредентистський, діаспорний, паннаціоналізм тощо».

А. СМІТ

«Націоналізм як такий приречений на перемогу, але це не стосується кожного конкретного націоналізму зокрема... Натомість досить простий підрахунок кількості культур і потенційних націоналізмів і порівняння отриманої цифри з наявним місцем для повноцінних національних держав доводить, що більшість потенційних націоналізмів мають або зазнати поразки, або взагалі не спробують заявити про себе політично.»

Е. ГЕЛНЕР

«Відповідна ідеологія є та, яка передусім апелює до якогось ідеалу... По-друге, відповідна ідеологія з'ясовує ідеал з допомогою загальноживаних запальних слів, тобто ідей, які мають сильний і переважно емоціональний тон... По-третє, ідеологія, яка має діяти як основа успішного руху, мусить з'єднувати мету з завданням... По-четверте, речником ідеології мусить бути харизматичний лідер... який зможе спонукати своїх послідовників ідентифікувати себе з ідеологією як справою, за яку варто змагатися і вмирати».

Т. АБЕЛЬ

«Однак пам'ятати мусимо, що боротьба, яку веде український народ, це боротьба на життя або смерть, а в такій боротьбі ніколи не вибирається засобів і кожний засіб, який веде до цілі, себто до знищення ворога, не тільки треба, але муситься вжити. Жадна боротьба не узнає сантиментів, а тим більше боротьба за буття або небуття. З тих-то при-

СТАНОВЛЕННЯ НАЦІЇ (Хто ти, Україно?)

чин встановляти якісь подрібні приписи бою поперед теоретично минається з ціллю; не допускає до цього само поняття боротьби як стихії життєвої сили.

«Але завданням нашим є не тільки знищення ворога чи прискорення його упадку, але рівночасно скупчити в нації стільки енергії, стільки життєвої сили, щоб на будучих руїнах створити нове життя. Бо руйнування є тільки тоді доцільне, якщо є основою і засобом до творення.

«Не від речі буде порушити питання т. зв. орієнтацій і т. зв. власних сил. «Ми не говоримо тут про жадні орієнтації в тім розумінні, начеб ця або інша держава була спеціально покликана до того, щоб дати нам поміч. Наша думка: максимум власних сил у боротьбі за власну державність, при рівночасному використанні кожної, хоч би і найменшої, помочі, яку приносить зі собою хвилина. Це також завдання політичного проводу...

«Тому: одна думка повинна нас оживляти, одне хотіння лучити, одна віра закривати, одна воля проводити, одна мета присвічувати, а нею є добро української нації. На наших національних прапорах мусить бути виписане – ні, не на прапорах, але в серцях, не написане, але випалене вогнем любови: «Салюс українціце націоніс супрема лекс есто» («добро української нації хай буде найвищим законом»)).

З ІДЕОЛОГІЧНИХ ЗАСАД ГУНМ
(Групи української націоналістичної молоді), 1924

«Перед діянням політичного націоналізму він зароджується як культурний і духовний націоналізм».

Р. ПЕРІН

«Націоналізм – це візія майбутнього, яка повертає людині її «сутність», її усталений спосіб життя й буття, що був колись її беззастережним первородним правом. Він не є механічним прив'язуванням, у ланцюгу поколінь, минулого до майбутнього, ні еволюцією традиційного в новочасне. Він є атакою і на традицію, і на модерність в тій мірі, в якій вони притемнюють і спотворюють справжній взаємозв'язок людини з природою та зі своїми ближніми».

Е. СМІТ

«Націоналізм мав справу зо всіма згаданими проблемами. Його прихильники одночасно змагалися за політичну незалежність, збереження і розвиток окремої культурної ідентичності їхніх народів, і за економічний розвиток нації. По суті, націоналізм був програмою і рухом за створення нових типів *спільнот* – націй».

Р. ШПОРЛЮК

«...націоналізм – це не пробудження і самоствердження цих міфічних, нібито природних, іманентно наявних одиниць. Навпаки, це утворення нових одиниць, які, з одного боку, пристосовані до сучасних умов, а з іншого – охоче використовують культурну, історичну та іншу спадщину донаціоналістичного світу як сировину. Ця сила – гін до нових спільнот, що побудовані на нових принципах відповідно до нового поділу праці, – є справді могутньою, хоча й не єдиною в сучасному світі, і її не можна вважати непереможною».

Е. ГЕЛНЕР

«Націоналізм – це форма свідомості (*state of mind*), що охоплює переважну більшість представників певного народу і має тенденцію охопити собою весь народ; національна

держава для нього – це ідеальна форма політичної організації, а нація – джерело творчої культурної енергії та економічного добробуту».

Г. КОН

«Можна окреслити принаймні три значення терміна «націоналізм», які загалом визнаються як необхідні функціональні ознаки феномена. Націоналізм – це, по-перше, почуття (колективне або особисте), іншими словами, вияв або форма суспільної свідомості, явище соціально- або індивідуально-психологічне. По-друге, це світогляд, доктрина, або ідеологія – систематизоване уявлення про світ у рамках певного набору абстрактних понять. Зрештою, третє значення слова «націоналізм» – політичний рух, політична програма, в основі яких – відповідна ідеологія (доктрина), світогляд».

Г. КАСЬЯНОВ

«Інтегральний націоналізм трапляється під різними назвами як тип, протилежний націоналізмові рісорджіменто. Радикальний націоналізм, крайній націоналізм, військовий націоналізм, агресивно-загарбницький націоналізм, похідний націоналізм, правий націоналізм, реакційний націоналізм чи перебільшений націоналізм – всі ці терміни є яскравим свідченням того, що для типології націоналізму у науковому мовному обігу ще не запроваджено обов'язкової номенклатури. Термін «інтегральний націоналізм», якому тут, незважаючи на всі сумніви, надано перевагу, увів у вжиток французький письменник Шарль Моррас, один із найвпливовіших духовних батьків цієї форми націоналізму».

П. АЛЬТЕР

«...в українському варіанті «інтегрального націоналізму» можна знайти «міцні елементи ліберальних, демократичних, а також і християнських принципів, навіть якщо учасники руху на словах заперечували їх. У практичній діяльності навіть найрадикальніших груп ніколи не бракувало пошани щодо формальної освіти, установленого авторитету, права на індивідуальний та громадський вибір».

ДЖ. АРМСТРОНГ
(про український націоналізм)

«...український націоналізм – не «ідеологічне збочення», не штучний винахід радикалів-параноїків чи ультрапатріотів, а вияв певної загальносвітової тенденції. Український націоналізм «уписується» в загальний контекст світової історії...»

Г. КАСЬЯНОВ

«Переходжу до визначення змісту поняття *націоналізм*. Якщо відштовхуватися від того, що його протилежністю є *космополітизм*, то ясно, що в підставу націоналізму як політичної ідеології покладено бажання підпорядкувати всю громадсько-політичну діяльність потребам нації. Не буду тут займатися змістом поняття нація (бо це завело б нас надто далеко – існують же ж десятки дефініцій цього поняття). Але для мене, принаймні, ясно, що популярний зворот «працювати для свого народу» тотожний зворотові «працювати для своєї нації». Працювати для своєї нації в умовах чужинецького поневолення – це брати участь у національно-визвольній боротьбі (збройній чи беззбройній, залежно від тактики і кожночасних умов) для утворення власної незалежної держави. Здається, два елементи – *національно-визвольна боротьба* і *незалежна держава* – визначають суть українського націоналізму. В донезалежницький період – це боротьба за

утворення незалежної держави. В післянезалежницький (тобто з моменту проголошення незалежної держави) – це боротьба за збереження і зміцнення її незалежності».

Я. ДАШКЕВИЧ

Націоналізм – це й інстинкт, і архетип, і світогляд, це ідеологія, теоретичні напрацювання і політичний рух, який втілюється організовано – політичними партіями та організаціями.

Націоналізм проявляється на рівні інстинкту – відруху душі, реакції самозбереження, як в індивідуальній поведінці, так і у загальнонародній. Такий, не завжди ідеологічно обґрунтований, теоретично чи програмово підкріплений, але природний, він є. Він виникає від не обов'язково заявленої, а то й прямої загрози для людини ззовні. В основному загрози від чужого, від чужинця. Інстинкт не обов'язково вмотивовано кличе захищатися. Індивідуум розуміє, що загроза йде не тільки від конкретної людини чи групи людей, а й від інакшості, набутої деперсоналізованою масою, іншою багатомільйонною культурою. І ця культура у вигляді війська чи поліцейської машини, у вигляді мирного колоніста замахується не так на тебе як на людину, а як на носія культури і власності, як на майбутнього слугу чи раба, яка невмолимо прагне нав'язати себе тобі, яка замахується на твою свободу та інтерес. Тим більше на твоє життя. І не важливо, добрі чи злі ці пришельці індивідуально, цивілізовані вони чи варвари, за власною волею чи по волі своєї влади, вони – загроза. Якщо приходять зі зброєю – вони вороги. Загроза прийшла забрати твоє і розпоряджатися твоєю свободою, принаймі обмежити тебе. І не тільки тебе, а тобі подібних, твій народ. У такому випадку людина довго не думає, інстинкт вимагає реакції, самозахисту, дії. Інстинкт збуджує спільний колективний дух, і тоді, наче від пориву вітру, народ відривається від буденних справ і сідлає коня. **«Реве та стогне Дніпр широкий...»**

Націоналізм на підсвідомому рівні проявляється як архетип спільної народної поведінки, як закріплені інстинкти, традиція ментальності, відображена в історії народу. Народ в основному чинить традиційно, майже незмінно, виробленими впродовж століть реакціями, які сформувалися у певній поведінці, алгоритмі виживання, стилі життя у самостійній державі, стилі співжиття із сусідами, у формах підневільного життя і національно-визвольної боротьби. Але життя народне на різних етапах розвитку поповнюється новим досвідом, набутими вартостями, воно завжди випробовується ідеалами і прагне до свободи.

Так українці, нація з древнім корінням, самобутньою етнокультурою довго, протягом століть проживала у підколоніальному статусі в складі держав, утворених не древнішими народами, народами, які не несли культуртрегерської вищості у той час, коли вони завойовували українські землі. Польща у часи Київської Русі, в період Галицько-Волинської держави не була розвиненіша політично, культурно від Русі. Московія часів Дмитрія Донського чи Івана Грозного не була розвиненіша від Литовського князівства чи Речі Посполитої. Проте Польща в умовах своєї внутрішньої кризи утворила державу, Московія, як уламок імперії Русі, – стала державою, а Україна Галицько-Волинську Русь як свою державу не втримала і триста років була підлеглою спочатку Литовського князівства, пізніше Речі Посполитої.

Для втримання Гетьманської держави забракло концентрації владної волі і політичної культури. Після Данила Галицького українській верхівці бракувало волі до

влади, бракувало розуміння і бажання необмежовано керувати своїм краєм, бути володарем свого народу. Ні князям Острозьким, ні Вишневецьким (в економічному, військовому вимірах, по величині територій і населення їм було мало рівних у Литовському князівстві, пізніше у Речі Посполитій) у голову не приходило утворити незалежну державу. Тому, що частина їх бачила у собі нащадків великих литовських князів і була лояльною до легітимної державності Литовського князівства, інших влаштовувала їхня могутність, магнатський статус. Народ русів у ті часи свого вибору ще не формував і політично на своє майбутнє не впливав. Народ жив без власної влади, не був одержавленим аж до часу вилонення із себе Січі, а через сто років – Богдана Хмельницького. Тоді настав час вибуху, спалаху Русі-України. Після тривалої Руїни, яка вичерпала сили, народ на довгі два століття віддалився від влади, знову чужої, жив з нею своїм життям паралельно аж до чергового «вибуху» у 1917 році. Сформувався алгоритм – довготривале накопичування сил кількома поколіннями, покірне, понуре, безконфліктне проживання у чужій державі, при чужій владі. Проте настає період, і народ раптом вибухає, вогонь спалахує і швидким полум'ям пожирає ворога. Непідготовленість еліт водночас породжує безмежну українську анархію, взаємопоборювання, самоїдство, руйнування своїх досягнень і як результат – здача на милість сильнішого. Знову винищення кращих із тих, хто непокірний, вів боротьбу до кінця, вирощування колаборантів, упокорення і погодження більшості на підпорядкування чужій владі. Нові генерації починають із національного пробудження, просвітительства, ...а кат гострить сокиру. Націоналізм, як гарантування свободи і державності для України, передбачає якраз покінчити із таким алгоритмом, тривалим історичним ланцюгом української неволі, повстань, невдач, поразок, покінчити із архетипом безвладності українців. У такому контексті націоналізм – це своя влада. А, отже, свобода і добробут.

Націоналізм як світогляд визнає націю найважливішою серед спільнот, у які об'єднуються, згідно своїх потреб, люди. Націоналізм вважає, що об'єднання людей за соціально-класовою (робітництво, селянство, інтелігенція, буржуазія), професійною (профспілки, громадські організації), партійно-політичною, релігійно-конфесійною ознаками має свою вартість, але для вирішування долі всього народу ці об'єднання є недостатніми. Вони виступають з позицій вузькогрупового егоїзму, не враховують загальнонаціонального інтересу, викликають внутрінародну боротьбу, а то й війну, тому їхня крайня радикалізація, абсолютна пріоритетність є небезпечною для нації.

Ставити одну з цих вартостей вище народу, як показала історична практика, – є помилкою і йде на шкоду народу, кожній конкретній людині. Успіх народу визначається тим, наскільки він визрів національно, навчився розпоряджатися своєю долею.

Нація не вище людини, бо сама складається з людей і, полагоджуючи інтереси всіх, діє заради людей. Хто каже, що вище, той допускає право на насильство нації над людиною. Концептуально націоналізм заперечує насильство своєї нації над людиною, для того нація і є, щоб забезпечити людині права, умови для процвітання, захистити людину від насильства чужої нації чи імперії. Людина – найвища цінність, а нація складається з мільйонів людей, мільйонів вищих вартостей, тому цінність нації несе в собі гуманність. Любов як до однієї людини, так і до всіх сукупно. Але і людина не вище нації, хто так говорить, той допускає право на сваволю одиниці, вихід людини за межі права, за межі народу, руйнування людиною національного організму.

Не можна любити все людство і бути байдужим до своєї нації чи до окремої людини.

Людство люблять реально через любов до свого народу. Так, апіорі можна любити анонімного китаїця, японця чи мексиканця (тільки націй у світі більше ста вісімдесяти), яких захищають їхні держави і нації. Можливо, апіорі вони люблять і тебе. Але справжню любов людина може отримати від своїх родичів, від ближніх зі свого народу, бути захищена державою своєї нації. Життя людини є абсолютною цінністю. Але поява людини, її життя зв'язане з життям народу і безпека людини пов'язана із безпекою нації. Нація як спільнота виступає в ролі безпеки людського в людині. Немає нації, не стали нею – кількість небезпек множитья як для народу, так і для окремої особи, і рано чи пізно за відсутність своєї нації народ платить кращими своїми синами. Людство має стати безпекою для націй і для людини.

Тим більше не може бути жоден клас вище за народ чи окрему людину. Так, у Північній Америці, у Європі майже немає селянства як класу, в Африці – вузьке представництво робітництва як класу, у країнах, які розвиваються, – майже відсутня інтелігенція. На пострадянському просторі робітництво змінило свою інфраструктуру, появилася дрібна і середня буржуазія, зросла кількість чиновницько-управлінської бюрократії (якщо вимірювати радянською термінологією) – то що, заново розпочинати класову боротьбу за диктатуру пролетаріату, диктатуру буржуазії, диктатуру чиновників? Ні, у зрілій нації сформована соціальна солідарність, політична культура встановлює баланс інтересів різних суспільних верств, права людини.

Ідеологія є системою поглядів, обґрунтованих теоретичними вченнями (філософськими, релігійними), які формують світогляд людини, дають їй цілісну картину світу, духовні й етичні ідеали. Ідеологія творить життєву наснагу, розвиває переконання і політичну позицію особи.

Ідеологія не теорія, вона обов'язково передбачає діяльність, вона керує людиною, зобов'язує до вчинків. Без дії, чину, реалізації ідея нежива. Ідеологія політична включає в себе суспільно-політичні і національні ідеали, принципи діяльності, правила поведінки і боротьби, поширюється на цілі і завдання політичних рухів (соціальних груп, верств, народів), визначає тактику і стратегію шляхів для досягнення мети.

Ідеологія, ідейність захоплює окрему людину, ініціативні групи соратників (друзів, товаришів, братів), включає у політичну діяльність, до національно-визвольних змагань, дає вмотивовану підтримку широких верств населення, сенс боротьби, надихає до подвигів і героїзму, долання тягарів страждань, сприяє перемозі.

Націоналізм – це ідеологія, яка згуртовує народ у націю для свого визволення, здобуття державної незалежності, яка робить націю господарем на своїй землі і дає їй гарантії розвитку та процвітання. Націоналізм прагне, щоб народ, пройшовши перетворення, став нацією, вийшов на новий, ефективніший, дієвіший, перспективніший рівень розвитку і самозбереження. Це як з велосипеда сісти на автомобіль, а з поїзда – на літак.

Націоналізм, ідеологічно обґрунтовуючи, вмотивовуючи суспільство до змін, організовує ці зміни через політичну боротьбу. Націоналізм, його природа таким чином не сприймає поневолення народу. Будь-якого народу. В цьому є його національна справедливість – якщо існують нації, вони мають бути вільні. Чому один народ має бути вільним, а інший – залежним? Тому націоналізм піднімає народ на боротьбу, організовує її, здобуває державність.

Якщо нації ще немає і її необхідно будувати з населення, з народу, то це називається націотворенням. Націотворення – це націоналізм, це і є будівництво нації. Це безкінеч-

ний, невпинний процес. Немає такого – збудували націю (наприклад, здобули незалежність, державність) і зупинились. Нація повсякчас у розвитку, у змаганні, виникають нові потреби, виклики і вона змагає до модернізацій у видозмінених обставинах і умовах. Нація твориться і оновлюється державними інституціями, різними політичними партіями і течіями, громадськими рухами, видатними людьми й активними патріотами.

Коли нація у кризі, вона сама вибирає, яким політичним способом виходити з кризи. Розвиток нації може здійснюватися через різні системи влади. У ХІХ–ХХ століттях це відбувалося через інститути демократії, бо саме через них проявляється політична творчість націй, у якій беруть участь всі. Суть націоналізму як ідеї мобілізації нації в тому, що він зобов'язує за найнесприятливіших умов діяти в ім'я інтересів нації, тобто свого народу. Націоналізм за своє. Націоналізм не зазіхає на чуже. Коли йде зазіхання на чуже, це загарбництво, завойовництво – імперіалізм.

Національний інстинкт, світогляд, ідеологія можуть бути висловлені не тільки в ідеологічних постулатах, ствердженнях чи програмах. Не будучи у жодній політичній партії, не написавши окремої програми чи концепції розвитку України, Тарас Шевченко виступив в українській історії як будитель українського народу, як творець української нації у духовному вимірі. Все, що можна було написати в історичних монографіях, культурологічних, народознавчих дослідженнях, але воно не було написано, сказати те, чого так довго не говорили українському народові відсутні у його народно-соціальної інфраструктурі королі, князі, депутати відсутнього українського парламенту і політичні лідери, церковні ієрархи, чиновники і вчителі, хто мав би визволити, дати освіту і владу, – висловив у національних текстах, у геніально простій і доступній поетичній формі, на рівні священнописання, біблійного рівня проникнення у сенс життя та історії Тарас Шевченко. З «мертвих, живих і ненарождених земляків своїх» він творив українську націю, і народ миттєво прийняв його як пророка, українського Вашингтона, впустив у свою хату. Приймавши Шевченка як виразника своїх автентичних, вистражданих у горнілі власного життєвого досвіду прагнень, народ духовно перетворювався у націю, народжуючи інших синів і дочок, які писали ідеологічні програми, організовували партії, армії, уряди, боролися і здобували свободу та державність. Тарас Шевченко був першим націоналістом як будитель і будівничий української нації.

Вперше обґрунтування незалежності України було зроблено Юліаном Бачинським у творі «Україна irredenta» та глибоко філософських посиланнях до народу Іваном Франком у поемі «Мойсей» і статті «Поза межами можливого». Ці твори розвивали народ, його національну свідомість, ставили перед ним національно-політичні завдання. Микола Міхновський у програмовій праці «Самостійна Україна» виклав ідею поєднання ідеології українського націоналізму із політичною практикою – заснуванням політичної партії Революційна Українська Партія (РУП). На початку ХХ століття, у надзвичайно відповідальний для народів переломний час, він своїми ідейними пропозиціями випереджав розвиток українського політичного життя більше як на два десятки років. Та, на жаль, на відміну від поляків та інших європейських народів, українське суспільство не було готове їх сприйняти. Серед української різночинної, революційно налаштованої інтелігенції домінував потяг до всесвітнянського ідеалу соціалізму. Якби українське суспільство було готове – кількість членів РУП була б на 1917 рік більшою, ніж есерів та більшовиків разом узятих, а українська історія розминулася б з більшовиками і пішла шляхом національної державності.

Як ідеолог націоналізму, Дмитро Донцов не писав політичної програми для партій чи націоналістичних організацій, а напрацював програму духовного перетворення пасивної української людини-гречкосія на творця власної історії, українського воїна. Він не писав «що робити». Що робити сьогодні – у 1920–30-ті роки, у 1940-х, 1990 роках...? Для українців Дмитро Донцов у яскравій публіцистичній формі відповідав на питання «чому?». У своїх працях «Націоналізм» (1926), «Дух нашої давнини» (1944) він дав своє розуміння невдач і поразок українських визвольних змагань, аналізував українську історію і пояснював, чому ми століттями перебували у неволі, чому не змогли визволитися, чому плачемося і страждаємо. Дмитро Донцов апелював до славного духу української давнини часів Русі і Козаччини, нищівно критикував провінціалізм української політичної думки, вказував на брак гідної української провідної верстви. Він дав своєрідну відповідь на питання «як робити». Донцов вважав, що тільки нова українська людина із зміненним національним характером, натхнена духом волі до боротьби, політичними ідеалами величі України стане господарем свого вільного життя.

Через брак націоналізму у суспільно-політичній свідомості українців, лідерів УНР були допущені і політичні помилки. Уже в наступній українській політичній, національно-визвольній формації – Організації Українських Націоналістів (ОУН) було поєднано вмотивуючий чинник – ідеологію, політичну програму (здобуття української державності), нову українську підготовлену генерацію (людину) і організацію. Ідеологами, які працювали у 1920–30-х роках саме для організованого націоналістичного руху, були Микола Сціборський, Дмитро Андрієвський, Юліан Вассиян, а пізніше Ярослав Стецько, Степан Бандера, Степан Ленкавський, Мирон Орлик. У часи збройної боротьби ОУН-УПА видатними публіцистами та ідеологами були Петро Федун (Петро Полтава), Йосип Позичанюк (Шаблюк) і Осип Дяків (Горновий).

НАЦІОНАЛІСТИЧНИЙ РУХ

«Націоналізм є політичним рухом, що прагне досягти й оборонити мету, яку можна назвати національним єднанням. Він прагне «свободи», але свобода може означати багато чого. Домагання свободи вже містить припущення, що націоналісти почуваються пригнобленими. Із цієї сукупності ідей щодо свободи-гноблення ми можемо висувати загальне визначення націоналізму: це політичний рух, який залежить від почуття колективної образи на чужоземців».

К. МАЙНОВТ

«Коли хвиля індустріалізації накриває увесь світ, майже кожний має нагоду раніше чи пізніше відчутися жертвою несправедливості і пов'язати свого гнобителя з іншою «нацією». Якщо йому вдається знайти достатню кількість подібних жертв несправедливості, які належать до тієї ж «нації», народжується націоналізм. Коли цей націоналізм досягає успіху (а це вдається не кожному) – народжується нація».

Е. ГЕЛНЕР

«Коли йдеться про національність переслідувану або позбавлену політичних свобод,— то цілком слушно буде підтримати організацію націоналістів, бо така національність буде відстоювати свою національну своєрідність і свою окремішність супроти домагань правлячої національності, яка прагне послабити її або поглинути».

С. ДУБНОВ

«Націоналістичний рух невідривний від ідеології. Отже, я розглядатиму їх разом і ...визначу націоналізм як ідеологічний рух за досягнення й утвердження автономії [суверенності], єдності й ідентичності певного народу, частина якого вважає, що він може утворити реальну або ж потенційну «націю».

Е. СМІТ

«Історія доказує чисельними прикладами, що коли зіштовхуються між собою однаково могутні моральні сили, то отримують верх завжди краще організовані».

Г. ЛЕ БОН

«Як не буде в нас сили, не осягнемо нічого, хоч би все найкраще у нас складалося. Як же ж будемо мати силу, тоді вийдемо побідно з найгіршого лихоліття і здобудемо все, що нам треба».

Є. КОНОВАЛЕЦЬ

«Український націоналізм – це духовний і політичний рух, який зродився з самої природи Української Нації, з її устремлінь і боротьби за вільне і творче життя. Нація розуміється як найвищий вияв людської суспільної самоорганізації і як мета для морального самоутвердження кожного націоналіста. Внутрішньою формою Нації є Національна Ідея, яка визріває історично і весь час набирає, збагачується новими набутками, формулює національні ідеали. Історичний розвиток Нації – це закономірний процес у її боротьбі за збереження в світовій дійсності».

Постанови Великого Збору ОУН, 1929

«Треба нам організувати цілий націоналістичний рух, як духовно-ідейне вогнище і суспільно-політичний центр, довкруги якого зорганізовується ціле життя нації, армія і держава. Треба організувати рух і ціле національно-суспільне життя не лише **згори**, шляхом назначування провідників, організування штабу й провідного центру, але треба також організувати життя з **долини**, серед мас вилонювати актив, кермівні клітини, що будуть діяти серед народу та для народу, вичувати кожночасні потреби й їх заспокоювати. ...Треба, щоби ціле життя нації було так одноціло зорганізоване, немов той організм з одною волею, з одною душею й серцем, з одним мізком, хоча з різними можливостями й почуваннями, з різними потребами і органами».

М. ОРЛИК

«Виходячи, отже, з теорії та практики дій імперських держав по відношенню до української нації, носіями українського націоналізму треба вважати повну гаму політичних течій – від націонал-комуністів до монархістів, якщо вони були і є за незалежну Українську державу. Бо і винищували їх всіх у минулому саме за український націоналізм. Треба думати, з точки зору окупантів, цілком оправдано».

Я. ДАШКЕВИЧ

«При таких умовах політика як умілість організувати й здійснювати розумом та волею певні сталі хотіння та ідеї на Україні – найбільш тяжка й невдячна праця. Інстинктивно вести її можна тільки тоді, коли прийняти методи організації, що розшиває волю та розум, усталює хотіння та ідею і обмежує надмірну чутливість та романтичну гасконату, що з неї випливає».

В. ЛИПИНСЬКИЙ

«При ламанні опору безвладних мас має обов'язувати правило: не нищенням будувати, але будуванням нищити, усувати все, що зраджує нахил зберігати стан сучасної нашої відсталості... Цільова організованість покладе край сплутаності й анархії та не дозволить нікому не покликаному ставати «речником» непитомих йому інтересів... Доказ, що ідею державності нації не можна здійснювати ста шляхами, а тільки одним шляхом твердих рішень і ще твердіших обов'язків чинного послууху, викаже, чи націоналізм є теорією, чи життєвою силою».

Ю. ВАССИЯН

Націоналістичний рух – це політичний рух за здобуття держави, за свободу народу і розквіт творчих сил нації.

Націоналізм передбачає відстоювання інтересів усієї спільноти, отже, він не є забанкою, примхою окремих осіб для задоволення своїх корисливих, екстремних чи естетичних потреб. Націоналістична ідейність є посвятою одиниці для добра, свободи, користі великої громади – нації. Нація може бути zagrożена інвазією (загарбанням), війною, колонізаційним визиском, який здійснюється ще сильнішою організованою чужою потугою, і націоналізм зобов'язаний вчинити опір, може змагатись і перемагати не просто як ідеологія, як переконання для одиниць (націоналізм не може бути сектою, він не ізолює від свого народу, він прирікає бути з народом у найскрутнішу хвилину), націоналізм вимагає шукати однодумців, соратників, спільників у важкі часи бездержавності і державності, формувати ідейні засади і політичні платформи, організовуватися і жертовно, героїчно служити ідеї захисту своєї нації.

У чім сила політичного руху, який спирається на світогляд та ідеологію націоналізму? У мобілізації людини: її духу, моралі, поведінки, це й ідейність учасників – боротьба не за посади і корисливі інтереси. Це ідеалізм – віра у Бога. Це – героїзм і безстрашність, хоробрість, войовничість і бойовитість. Ідейна людина за свої ідеали, за народну справу віддає у жертву своє життя, свідомо йде у безвихідних обставинах на смерть. Ідейний рух – це натхненність і ентузіазм, організованість і самодисципліна, які кладуть край стихійності, анархії, самознищенню, що так часто панували в українському політичному житті і руйнували його. Це постійна готовність відстояти свободу і державу.

У 1918–20-х роках українці не були приготовані до незалежного державного життя ні програмово, ні ідейно. Найактивніші політичні групи пов'язували краще майбутнє українського народу з усуненням монархії, царського самодержавства, соціальною революцією для всіх народів Російської імперії, із новим справедливим ладом для «трудящого люду», а то й із світовою соціалістичною революцією. Есери, соціал-демократи, більшовики, кадети, анархісти з України на здобуття української держави як пріоритет своєї діяльності не розраховували. Їм ішлося про революцію соціальну, яку можна здійснити разом з іншими народами поза рамками своїх держав. Всі вони опинилися у полоні однієї держави, ще жорстокішої, ніж царське самодержавство, і були репресовані.

Крути...Чотири Універсали... Арсенал... Скоропадський... Щорс... УНР... Махно... Шкуро... Петлюра... Отамани. Українці, знищуючи один одного під синьо-жовтими, червоними, трикольорами, чорними прапорами, в загонах десятків отаманів місцевої дії, виснажилися, «самі себе поборолі». Закінчилося все більшовицькою диктатурою. Більшовики були найбільш підготовленими.

А в Росії було простіше – війна йшла між червоними і білими.

Але вже під час першої радянської окупації західних областей України у 1939–41 роках припинили свою діяльність УНДО, КПЗУ, радикали, клерикали, соціалісти, тільки ОУН, незважаючи на репресії, продовжувала монтувати підпільну мережу і готуватися до збройного повстання. ОУН стала стержнем національно-визвольного руху, антифашистського опору, створення УПА. Її морально-політична максима: **«Здобудеш українську державу або згинеш у боротьбі за неї!»** спрацювала. ОУН не програла – збройно вона героїськи впала в жорсткому нерівному бою з більшовицькими наїзниками, а політично перемогла, здобула українську державу через сорок років. ОУН боролася не за вільну Галичину, Волинь чи Буковину, а за всю Україну, здобувала державу не для себе, не для того, щоб посісти владні крісла й урядувати (хоча державна творчість цієї героїчної генерації без сумніву була б результативною), вона творила історію, здобувала державу для українського народу.

Український національно-визвольний рух у різних формах із середини XIX століття майже 150 років змагав за здобуття державної незалежності. Ми пройшли період будителів (І. Котляревський, Т. Шевченко, М. Шашкевич), просвітительства (І. Франко, Л. Українка, М. Грушевський), національного усвідомлення (М. Міхновський, Д. Донцов, М. Сціборський, Ю. Вассиян, П. Полтава (Федун)), організації та ведення національно-визвольної боротьби (С. Петлюра, Є. Коновалець, С. Бандера, Р. Шухевич), національного правозахисного антикомуністичного руху (М. Руденко, Л. Лук'яненко, В. Чорновіл). І ми, українці, серед найнесприятливіших геополітичних обставин, всупереч волі найагресивніших імперій і найнелюдяніших політичних режимів здобули свободу і державну незалежність! Це сталося і хай це буде навіки.

Націоналізм – це осмислене, підготовлене бажання народу господарювати у своєму домі. Такою хатою є власна держава. Мати свою власність, дім, бути у ньому повновладним, вільним хазяїном, наводити у ньому лад згідно своїх смаків, традицій – такими є природні бажання кожної людини, родини. Людям важко жити у гуртожитку, родинам у комунальній квартирі. Якби було навпаки, давно були б вирішені всі квартирно-побутові проблеми. Але людська психологія не прагне до співжиття великими колективами під одним дахом. Всі новоутворені сім'ї прагнуть вийти з-під опіки батьків, яких люблять та поважають, і жити окремо. Така психологія людського егоїзму і всіх живих організмів. Люди люблять своє, те, що їм належить неподільно.

Якщо у помешкання господарів приходять без запрошення, це у кращому випадку означає непорозуміння, помилку, випадок. Але коли у твій дім приходять непрошені люди, та ще зі зброєю, агресивні, з іншої держави, іншого народу і кажуть, що будуть із тобою жити, що будуть користатися твоїм майном, що ти маєш працювати для них, що твоя дочка вже не твоя, а радянська, а твій син піде воювати за інтереси Росії, то це вже не помилка заблукалого, а твоя неволя. Коли ти заперечуєш, то в ім'я світової соціалістичної революції, для добра всіх трудящих світу, для дружби зі старшим російським братом ти за двадцять чотири години маєш зібратися, сісти у товарний вагон зі всією сім'єю і їхати на береги Лени чи Єнісею. Це в одному випадку. В іншому – тебе в кращих гума-

ністичних традиціях виштовхають з твоєї хати з малими дітьми, дідами і жінкою прикладом у груди в перший же день як класового ворога, а якщо бідний – просто як ворога народу (якого народу?). І це буде робити не вусатий (бородатий) кремлівський дядько, член ЦК чи граф, а звичайний архангельський мужик, івановський роботяга у військовій шинелі. Так у твоїй хаті розпочинає жити «старший брат» чи сусід. І виявляється, він прийшов з добром, з місією порятунку людства і це дає йому право жити у твоїй хаті, викинувши тебе на вулицю. Це його егоїзм, егоїзм його народу, це не націоналізм, така «свобода волі» – це імперіалізм і шовінізм. Тобто – націоналізм зобов'язує діяти, не мовчати, не бути пасивним, він завжди направлений проти імперіалізму і шовінізму, а будь-які форми імперіалізму та шовінізму ненавидять і поборюють націоналізм.

Націоналісти не мають намірів панувати в інших державах, над іншими народами, втручатися у життя інших народів у них вдома. Фактично вони проти агресій, загарбання чужого, проти ініціювання воєн. Реально націоналізм – це одне з облич гуманізму. Націоналісти – непримиренні воїни проти будь-яких агресорів, окупантів, загарбників їхньої, твоєї, нашої батьківщини. Це реальна духовна, національна, організована і бойовнича сила. Тому націоналістів – патріотів своєї батьківщини, захисників свого народу не люблять різновиди імперіалістів.

Націоналізм насамперед не проти інших, а за процвітання свого. Націоналізм не формується як засіб, інструмент для нападу на чуже, для боротьби з іншим, він визріває як інструмент розвитку і захисту свого. Він є продовженням природної реакції мати безпеку, мати право – як для людини, так і для народу.

Але коли в умовах буття України ти за своє, то обов'язково будеш проти того чужого, котрий зник бачити Україну своєю, мати Україну своєю, владарювати у твоєму домі і господарювати в Україні для себе. Такими були в Україні татарські, польські, російські, німецькі і комуністичні кількасотлітні чи короткотривалі панування. І в очах загарбників кожен, хто виступав проти їхніх окупаційних порядків, заважав їм безроздільно правити Україною, ставав їхнім ворогом і виставлявся пропагандою як «ворог українського народу», бандит, розбійник. Самі ж окупанти виставляли себе як носіїв вищих цивілізаційних ідеалів, нового арійського порядку, носіїв добра, борців за справедливість. І аж ніяк не бандитами, окупантами, злочинцями на чужій території.

Хоча певними періодами своєї історії руські гордяться як власною національно-визвольною боротьбою проти ворогів, які прийшли на їхню землю, – проти іґа Золотої Орди, Швеції, польсько-литовської держави, походу Наполеона, німецьких окупантів. Змирилися б росіяни, прийняли чужі імперії за свої держави, полюбили б братні польський, французький, німецький народи так, як їх «полюбили» татари, чеченці, литовці, поляки, – і жили б дружно. Але чомусь руським треба було боротися проти іноземних загарбників, визволятися, а коли самі приходять до чужого дому, то боротьби проти себе не визнають і права на свободу іншим не дають. Такі ж приклади можна навести стосовно польської, німецької історії, історії багатьох народів, які були центрами творення імперій.

Націоналізм стоїть поперек дороги всім, хто зазіхає на панування в Україні. Націоналізм в Україні – це відсутність в Україні чужих імперіалізмів, колоніалізмів і шовінізмів. Це ж стосується націоналізму у місцях проживання всіх вільних націй і тих народів, які ведуть визвольну боротьбу за власну державність.

Націоналізм не проти Росії в Росії, не проти росіян ні в Україні, ні в Росії. Націоналізм проти російського імперіалізму і шовінізму, за незалежну українську державу.

Коли розмовляють про вектори розвитку України, її можливу участь у союзах, то ін-

коли кажуть: «Яка різниця – чи Радянський Союз, чи Європейський Союз, все одно союз, все одно з Європою не буде повної незалежності, отримаємо обмеження в економічній політиці, зовнішній діяльності... А з Росією ми вже звикли жити, у нас пов'язаний військово-промисловий комплекс, економіка, перемішане населення».

Росія завжди була самодержавною мілітаризованою імперією, яка постала як наслідок кількасотлітніх безперервних завоювань. Вона ніколи не радилася із завойованими народами, як жити, які їм права вділити, у чому бути партнерами, які союзницькі обов'язки їм влаштовують. Росія завжди ставила за мету ліквідацію будь-яких автономних прав, повне централізоване керівництво новопридбаною (завойованою) територією, нівелювання культурної окремішності, остаточного російщення підкорених народів. Російщення не тільки у мовному вимірі – витіснення мов народів і заміна їх на російську, а й повне винищення історичної пам'яті, національної ідентичності із відреченням народів від власної національності та перетворенням на нову колонію росіян.

Країни, які вступили у Європейський Союз, залишаються самостійними державами, там литовці не нав'язують своєї культури і мови естонцям, поляки чехам, німці французам, італійці іспанцям. Жодна з держав там не є імперієутворюючою і всі інші держави не підпорядковуються одному старшому братові. Виключений сам механізм самодержавства, тоталітаризму, силового шантажу, пригнічення людини чи народу у площині політичних прав та індивідуальних свобод. Зберігаються конституції, національні армії та всі державні інституції.

Росія і в сьогоднішніх умовах нав'язує своїм громадянам думку, нібито незалежність України – це нонсенс, тимчасове, перехідне явище, яке не витримає випробування часом (і всіх важелів втручання російського фактора в українські справи) та змушена буде повернутися під російський протекторат. Робиться все, щоб не дозволити Україні вести самостійну політику в енергетичній сфері, рухатися до членства у НАТО і Євросоюзі, не відроджувати історичної, національної пам'яті, культури і мови. Бо не повинно бути України, а на її місці має постати малоросійська губернія.

ПРО ГЕРОЇЗМ

Роль кадрів

«В кожному ідеологічному чи політичному русі найважливішу роль відіграють два основні його складники: ідея і людина. Провідні ідеї і світоглядні засади в ідеологічному русі та керівні програмні постанови в політичному – творять «душу», істоту, внутрішній зміст руху. Люди, які визнають, поширюють і здійснюють ідеї та програму і з тією метою беруть активну участь в русі, – творять його живий, діючий організм.

Обидва основні складники ідеологічного і політичного руху – ідея і людина – однаково важливі й необхідні для його існування й розвитку; як без одного, так і без другого він не може розвиватися й діяти. Якість, сила та історична роль кожного ідеологічного й політичного руху однаковою мірою залежать від якості та динаміки його ідейного складу та його людських кадрів. Найкращі ідеї й програми не спроможні формувати життя

СТАНОВЛЕННЯ НАЦІЇ (Хто ти, Україно?)

й розвитку, доки не знайдуться їх апостоли і борці, люди сильних характерів, віри, запалу, посвяти і чину. Так само й спільнота сильних, ділових і бойових людей мусить мати якісь більші ідеї, цілі, щоб створити триваліші вартості, щоб на довший час змогли формувати життя й розвиток народу, його частини, чи більше народів».

С. БАНДЕРА

«Провідні кадри – це головна сила кожної революції. Від їх якостей, моралі, політичної виробленості і віри в свою ідею залежить успіх чи невдача революційної дії».

Я. СТЕЦЬКО

«Висока ідейність і високий тип людини – це підстави моральних якостей наших кадрів, а тим самим сили нашої організації. Їх плекати і підвищувати – це головне завдання нашої виховної роботи, це обов'язок кожного з нас...»

Не на філософію спирається наше виховання, а на розбуджуванні фанатичної любові до України і гніву та ненависти до її загарбників, на нашу передову ідеологію і на поборювання всіх розкладових ідеологій, на нашу історію, на героїчні приклади нашої боротьби. Високу ідейність і вольовий тип людини виховує ОУН на прикладі тисяч наших друзів, які в ім'я визволення українського народу відrekliся всього особистого, покинули дім, школу, зреклися кар'єри і вступили на шлях революційної боротьби, на прикладі тих, хто на найжорстокіших тортурах не зрадили ворогові жодної таємниці, хто з піднесеним чолом ступали під шибеницю і вмирили з революційними закликами на вустах, хто з найбільшою погордою відповідали ворогові на всі його прощення, хто воліли самі собі заподіяти смерть, як здатися ворогові. Своїх членів виховує Організація на твердих засадах революційної дисципліни, на яких вона побудована. Свої кадри ОУН гартує у безпосередній революційній боротьбі, на практичній революційній роботі».

О. ГОРНОВИЙ (Й. Дяків), 1940-і рр.

Героїка. Чин

«В цій формі виявлення волі до життя криється той самий виклик долі, ворожому світові, «об'єктивному», з яким вона стремить змірятися силою і підчинити його своїй владі.

Часто ця сила виявляється як героїзм. Герой або накидує свою волю оточенню, перемагає, або не приймає цього оточення, не дає йому зігнути свою нескорену волю, не хилиться перед ним, і гине, але не визнає чужої волі над собою».

Д. ДОНЦОВ

«Квінтесенція нації герої або генії... Це побігущі ноги, роботящі руки кожного народу, це лице, котре бачить усякий, це очі, котрими сам народ бачить світ в такому чи іншому забарвленні й передає це цілому організмові».

Г. ЧЕМБЕРЛЕН

«Бусідо – шлях воїна – означає смерть. Коли для вибору є два шляхи, вибирай той, який веде до смерті. Не роздумуй! Направляй думки на шлях, який ти вибрав, і йди!».

«ХАГАКУРЕ БУСІДО»

«Порядність є здатністю без вагань приймати розсудливі рішення згідно визначених правил поведінки... помирати, коли прийшов час смерті, наносити удар, коли настав слухний час для удару».

МЕН-ЦЗИ (з кодексу бусідо)

«Вмирається за погляди, але не за певності, за те, в що віриться, але не за те, про що знається».

СОРЕЛЬ

«...лише героїчне підноситься над землею, лише героїчне в стані формувати, лише хто бажає неможливого, може щось здобути; бо лише сила запалює енергії, створює шляхетні почування й розплутує рухливі сили... Бо лише міф, диво, легенда – ідея – охоплює несвідоме, стискає в своїй владі всі сили і всіх людей, мов вітер придорожній все листя, й гонить одиниці вперед до героїзму, до незнаних берегів».

СОРЕЛЬ

«Війна для козака була така ж необхідна, як птасі крила, як рибі вода. Без війни козак – не козак, без війни лицар – не лицар. Козак не стільки не боявся, а любив війну. Він переймався не тільки тим, щоб врятувати собі життя, щоб померти в бою, як помирають справжні лицарі на війні».

Д. ЯВОРНИЦЬКИЙ

«Нам не можуть імпонувати малі армії, малі концепції й малі люди. Творити мусимо велике й захоплює, відповідно до нашого історичного призначення. Перемога наша в руках Бога, але геройство наше в наших руках».

М. КОЛОДЗІНСЬКИЙ

«...коли вже нема розумного виходу з тяжкого положення, то треба вміти вмерти по-геройськи, щоб така смерть була джерелом сили для молодих поколінь».

М. КОЛОДЗІНСЬКИЙ

«Герой ризикує життям і віддає його не тому, що воно йому байдуже, що його не цінить і не цінить своєї індивідуальності. Навпаки. Він найбільш радісний творець і любить життя, який за життя і для життя нації, з усією свідомістю і радістю приймає смерть, бо над усе цінить ті ідейні вартості життя, для яких він живе. Коли тим вартостям грозить послаблення чи занепад, він, щоб зберегти їх, віддає життя, ризикує ним, бо тільки тоді для нього життя має вартість, коли ці вартості тріумфують. Для збереження і перемоги їх він існує і діє. Мати якнайінтенсивніше хотіння жити, прийняти смерть добровільно, органічно за свої ідейні вартості й вимоги національного росту, утотожити ціль свого життя із змаганням, зберегти, скріпити й поширити дужчання національних сил і задля росту їх ризикувати чи віддати особисте життя та гідно й мужньо видержати до кінця – це означає – іти дорогою національного героя».

Я. СТЕЦЬКО

«Герой, віддаючи життя за інших, не робить із себе «бідної жертви». «Жертва» – це хіба той, що, напр., будучи політичним опортуністом, сидить в тюрмі за націоналізм. Це дійсно «бідна жертва» сліпого припадку, життєвих непорозумінь. Герой в діянні для

загалу знаходить своє індивідуальне щастя, бо його індивідуальне щастя – це щастя загалу».

Я. СТЕЦЬКО

«Нація – це духовна спільнота. Перемогти в собі відосередні сили й нахили, супротивні основній рисі позитивних вимог, і піти по напрямних праці для загальнонаціонального добра – це не означає зробити із себе «жертву». Це означає піти шляхом призначення і волевого самовизначення людини-героя, виявити свою непересічну індивідуальність.

Створити в собі – перемагаючи й перемігши інтенсивно діючі відосередні сили, – позитивні якості такої напруги, що підносили б індивідуальності на височини недосяжних для загалу вершин, – це не самозаперечення себе, а самовиявлення, себто виявлення усіх позитивних, прометеївських динамічних ідейних сил для національного росту!»

Я. СТЕЦЬКО

«Одного націоналіста я повісив униз головою й палив на повільному вогні, вирізав з нього шматки м'яса... а він, гадюка, так і вмер, вигукуючи «Слава Україні!». От гадюка. Скільки я їх перемучив...»

О. ДОВЖЕНКО (Щоденник. Зі слів слухача московських вищих партійних курсів)

«Потім я мала щось ніби очну ставку з Катрусєю Зарицькою. Хто її раніше знав, той певно пам'ятає, що то була дуже рухлива, жива, життєрадісна людина і дуже помітна. А тут заходять слідчі Гузеєв і Салон, ми, а потім щось маленьке в червоній одежі. Про Катрусю ми думали, що вона нежива. А тут вона вітається зі мною, а рука в неї тоненька, одні кісточки і сама вона худенька. І каже: «На жаль, я жива», а я у відповідь: «На жаль, і я жива».

Г. ДИДИК (зв'язкова Р. Шухевича)

«Якби ви могли уявити, що таке 25 років тюрми, особливо для жінки, то визнали б за гуманніше мене розстріляти».

Г. ДИДИК (з заяви)

«Націю творить народна маса. Коли голода бере гору, тоді вона змінює ім'я і зветься вже народом. Коли її перемагають, тоді вітають кількох бідаків, а решту прозивають «розбійниками» і «бунтівниками». Такий вже є світ: голода, розбійники, бунтарі, або герої – відповідно до наслідку боротьби»...

НАПОЛЕОН

Жертвність

«Наполеонівський вояк жертвував своїм життям за честь бути співтворцем «вічної» епопеї і жити в славі Франції, не протестуючи проти того, що він сам все лишитья бідаком».

СОРЕЛЬ

«Націоналізм, свідомий своєї ролі, дотримується правила, що порядний громадянин підкоряє свої почуття, інтереси та схильності добру Батьківщини. Він знає, що Батьківщина – це абсолютна умова його власного благополуччя й благополуччя його співвітчизників. Будь-яку особисту вигоду, що завдає шкоди Батьківщині, він сприймає як вигоду хибну. Будь-яку політичну проблему, вирішену без урахування інтересів Батьківщини, він вважає не цілком вирішеною проблемою. Отже, націоналізм зводить усі питання, що постають перед ним, до спільного знаменника, який є не що інше, як інтереси нації. Саме так чинив той римлянин, про якого писав Боссюе: любов до Батьківщини перевершувала для нього все».

Ш. МОРРАС

«Є щось страхітливе у священній любові до вітчизни. Вона така неподільна, що все жертвує спільним інтересам, без жалю, без страху, не думаючи про людяність...Те, що служить загальному добру, завжди страхітливе».

ЛЮІА. СЕН-ЖЮСТ

«Не солодкі, нездійснювані обітниці, а суворе підпорядкування себе безсмертним і невмолимим вимогам нації – дозволить їй стати перед світом у весь свій потужний зріст!..

Коли ми несемо ідею українського націоналізму, не сміє бути ні одного порожнього слова. Кожне гасло має вrostати в нашу землю, а не засмічувати її порожньою лускою. Коли говоримо про національну спільноту, мусимо її відчувати».

О. ТЕЛІГА

«З розправи виходило б, що ОУН цілу свою діяльність зводить головню до бойової акції. Заявляю, що ні програмово, ні якщо йде про кількість членів у поодиноких ділянках організаційної праці, бойова акція не є єдиною, не є першою, але рівнорядною з іншими ділянками. Тому, що в цій залі розглядали атентати, що їх виконувала Організація, міг би хтось думати, що Організація не числиться з життям людини взагалі і навіть з життям своїх членів. Коротко скажу: люди, які весь час у своїй праці є свідомі, що кожної хвилини самі можуть втратити життя, такі люди, як ніхто інший, вміють цінити життя. Вони знають його вартість. ОУН цінить вартість життя своїх членів, дуже цінить; але – наша ідея в нашому понятті є така велична, що коли йде про її реалізацію, то не одиниці, не сотні, а мільйони жертв треба посвятити, щоб її таки зреалізувати. Вам найкраще відомо, що я знав, що накладу головою, і відомо вам, що мені давали змогу своє життя рятувати. Живучи рік з переконанням, що я втрачу життя, я знав, що переживає людина, яка має перед собою перспективу в найближчому часі втратити життя. Але впродовж цілого того часу я не переживав того, що я переживав тоді, коли висилав двох членів на певну смерть: Лемика і того, хто вбив Перацького...»

С. БАНДЕРА (з виступу на судовому процесі. – Львів, 1936)

Герой – від грецького – воїн. Його характеризує хоробрість, мужність, готовність до подвигу і самопожертви. Можна бути героєм, стати героєм. Герої, здійснюючи подвиги, можуть загинути, можуть лишитися живими.

Надзусилля, надризок для життя, надвиклик переважаючим силам ворога, застра-

шуючим обставинам і небезпекам. Геройство – це завжди загроза втратити власне життя. Найчастіше це – бій, це збройне зіткнення, коли переломлюється хід подій, коли з неможливого твориться можливе. Геройство це не самоціль і не самореалізація – його роблять в ім'я інших, в ім'я народу.

У 1939–54 роках, коли радянська влада з мільйонною армією, з усім тоталітарним комуністичним режимом зайняла західноукраїнські землі, у геройську боротьбу з нею пішла Організація Українських Націоналістів, наперед знаючи, що вся загине. З 1942-го більше десяти років вона вела звитяжну боротьбу, оберігаючи від масових репресій українську інтелігенцію, культуру, українську мову у школах всієї України, зберігаючи повоєнне, недонищене сталінщиною українство, не допустивши у 1947 році голоду (який забрав до одного мільйона мирних, беззбройних трудівників на Великій Україні) у західні області. Вона зберігала навіть на партійних, чиновницьких, комсомольських посадах українців в Україні, бо їх у ще більшому відсотку направили б у Росію. Зберігши гідність і честь українського народу.

Хтось скаже – можна героєм і не бути, не обов'язково. Хто бореться – втрачає. Але хто не бореться – більше втрачає. Якби українські соціалісти, боротьбисти та укапісти із широкими селянськими масами боролися за українську державу і не впустили московських більшовиків в Україну (як це зробив соціаліст Пілсудський у Польщі), вони б у ній змогли провести перетворення з позицій соціальної справедливості, їх би ніхто не розстріляв у власній державі, вони у 1932–33 роках не створили б голоду для свого народу.

Прикро, коли серед народу мало героїв, але багато зрадників. Нелегко героям боротися, знаючи, що зрада своїх чатує на кожному кроці.

Характерно, що з полонених англійців німецькі нацисти не сформували для себе жодного батальйону. А з полонених росіян – від рядових до полковників, генералів і комісарів – цілу 120-тисячну Русскую Освободительную Армію під керівництвом генерала Власова. І прапор у неї був триколовий. Були й інші російські, козацькі військові формації, а також чисельна обслуга у тилу, на допоміжних роботах, всього до мільйона осіб. Це була не українська армія, вона за незалежність України не воювала. Гітлер з українців Наддніпрянщини такої окремої армії не створив. РОА по-своєму хотіла звільнити Росію від більшовизму. У Радянському Союзі і в сьогоденній, демократичній Росії про цей феномен колабораціонізму мовчать, їх не називають бандитами і зрадниками.

В традиціях комуністичного режиму, який сам носив характер політичного бандитизму, всіх, хто проти нього воював, таврували зрадниками і бандитами. Цим завжди міряли українців – так назвали махновців і григор'євців, повстанських отаманів, учасників Зимового походу, воїнів ОУН-УПА. Але ж усі вони Росії і комуністичній партії не присягали ні добровільно, ні підневільно, а галичани, волиняни і буковинці самі для себе радянської влади не встановлювали, більшість членів ОУН, особливо підпільний провід, добровільно радянського громадянства не брали. Радянська влада замість громадянства давала їм розстріл або ж десятки років каторги. Але вони записані в радянські аннали як зрадники і бандити. Записані сталінськими сатрапами, які самі мали б відповідати за злочини проти людства.

«Слава Україні!» «Героям слава!» З великої, святої любові до України, не за земельний наділ, за завод чи фабрику, не за робітничий клас чи трудове селянство, не за бідних чи багатих, не за професію чи релігійну групу героїчно вмирили прості українські хлопці. «За тебе, Україно, вмираю!» – вигукували, падали часто у нерівному бою, йшли на муки, стрілялися останньою кулею селянські сини, вони були вільні до того часу, поки

тримали в руках зброю. Недаремно козак – вільна, озброєна людина. У 1940–50-х роках члени ОУН виконали свій національний обов'язок до кінця. Це була не намарна смерть, не смерть в ім'я смерті, а смерть в ім'я вільної України.

«За святу правду, волю розбойник не стане», – писав Тарас Шевченко. За неї стають герої.

НАЦІОНАЛІСТ

«В кожній спільноті мусять існувати певні аксіоми, певні правила життя, певні моральні і політичні накази, без яких така спільнота є отарою худоби, що вимагає герлиги чередника».

Д. ДОНЦОВ

« На кого покладатися у національній боротьбі:

- хто доказав стійкість і послідовність у своєму національному пошукові, в політичній творчості, у соціально-політичній адаптації, життєвій стверджувальності, результативній діловитості, відданості, духовній свіжості і бійцівським якостям характеру;

- виявив непоступливість до сили і чужої діловитості;

- впевнений, переконаний у своєму праві бути кращим за представників інших націй, жити краще інших, добитись більших успіхів, ніж добиваються інші;

- герой дії і переможець. Проявляє волю до боротьби за свої цілі і перемогу. Воля до перемоги, до влади – основа національного характеру;

- надає значення національному товаришуванню, національній дружбі».

С. ГОРОДНИКОВ

«Отже, живий організм України, живий український характер ставимо на перше місце. Все є доцільне, що служить силі українського організму. Від початку яким є, що тільки доцільність фізичного збереження раси може бути підставою розуміння державності. Не є першим обов'язком живого організму – загинути, а лишень не датися загинути, вийти з небезпеки оборонною дорогою. Тому, коли хтось говорить про українську державність, то перше питання, що йому поставимо, буде: як уявляє він господарку не тільки духовними вартостями України, але її фізичними силами, її людським матеріалом. Не можна прикриватися тим, що українці – це одна з шести найбільших груп населення Європи, отже, завжди ріками крові проложать собі дорогу до перемоги. Цей російський спосіб думання навіть для 150-мільйонної Росії був більш як небезпечний».

Ю. ЛИПА

«Член ОУН – це носій наших великих визвольних ідей, це полум'яний борець за їх здійснення. В нашій Організації немає місця не для тих, хто визнають ту чи іншу філософію, а для тих, хто хотіли б змінювати нашу ідею, хто не здібні захопитися всім своїм еством нашою ідеологією і програмою і за них вмерти, хто не здібні підпорядкуватися твердій організаційній дисципліні... Без ідейно-політичної єдності своїх членів, без їх

революційної дисципліни, наша Організація не могла б ніяк втриматися при житті, а не то ще вести активну зтяжну боротьбу проти такої імперіалістичної машини, як большевицька».

О. ГОРНОВИЙ (О. ДЯКІВ)

«Твердо йти своєю дорогою може тільки нація людей великих характерів. Суспільність безхарактерна, навіть при чужій допомозі, не створить нічого. Завше перекидатиметься від захвату до розпачу, тратитиме голову по перших невдачах, переоцінюватиме силу перешкоди, а не довірятиме власній, хоч би й як «свідома» була свого ідеалу... Великі речі стоять у сім світі твердими характерами, бо й світ сей не є м'який».

Д. ДОНЦОВ

«Люди назагал стають націоналістами не внаслідок сантиментів та сентиментальності – байдуже, атавістичних чи ні, таких, що мають підставу, чи заснованих на міфах; вони стають націоналістами, бо їх змушує до цього реальна, об'єктивна, практична потреба, незалежно від того, наскільки затемненим є усвідомлення цього».

Е. ГЕЛНЕР

Бути патріотом – справа шляхетна і добровільна. Служити народу, працювати в ім'я народу, любити народ не заборониш.

Є люди, які не можуть бачити страждань свого народу, непокірні – які не терплять неволі, які, окрім своєї професійної роботи, хочуть творити народу добро, народу як громаді, а не як дезінтегрованій масі, населенню, які прагнуть для народу слави, величі, процвітання. Вони завжди задіяні у боротьбі за владу народу, відстоюють його власність і безпеку.

Таких людей у суспільстві невеликий відсоток, надто ж коли безвладдя, хаос, криза або наступ реакції, і суспільство не знає, як жити далі, що робити.

Найвужчий егоїзм – любити тільки себе. Гедонізм – жити для власних задовольень.

Народи, які не мали своїх держав і не отримували від них гарантій захисту, стабільності, добра, пристосовувалися до життя в державах чужих народів. В такій ситуації народні маси більше виживали, ніж дбали про свою незалежність.

Націоналісти ж ставили перед собою мету – забрати свою землю від чужинців, здобути і віддати народу його державність. А це означало, що з окупантами спільної мови про власну державу не знайти, її не можна ні виторгувати, ні виголосувати. Націоналістів чекала неминуча боротьба.

Націоналізм у певному вимірі є діяльний патріотизм, патріотизм у політиці.

Націоналіст – людина, яка дбає про добро нації, присвячує себе її інтересам.

Вся сила успішних народів у тому, що вони не тільки люблять свою батьківщину, націю, а й цінують її і завжди готові відстоювати. Українці люблять свою землю, свій народ, але себе як народ не цінують, мало шанують і поважають, за себе не борються. Часто і тому, що ми не маємо досвіду самостійного державного життя, що себе як народ мало знаємо.

У давно сформованих, розвинених державах немає потреби у національно-визвольних рухах, підпільній чи збройній боротьбі. У них націоналізм як енергія нації сконцентрований у діяльності партій всього політичного спектру, розлитий у парламентах, державному апараті, спецслужбах, науково-дослідних інституціях. Там військові –

професійні патріоти, а державні службовці у своїх функціях – націоналісти. І не за окремою ідеологією чи партійною приналежністю, а за організованим умінням захищати національні інтереси. Патріотом у них є кожний громадянин. Націоналістом – кожна політично активна людина.

Для українців сьогодні, коли ще держава не стала сильною, коли нація щойно формується, необхідно вчитися безмежно любити Україну і український народ, здобувати знання й освоювати найсучасніші технології (не просто здобувати освіту, професію), прагнути постійно бути успішним, солідарно, організовано захищати національні інтереси, вміти їх бачити у професійній діяльності, в політичному, громадському, родинному житті, побуті. Необхідно вчитися бути українцем, щоденно себе ним реалізовувати – від знання історії, культури до формування політичної поведінки.

ПРОВІДНИЦТВО

«Найголовніше тут наступне: ніхто ніколи не повинен залишатися без начальника – ні чоловіки, ні жінки. Ні в серйозних заняттях, ні в іграх ніхто не повинен привчати себе діяти на власний лад – ні, завжди – і на війні, і в мирний час – слід жити, постійно оглядаючись на начальника і дотримуючись його вказівок».

ПЛАТОН

«Шлях – це коли досягають того, що думки народу однакові з думками правителя, коли народ готовий разом з ним померти, готовий разом з ним жити, коли він не знає ні страху, ні сумнівів».

СУНЬ-ЦЗИ

«Роль усіх великих ватажків головним чином полягає в тому, щоб створити віру, все одно, чи релігійну, політичну, соціальну, чи віру в яку-небудь справу, людину чи ідею, ось чому їхній вплив був завжди дуже великим. Зі всіх сил, якими розпоряджається людство, сила віри завжди була найбільш могутньою, і не даремно у Євангелії говориться, що віра може зсунути гори. Дати людині віру – це подесятерити її сили. Великі історичні події створені були невідомими віруючими, вся сила яких полягала у їхній вірі».

Г. ЛЕ БОН

«Зазвичай ватажки не належать до числа мислителів – це люди дії. Вони не володіють проникливістю, тому що проникливість веде зазвичай до сумнівів і бездіяльності. Найчастіше ватажки бувають психічно неврівноваженими людьми, напівсхибленими, які стоять на грані безумства. Яка б не була безглузда ідея, яку вони захищають, і ціль, до якої вони прагнуть, їхні переконання неможливо похитнути жодними доказами глузду. Презирство і переслідування не створюють для них враження або ж тільки ще сильніше збуджують їх. Особистий інтерес, сім'я – все ними приноситься в жертву. Інстинкт самозбереження в них щезає до такої міри, що єдина нагорода, до якої вони прагнуть, – це мучеництво. Напруженість їхньої власної віри надає їхнім словам величезну силу».

СТАНОВЛЕННЯ НАЦІЇ (Хто ти, Україно?)

навіювання. Натовп завжди готовий слухати людину, обдаровану сильною волею і яка вміє діяти на неї навіюючим чином».

Г. ЛЕ БОН

«Абсолютизм у першу чергу вимагає від володаря безпристрасності, чесності, відданості своєму обов'язку, енергійності і духовної скромності».

БІСМАРК

«При старих сталих військах генерали грали важнішу роллю, ніж політики. Але в останній війні, коли нація була військом, було інакше. Найнебезпечнішою зброєю на війні є не тяжкі армати, лише здібність (провідників) кріпити серця...»

Л. ДЖОРДЖ

«Коли б Керенський мав хоч би один грам державної відваги, ніколи б совети не отримали для себе всієї влади, а Ленін не дочекався би свого тріумфу».

БІРКЕНГЕД

«Ніякий індивідуалізм українців не сміє вийти поза межі групи, межі звичайності. Провідник українських людей – це їх висловник. Він не накидає їм своїх фантастичних експромтів і не ексцитує екстатичними видивами, як це є в людей номадського кола. І це є традиція провідництва».

Ю. ЛИПА

«...не легко добре провадити людей з такими *складними характерами*, як українці».

Ю. ЛИПА

«Хто готується на провідника, мусить вчитися спочатку бути вірним невеличкому гуртові, бути його патріотом і боронити його честь. Лише ті, що потраплять бути вірними якомусь невеличкому колективові, будуть вірними і великому колективові – НАЦІЇ».

О. ТЕЛІГА

«Уміти йти самому проти всіх, проти існуючої дійсності в ім'я тої, що настає, віра в своє післанництво – ось приклад провідника... Вміти повести маси проти одних і підпорядкувати другим нормам – ось на чім полягає прикмета провідника: того, що вміє командувати».

Д. ДОНЦОВ

«В українському словникові немає українського відповідника для слова капітуляція».

З. КОССАК

«Провідництво – це вимога: сильної особовості, більшого обов'язку праці, більшої самодіяльності й більшої відповідальності.

Провідництво – це розподіл і організація праці, відповідно до здатностей особовості під кутом розвитку всіх сил нації.

Провідництво – це синтез і еманация всіх творчих сил нації для піднесення її могутності та творчості.

Провідництво – це власним прикладом вести, краще організувати й кермувати національно-суспільним життям. Тільки той, хто більше та краще працює, хто почувати

ється до більшого обов'язку й відповідальності, хто краще творить і краще організує життя, хто власним прикладом підносить других і веде, хто проявляє сильнішу особовість – той стає провідником.

Треба нам якнайбільше плекати культ провідництва, авторитет і вартість проводу та якнайбільшу зорганізованість і дисципліну».

М. ОРЛИК

Провід

«Об'єднання, яке не хоче бути засуджене на безчин або розвал, чи стопедування провокацією зсередини, повинно бути злукою людей, оживлених одинаковим, спільним всім духом, з'єднаних на підставі суворого добору, старанного пересіювання».

«...Об'єднання тоді тільки буде міцним, коли буде злукою луччих, не всяких!»

Д. ДОНЦОВ

«Поширена думка, що в проводі може бути кожний, кого виберуть; що політичний провідник це або фахівець, або добрий адміністратор, або спритний бізнесмен. Але такі погляди панують в близьких до розпаду спільнотах. Щоб бути провідником, не вистане перестудіювати конституцію, парламентський правильник. Не вистачить провідникові мати виборчі голоси. Ще щось він мусить мати... Мудреці й пророки, післані Богом Україні, знали добре, що провідна верства, коли вона дійсно є такою, – це зовсім інша порода людей. І розумом, і серцем, і волею високо стоять вони над масою народу, над пересічною людиною».

Д. ДОНЦОВ

«Провідна верства, національна еліта, дбає не лише про заспокоєння потреб даної суспільності, жиючого покоління, але вона втілює і висловлює всі історичні завдання і потреби цілої нації в її історичному ставанні, вона є виявом сили, життєздатності й всіх творчих елементів, удержуючи тяглість проводу, організації кермування і розвитку цілого національно-суспільного життя...»

М. ОРЛИК

«Мірилом вартості проводу є не походження, приміром родова аристократія, не матеріальний стан чи суспільне становище, не сама освіта, але моральна вартість, сильний характер, здібність до продуктивного діяння і праці для добра загалу.

Хто найкраще й найбільше працює для добра нації, той здобуває собі своєю вартістю і здібністю право провідництва, яке накладає більше обов'язків і більше зусиль і більше відповідальності.

Правдивий провід цінує *ідеалізм* і *героїзм*, бо дбає не про свої власні інтереси, але про добро цілості. Силою свого духа, запалу й відданості ідеї, яку приносить, здобуває душі й серця загалу і пориває їх до кращого, нового життя».

М. ОРЛИК

СТАНОВЛЕННЯ НАЦІЇ (Хто ти, Україно?)

Коли шкільництво, школення – це майстерність підготовки і виведення нового покоління у життя, садівництво – мистецтво вирощувати сад, то провідництво – це мистецтво вести народ політичною дорогою. Націю. Не просто керувати, бути менеджером чи організатором, займати першу посаду у державі, а показувати дорогу у невідомому, повному небезпек і загроз майбутньому. Для цього таку дорогу, історичний шлях, треба самому бачити, бачити розумом і серцем, вміти її вибирати серед безлічі привабливих можливих варіантів і вчити народ долати цей шлях.

Не просто показав – і йдіть. А бути пов'язаним з народом духом нації й часу, бути кращим з кращих і, певно ж, бути обраним народом і Богом для такої місії, самому йти попереду, розчищати завали, оминати провалля. Перемагати супротивників. Давати віру, надихати й окрилювати, щоб здолати перешкоди і приходити до все нової обраної мети.

Наша Україна на чотирьохсотлітньому шляху до незалежності мала кілька типів яскравих провідників. Богдан Хмельницький, з усіма рисами вождя, став засновником нації і держави, Тарас Шевченко, пророк, провідник у царині духу, який розбудив народ, Іван Франко – подвижник, який підняв українське до кращих зразків загальнолюдського, Михайло Грушевський, який повернув українцям історичну пам'ять, виокремивши її від бруду брехні, століттями накопичуваної десятками російських істориків, фактично переміг Петра I і Катерину II, переміг інтелектуально Російську імперію і вивів українців на стародавню історичну дорогу. І, очевидно, хоча сьогодні не всім українцям звично і прийнятно – Степан Бандера, який закумулював волю української нації для збройної національно-визвольної боротьби, дав клич безповоротно і безкомпромісно захищати свою націю і державу.

Звичайно, для нації, окрім знакових, переломових моментів, потрібні провідники, провідні люди у щоденному житті, як у державних, політичних справах різного рівня, так і у громадських. Від фахового, морального, патріотичного рівня цих провідних людей залежить життя народу.

Якщо людина найнята на політичну роботу олігархами (а вони у нас часто є великими крадіями), то вона не провідник.

Якщо голова партії викупив партію в активу і платить останньому за націоналістичну роботу, або ж бездіяльність, то він не провідник, а актив не провід.

Якщо провід шукає собі лідера серед відомих, «визначних» людей, то це не партія.

ОРГАНІЗОВАНА МЕНШІСТЬ

«Нація, як усі великі символи культури, це внутрішнє посідання немногих людей».

О. ШПЕНГЛЕР

«...Як швидко такий уряд зложила би жменька одиниць, що мали б впливи в країні, та яких головний мотив при устремлінні привернути якийсь уряд, була б любов влади. Нарід ніколи не домагається уряду, скрізь уряд повстає сам собою. В історії народів

ще ніколи не сталося, щоб нарід підняв початкові кроки для формування уряду. Уряди завсіди установлялися меншістю, що шукала влади, але ніколи більшістю, що шукала охорони».

ВОРД

«Лише сьогодні може хтось уявляти, як істинні носії Духу чи Традиції переслідують людей для того, щоб захопити їх і поставити на відведене їм місце – словом, що вони «керують» людьми, чи мають якесь особисте зацікавлення у тому, щоб встановити та утримувати ті ієрархічні відносини, за яких вони б виступали в ролі незаперечних володарів. Це було б смішно і безглуздо. Насправді основа традиційного поділу суспільства – це більшою мірою усвідомлення нижчим прошарком суті ієрархічних стосунків. Не вищому потрібні нижчі, а навпаки. Суть ієрархії в тім, що в деяких людях реально існує зародок духу, який в інших перебуває лише в стані ідеалу, передчуття, розсіяного зусилля. Тому одних беззастережно тягне до інших, і їх нижче становище – це не зовсім підпорядкування чомусь чужому, а своєму власному істинному «я». У цьому таємниця готовності до пожертви, героїзму, вірності в традиційному світі, а, з іншого боку, престижу, авторитету та спокійної влади, на яку не міг би розраховувати важкоозброєний тиран».

Ю. ЕВОЛА

«Отже, поділ суспільства на маси та на добірні меншини є поділом не на суспільні класи, а на класи людей, і тому не може покриватися з ієрархізацією на вищі і нижчі класи. Ясно, що серед вищих класів, коли вони справді такими є, скорше можна знайти людей, що вибрали «велику колісницю», тоді як нижчі класи звичайно складаються з одиниць недоякісних. Але, в істоті, в межах кожного суспільного класу є маса і правдива меншина. Як ми далі побачимо, наш час характеризується перевагою маси й плебсу, навіть у групах із традицією добору. Отак в інтелектуальнім житті, що самою своєю істотою вимагає і передбачає кваліфікацію, помічається поступовий тріумф псевдоінтелектуалів некваліфікованих, не здатних до кваліфікування і самою своєю психікою дискваліфікованих. Подібно в рештках чоловічої та жіночої «шляхти». Натомість нерідко зустрічаємо сьогодні серед робітників, що раніше могли правити за найкращий приклад так званої «маси», шляхетно здисципліновані душі».

Х. ОРТЕГА-і-ГАССЕТ

«Хто впроваджує у світ і здійснює якусь ідею? Провансальці, демократи і прочі народолобці відповідали – завше народ! Ми відповідаємо – ніколи народ! Народ є для всякої ідеї, чи в її статичному, чи в динамічному стані – чинник пасивний. Той, що приймає. Чинником активним, тим, що несе ідею; тим, де ця ідея зароджується, є – активна, або ініціативна меншість. Називають її різно: «класово свідомий пролетаріат» (в протизвагу до переважаючої маси «несвідомого»), «національно свідомі інтелігенція», «аристократія», «правляча кліка», «тирани» (її політичні твори: СРСР, фашистівська держава, «Unegalitare» або «Füherdemokratie» (Alf. Weber), але – суть цієї меншости та її роля в усіх громадських одиницях та сама. Це група, яка формує, неясну для «неусвідомленої» маси, ідею, робить її приступною цій масі і, нарешті, мобілізує «народ» для боротьби за цю ідею».

Д. ДОНЦОВ

У будь-якій справі, де задіяно багато людей, а тим більше широкі народні маси, є ініціатори, засновники, скристалізовані групи однодумців, часто ідейно споріднені, об'єднані спільним світоглядом, моральними вартостями, люди обов'язково з сильними характерами, самобутні особистості. Саме вони розпочинають той чи інший суспільно-політичний рух, необхідність у появі якого носиться у повітрі, від народних очікувань, чисельних настроїв, обговорень, розмов, дискусій, окремих подій чи явищ, які відбуваються тут чи деінде в регіонах чи на суспільній драбині. Явище визріває, воно потребує своїх виразників, і – появляється організована меншість, яка побачила і визначила, назвала нове явище, тенденцію, що намітилася, зорганізувалася, і, всупереч усталеним, старим законсервованим формам життя, від яких ще не готова відрікатися більшість, долаючи спротив, ризикуючи, вона проривається на нові рубежі суспільного (нас цікавить національного) розвитку.

В українській історії середини XVI століття, після кількох десятиліть мандрів на пограниччю Степу й осілої України чисельних ватаг ухадників із Київщини, втікачів з Волині, Галичини й Поділля волинський князь Дмитро Вишневецький, провідник організованої меншості, узаконює цей вільний, хаотичний рух руського люду – закладає на Хортиці Січ, засновує козацтво і розпочинає новий відлік української політичної історії, яка через 100 років дасть нам Козацьку державу.

У 1845 році у Києві зібралися талановиті українці, це була ініціативна група, нове козацтво вищого, інтелектуального рівня, і утворили Кирило-Мефодіївське братство, написали «Книгу Буття українського народу» – стратегію розвитку України. Через 80 років, у 1918–20 роках, відбувається українська національна революція, Центральна Рада проголошує Україну незалежною державою.

У 1921 році, після трьох років збройної боротьби за втримання української державності, після трагедії української поразки, Євген Коновалець засновує народжену «з **пожеж війни і полум'я вогнів**» Українську Військову Організацію, котра у 1929 році трансформується в Організацію Українських Націоналістів. ОУН 25 років веде збройну боротьбу з трьома імперіалістами: Польщею, тоталітарними нацистською Німеччиною і комуністичним Радянським Союзом. У 1991-му, через 40 років, ця боротьба успішно зреалізовується, й Україна проголошує державну незалежність.

Більше трьох десятиків років (1960–1991) українські правозахисники, нова меншість аристократії духу, вели боротьбу з комуністичним режимом і заклали організації (Українська Гельсінська група, згодом Українська Гельсінська Спілка), які у незалежній Україні стали основою для політичного напрямку національної демократії, нових цивілізаційних вартостей у пострадянській історії.

У сьогоднішній Україні, яка за двадцять років не тільки політично, демографічно, національно віддалилася від Радянського Союзу, яка переживає тривалу економічну кризу, загнивання корумпованої влади, занепад політичного життя, у якій відсутні діяльні, організовані у політичних структурах народні маси, є потреба творення політики нової якості, є широке поле для появи нової організованої меншості, яка побудує сильну процвітаючу державу.

НАЦІЯ І ЕЛІТА

Ієрархія

«Що ліпше – ми чи народ? Народові за нами, чи ми за народом? Ми повинні схилитися перед народом ...але ...під однією лиш умовою і це sine qua non: щоб народ і від нас прийняв багато з того, що ми принесли з собою. Ми не можемо знищитися перед якою б то не було його правдою; наше хай останеться при нас і ми не віддамо його нізащо в світі, навіть у скрайнім разі, за щастя поєднання з народом».

Ф. ДОСТОЄВСЬКИЙ

«Зібрати суспільність під прапор однієї ідеї ніколи не можна через погодження су-перечностей вогню з водою, але – через згуртування тих, які стоять при даній ідеї, і змушення до послуху тих, хто по доброму не хоче її визнати».

Р. ДМОВСЬКИЙ

«Усунути принцип негативного відбору кадрів – просування вверх людей з психологією холопа».

Р. ПЕРІН

Еліта

«Рицарство само по собі є поезія життя».

ШЛЕГЕЛЬ

«Одне стадо – жодного пастуха».

Ф. НІЦШЕ

«Панування над світом належить тим, хто вміє сказати НІ».

ГЕЛЬО

«Шляхетні – вони не для привати жили чи матеріальних благ, а найвище ставили Бога, честь і свою велику справу, над всім дочасним, особистим. Мудрі, знали вони таємні закони розцвіту й занепаду спільнот, проникаючи зором за поверхню явищ, за-слону часу, в їх суть і майбутнє. Мужні – вміли ставити чоло небезпеці і здійснити рис-кові задуми, служити тільки ідеалові, правді своїй, не підлещуючись ні царям, ні юрбі, ні подіям.

Ці три прикмети: шляхетність, мудрість, відвага – три основні прикмети володар-ської кляси... шляхетного не підкупиш, мудрого не обдуриш, мужнього не заляка-єш!»

Д. ДОНЦОВ

СТАНОВЛЕННЯ НАЦІЇ (Хто ти, Україно?)

«Шляхетний муж до всього підходить згідно обов'язку; чинить згідно ритуалу, у словах скромний, у вчинках правдивий».

КОНФУЦІЙ

«В Лакедемоні всякому громадянину соромно сидіти за обідом поруч з боягузом чи боротися з боягузом в палестері».

КСЕНОФОНТ (про звичаї спартанців)

«Кинути щит – найбільша ганьба, тому, кому трапилось таке безчестя, забороняється бути присутнім на священнодіяннях і появлятися на народних зборах, і багато з тих, хто зберіг життя у війнах, закінчили із своїм безслав'ям, накинувши на себе петлю».

ТАЦИТ (про германців)

«Належить вибрати кого-небудь з людей добра і завжди мати його перед очима, – щоб жити так, начеб він дивиться на нас, і так чинити, ніби він бачить нас».

СЕНЕКА

«Візьми собі, нарешті, за зразок чийсь характер і наслідуй йому, – і коли ти живеш один, і коли перебуваєш серед людей».

ЕПТЕКТ

«...Бажання вести інших, «згинати людські душі» на ковадлі свого ідеалу, прищеплювати суспільності «віру у власні сили», «витискати своє п'ятно на дусі народу», «не оглядатися на тих, які проти їх діла», приказувати, з'єднувати, перетворювати укриту енергію мас в кінетичну – ось перша прикмета еліти. Хто цієї прикмети не має, не є проводом».

Д. ДОНЦОВ

«Вільно чи невільно, ідімо в бій. Не постидаймо Руської землі! Ляжмо тут кістьми, бо мертві сорому не мають!»

СВЯТОСЛАВ

«Кидався на Поганих як лев, сердитий був як рись, нищив ворогів як крокодил, переходив ворожі землі як орел, а був хоробрий як тур».

*ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКИЙ ЛІТОПИС
(про РОМАНА МСТИСЛАВОВИЧА)*

«Нехай вічна буде слава, же през шаблі маєм права».

І. МАЗЕПА

«Їх природа від самих першопочатків (полягає) у відважному військовому ремеслі і переконливо свідчить, що вони, відповідно до своїх занять, є передбачливими і мужніми».

*Н. ЯКОВЕНКО
(до характеристики руських бояр
з документа 1416 року. Терен України)*

«Тут, на Волині, буд ест або не ест перемире з Татари, тогди пред ся з коня мало зседаем, а на каждое место мусим в полі бити».

З протесту волинського боярства, 1545

«Терплячи голод і нужду, стоїть він, мов мужній лев, і жадає лише кривавої бесіди з невірними».

Б. ПАПРОЦЬКИЙ (про козацького отамана-князя Богдана Ружинського, XVI ст.)

«Достойними достойная соизидатися і чесними чесная совершитися обиче, і через годних людей годние річи бивають справовані».

Князь КОСТЯНТИН ОСТРОЗЬКИЙ

«У себе вдома він благочестивіший за Нуму, а відвагою не поступиться Ромулу. Єдине, чого йому бракує до інших дарів духа і видатних чеснот, це те, що він схизматик, і якби його вдалося повернути до лона святої матері-церкви, то за ним потяглося б безконечне число люду, настільки багато серед своїх важить його ім'я і авторитет».

ПІЗО (панський легат про Костянтина Острозького, 1514)

«Ми бачимо, що всі, кому ми уподібнюємося, користуються нашою повагою і що всім, кого поважаємо, ми і уподібнюємось або прагнемо уподібнюватися... Повага перш за все є враження, яке одна особа справила на іншу».

Г. ТАРД

«Головна роль знаті, її відмінна риса – це її ініціаторський, якщо не творчий характер».

Г. ТАРД

«Шляхетне походження відрізняється тим, що шляхетновроджений у своїх вчинках більше інших прагне до слави».

ФЕОФРАСТ

«Для англійця джентльмен – істинно шляхетна людина, гідний панувати, чесний, безкорисливий, спосібний піддаватися небезпекам і навіть жертвувати собою для тих, ким він керує; це не тільки чесна людина, але й людина совіслива... Додайте ще чисто англійські риси: володіння собою, постійна холоднокровність, твердість у нещастях, природня серйозність, гідне поведження, відсутність всякої афектації чи чваньковитості».

І. ТЕН

«Цей невеликий відбір видатних людей, яким володіє цивілізований народ і яких достатньо було б знищити у кожному поколінні, щоб негайно викреслити цей народ зі списку цивілізованих націй, складає істинне втілення сил раси. Їм і тільки їм одним ми зобов'язані прогресом, який зроблений у науках, мистецтвах, промисловості, одним словом, у всіх галузях цивілізації... Вивчення цивілізацій показує, що в дійсності тільки дуже незначній групі вибраних ми зобов'язані всіма завойованими успіхами».

Г. ЛС БОН

«Перед нашою молоддю стоїть блискуче завдання – стати батьками майбутнього своєї нації. Хай же ж вона не зрікається цієї честі, виховуючись лише на сірих рядовиків. Нашій масі потрібні провідники в усіх ділянках життя, і хай кожний не підтинає собі добровільно крила, лише старається розгорнути їх якнайширше. Хай пам'ятає, що

СТАНОВЛЕННЯ НАЦІЇ (Хто ти, Україно?)

хто готує себе лише на те, щоб впрягтися до плуга, завжди матиме погоничів, а чи не забагато погоничів мали ми в минулому?»

О. ТЕЛІГА

«Найкращі між хліборобами, найкращі між військовиками, найкращі між інтелігентами, найкращі між промисловцями і т.д.– ось нова українська аристократія».

В. ЛИПИНСЬКИЙ

«Дякую Богові, що маю в собі кров тих, хто створив саму ідею, саме поняття політичне сучасної України; щасливий я, що з кров'ю предків одідичив вроджений, інстинктивний нахил до українства – для боротьби за свою владу на своїй землі, за Українську державу «окрему й суверенну, рицарською дисципліною і вірністю провідників здобуту, на співпраці класів побудовану» всіма мешканцями української землі, «якого б вони не були обряду, мови і племені».

В. ЛИПИНСЬКИЙ

«Ну, де є ті українці? – Ну дайте їх мені! Таких, як мені треба, з якими я міг би говорити і працювати! Де вони є?!..

Нічого українці без мене не зроблять! Скажіть їм це! Як мене не буде, то й України не буде!»

П. СКОРОПАДСЬКИЙ

«Еліта (провідна меншість) є функцією власного народу; її внутрішній зміст і спроможності у великій мірі залежать від його зрілості й розвитку, а провідна роля – від постійного з народом контакту через втягнення найглибших його прошарків у процес активної співтворчості з нею».

М. СЦБОРСЬКИЙ

«І як нація занепадає здебільша через здегенерування її еліти, що кожночасно мусить бути втіленням і найкращим виразником її волі, якщо вона хоче бути елітою, – так і зрушити націю мусить її ж еліта, що віднаходить згублений впродовж десятків літ давній міт та його продовжує. Коли ж еліта – тобто найкращі з усіх соціальних шарів народу – характером слабне, коли вона не вихована, сама не виховується і народу свого не виховує, приходиться занепад нації, залежність від інших націй, що мають здорову еліту».

Я. СТЕЦЬКО

У державах, де на вершині суспільної ієрархії діють сформовані політичні, в даному випадку владні еліти, завжди є успіхи, завжди є гідний рівень соціально-економічних обставин життя для всієї нації, усього народу і завжди є перемоги, досягнення. Тобто такі нації є конкурентноздатні і вони є передовими.

На сьогоднішній день «вісімка» найрозвиненіших країн, яка вирішує долю світу, – це якраз і конкурентноздатні нації, які ведені конкурентноздатними елітами. І Україні необхідно долати присутність у своїй суспільній інфраструктурі «великих провалів», завданих геноцидами в минулому, і сформувати власну еліту, яка спроможна буде конкурувати з іншими елітами в світі, а отже давати для української нації гідний рівень життя.

Тривалий історичний період підневільного розвитку – як у царській Росії, в Австро-Угорській державі, а особливо під тоталітарним комуністичним режимом – призвів до

того, що найкращі з українців були знищені в боях, репресовані (оскільки вони були найкращими, тому що були за визволення народу, за те, щоб була власна держава і щоб у цій державі бути господарями).

Інші ж – найкращі (найздібніші) з українців (їх важко назвати найкращими) стали або колаборантами, тобто стали на службі чужинецьких влад, особливо в період комуністичного знов-таки режиму, коли так звана комуністична еліта потребувала людей не для України, навіть не для Росії чи для іншої нації, а вона потребувала еліти нібито для пролетаріату, який завоює весь світ і здобуде світове панування. Тому оця колаборація була не так на службі Росії, як на службі комуністичного антинародного режиму. І ці українські комуністи також були вистріляні іншими комуністами, потім на черзі були ще більш «комуністичні» комуністи... Кінець кінцем усе звелось до того, що найкращі з українців перестали бути українцями. Вони стали нібито радянськими людьми – комуністами, які працювали фактично проти свого народу, бачачи у ньому тільки радянське населення, навіть забезпечуючи йому свого часу, як частині радянської біомаси, певне животіння – «ковбасу за два двадцять». Тобто ми мали сімдесят даремно втрачених років, і не можна сказати, що це були еліти.

У нас утворилося провалля: не можуть найгірші народити найкращих. Не можуть колаборанти народити і виховати патріотів. Цей процес є тривалий і тому в нас двадцять років відбувається становлення еліт. Посткомуністична правляча верства України, яка, на жаль, не стала на службі української держави в повній мірі, як це зробила, скажімо, литовська чи польська еліти, – на сьогоднішній день не є елітою. Це є правлячий клас, який рік за роком відмирає. На його місце в боротьбі приходять нові – кращі серед українців, які мають врешті-решт здобути гідну владу.

...Так, необхідна робота попередніх поколінь. Якщо, наприклад, в Галичині, яка була Руссю в XIX столітті, зароджувалися спочатку громадські організації, потім партії (бо Австро-Угорщина давала можливість брати участь у виборах), зароджувалися на базі греко-католицьких священницьких родин імущі й освічені прошарки патріотичного українства, то вони тільки впродовж двох-трьох поколінь дали цю енергетику і ту правду українську, яка дозволила сформувати загони Січових Стрільців і полки Української Галицької Армії в умовах розпаду Австро-Угорської імперії. Січові Стрільці виступили за незалежність не тільки Західної України, вони воювали в Армії Української Народної Республіки.

Це був авангард. І цей авангард українського воєвника показав, що він може народитися тільки працею попередніх поколінь: просвітницькою, культурницькою працею. Східна Україна, яка була зрусифікована, все ж таки дала у 1917–20-х роках підготовлену у царській армії чисельну військову еліту, щоправда, дещо з меншою підготовкою політичної і національної свідомості. Військові робили все, що змогли, – владу не втримали Грушевський з Винниченком, які не були державними діячами, не були успішними військовиками, як і Петлюра; вони були журналістами, письменниками, істориками.

Еліта – це не тільки кращі з гуманітаріїв, еліта – це кращі з бізнесу, кращі, в першу чергу, з політики. Тому що в періоди збройної боротьби, творення держав долю нації вирішують не поети і історики. На певному періоді вони дають духовну наснагу, унапрявлення масовим народним виступам – але вирішують долю народу державні діячі.

В Україні бракувало власних державних керівників. Ми тільки зараз, на прикладі власної незалежної державної роботи народжуємо нових державних діячів, які здатні будуть дбати про націю.

Але еліта, – як писав Донцов, – в першу чергу це мудрі, шляхетні і мужні. Мудрих, можливо, у нас є достатня кількість... але, як не прикро, шляхетних і хоробрих мало. Тому що шляхетні не обкрадали б свій народ, не вивозили б гроші в закордонні банки, не грабували б економіки, а працювали б для інтересів народу. Хоробрі здолали б корупцію, антиукраїнську діяльність п'ятої колони, з честю поставили б ім'я України поруч з іменами впливових держав. А так, на жаль, прислугування північно-східному сусіду, прислугування іншим закордонним центрам приводить до того, що наша еліта проявляє вислужництво, стає запобігливою. Вона навіть не еліта – це правлячий клас, який не має тих духовних якостей, які роблять його справді елітним аристократичним провідом, як це є в Європі чи інших авторитетних державах.

Радіослухач: Як ви ставитеся до того, що група українських патріотів пошкодила пам'ятник Леніну?

Сергій Жижко: Пам'ятники представникам тоталітарного режиму або подіям, пов'язаним із торжеством тоталітарного комуністичного режиму, – це є нонсенс в будь-якій цивілізованій державі. Якщо говорити про тоталітарні режими, то пам'ятники Гітлеру в Німеччині давно зняті.

У нас перемогла форма комуністичного тоталітаризму; вона панувала 70 років. Радянський комунізм, будівництво соціалізму задіявали для своєї реалізації один з варіантів фашизму... Це було насильство над суспільством – експеримент із величезними людськими жертвами, невиправданими абсолютно; це було абсолютне насильство над правами людини. Через те носіям того режиму не слід приписувати подячних заслуг. Тому ці пам'ятники мають бути зняті. Вони сьогодні в нас існують як «межові знаки російського комунізму та імперіалізму». Пам'ятники засвідчують: ми тут присутні; СРСР ще не вийшов; ми з СРСР вийшли – а Радянський Союз ще з України не пішов, ми його охороняємо; ви нас визнаєте – отже ви підсвідомо все-таки поділяєте комуністичні цінності і тому ми тут стоїмо. Ми живемо у час влади таких пам'ятників.

Не може бути посилянь на мистецькі вартості того чи іншого пам'ятника. Тому що це не є мистецькі твори самі по собі – вони зображують злочинців. Злочинець може бути втілений геніально на сцені, у літературі, на полотні – але не для пошанування.

Іхні пам'ятники – це записане у камені право чинити злочин над Україною, знак, символ насильства над українським народом і, взагалі, над людством як таким, і над людиною як такою. Тому ці пам'ятники мають бути зняті. ...І не аргумент, що пам'ятник Леніну стоїть десь в Африці, Азії чи в Америці, – щасливі ті народи, які не пройшли крізь диктатуру ленінського типу, крізь тортури енкаведе – вони б тоді добре розуміли, що немає різниці між фашизмом і комунізмом.

Я недавно був у Тростянці Сумської області: дивлюся – стоїть пам'ятник Леніну, а десь за двадцять метрів позаду будується каплиця (уже завершується, така висока – у формі дзвіниці). Ленін же не святий, щоб стояти поруч церкви. Як можна будувати церкву, не знявши Леніна. Ідемо до християнства, не розпрощавшись із комуністичним минулим. Богорець, церковвинищувач Ленін і дзвіниця – два пошанування для одного народу, це є типове, наочне пояснення того, чому ми погано живемо; чому ми неправильно голосуємо; чому у нас немає еліти; чому у нас немає національної політичної культури і свідомості.

Ось відповідь – поки стоїть Ленін та інші ідоли тоталітарних радянських режимів на площах і вулицях українських міст, до тих пір ми будемо погано жити. До тих пір ми будемо як манкурти, в безпам'ятстві блукати 40 років по пустелі. Тому що вони, ці боввани, нас не пускають у майбутнє.

Дуже важливо – щоб зняти ці пам'ятники: спокійно, вдень, за домовленістю із владою, без істерики, звезти їх у окремий Парк тоталітарного періоду, щоб вони не заважали нам жити.

Були й інші питання, наприклад – «хто винен?». Хто не звершив елітарного рівня зусиль для того, щоб Україна прорвалася в успішне майбутнє?

Я думаю, що ми змарнували 15 років тому, що голосували за перших двох президентів. По-своєму ці люди розумні і мудрі (Кучма і Кравчук), як могли, виконали свою місію... Але в них не було висоти відповідальності, мужності, хоробрості і шляхетності для того, щоб вирішити докорінно питання влади; питання суспільно-політичного устрою; питання реформ – не дати розграбувати державу; створити такий управлінський апарат, який би забезпечив порядок, законність, успішні реформи і приватизацію. І тому у нас добрі наміри закінчилися поганими справами і маємо те, що маємо.

Це була не елітна політика. Зараз ми тільки пробуємо вийти на нові етапи розвитку, і виростають нові покоління, нові представники – вони вже значно шляхетніші в своїх намірах; вони патріотичніші в своїй державницькій і національній свідомості. Але, з іншого боку, не проявляється достатньо духовно-вольових якостей і шляхетності, аби поставити державу на службу нації.

...Державний апарат і тіньова економіка висотують сили народу. Було запитання про запровадження «державного націоналізму» – не може бути нав'язаного державного націоналізму. Не може держава оголосити, що націоналізм – це є політика держави; що ідеологія націоналізму зобов'язує кожного громадянина бути націоналістом. Це неправильний підхід.

В Україні має бути національно-державницька політика, яка спирається на давні українські духовно-культурні вартості; яка спирається на такий ідеал, який би змобілізував українську націю для здійснення необхідних соціально-економічних і політичних перетворень, – тоді це і буде, за великим рахунком, націоналізмом. Немає значення, який президент, яка Верховна Рада, які політичні партії це будуть здійснювати. Та якщо матимемо національний результат – це і буде націоналізм. Громадянство не перешкоджає нації; нація – також є громадянством. Але вона повинна бути – нація. Якщо її не буде, то і громадяни – як такі – нічого не вирішать, і громадянське суспільство не відбудеться.

Радіослухач: Яка суттєва відмінність між поняттями «еліта» і «національна еліта»?

Сергій Жижко: В даному випадку йдеться не просто про обдарованих людей, які мають здібності добре вчитися чи добре працювати. Тому що у нас було дуже багато людей із «червоними дипломами», із золотими і срібними медалями, кандидатів і докторів наук, але всі ці люди працювали на чужі проекти: на СРСР, сьогодні вони у кращих лабораторіях, виробництвах, університетах на Заході... Тобто мова йде не просто про здібних і обдарованих людей, а про «владну еліту», яка володіє духовними і діловими якостями, аби успішно здійснювати національно-державницьку політику саме для України, а не для інших держав, захищати національні інтереси, визначати їх і впроваджувати. Юрій Липа говорив, що **«не легко провадити людей з такими складними характерами – як українці»**. І з іншого боку, Павло Скоропадський свого часу казав: **«Ну, де є ті українці? Ну дайте їх мені: таких – як мені треба, з якими я міг би говорити і працювати. Де вони є? Нічого українці без мене не зроблять – скажіть їм це! Як мене не буде – то й України не буде!»** Драма цих слів в чому? В тому, що сам Скоропадський не міг здійснити задуманого, бо його оточували невідповідні люди і не появились такі, на яких би він міг спертися.

Україні потрібні українці. Але не просто українці з народження, які мислять по-комуністичному, чи проросійському, чи які взагалі народжені українцями, а не дбають ні про Україну, ні про державу і голосують за антиукраїнські партії або зовсім не ходять на вибори. Потрібні свідомі українці – ті, які вміють ними бути, які вміють правильно голосувати, які вміють підтримати в змаганнях за інтереси нації гідних людей.

І тільки тоді, коли народ обере, навчиться обирати, зупиняти свій погляд на гідних людях, тільки тоді може бути майбутнє України. Адже дивляться один на одного в очі і один одного не бачать, бо ж не вміють побачити тих, хто справді може захищати національні інтереси. А голосують, обирають і підтримують тих, хто їх купляє дешево, хто обманює, маніпулює суспільно-політичною свідомістю, приходять до влади і грабує вже по-крупному.

Українцями втрачений інстинкт бачити своїх кращих. А як не бачать своїх кращих, то отримують ніяких або отримують чужих, які не дбають про тих, хто за них голосував і хто їм дав владу.

В тому і є проблема, що найкращі не можуть пробитись до влади, а народ не вміє їх побачити. І тому виходить, як сказано в Писанні, що **«коли незрячий провадить вперед сліпих, то вони обоє впадуть в яму»**. Рано чи пізно український народ обере тих, хто здійснить гарантію майбутнього поступу і розвитку української нації. І це буде та влада, яка вирішуватиме всі історичні завдання, які стоять перед майбутнім України.

В час, який ми зараз переживаємо, суспільство вже мало впливає на боротьбу між провідними політичними фігурами і політичними силами у верхах, на вершині владної піраміди ведуть боротьбу невеликі групи. Це фінансові групи, пов'язані часто із спекулятивним та тіншовим капіталом, і групи, пов'язані із професійною політичною верхівкою, які борються не стільки за інтереси і добро народу, скільки за те, щоб втриматись при владі і збільшити свої повноваження.

Відсутність співпраці між ключовими фігурами, відсутність консенсусу і вміння поступитися власними інтересами в ім'я інтересів держави і нації – все це приводить до того, що розв'язки немає. Але така розв'язка обов'язково наступить. Майдан показав, що народ може вказати владі, що їй робити.

ОРДЕН ЯК КОНСОЛІДАЦІЯ ЕЛІТ

«Засаднича вимога, ставлена до членів Ордену, – одна: та, в ім'я якої він постав і неодмінні додатки, що загально для всіх впливають з одної засади; та тут не можна механізувати цілості життя кожного члена Ордену, брати все механічно під один шаблон, бо кожний член Ордену – це окрема індивідуальність і індивідуальність не пересічна. Не можна накидати, напр., аскетизму, бо це не є критерій добору... Зрештою, члени націоналістичного Ордену – це ніякі сумні аскети-песимісти, зневірені життям люди, навпаки – це радісні творці життя, діти весни».

Я. СТЕЦЬКО

«Ясна річ, що отак всеціло віддатися ідеї може тільки меншість, тому «ідеєю Ордену є активна меншість», тому «це не рецепта для масового вжитку». І не закладається

Ордену, як закладається партію. Орден твориться. Не після згідного уложення партійної програми постає Орден. Елементи глибин душі єднають членів Ордену. І не «вписується» до Ордену, не «вибирається» його, бо не може вибирати безкомпромісовий борець безкомпромісових шляхів змагання, бо нутром своєї душі він є органічно зрослий з Орденом».

Я. СТЕЦЬКО

Ганна Короненко: Сьогоднішня наша передача буде присвячена темі «Орден – як одна із форм консолідації еліт». І саме про ордени в Україні, в українській політиці та й взагалі у світовому контексті ми будемо сьогодні розповідати слухачам.

Сергій Жижко: Орден – це є об'єднання людей у структуру іншого типу, ніж партія, громадська організація чи товариство, оскільки він переслідує іншу мету. В ордені члени добровільно беруть обов'язки на все життя. Тобто членство довічне – цього вимагає віддане, жертвоне служіння певній ідеї. Якщо релігійний – то це, наприклад, чернечі ордени в католицькій чи греко-католицькій церкві. Чи постриг у чернецтво в православ'ї. Довічне членство якраз показує, як людина, відрікшись від світського життя, вважає за необхідне служити Богові, поширенню Божих істин, певних етичних, моральних і інших цінностей християнства і, фактично, займається тільки цим.

Членство у світському ордені закрите, тобто таємне. Ця закритість не свідчить про антисупільність намірів чи діянь підрозділів структури, приховування чогось небезпечного для громади, держави. Закритість вимагає збереження чистоти ідеалів, забезпечення невтручання у діяльність некваліфікованих, сторонніх, заангажованих осіб, які б через свою некомпетентність чи упередженість не завдали шкоди справі ордену. Орден не звітує перед суспільством про виконання своїх програм і не потребує громадської оцінки ефективності, результативності своєї роботи, він не просить підтримки у суспільстві для своєї діяльності, не потребує голосування за своїх членів. Орден сам ставить для себе, кожного свого члена зокрема, високу міру відповідальності служіння ідеї, ідеалам і сам судить про міру їх виконання. Орден, за апробованими критеріями, обирає осіб, яким пропонує служіння цінностям і засадам його діяльності. До нього не вступають люди з вулиці, прийшовши із заявою та анкетними даними на заклик приєднуватися, як, наприклад, до партії.

Принцип закритості праці ордену неспівмірний з таємною діяльністю політичних організацій чи криміналу. Підпільні політичні організації таємно діють тому, щоб державні органи, які зобов'язані їх виявляти, не зменшили кадрового потенціалу і не перешкодили здійсненню політичних, військового типу акцій, інших намірів. Такі підпільні організації створюються для боротьби з окупантами, колонізаторськими режимами, мають характер національно-визвольних або ж збройного опору рухів.

Не до порівняння з діяльністю орденів чи політичних підпільних організацій таємність життя організованого кримінального світу, члени якого також на все життя прив'язані до шахрайства, бандитизму, розбою і грабунків і який цілі власної наживи реалізовує через утаємничену від правоохоронних органів діяльність, через прийнятих до кримінальних груп професійних злочинців, «злочинців у законі».

Звичайно ж, історія нам дала приклади і світських об'єднань. В середні віки були створені рицарські ордени, і рицарство займалось не тільки питанням розширення територій, завоюваннями. Дуже часто воно мало місію поширення того ж християнства і

певних цінностей, пов'язаних із організацією суспільного життя. Відомі також організації духовно-політичного спрямування, які своєю метою ставлять етичне вдосконалення людини, етичне вдосконалення суспільства, а – отже – консолідацію людей, які займаються такими програмами, таким покликанням у тій чи іншій організації. Відомі, наприклад, такі організації, як масонські ложі, де об'єднуються люди за подібною метою і з певним концептуальним баченням того, яким має бути суспільство, світ в цілому.

Таким чином, ордени – це об'єднання людей на добровільній основі, з одного боку; з іншого боку, на зобов'язуючій основі – на ціле життя. Часто членів орденів об'єднує і те, що вони відмовляються від майна, від різних особистих інтересів, навіть приватного життя, і займаються тільки тією метою, заради якої вони об'єднані.

Ігнатій Лойола, засновник ордену Єзуїтів, свого часу зазначав, що **«наші вчинки мусимо робити більше з любові до Бога, ніж в надії на нагороду чи зі страху перед карою»**. І якщо говорити про світські ордени (наприклад, національні), то в тому розумінні можна сказати, що наші вчинки мусимо більше робити з любові до України, до народу, до своєї нації, ніж в надії на нагороду чи зі страху перед карою.

Дмитро Донцов, оглядаючи тему орденів, зазначав: **«Статут партії складається з передискутованих параграфів; статут Чину (тобто ордену) – з догм віри. Партія основана на програмі – чин (тобто орден) на світогляді. Партії змінюються і пристосовуються – чин зі свого шляху не збочує... Задивлений в далеку мету, виступаючи проти цілого гріховного світу, числячи на малі сили вірних, Орден звертає особливу увагу на мораль своїх відділів, до яких не приймаються без стажу першого-ліпшого, з вулиці... Важливою рисою членів Ордену є їх ідеалізм. Думаючи про свою мету, він мусить накласти на своїх членів ряд суворих правил, відцуратися всього світського»**.

Донцов продовжує вже в іншому місці: **«Вимога об'єднання – не самоціль. Об'єднання потрібне лише, щоб удесятерити ударну силу загалу, збільшити її відпір. Це – питання якості матеріалу, з якого ліпиться об'єднання і який його ліпить. Зліпити його можуть лише нові люди – яких воля, думка і готовність до діла є магнітом, що до нього тягнуться не раз проти волі людські стружки. В ролі цього магніту все з'являється меншість, гурт. Він витискає свою печать на думці і волі маси. Він – організований не в партію, не в «об'єднання», а в карний Орден – веде ту масу. Він надає їй незнану доти енергію і силу! Бо енергія народу – це функція не лишень числа, але інтелектуальної і моральної вартості проводу»**.

Якщо продовжити ці думки, то сила і якість влади – яка може гідно репрезентувати народ, захищати його інтереси – може бути сконцентрована в невеликих, відібраних групах людей, які ставлять своєю метою посвяту служіння своєму народу і своїй нації.

В історії України були товариства й організації, не чисельні, але які справили великий вплив на подальший розвиток України. Це, наприклад, Кирило-Мефодіївське братство. Це не був класичний орден, але прообраз організації орденського типу, тому що вона тільки зароджувалася. Але її творці були найвидатніші на той час геніальні українці, які, знайшовши один одного в місті Києві, за короткий відтинок часу (1845–47 роки) вирішили створити «Братство», метою якого був подальший захист і розвиток українського народу. У той час засновники «Братства» бачили благо для українства в усуненні царського самодержавства і вільне життя у федерації слов'янських народів Європи. Питання ставилося так, щоб розкріпачити Україну і зробити її у кінцевому результаті вільною.

Відомо, що були в Україні й інші, релігійні, православні організації. Зокрема, «Львів-

ське братство», «Луцьке братство» й інші братства, які захищали інтереси православ'я, фактично в нерівному протистоянні з поширенням католицизму на українські землі.

Ганна Короненко: Пане Сергію. Скажіть, будь ласка, чи є суттєва різниця на території України між орденом і братством? Чи у нас просто ті самі ордени називали братствами? Тому що, пригадуючи історію України, мені зараз на думку не спадає жоден орден. Тобто жодне угруповання, у назві якого було б слово орден.

Сергій Жижко: Братства були релігійними організаціями, і, оскільки релігія пронизує життя людини, родини і громади з народження до смерті, а активісти цих братств були постійно діючими активними членами, то це була орденського типу і світського характеру організація – вона мала захищати інтереси православної громади. Але якщо розглянути ХХ століття, то українці створили Організацію Українських Націоналістів.

Це була організація не чисельна (якщо взяти, наприклад, на передвоєнний час: до восьми тисяч членів ОУН у всій Західній Україні), але вона складалася з людей, які склали присягу (тобто присягу): віддати своє життя – або перемогти, здобути українську державу – або загинути в боротьбі за незалежність України. Ця організація була сформована на нелегальних засадах, діяла в умовах підпілля таємно, вона не була черговою організацією бойовиків. ОУН була організацією національно-визвольного типу, яка додавала до своєї діяльності дедалі більше духовно-національних і політичних характеристик, мала орденський характер в тому, що люди настільки перейнялися світською ідеєю, в даному випадку національною, наче в релігійному, я б сказав, навіть фанатичному наснаженні. Вони перейнялися ідеєю здобуття незалежної України і визволення української нації, а також створення оновленого українського суспільства, якого ми ще не мали, народження воскреслої, вивільненої української людини. Такими вони самі ставали у боротьбі.

Цей невеликий гурт людей дуже ефективно діяв, адже члени ОУН повністю присвятили себе боротьбі, – поставивши справу визволення України вище своїх особистих, родинних, меркантильних інтересів. Вони не виборювали ні влади, ні грошей, ні посад, нічого особистого. Як співається у націоналістичному гімні: **«Не треба нам ні слави, ні заплати, Заплатою нам – радість боротьби...»**. Вони виборювали незалежність України і робили це з повною свідомістю небезпеки і самопосвятою, обґрунтовуючи свою позицію благородною, великою ідеєю. В Організації було відомо, що за членство в ній поляки судили, саджали у тюрми і катували, гестапо розстрілювало, а НКВД робило все теж з особливою жорстокістю і (у кращому випадку) відправляло на 25 років у Сибір на каторгу.

Ось як Ярослав Стецько писав з цього приводу: **«В ім'я чого ж діють члени еліти? Що виповнює їхню свідомість? Ідея Нації. Вони змагають за її здійснення. Оце змагання виповнює їхню свідомість і воно її єднає в єдиний суцільний гурт. Ідея їх єднає – а ніякі пов'язання... шнурочком. І саме це становить суть націоналістичного Ордену»**. І далі: **«І ти бачиш у реальному житті спаяний великою ідеєю фанатичний гурт людей, що без озву й скарги йде крізь темряву сьогоднішніх днів. І ти бачиш, що він уже давно є реальним фактом. Якщо б його не було – ти міг би тужити за ним, коли б в тебе не було настільки сили, щоб стати початком його ядра»**.

Ця цитата підтверджує те, що українці зуміли створити національно-визвольну організацію орденського типу, яка допомогла народу здобути свободу і державу. Хоча вся організація в краю пішла, на превеликий жаль, під землю. Тобто майже всі члени загинули в збройному підпіллі проти більшовицького комуністичного московського імперського режиму. Нечисельні одиниці, з гідністю пройшовши сталінське слідство,

вживши у нелюдських умовах комуністичних концтаборів, десятиліттями переслідувані доблесним кагебе, стали у перші ряди демократичних перетворень, задавали національну, самостійницьку унапрямленисть українському патріотичному рухові у кінці 1980-х років. Вони, звичайно, щасливі, що своєю біографією пройшли шлях до незалежності України, живуть у власній державі, за яку боролися. Але не мають державного визнання і часто без гроша, без родини, державної підтримки, ліків спокійно і самотньо вмирають, виконавши свій обов'язок до кінця.

Ганна Короненко: Пане Сергію, доки радіослухачі телефонують, ми можемо продовжувати.

Сергій Жижко: Слід казати про організації, які були створені не українцями. Для прикладу, я зачитаю цитату із Солженіцина, який спирається на відповідні джерела. Ось вона: «**В тому ж 1889 Ахад-Гаам для об'єднання тих, хто відданий відродженню єврейських національних почуттів, створив лігу – чи орден, як його називають, «Бней Моше» – («Сини Мойсея). Статут його «був подібним на статuti масонських лож: при вступі давалась клятвена обітниця виконувати в точності всі вимоги статуту... В маніфесті ордену оголошувалось, що «національна свідомість має примат над релігійною, індивідуальні інтереси підпорядковуються національним, і вимагалось поглибити почуття безмежної любові до єврейства, вище всіх цілей руху».** Цей орден, в якому примат національної свідомості над релігійною, де індивідуальні інтереси підпорядковуються національним,— виконав велику роботу, в тому числі з визволення єврейства, а також створення незалежної держави Ізраїль. І, напевно, він і сьогодні продовжує свою діяльність.

Але я хочу підкреслити, що якраз українські організації, в даному випадку Організація Українських Націоналістів,— також мали примат національної свідомості над релігійною свідомістю, відповідно всі члени цієї організації, будучи віруючими людьми (наприклад, православними чи греко-католиками), тим не менше свою релігійну віру доповнили вірою національною. Тобто вірою, яка мала б так служити українцям, щоб дати можливість створити їм не тільки незалежну державу, а й забезпечити розквіт української нації поміж націй світу.

1-а радіослухачка: Мене зовут Людмила. Я живу в Києве. Я знаю, що у нас на Україні є масонская ложа и что туда входят известные бизнесмены, политики, деятели литературы, культуры, науки. Но я не вижу никакого результата их работы. Чем они занимаются? И какой их реальный вклад в развитие нашей Украины?

2-га радіослухачка: Добрий день всем! Валентина, Киев.

Пани Анна, спасибо за гостя. А к пану Сергею такой вопрос: вот я до сих пор не могу понять – за что наш президент Виктор Андреевич наградил орденами Колесникова и Кивалова? Вот почему не меня и миллионы других, которые стояли на Помаранчевом майдане?

Спасибо!

3-й радіослухач: Зараз у нас, на жаль, немає в Україні нашого українського ордену. Але він вкрай потрібний. Слухачі мають рацію, що на території України діють сили, які нашу Україну знищують.

І нам потрібно створити такий орден, щоб Україна була сильною і могутньою. Люди, які готові віддати за ідею абсолютно все, у нас є.

4-й радіослухач: Річ у тому, що наша Україна все-таки православна християнська держава. А ОУН – особливо у Галичині, були греко-католиками. Греко-католиками стали

через насильницьке покатоличення поляками. Як їх не можна було окатоличити – то вони створили греко-католицьку церкву.

Сергій Жижко: Пані Людмила не бачить результатів діяльності масонських лож в Україні, хоча визнає, що вони вже діють.

Специфіка масонських організацій в тому, що вони ведуть свою роботу закрито і ніколи не оголошують: ось це зробила масонська ложа «Північна Зірка» чи «Південний Хрест». Тобто – члени цих організацій вважають, що вони знаходяться поза політикою, поза економікою; що вони не впливають і не мають мети впливати на уряд, парламент, політичні партії і виборчі кампанії, а тільки вдосконалюють морально-етичні якості своїх членів, і вдосконалення цих людей відбувається в закритому режимі спілкування при спеціальних процедурах засідань масонських лож. А вже ці члени, які морально вдосконалилися і піднялися вище інших людей у своєму внутрішньому духовному й етичному вимірах, мають право брати участь у політичних партіях, громадських організаціях, у владних інституціях. Ставши вдосконаленими, вони мали б фільтрувати, чистити негативи суспільного життя в своїй професійній чи політичній діяльності.

Але наскільки вони фільтрують? Нам важко помітити. У нас забруднене суспільно-політичне життя. Чи важко відфільтрувати? Думаю, нелегко.

Результати непроглядні. Складно оцінювати невідому нам діяльність. Можливо, члени лож задоволені результатами своєї праці. Адже вони впливають не на тактичні зміни біжучої політики, а на стратегію багаторічного розвитку. Ми знаємо, що у 1990-х роках за президентства Леоніда Кучми був заснований «Орден Святого Станіслава». В цьому ордені були представники наших правлячих еліт, адміністративно-правоохоронна верхівка. Насільки ці люди вдосконалилися: жили безгрішно, не займалися тіншовою економікою, корупцією і були гуманітарно-проукраїнською організацією, мені судити важко. Бо звітів про таку діяльність ніде не було опубліковано. Мало заснувати структури, важливо наповнити їх шляхетними людьми і роботою. Інакше всяка закрита діяльність може перетворитися на прообраз мафійності, корисництва, а то й антидержавності.

Масонські організації не публікують звітів про свою роботу. Вони вважають достатнім те, що принципи, які об'єднують людей, є настільки корисними для суспільства, що члени завжди роблять тільки позитивну роботу.

Пан Григорій Сащенко сказав, що було чимало спроб політиків, громадських діячів діяти для блага України, але їх зраджували свої ж. Зрадили Мазепу, за доносом було розгромлене Кирило-Мефодіївське братство. Це питання переплітається з іншим: в Україні ордену немає і його потрібно створити.

Я думаю, що було б добре, коли б в Україні діяли ордени українського національного характеру, які базуючись на високогуманних принципах, високоцивілізаційних ідеалах, разом з тим дбали про розвиток української держави і захищали національні інтереси. На жаль, у нас патріотичні громадські утворення: козацькі, військово-професійні, що складаються із колишніх правоохоронців, ветеранські і громадські організації є малодіяльні.

Малодіяльні, тому що люди, які їх засновують, не кладуть в основу діяльності цих організацій велику ідею. Вони беруть за мету вдосконалення тих чи інших процесів, взаємодопомогу, благодійність, яка скоріше нагадує викуп гріхів. Але цього замало.

СТАНОВЛЕННЯ НАЦІЇ (Хто ти, Україно?)

Для того, аби допомогти Україні, яка зараз є структурно (як структура нації) дуже слабка, незбудована, навіть не сформована, і державна організація наша до кінця ще не усамостійнилася, потрібне об'єднання надпотужне, з людей ідейних, які головною метою свого життя ставлять служіння українській нації.

Пані Вікторія заторкнула тему, що ОУН була орденом, але там були в основному греко-католики. Це не зовсім так. Добре, що були греко-католики, бо саме ця церква, створена у кінці XVI століття під тиском поляків, які не могли Галичину і Волинь покатоличити, створена для поглинання православ'я і автентичності Русі, у XX столітті виявилася чи не найбільш проукраїнською структурою. Ця церква взяла на себе місію сприяти творенню української нації у національно-культурницькій площині. Православ'я в Україні, контрольоване Росією, не мало такої можливості. Якби ще й Українська Православна Церква здійснила такі зусилля у XIX – на початках XX століть, як Греко-католицька, ми мали б державність вже у 1920-х роках. Більшовизм би в Україну не пройшов. ОУН діяла, як ви знаєте, і на православній Волині, і на православній Буковині, і, фактично, членство ОУН не надавало значення – хто до якої церкви належить. Вони ходили в ті церкви, до яких ходили їхні предки. Галичан греко-католиків було багато в підрозділах УПА на Волині і це не заважало їм діяти серед православних.

Без боротьби ОУН у 1940–50-х УРСР, можливо б, не вийшла із Союзу, а Білорусь тим більше, Л. Кравчук і Л. Кучма не були б президентами України, а О. Лукашенко і поготів.

Якби визвольної боротьби не було, то не дбали б про державність всі – від Львова до Донецька; і ми, Україна – кілька губерній, опинилися б у складі Російської Федерації. Вже наші діти і внуки думали б, як здобути українську державу і як стати вільними? І вони б клали свої голови за самостійну українську державу.

А так... ми її вже маємо. І наше завдання – наповнити її добробутом, національним українським змістом, вивести нашу державу на повноцінний європейський рівень життя. Наш обов'язок пам'ятати про борців за незалежність і шанувати їх.

НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ

(Українсько-російські стосунки)

ВИТОКИ УКРАЇНИ

«Вплив землі на життя народів не підлягає сумніву. Народ без території це покруч... Назагал територія і земля це природні передумови для нормального розвитку народу, особливо ж у добі етногенези... народ занепадає, коли він втрачає землю».

О. БОЧКОВСЬКИЙ

«О незрівнянна руська земле, якою тільки красою, багатством ти не наділена: багатьма озерами прозорими, ріками і джерелами, горами крутими, пагорбами високими, дібровами пишними, полями зеленими, звіриною різною, птицею незліченною, містами великими, селами дивними...»

М. НЄЧКІНА

«Хто України закоштує, той вже остатися в ній мусить, бо тягне вона кожного народу людину, як магнес залізо. Причиною тому *genius loci*: що Україна положення своє має під веселим небом, в повітрі добрім, в землі так родючій, що кличе вона і всіх приваблює до себе. І сміло можу до України пристосувати слова Павла святого, взяті від Ісаї: ані око не бачило, ані ухо не чуло, ані в серце чоловіче не увійшло те, що Господь наготовив там в Україні тим, що його люблять... І оця прекрасна Україна покарана тепер за гріхи свої, і в пусті поля обернена через оспалість та недбальство наше... Причина того така сама, як в Содомі і Гоморі: велика обильність хліба, в якій правили і тучились люди українські, а нажерті, стали противитись Господу. За що Бог, порушений гнівом на них за їхні незносні і мерзкі поступки, знищив їх державу, і розкоші їх, а самих, в неволю до рук поганських віддавши, обернув Україну на пару сот літ дощенту в пустинню».

Й. ВЕРЕЩИНСЬКИЙ

«Звичайно, вже ця «соціологічна» селянськість українців (отже: вже сам *факт*, що ми були на певному відтинку історії майже в повному розумінні *одноверстовою* нацією) відбилася на *вдачі* українця, але ж до цього долучується ще інший момент: чисто *духового* пов'язання зі землею, – дуже зрозумілий, якщо пригадати, що ту землю, яка нас годувала, треба було боронити, і ми знаємо вже, якою дорогою ціною

НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ (Українсько-російські стосунки)

приходилося боронити її в умовах «межових ситуацій». Українця з рідною землею зв'язало не тільки його хліборобське – дуже поширене – зайняття, а й кров оборонців. Земля для українця набрала певної мітичної й містичної, якоїсь легендарної таємної життєдайної сили».

В. ЯНІВ

«Українські землі від камінної доби – це край великих торговельних шляхів і культурних впливів».

Ю. ГОТЬЄ

«Світлий малоросійський ландшафт, з нескінченним, ніколи не затьмареним краєвидом, з цілим морем тучного колосся, з прозорою, тихою річкою, і все це зігрите жарким, але ніколи не жагучим промінням сонця...»

Д. УШИНСЬКИЙ

«Степ в нашій історії, як був, то дуже в малій мірі феноменом естетичним, але переважно тим елементом, що постійно держав українську людність у *фізичній і психічній напруженості* протягом довгих віків».

П. ФЕДЕНКО

«Річкова мережа формує одність території, її торгівлі, влади, звичаїв, врешті мови й релігії. Ріки формують групу людности на Україні впродовж тисячоліть. Сітка внутрішніх доріг української території достосована до мережі рік, до переправ, бродів і гирл. Як у біології індивідуальність зародку починається від пульсування окремої системи обігу крові в безформній плазмі, так духовний організм починається на Україні від пульсування мережива річних і зв'язаних з ними суходолових доріг. І це пульсування аж донині оформлює значення української території і зариси її духовности».

Ю. ЛИПА

«Цей підхід значною мірою збігається з версією націогенези, запропонованою західними «етніцистами», зокрема Е. Смітом, Дж. Армстронгом, П. Брассом, І. Лисяком-Рудницьким та ін. Їхні аргументи в узагальненому вигляді зводяться до таких положень:

1. Нації утворюються не «з нуля», а на основі етнічних спільнот, реальних чи «сконструйованих», «винайдених» і т. ін.

2. Етногенеза пов'язана з націогенезою через певні елементи культурної тяглості (символи, міфи, традиції).

3. Ці елементи культурної тяглості якісно змінюються, особливо в період націотворення, коли вони набувають інструментального значення.

При цьому на *аналітичному* рівні поняття «етнос», «етнічна група», «етногенез» відокремлені від понять «нація» і «націогенеза».

Г. КАСЬЯНОВ

«До формули окреслення української раси треба взяти первні, що існують. Отже: геополітичні прикмети української території, рік і морів, історія українських торговельних трактів і вузлів, зродження осілого людського життя в цих країнах і розповсюдження спочатку головного первня – месопотамського, далі злиття еллінського, в загальному закінченні формування раси готами і врешті устійнення її великодержавністю, релігією

і розмахом культури й цивілізації. Далі треба зазначити вартість домішок і історичну селекцію типів расової активності. Врешті, до формули української раси належить історія ідей її еліти, бо ці ідеї були духовними подіями, що формували расу».

Ю. ЛИПА

«СОЦІОПСИХІЧНІ СКЛАДНИКИ УКРАЇНСЬКОГО ХАРАКТЕРУ тісно пов'язані з етнопсихічними. Структура української нації складна. Це чотири типи: нордійський, понтійський, динарський і остійський. ...Соціальні типи описані в працях Ю. Липи, О. Кульчицького, В. Липинського, І. Раковського, Р. Еддика та ін.

1. **НОРДІЙСЬКИЙ ТИП** відрізняється красивою зовнішністю, високим ростом, світлим волоссям, блакитними очима, довгим обличчям з прямим тонким носом, розвинутим підборіддям. Розумова характеристика: витривалість, правдолюбство, сила волі, пильність, любов до порядку, впевненість у собі, розсудливість. Нордієць не терпить в інших розхлябаності, пліткарства, нестриманості у поведінці, галасу; не вміє прощати, не любить сам каятися. Він не швидко знаходить собі друзів, заприятнюється далеко не з кожним. Дуже вибагливий до товариства, до свого оточення, і, коли не знаходить такого, віддає перевагу самотності. Понад усе цінує власну свободу, але більше відданий громадській ідеї, ніж своїй родині. Це тип державного мужа, аристократа, полководця. Він у всьому вивищується над натовпом. Нордійці поширені переважно у Скандинавії, Англії, Бельгії, на півночі Німеччини, у Франції.

2. **ПОНТІЙСЬКИЙ ТИП** (тут вживаю термін Ю. Липи. Інші назви цього типу: середземноморський, меди-теранський) переважно середнього зросту, з темним волоссям, довгим обличчям, вузьким прямим носом, сірими або синіми очима. За характером це творчі натури, закохані в життя, в мистецтво, романтики, революціонери, змовники, ідеалісти. Серед них багато винахідників, талановитих, пристрасних, обдарованих натур, їм притаманне творче горіння, певна нематеріальна духовна енергія, яка формує суспільство. Таку силу мають одержимі непересічні особистості. Вони люблять усе вишукане, яскраві барви, рельєфні форми. Це добрі проповідники, красномовні оратори. Цей тип поширений в Піренеях, на Корсиці, в Сардинії, Італії, Франції, на півдні Балканського півострова і в Північному Причорномор'ї.

3. **ДИНАРСЬКИЙ ТИП** – це люди огрядні, високі, міцно збудовані, сильні фізично. Вони веселі, співучі, люблять свій край, свою садибу, свою хату. Чесні, горді, сміливі, але дуже вразливі, добродушні. Природжені вояки, але воюють і повстають у дуже крайніх випадках. На думку В. Щербаківського, це тип, який витримав усі навали і зберігся через тисячі літ аж до наших днів. Він більше відзначається почуттєвістю, яка не спрямована на перетворення світу, бо динарці віддають перевагу почуттям перед пізнанням і волею. Але за наявності добрих провідників ці люди можуть досягти великих успіхів у розбудові держави. Поширені вони в Альпах, в Боснії, Герцеговині, Хорватії, Албанії, Австрії, Німеччині, Україні.

4. **ОСТІЙСЬКИЙ ТИП**. Повні, круглолиці, з невиразними простацькими рисами обличчя, часто з великим черевом. Досить посередні розумові здібності спонукають остійця пристосовуватися до середовища і не виділятися серед маси. Остієць – це типовий дрібний міщанин, з вульгарними смаками. В усьому намагається слідувати моді, будь то модний одяг, чи модна книжка, чи модна ідея – тобто те, що визнане всіма. Він не вміє панувати над своїми забаганками, завжди розслаблений і нерішучий у вчинках, ніколи не буває твердим і відчайдушним. Остійці не наділені якимись талантами чи одержимі

якимись ідеями. Працюють лише задля грошей, але ніколи не працюватимуть заради ідеї. В них ніколи не спалахує іскра творчого вогню. Ця неспроможність до творчої праці викликає ненависть до видатних індивідуальностей, талановитих перетворювачів світу. За висловом Д. Донцова, наукова праця остійця – це описовий, безсистемний жанр. Звідси – їхня ворожість до будь-якої систематизації чи узагальнення. Для остійця самотні особистості, пророки, вожді, поети, борці небезпечні, бо він великий ледар і задрісник. Самотність його лякає, зате в колективі відчуває себе комфортно, як вівця в отарі. Такі типи можуть бути небезпечними в критичні моменти історії.

Співвідношення усіх чотирьох типів в українській історії не завжди було однаковим. Коли суспільство було цілком ієрархізованим, українці мали свою провідну верству (князівство, боярство, дружинників), яка складалася переважно з нордійсько-понтійських типів. Це була активна верства, що об'єднувала націю, її не могли знищити ні татаро-монгольська навала, ні польсько-литовське панування. Вона брала участь і у формуванні нової провідної верстви в часи козаччини».

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ЕТНОДЕРЖАВОЗНАВСТВА

«Головний антропологічний тип української раси – передньо-азійський (динарський) тип відзначається своєю тілесною пропорційністю і здоров'ям. Є то так званий в біології м'язовий тип (*typus muscularis*), що різниться, скажімо, від травного типу (*typus digestivus*), який переважає в уральсько-фінських народів. Тому піклування тілом і його зручністю були знані віддавна на українських землях, як вияв самої природи української людини».

Ю. ЛИПА

«Те, що в українській психіці відповідає «козацькому ідеалові», виявляє переважно психічні тенденції динарської раси».

П. ФЕДЕНКО

«Найважливіше – це глибинність злиття готської й трипільської психології. Ніякий первень не ввійшов і не ввійде вже так глибоко в духовність підложжя української раси, як готський первень. Він висловився в найбільш людському, найбільш індивідуальному і найбільш вільному в заложенні ритуалі, що має раса, – в ритуалі весілля. Це – містерія, що символізує споєння двох велетенських сил раси – мужеськості й жіночості. Містерія ця має остаточне значення в формуванні раси. Споєні в ній трипільський, готський, а також еллінський первні дають один із найгарніших ритуалів людства».

Ю. ЛИПА

«Про якісь впливи московського народу («великоруси», «царські люди» і т.д.) тяжко говорити. Поняття цього «народу» самі московські історики неохоче розглядають ближче. Кільканадцять урало-алтайських номадських племен без культури й держави підбили київські, а пізніш новгородські культуртрегери в X–XII ст. і християнізували, нав'язавши їм богослужбову мову Києва, кріпацтво (для ліпшого економічного визиску) і назву, що вказувала на приналежність до Києва-Руси («руські»). Монгольське поневолення, що тривало в них найдовше з усіх європейських народів, дало їм спільне глибоке відчуття святости влади, хоч би й найбільш брутальної, а зате презирство до індивідуальности своїх і чужих людей».

Ю. ЛИПА

«Я тепер склав собі уявлення про расові відмінності між українцями і московитами. В українців більше альпійської і динарської крові, у московитів – нордичної і монгольської. Ця відмінність доволі велика. В расовому відношенні московити ближче германців. У мене є ціла серія зображень, які це підтверджують. Українці у більшій частині невисокого росту, темні і круглоголові, без монгольських рис. Московити високого росту, світловолосі і голубоокі, але у них часто зустрічається монгольська форма вилиць, носа і очей. Для цього є історичне пояснення. Московія на початку була областю колонізації Великого князівства Київського. Раніше там жили фінські народи переважно нордичного типу з невеликою монгольською домішкою. Тому основна маса білорусів і великоросів – фінського походження і як наслідок цього ближче до північних німців, тоді як українці ближчі до південних німців».

Г. ГЮНТЕР

«Почати розповідь про Дешт-і-Кипчака, його трагедії варто би з найближчого відомого – з Росії, яка волею долі стала історичною наступницею країни тюркців, але не поспішає погодитися з цим. Хоча дійшло до смішного: в Сибіру живуть тисячі і тисячі монголоїдів, у зовнішності яких нема і тіні слов'янського, але називають себе руськими, розмовляють лише русьязичієм і мають руські імена. Сьогодні навіть справжні азіати в Росії називають себе слов'янами. А слов'ян з чистою тюркською зовнішністю тут мільйони».

М. АДЖІ

«...причиною (другою, бо першою є геополітичне положення на перехресті шляхів) нашої недержавности єсть найбільша в Європі родюча земля і добре підсоння».

В. ЛИПІНСЬКИЙ

«Наша-бо земля протягом довгих століть належала до антично-грецького кола, до кола античної культури Еллади – родовища пізньої культури і Риму, і Європейського Заходу. В цей факт варто вдумуватися частіше і глибше. Наша земля, отже, знаходилася в крузі великої, в своїм універсалізмі неперевершеної, властиво, єдиної культури, до якої належав старовинний світ, із якого частини, варіанту, витворилася геть пізніше вся західна культура, вся західна цивілізація сучасна і все те, що нині називаємо європейською культурою».

С. МАЛАНЮК

«Порівнюючи антропологічні особливості українців з такими самими особливостями інших слов'янських народів, ми бачимо, що українці, безперечно, найбільшу спорідненість виявляють з південними та західними (за винятком поляків) слов'янами, і ...їх слід зачислити до т. зв. адриатичної, або динарської раси, яку ми воліли б назвати слов'янською».

Ф. ВОВК

«Наші трипільці мусять нарешті одержати по заслугах те, чого варті. Вони створили тут, на Україні, першу тривалу хліборобську осілість, громадянство малоазійсько-еладського типу, матриархального устрою і магічного (може, тотемічного) світогляду. Вони побудували ще в III тисячолітті городи-держави і оточили їх могутніми валами; деякі з тих городів безперервно процвітали аж до князівської доби й охороняли їх до»

НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ (Українсько-російські стосунки)

брою зброєю. Вони, власне, склали весь фольклор, який маємо, всі народні обряди, вірування і інше, майже всю усну словесність».

В. ЩЕРБАКІВСЬКИЙ

«Перебування готів (300 років найдовше) було б закоротке в порівнянні з тими глибокими слідами, що вони залишили в українській расі... Але вони були сильні своїм характером, сильні своїм почуванням спільноти та дисципліни й виявом цього – організації. Германи, готи мали спеціальну здібність до військової федерації і до творення військових союзів. Зрештою, є це прикмета майже всіх германських племен. Це було геніальне доповнення до характеру трипільців: вірність і прив'язаність до традиції одних, сполучена з уродженою військовою дисципліною і здібністю до розгалуженої організованості других. Практичність і твердість одних з духом розмаху й абстракції других».

Ю. ЛИПА

«За поріг історичних часів для українського народу можна прийняти IV століття нашої ери, коли ми маємо вже відомості, котрі можна прикласти спеціально до нього. До цього часу ми можемо говорити про нього, як про частину слов'янської групи племен...».

М. ГРУШЕВСЬКИЙ

«Починаючи від місця народження Вісли, на безмежних просторах розташувалося багатолюдне плем'я венедів. Останні хоч і достойні презирства через слабкість зброї, однак могутні завдяки своїй чисельності... Ці венеди походять від одного кореня і сьогодні відомі під трьома іменами: венедів, антів і склавинів».

ЙОРДАН, VI ст.

«...Народами Склавінами і Антами не править один муж, але з давніх часів живуть так, що порядкує громада, і для того всі справи, чи щасливі чи лихі, йдуть до громади. ...Не знають долі (фатуму) і зовсім не признають, щоб вона мала якусь силу над людьми, але як хто має перед собою смерть видиму, чи в хворобі, чи на війні, обіцяють вони за життя своє, якщо не згинуть, жертву богу, і, врятувавшись, жертвують що обіцяли, і думають, що цією жертвою спасли собі життя. ...У обох народів мова одна, проста і варварська. Виглядом вони також не різняться між собою; всі вони високі і надзвичайно міцні; тілом і волоссям не дуже білі і не русяві, і не впадають у зовсім чорне, а рудуваті всі. ...Але вони зовсім не злі і не підступні і в простоті заховують гунські звичаї».

ПРОКОПІЙ КЕСАРІЙСЬКИЙ

(друга пол. VI ст.)

«Словени й анти мають однаковий спосіб життя і однакові нахили: вони вільні і ніколи не даються наломити під ярмо чужої влади, а вже ніколи на власній землі. Їх багато, і вони витривалі, легко зносять спеку й холод, сльоту, наготу тіла й голод. Для тих, що їх відвідують, вони ласкаві і зичливо переводять їх з місця на місце, куди їм треба... Дуже зручно вживають засідок, нападів і підступів вдень і вночі, придумуючи над різними способами воювання».

МАВРИКІЙ

«Нарід дикий і суворий, без страху... все руйнує, все нищить... Нарід не славний, нарід, якого й не рахували, нарід, що ставили (його) нарівні з рабами, несвідомий, та

здобув ім'я, незначний – та став славним, зневажений і бідний – та дійшов високого становища й незчисленного багатства, нарід, що десь жив далеко від нас, варварський, кочовничий, що пишався зброєю, несподіваний, неспостережний, без військової штуки так сильно і нагло ринув на наш край... Чи пригадуєте той час незносний, тяжкий, коли прийшли до нас варварські кораблі, дихаючи чимось суворим, диким, погибельним».

ПАТРИАРХ ФОТІЙ, 865

«...мали ж свої обичаї, і закон предків своїх, і заповіти, кожне – свій норов».

ЛІТОПИС РУСЬКИЙ. (Іпатіївський список.
Про племена з теренів сучасної України)

«Взагалі Слав'яни – люди сміливі, здатні до походу і якби не було розрізнення серед їх численних і розкиданих племен, то не міг би з їх силами боротися ані один народ у світі. Вони замешкують краї найбагатші оселями і життєвими засобами. Пильнують хліборобства і щодо здобування собі на прожиток переважають всі народи півночі».

ІБН-ЯКУБ (60-ті роки X ст.)

«Нарід нерозважний, войовничий, сильний, що нападають на всіх сусідів – вони ніколи, хоч і переможені, не віддаються в руки ворогів і якщо не сподіваються вирватися, востромляють собі в нутро меч і так себе забивають».

ЛЕВ ДИЯКОН, 990

«Русь уважала за великий сором, якби перемогли Ромеї і позбавили слави, яку вона здобула у сусідів, що ніхто її перемогти не може».

ЛЕВ ДИЯКОН

«Галицький Осмомисле Ярославе! Високо ти сидиш на своєму золотокованому престолі. Підперши угорські гори своїми залізними полками, заступив шлях королеві, Дунаєві затворив ворота, судиш сидячи по Дунаю. Грізний ти для всіх земель: відчиниєш київські ворота і з батьківського золотокованого стола стріляєш султанів у далеких землях! Стріляй же тепер Кончака поганого, за рани Ігоря, сміливого Святославича!»

СЛОВО О ПОЛКУ ІГОРЕВИМ

«Пригадаймо собі, що опорою київських князів були кочовики. Чорні Клобуки, спеціально поселені під Києвом. Аналізуючи київсько-половецькі відносини, акад. Покровський зауважує, що в дійсності вони ні в чому не різнилися від княжих усобиць, і взагалі, «уявляти собі половців як якусь чужу й темну «азіятську» силу, що важкою хмарою висіла над представницею «європейської» цивілізації» – «Київською Державою, ми не маємо найменшої» підстави».

Ю. ЛИПА

«Степовики (і печеніги, і половці) грали велику роль як посередники в торговельних зносинах між Руссю і Сходом. До половців ішли товари з-за Каспію, Хорезму і аж з Закавказзя через аланів». Вони не відділяли, а скоріш (зрештою, для власної користи) в'язали Русь із багатством Сходу. «Торгові каравани войовники пропускали іноді навіть крізь свої бойові лінії» (Вернадський)».

Ю. ЛИПА

НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ (Українсько-російські стосунки)

«Поняття праслов'янщини відкинено. Ніхто не бачив цих праслов'ян, і вони не залишили ніяких праслов'янських пам'яток. Не праслов'яни жили на Україні, лишень праукраїнці. Що ж до спорідненості слов'ян, то, за синоптичною таблицею В. Щербаківського, є їх дві цілком різні групи. Україна разом з болгарами, сербами і чехами належить до групи з осілим і хліборобським підложжям».

Ю. ЛИПА

«Могили Х віку можна було б приписати південно-руським і середньоруським племенам... у Володимирській області їх нема».

О. СПИЦИН

«В них немає нічого простацького, крім одежі. Вони дотепні, проникливі, вибачливі й щедрі, не ласі на велике багатство, а зате божевільно закохані в свободу; без неї в них життя не життя, задля неї вони здійснюють повстання, для неї живуть і гинуть. Козаки дуже міцні тілом, легко зносять жар і холод, голод і спрагу. На війні витривалі, відважні, сміливі, а навіть одчайдушні, бо не цінять свого життя».

Г. де БОПЛАН
(з книги «Description d'Ukraine» –
«Опис України», 1651)

«Вони надзвичайно міцні статурою, легко переносять спеку і холод, голод й спрагу, невтомні на війні, мужні, сміливі, а швидше нерозважливі, бо не дорожать власним життям... Всі вони досить розумні, але зосереджуються лише на корисному і необхідному, головним чином на тому, що пов'язане з сільським життям...»

Г. де БОПЛАН

«Не годиться тікати нам, людям, що про них усі народи знають, що у хоробрості не дорівняє нам ніхто у світі».

ПАПРОЦЬКИЙ (про козаків)

«Я мушу вам сказати, що розвідка 1652 року архідиякона Павла Алепського про письменність на Україні говорить, що майже всі домашні, і не тільки чоловічий персонал, але й жінки і дочки, вміють читати. Переписи 1740 року і 1748 року говорять, що в семи полках Гетьманщини – Полтавської і Чернігівської губерній на 1904 села припадало 866 шкіл з викладанням українською мовою. Одна школа припадала на 746 душ. В 1804 р. видано було указ про заборону вчитися українською мовою. Результати національного гніту позначаються далі. Перепис 1897 р. показав, що найбільш малописьменний народ у Росії – українці. Вони на найнижчому ступені. Це було в 1897 р. і тоді виходило на 100 душ населення 13 письменних».

Г. ПЕТРОВСЬКИЙ

«В Європі існує нарід, забутий істориками, – нарід русинів – 12,5 млн. під російським царем і 2,5 млн. під Австро-Угорською монархією. Цей нарід існує, має свою історію, відмінну від історії Польщі і ще більшу від історії Московщини. Він має свої традиції, свою мову, окрему від московської і польської, має виразну індивідуальність, за яку бореться».

К. ДЕЛЯМАР, 1869

«...сучасні українці *генетично* пов'язані з людністю Південної Русі, на відміну від більшості білорусів та росіян, які належать до іншого антропологічного типу... [...] Українці XVI–XVIII ст. за основними етновизначальними показниками (культура, мова, етнічна територія, ментальність, самосвідомість, антропологічний тип тощо) були безпосередніми *генетичними* нащадками людності Південної Русі X–XIV ст. Русичі Середнього Подніпров'я, Волині, Галичини, Поділля *за етнічними ознаками були праукраїнцями*».

Л. ЗАЛІЗНЯК

«Етап формування українського етносу, пов'язаний з етнонімом «русь», формування української нації – із самоназвою «українці». За часом перший етап охоплює історію до XII ст., другий розпочинається з XII ст., тобто від того часу, коли етнос утворив державу».

А. ПОНОМАРЬОВ

«...етногенез українців слід відшукувати в київсько-руських пластах. Проте націогенетичний процес тоді було перервано і відновлено у XVI–XVII ст. На хвилі *національного піднесення*, каталізаторами якого виступили: загроза фізичного винищення українців з боку Степу, польське *національне* гноблення та внутрішня зрада, формувалися всі ознаки *української нації*, замішаної на козацькому ґрунті [...]. Щоправда, географічні кордони генетичного процесу формування українців швидко розширилися, бо *національна ідея* оволоділа всім населенням України, як і *національний дух* – в основі спільний для українців».

А. ПОНОМАРЬОВ

«...Етнічне визначення руський у розумінні «український» безперервно зберігалося протягом багатьох століть. Русинами називали себе українці у Великому князівстві Литовському, а у львівських міських книгах від 1599 р. навіть використовується термін «руська нація» (Natio Ruthenica). Тогочасні джерела переконливо засвідчують, що населення України та Білорусі чітко відокремлювало себе від московитів. У часи Козаччини для українців також природною і звичною була стара назва їхнього краю – Русь, а їх самих – русини. Та й уся Західна Європа протягом багатьох віків на означення України вживала назву «Русь». Особливо стійкою ця назва виявилася в західному регіоні України. Навіть у XIX ст. прикметник руський (тобто «український») ще входив до назв різних західноукраїнських політичних партій, літературних і наукових угруповань, альманахів, окремих праць тощо. Наприклад: «Головна руська рада» – перша українська політична організація в Галичині, що виникла у Львові 2 травня 1848 р., просвітнє товариство «Галицько-руська матиця», «Собор руських учених» (1848 р.), «Руська трійця» (українські письменники М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький), чотири томна «Історія літератури руської» (тобто української) О. Огоновського та ін.».

Г. ПИВТОРАК

«...Уперше в Іпатському списку «Повісті минулих літ», де літописець розповідає про смерть переяславського князя Володимира Глібовича у 1187 р., сказано: «І плакали по ньому всі переяславці... За ним же Україна багато потужила». Через два роки, у 1189 р., було відзначено, що князь Ростислав приїхав «до України Галицької»...

...у Т. Шевченка: «Свою Україну любіть»; «...а я Тільки вмію плакати, Тільки сльози

за Україну...»; «В Україну ідуть, діти, В нашу Україну»; «Це той Перший, що розпинав Нашу Україну» та ін. У сучасній українській літературній мові міцно закріпилася форма з новішим наголосом – Україна.

...Спочатку суто географічна назва Україна поступово перетворилася в національну ідею, яка об'єднала в одне ціле такі історичні й географічно не схожі між собою регіони, як Полісся, Сіверщина, Слобожанщина, Донбас, Наддніпрянщина, Причорномор'я і – Волинь, Поділля, Буковина, Прикарпаття та Закарпаття.

...Отже, для нас дуже важливим є той факт, що, незалежно від свого походження, слово Україна позначало Козацьку державу, створену Богданом Хмельницьким».

Г. ПИВТОРАК

«Наприклад, для людини цілком ліберальних переконань, Антона Чехова, українці не існували: його вишневий сад – це метафора Росії. Проте уважний читач помітить, що дія п'єси відбувається в Україні – вишні збирають для продажу в Харкові...»

Е. ГЕЛНЕР

Українська ментальність, національний характер

«Якщо південноруський далі від польського, ніж великоруського, за складом мови, то на багато ближче за народними властивостями і основами народного характеру».

М. КОСТОМАРОВ

«Дуже тривкими, постійними рисами нашого національного характеру є естетизм, емоціоналізм, чутливість, ліризм... Не те в Росії. Антиестетичність, бруд, нехлюйство характеризують побут російського селянина, багато цього є в пересічній російській ро-бітничій чи ітелігентській родині».

Ю. БОЙКО

«Я перейшов пішки всю нашу землю від чорноморського степу до біломорської північної тундри, отже знаю її добре... Душа українця росте і купається в яскравих, гарячих променях південного сонця, а москвин все своє життя живе в сутінках та холоді північних лісів. Отже, природно, душа москвина є не лише іншою за українську, а й цілковито протилежною. Українська багатюща природа, ласкаве, погідне небо, яскраве гаряче сонце, сповнений піснями степ, тепле, прекрасне море – надали українській душі більше струн, більше барв, більше інших душевних багатств, ніж бідна, сумна, гола природа Московщини дала душі москвина. Отже, природно, що багатюща українська душа створила багатющу українську культуру, переповнену красою, світлом, теплом, радістю, вільнолюбністю, згармонізованою різноманітністю. Велика українська душа дала високий злет творчій думці та широчину погляду на весь світ. Безперечно, культура українського народу значно перевищує культуру московського народу. Москвин і українець, маючи цілковито інакші (навіть протилежні) психіки, цілковито інші світогляди, природно, не

можуть мати однакового громадського ладу. Це доведуть вам науково: народознавець, мовознавець, культурознавець, психолог, господарник, політик і дослідник релігії».

М. ГОРЬКИЙ

«...дивовижно зіштовхнулись дві протилежні частини світу, дві різнохарактерні стихії: європейська обережність та азійська безтурботність, простодушність та хитрість, сильне діяльне начало та превеликі лінощі й млість, потяг до розвитку й вдосконалення – і між тим намагання здаватися таким, що зневажа досконалість».

М. ГОГОЛЬ

«Аби позбутися своєї аристократії, українська людність готова була терпіти деспотизм московського царя, бо перед ним всі рівні в рабстві. Цей факт треба підчеркнути: найбільше обурення те, що Виговський пішов на нобілітацію частини козацької старшини, і те, що гетьман з волі козацької черні – Брюховецький – вернувся в Україну з Москви р. 1666 з титулом боярина».

П. ФЕДЕНКО

«Українець – це інтровертивна людина, з сильним відчуттям свого «я» і бажанням самовияву назовні, яке прямивання вирішує про приналежність українського народу до індивідуалістичного культурного циклу. Заглиблений у собі і маючи відчуття гідності, він прямує до повалення всяких обмежень особистої свободи, в тому числі до нівеляції соціальних перегород. Неохота коритися волі іншого йде так далеко, що комплементарне прямивання до самовияву – нахил підпорядкуватися – в українця з природи слабо розвинений. Ця остання властивість характеру ще більше поглибилася у результаті століть неволі, коли творчий спротив набирав прикмет чесноти. При ідеалізуванні бунту поглиблювалася й внутрішня незгідливість українців: у результаті часта в них анархічність, в крайнім випадку навіть нігілізм».

І. МІРЧУК

«Я спробував у моїх міркуваннях представити головні елементи українського світогляду у їх найважливіших виявах, не запускаючись цілковито в їх оцінку з історичного або психологічного становища...Тільки кількома словами хочу натякнути, що поодинокі складові частини національної вдачі, які на перший погляд можуть нам бути симпатичними та видаватися навіть корисними, при зрілішій розвазі виявляються як дуже небезпечні для долі народу явища. Надмірний ідеалізм, що цілковито не оглядається на вимоги дійсності, – непогамований індивідуалізм, що відкидає всякий авторитет, заперечує значення традиції, а власні інтереси ставить вище добра спільноти, – перевага чуттєвості над розсудком, – ба навіть ще в нинішніх часах дуже популярне прив'язання до землі, до скиби, а наслідком цього домінуюча роля селянства в складі українського громадянства – це на загал беручи поважні хвороби, які при несприятливих умовах можуть довести до катастрофи!»

І. МІРЧУК

«Правдоподібно, між Балтією і Уралом – це найскладніший характер серед інших народів. Навіть пересічний українець дуже часто може оглянути якусь подію чи справи з кількох боків одночасно. Для українця скомплікованість світу є видніша, ніж, скажімо, для його сусідів. Тому, може, так нелегко українцеві прийти до якогось рішення. Хоч,

НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ (Українсько-російські стосунки)

коли він уже прийшов до цього, тоді і чужа думка, і обставини мало впливають на нього (українська «упертість»). Нехіть до надміру слів і увага до дійсності, до акції характеризує пересічного українця. Ця увага й обережність допомогли, як думає дослідник, «виробленню в українців скритності, стриманості, що переходить у зручну хитрість, а не раз розвиває дипломатичні здібності» (Ставровський).

Тому, може, стане зрозумілим вираз одного з найвидатніших етнографів України, що все повторював: «Великого гріха бере на свою душу той, хто осуджує нашого українця з його зовнішнього вигляду».

Ю. ЛИПА

«...терпеливість, мовчазна відвага, передбачливість, скромність, обережність, невідступність від обраної лінії, холодність при невдачах».

Ю. ЛИПА (про риси українців)

«...Нині треба відновити традиції нордичного впливу і переродити душу народу в стилі вікінгів».

Ю. ВАССИЯН

«Мозок людини – це біокомп'ютер. Коли думки людини рухаються (течуть) в одному напрямку, це рух імпульсів по сітці нервових волокон у мозку. При багаторазовій обробці «протоптуються» певні «доріжки» чи «колії»; встановлюються і тренуються конкретні зв'язки між нейронами головного мозку. Чим формуються стійкі стереотипи мислення? «Накатані» структури мислення, які часто використовуються (фрейми і стереотипи), спускаються у фундамент пам'яті і задають менталітет. Людина дивиться на світ через призму свого менталітету. Бачить не стільки око, як розум».

В. ІСТАРХОВ

«В загальному можна сказати, що структура української родини зберегла дуже багато рис матриархальної родини. І це має далекойдучі наслідки на виховання і формування характеру української людини. ...Отож норми поведінки, характер моралі, ідеал людини, настанова до життя в українця є підпорядковані нормам і гієрархії вартостей – типовим для жінки, для жіночої свідомості».

Б. ЦИМБАЛІСТІЙ

«У нашому суспільстві велася жорстока боротьба всіх проти всіх. У нас, коли повився якийсь авторитет – а фактично завдаток на авторитета, – його негайно стягали на долину і тут мотлошили усіма способами і засобами, щоб тільки він не став, не дай Бог, авторитетом для ширших мас громадянства».

О. ОЛЬЖИЧ

«Дві речі (руїна й бунт) йшли завжди у парі й приходили гейби на замовлення в найкритичніший для народу момент, обертаючи в нінащо всі його надбання, створюючи для ворогів українського народу вимріяну нагоду поглибити внутрішній його розклад, використавши його для своїх ворожих цілей».

О. ОЛЬЖИЧ

«Будучи сама наслідком інтроверсії, (історія) в своїх психологічних наслідках цю інтроверсію ще більше поглиблювала. Безнастанні історичні «лихоліття», які були ви-

слідом передусім пасивного відношення до дійсності, спричиняли кожний раз нову утечу від світу, а вслід за тим спадали на край і нарід нові зовнішні лиха. На ґрунті такої психології виростала духовна культура, яка, зі свого боку знову впливаючи, в душі тої психології нарід далі виховувала».

Я. ЯРЕМА

«Ми стали крайньою вершиною цього світового відбору, вершками сепарації альтруїзму, що сприяє розвитку й збереженню всіх, крім нас самих, відбір цей зумовив максимально нашу сприйнятливість, безборонну розкритість перед чужинцями, що проникають у наше середовище й розщеплюють його зсередини,— тоді ми плачемо від оргастичної вдячності, і наш сум самоїдський, солодкий виливається в журливі пісні, яких маємо понад триста тисяч, і якби комп'ютер новітній вивів їхній спільний алгоритм — це була б непогана колискова для дозріваючого до апокаліпсису світу».

А. ЩЕРБАТЮК

«Ніч бездержавності», — як сказав Є. Маланюк. Віками одні і ті ж проблеми, віками одна і та ж безвихідь. Це не могло не вплинути на націю. Національна соромливість — то глухота до проблем національної справи, то стан збайдужілості до рідної мови, і культури, і свого подальшого існування як національного етносу, це неповага, відсутність будь-якого національного почуття, схильність до того, щоб називатися ким завгодно, тільки не українцями, щоб не дістати визначення «сепаратистів», «деструктивних елементів».

Ю. РИМАРЕНКО

Національна поведінка українців

«Починаючи з Рашкова й далі по всій землі русів, себто козаків, ми завважили пречудову рису, яка викликала у нас подив: усі вони, за винятком небагатьох, навіть більшість їхніх дружин і доньок, уміють читати й знають порядок служб та церковні наспіви; опріч цього, панотці не залишають сиріт напризволяще, аби ті невігласами вешталися вулицями, а навчають грамоти».

П. ХАЛЕПСЬКИЙ (Аль Халєбі — секретар патріарха антіохійського Макарія, 1654)

«Дуже пильні, вдачею веселі, привітні, замилені до музики, а ще більше того до пиття... Люблять і пильнують чистоти, для того і в найпростіших хатах у них значно краще, ніж у найбагатших дворах росіян. Страва їх також делікатніша».

С. Г. ГМЕЛІН, 1770

«Сучасне українське покоління — це моральний і добре вихований нарід; українські селяни — найкращі хлібороби в цілій Росії, а Україна, з огляду на скарби своєї природи, є найважлива провінція Росії».

ДЖ. МАРШАЛ

НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ (Українсько-російські стосунки)

«Ми зустріли валки українців, що різняться під кожним оглядом від інших мешканців Росії. Це дуже шляхетна раса. Вони виглядають кріпкіше та краще від москалів і перевищують їх у всьому, де лиш може один клас людей перевищувати інший. Вони є чистіші, запопадливіші, чесніші, благородніші, ввічливіші, відважніші та менше забобонні».

Е. Д. КЛАРК, 1812

«Хати на Україні чисті і білі, як в Уелсі. Народ на Україні нагадує верховинців із Шотландії... За столом українського селянина більша чистота, аніж за столом у московського князя... Після повстання Мазепи російський уряд не перестав нищити привілеїв України».

Е. Д. КЛАРК, 1812

«Українці більш великодушні, більш одверті, більш ввічливі, більш гостинні і мають більший торговельний хист, ніж росіяни. Вони – українці – являють живий доказ перемоги свободи над людьми, що народилися в неволі».

Ш. Л. ЛЕСЮР, 1813

«Хоробрі переможці, загартовані у боротьбі, завжди готові по першому наказу, за тиждень виступити в поле.

...Не можна надивуватися, з якою сміливістю вони перепливають море».

*Г. де БОПЛАН,
40-і роки XVI ст.*

«Козаки, при безсумнівній мужности, виказували велетенську винахідливість в обороні, надзвичайну витривалість, силу волі, їх видавання з себе праці, здоров'я, зусиль було незмірне велике».

РАВИТА-ГАВРОНСЬКИЙ

«...На авансцені історії України завжди були люди вільного ратного духу, «вогненні душі» козаків, степових лицарів... Ця стихія вільної самодіяльності особистості... живила і республіку козаків, і вольницю бурсаків, і вдачу «мандрованих дяків», й ініціативу громадян у містах, яким було надано магдебурзьке право».

С. КРИМСЬКИЙ

«Єднаючи з хитрим і гострим розумом щедрість і безкорисність, козаки страшенно люблять свободу; смерть вважають кращою за рабство і для оборони незалежності часто повстають проти своїх гнобителів – поляків, на Україні не минає семи або восьми літ без повстання. А втім вони підступні і зрадливі, а тому обережність з ними необхідна; будовою тіла міцні, легко переносять холод і голод, спеку і спрагу; на війні невтомні, відважні, хоробрі або, ліпше сказати, зухвалі і мало дорожать своїм життям».

*Г. де БОПЛАН,
40-і роки XVI ст.*

«Не вбивати ні невинного, ні винного, навіть коли заслужить на смерть, – не губить душі жадного християнина».

В. МОНОМАХ

«За зневаження внутрішньої гідності особи назначена більша кара, ніж за ушкодження тіла. Як хто комусь відрубав палець, платив тільки 3 гривні, коли «урвав вус, бороду, ударив батоном або іншою річчю, платив 12 гривен»».

М. ГРУШЕВСЬКИЙ

«Козацька нація – це bestія без голови».

А. КИСІЛЬ

«Народ малоросійський зело умьон, от чего ми в неанвантажє оказаться можем».

ПЕТРО І

«В питаннях національних ми не йшли дальше тієї границі, котра визначалася потребою самооборони. Дуже гидкий був нам так польський, як і московський націоналізм з інстинктом державного насильства».

П. ЖИТЕЦЬКИЙ

«Якби Ви знали, мої молоді приятелі, скільки зневіри, розчарувань та знеохоти нагромадили дотеперішні зносини галичан та буковинців із Україною, скільки сорому та прикrostі робили не раз українцям наші «національні», а властиво місцеві хиби – неточність, балакучість та пустомельство, брак характерності, індиферентність та моральна грубошкірність, байдужність до важних загальних справ, а завзятість у дрібницях, пуста амбітність та брак самокритики парадкування європейськими формами при основній малоосвітності та некультурності».

І. ФРАНКО

«В теперішніх часах ніяка земля не дорівнює галицькій в одній дуже важливій стабілізаційній позиції української духовності: витворення добре вишліфованого типу українського громадянина, свідомого своїх прав і обов'язків, і хоч і не з мальовничим, але дуже глибоким українським солідаризмом».

Ю. ЛИПА

«Звичай – це те, як чоловік живе, як він поводитьсь з людьми, як ставиться до них, як він орієнтується у всяких обставинах життя.

...Кожен поляк силкується показатися ліпшим, ніж він є справді, і звернути на себе найбільшу увагу всіх.

...Русини не скоро і трудно братаються і ніколи дружба їх не заходить до зайвої інтимності. Ворогування їх не буває лютим, зате тягнеться довгий час без устанку».

В. АНТОНОВИЧ

«Українська душа має дві сторони: внутрішню – серце (почуття) і зовнішню – мислення (розум). Внутрішньою стороною ти зв'язаний з Україною, зовнішньою – з іншими народами».

П. КУЛІШ

«Потяг до краси насичує ціле життя українця. Крім ділянки музичної й поетичної творчості, видно це і в одежі, і в оселі, і в любові до природи... Багата поетична натура

НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ (Українсько-російські стосунки)

українця висловлюється в незмірній кількості дум, побутових і ритуальних пісень, приказок, легенд і т. д.».

Пор. ЛЕОНОВИЧ, Я. СТАВРОВСЬКИЙ

«Участь природи в великоруських піснях дрібна, в українських – незвичайно велика: українська поезія не розлучається з природою; природа оживлює її, поділяє з нею радість й журбу людської душі... Душею кожної народної поезії є, звичайно, – любов; в великоруських піснях це почуття тільки де-не-де бере верх над матеріальністю; навпаки, в українських воно досягає якнайвищого одуховлення, чистоти, височини, спонук і грації образів... Українська жінка в поезії українського народу змальована такою духово прегарною, що й у самому своєму упадку являє поетично свою чисту натуру й соромиться свого пониження».

М. КОСТОМАРОВ

«Ця риса, *мальовничий індивідуалізм* – це те, що перше впадає до очей *чужинцеві*. Недарма описи України від Гердера до сучасних мандрівників підкреслюють цю прикмету українського характеру і надають цілому краєві назву Геллади. Правдоподібно, таки є зв'язок індивідуалізму українців із гелленським первнем раси».

Ю. ЛИПА

«...кількадесят тисяч образів, мальованих вояками в таборах інтернованих, це на 95% – квіти, лагідні краєвиди і ідилії. Ба, й у сучасних бойовиків побачимо лагідно коліровані й умаєні квітами герби. Зрештою, ця лагідність, а навіть «ніжність», що її несправедливо дехто змішує з безсилю, не зменшує бойовости, ані не виключає жорстокости».

Ю. ЛИПА

«Нещасливе географічне положення», сприятливі дані природи, хаотична мішанина різних рас витворили в мешканцях України надмірну, часто пристрасну чутливість, якої не вдержують ослаблені легкою боротьбою за фізичне існування і причинами політичного характеру воля та інтелігентність».

В. ЛИПІНСЬКИЙ

«...українці приступні найглибшим відрухам любови, що грає провідну роллю в їх духовому житті, але часто це чуття обертається з якоїсь маловажної причини в свою протилежність, – у розумово незбагненну, але чуттєво зрозумілу ненависть».

І. МІРЧУК

«Розглядаючи по черзі поодинокі аспекти української психіки в їхньому відношенні до світосприймальних настанов, ми могли ствердити, що часто виявлялася виразна *конвергенція*, тобто *збіжність* напрямку тих чинників, що впливали на формацію української душі. Та іноді зазначувалася і *дивергенція*, *розбіжність* діючих чинників... Досить пригадати, що, напр., вражає конвергенція-збіжність між динарським расовим складником, козацькою концепцією «віта максіма ет героїка» і геопсихічною дією степу і його краєвидного мотиву «далечини без краю». І подібно, виразна конвергенція поміж остійським расовим складником, тягою до творення малих груп типу «життєвої» та «почуттєвої» спільноти і відхилення європейського сцієнтизму-науковости, як

Heerschaftswissen, що хоче панувати над світом, у напрямку гуманістичного знання про людину й її формацію, – так само збіжність між остійським складником і заміною експансії в світ, що характеризує ренесансовий персоналізм, – її протилежністю доглибним внутрішнінням людини. Так оце стверджуючи конвергенцію в рамках кожної з щойно наведених серій чинників, не можна не добачувати деякої дивергенції-розбіжності саме між тими двома серіями чинників».

О. КУЛЬЧИЦЬКИЙ

«Тубільці Охтирки на Слобожанщині вороже ставляться до москалів, так що навіть на заїздах не хотіли розуміти по-московському... Побачивши проїзжих, українці-селяни залишають працю, починають співати на їх адресу лайливі і сатиричні пісні, в супроводі голосного сміху і довготривалого гомону».

*І. СБИТНСВ, 1830
(про настанову українців до москвинів)*

«Українці – це нащадки Київської Русі. Селяни на Україні ощадніші, ніж московські: вони не пустошать у хизацький спосіб своїх лісів. Будинки українських селян гарні і міцні, ніхто з них не носить лаптів, як на Московщині. Вони кремезніше збудовані і більш освічені, ніж селяни, наприклад, Литви».

МАЛЬТ-БРЮН, 1807

«Ніяка ідея не викликала понуріших наслідків, ніякий ворожий похід проти України та її земель не дав таких спустошень, як ідея обниження українства, підложжя поразенства... Втеча від суспільного життя – це зменшення себе, це – обниження вартости власного життя, це – нехить до продуктивности ширшому розмаху...

Гірше є поразенство відповідальних осіб, тих, що репрезентують націю, народ, расу, – інтелектуалістів і вождів, що стоять на чолі. Їм не вільно до мірила особистих справ зменшувати відпорність чи сили раси. Можуть висловлювати або великі речі, або ніяких. Бо вони відповідають за маси в сучасному і за їх долю в майбутньому».

Ю. ЛИПА

«...роздріблення влади зумовлювало нахил до непідпорядкування. Цей нахил зріс ще більше в важкі часи скрути, коли, напр., в часі Руїни витворилися різні орієнтації у зв'язку з бажанням рятувати Батьківщину. Орієнтації виявлялися хиткими (бо й допомога була ілюзорична), а звідси нестійкість в орієнтаціях, – недовір'я до них і недовір'я до тих, що їх голосили. Знову, отже, небажання підпорядкуватися дістає новий імпульс. Анархічність зростає. І подібно до часів Руїни з Барабашами, Опарами, Суховіями, Петриками, – в аналогічній ситуації сучасності дух непідпорядкування в скрутній ситуації відроджується у Махнах, Григорієвих, Зелених».

В. ЯНІВ

«Сварливий, недовірливий, анархічний українець розбиває кожну спробу на велику міру закроеного єднання і внівець обертає випадкові осяги геніальних імпрровізацій своїх велетнів. Їхні великі діла тануть в огні його пекельного заколоту-крамоли, мстивої зажерливості, непогамованої заздрісності і братовбивчої гризні. Велика людина і її твір не були для українців предметом сильної волі й чинної віри. М'якосердя поневоленого і пониженого тануло в почутті власного безсилля і шукало порятунку в химерних спо-

НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ (Українсько-російські стосунки)

діваннях приходу спасителя чи чудотворця, що в чудесний спосіб перемінить твердий устрій життя в безжурний, щасливий рай».

Ю. ВАССИЯН

«Взагалі, тепер ніяка теорія пораженства, укрита чи явна, не допоможе маскуванню українцеві особистого безсилля. Український духовний організм є занадто яскравий, потужний і всеприйнятливий. Українській одиниці не втекти від нього, не втекти від своїх обов'язків спадкоємця і висловника тенденцій раси. Від недавніх великих років не зроджується ніяка нова пораженська ідея: дні тепер такі важливі, що ніхто б просто не звернув уваги на теорію, що їх, ті дні, маловажають. Коли тепер існує втеча від України, то вона має характер втечі в хаос, в істерію одиниць, які не можуть чи виховання яких не дозволяє їм прийняти української дійсності такою, якою вона є. Але втеча в істерію – це втеча в безсилля».

Ю. ЛИПА

«Споконвічний брак расової єдності тієї людської громади, що живе на Українській Землі, сполучений з невихованням її в напрямі розвитку єдності, політично спричинився до того, що основною прикметою українських людей єсть повний брак патріотизму і зненависть до своїх власних земляків. Оця основна прикмета приймала в історії різні форми: князівської, магнатської, шляхетської, козацької і врешті сучасної отаманської та інтелігентської «партиїної» гризні та анархії серед українських верхів, і такої самої анархії – боротьби села з селом, кутка з кутком, і взаємної ворожнечі та взаємного недовір'я – серед українських низів».

В. ЛИПИНСЬКИЙ

«Найкращі пориви, гарячі почуття розсікли ми ножем холодним міркування, і склали ми собі розміряне життя без сили поривання».

В. САМІЙЛЕНКО

«В основному причину наших історичних невдач, як вони впливали з українського вибуялого індивідуалізму, можна б характеризувати парадоксом, що в неволі опинилися ми тому, що надмірно любимо волю. В бажанні рівності й братерства ми боялися свого власного деспота і послаблювали себе внутрішньою боротьбою так довго (не виявляючи одночасно досить активності назовні), аж запанували над нами чужинці».

В. ЯНІВ

«Ми тільки за наше лягали кістками, коли нам чинилися шкоди, ніколи не гралися ми кайданами, чужої не гнули свободи».

М. СТАРИЦЬКИЙ

«Носячи в серці *рай любови* і благословення, гаряче бажали вони розлити сі божественні дари всюди, де ступнем ступали і з речами оберталися».

П. КУЛІШ (про братчиків
Кирило-Мефодіївського товариства)

«Кожна поразка руйнує не лишень армії воєнків, але й мораль, душі програвших».

У. САМЧУК

«Під таким кутом зору стала тенденція українства до відмови від власної індивідуальності через втечу від українства і перехід на російські, польські чи які інші позиції, виглядає не як зменшення свого егоїстичного «я», а навпаки, як його утвердження через самоідентифікацію не з власним, а з пануючим етносом. Відмова від власної індивідуальності (меншовартість) відбувається на догоду збільшення «єго», адже самоідентифікація із «битою нацією» не вигідна не лише з меркантильно-матеріалістичних позицій, але насамперед психологічно, з точки зору усвідомлення своєї малості, неважливості».

Г. ДИЧКОВСЬКА

«В чомусь найдорожчому і найважливішому ми, українці, безумовно, є народ другорядний, поганий і нікчемний. Ми дурний народ і невеликий, ми народ безцвітний. Наша немов один до одного непошана, наша відсутність солідарності і взаємопідтримки, наше наплювательство на свою долю і долю своєї культури абсолютно разючі і об'єктивно абсолютно, не викликаючи до себе ні в кого добрих почуттів, бо ми їх не заслуговуємо. Вся наша нечуливість, боягузництво наше, зрадництво, і піратство, і грубість, і дурість під час всієї історії возз'єднання Східної і Західної України є, по суті кажучи, цілковитим звинувачувальним актом, є чимось, чого історія не повинна нам простити, є чимось, за що людство повинно нас презирати, якщо б воно, людство, думало про нас.

У нас абсолютно нема правильного проектування себе в оточенні дійсності і історії.

У нас не державна, не національна і не народна психіка.

У нас нема справжнього почуття гідності, й поняття особистої свободи існує у нас, як щось індивідуалістичне, анархічне, як поняття волі (звідси індивідуалізм і отаманство), а не як народнодержавне розуміння (марксівське) свободи, як усвідомлення необхідності.

Ми вічні парубки. А Україна наша вічна вдова.

Ми удовині діти».

О. ДОВЖЕНКО. Щоденник

«— Ребята, кто мило забрал из туалета?! — увійшовши у нашу палату, запитав санітар.

— У нас естонцев нету і вообще прибалтийцев нету, так что мила у нас некому кушать,— відповів русак.

— Действительно,— сказав білорус,— какой-то глупый народ еті естонци. Как уж работает, то работает один за десятерих, а как попадет в больничную, то уж прьот его мило, пока не подохнет.

— Естонци укорачивают свои мучения і издевательства над нами милом, а русские і белорусы отрубают себе пальцы на руках і на всю жизнь остаются калеками,— сказав узбек.

— А что делают хохли? — з іронією запитав русській.

— Что делают хохли? Вот в нашей бригаде один очень спокойный і вежливый хохол вилез из котлована і сказал: «Я больше в котлован не пойду!» К нему подошел бригадир і спросил: «Не пойдеш?» і ударил его по лицу. Хохол молча схватился руками за лицо і отошьол. Бригадир закурил папіросу і сел возле котлована. А хохол взял кайло, тихонечко подошьол і так стукнул етого бригадіра, что тот прямо полетел в котлован, а с котлована его витянули уже мертвим,— вот что делают еті хохли.

— Так его же сделал не хохол, а западник, бандера,— відповів русак.

— Разве западник, бандера — это национальность? — запитав узбек.

НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ (Українсько-російські стосунки)

– А черт їх знаєт, хто оні такіє, но ето не хохли. Хохли живут в Полтавской області, – відповів русак».

Д. ШУМУК (з життя каторжан у Норільську), 1947

«...Не знаю, де як (різати стали у всіх Особлагах, навіть в інвалідному Спасську!), а у нас це настало з приїзду Дубівського етапу – в основному західних українців, ОУНівців. Для всього цього руху вони повсюдно зробили дуже багато, та вони й зрушили воза. Дубівський етап привіз до нас бацилу непослуху.

Молоді, сильні хлопці, взяті прямо з партизанської стежки, вони в Дубівці розглянулись, вжахнулися тої сплячки і рабства – і потягнулися до ножа...

...Та й закон провиднювався, але новий дивовижний закон: «помри цієї ночі, в кого нечиста совість!»...

В улюблену годину – о п'ятій ранку, коли бараки відсувалися самотніми наглядачами, котрі йшли відкривати далі, а в'язні майже всі спали, месники у масках тихо входили у помічену секцію, підходили до поміченої вагонки і неухильно вбивали того, хто проснувся і дико верещав, або такого, хто не прокинувся, зрадника. Перевіривши, що він мертвий, діловито відходили...

І слід визнати – при документальному непідтвердженні стукачами! – що не констигуваний, незаконний і невидимий цей суд судив значно влучніше, значно з меншими помилками, ніж всі знайомі нам трибунали, трійки, військові колеґії ОСО...

...з кожним ударом ножа відвалювалися і відвалювалися щупальці, які обліпили, обплутали нас. Дивним повіяло повітрям! Ззовні ми начебто надалі були арештантами і в табірній зоні, насправді ми стали вільними – вільними, тому що вперше за все своє життя, скільки ми його пам'ятали, ми стали відверто, вголос говорити все, що думаємо! Хто цього переходу не випробував – той і уявити не може! А стукачі не доносили...»

*О. СОЛЖЕНИЦІН
(з «Архіпелаг ГУЛАГ», ч.5, глава 10)*

Українці серед європейських народів мали непорівнянно рідкісну долю – життя майже із шістсотлітньою бездержавністю. Століттями призвичаєні існувати без своєї держави, отже без своєї влади. Наче для владності й не було бажання, історичної, ментальної потреби – держави не прагнули, до неї не змагали. Працювали собі селяни за своїм землеробським календарем і про державність не думали, не знали, як її створити, не вміли, а, отже, не могли.

Історики зазначають, що на теренах сучасної України держави були ще до Русі – скіфські, готські, антські об'єднання. Але підстави віднести їх як безпосередні предтечі Русі з Києва не знаходяться. Держава антів не відома як діяльний суб'єкт у стосунках із геополітичними сусідами, не зафіксовані її столиця, вожді, культурна спадщина.

Для русів творцями держави виступили прийшли варяги, які створили столицю у Києві і з часом асимілювалися, потім настала підвладність монголо-татарам, які брали данину до Сараю. Нестерпна залежність від кримських татар із Бахчисараю продовжилась у XV–XVII століттях. Татари території не завойовували, своєї адміністрації не встановлювали, але сотні грабіжницьких набігів-погромів, виведення десятків тисяч люду у ясир, для продажу у рабство, підривало українські сили. Наступними центрами, звідки державницькі інституції поширювалися на терени Русі, були Вільнюс (Велике Литовське

князівство), Варшава – Річ Посполита, Москва і Петербург – як російський і комуністичний варіанти влади.

Геополітичні віхоли проносилися століттями, а народ русинів продовжував жити, сіяти гречку у позі працюючого Будди, з філософським спокоєм приймав переможців-чужинців із їхніми специфічними державними порядками. Його репрезентанти переходили «на службу до сусідів», вливалися у чужі еліти, ставали перевертнями чи зрадниками.

Проте українців не слід обвинувачувати у пасивності, у синдромі винного, який прокує агресію. Україна не напала, Україна оборонялася. Для оборони потрібні держава і армія. Українців перед набігами татар не захищали ні литовське військо, ні польське. Руські воєводи неодноразово наносили удари по Орді, але для вирішення проблеми цього було недостатньо. Так і не було організовано спільного походу військ Польщі, Литви і Русі проти Криму. Адже один похід такої кількадесяттисячної армії у Крим вирішив би проблему набігів на десятки років, а то й назавжди. Татари за Прип'ять і у Польщу не досягали, тому біди Русі поляків і литовців мало обходили.

Унікальним історичним прикладом є створення українцями власного народного війська – козацтва. Те, що козацтво творила не держава, а бездержавний народ, є свідченням владоспроможності нашого народу, його неповторної ходи до народовладдя і свобод.

Досвід бездержавного життя випрацював в українців різні відтінки і властивості національного характеру та поведінки. Вони є багатоваріантні – від відчайдушного героїзму і видатного подвижництва, терпіння і непокірності, до чисельних негативних рис – зрадництва, дворушності, меншовартості, які й дотепер заважають остаточно визволитися, стати вільними людьми й успішно розвивати власну незалежну державу.

Звикнувши століттями жити без своєї влади, в чужих державах, українці не випрацювали вміння владу здобувати, владу втримувати і користуватися нею у своїх інтересах. У таких обставинах розвинувся брак самоповаги, не до себе як особи, а свого особистого національного «я», до свого народу в цілому, його владності, сили, авторитету. Звідси і поширене у широких масах небажання почувати себе українським патріотом, боротися за незалежність, зневіра у власні сили народу, його спроможність здобувати перемоги. За такою настановою вироблялося почуття української меншовартості, відречення від свого народу, за тим йшло вислужування перед чужинцями та догоджання їм, а у скрутні для народу часи – зрада, колабораціонізм. Так проявлявся брак національного егоїзму і розгул егоїзму індивідуального.

Українці з народження, денаціоналізовані радянські і пострадянські люди, не люблять і не цінять держави, в якій несподівано опинилися, не люблять того, що народилися українцями, і не знають, що з собою, українцями, робити, не люблять українців, які виборюють Україну, в т.ч. за те, що виборюють для них державу і свободу (а це змушує цю державу і свободу цінувати, за неї віддавати життя), чим кидають Україну напризволяще. Так формується поразенство – ще за державу не боролися, а вже у неї не вірять, її обмовляють і на неї нарікають.

Денаціоналізовані знають, що боротьба «націоналів» закінчувалася поразкою, патріоти, котрі боролися, – завжди програвали, бо «свої» ж підводили. Після сподівань, жертв і невдач приходить чужий, жорстокий пан, який принижує, висміює і вивищується. Від такої безпорадності і розгубленості, від інстинкту зберегтись в часи, коли безліч загроз, мінімум шансів вижити і нуль шансів перемогти, народжується зрада. Зра-

НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ (Українсько-російські стосунки)

да є найлегший спосіб зберегти життя, вона вирощує комплекс помсти землякам, які борються, ненависті до патріотів, стимулює вислужитися для очікуваних благ. Серед сильних державних народів мало зрадників – за обставинами життя вільного народу-господаря, за традицією патріотичного виховання переможців і за звичаями жорстоко карати за зраду. Зрада – це поведінка боягузів, слабкодухів і меншовартість. Зрада зароджується у вихованні, у ментальних основах родинної поведінки, у байдужості до Вітчизни і відсутності патріотизму. Прикладом відданості своєму народові є життя і боротьба за свободу багатьох небагаточисельних народів.

Тоді ми, поневолені, замикаємося собі у своїй хаті скраю, живемо для своєї родини, фальшиво піддобрюємося чужинцю, догоджаємо; заздримо своїм і не любимо їх; спихаємо їх з драбини, ставимо палки в колеса, щоб не висувалися, доносимо, щоб не піднімали нас і наших дітей на бунти, щоб «свій не був паном наді мною, і щоб он той, бідний і ненавчений, не кликав нас бунтувати і, як завжди, програвати. Все одно з цих змагань нічого не вийде, жертви намарні. Не треба нам ніякої своєї держави, не треба самостійної України – від цього одні неприємності. Дайте нам чужого пана – сильного, чим сильнішого, тим краще, ми вклонимося йому та й далі житимемо тихенько у своєму теплому болоті – згинь, лихо, аби тихо».

Українці – зразкові носії чужих доктрин, від комуністів і єдинеделімців, наввипередки зразкові у самозросійщенні чи спольщенні, хоробрі герої з георгієвськими хрестами за царя і отечество, за честь і славу польську, герої Радянського Союзу, жертвовні «афганці», африканці. Добрі вояки, герої під чужим керівництвом, під чужим прапором.

Ментальний вибір – чужим опору не чинити. Віддати найголовніше у житті народу – владу, владу над собою, фактично колективну, збірну свободу чужинцям. А своєї не створити. Наче для цього у нас немає спеціальних здібностей, наче нам не дано. Погоджуватися на асиміляцію у себе вдома. Кар'єра при чужому панові. Служити чужим, які, завоювавши нас, стають «нашими».

Не визнавати авторитету, влади, вищості своїх, носити ненависть до своїх. Поборювати своїх. Своїх кращих.

І, парадокс, як протиріччя – любити своє – особисте, наживати його, для себе індивідуально – хутирок, садок, ставок. Але не знати і не цінувати свого загального – українського, народного, державного, громадського. Не дбати про спільне національне.

Не визнавати свого національного, не хотіти його. Не платити за своє, не вступати у конфлікт від імені українського, не виборювати його, не вигравати у різних сферах у інших.

Але якщо захотіти, чи можливо це – досягнути такого рівня національної самоідентифікації і солідарності, при якому жодна ідея, ініціатива, справа, результати дії, прикладення енергії українця, груп, об'єднань, колективів, фірм, галузей, які очолюють, контролюють українці в Україні і у світі, – не буде на шкоду нації, а, навпаки, тільки на користь, на помноження сили, добробуту, безпеки.

Коли настане час і кожен з нас скаже: «Я українець і я так умію працювати, такий у своїх справах досконалий, що результатів моєї праці Україна не втратить – такі ж, як я, українці ці результати помножать, держави не розорять, її дібр не розкрадуть, не вивезуть, не віддадуть представникам інших національних чи корпоративних інтересів. Бо інші українці захистять наші надбання так, як я захищаю. Я впевнений у цьому?»

Не може бути солідарним той, хто себе не назвав, хто не самоідентифікований. Бо

він не знає, з ким бути солідарним, або ж узагалі у нього немає такої потреби. У нас ще половина країни не можуть себе назвати українцем – яке майбутнє з такими «громадянами» можна побудувати?

«Я – просто людина. Я не належу до жодної нації, до жодного народу. Я – землянин. Я – громадянин світу». Такі фрази у нас можна часто почути. Хоча громадянин світу віддає перевагу проживанню у Європі чи у країнах розвинутої західної цивілізації, а не в Африці чи азійських країнах, які розвиваються, є громадянином успішних країн і націй, тримає гроші у західних банках, платить податки у конкретній державі, проявляє політичну лояльність саме до держав проживання. Бо саме розвинені і саме нації гарантують йому, «позанаціональному», особисте процвітання, комфорт та правовий «позанаціональний» статус.

Хто я? – Людина. Людина з Богом у світі? Такими є всі. Але ж всі різні.

Хто я? – Українець. Коли на питання так відповідатиме кожна українська дитина? Де ті садочки, школи, які так виховують? У нас слово «українець» чимало осіб українського походження навіть під загрозою з себе не видашать, щоб росіянина не образити, навіть коли його за кілометри немає. Сувора школа була у фельдфебеля Іванова і начальника лагерь Петрова. Поруч міг стояти у шапці з малиновим околишем Петренко.

Мало народитися. Мало признатися до себе, до свого національного «я», до свого імені, освідчитись собі – українцеві, пізнати себе як частину спільноти. Треба діяти як українець. Авжеж, це допоможе тобі і всім. Тоді ти і твоя солідарна спільнота матимете успіх.

Чи хочу я бути українцем?

Навіщо мені це?

Що це мені дає?

«Я не росіянин, поляк, єврей, француз, турок, японець, американець. Діди і батьки – українці. Але я не хочу бути українцем, мені не подобаються українці, краще буду «ніхто». Національних нігілістів серед українців багато. Навіщо трудитися, щоб піднести рівень авторитету і престижу українськості? Краще одразу ж бути французом. Але, щоб стати французом, недостатньо переїхати у Францію, навіть отримати французьке (британське, американське, німецьке) громадянство. Щоб стати французом, необхідно ним бути, а щоб бути – французом народитися, якщо не народитися, то народитися у Франції й отримати французьке виховання та освіту, прийняти французьку культуру і мову за свою, прийняти французьку ідентичність, зрештою стати громадянином. Правда, такий тип українців не тільки української ідентичності не приймає, він не буде старатися освоїти французьку чи німецьку. Хіба російську натягне, навіть не виїжджаючи з України. Сьогодні серед молодих людей, студентів, випускників вузів високий відсоток бажаючих залишити Україну з її дрімучими, не вирішуваними політичними й економічними проблемами і поїхати за кращим життям у світ, створений іншими націями та народами.

Бути українцем? Це мені нічого не дає.

«Це не престижно. Сам по собі я цікавий, цінний, я всюди професійно утверджуюсь, буду конкурентним і без того, що я українець. Але коли я стану українцем – чи я посилю себе? Чи зменшу себе?» Багато вважають, що тим себе послаблять, і поспішно переходять на «руській язык».

Чому росіяни, євреї, вірмени, поляки, британці горді тим, що вони росіяни, євреї, вірмени, поляки, британці, і їхня спільна сила визнається? А я не ціную того, що я українець і немає за що цінувати мене іншими, ні себе самого, ні мого народу. Пізніше, наголосувавшись відповідним чином за відповідні партії, нарікають на злидні і «незальожність».

У духовно-культурному вимірі українцям притаманна неагресивність, відсутність традиції завойовувати інші народи для своїх інтересів, захоплювати у рабство і користуватися рабською, невільницькою працею. Характерний також малопроявлюваний національний егоїзм, слабка відстоювання традиційних для інших народів вартостей – своєї державності, національної власності, легковажне ставлення до свого, невміння його цінити, захищати. **«Ти все віддав приятелям, а їм і байдуже...»** – констатував Т. Шевченко про діяння Б. Хмельницького. Українська добрякуватість, толерантність до представників інших народів часто перетворювалася на готовність не тільки пригощати прибульців, а й поступатися гостям своїми природними правами, віддавати прибукалим народам чи завойовникам свій статус господаря землі, батьківщини, що завжди викликало у них не тільки прихований подив і насмішку, але й глум та безцеремонне визискування. Завойовники України, та й інших народів собі такої розкоші – не шанувати себе, відмовлятися від свого без боротьби, не дозволяли.

З іншого боку, українцям характерна антитоталітарна, протидиктаторська, антиімперська політична поведінка, яка сприяла розпаду комунототалітарного режиму і збігається з нормативами демократичних норм західної цивілізації. Готовність виборювати право на свободу для себе й інших, ставити ідеал свободи вище необхідності підпорядкуватися влаштуванню власної державності, призводив політичну поведінку українців до абсурду, до крайніх проявів козацької вольниці заради вольниці, ставив козаків у табори різних чужих держав та армій, що закінчувалося втратою українських армій та держави, своєї свободи і торжеством чужих держав на українській землі, свободи волі народів-завойовників над поневоленою українською вільнолюбною душею. Прикладами є період Руїни, Полтавська битва, анархічний вихор блукань Нестора Махна, безголов'я Щорса з Боженком, десятки повстанських отаманів, які так і не виборили свободи ні для власного села, ні для України у 1918–20-х роках. Свобода ніколи не буває абстрактною – коли її виборюють на ділі, вона має реалізуватися для народу у формі державності або ж у якісно сприйнятливій для народу системі життя вже у своїй державі.

Проте місія України діяти неагресивно, ненасильницьким способом призвела за останні двадцять років до двох успішних мирних революцій, двох змін влади – у 1989–91-х і 2004 роках, які кардинально змінили як сам статус української нації – здобуття незалежної держави, так і цивілізаційний напрям її розвитку – європейський.

Українці сформувалися навколо Дніпра, Дністра і Причорномор'я – скифи і готи, анти і дуліби, поляни, уличі, русь і печеніги, половці, татари, противники і союзники, степ і поле, землероби і кочівники. Століттями зобов'язувала географічна місія – стримувати Степ, акумулювати стихійну енергію Степу, часто тільки на це надзавдання витрачалася творча енергія. А геополітично це оберталось для нас бути заборолом Європи від кочових хвиль чергових степових орд. **«Я Дух одвічної стихії, який постав на грані двох світів, творити нове життя»** – ця місійна, свідомо ідеалістична постава-максима з «Декалогу українського націоналіста» вкотре поставила українську людину проти навали Степу у ХХ столітті. Україна стала проти орди з Москви, орди, озброєної місією комунізму й очолюваної новими Чингісханами з вищою освітою – з намірами у черговій своїй імперії створити «нове життя», ошчасливити все трудове людство. **«Збудеш Українську державу або згинеш у боротьбі за неї!»** – цей клич зупинив і розвалив комуністичну «імперію щастя» і це стало ще однією місією України.

Русь із Києва була геополітичним центром між Балтикою і Чорним морем. Русько-Литовська держава – Велике князівство Литовське, вже з центром у Вільнюсі – пе-

ребрало цю ж місію центру на двісті років. **«Ще як були ми козаками, а унії не чуть було... Братались з вольними ляхами...»** Це був один з кращих періодів нашої історії.

Козацтво було переднім бойовим загоном українського народу по стримуванню Кримської орди і Турецької Порти, натиску ісламізованого Степу, Азії перед Європою. Знову місія захисту, щита, козацтво воювало, часу на будівництво не було.

І в сьогоdnішньому посткомуністичному світі, який перетрансформовується, Києву належить виконати древню місію – стати провідним геополітичним фактором у центрі Європи, між Чорним морем і Балтикою. Саме у цій союзнницькій місії збирання сил, ресурсів, подібного історичного, ментально-культурного досвіду Київ має достатньо енергетики.

Русь із Києва виконала культуртрегерську функцію ослов'янення фінських племен, які стали ядром творення Русі Суздальської (меря, мурома, ерзя, мокша, весь, чудь), обрусіння Московського князівства, яке, зіллявшись із Золотою Ордою, могло б стати тюркомовним.

РУСЬ

«...перша фіксація цього слова в Іпатіївському літопису: *и плакашася по немь* (за переяславським князем Володимиром Глібовичем) *вси переяславци... о нем же Оукраина много постона* (1187). Ідеться тут не про якусь «оукраїну», «околицю», як іноді пояснюють походження слова «Україна», а про переяславців – найближчих земляків Володимира Глібовича – і про всю рідну країну».

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ЕТНОДЕРЖАВОЗНАВСТВА

«...Як могли себе усвідомлювати росіянами споконвічні українці, які одвічно жили на берегах Дніпра, більш як за сім століть до народження Москви, заснованої київським князем і яка потім уже стала столицею Російської держави?»

Б. ОЛІЙНИК

«Київська держава, право, культура були утвором однієї народності, українсько-руської; Володимиро-Московська – другої, великоруської... Київський період перейшов не у володимиро-московський, а в галицько-волинський XIII віку... Володимиро-Московська держава не була ані спадкоємицею, ані наступницею Київської, вона виросла на своєму корені... Общеруської історії не може бути, як немає общеруської народності».

М. ГРУШЕВСЬКИЙ

«Київська Русь у цьому варіанті розглядається як «держава-імперія, багатонаціональна за своїм населенням». Цю імперію, вважає Я. Дашкевич, формувала верхівка єдиної політичної нації, що на початковому етапі утворилася з кількох етнічних елементів, серед яких переміг «східнослов'янський початковий субстрат, який таким чином перетворився на суперстрат, що асимілював норманів та іранців, приймаючи для своєї

національної держави-імперії назву Русь і утворюючи вже гомогенну не лише політичну, але й етнічну націю під такою ж назвою».

Г. КАСЬЯНОВ

«Слов'яни за часів своїх найостанніших імперій, потужних держав Великоморавського та Київського князівства, Хорватського королівства та Болгарського (із суттєвою правлячою, неслов'янською елітарною верствою) царства підкорили та перетворили деякі народи: фінські, балтські, тюркські, балканські, мазовшанські тощо. Ці імперії протягом всередньо 300 років тримали перераховані народи у своїй залежності.

Приміром, Київсько-Руська імперія тримала в колоніальному стані терени сучасних Білорусі та Литви, західну частину Росії та східні терени Польщі. (На формування й виникнення Польщі великий вплив мала колонізація та довготривале співіснування з Великоморавським князівством, тогочасною західнослов'янською імперією).

Згодом ситуація докорінно змінилася і вже Литва, Польща, а останні 300 років ослов'янена Російська імперія тримала в колоніальному стані більшу частину українського народу».

В. СИДЖКО

«Пішли вони за море до варягів, до русі. Бо так звали цих варягів – русь, як ото одні зуться свєями, а другі – норманами, англами, інші – готами, отак і ці. Сказали русі чудь, словени, кривичі і весь: «Земля наша велика, а порядку в ній нема. Ідїть-но княжити і володіти нами».

ЛІТОПИС РУСЬКИЙ (з IX ст.)

«Князь Юрій Долгорукий, намагаючись оволодіти київським престолом, вирушив із Ростово-Суздальської землі «в Русь». Архієпископ Нифонт теж ішов з Новгороду в «Русь». Коротко кажучи, «літописці ніде не відобразили назву «Русь» стосовно північно-східного (тобто нинішнього російського.– В. І., Я. Р.-В.) населення» («Українська народність: нариси соціально-економічної і етнополітичної історії».– К., 1990.– С. 62). Те ж і в художніх творах: «О Руская земле, уже за шеломянем еси»,– читаємо в «Слові о полку Ігоревім».

Тож хіба не ясно, якої території і якого народу перш за все стосувались слова з коренем рус-? І хіба не зрозуміло, чому бідкались «малороси» у XVIII столітті: «Відомо ж бо, що раніше були ми те, що тепер Московці: уряд, першість і сама назва Русі від нас до них перейшли» (Істория Русовъ или Малой Росіи)».

В. ІВАНИШИН, Я. РАДЕВИЧ-ВИННИЦЬКИЙ

«...Адже самоназви всіх слов'янських народів є субстантивними й відповідають на питання іменника хто? (українець, білорус, поляк, чех, словак, хорват), а не присвійного прикметника чий? Росіяни ж, на відміну від закономірної самоназви українця у часи Київської Русі – русин (хто?), коли йдеться про їхню національну належність, відповідають на питання чий? («русский»), тобто фактично стверджують, що йдеться про тих, котрі належать русинам».

С. НАКОНЕЧНИЙ

«...За іншою версією, атрибутивна форма терміна *русский* пояснюється монголо-татарським впливом. У підвладному монголо-татарам Заліссі, згідно з їхніми уявлен-

нями про державний устрій, будь-який підданиць втрачав свою особистість, навіть національну належність, і ставав річчю, власністю правителя, який може ним довільно розпоряджатися. Зокрема, чудський за походженням підданий, що був власністю руського князя, для монголів теж ставав руською людиною, а не індивідуальною особистістю. При частих переписах прикметник *русский* закріпився серед населення Залісся на означення етноніма (народного імені).

Є. НАКОНЕЧНИЙ

«...У російському прикметнику *русский* злилися два поняття: *русський* (тобто «український») і *русский* «російський», а це призводить до непорозумінь і навіть до політичних спекуляцій. У сучасних російських засобах масової інформації і навіть у деяких наукових працях поняття *русський* епохи Київської Русі, що однозначно означає «український», передається словом *русский* і трактується як «російський». Пропозиція академіка Д. Лихачова увести в російську мову прикметник *русський* від іменника Русь, на відміну від *русский* у значенні «російський», не знайшла підтримки з боку російських учених і російської громадськості».

Г. ПИВТОРАК

«Рутени мали раніше ім'я Русинів і Руських і були поневолені Московитами в минулому столітті, після чого народ-поневолювач перейняв собі ім'я переможеного народу для того, щоби надати собі видимі права на володіння цим народом. Таким чином, імена Руських і Московитів нині здаються нам синонімами, тоді як справді для історика вони радикально різні. Це змішування дозволило Московитам присвоїти собі також історію Рутенів. (...) І земля того народу, який ми нині називаємо Рутенами, звалась Руссю і Рутенією, а той народ, який ми нині зємо Руським, звався Московитами, а їхня земля – Московією. В кінці минулого століття всі у Франції і в Європі добре вміли відрізнити Русь від Московії. Як же сталася ця зміна? Виключно через те, що вже ціле століття московський уряд працює над тим, щоб домогтись повного злиття значення обох цих назв».

ДЕЛЯМАР, 1869,
«15-мільйонний народ, забутий в історії»

«...На Синоді константинопольського патріарха в 1303 р. під час розгляду питання про утворення Галицько-Волинської церковної митрополії було ухвалено називати тодішні Київське і Галицько-Волинське князівства Мікра Росія («Мала Росія», тобто «Русь старша, початкова, основна, давніша»), а Залісся й Новгородщину – Мегале Росія («Велика Росія», що означало «Русь пізніша, похідна, новостворена»). Оскільки у Візантії здавна закріпилася назва наддніпрянських слов'ян з коренем *рос* («народ Рос»), вона відбилася і в терміні Росія, який остаточно утвердився на кінець XV ст.

Отже, терміни Росія (Россия), Малоросія, Великоросія та всі похідні від них слова сформувалися в церковних канцеляріях вселенського патріарха».

Г. ПИВТОРАК

«На Заліссі, в Московщині, до титулу «всія Русі» повернулися знову наприкінці XV ст. На цей час (з 1448 р.) руська православна церква остаточно поділилася на дві митрополії – київську та московську. Церкву Русі та Білорусі (за тодішньою термінологією – Литви) очолював «митрополит Київський, Галицький і вся Русі», а на чолі

НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ (Українсько-російські стосунки)

самопроголошеної московської митрополії стояв свій митрополит, який, щоб не бути нижчим перед митрополитом київським, теж почав використовувати формулу «митрополит московський і вся Русі».

Г. ПИВТОРАК

«...Вірнопідданий васал і ретельний слуга монгольських ханів, жорстокий і підступний московський князь Іван Калита, який за їхнім наказом воював проти Твері, Пскова та Смоленська, за виняткові заслуги перед Золотою Ордою дістав від її хана (царя) Узбека титул великого князя «вся Русі» (1328 р.). Проте цілком зрозуміло, що той титул не поширювався і не міг поширюватися на всю Русь. Малася на увазі лише Русь татарська, в якій існувала «руська» (тобто православна) церква, а територія Русько-Литовської держави монголо-татарам була непідвладна, отже, й для влади новоспеченого князя «вся Русі» недосяжна.

...Зовсім інший зміст у першій половині XIV ст. мав титул «усієї Русі» в Галицько-Волинській державі. Цей титул разом з королівською короною дістав від папи римського в 1253 р. ще Данило Романович, який справді тоді панував над усією Руссю в давньому розумінні її етнографічного ареалу. Відтоді всі галицько-волинські князі, продовжуючи цю традицію, називалися князями і господарями «Руської землі» або «всієї Руської землі», а на печатках був відображений титул «короля Русі» (Rex Russiae). Галицький князь Роман Мстиславович, який зібрав усі етнографічні землі русинів, у літописі називається «самодержавцем усієї Русі».

...У свою чергу, великі амбіції розпалилися і в московського князя Івана III. Завершивши об'єднання заліських земель навколо Москви й остаточно звільнившись від монголо-татарського панування, він, за аналогією до митрополита, проголосив себе «Государем и самодержцем всея Руси» (1492 р.), хоч ні митрополит, ні князь на Наддніпрянській Русі нічим не володіли й зовсім не мали підстав брати на себе титул «вся Русі». Цей титул використовували потім і наступники Івана III, хоч до назви країни він не мав жодного стосунку, бо Московська держава аж до 1721 р. ніколи офіційно не мала назви «Русь»...»

Г. ПИВТОРАК

«...всі українські землі творили в давнину одну державу мало не півтисячі літ – московські ж землі (і то лише західна частина їх) належали до київсько-української держави як підбита земля тільки 100 літ, та й то з перервами».

Л. ЦЕГЕЛЬСЬКИЙ

«Південні князі у своїй більшості були надзвичайно хоробрі, вміли і в себе вдома, і в чужих краях честь свою взяти; дружини були подібні своїм вождям... У поведінці князів Північної Русі ми не помічаємо того блиску, який бачимо у поведінці князів-витязів Півдня. Північні князі-власники не люблять вирішувати суперечок зброєю, удаються до неї в крайньому випадку, коли успіх безсумнівний... Всі вони схожі один на одного».

С. СОЛОВ'ЙОВ

«Ми старини не рухаємо, а новини не вводимо». (*Принцип урядової політики Литви на Русі. XVI ст.*)

«Широка, із значним розвитком досить вільного міського життя, держава Гедиміновичів показує зразок культурної білорусько-української держави з доволі природними

межами (басейни Німана, Двіни і Дніпра), виступає опорою для вільніших і культурніших елементів також великоруської області (Рязані, Твері, Новгороду), zagrożених Москвою, котру московський вчений (проф. Буслаєв) назвав напівдиким, напівтатарським військовим табором».

М. ДРАГОМАНОВ

«При кінці XV сторіччя українські землі вихилили до дна чашу страждання через глупу політику польсько-литовського уряду короля Казимира Ягеллончика і його синів. Ані напади печенігів, ані куманів-половців в XI столітті, ані інвазії Батухана не спричинили стільки знищення, скільки ті напади кримських татар».

М. ГРУШЕВСЬКИЙ

«Страждання були нестерпні. Щороку були напади татарських загонів. Нападали також турки і волохи. Жодна регулярна армія не захищала населення. Немов один великий пожар спалив усі надбання культури цілих століть. Перемінено в пустелю цілий східно-південний пояс аж до лінії лісів Переяслава, Чернігова, східної і південної Київщини, Брацлавщини і східного Поділля. У висліді безнастанних нападів панував голод. Населення жило у постійній тривозі та в бойовій готовності в лісах. Цей жахливий стан тривав впродовж сотні років.

Джерелом тих безнастанних нападів був ханат кримських татар, зорганізований Хаджі-Гереем. Його син, Менглі-Герей, утвердив могутність кримської орди через визнання Туреччини і союз з Москвою, приблизно біля 1482 року».

І. РИБЧИН

«За польсько-литовської доби нашої історії центральна влада не дбала за оборону України, і весь тягар боротьби із степовиками – номадами – ліг на плечі самої людності.

...Але й пізніше: городи й замки з місцевою людністю мусіли покладатися в боротьбі проти татар переважно на свої власні сили, отже вели *регіональну* політику. З ослабленням центральної гетьманської влади цей партикуляризм відновився, і в обставинах Руїни ще зростає».

П. ФЕДЕНКО

«Волинь зі всіх князівств Литви населена найбільш войовничим народом».

С. ГЕРБЕРШТАЙН, 1526

«Коли волинський хлібороб іде в поле працювати, бере з собою, крім плуга, шаблю або меча».

Е. ЛЯСОТА,
кінець XV століття

«Се була неустанна дрібна партизанська погранична війна, якою зривала українська людність своє серце на татарах за вічний страх і небезпеку, за їх вічні спустошення і грабування».

М. ГРУШЕВСЬКИЙ

«І на цьому перед Вашою королівською милістю наголошуємо, що ми погоджуємося як люди вільні, свободні, щоб це не принизило нашої шляхетної гідності. Бо ж ми є

НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ (Українсько-російські стосунки)

народом так поштивим, що жодному народові на світі не поступимося, і впевнені, що кожному народові рівні шляхетністю».

КОСТЯНТИН ВИШНЕВЕЦЬКИЙ
(Про інкорпорацію Русі.
З промови на Люблінському сеймі, 1569)

«Багато бездоганних, але небагатих молодиків з панят на Русі, Поділлі й Польщі їздять туди, щоб привчитися до лицарського діла, бо між ними можна добре вишколитися в лицарському (військовому) порядку й чуйності».

ПАПРОЦЬКИЙ, 1599 (про роль Січі)

«Українською людиною пограниччя був козак, що в 16–17 століттях став репрезентативним типом свого народу».

І. ЛИСЯК-РУДНИЦЬКИЙ

«Козаки під його вмілим проводом довершили чудеса хоробрості під Хотиним, де в 1620 році розгромили турецьку армію».

М. ГРУШЕВСЬКИЙ

«Браво! Слава вам, найшасливіші, на мою думку, мужі, які перевищуєте набагато навіть славу лакедемонців. Бо ж ті в кількості трьох сотень боролися в просмику під Термопілами, а ці в кількості шістдесяти і в чистому полі дали собі раду з силою-силенною турків, що дорівнювала армії Ксеркса».

*ВАСЕНБЕРГ (біограф короля Володислава
про козаків у бою під Хотиним)*

«Їх (козаків) вважали головними спасителями Польщі від страшної турецької тучі... він (Сагайдачний) тримав на собі весь тягар війни, і давав їй раду, а що радив, те приймали панове гетьмани (польські) і королевич його милість».

Я. ЄРЛИЧ

«Сагайдачний перейшов в історію як представник зовсім реалістичної політики в найкращому розумінні того слова. Він дав здоровій і молодій, стихійній потузі Запоріжжя ясну, розумну ідею, зв'язуючи її з київською інтелігенцією. Він, раціональний організатор запорізької військової сили, в своїй обережності не рішався кинути її в боротьбу проти Польщі і ціле своє життя пив кумис, подаваний йому польською рукою».

М. ШЛЕМКЕВИЧ

«Де раніше стояли міста і села в вінках садів, там залишились тільки руїни стін і мурів та голодні собаки. Всі церкви зачинені, тому що немає нікого, хто міг би молитися в них. Всі поля заросли бур'яном і наша батьківщина, колись весела, радісна і ясна, перетворилась у страхітливу пустиню».

*П. ДОРОШЕНКО (з листа до
кошового отамана Сірка)*

Окремі публіцисти стверджують, що сьгоднішні українці ведуть свій короткий родовід з часів війн Хмельницького, а то й витворені Австро-Угорщиною для протистояння Росії, що ми є молодий, недосвідчений політично народ, який і в державах-то своїх не жив. Щодо спадщини древньої Київської Русі ми, за їхнім визначенням, маємо відда-

лене відношення, і все, пов'язане з Київською Руссю, – то русское, російське і належить древньому старшому братові – Росії.

Коли йти за традиційною історіографією, то назву Русь слов'янським Новгороду, сучасним білорусам та українцям принесли варязькі дружини. У той час (IX століття) територія приблизно двохсот кілометрів навколо сучасної Москви, центру Російської Федерації, була заселена не слов'янськими племенами, а племенами фінського походження (меря, мурома, мешчера, мордва, весь, голядь, чудь) із своїми окремими, не слов'янськими характеристиками – мовою, традицією, способом господарювання і самоорганізації. Відомі праукраїнські племена (білі хорвати – пізніше галичани, дуліби – волиняни, древляни, дреговичі, поляни, сіверяни, уличі), розселені між Карпатами і Сіверщиною, Руссю також не називалися (хоча окремі історичні дослідження виводять назву Русь від частини антських племен, річок Рось, Росава), але мали свою, формовану попереднім тисячоліттям ідентичність. Вони також ще не були об'єднані в одну державу, але їхня близька спорідненість, цільна географія розселення, гармонійність етнорозвитку була підтверджена подальшою органічною історією єдиного народу – українського.

І немає значення, чи вони з приходом до Києва варягів отримали першу державну самоназву Русь, чи така назва вже була на теренах проживання полян. Без варягів могла б відбутися у нас інша назва й інша держава (була б інша держава у словен із чуддю, ще інша у меря). Те, що не спільна з Новгородом, тим більше з племенами, розселеними між Окою і Волгою, – очевидно. Між Окою і Волгою, де сьогодні Москва, Владімір, Ростов, до XI століття ні слов'ян, ні руських, ні великоросів не було.

Русь часів Олега, Ігоря, Ольги, та і Святослава (до кінця X століття) на терени між Окою і Волгою не поширювалася. Та й зв'язків Наддніпрянщини, тим більше Волині з Галичиною, з Новгородом, сучасною Білоруссю у вигляді міграцій не було. Йти на холодну, неродючу північ, через ріки, болота і ліси, в тайгу, далеко за Сіверщину, яка для нашого народу в ті часи була крайньою Північчю, за сотні, а то й тисячі кілометрів – це й сьогодні неприродно. Це тільки Століпін заманював перенаселену Україну великими безкоштовними наділами землі у Сибіру та на Далекому Сході, а Сталін примусово вивозив мільйонами. Наддніпрянці століттями більше були пов'язані протистояннями із кочовими народами степового південного сходу, за всю свою історію колонізували поступово степи краю, тісними були контакти із близькими слов'янами заходу, і говорити про якусь спільну колицю угрофінів з наддніпрянцями до приходу варязьких дружин і першого державного утворення – Русі – безсенсово.

З Новгородом, північчю, навіть Білоруссю ми були державно пов'язані саме варягами, їхніми рейдами з «варяг у греки». Спочатку це була їхня, варягів, держава, до створення саме такої поляни, сіверяни, майбутні білоруси, словени своєї волі не мали. – Київ, як місто вже заселене, варяги обрали столицею скоріше за все з причин кліматичних та геополітичної зручності. Якби у цій варязькій державі Русі на початку зо два століття столиця була у Новгороді, це не доказувало б особливої дружби між словенами і полянами – ці народи розвивалися б за своєю окремишньою логікою так само, коли столицею Русі став Київ. А пізніше, в імперські часи Московії – Москва, Росії – Петербург... Україна і тоді, коли самоназви були інші, і столиці різні – Росією не була.

Завойовницька й об'єднавча воля варягів (їхній інтегральний, так би мовити, націоналізм), яка оформилася у державу Русь з центром у Києві, започаткувала князівську династію з імперською політикою. Вже Володимир і Ярослав, як князі київські, відірвані від варязького способу життя, без збройного опору (не було державних утворень) «при-

єднали» «за добровільною згодою» землі фінських племен між Окою і Волгою, започаткували там міста, адміністративну і церковну інфраструктуру. Це зробили не новгородці, не словени з-над Ладogi. Так було започатковано «обрусіння» фінських племен, які через століття стали імперським центром і свій специфічний варіант рускості накидали для російщення різних народів, в тому числі українського.

Русь, русини, руси – спільна самоназва для полян, сіверян, волинян, галичан, тиверців, уличів як у часи Русі Київської, так і Литовсько-Руської держави, Речі Посполитої, Гетьманської України, а у Галичині до початку ХХ століття. Для угрофінських племен – чиї ви? Русськіє, тобто ті, хто належить Русі, спочатку Київській, згодом Володимиро-Суздальській, пізніше Московській, а для зовнішнього світу – московити, люди з Московії, Московського князівства – підлегли улусу Золотої Орди, потім Московського царства, яке з часів Петра I (1721 рік) за його указом отримало назву «Російська імперія». Русин і руський – подібні самоназви різноплеменних народів, які в різних якостях 250 років проживали в імперії Київська Русь, з 1241-го по 1709-й – 450 років (а Правобережна Україна до 1795-го, третього поділу Польщі – 530 років) порізно, непов'язано з Московією. Про який один народ, спільну історичну долю можна говорити?

Ми з Литвою проживали майже 200 років (від битви під Синіми Водами до Люблінської унії, 1369–1569 роки), Правобережжя у Речі Посполитій з поляками – 225 років (1569–1795), а Галичина майже 600 років (1349–1939), але ні литовцями, ні поляками не стали, і це спільне проживання не дає підстав говорити про «історичну колиску», «старшого брата», спільну долю й один народ.

Не свідчать про спільну долю варварські переслідування московського народу лютичів Іваном IV Грозним, який у той час до Русі, на щастя, не мав відношення, Петра I – завойовника Гетьманської України, царицю Катерину – яка розорила Січ і ввела кріпацтво, Микол і Олександрів? Тим більше про Леніна зі Сталіним і про вже радянський народ. Русин ніколи не був руським і руський русином. Для нормального співжиття і не потрібно. Так історично склалося, що литвин переназався білорусом, а русин – українцем.

Перебуваючи постійно під тиском імперій, які господарювали в Русі-Україні, втрачаючи свої русинські еліти, які то спольщувалися, то русифікувалися, народ сам змінювався і народжував у своїх глибинах нові покоління вірних синів, які не перефарбовувалися, не продавалися, не шукали кращого життя у чужому імені. Так, серед заснух в бездержавності русів і козаків, яких російські царі назвали малоросами, появилися русини-українці, ті, хто хотів своїх родичів-русинів зробити вільними, незалежними від чужої влади, хто хотів своїх братів визволити і забезпечити життям у власній державі. Ці сини і внуки русинських пращурів назвалися українцями і розпочали працю – збирання і вивчення народної етнокультурної спадщини, стали писати, творити народною мовою русинів-українців, засновувати просвітницькі товариства. Від «Історії Русів», Кирило-Мефодіївського братства до «Руської трійці», від Івана Котляревського до Тараса Шевченка й Івана Франка, від Громад і «Основи» до Наукового товариства ім. Тараса Шевченка. Від «Руської Ради», Австрійського парламенту і виборів у Думу до УНР і ЗУНР.

Невдовзі українці почали творити політичні партії, а в умовах воєн і геополітичних катаклізмів – збройні сили, озброєні підпільні національно-визвольні організації.

Українцями нас назвали не поляки чи росіяни, до цього ми йшли самі. Вони культивували нам інші назви. Пройшовши процес інтелектуального переосмислення свого буття, своєї історії, свого місця у світі, спочатку назвали себе українцями творча і наукова інтелігенція. У підневільних умовах, mimo заборон і переслідувань, була проведена

гігантська робота з піднесення духу народу, його просвічення й організування. Фактично будувалася держава у державі, формувалися традиції національної солідарності. Без державної допомоги (спочатку невеликий гурт українців, захоплюючи все більші масиви однодумців) народ вчився бути нацією. І став нею. Українцями ставали дедалі більше русинів, дедалі більше «хохлів» і малоросів.

Настав час української революції. У 1917–20-х роках народ не втримав держави, але став нацією. Держава – Україна, нація – українці.

Ми всі стаємо українцями. Хто не став – ще стане. Ми вчимося бути українцями. Це не просто етнонім, назва народу, не втеча на нову територію. Це насичений в процесі становлення нації, її боротьби дух і вольові, політичні вартості, процес, у якому кожен із нас є подвижником.

Тимчасові (навіть кількасотлітні) перебування тих чи інших народів, споріднених чи різнорідних у одній державі, тим більше в імперії – в європейській, і не тільки в європейській історії є дуже частими (через століття галли у Римській імперії, потім у франкській стали сьгоднішніми французами, німецькомовні австрійці стали центром утворення імперії Габсбургів і не стали німцями, як баварці чи прусси. Не стоїть питання сьогодні, що чехи мають бути зі словаками в одній державі, а разом вони мають зобов'язання до «старшого брата» австрійців. Що болгари (які етнічно не є вповні слов'янами) мають приєднатися до Туреччини, бо вони століттями перебували у складі Османської імперії). Те, що той чи інший народ перебував навіть століттями з іншим у складі однієї держави, інколи без завоювання і насильства, а за згодою, ще не є доказом того, що так має бути завжди.

Важливим геоцивілізаційним фактором, який вирішально вплинув на долю Русі, був вибір Володимиром Великим релігії.

Якщо допустити, що подальший розвиток Русі відбувався б як життя християнської держави із римо-католицькою традицією, то Русь інакше, за європейською культурою вирішувала б питання спадкоємності монархічної влади, підпорядкування князівств Києву. Русь інакше зустріла б монголо-татар збройно і з європейською підтримкою. Якби Русь і була розгромлена, то скоріше залишилася б єдиною державою або ж на Суздальщині розвинулася держава католицька, духовно підпорядкована Риму. Польща б не здійснювала експансії на Русь. З огляду на відому долю Золотої Орди католицизм у будь-якому випадку поширився б від Лісабона до Камчатки. Це була б інша історія.

Якщо допустити, що Русь прийняла іслам, а після навали монголо-татар весь терен від Амура до Вісли став мусульманською імперією, то доля Європи могла стати непередбачуваною.

Але, хоча у 988 році поділу християнства на дві гілки – православну і католицьку не було, Володимир хрестив Русь від православної традиції і наша українська історія розвивалася на грані двох світів – Заходу і Сходу. Яскравий приклад того, як доля народів і цивілізацій у значущий історичний час залежала від вибору однієї людини.

Руські ніяк не сприймають, що 250 років були околицею імперії Київської держави Русі і 240 років колонією-улузом Золотої Орди. Що князівства, де проживали фінно-угорські народи, адміністративно встановлені з Києва, не були самостійною державою цих народів, а колоніальним утворенням. Що Київська Русь (можна називати древня Русь, це нічого не змінює) не була ні російська, ні московська держава. Що їхня окремішня, самостійна історія починається з 1480 року – року народження Московської, вже з отатареною верхівкою держави. Що майже 500 років не мали своєї державності і здо-

були її в боротьбі, утворили через послаблення і розпад Золотої Орди. Це ж не Київська Русь, не нащадки полян, сіверян, волинян з 1480 року визволилися від Золотої Орди. У той час князі Острозькі, Вишневецькі були господарями нашої Русі і до стосунків Московського князівства із Золотою Ордою не мали відношення.

У факті пізнішого здобуття Московією незалежності і державності немає нічого знеславляючого, принизливого чи негативного. Такий розгляд знімає питання імперських амбіцій, зазіхань на спадщину Київської Русі, шаленого імперіалізму і шовінізму з попередніх тенденційних трактувань історичних фактів. Тому що історія, написана для пояснення і виправдання імперських завоювань Москвою десятків народів і територій виявляється неправдивою – як для руських, так і для нащадків цих народів. Все, що було після 1480 року, – це дійсно історія самостійного політичного суб'єкта – імперії Московії-Росії.

Втрата незалежності після завоювання Петром I Гетьманської України привела до того, що обставини часто примушували українців боротися за свою землю і чужу владу.

Воюючи проти агресора – Наполеона у 1812 р., німецької експансії у 1914–18 рр., нацистів у 1941–45 рр. – українці своєю пролитою кров'ю на стороні Росії і комуністичної Москви звільнялися від окупанта, але й одночасно стягували на себе поневолення російськими імперіями. Не маючи можливості успішно захистити себе своєю державою, ми мимоволі захищали свого колонізатора і приводили його на своїх плечах на свою землю. Чим і відрізнялася місія українців від місії і ролі росіян у цих війнах. Росіяни захищали свою державу, українці чужу.

У ХХ столітті через Україну у роки Першої і Другої світових воєн пройшов усеруйнучий фронт, подвійні зачистки гестапо і НКВД, масовий терор проти беззахисних мирних українців – на це мало зверталась увага у повоєнних оцінках результатів війни. Росія страждала менше – під час Першої світової війни фронт майже не проходив по території саме Росії, він її не руйнував, не нищив, під час Другої світової війни німецько-нацистська окупація на території західних областей Російської Федерації тривала з осені 1941 року на півночі і з 1942 до половини 1943 року по лінії Кавказ–Москва–Ленінград. Україна і Білорусь нищилися німецькою окупацією більше трьох років.

Якщо Україна-Русь була заборолом для Європи від набігів степових орд з Х по XVIII століття, то, потрапивши в залежність до Російської імперії – спадкоємиці Золотої Орди після 1709 року, Україна неодноразово ставала ареною фронтів, руйнівних воєн між експансіями завойовників світу із Заходу і ставала заборолом, захистом, свого роду санітарним кордоном для Росії від цих завойовницьких експансій у ХХ столітті.

МІСІЯ РОСІЇ

«Тому, що старий Рим впав із-за ересі Аполлінарія, а другий Рим, Константиноград, знаходиться тепер у володінні безбожних турків, стала твоя велика держава, царю, третім Римом. Своєю побожністю перевищує вона всіх, і всі інші християнські королівства увійдуть тепер у твоє царство. Ти єдиний християнський володар в усьому світі, ти пан всіх християн».

З ГРАМОТИ МОСКОВСЬКОГО ПАТРІАРХА 1589 РОКУ

«Соборна Церква наша у твоєму державному царстві одна тепер більше сонця сяє благочестям у всій піднебесній; всі православні царства зібралися в одному твоєму царстві; на всій землі один ти – християнський цар».

ФІЛОФЕЙ (до князя Василя)

«Даний народ – вибраний народ Божий, в ньому живе Месія. Всякий месіанізм закорінений у месіанстві древньоєврейському. Так, польські месіаністи вірили, що польський народ є Христос серед народів, що загибель Польщі була розп'яттям Месії, що це – народ вибраний і винятковий, покликаний бути провісником нової християнської епохи».

О. ХОМЯКОВ

«...римський католицизм, кажучи його словами, «не Христа проповідує, а антихриста». За Достоевським, він, по суті, навіть і не віра, а продовження Західної Римської імперії. Ось цим і визначається покликання Росії. «Треба, щоб засяяв для відпору Заходу наш Христос, якого ми зберегли і якого вони не знали». Оновлення людства у майбутньому здійсниться «однією тільки русскою мислею, русским Богом і Христом». Саме у Росії здійсниться нове пришестя Христове. Народ рускій є «на всій землі єдиний народ-богоносець, який гряде обновити і врятувати світ іменем нового Бога», йому одному «дані ключі життя і нового слова».

С. ТРУБЕЦЬКОЇ

«Так чи інакше рускій національний месіанізм завжди втілювався в утвердженні руского Христа, в більш чи менш тонкій русифікації Євангелія. В талановитій книзі про О. С. Хомякова М. О. Бердяєв зовсім правильно вважає ознакою національного месіанізму твердження виняткової близькості одного народу до Христа, визнання його першості у Христі. В цьому він зовсім справедливо вважає відмінність месіанізму від місіонізму. Народів з яким-небудь покликанням чи місією, зокрема з місією релігійною, може бути багато. Поміж тим народ-Месія може бути тільки один. Як тільки ми допускаємо, що народів-богоносців, покликаних рятувати світ, існує не один, а хоча б декілька, ми тим самим руйнуємо месійну свідомість і стаємо на ґрунт місіонізму. Суттєва риса національного месіанізму полягає у національній винятковості релігійної свідомості».

С. ТРУБЕЦЬКОЇ

«Російська ідея не є ідея... культури, російська ідея є есхатологічна ідея Царства Божого. Це не є гуманістична ідея в європейському сенсі слова».

М. БЕРДЯЄВ

«Месіанська свідомість не є націоналістичною свідомістю; вона глибоко протилежна націоналізму; це – універсальна свідомість. Месіанська свідомість має свої корені в релігійній свідомості єврейського народу, в переживанні Ізраїлем своєї богообраності і єдиності. Месіанська свідомість є свідомість вибраного народу Божого, народу, в якому повинен з'явитися Месія і через який повинен бути врятований світ. Богообраний народ – месія серед народів, єдиний народ з месіанським покликанням і призначенням. Всі інші народи – нижчі народи, не вибрані, народи із звичайною, не містичною долею. Всі народи мають своє покликання, своє призначення у світі, але тільки один народ може бути вибраним для месіанської цілі».

М. БЕРДЯЄВ

НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ (Українсько-російські стосунки)

«Нас дуже довго тримали у переконанні, що російська людина – не просто людина з певними конкретними рисами раси і народності, а «вселюдина», яка охоплює риси всіх національностей, що неминуче веде до втрати власної національної фізіономії... Нам старанно навіювали думку, що Росія – або народ-Месія, або ніщо, що вселенське й істинно російське одне і те ж... Ось чому від надміру возвеличення ми так легко переходимо до надміру відчаю. Або Росія – народ-богоносець, або вона – мерзенніший народ, а можливо, навіть і зовсім не народ, а безсмысловий механічний конгломерат, колос на глиняних ногах, який скоро обвалиться від зовнішнього удару (порівняння В. Соловйова)».

Є. ТРУБЕЦЬКОЇ

«...Російська держава. Протягом майже всієї своєї історії вона була одночасно інструментом територіальної експансії та економічного розвитку. Це була також держава, яка свідомо не розглядала себе як суто національний інструмент у західноєвропейських традиціях, а вважала себе носієм особливої наднаціональної місії, при цьому «російська ідея» визначалася в релігійних, геополітичних або ідеологічних термінах. Тепер раптово цю місію було відкинуто, а сама держава територіально зменшилася, значною мірою увійшовши в етнічні кордони».

З. БЖЕЗІНСЬКИЙ

«...права Москви на історичну та культурну спадщину княжого Києва не більші і не менші, ніж права Мадрида, Лісабона, Парижа та Бухареста на історію та культуру латинського Риму».

Л. ЗАЛІЗНЯК

«Буде жахливий, великий бій, багато крові людської проллється. Та найістотнішим у тому буде те, що він розв'яже тисячолітню справу католицизму: волею Провидіння його місце займе московське православ'я».

Ф. ДОСТОЄВСЬКИЙ

«Головна течія світової історії впливає з Нілу двома ріками. Одна – небесна, Божа – протіє через Єрусалим, Царгород, Київ до Москви. Друга – земна, людська – тече через Олександрію, Афіни, Рим у Західну Європу. В Московщині твориться новий суспільний і господарський лад, що приведе людство до щастя. І всі слов'янські річки зіллються в одне велике московське море, що затопить усю Європу».

Ф. ДОСТОЄВСЬКИЙ

«О моя Русь! Моя Батьківщино! Тобі єдиній приречено укоронувати поступ людства і встановити справедливість у всьому світі. Хто може зрівнятися з нами, москвинами? Кого ми, москвини, не можемо примусити скоритися нам? Чи ж не в наших, московських руках перебуває політична доля всього світу?»

М. ПОГОДІН

«Стало зрозумілим, чому загинули і зникли від її руки всі протиприродні устремління, уряди і установи, які зустрілися з Росією на своєму шляху, які зрадили великому началу, яке вона представляла, чому Польща повинна була загинути; не самобутність її польської народності, – від чого Боже сохрани! – але її фальшиве утворення, та фальшива національність, яка була їй прищеплена».

Ф. ТЮТЧЕВ

«Московський народ створить нову культуру, навіть нову віру, нові закони і нове життя в усьому світі».

М. БАКУНІН

«Ми, москвини, є першими в історії будівничими соціалізму. Цю честь історія призначила нам, москвинам. Лише подумати: як багато це говорить! Тисячі років минуть. Все людство, вивчаючи історію, з захопленням дивуватиметься тому фактові, що такий простий наш народ перший збудував соціалізм. Це велика честь нашому народові. Та думка, що в майбутньому людство пам'ятатиме нас, – зміцнює наше завзяття сьогодні».

М. КАЛІНІН

«...російський робітничий клас був у змозі, обливаючись власною кров'ю, приносячи велетенські жертви, з глибини самодержавства та варварства піднятися до становища авангарду людства, не дивлячись на свою сиволапість та неладність, які винагороджуються варварською свіжістю (скіфи. – *Авт.*) почуттів, здатністю захопитися грандіозними лозунгами – словом – схильністю до активного реалістичного ідеалізму».

А. ЛУНАЧАРСЬКИЙ

«Якою гордістю і щастям наповнюється душа, якою подякою до тих, хто підніс тебе, велика нова Росіє, і розправив твої орлині крила, і ти злетіла вище за всіх і далше за всіх; показала людству нову добу, яскраву як сонце».

«Литературная газета», 5 листопада 1957

«Постає перед очима світу безмірно велична постать Росії серед пожеж, немов нове світло, що має вилікувати всі рани людства».

Б. ПАСТЕРНАК

«Ніколи жодна країна, жодний народ не мав так багато творчої сили і хисту, так багато героїв праці, як мав народ московський за всю його історію. Європа колись дивилася на московський народ з погордою, звисока, як на малокультурний народ. А тепер він очолює все прогресивне людство».

О. ПАНКРАТОВА

«Геній московського народу оберне вічні льодовики на тропічні сади з пальм та квітів, заселить Місяць».

М. ХРУЩОВ

«Карткового будиночка побудувати не вміють. Та зате надіються, вірять і рвуться побудувати ідеальну державу. І примовляють, меланхолійно дивлячись на небо з хмаркою: «вишукуємо Невидимого Граду». І така гра на серці, що «ми – найкращі».

В. РОЗАНОВ

Шлях Росії

«Російська ідея є ідея *серця*. Ідея споглядаючого серця. Серця, яке *вільно і предметно* споглядає і передає своє бачення *волі* для дії і *думці* для усвідомлення і слова. Ось головне джерело російської віри і російської культури. Ось головна сила Росії і російської самобутності. Ось шлях нашого відродження й оновлення».

І. ЛЬВІН

«Якщо прийняти гіпотезу, що народи утворювались із сімейств, то першою причиною їхньої субстанції слід покласти кров і породу (race). Зовнішні обставини, історичний розвиток також мають вплив на субстанцію народу, хоча, в свою чергу, залежать від неї. Але немає жодної причини, на яку так сміливо можна було б вказати, як на клімат і географічне розташування країни, яку займає народ. Всі південні народи різко відрізняються від північних: розум перших жвавіший, легший, ясніший, почуття сприйнятливіші, пристрасті палкіші; розум других повільніший, але ґрунтовніший, почуття спокійніші, але глибші, пристрасті запалюються повільніше, але діють важче...

Глянемо в цьому відношенні на Росію. Колиска її була не в Києві, а у Новгороді, з якого, через Володимир, перейшла вона у Москву. Суворе небо побачили її дитячі очі, розгульні хуги співали їй колискові пісні і жорстокі морози загартували її тіло здоров'ям і міццю».

В. БЄЛІНСЬКИЙ

«Радимичі і В'ятичі живуть у лісах як звірі, їдять всіляку нечисть, ведуть сороміцькі розмови у присутності своїх батьків і сестер, а шлюбу не беруть».

ПОВІСТЬ МИНУЛИХ ЛІТ, XI ст.
(про предків москвінів)

«Росіяни включають до свого складу: східних слов'ян із Київської Русі, західних слов'ян – в'ятичів, фінів – меря, мурома, весь, заволоцька чудь, угрів, що змішалися спочатку з перерахованими фінськими племенами, балтів – голядь, тюрків – хрещених половців і татар, а також частково монголів».

Л. ГУМІЛЬОВ

«Трудно було б шукати наших предків, як це робили московські історики-націоналісти, між кочовими племенами російського півдня... там відбувалися інші процеси і московська національна традиція – навіть і несвідомо – туди не доходить».

П. МІЛЮКОВ

«Наші хоробрі вороги не знають навіть того, що ми з цього боку дуже мало вразливі; ми вище зоологічної скрупульозності і зовсім байдужі до расової чистоти; це ніскільки не заважає нам бути повністю слов'янами. Ми задоволені тим, що в наших жилах тече фінська і монгольська кров; це ставить нас в родинні, братські стосунки з тими расами-паріями, про які людинолюбна демократія Європи не може згадувати без презирства й образ. Нам не доводиться також жалітися на туранський елемент. Ми добилися дещо більшого, ніж чистокровні слов'яни Болгарії, Сербії і т.п.»

О. ГЕРЦЕН (про природу російськості)

«Ось ця формула. Русський народ, слов'янський своєю мовою, змішаний по крові і по множинній спадковості, споріднений зі всіма расами, які змінювали одна одну на російській рівнині, являє собою в наш час якусь однорідність, яскраво виражену в даних вимірювання черепа і зовсім обмежену в об'ємі відхилень від центрального і середнього типу раси, яку він представляє. На противагу тому, що всі уявляють, російська однорідність є найбільш встановлена і найбільш яскраво виражена у всій Європі».

О. БАШМАКОВ, 1937, Париж

«Даремно також говорять про «татаризацію» російського народу. Насправді в історії відбувалося зворотнє, тобто *русифікація інородних народів*: бо чужоплемінні протягом віків «висмикували» руських жінок, які народжували їм *напіврусських дітей*, а руські, суворо дотримувалися національної близькості, не брали собі в дружини з чужоплемінниць (чужої віри! Чужої мови! Чужого права!): налякані татарським ігом, вони *трималися свого* і берегли свою *органічно-центральну чистокровність*. Весь цей віковий процес «створив у російському типі пункт зосередження всіх творчих сил, властивих народам його території».

І. ІЛЬІН (за О. Башмаковим)

«Московська держава виникла завдяки татарському ігу. Російський цар був спадкоємцем монгольського хана. Повалення татарського іга звелося до заміни татарського хана православним царем і до перенесення ханської ставки до Москви. Навіть персонально значний відсоток бояр та інших служилих людей московського царя становили представники татарської знаті. Російська державність... походила від татарської, і наврод чи мають рацію ті історики, які заплющують очі на цю обставину або намагаються применшити її значення».

М. ТРУБЕЦЬКОЇ

«Руськіє – вулкани, або потухлі, спокійні, або у стані виверження. Під поверхнею навіть і найбільш спокійних і глухих таїться жила енергії раси, яка веде до внутрішнього вогню і таємниці людського духу».

ГРАХАМ

«...перед її возом є коні шляхетної раси, вогнисті й полум'яної пристрасти. Вони мчать уперед, але кожен у свій бік. Вони візникові роблять життя трудним. Якщо проте візник був би сильним і вправним і якщо він зумів би втримати коні у віжках, то запряг міг би порівнятися з кожним іншим запрягом. І саме той запряг, який домагається спеціально розважного і енергійного візника, отримав поводаря, який не дав би собі ради навіть з куди ласкавішими кіньми».

БОКОВНЕФ
(про російський характер)

«Які гарні риси російської людини, що відрізняють її не тільки від іноплемінників, але і від інших слов'янських племен, навіть тих, хто знаходиться з нею під одним скіпетром? – Бадьорість, сміливість, винахідливість, кмітливість, перейнятливність – на обусі жито молотить, зерна не вронить, нужденністю вчиться калачі їсти, – молодечтво, розгуп, звитяжність, – і в горі і в радості море по коліна!»

В. БЕЛІНСЬКИЙ

НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ (Українсько-російські стосунки)

«...Пристрасність і могутню силу волі можна вважати приналежними до числа основних властивостей російського народу».

М. ЛОССЬКИЙ

«Російську психологію характеризують не художні вимисли письменників, а реальні факти історичного життя.

Не Обломови, а Дежневи, не Плюшкіни, а Мініни, не Колупаєви, а Строганови, не «непротивлення злу», а Суворови, не «анархічні нахили російського народу», а його глибоченний і широченний у всій історії людства державний інстинкт».

І. СОЛОНЕВИЧ

«Ми мудро очікуємо, а очікуючи, лінуємося. Російські люди дійсно ліниві, що досить відповідає потенційності всієї російської культури. Не вільна від ліні і викликає її зосередженість на абсолютному споглядальності національного характеру. Вселенські завдання за самою природою своєю одразу не здійснямі. Поки ж «все само собою складається», устремління до абсолютного стає мрією лежебоки, а абсолютне втрачається».

Л. КАРСАВІН

«Хто завжди діє, той творить і нищить одночасно... Не думати і не діяти – значить, зійти з дороги призначення, тому витворові добра і зла: а тому, що зло їх (росіян) більше порушить, ніж добро, вони шукають сховку в утечі в ніщо».

Е. ВОГЮЄ

«А зізнаймося щиро: 1) ми, москвини, є народ небезпечний, бо маючи азійську кров, ми жорстокі від природи; 2) виховані на великих обширах і надзвичайно витривалі, ми, москвини, є кочовиками, загарбниками і галапасами на тілі наших сусідів; 3) ми, москвини, – є пихаті, заздрі, хитрі, напівцивілізовані, але зарозумілі, хворі на манію своєї нібито вищості. Ми, москвини, всіх ненавидимо і нічого не шануємо. В історії вічним нагадуванням цього залишиться наша рідна ЧЕКА».

О. МАСАНОВ

«...ненавидить волю, обожнює рабство, любить ланцюги на своїх руках і ногах, любить своїх кривавих деспотів, не відчуває ніякої краси, брудний фізично і морально, століттями живе у темряві, «мракобесии» і пальцем не поворухнув до чогось людського, але готовий повсякчас поневолювати, гнобити всіх і все, весь світ. Це не народ, а історичне прокляття людства».

В. ШМЕЛЬОВ

«Мені здається, найгіршою рисою московської національної вдачі – це є власне жорстокість. Найцікавіша риса московської жорстокості – це її чортівська витонченість, я б сказав, естетична вишуканість... Тут говорю про масову психологію, про народну душу, про гуртову жорстокість».

М. ГОРЬКИЙ

«Хто не бреше і не краде, той – не москвин».

ОЛЕКСАНДР І

«Москвин є найбільшим і найнахабнішим брехуном у всьому світі».

І. ТУРГЕНЄВ

«Москвин у брехливості не знає ні меж, ні сорому. Ошуканство він вважає за мудрість, спритних ошуканців шанує. Москвин складе в церкві на хресті кривоприсягу за пару рублів».

Й. КОРБ

«Я ніяк не можу зрозуміти московської вдачі. Москвин бреше вам в очі і, знаючи, що ви бачите його брехню, анітрохи не засоромиться. Видається мені, що москвин узагалі не знає, що таке сором».

Т. РУЗВЕЛЬТ

«Я бачив у кожного москвина зовні бундючну пиху, а всередині – перелякане рабство. Взагалі зовнішність москвина найоблудніша за всі його властивості. Тому-то москвини вважають своїм найгіршим ворогом того, хто відкриє личину їхньої зовнішності. Навіть історія є власністю царя, і він її змінює за своєю примхою. Він мало не щодня подає своєму народові історичну правду, оброблену відповідно до вимог того дня».

А. де КЮСТІН

«Московській народ, Ігом рабства клеймьонний, Безбожной лжі тлетворной, І лені мертвої і позорной, І всякаї мерзості полный».

О. ХОМЯКОВ

«Підійти до розгадки таємниці душі Росії можна, одразу ж визнавши антиномічність Росії, жахливу її суперечливість. Тоді російська свідомість вивільняється від хибних та сфальшованих ілюзій, від огидного вихвалання, як і від безхарактерного космополітичного заперечення й іноземного рабства».

М. БЕРДЯЄВ

«Священики завжди п'яні, і в церкві сваряться найогиднішими лайками; навіть б'ються в церкві. А на них і люди рівняються: стоять у церкві в шапках, служби Божої не слухають, навіть глузують з неї; розмовляють між собою голосно, сваряться, вживаючи соромітьких лайок».

СТОГЛАВ

«Москвитяне, власне кажучи, справжні варвари, недовірливі, брехливі, жорстокі, розпусні, обжерливі, користолюбні, жебраки й боягузи... Вони до такої міри грубі і неосвічені, що без помочі німців, яких у Москві велика сила, не могли б нічого доброго зробити».

Д. Л. НЕВІЛЬ, 1689

«Розмова гостей, як людей, не вихованих ніякою школою або освітою, вражає нісенітницею, дуже часто образлива для порядної людини. Лайка, захоплення найбільш бридкими ділами або нахабна хвальковитість, яка ображає чисте ім'я інших, – складають замітні вислови і дотепи багатьох промовців.

Москвини брешуть з неймовірною безсоромністю і нахабством. Анітрохи не зашаріються, коли зловите їх на брехні. Підлістих крутіїв за московських міністрів ледве чи

НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ (Українсько-російські стосунки)

знайдете десь у світі. Московські торговці та ремісники найбезсоромніші ошуканці і шахраї. У Москві злодіїв та ошуканців – юрби на кожній вулиці».

А. МАЄРБЕРГ (австрійський посол у Москві, 1661 р.)

«Руськіє мої все вори».

ІВАН ГРОЗНИЙ

«Капризи і дивовижі історії! Ось вона, російська «справедливість і логіка»! П'ємо безпробудно, але п'яниць не любимо. Крадемо вже тисячу років, але крадіїв поважаємо. Брешемо безперервно, але брехунів зневажаємо. Багатих ненавидимо, а самі працювати не хочемо й обожнюємо жити за чужий рахунок. Мріємо про зміни, але відсторонюємо реформаторів. Наша мрія: змінити все, нічого не змінюючи».

*О. ЯКОВЛЄВ (член Політбюро,
архітектор «перебудови»)*

«Страшно подумати, що нам наготована доля печенігів, скіфів, інків, ацтеків і багатьох інших народів, які загадково зeszли. Якщо не проведемо заявлені реформи, то зeszнемо і ми, але, на відміну від древніх, зовсім без загадок. Тому як ми ще раби, але з претензіями, які у третьому тисячолітті нікому не потрібні, просто смішні. Тому що хворі на гординю без гідності. Займаємося демагогією, а не побудовою дороги у людство».

О. ЯКОВЛЄВ

Руські – політична поведінка

«Найпитомішою рисою московської національної вдачі є ЖОРСТОКІСТЬ, і то жорстокість садистична. Кажу не про окремі вибухи жорстокості, а про психіку, про душу народну. Я переглянув архів одного суду за 1901–1910 рр. і мене охопив жах від величезної кількості неймовірно жорстокого поводження з людьми. Взагалі у нас у Московщині кожний з насолодою б'є когось, і народ уважає биття за корисне, бо ж склав приповідку «За битого двох небитих дають». За 1917–1919 рр. селяни закопували полонених червоногвардійців донизу головою так глибоко, що з землі стирчали ноги. Потім сміялися, як ті ноги карлючилися. Або високо на дереві прибивали цвяхами одну руку і одну ногу і насолоджувалися муками жертви. Червоногвардійці ж здирали з живих полонених денікінців-контрреволюціонерів шкіру, забивали цвяхи в голову, вирізали шкіру на плечах, як офіцерські погони, і т.п. Я не знаю, чи де у світі поводяться так жорстоко з жінками, як у московському селі. Московська народна мудрість каже: «Риба – не м'ясо, баба – не людина», «Для бабів і звірів суду немає». Коли я питав учасників громадянської війни, чи вони не гидяться вбивати один одного, то вони із здивуванням відповідали: «А кому це шкодить? Людей багато. Всім вистачить». «А де ж той – так гарно змальований нашою літературою – богобоязний шукач правди і справедливості «русский мужичок»? Я шукав його по всій Московщині і не знайшов. Не знайшов, бо він існував лише у мріях наших письменників, а не в житті».

М. ГОРЬКИЙ. «Русская жестокость»

«Наші предки знали, що робити з немосквинами імперії. Вони твердою рукою скорювали своїй волі і московщили їх, не зважаючи ні на що і ні на кого. А нам таке неможливе тепер, бо ми не маємо духу наших предків. Самою ж фізичною силою, як тепер виглядає, не скоримо і не змосковщимо».

Н. СЕРГЕСЬВСЬКИЙ

«При вільному розвитку обох, без сумніву, великорос знайде задоволення в добуванні багатства, сили, влади, малорос – у внутрішньому усвідомленні свободи, в розвитку особи, в можливому усвідомленні справедливості та істини».

В. АНТОНОВИЧ

«Нервова система москаля не вельми чула, а через те і реакція до вражень околішніх невелика і безсила. Це тип флегматика, малочулого до вражень околішніх. Навпаки у поляків: чуливість у них дуже велика і рефлекс починається безпосередньо, зараз за роздрозненням – це чистий тип сангвініка. Русини теж чулі до вражень; але реакція у них прокидається після довгого перегаду за роздрозненням; русин – тип меланхоліка».

В. АНТОНОВИЧ

«У жовнірів Московії є у звичці жорстоко і зовсім самовільно, без поваги до особи або обставин, бити затриманих п'ястком, рушницею і палицями і, запхавши їх у найгірший кут, всякими способами катувати. Особливо поводяться вони так з багатими, котрим без встиду заявляють, що кінця їх биття не буде раніш, ніж ті виплатять певну суму грошей; б'ють кожного, чи йде він під багнетами добровільно, чи насильно».

Й. Г. КОРБА, 1698

«Ми занадто добрі і довірливі. Ми заручники свого благородства. Доблесть, шляхетність, довірливість, відкритість, дружність стають самовбивчими».

Р. ПЕРІН

«– Мабуть, не тільки завдяки цьому,– сказав я.– Русський народ живучий, експансивний і по-переможному мислячий. Русський солдат може воювати в таких умовах, у яких не зміг би воювати солдат ні одного європейського народу.

– В тому, що ви сказали, друже Боремський, є багато правди,– сказав Ступницький.– Але тут грає ще другий бік медалі. Це ж русський солдат, або вірніше сказати, ціла власовська армія – РОА, з такою ж самою витривалістю воює й по стороні гітлерівської Німеччини проти Росії, себто – проти комуністичної Росії. А це вже красномовний доказ слабости тієї системи. Серед полонених англійців німці не змогли знайти ні одного англійця, який би зголосився воювати проти Англії, хоча ті народи споріднені схожістю мови, культури та ще й в обох тих народів капіталістичний лад. А з русських полонених організували цілу армію, яка воює краще від німців проти більшовицької Росії.

– Це також правда, але РОА воює, по суті, не проти Росії як такої, а тільки проти комуністичного ладу в Росії.

– Теоретично то воно, може, й так, але практично вони воюють таки проти Росії, бо іншої ж Росії немає,– сказав Ступницький».

Д. ШУМУК

«Так, гаразд. Чи Батьківщину я захищаю, чи за Батьківщину посилаю я на смерть людей? Чи не за більшовизм бува, який маскується святим іменем Батьківщини, проливає кров руський народ?

...Руські люди помірало героями. Але за що? За що вони жертвували життям? За що вони повинні були вмирати?

Так чи не буде злочином і далі проливати кров? Чи не є більшовизм і, зокрема, Сталін головним ворогом руського народу?

Чи не є першим і святим обов'язком чесної руської людини стати на боротьбу проти Сталіна і його кліки?

...Щоб примусити Руський народ проливати кров за чужі інтереси, Сталін згадає великі імена Олександра Невського, Кутузова, Суворова, Мініна і Пожарського. Він хоче запевнити, що бореться за Батьківщину, за вітчизну, за Росію.

Цей жалюгідний і мерзенний обман потрібний йому лишень для того, щоб втриматися при владі. Тільки сліпці можуть повірити, що Сталін відмовився від принципів більшовизму.

...Сьогодні він говорить про Русь і руське тільки для того, щоб з допомогою руських людей добитися перемоги, а завтра із ще більшою силою закабалить Руський народ і примусить його служити чужим для нього інтересам.

Ні Сталін, ні більшовики не борються за Росію.

...Я прийшов до твердого переконання, що завдання, які стоять перед Руським народом, можуть бути вирішені у союзі і співпраці з німецьким народом.

...Я кличу його до світлого майбутнього, до боротьби за завершення Національної Революції, до боротьби за створення Нової Росії – Батьківщини нашого великого народу. Я кличу його на шлях братерства і єднання з народами Європи і в першу чергу на шлях співробітництва і вічної дружби з Великим Німецьким народом».

*А. ВЛАСОВ, 3 березня 1943 (Відкритий лист.
Чому я став на шлях боротьби з більшовизмом)*

«Батальон Муравьёва, Боевой Союз Русских Националистов (БСРН), Братство Русской Правды, Высшая немецкая школа для русских офицеров, Дивизия «Россия» также – Дивизия «Русланд», Добровольческий полк СС «Варяг», Зеленая армия особого назначения, Казачий Стан, Комитет освобождения народов России (КОНР), Локотская республика, Народная Социалистическая Партия, Народно-трудовой союз российских солидаристов, Организация Цеппелин, Республика Зуева, РОНА, РОА, Русский корпус, Русский отряд 9-й армии вермахта, Русская национально-трудовая партия, Российская фашистская партия Хиви, 15-й казачий кавалерийский корпус СС, 1-я русская национальная бригада СС «Дружина», известна также как 1-й Русский национальный отряд СС, 29-я гренадерская дивизия СС (русская Нр.1), 30-я гренадерская дивизия СС (2-я русская), ВВС КОНР (ВВС РОА), 1-я дивизия РОА / ВС КОНР (600-я пехотная дивизия вермахта), 2-я дивизия РОА/ВС КОНР (650-я пехотная дивизия), 602-й Ост-батальон, 645-й батальон, РОНД/РНСД»... (Та інші формування, кількістю більше 120 000 осіб. Всього задіяних у допоміжних службах РОА і гітлерівської армії колишніх радянських військовополонених було більше одного мільйона).

«...Іншим великим міфом є теза про те, що Росія сама винесла головний тягар війни. Досить тільки глянути на карту воєнних дій, щоб побачити, – зона німецької окупації

ледве торкалася російських етнічних територій. Насправді ж ця зона на Сході Європи покривала майже повністю балтійські країни, Білорусію й Україну, і саме тут жертви серед населення були найбільшими. За час війни в Україні загинуло, згідно офіційних даних, 5,5 млн. чол., тоді як Білорусія втратила 2,2 млн., Росія – 1,8 млн., Литва – 666 тис., Латвія – 644 тис., Естонія – 125 тис., Молдавія – 64 тис. чол. Якщо додати українські втрати на фронтах (2,5 млн. чол.), то загальна кількість загиблих та депортованих наблизиться до 7 (за іншими оцінками – до 9) млн. чол., що на 2–3 млн. більше втрат Росії і на 2,5 млн. – втрат Німеччини. У сумній статистиці кількості воєнних жертв Україна займає перше місце. Якщо ж брати під увагу інший показник – співвідношення кількості втрат до загальної чисельності населення країни, то і в цьому випадку Україна разом з Білорусією і Польщею належала до числа трьох країн, які найбільше потерпіли від війни.

Не меншими були матеріальні втрати, які становили понад 40% всіх втрат СРСР. У 1944 р., коли німецькі війська покинули територію Української РСР, республіка буквально лежала в руїнах. Було зруйновано бл. 700 міст (40% всіх міст СРСР, знищених війною) і більш як 28 000 сіл. Кореспондент газети «Saturday Evening Post» після своєї подорожі в Україну в 1945 р. писав: «те, що дехто намагається зобразити як «російську славу», було перш за все українською війною. Жодна європейська країна не постраждала більше від глибоких ран, нанесених своїм містам, промисловості, сільському господарству, людській силі».

Україна була величезним резервуаром живої сили. Загальна кількість українців у складі Червоної армії під час радянсько-німецької війни становила не менше 6 млн. чол. Ця обставина мала важливе, часто вирішальне значення для наслідків військових операцій. Кількісної переваги в одиницях військової техніки радянська сторона добила лише з літа 1943 р. Але навіть від цього моменту і до самого кінця війни втрати радянської сторони у танках і бойових літаках значно перевищували німецькі. Тому не буде перебільшенням сказати, що натиск німецького війська стримувався горою солдатських тіл».

Я. ГРИЦАК

«Уявіть собі, що Київ не був би взятий і зруйнований татарами... Київ залишився б столицею першої великої руської держави, а «великоруське» місто Москва не стало б центром великого князівства, а потім царства російського. Офіційною мовою стала б не... суміш старослов'янської та фінської мов, а слов'яно-українська. Український письменник Гоголь не мусів би писати російською мовою, а Пушкін писав би українською».

В. КЛЮЧЕВСЬКИЙ

Як Дніпро зі своїми притоками стягував доцентрово племена і творив слов'янську Русь, так Волга із притоками тривалий час на базі фінно-угорських народів будувала окремішню державу Московське царство.

Серце Росії не слов'янський Новгород і Псков, а Москва. Не Новгород – центр словенської землі, не Смоленськ, заселений кривичами, стали слов'янським центром державотворення. Центром формування нової ідентичності з назвою «русскіє» стали терени, населені фінно-угорським масивом.

НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ (Українсько-російські стосунки)

«Залешанська земля» (від «за лісом») між Окою і Волгою, де серед боліт і лісів проживали фінські племена меря, мурома, мешчера, мордва (мокша і ерзя), весь, комі, перм, чудь, водь, які до X століття не оформились у державу. Головним заняттям населення, котре забезпечувало виживання, – мисливство і рибальство, що визначало групову психологію, закріплювало ментальність. Невеликі поселення у десяток землянок, кілька більших обгороджених поселень розміром з село – Ростов, Суздаль, Муром. Сюди не прийшли ще світові релігії, писемність, державність. «...а по Оце реце, где потече в Волгу же, Муроме язык свой, и Черемиси свой язык, Мордъва свой язык» – говориться у «Повісті минулих літ».

Століттями до кінця X ст. вони не були Руссю. Саме ці землі сьогоднішнього Нечорнозем'я були і є серцевиною держави Росія.

Меря займали територію сьогоднішніх Ярославської, Івановської, більшості Владимирської, частини Вологодської, сходу Московської, заходу Костромської областей. Споріднена з мокшанами мурома заселяла значну частину Владимирської області. На заході межувало із в'ятичами споріднене із мокша та мурома фінське плем'я мешчера – сьогоднішній схід Московської, південь Владимирської, північ Рязанської областей. Назви топонімів в основному фінно-угорські: Кострома, Тверь, Москва (*мілка вода, місце* за ерзянською мовою; *конопля* – мерянською), Яуза (*плисти*), Клязьма (*повзуча*). І хоча міст і сіл додалося з руськими назвами, з залученням православних, потім комуністичних найменувань, древньопочаткові залишилися до наших днів. Особливо назви річок, озер, лісів, боліт, височин. Комунисти не надумалися перейменовувати річки, а то текла б собі Комунія, а у неї впадала Комісарська, огинаючи Червоне болото.

На південь від Оки, між Окою, Сурою і Волгою, проживали мокша (моксель) і ерзя, дві споріднені, але з чисельними особливостями народності, субетноси, яких у радянські часи об'єднали одним етнонімом – мордва і їм виділена адміністративна одиниця – Мордовська Республіка із столицею Саранськ. На сьогодні мокша та ерзя нараховується біля 1 млн. 200 тис. осіб у всій Російській Федерації (у співвідношенні 3 до 1 – ерзя до мокші і $\frac{3}{4}$ проживає за межами республіки). В основному сконцентровані у Мордовській республіці, частково у Пензенській, Тамбовській, Нижегородській, Ульяновській областях.

Мордва, на відміну від Залешанщини, не була захоплена й асимільована Київською Руссю. На IX–XII століття не було у цих теренах, розміром із середню європейську державу, слов'ян, руських, ні сучасних областей. Мокша і ерзя були відділені від Владимиро-Суздальщини Окою і густими лісами та лише частинно включені до Рязанського князівства, мали двосторонні контакти із Суздальщиною і Булгарією. До монголо-татарського завоювання ці народності не пройшли хрещення. Майже 300 років (з 1238 р. – навали монголо-татар і до завоювання Іваном Грозним у 1552 році Казанського ханства) ерзя і мокша, будучи підданими Золотої Орди, а потім Казанського ханства (частина прийняла іслам), не зазнавали впливу Русі і Московії, тому, на відміну від меря, муроми, не вповні асимілювалися і зберігають певну ідентичність до сьогодні. Після входження мордви у Московську державу доволі тривалий час (у XVII столітті) відбувалося запровадження християнства (замінювалися традиційні імена, переінакшувалися прізвища з додаванням закінчень -ін, -ов, -єв). Вводилася російська адміністрація, на місцях поселень з мордовськими назвами будувалися для захисту від Ногайської і Кримської орд фортеці – Арзамас (1578), Тамбов (1636), Саранськ (1641), Пенза (1663).

Доля меря і мордви, фінського походження народностей, – наочний приклад двох рівнів, двох різних у часі історичних термінів їхньої асиміляції у слов'яномовний конгломерат та зміни їхньої родової ідентичності на специфічний тип руської людини. Що сталося з меря до XIII століття, те відбувалося з мордвою після 1542 року. До тих пір, поки вони жили у поселеннях, залишалися меря, мокша, ерзя, а їхні родичі, які переїжджали в остроги, нечисельні тоді слов'янізовані міста, переходили на державну службу, у військо і вже ставали руськими. Тільки князь Володимир Великий провадив русинізацію меря ненав'язливим культуртрегерством, а Іван Грозний і його наступники «приєднували» слов'янські Новгород, Псков і російщили татар, башкирів, мордву вогнем і мечем. Руські часів Івана Грозного відрізнялися від своїх предків часів Юрія Долгорукого.

Сьогодні, на початку XXI століття, мордвин за походженням патріарх РПЦ Кіріл (Гундяєв) несе в Україну-Русь «руській мір». У той же час його одноплеменники-ентузіаста намагаються відродити народну культуру, історичну пам'ять, вживання мови ерзя і мокша на теренах Російської Федерації.

Топоніми цього краю: Арзамас (Ерзя мастор), Рязань (Ерзянь), Саранськ (Саран Ош), Обран Ош (поселення ерзян на місці сучасного Нижнього Новгорода), Тамбов (мокшанське селище Тонбов, з мови мокша – *ковбаня*), Пенза (від річки Пензя, мокшанською *пісок*), Ардатов, Ширингуші, Інсар. Річки Мордовії – Явас, Сурна, Яла.

На південь від цих фінно-угорських поселень правого берега верхів'їв Волги розпочинався степ, аж по Кавказ – царина для кочових народів. Після завоювання Іваном Грозним Астраханського ханства по Волзі на місці колишніх татарських поселень були закладені такі ж фортеці – Самара у 1586 році, біля однойменної притоки Волги, Саратов (татарське: Сара тоу – жовта гора), Астрахань. Що у тих назвах слов'янського? Майже вся топоніміка тюркська. Тим паче не було слов'янських поселень на Заволжі, де проживали татари, чуваші, марі, комі, удмурти і башкири. Татари, на відміну від мордви, асимілювалися найменше – тому що довго пам'ятали свою древню державницьку традицію, мали власну відмінну писемність і високого зразка культурну спадщину, були тюркомовними і, головне, сповідували іслам. Перехрещувати татар-мусульман було значно важче, ніж язичників мордву.

Народи Заволжя були чисельними, із не меншою на той час густотою населення своїх теренів, ніж часто винищувана ординцями Залешанщина, із подібними темпами народжуваності. Минуло 400 років, здавалося б, все у цивілізованих країнах мало б розвиватися пропорційно до наших часів.

Згідно даних переписів маємо таку динаміку росту чисельності руських у Росії: **1646** – 7 000 000; ...**1719** – 11 000 000 +57,00%; **1795** – 20 000 000 +82,00%; **1843** – 36 000 000 +80,00%; **1896** – 55 667 469 +54,63%; **1926** – 77 791 124 +39,74%; **1939** – 99 591 520 +28,02%; **1959** – 114 113 579 +14,58%; **1970** – 129 015 140 +13,06%; **1979** – 137 397 089 +6,50%; **1989** – 145 155 489 +5,65%; **2002** – 115 889 107 -3,32%.

Динаміка чисельності казанських татар у Росії представлена менш точними цифрами: 500.000 – на початку XVIII століття (**1700**-і); через 200 років зріст у п'ять разів, співмірно із руськими, у **1896** році – 2 500 000. Під час переписів у СРСР: **1926** – 2 916 536; **1939** – 4 313 488; **1959** – 4 917 991; **1970** – 5 783 111; **1979** – 6 185 196; **1989** – 6 648 760.

За 90 років кількість татар зросла ледь більше ніж у два рази. Руських – у три рази. У Російській Федерації чисельність татар на **2002** – 5 млн. 555 601 осіб.

Для порівняння маємо співвідношення чисельності руських і українців у Росії.

НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ (Українсько-російські стосунки)

1896 – росскіх – 55 млн. 667 тис.; українців – 22 млн. 380 тис. у Російській імперії. В українських губерніях – росскіх – 2 млн. 080 тис.; українців – 17 млн. 373 тис. Тобто 5 млн. 007 тис. українців проживало у Росії. Це без врахування 3 млн.224 тис. українців у межах Австро-Угорщини.

1926 – росскіх – 77 млн. 791 тис. і українців 31 млн. 195 тис. у СРСР в цілому. За майже тридцять років, враховуючи втрати Першої світової війни і революцій, росскіх збільшилося більш ніж на 27 мільйонів, українців – на 8 млн. 815 тис. Співвідношення дещо вище як один до трьох.

У Російській Федерації проживало – росскіх – 74 млн. 072 тис.; українців – 7 млн. 874 тис. Майже кожен десятий українець (з них на Кубані – росскіх 500 тис., українців – 915 тис.). Кількість українців зросла майже на три мільйони.

1939 – росскіх – 90 млн. 306 тис., українців – 3 млн. 360 тис. – тепер українець кожен тридцятий (з них у Краснодарському краї – межі у порівнянні з Кубанню дещо розширені – росскіх – 2 млн. 754 тис., українців – 150 тис. Хоча за межами Кубані на Краснодарщині українці мешкали також, але у порівнянні із 1926 роком їх кількість зменшилася у 6.1 рази). Помимо голодомору на Кубані, де поділося за 13 років майже 4 мільйони українців в Російській Федерації? А росскіх зросло на 14 мільйонів.

1959 – росскіх – 97 млн. 864 тис.; українців – 3 млн. 360 тис. Українці, мабуть, не народжувались? За 20 років, враховуючи втрати у війні, кількість росскіх зросла на 7 мільйонів, а українців не змінилася.

1970 – росскіх – 107 млн. 748 тис.; українців – 3 млн. 346 тис. При більшій базі населення росскіх збільшилося на 10 мільйонів, на 4 мільйони менше, ніж за 13 років у 1939. Кількість українців незмінна.

1979 – росскіх – 113 млн. 522 тис.; українців – 3 млн. 658 тис. Знову ж – при покращених умовах життя у порівнянні з 1930-ми роками за дев'ять років росскіх збільшилося лишень на 6 мільйонів. А кількість українців залишається з 1939 року (сорок років) майже однаковою, хоча за цей період нас мільйони вивезено у ГУЛАГИ, на всесоюзні комсомольські будови, на роботи по направленню спеціалістів, залишилися у армії.

1989 – росскіх – 119 млн. 866 тис.; українців – 4 млн. 363 тис. Очевидно, що українці не так прирастають, як їх збільшилося у РФ за рахунок організованої трудової міграції.

2002 – росскіх – 115 млн. 890 тис.; українців – 2 млн. 943 тис. Українців зменшилося на 1 млн. 420 тис. Яким чином, адже на кількості росту населення в Україні це не помітно?

За 90 років ХХ століття (1896–1989), з часу розквіту Російської імперії до занепаду СРСР, кількість росскіх зросла із 50 млн. 667 тис. до 145 млн. 156 тис.– на 94 млн. 591 тис. Українців – із 22 млн. 380 тис. до 44 млн. 156 тис.– на 21 мільйон 806 тис. Росскіх стало більше втричі, українців зросло – менш як удвічі. У 1896 році майже кожен другий був українець. У 1989 році – один українець біля чотирьох росіян. Слід врахувати, що Галичина, Буковина і Закарпаття нараховували у 1989 році біля семи мільйонів українців. У вимірі спільного проживання українців у Росії та СРСР їх слід рахувати окремо. Отже, на 1989 рік (без п'яти західних областей України) нас було 37 мільйонів і приріст за дев'яносто років приблизно на 15 мільйонів, тобто незначний.

Такі пропорції динаміки росту населення стосовно росскіх прослідковуються із татарами та менш чисельними «малими» народами ССРСР. Один народ сто років кількісно зростав, а інші ледь піднімалися, стояли на місці, а то й зменшувалися, затирались. Росскіє збільшувалися не за рахунок високої народжуваності, унікальності здоров'я чи

довголіття, а за рахунок усіх інших народів, витягуючи найбільш динамічний елемент у розростання своєї кількості завдяки безлічі способів асиміляції.

Невже в українських сім'ях у цей період не було традицій багатодітності, невже українці слабші здоров'ям чи гірше харчувалися, чи ліниві і негосподарні? Голодомори, репресії, депортації, адміністративне переписування в руських, асиміляція через змішані родини, які з мотивів вигоди і безпечності самі переписувалися у руських – це «щастя» від радянської влади і «подяка» від «старшого брата».

Тільки приблизно третина слов'янського племені кривичів – сьогоднішня Смоленська область (більшість його складала терени Білої Русі – Полоцьк, Могильов, Вітебськ), половина радимичів – Брянська область (друга їхня частина займала терени сьогоднішньої Гомельщини у Білорусі) і повністю в'ятичі – плем'я прийшло із Польщі (сьогоднішні Липецька, Калузька, Орловська, частина Рязанської і заходу Московської областей) є населенням слов'янського походження. Новгородсько-Псковські землі, населені словенами, були оточені фінськими племенами чудь, весь, водь і етнічної чи господарської пов'язаності з полянами, древлянами не мали. Окремішньо розвивалися вони й від меря, мурома чи мокша. Розкидані на величезних заліснених просторах, віддалені сотнями, а то й тисячею кілометрів, сотнями років без контактів, ці племена не мали і не могли мати спільного життя, не були колискою для «трьох братніх народів».

Висловлюють думку, нібито фінські терени Залешанщини поступово заповнили в'ятичі, кривичі, словени і так вони стали слов'янськими. Але чому меря і мокша, не маючи у X–XII століттях можливості поширюватися на Заволжя (там були держави волзьких булгар, пізніше татари), не йшли на землі кривичів і в'ятичів, щоб слов'янізуватися або ж підпорядковувати їх? Це ж були терени різних князівств Русі. Чому із зручніших для проживання князівств кривичі і словени мали йти у менш вигідні (тим більше пізніше завойовані монголо-татарами і сплачували ясир), при цьому не маючи зовнішніх загроз? І не відомі походи в'ятичів, кривичів, їхніх князів на Суздальщину – ні для захоплення, ні для переселення-посідання там. Густота населення була приблизно однаковою, мовно-культурні традиції – відмінними і так просто, без згоди князів – власників податкодавців і без дозволу корінного фінно-угорського населення масові переселення були неможливі.

Ближчими сусідами залешан була тюркська Волзька Булгарія і слов'янський Великий Новгород, які не поширили своєї влади на територію між Волгою і Окою. Фінське населення не мало жодної спорідненості, тим паче дружби, з Києвом, полянами, древлянами і поготів – з волинянами чи уличами.

Перші походи з Києва у залешанські землі зробив Володимир Великий у 980-х роках, пізніше – Ярослав Мудрий, які приєднали ці землі до Русі, перетворивши на удільні князівства. Це не було завоювання, не було жодного відомого в історії опору, битви, боїв, штурмів міст. Бо нікому було чинити опір, тубільне населення не було організоване у народ і державу, не мало вождів, а міста були невеликими селищами. Русини не винищували місцеве населення, не переобтяжували податями, не прибували для колонізації і поневолення цих племен, масово не переселялися у незручні, з тривалою зимою, несприятливі для землеробства, для проживання заболочені і заліснені місця. Сини київських князів прибували у княжі центри Суздаль, Ростов, Муром з невеликою дружиною, челяддю, купцями і ченцями. Багато з них тривалий час на Залешанщині не жили, інші ж розчинялися у фінському морі. Не меря ставали русинами, а навпаки – руси розчинялися у зросійщуваних меря.

НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ (Українсько-російські стосунки)

В етнокультурі «нових русських» закріплювалися з фінської традиційної культури: плетіні із кори дерев лапті, сорочка-косоворотка, жіночий головний убір кокошник, баня, матрьошка, пельмені, казки про ведмеда – для фінів тотемної тварини.

Утверджувалася тільки мова фіксованої пам'яті – церковнослужебна й адміністративна – як мова міжплемінного спілкування, зрозуміла для управління і підпорядкування. За основою це мова старослов'янська, або ж староболгарська, бо вона виникла на базі одного з македонських діалектів староболгарської мови.

Не було писемної мови у фінів меря, у слов'ян, словен чи кривичів, полян чи волинян. Розмовна мова цих племен, тим більше фінських, була відмінною і збереглася надовго. Життя, яке проходило на мові меря чи мурома, описувалося церковнослов'янською. В історії Європи інформація про надбання попередніх цивілізацій, особливо релігія, йшла до народів латинською мовою. На початках літературною мовою була спільна для багатьох народів чужа мова, а потім творилися літературні національні мови. Помимо ж продовжувався розвиток живої народної мови, діалектів, і цей процес мало залежав від релігійного чи державного мовлення у своєму краї.

Зокрема, вже у XIX–XX століттях ханти, мансі, евенки, якути, чукчі із язичників частково ставали православними (потім радянськими) і засвоювали Біблію не через свої народні мови, а через російську (як комунізм через «Краткій курс ВКПб»). Російську мову, яку вони вивчали у школі і в спілкуванні з росіянами (як свого часу мордва з руськими), використовували у суспільному вжитку, а у чумах чи ярангах розмовляли по-своєму. Для зовнішнього світу вони є руськіє, для себе – чукчі. Ця історія з національною ідентичністю тягнеться майже тисячу років – від меря, мурома, мешчера до мордви, від башкир і удмуртів до хантів, евенків, якутів. Одні вже поглинені мороком забуття, інші ще дихають, виживають. Можливо, ці народи ще відродяться і пройдуть непростий шлях до національних держав.

Через десятиліття і покоління відбувалося обрусіння мови жителів крупніших селищ та містечок (тільки на 1400 рік у Москві було до 20 тисяч населення). Ще у кінці XIX століття у віддаленіших деревнях Нечорнозем'я люди користувалися своїми древніми мовами у побуті.

Русь, як держава слов'янського характеру, прийшла до фінів не з Новгороду, а з Києва, принесла туди свою назву і державний устрій.

Але вже син київського князя Юрія Долгорукого й онук половецького хана Боняка I – Кийтай, мати якого була половчанкою, із прибраним християнським іменем Андрій Боголюбський, який виріс і виховувався серед мерян, у 1169 році немилосердно, по-варварськи знищив і пограбував Київ. Цей похід удільного князя за допомогою союзників – половецького загону, був першим кроком не тільки боротьби угро-фінів проти князівського центру – столярного Києва, але й через майже 200 років співжиття з Києвом першою агресією одержавлюваної Залешанщини проти Русі-України. Фактично національно-визвольний відрух. Такого ж спустошливого нападу Київ зазнав у 1203 році, коли суздальський князь Всеволод разом з половцями ще раз пограбував і спалив Київ – столицю Русі.

Пізніше були атаки оправаославлених фінів на слов'янські Новгород (1569), Псков, Полоцьк (1563), Смоленськ.

У 1238 році розвиток держави Київської Русі був перерваний навалюю монголотатар і завойоване ними населене фінськими народами Залешанщини Володимиро-Суздальське і Рязанське князівства були перетворені на один з улусів Золотої Орди зі

встановленням всіх характерних державних порядків нової імперії. Фінські племена (з домішкою руських), яких нараховувалось, згідно першого перепису ординців, 270 000 осіб, не встигли здобути незалежність від Києва, як потрапили на 250 років у значно жорсткішу залежність від владної традиції тюркських народів-кочівників. Імперія Чингісхана була збудована агресією і створила тип людини – завойовника. Фінські племена не мали ні такої владної традиції, ні такого типу політичної поведінки, вони також не могли перейняти їх від Київської Русі.

Якщо поселення Москва у 1147 році і було засноване, то про нього до 1272 року не було чути як про найменший адміністративний центр, як про землю, яку передавали у спадщину князям, і в ньому до зазначених часів не було церкви. І тільки у 1272 році хан Золотої Орди Менгу-Тимур створює новий Московський улус, саджає на нього молодшого сина Олександра Невського Данила, мати якого була монголкою з роду Чингізідів. Відтоді упривілейований Московський улус, зовсім не самостійний, навіть не автономний, а гвинтик золотоординської адміністративної вертикалі за підтримки татарських загонів почав поширювати свої впливи, підпорядковувати, «збирати» землі сусідніх, на той час авторитетних – Суздальського, Володимирського, Рязанського, Тверського князівств. Збирання йшло доти, поки Московське князівство-улус, яке поширило могутність на всі залешанські землі, за царя Івана Грозного само захотіло стати Ордою, її центром. Що і було досягнуто після завоювання Казанського, Астраханського ханств.

Все багатосоттисячне тюркське і татарське населення чисельних орд і улусів, втрапивши владу ханів, не пішло з берегів Волги і Дону в Середню Азію, Іран чи Європу, а стало підвладними Московського царства. Десятиліттями воно зросійщувалося, переводилося у православ'я, асимілювалося і набирало ідентичності руських людей. Тисячі з ординської знаті стали засновниками російських дворянських родів, видатними державними діячами, військовими, письменниками, діячами культури і церкви. Але до завоювання Москвою Новгород і Псков ця держава не мала слов'янського обличчя, окрім мови суспільної верхівки, частини документів і церковних текстів. Очевидно, як довела історія, що Росія для України ні старший брат, ні брат, а небезпечний сусід. А історія Росії, Олександра Невського, Івана Грозного, Петра I, Катерини II, Романових – не є історією України. І історія Золотої Орди не є історією Русі-України.

Великодержавний погляд на стосунки між Руссю і Московією, Україною і Росією, коли «великорос» є старшим братом щодо «малороса», а Україна є молода держава у порівнянні з тисячолітньою Руссю-Росією, є зверхнім і надуманим. У часи Київської Русі, Московської держави не було ні великоросів, ні малоросів.

Більш об'єктивним може бути порівняння Древнього Рима з Константинополем, як Києва з Москвою. Бо з Рима розпочалася імперія, римляни накопичили державний, правовий, господарський і культурний досвід, який став базою для західної цивілізації. Візантія ж випрацювала свою імперію, у якій європейськість, християнство були перемішані із азійщиною.

Але Рим і Візантія – різні імперії, як Русь і Московія-Росія.

З тих часів завойовництво Орди перейшло до політики Москви. Місією Росії стало бути імперією і «приєднувати» нові землі, народи, «визволяти» їх, «допомагати», «виручати»... Не дивно, що у російському проекті «Видатні росіяни» перемогу здобули тирани, людиногубці Іван Грозний, Петро I, Сталін, Ленін.

Кожен індивід, до якого б народу він належав, має свій характер, свою поведінку. У його поведінці в особистих справах завжди присутні архетипи поведінки народу, до

якого він належить, у якого перейняв звичні норми життя. Немає людей, вільних від свого народу.

Життя індивіда переповнене груповими і суспільними цілями та інтересами і ними формуються професійна, релігійна, побутова, традиційна народна культура поведінки. Особливо важливою у житті народів є політична поведінка – підтримка тієї чи іншої системи влади, режимів, методів вирішення політичних проблем, політичних течій та напрямів, пріоритетів, векторів цивілізаційного розвитку.

Кожен народ є збірним окремих індивідом і в більшості колективно однаково поводить себе в періоди кризи, політичних конфліктів, виборів – вирішуючи свою долю, обирає лідерів, формує владу. І цьому типові поведінки підпорядковуються такі різні, з різними цінностями індивіди, соціальні групи, цілі верстви населення.

Часто окремо взята людина бачиться більше як індивідуум, особистість, її розцінюють як фахівця або ж доброго приятеля у компанії, друга чи просто як порядну, інтелігентну людину або ж близьку за культурними чи спортивними інтересами, і її думка про ту чи іншу державу або ж народ є в основному коректною, нейтральною або ж прихованою чи несформованою. Коли ж така «нормальна» особа приєднується до п'яток – десятків земляків, представників свого народу, вони вже у ставленні до інших – окремої особи, меншої групи осіб, представників іншого народу, або ж взагалі до цілого народу виступають із прийнятою в їхньому народному середовищі настановою і характерною спільною поведінкою-ставленням. Тоді ця ж окрема особа вимушена керуватися нормами групової поведінки «своїх», які, може, й виходять за межі її поглядів, або ж несподівано «розкривається» у некоректних вчинках чи наставленні щодо «не своїх». Часто ця «думка для всіх» носить не тільки побутовий чи традиційний народний вимір, але й виражає усереднені офіційні нормативи державної політики. Особливо це прослідковувалося у багатонаціональній тюрмі народів – СРСР – в армійських колективах, тюрмах і таборах ГУЛАГу, на будовах Сибіру.

Щира російська душа не розуміє: як так – проти нас воюють, нам не підкоряються, нам, таким великим, чисельним, добрим – має підкоритися весь світ, бути вдячним за визволення... Ми ж несемо дружбу, культуру, слов'янське братерство, союз робітників і селян, мир...

Народи хочуть жити в мирі, а танки вже йдуть.

Про «руській мір»

Останніми роками, з приходом Кіріла (Гундяєва) на патріарший престол Російської православної церкви, розпочалася активна пропаганда ідеї «руського міра». Що ж це за явище – «руській мір»?

Реально «руській мір», який пропагує в Україні і за її межами Московський патріархат, розпочався із життя племен меря, мурома, мещера, мокша, ерзя, із традиції древнього фінського світу, який ці племена творили століттями до приходу дружин русів із Києва. Жаль, що до сьогодні немає історико-культурологічного дослідження, окремої «Історії фінно-угорських племен на території Росії», у якому б були узагальненні історичні фак-

ти, етапи мовно-культурної асиміляції цих племен, вплив їхньої мови на російську мову, язичництва – на православну культуру, їхньої ментальності – на поведінку руських.

Адже ці племена століттями жили на території, яка сьогодні є серцевиною Російської Федерації – від Фінляндії-Естонії – карело-фіни, чудь, весі, комі, перм'яки, ханти, мансі – Урал, Сибір. Це не слов'янські терени розселення. Першими, хто був колонізований Руссю, стали мешканці території між Окою і правим берегом Волги – меря, мурома, мешцера, мордва. Київські князі спочатку зустрілися тут з племенами, для яких мова русів була незрозумілою. Ці ж самі племена між собою часто у розмові не могли порозумітися. Тільки з часом (у XI столітті) церковно-слов'янський варіант мови став засобом міжплемінного спілкування (мовою міжнаціонального спілкування) фінно-угорських племен і поступово закріпився як мова для адміністрування, спілкування верхівки суспільства, а також як мова поширення християнства – церковних текстів, богослужінь, проповідей. Це, що сьогодні у Москві називають «руським міром», на початках було не світом Русі Київської, а світом заруснених фінно-угорських племен. Це був фінський світ із його древнім духом і пракультурою.

Після завоювання Залешанщини (Володимиро-Суздальського князівства) монголо-татарами місцеве обрусіле (у мовному вимірі) на той час фінно-угорське населення вдруге у своїй історії потрапляє у політичну та економічну залежність, тепер до тюркських народів і стає одним із периферійних улусів Золотої Орди. Знову ж – на жаль, до нашого часу не написана у Росії «Історія Золотої Орди» (Великого господарства Золотоордінського) – заснованої Чингісханом монголо-татарської держави (1186–1480). Окремі орди проіснували ще близько ста років – Казанське, Астраханське ханства, Ногайська орда. Кримське ханство проіснувало до 1730-х років. Майже п'ятсотлітня історія Імперії монголів-чингізидів, династій ханів, окремих її улусів, стосунків з іншими народами, її політичної, адміністративної і правової культури не систематизована, не вивчена і не видана для широкого читача. Адже історія Золотої Орди – це майже п'ятсот років життя чисельних тюркських народів у імперії, що займала на той час землі, які належать сьогодні до Російської Федерації. Саме Росія стала спадкоємицею земель, населення і традицій Золотої Орди і має зв'язок з нею більший, ніж із Руссю Київською. Важливо простежити вплив Золотої Орди не тільки на Московію, а й на історію татарського, казахського, кипчацького та інших народів, – окремі з них у наш час стали суверенними і сформували власні держави. Більшість із цих народів із кочовою культурою життя, із унікальним, окремим світобаченням влилися зі своїм світом у Московську державу, знову ж – обрусіли вже серед фінно-угрів і стали руськими. Це була друга (після монголо-татарського замісу) інтернаціоналізація населення євразійського терену, вже у Московському царстві Івана Грозного і царів Романових. Це і є «руський мір» патріарха Кіріла?

Не написана окрема «Історія руського народу», тобто історія руських. Всі російські історії – це «історії господарства російського». Саме держави, імперії, а не народу. Так, руський народ був і є осердям історії своєї держави, вона виросла на його плечах. Але первинні терени розселення етнічних руських на фоні теренів фінських племен і народів, на фоні теренів тюркських, азійських народів є неспівмірно малими – вузька слов'янська смуга на межі Прибалтики, Білорусі й України. Яким чином руськіє-слов'яни із нечисельного етносу стали більшістю на Нечорнозем'ї у часи Київської Русі, а потім більшістю на теренах татар, тюркських народів? Адже фінно-угри були чисельними корінними племенами і народжуваність у них не мала б бути меншою, ніж у руських.

НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ (Українсько-російські стосунки)

Отже, йдеться про асиміляцію – фінно-угри покоління за поколінням міняли ідентичність, їх відносили до християн – «крест'ян», їхній терен у літописах пізніше віднесли до Русі, а іноземні мандрівники, посли називали їхню державу Московією. Так фінно-угри поруч із частиною кривичів, радомичів і в'ятичами стали руськими.

Де бралися чисельні руські у Заволжі, на Уралі, в Сибіру, на Подонні, які до того були заселені тюрками? Адже їх до XVII століття там не було. Якби масово виїжджали з Нечорнозем'я, то воно б обезлюдніло.

Впродовж століть руськими ставали залишки Астраханської, Ногайської орд, кипчаки-половці, болгари, частинно народи Заволжя і Приуралля – всі, хто виривався за межі етнічних поселень корінних народів у новозасновані міста чи віддалені краї, переривав зв'язок із корінною культурою, переходив до руської більшості, засвоював руський язик і ставав через покоління руським – асимілювався. На жаль, про процеси асиміляції представників сотень народів Російської імперії у руських в окремому дослідженні не прочитати. Написання історії руського народу передбачає паралельне написання історій народів Російської імперії, її асиміляційної політики щодо них.

Наприклад, за даними переписів, у **1719** році було більше 10 млн. руських. Через більше як 120 років, у **1843** році – 36 млн. (збільшилося на 260%). У **1896** році, через 53 роки, понад 55 млн. 667 тис.– динаміка росту 54.63 %. Ще через 30 років, після Першої світової війни і революцій – 77 млн. 791 тис., збільшення руських на 22 млн. – майже на 40%. Через 13 років, у **1939** році вже у новій імперії – соціалістичній, руських стало на 12 млн. більше – майже 100 млн., приріст складав 28%. Ще через 20 років, у **1959** році, руських було понад 114 млн., що складало більше 14% приросту. Це з урахуванням чисельних втрат руського населення за час Другої світової війни.

Наступні переписи у СРСР здійснювалися через кожні 10 років. Під час перепису **1970** року руських було понад 129 млн.– за десять років їхня кількість збільшилася майже на 15 млн. і приріст дорівнював 13%. У **1979** році руських було більше на 8 млн.– 137 млн. 397 тис. і приріст складав 6.5%. Останній перепис, проведений у Радянському Союзі в **1989** році, встановив збільшення руських на 7 млн., до 145 млн. 155 тис. на всіх теренах Союзу. Це складало збільшення приросту до 5.65%.

Проведений у Російській Федерації у **2002** році перепис встановив проживання в межах РФ 115 889 107 руських, що складає частку руських в державі 79.8% і свідчить, що за межами Росії мало б проживати до 30 млн. руських.

Отже в умовах сформованої російської держави серед інших завойованих Росією народів переважала динаміка збільшення приросту одного етносу – руських. Перемогли б у цій боротьбі у XV столітті не Московія, а Золота Орда, і на теренах сьогоднішньої Росії, можливо, була б країна з іншою назвою і на 80% домінувало б білолице мусульманське населення з татарською ідентичністю. Чи це було б краще? Краще все-таки, що фінно-угри і тюрки стали руськими, а не навпаки.

Росіянин – це громадянство, такої національної ідентичності немає. Кожен руський є росіянин. Але не кожен росіянин є руський. Татарин (чеченець, калмик, бурят, башкир) за громадянством є росіянин, але за національністю він належить до татарського народу. У російському суспільстві тільки руські (етнічні, асимільовані, ті, хто свідомо приєднує себе до руських) були і є державотворчою нацією. Інші ж народи у різній мірі є лояльними до держави проживання, є більше громадянами, ніж членами руської нації. Народи Північного Кавказу, татари, башкири, удмурти, буряти, якути не вважають себе ні руськими, ні руською нацією. Росіяни не стали нацією.

Русській мір не став своїм, ототожненим світом для татар, кавказців, мусульман у цілому, тому не можна ототожнювати русській мір із російськомовним світом.

Дехто порівнює сьогоднішню Росію зі Сполученими Штатами, мовляв, американці є поліетнічною, мультикультурною, багаторелігійною нацією і такою ж нацією є росіяни. Так, у світі є чимало поліетнічних націй – майже вся Північна і Південна Америки, Австралія, але вони складаються із емігрантів, чисельних представників народів, які у різні часи з економічних, політичних мотивів залишили свою батьківщину і в пошуках кращого життя осіли на нових землях. Будучи попервах колоністами, вони заснували держави і виплавили нові нації. У Росії інакша історія становлення – через завоювання сильним державним центром територій і народів, які компактно проживали автохтонами на своїх землях сотні, тисячі років, деякі мали свої держави, які історією, культурою і цивілізованістю перевершували завойовника. Вони чинили збройний опір і про їх добровільне об'єднання з Росією не йшлося. Росія будувалася на силі і диктаті центральної влади, вона не визнавала вибору, демократії, політичних свобод. Бо свобода вибирати завжди дуже швидко призводила до спроб відділення від Росії. Тому спроби ототожнювати поліетнічні нації, сформовані на нових землях емігрантами, з багатонародністю Російської Федерації є безпідставними.

Якщо всі племена слов'ян, пізніше слов'янські народи є слов'янськими рівною мірою, то не слід їх ділити політично на східні, західні і південні. Якщо з точки зору політичної географії між ними є різниця, то не слід записувати, наприклад, східних слов'ян у єдиний народ. Ніхто ж не додумався записувати західних чи південних слов'ян у єдиний народ. Не слід штучно зтягувати слов'ян у єдину слов'янську державу-імперію з центром у Росії-Москві.

Поляки, чехи, словаки, словени, серби, хорвати – слов'янські народи, у яких майже відсутні фінно-угорські та тюркські впливи, через те вони ближчі до українців. Предки українців майже дві тисячі років були заборолом Європи від хвиль кочівників зі степу Євразії, і, звичайно, частина цих народів осідала на Подніпров'ї і ставала етноутворюючою складовою нашого народу, – скіфи, сармати, гунни, авари. Печенігам, берендеям, торкам, ковуям, яким загрожували винищенням половці, Ярослав Мудрий дав право осісти на берегах Росі і Сейму та заснувати об'єднання племен під назвою Чорні клобуки. Навіть поселення, чорні шлики, шаровари і списи, мирні і військові ради-майдани у кожному селі та для регіону в цілому (наприклад, на Маслівських ставах), виряджання (в тому числі озброєння) своєї сотні всім селом на війну, провадження, очікування повернення, козакування (козак Мамай) – оспівані у похідних піснях, «чорнії брови, карії очі» – ось фрагменти степу у чисто українській культурі. Але це не монголо-татарський степ, не євразійський степ пізнішої Московії.

У нас своя Русь, у Москві – своя, інша. Жити частині Лівобережної України триста років у одній державі з Росією не означає бути одним народом, не означає, що так має бути завжди. Словени із центрами у древньому Новгороді та Пскові не були одним народом із сусідніми кривичами і дреговичами, які, розвиваючись, сформувалися у білорусів. Потойбіч Прип'яті по сусідству з ними жили волиняни, древляни і поляни, але вони з дреговичами і радимичами одним народом не стали. Якби між ними було достатньо спільності, то це вплинуло б на їхнє формування як єдиного народу у наступних століттях, адже, окрім 300 років спільного проживання у складі Київської Русі, вони ще 200 років спільно жили у Литовсько-Руському князівстві, а Правобережжя (Київщина, Поділля, Волинь, Галичина) ще 200 років у складі Речі Посполитої. Всього 700 років. Але у 1648–50-х роках

білі руси війни Богдана Хмельницького проти польської колонізації (як своєї власної війни) не підтримали. Білоруси не ототожнювали себе з русинами і у XIX столітті українцями не стали. Що вже говорити про в'ятичів, мордву чи меря – ми зовсім різні, віддалені народи. Як з русинів-українців насильно, державною політикою робили русських, ми пам'ятаємо. Нічого з того ні насильно, ні добровільно не вийшло. Бо це неприродно.

Не може нам патріарх Кіріл приносити в Україну «русскій мір». Проект, який він пропагує, є світом російськомовних фінно-угорських, тюркських народів і руської слов'янської складової, їхньої суміші (20-мільйонну частину з якої складають російськомовні мусульмани), яка витворила ще з часів московського царства окремих євразійський, спотворений советизацією світ. Цей «русскій мір» вже 500 років тому вийшов за межі першого зразка «русского міра» фінно-угрів і став по-космічному віддалений від світу Русі Київської. Очевидно, що найближчим до світу Русі Київської сьогодні є світ русинів-українців, який знаний нам як український світ. Тож нести нам світ Русі не потрібно – ми ним живемо.

Дивує, що цю місію «русского міра», яку нав'язували з часів Петра I російські царі, а пізніше у видозміненій класовій упаковці здійснювали генеральні секретарі компартії, вже сьогодні, у часи «керованої демократії», взяв на себе Московський патріархат. Хоча місією Московського патріархату мала б бути праця з евангелізації тисяч закинутих деревень і посольків, «окармленіє» християнськими цінностями труждаючихся і нуждаючихся люмпенізованих співгромадян, ширення віри на величезних просторах Росії, а не займатися світською політичною справою – просувати сумнівну ідеологію серед сусідніх народів, осліпляти їх благолепієм «русского міра».

З таким «русскім міром» руські в Україні мають більше мовно-культурну і родинну спільність, але не політичну. І частина українців, не тільки російськомовних, добре знають і цінують російську культуру, користуються російською мовою, але це не означає тотожності українського світу і «русского міра». Російськомовність – це комунікативна функція, а «русскій мір» – євразійське, політичне і духовно-ментальне явище. Русского із Росією не роз'єднати. «Русській мір» не потребує ні приниження, ні вихваляння – він самодостатній, не поганий і не якийсь особливо добрий. «Русській мір» не може бути вивищеним над іншими, не може бути наділений особливими правами, мати підставу для агресії. Він не наш, він інакший, ніж український світ.

ІМПЕРІЯ

Ганна Короненко: ...Пане Сергію, темою сьогоднішньої нашої радіобесіди є «Імперія»...

Сергій Жижко: Розпочнемо з того, що «імперія» (з латинської) – це панування, влада. Лорд Робертс так казав про історію Британії: «Війна створила нашу імперію. Війна і завоювання».

Кайзерлінг – відомий німецький теоретик військової справи, говорив, що «**всі європейські народи починали як завойовники. Етос завойовника – це просто етос європейця**».

І справді, якщо пригадаємо, в Європі імперськими центрами були і Рим, і Візантія, і Британія, і Франція, Іспанія, маленька Португалія, Австрія, Німеччина, Швеція, Польща, навіть Литва, Київська Русь, Золота Орда, Туреччина, Росія. Всі в певний період свого розвитку проходили час власних імперій. Тобто, коли феодалні, пізніше національні держави, набувши певної сили, міцності й експансії, виходили за межі своїх кордонів і завойовували сусідні народи,— створювалися наддержави.

Імперії розпочинаються з воєн, із завойовництва, із підпорядкування слабших та їх підкорення. Території несформованих народів, ослаблених держав окупувають сильніші сусіди. До імперій веде ідея завоювання світу, встановлення влади, панування над іншими, бажання домінувати, вивищуватися над собою подібними. І вже не стоїть питання, хоче війни той, кого треба завоювати, чи ні,— не має значення. Привід придумують, він знаходиться хоча б тому, що «вовки хочуть їсти». В імперію не запрошують, а заганяють.

Забрати у завойованого народу владу, окупувати територію, підпорядкувати собі ресурси, працю підкореного народу — є першими завданнями імперії. Завойований народ потрапляє в полон на своїй землі. Його воююча найшляхетніша частина гине, потрапляє у в'язниці. Місцеві керівні еліти усуваються від посад. У заможнішої частини населення забирають власність.

Частина народу стає колаборантами. Вона переходить на позицію вислужування перед завойовником: зраджує своїх, морально ламається, виконує окупаційні обов'язки, робить кар'єру вислужників на нещасті свого народу. Основна маса народу змирюється із нав'язаним режимом, пристосовується і продовжує жити уже в чужій державі, «...на нашій, не своїй землі», як писав Кобзар.

Завойовники встановлюють свій політичний режим: чи це самодержавний, монархічний, чи це режим республіканський (і такі імперії, звичайно, були), чи це режим авторитарних диктатур, чи тоталітарних ідеологічних систем.

Також завойовники населяють завойовані території частиною населення із метрополії,— тому що це населення зацікавлене в такому процесі. І дають цим «переселенцям» привілеї: керівні посади, майно (наприклад, землі, як це було завжди з феодалних часів), пільги; вивищують соціально; нав'язують свої метропольні, культурно-духовні цінності, релігійну політику, а то й впроваджують загальноімперську мову.

Завойовники не зважають на те, що вони забирають у народу свободу, руйнують держави, знищують противників, мучать в тюрмах народ, нівечать душу народу. Фактично вони керуються принципом — «переможців не судять».

Сідней Веб — один із англійських авторів, так зазначає: **«Ми ні в якому разі не збираємось визнавати чи допускати, що будь-яка «національність», тільки тому, що вона ставить перед собою цілі, які не збігаються і конфліктують із загальними цілями імперії, мала абстрактне право організувати незалежне врядування і досягати тих своїх цілей, не рахуючись з тим, чого це буде коштувати її сусідам».**

Імперії виправдовують своє завойовництво: геополітичною доцільністю — гарантією безпеки для окресленого регіону; культуртрегерством — несуть відсталим народам цивілізацію; визволенням; добровільним приєднанням; допомогою в економічному розвитку; несуть соціальну революцію для трудящих; ліберальну для деспотичних, авторитарних, тоталітарних режимів, насаджують правильну віру.

Фактично імперії ніколи не рахувалися із завойованими народами і їхньою метою була жорстка колонізація — вони займали політику асиміляції, повної і жорстокої експлу-

атації. Звичайно, представляти імперію як благо, як «дружбу народів», як партнерство народів, як спільне освоєння в імперії економічного, політичного, культурного простору – це позиція самозадоволеного колонізатора, який, знищивши частину народу, наплювавши йому в душу, запрягши його у свого воза і поганяючи, розповідає заспокійливі байки, як усім підкореним добре, безпечно і стабільно жити в його імперії.

Щодо себе самого, своєї держави, свого народу такий культуртрегер імперського ставлення підпорядкування від інших імперій чи народів, звичайно, не визнає, і він завжди, проти інших войовничих суперників, часто також імперій – веде «справедливу» боротьбу за власну батьківщину, за її незалежність і ніколи не здасть собі того, що треба підпорядкуватися тим чи іншим сильним імперським прагненням вже нових конкурентів.

Імперії виростають на завоюваннях і живуть на примусі, на насильстві, часто на диктатурах, а у ХХ столітті – на тоталітарних режимах, але насамкінець розпадаються. У ХХ столітті всі імперії з демократичними центрами у метрополіях розпалися. Розпався соціалістичний табір та СССР.

Ганна Короненко:

І ми продовжуємо, пане Сергію, тему «Імперії та їхня роль в сучасності».

Сергій Жишко: Ось із цього приводу цікаве таке спостереження. Йосип Сталін, виступаючи на засіданні Московської ради депутатів 6 листопада 1941 року, коли гітлерівські війська наближалися, вже йшли по території Росії, так говорив: **«Чи можна вважати гітлерівців націоналістами?»** – запитав він у своїй промові. І тут же відповідав: **«Ні, не можна! До того, як гітлерівці збирали роз'єднані землі Німеччини, вони з'єднували Рейнську область, Австрію – їх можна вважати націоналістами, але після того як вони поневолили народи Європи, гітлерівська партія перестала бути партією націоналістичною, бо вона з цього моменту стала партією імперіалістичною, загарбницькою, гнобительською».** Отже, можна зробити такий висновок, що Гітлер і Сталін схвалювали націоналістичні, внутрішньооб'єднувачі процеси всередині німецького народу, вважаючи, що такі процеси об'єднання Німеччини є позитивними. Звичайно, Сталін не вважав, що процес об'єднання, усамостійнення України є позитивним. Але – об'єднання Німеччини визнав позитивним і потверджував, що в той час Німеччина мала право на експансію, а СССР з нею може мати справу, допомагати їй економічно; разом проводити паради, навчати її офіцерів і направляти партнеру вагони із нафтою, вугіллям, зерном і т.д. Проте, коли Німеччина стала імперською – з нею треба воювати.

Щоправда, він не говорив про те, що в даному випадку Радянський Союз був за своїм духом наскрізь імперською державою, бо ж, поваливши російську самодержавну імперію, він замахнувся на значно більше, адже ідея російської держави мала на меті максимально поширити імперію на Стамбул, на Візантію, на православний балканський світ, і на цьому закінчувалася, а соціалістична імперія з Москви – мала ідею всесвітнього панування, завоювання світу. Так, як хотіли світ завоювати Македонський, Наполеон чи Батий і Чингісхан. Так прагнула завоювати світ комуністична ідеологія. І центром цієї всесвітньої соціалістичної імперії мала стати Москва. Зрозуміло, що Сталін сам, маючи імперські плани, не визнавав імперіалізму німецького/гітлерівського.

Отже, ми можемо зробити такий висновок, що імперії виростають на завоюваннях і живуть на примусі, на насильстві; часто на диктаторських режимах, а в ХХ столітті – на режимах тоталітарних держав. Хоча, з іншого боку, слід наголосити на тому, що в ХХ столітті уже всі імперії, метрополії, центри яких були у державах із демократичним устроєм

суспільства – це Британська імперія, чи Іспанська, чи інші – вичерпали себе і розвалилися. А у другій половині ХХ століття було розвалено дві тоталітарні імперії – гітлерівську, яка протривала всього-навсього якихось дванадцять років, і імперія Радянський Союз, яка протривала ушестеро довше – сімдесят років.

Таким чином, світ прийшов до того, що класичні, завойовницького типу імперії залишилися в ХХ столітті, а в ХХІ столітті доля всіх імперій – їхній розпад і свобода народів.

3-й радіослухач: Доброго дня! Валерій – з Києва.

Є таке слово – неоколоніалізм. Воно було «підмочене» елементами радянської пропаганди, але ж я вважаю, що існує цей неоколоніалізм і не збирається вмирати.

Яка ваша думка про це?

4-й радіослухач: Добрий день! Віктор – Борщагівка.

Пане Жижко, а чи є концепція, як співіснувати з такою імперією, як сучасна Росія? Бо зараз Росія, як і раніше... то вони об'являли, що будуть будувати «демократичну імперію» або державу з диктатурою закону. До чого вони прийшли – ми знаємо. І як от нам бути з ними добросусідами?

5-й радіослухач: Доброго вам здоров'я! Михайло говорить.

Пане Сергію, я вважаю, на сьогоднішній день є яскраві дві імперії. Знають всі – це Росія в першу чергу і Сполучені Штати Америки. Але Росія, там же ж народи до цих пір перебувають в поневоленні.

Чечня – це найяскравіший приклад! А далі всі народності – чукчі і мордва, татари...

Ганна Короненко: Там біля двохсот народів.

5-й радіослухач: Так. Це не Росія – це поневолені народи!

Сергій Жижко: Сьогодні ставилося запитання про мову. Оскільки наша передача про мову, то це запитання пропускати не варто. На сьогоднішній день значна частина шкіл в містах-мільйонниках переведена у статус шкіл з українською мовою викладання. На уроках у більшості цих шкіл ведеться викладання предметів українською мовою. Але мовне середовище, яке сформувалося ще в тоталітарні радянські часи, і певна давня імперська російська спадщина на території України затримує традицію спілкування, особливо в містах, російською мовою, тому й учні між собою, й учні з учителями, вчителі між собою, з учнями спілкуються на перервах російською мовою. Тим вони демонструють, що вивчення української мови є справою формальною; воно дає знання предмета українською мовою, можливість скласти екзамени, а мовою спілкування є російська мова. І значна частина вчителів робить це неупереджено – просто так звикли. А частина – навпаки, нав'язує російськомовне спілкування, у тому числі під час виховних заходів. Часто російськомовні вчителі викладають українську мову та літературу, історію України, при тому вживаючи російську прямо на уроці. Тому, зрозуміло, повинна випрацьовуватися нова культура мовного спілкування в українському суспільстві: культура україномовності і культура двомовності, в різних ситуаціях і регіонах.

Якщо вчителі виконують державну роботу і розуміють, що потрібно повернути українську мову, яка була забрана від українського народу насильно в умовах пресингу і переслідувань, то їм необхідно допомагати українському народу, а особливо дітям, які виростають уже в незалежній державі, – українською мовою спілкуватися. Вони освічені, інтелігентні, культурні і мають розмовляти з дітьми українською мовою. Це повинно бути не просто їхнім обов'язком чи примусом, а складовою частиною їхньої національно-духовної культури.

З іншого боку, я закликаю, щоб усі говорили в будь-яких випадках – чи вигідно це, чи

не вигідно – українською мовою. Щоб усі: і українці, і не українці розмовляли державною мовою.

Ганна Короненко: На території України!

Сергій Жижко: На території України, а хто хоче – то і поза територією України. Але йдеться саме про Україну.

Чи сучасна Росія продовжує бути імперією? Сьогодні вже вона не самодержавна і не тоталітарно-комуністична імперія, а імперія із керованою демократією, яка має значні елементи авторитарного режиму.

Ми не будемо заглиблюватися в цю тему, але відома фраза Чубайса перед виборами, що «ми побудуємо в Росії ліберальну імперію» – це свідчення того, що навіть ліберально настроєна, прогресивна інтелігенція, – як її називають, – не може розлучитися з ідеєю імперії і підіграє виборчим настроям широких народних мас в Росії. Не кажучи вже про відомі пасажі В. Жіріновського про необхідність помити чоботи російського солдата в Індійському океані, старі імперські формули російських комуністів про вікову дружбу пролетарів слов'янських православних народів.

Справді, в Росії є чимало народів. Росія є федеративною державою. Ці народи мають свої адміністративно-територіальні утворення, округи або республіки; російська конституція є на сьогоднішній день демократичною конституцією, проте чимало народів у Росії прагнуть розширити свої автономії і права. Прикладом цього є Чечня, Північний Кавказ, Татарстан. Процеси, які відбуваються в Якутії, в Бурятії, в Хакасії, про це свідчать. Тобто народи справді хочуть більше свободи.

Яка подальша доля Росії як міні-імперії – покаже час. Але, що більше Росія буде ставати демократичною державою, то більше свободи хотітимуть для себе народи, які входять до її складу.

Було запитання про те, що Сполучені Штати Америки і Росія продовжують бути найбільшими імперіями в світі. Тут слід сказати, що протистояння між радянським тоталітарним режимом і західним демократичним світом – біполярна холодна війна – закінчилася. З іншого боку, Сполучені Штати Америки залишились єдиним геополітичним центром, який у ненав'язливій формі поширює свої впливи. Впливи Сполучених Штатів Америки як держави демократичної, але все ж таки потужної економічно, інформаційно й політично, – існують у кожній точці земної кулі.

Збігнев Бжезінський з цього приводу писав: «**Виняткова роль Америки в глобальному плані легко ототожнюється з такою самою роллю давніших імперій, хоча вона й була регіонально обмеженіша. Ці імперії будували свою владу на ієрархії васальних територій, протекторатів і колоній, які сплачували їм данину і народи яких, звичайно, розглядались як варвари. До певної міри ця застаріла термінологія не є цілком недоречною для таких держав, що нині перебувають в орбіті Америки. Як і в минулому, застосування імперської сили Сполучених Штатів значною мірою опирається на вищі організації, на здатність швидко мобілізувати значні економічні та технологічні ресурси для воєнних цілей**». Він продовжив, що Америка дійсно виконує сьогодні певну імперську функцію в світі, але це функція без насильства, без агресії завоювання. Правда, можуть нагадати про Сербію, про Ірак, Афганістан і про те, що Америка використовує збройну силу щодо певних своїх геополітичних опонентів.

РОСІЙСЬКИЙ ЕКСПАНСІОНІЗМ

«Я радше все життя проживу в шатрі, ніж поклонюся німецькому богові. Я живу в Німеччині недовго, проте все, що я встиг тут побачити, обурює мою татарську кров. Робити, як віл, ошадити гріш, як жид? Ні! Я волю «дебоширить по-русски».

Ф. ДОСТОЄВСЬКИЙ

«Ми, москвини, завжди були «бігунами». Нам кортить бігти, бігти, бігти. Куди, чого – самі не знаємо».

В'ЯЧ. ІВАНОВ

«Мандрівність завжди була прикметною рисою не лише наших міщан, а й селян».

С. РОЖДЕСТВЕНСЬКИЙ

«Всі ми, москвини, не можемо всидіти на одному місці; всі ми кочовики. У власних домах і у своєму місті ми начебто тимчасові гості і живемо як кочовики».

П. ЧААДАЄВ

«Народ, який блукає по Європі і шукає, що можна зруйнувати, знищити лише заради розваги».

Ф. ДОСТОЄВСЬКИЙ

«Дай Боже, щоб москвини взяли Париж. Пора вже покінчити ту дурну Європу».

О. ГЕРЦЕН

«Скріпімо наші молитви за Русскую державу, за її законну владу на чолі з її мудрим вождем, якого сам Бог обрав і призначив вести нашу батьківщину шляхом добра і слави».

Патріарх АЛЕКСІЙ, «ЖМП», 1947

«Г. Плеханов був великим патріотом до глибини душі. Він мріяв про велику московську соціалістичну імперію і ставив її понад усе. Сепаратистів люто ненавидів. Був запеклим «єдинонеделітцем» і асимілятором. Поляків ненавидів за їхній польський патріотизм і вимагав від них, щоб вони були московськими патріотами. Був запеклим україножером. Національно свідомих українців, а надто Т. Шевченка, ненавидів значно лютіше, ніж найбільший україножер, монархіст М. Катков, що ніколи не забуде і не простить Т. Шевченкові те, що той писав: «Знаю московську мову, але не хочу нею розмовляти».

Л. ТІХОМІРОВ

«Мала Росія, Ліфляндія і Фінляндія суть провінції, що мають ще старі привілеї. Зневажити ті пільги всі відразу було б нерозумно, але й вважати ті провінції іноземними і поводитися з ними, як з іноземними, – це гірше, ніж помилка, це глупота. Ті провінції треба лагідними, непомітними способами змосковщити».

КАТЕРИНА I

«Ви хочете сполучити несполучне. Хочете неподільності імперії і свободи її грома-

НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ (Українсько-російські стосунки)

дянам. Якщо не хочете розпаду імперії, то мусите визнати конечну потребу цензури, охоранки, в'язниць, закріпачення власної думки та урядової сваволі. Якщо хочете свободи, то будьте готові на розпад імперії, бо ж вона неможлива без самодержавства, а самодержавство неможливе там, де є свобода думки і слова».

М. КОСТОМАРОВ (І.Аксакову)

«Я охоче дав би конституцію, якби не боявся, що наступного дня розпадеться наша імперія».

ОЛЕКСАНДР І

Оскільки для України тема «Імперія» була найбільш актуальною протягом останніх 300 років, адже доля України була пов'язана у ті часи саме з російською імперією, з експансією російською, то це й залишається актуальним до сьогоднішнього часу.

Адже перебування України в інших імперіях, наприклад, як у Речі Посполитій (вже 400 років тому), є за давниним, Галичина і Буковина знаходилися у складі Австро-Угорщини майже 125 років, що не відобразилося на долі решти теренів, Україна в інших імперіях не перебувала і немає такого досвіду. Звичайно, це не найкращий досвід – жити в імперіях у статусі колоніального народу. Тому розглянути питання – «що таке російський імперіалізм?», «що таке експансіонізм з Росії?» дуже важливо, адже історія триває, а Росія залишається нашим природним сусідом, таким і залишатиметься завжди, і це означає, що з Росією треба облаштовувати стосунки так, аби Україна ніколи не була російською колонією, а Російська імперія зупинила свої кордони на кордонах України, Білорусі. Тобто, щоб вона не поширювалася, а стала державою, в якій немає імперських амбіцій і з якою необхідно підтримувати добросусідські взаємовигідні стосунки.

Тому оці триста років історії треба знати, розглянути їх, треба зрозуміти, з тим, щоб не повторювати гіркого досвіду попередніх поколінь українців.

Адже Росія не завжди займала сьогоднішню територію, це суцільна історія розширення, експансії Московського князівства. Це розвиток за рахунок поглинення територій, побільшення кількості населення, кількості природних ресурсів за рахунок екстенсивності, а не інтенсивності розвитку. Це – історія, направлена не стільки в середину, на вдосконалення себе, скільки назовні – захоплення в інших. На Росію ніхто ніколи не нападав з Півночі, бо там тисячі кілометрів тайга і безлюдна тундра, а далі Льодовитий океан. І ніколи не нападав на Росію ніхто зі Сходу, бо, злившись із Золотою Ордою, Росія сама стала Ордою, сама стала Сходом. І довгі століття, фактично десь із 1480-го року, а реально з часів царювання Івана Грозного Росія постійно завойовувала і поглинала чергові території на Сході: це Казанське ханство, Астраханське ханство, згодом – Урал, «освоєння» Сибіру, Далекого Сходу, фактично – це захоплення. А також завоювання Північного Кавказу, Середньої Азії. На Сході Росія вперлась у другий океан – в Тихий.

Під час експансії на Південь Росія підійшла до Китаю, Афганістану, Ірану, Туреччини і зупинилася. Історія Радянського Союзу як апофеозу історії імперської Росії показала, що навіть така потужна, озброєна й ідеологізована тоталітарна імперія не може упоратися з Афганістаном, підпорядкувати його собі, зробивши його якщо не черговою Радянською Соціалістичною Республікою, то хоча б частиною соціалістичного табору.

СССР вивів війська з Афганістану. Зрозуміло, що в Афганістан Росія більше ніколи не піде і не приєднає його до своєї території. Ясно також, що Росія не зможе завоювати на Півдні ні Ірану, ні Туреччини. Тому вона зупинилася на цих кордонах в XIX столітті.

Отже, залишається єдиний шлях до експансії – це шлях на Захід.

І на Захід Російська імперія просунулася у XVIII столітті, коли у 1709 році було анексовано Гетьманську Україну, а майже через 80 років, у 1795-му, поділено Польщу. Це була межа Російської імперії, на якій вона зустрілася із Пруссією й Австро-Угорщиною, а Радянський Союз після Другої світової війни розширив кордони соціалістичного табору, поділивши Німеччину.

Ми бачимо, що в кінці XX століття соціалістичний табір розвалився. Розлетівся також Радянський Союз – як неприродне імперське тіло, створене більшовиками насильницьким, завойовницьким шляхом. Російська Федерація залишилася в сьгоднішніх кордонах. Звичайно, найкраще було б і для сусідів, і для всього світу бачити Російську Федерацію такою, якою вона є сьогодні, і співпрацювати з нею.

На жаль, історія із спровокованим конфліктом з Грузією і Південною Осетією свідчить, що в Росії деякі політичні сили не зупинилися перед мріями про те, щоб «помити чоботи» в Індійському, третьому океані і продовжити експансію на Захід.

Ми знаємо, що сама Росія найбільші загрози отримувала саме із Заходу. Вона вела війни з Лівонією, із Річчю Посполитою у XVII столітті (Річ Посполита сама творила експансію проти Московського царства), пізніше, у XVIII столітті із Швецією. Похід Наполеона – початок XIX століття. Війни з Німеччиною – Перша і Друга світові війни у XX столітті. Фактично всі походи із Заходу на Росію закінчувалися для Заходу нищівними поразками. І тому Західна цивілізація усвідомила, що воювати з Росією мілітарно безсенсово, що це тільки сприяє розширенню Російської імперії. Тому Захід на сьгоднішній день не веде політики зовнішньої агресії й експансії стосовно Російської Федерації.

Ми бачимо, що в Росії багато політичних сил, які не заспокоюються – хочуть відродити Радянський Союз, хочуть відновити нову імперію під гаслами «слов'янонеделіства» і т.п.

Тому Україна в обставинах протистояння між Заходом і Росією завжди була територією театру бойових дій. І вона була розтерзана у XVII столітті між Польщею, Туреччиною і Росією, у XX столітті під час Другої світової війни найбільше постраждали народи України, Білорусі і Польщі – тому що двічі фронт, війна, тоталітарні режими, поліцейські переслідування прокотилися по цих територіях. Україна постраждала чи не найбільше.

1-й радіослухач: Доброго ранку! Це Ростислав.

У мене така пропозиція панові Сергію. Дивіться – ви говорите про експансію, експансіонізм. Гарно звучать ці слова, а насправді – це загарбання і загарбництво. Мені здається, отак про це треба говорити і воно зрозуміліше для українського вуха.

2-а радіослухачка: А яка Ваша думка з приводу внутрішньої експансії, – це перше питання. Як ви бачите вихід із тієї тупикової ситуації – наша країна увійшла в штопор! Вихід такий: обирається сильний, розумний, патріот України; розпускає цю нашу Верховну Раду, яка себе дискредитувала...

Сергій Жижко: Пан Ростислав сказав «про загарбництво». Справді, складовою російського експансіонізму є завойовництво, яке було загарбництвом, а не визволенням чи надаванням допомоги народам. І величезна територія Російської Федерації – це землі, загарбані в процесі воєн із сусідами. Пан Віталій говорив про те, що необхідно подати такі теми, як «глобалізм» та «імперіалізм». Ніна Іванівна говорила про внутрішню експансію. Кого?

Якщо говорити про російську експансію в Україні – то, думаю, так ставити питання не можна.

Сьогодні продовжується експансія з боку Російської Федерації стосовно завоювання впливів на інших територіях, в тому числі й в Україні. Може йтися про інформаційну експансію. Інформація формує думку людини, вона призвичаює людину сприймати щось позитивно, інше негативно; мотивувати свою діяльність так чи інакше. Інформація несе з собою аргументи, пояснення і йде попереду всякої діяльності: як української в Україні, так і російської. Можна також говорити про фінансово-економічну, бізнесову експансію Російської Федерації в Україні і лобіювання її проектів через впливи на політичні сили та урядові інституції. Але є природа економічного життя, ринки завойовують технологіями, кращими товарами, інвестиціями. Якщо російський капітал є більш потужний, має більше можливості, він приходить і в Україну, скуповує підприємства чи галузі виробництва, скуповує на ринках ті чи інші наші активи і заробляє в Україні. Сприяння такій експансії і чи вигідна вона для економіки України – питання до Кабінету Міністрів.

Я хотів би звернути увагу, пані Ганно, з Вашого дозволу, на кілька цитат. Митрополит Санкт-Петербурзький і Ладозький Іоанн – відомий традиціоналіст, консерватор в Російській православній церкві, в 1990–95-их роках писав наступне: **«Протягом довгих століть російська національна самосвідомість спиралась на три фундаментальних світоглядних архетипи. Перший з них – архетип державності – у масовій свідомості традиційно формулювався як ІДЕОЛОГІЯ РОСІЙСЬКОГО ІМПЕРІАЛІЗМУ, який передбачав переконаність у вселенській миротворчій ролі Російської державності... Другий архетип російської самосвідомості – архетип соборності – має форму ІДЕОЛОГІЇ РОСІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ... Третій найголовніший: глибокий і древній архетип російської самосвідомості міцно пов'язаний із православною церковністю і світоглядом оформлений в ІДЕОЛОГІЇ РОСІЙСЬКОГО МЕСІАНІЗМУ. Саме ці три світоглядні архетипи були поєднані у російському гаслі: «Православ'є, Самодержавність, Народність»... Вони ж – у поновленій, сучасній формі – повинні бути покладені в основу нової Росії, яка відроджується...»**

Митрополит Іоанн дивився в майбутнє – як у воду. Саме при президентстві Володимира Путіна всі ці три гасла: «православ'є», «державність» і «народність» повернулися в російську політику і закрили за собою історію комуністичного тоталітаризму, поєднавши на новому етапі такі поняття, як «керована демократія», авторитаризм і міцність російського державного апарату.

Василь Ключевський – відомий російський історик, писав: **«Рік 1169-й треба вважати роком народження московської держави. Того року князь Андрій Боголюбський, зруйнувавши Київ, заснував нову столицю – Владімір і нове велике князівство – Суздальське. В особі князя Андрія Боголюбського москвини вперше виступають на історичний кін».** Дійсно, одне із загумінкових, далеких провінційних князівств – Володимиро-Суздальське – перетворюється на окрему державу і починає вести постійну конкуренцію із Києвом.

Ще один російський історик, Карамзін, так написав про подію 1169-го року: **«Подоліє і Гору (тобто нашу Старокиївську гору), і монастирі, і Софію, і Десятинну Богородицю, і не було милосердя нікому нізвідки: церкви горіли, християн вбивано, інших брали в неволю, церкви обдирали з ікон, книг, риз і дзвони всі позабирали».** Це був перший прихід загонів з теренів, яким Київ приніс цивілізацію на береги Оки і Волги. І практично далі, після Києва, вже був інший досвід – це був досвід Новгороду – слов'янського руського міста, яке московський центр приєднав до себе: **«Іоанн (мається на увазі Грозний.– Авт.) і син його судили на городищі в Новгороді таким чином: щодня пред-**

ставляли йому від 500 до 1000 новгородців, били їх, мучили, палили якоюсь сумішню огненною, прив'язували головою чи ногами до саней, тягнули на берег Волхову, де ця річка не замерзає зимою, кидали з моста в воду цілими сім'ями, жінок з чоловіками, матерів з грудними малятами. Ратники московські їздили на човнах по Волхову з колами, баграми й сокирами: хто з потурених у річку спливав, того кололи, розсікали на частини. Ці вбивства тривали п'ять тижнів – закінчилися загальним грабежем. Там пограбували монастирі і все інше, і ці ж самі дзвони забрали до Москви із новгородських храмів. І громадян і сільських жителів загинуло тоді не менше 60-ти тисяч. **Кривавий Волхов, загачений тілами й членами розтерзаних людей, довго не міг пронести їх в Ладозьке озеро»,** – знову російський історик Карамзін. Це, так би мовити, буденна сцена із зазвичаєних учинків московського імперського центру.

Я не можу пригадати, чи хто з українських князів або гетьманів так діяв стосовно інших народів чи територій. В українській історії цього не було.

Імперіалізм і експансіонізм – природа російської держави; це історичний факт і від цього ніде не подінешся.

З іншого боку, є таке ж саме природне життя російського народу на своїй землі, який живе тими ж людськими цінностями, як і всі інші народи. Сам експансіонізм і імперіалізм є загарбницький, завойовницький, антигуманний і завжди приносить одним рабство, іншим – панування. Найбільше з цього імперіалізму користується влада; не так народ, як влада. Але, звичайно, й народу щось перепадає. Тому нам, українцям, не змінюючи доброзичливого ставлення до руського народу і росіян взагалі – варто дуже добре знати природу російської держави і не дозволяти, щоб стосовно України російський імперіалізм повторився в такому варіанті, щоб ми стали знову завойованими, стали колонією, від чого потерпав би український народ.

РОСІЙСЬКА КОЛОНІЗАЦІЯ УКРАЇНИ

Після розгрому Київської Русі монголо-татарами у 1240-х роках землі Володимиро-Суздальського, а пізніше Московського князівства і Московського царства до 1654 року, а це 415 років, розвивалися від Русі-України окремо – ні державних, ні народних двосторонніх постійних стосунків не було. Московія була одним з улусів Золотої Орди з 1238-го по 1480-й (240 років). Син Василя Темного – Іван III продовжував платити данину Кримському, Казанському, Касимівському, Астраханському ханствам ще у 1504 році. Історія Золотої Орди, окремих орд-ханств як державного утворення, з вивченням діянь ханів та їх знатного оточення, системи державного життя, адміністративного устрою, господарства, права у повному вимірі в Росії до цих пір не написана і окремо не вивчається.

Русь Київська була кооптована Литовським князівством у 1320 році і з його допомогою звільнилася від Золотої Орди у 1363 році (120 років татарського поневолення), після перемоги литовського князя Ольгерда на чолі литовсько-руських військ у битві під Синіми Водами. Велике князівство Литовське під зверхністю монголо-татар (улусом) ніколи не було, данини Орді не платило, і Русь, яка опинилася у складі цієї держави – союзниці Польщі, з того часу не залежала від Орди.

Загони, очолювані руськими (українськими) князями у складі литовського, а також об'єднаного польсько-литовського військ, в яких вони складали вагомую частину, брали участь не тільки у 1410 році у битві під Грюнвальдом і на Куликовому полі, а й у чисельних війнах з московськими князями і царями. Був задіяний у походах на Москву і гетьман Сагайдачний. Ось такого характеру двосторонні стосунки за 400 років. Невже цих 400 років в українській історії не було? В царські, також у комуністичні часи українські учні, студенти добре засвоювали імперський варіант трактування історії Росії від 1238 до 1654 років – майже як власну історію, а з програми історії України поверхово ознайомлювались з історією українського народу і державності з 1340-х років – часів занепаду Галицько-Волинської держави до визвольної боротьби на чолі з Богданом Хмельницьким. У шкільних підручниках вона поміщалася на кількох сторінках, у вузах її проходили за кілька тем. Українці знали історію Росії цього періоду краще за історію свого народу. Історія Русі в складі князівства Литовського не вивчалася.

Під час Переяславських угод 1654 року для взаємного розуміння між гетьманом Богданом Хмельницьким і делегацією Бутурліна послугоувалися перекладачем.

З 1654-го по 1709 рік (54 роки) Гетьманська українська держава на лівому березі Дніпра зберігала статус автономії, яку Москва крок за кроком вривувала. Все визначала класична тактика «поділяй і пануй». Москва заохочувала доноси старшин один на одного і на гетьмана, щоб ті змагалися між собою у відданості царю, самі себе звойовували. Організовувала таке собі «соціалістичне (феодалське) змагання» з донощицтва. Це розпалювало недовір'я і протистояння, коли ж справа заходила до усунення чергового «винного» у нелояльності гетьмана, Москва ставила на його місце ще слабшого і відданішого, при цьому заново укладаючи угоди, змінюючи їх так, щоб вихолощувати статті, схвалені Богданом Хмельницьким. Так було з І. Брюховецьким, Д. Многогрішним, І. Самойловичем, І. Мазепою.

Закінчилося тим, що Катерина II у 1772 році безцеремонно ліквідувала автономію і символ гордості та честі України – Запорізьку Січ на Хортиці.

У 1795 році, після третього поділу Польщі, Росія зайняла Правобережну Україну і Волинь. До 1917 року, за 120 років, зуміла ці українські терени добряче зросійшити. Це була експансія, безповоротна за своїм характером, нещадна, нетерпима, безальтернативна, жорстока.

Ганна Короненко: Пане Сергію, з чого ми продовжимо тему «Російський експансіонізм» у сьогоднішній передачі?

Сергій Жижко: Я хочу розпочати з такої відомої ситуації, коли російські самоскиди, бульдозери й екскаватори намагалися з'єднати перешийок між Кубанню й островом Тузлою. Тоді, пригадую, Леонід Кучма, виступаючи по телебаченню, прокоментував так: «Ось я подивився сьогодні на карту Російської Федерації і подумав: «А чого вам ще треба?». Адже у Росії така величезна територія: одна/шоста (ну, може, трішки менша за раз) земної кулі. І перетворювала б московська влада Поволжя, Нечорнозем'я, Північ, Сибір «у Європу»: створила б там прекрасну інфраструктуру, західні стандарти життя. І звичайно, тоді багато людей захотіло б, щоб у них було так, як в Росії. І потягнулися б, напевне, за зразками цивілізаційності і господарського економічного облаштування Росії, переконалися б, що на такій величезній території доволі нечисельний народ (як для такої території) зумів багато досягнути і зробити.

«Чого їм ще треба?» – інколи думаєш слідом за Леонідом Кучмою, коли читаєш останні повідомлення про Севастополь, про перетурбації в Криму.

Справді. Кожен мав би думати про своє. Росія і так дуже багато має – тим більше ніхто ж не зазіхає на її території, на її неосвоєні ще простори і величезні комори. Дійсно ж, краще було б сконцентруватися в собі і займатися інтенсивною працею, інтенсивним освоєнням своєї території, а не експансіонізмом. Та, на жаль, стара ментальна звичка діє: тільки Росія ледь-ледь упорається зі своїми проблемами – одразу починаються проблеми у її сусідів, як це було недавно в Грузії.

З чого все це?

Відомий російський історик – авторитет історичної думки в Росії – В. Ключевський так писав: **«Московські князі і не думали про боротьбу з татарами, розуміючи, що покорою та грішми вони досягнуть більше, ніж боротьбою. На відміну від українських князів, московські одразу визнали без застережень владу хана і встановили приятельські, навіть кровні зв'язки з татарами. Сам великий князь Михайло Тверський оженився з татаркою, а за ним одружилися з татарками всі інші московські князі».**

Український публіцист і історик Федір Вовк: **«Не ззовні, а зсередини татарська духовність заволоділа душею москвина – це духовне завоювання тривало водночас із політичним упадком Золотої Орди. У XV столітті тисячі охрещених і не охрещених татар ішли на службу до московського князя, вливаючись до лав майбутнього дворянства. 200-річне татарське панування не знищило волі в Московщині! Воля в Московщині загинула власне після визволення з-під татарської влади».**

Відомий історик, публіцист – ідеолог слов'янофільства князь М. Трубецькой: **«Не віділенням від Золотої Орди, не скиненням татарського нібито «ярма», але цілковито навпаки: перебранням усього ідейного спадку татар – стала Московщина великою потугою».**

Український сучасний історик Леонід Залізник: **«Незмірно зріс економічний та військовий потенціал Московського царства після приєднання України. В середині XVII століття Україна за площею дорівнювала Московській державі (тоді, коли було приєднання з Хмельницьким.– Авт.), а за чисельністю населення – навіть перевищувала її. Нові землі Московської корони були надзвичайно багаті не лишень природними та людськими ресурсами, але й мали розвинуту, як для свого часу, ринкову економіку європейського типу, великий інтелектуальний потенціал. Освічені українці понесли набутки європейської цивілізації до темної, пригніченої деспотичними порядками Москви».**

І продовження цієї ж думки, як не «вігадка» українського сучасного історика, – знову той же самий князь М. Трубецькой: **«Від остаточного потатарщення московської мови врятували сильні впливи Києва – аж до Ломоносова (1711–1765) всі москвини вчилися з української граматики Мелетія Смотрицького».**

Його потверджує науковець К. Безсонов: **«Українці обсадили в Московщині всі керівні посади. Вони – митрополити, єпископи, вихователі царських дітей, учителі шкіл (що їх вони ж заснували), міністри, науковці, вищі державні урядовці. Все підпадало їхнім впливам та реформам. Вони виправляли церковні книжки, реформували церковні та державні установи, писали книжки, укладали граматику та правопис, складали програми навчання, навіть накидали нам свою вимову».**

Справді, якби не українські інтелектуали, якби не Києво-Могилянська академія і її випускники, українське духівництво, яке поїхало в Москву, Росія була б потатарщеною, і, можливо, мова була б або повністю татарська, або вже змішана, як татарська з угрофінською, що і слов'янських слідів у ній мало залишилося б. Ми затвердили на терито-

ріях колишньої Золотої Орди і на територіях фінських племен Московщини розвиток російської мови, тобто російській язик через церковнослов'янську мову.

Ганна Короненко: Пане Сергію. Але зараз хтось із наших радіослухачів може вигукнути – «може, ви мені ще й глобус України покажете – чому це Україна на себе перетягує ковдру?» А друге: не тільки впливи України були на Московію і на сучасну Російську Федерацію?

Сергій Жижко: Звичайно. Впливи були на Московію з боку Золотої Орди не менші, ніж із боку України. Але так сталося, що після військового союзу Богдана Хмельницького, укладеного із Московією, впливи Давньої Русі, які були все-таки в Україні закріплені і сформовані в часи Литовсько-Руського князівства, – були визначальними для розвитку Росії, бо з України приходила вища інтелектуальна, цивілізаційна складова. Наприклад, ось один із російських дослідників – С. Архангельський – так пише: «**Аж до XVIII століття (фактично до Петра I. – Авт.) Московщина жила чужим літературним добром – Києва, Львова, Вільна. Власних же московських письменників майже не було. Київ зробив величезну послугу Московщині, ознайомивши її з культурним надбанням Європи. Граматика Мелетія Смотрицького дуже вплинула на московську мову в XVII столітті. Спроба Михайла Ломоносова її змінити – не вдалася.**»

Сказане свідчить, що Золота Орда – з точки зору концентрації й організації влади, людського ресурсу, хоча й була потужною силою, але не мала напрацювань інтелектуальних, зафіксованих у писемних формах, щоб запропонувати Московії вищі зразки за ті, що пізніше приходили з України. А сама Московія, край між Окою і Волгою, – не створила до того часу самодостатніх зразків у сфері літератури, освіти, архітектури, адміністративної, міської культури, які б перевищували зразки, що були на той час в Україні. Це не говорить про те, що татари, Золота Орда, чи сама Московія були нецивілізовані, відсталі, що зі сходу йшов тільки негатив. Вони були інакшими і представляти нас, русинів-українців, братами меншими цього конгломерату населення Московщини зовсім неправомірно.

Вони були інакші. А їхня інакшість, у порівнянні з українською, відрізнялася тим, що Україна все-таки мала глибшу культуру і через Польщу була більш близькою до Європи. Напрацювання Русі-України, використані для формування адміністративної, правової, освітньої, духовно-релігійної складової Московського царства, – краще прислужилися, бо на той час були більш розвиненими.

Азійська складова привнесла в Московське царство від Золотої Орди ментальність завойовника, ментальність експансії щодо чужих територій. Освоєння завойованих територій відбувалося пізніше російськими царями німецького походження, оточеними фахівцями з Європи. Катерина II принесла німецьку складову у російську імперську традицію, як уже по-новому «приєднувати» народи, начебто допомагати їм входити до складу імперії. Після реформ Петра I, при Катерині II Росія набувала європейськості, виходила у світ з начебто європейськими цивілізаційними імперськими нормативами. Таким чином, уже в той період Московія – не так Москва, як Петербург – виглядала набагато цивілізованіше від завойованих в Середній Азії і Сибіру народів та територій. Росія набула права сказати, що несе культуртрегерські начала у їхнє життя.

Москва із відсталого у XIII–XV століттях центру – через Петербург XVIII століття – ставала імперією, якою керували російські царі німецького походження.

Ганна Короненко: Але це відбулося якихось двісті років тому...

1-а радіослухачка: Добрий день! Мене звуть Валентина, я з Києва.

У мене таке запитання. Чому в Росії, якщо ти говориш іншою мовою – тебе починають давити і пригнічують? Вибачайте: з переляку наші українці починають спілкуватися там російською мовою і забувають, хто вони.

І друге запитання. Може, подарувати цю книжку просто президентам Росії? Хай вони її почитають*.

2-й радіослухач: Доброго дня! Це Михайло Михайлович – місто Київ. У мене є запитання до пана Сергія.

Ви все дуже правильно кажете. Оце вся правда, тому що Золота Орда нікуди не зникла, але чи погоджуєтеся ви зі мною: що страшніше Золотої Орди був Совецький Союз на чолі зі Сталіним, ...що страшніше доби імперії комуністичної не було за весь час.

І друге запитання. Чи не вважаєте ви, що нинішній уряд Російської Федерації є навіть гіршим за уряд Миколи І? Бо за Миколи І в Петербурзі було «Українське товариство» і навіть вийшов перший «Кобзар».

3-й радіослухач: Добрий день. Володимир – місто Київ.

Пане Сергію! Ну зараз відомо, що у Росії відбуваються такі процеси – відділення Москви від Росії; і самі урядовці називають, що ніби там «пітерська шпана прийшла до влади». А, можливо, це дуже добре, по-перше, що це «пітерська шпана», тому що ця «пітерська» вона власне зробила Москву – Московію? І там є велике протиріччя між Московією – як не їхнім, не російським лідером.

І друге. І власне із цього витікає, що Московію створили ми! То, можливо, варто було би переглянути якість історію і зробити все, аби приєднати нам, і зробити нам експансію? Приєднати наші землі, тобто Московію до України-Руси!?

5-й радіослухач: Добрий день! Антон Сергеевич – пенсіонер.

Значить я, так сказать, родственник тех, которых выселили с Украины. Вот у меня такой вопрос. Почему выселяли этих, раскуркуленных? Я считаю-то: хазяевов, плотников до крови, как говорится. Почему-то наших родителей сослали на Кольский полуостров, других в Воркуту и так дальше. Мы, так сказать, осваивали ихние богатства. Вроде бы для Союза, а так, получается, для России они остались.

Имеем ли мы права с Украины, какой-то голос на то, что наши родители сделали, осваивали все богатства северные? Понимаете?

Сергій Жижко: Щодо спілкування на території Російської Федерації українською мовою з українцями (а я там був і працював свого часу в Сибіру). Я з українцями завжди – чи вони російськомовні, чи україномовні – розмовляв українською мовою. Коли росіяни були тверезі, вони ще косо на мене дивилися, але нічого не говорили. Ну, начебто вносив дискомфорт, мовляв, вони не все розуміють з того, що я кажу українською мовою російськомовним українцям з Кривого Рогу чи з Донбасу, яких там було багато.

Але мовчали. Але коли була якась дружня вечірка і вже трішки були напідпитку, то терпіння уривалося: «какой «хліб» – гаварі «хлеб», па-русскі» (навіть з погрозою бувало).

Це означає, що толерації, поліфонізму, полікультурності, особливо в питаннях мови, на рівні побутової свідомості там не допускається. Я вже не кажу про те, щоб україномовна людина пробувала кар'єру робити в Росії чи в державній службі – це було б абсолютно неможливо. Не до порівняння – в Україні росіяни без проблем усе життя розмовляють російською мовою.

* Йдеться про книгу автора «Нація як спільнота». – Прим. ред.

Що стосується порівняння: «Радянський Союз» – «Золота Орда». На цю тему у нас буде наступна передача, в якій ітиметься про експансіонізм радянський – комуністичної московщини.

Я не пригадую, хто із дослідників говорив, що «ще прийде в Росію Чингісхан із університетською освітою і зорганізує цю державу на великі походи у Європу».

Такий Чингісхан – Володимир Ульянов-Ленін – з'явився в Росії: провів революцію і, опираючись на комуністичні ідеї, замахнувся на світове панування.

Щодо теперішнього уряду Російської Федерації, який надає менше прав для розвою української культури, українських товариств, друку, преси, ніж українці мали за часів Миколи I, Олександра II чи Олександра III. Ну, можливо, прямо не забороняють функціонування товариств, але ніхто їм не сприяє, і ці об'єднання, на жаль, не мають можливості засновувати засоби масової інформації, школи в бажаних кількостях. Українство в Росії не має можливості вільно розвиватися – як сьогодні розвивають свої культури росіяни, етнічні, національні меншини на території України.

Що стосується запитання – «якщо ми створили Московію, то нам треба її приєднати?». Коли Київська Русь, київські князі приєднали, чи освоїли, окультурили землі між Окою і Волгою і пізніше там були засновані Володимир, Ярославль, Москва й інші князівські центри як частини великої Київської Русі, – це наблизило місцеві племена до цивілізації. Київ не винищував, не грабував, не захоплював у рабство місцевого населення.

Але пізніше, уже в часи Андрія Боголюбського, Залешанські князівства, зміцнівши, пограбували Київ і спалили його. З Києва приходили на Залешанщину будувати і просвітлювати, а з Московії на Русь йшли руйнувати і грабувати столицю. З Києва князі не ходили палити Москву, Суздаль чи Володимир. Після погрому, вчиненого Андрієм Боголюбським, Київ перестав впливати в державному, адміністративно-політичному відношенні на території Суздальської Русі. Сьогодні говорити про приєднання, про те, що центром цієї Євразійської території має стати Київ – як столиця чи «мати міст Руських», немає сенсу.

Ми породили Суздальське князівство, але чи це означає, що воно завжди має бути з Руссю-Україною? Частиною Русі у XII столітті воно стало, але населяли його фінські племена. У XVI столітті з посиленням вже незалежної Залешанщини-Московії відбулося завоювання Заволжя – татар, башкирів, удмуртів. Київ до цього не мав жодного відношення, це була історія не нашої держави. Тоді ж новопосталою Московією були завойовані слов'янські землі республіки Новгород, Пскова і Смоленська, які мали б розвиватися незалежним життям слов'янської держави.

Русь-Україна по відношенню до Московії подібна як Британія – до Сполучених Штатів Америки. Невже стоїть питання, щоб Великобританія, колишня метрополія – приєднала знов до себе Сполучені Штати Америки? Тому приєднувати, забирати – некоректно. Я думаю, цивілізаційний вектор розвитку світу у XXI столітті не йде в такому напрямку.

З іншого боку, Антон Сергійович спитав – «чому нас виселяли?». Тому й виселяли, щоб в Україну завести представників інших народів з Російської імперії. Це був насильницький «обмін» населення, звільнення території від етнічного «матеріалу». Виселяли, ще й на той світ переправляли за допомогою штучного геноциду-голодомору – одних в Сибір, других на небо, а тіла в землю. До сих пір кагати людських трупів ще не розкопані, над ними не відспівали панахид, то про це ми скромно мовчимо – про фашизм червоний, чи навіть інтернацизм, який був з боку Московського центру. Давали за вигаданим класовим критерієм по 15–20 років каторги сотням тисяч, мільйонам українців (і не тільки українцям, але йдеться зараз про українців).

Ми освоювали у концтаборах ГУЛАГу Сибір, залишаючи там здоров'я, своїх рідних. Десятиліттями мільйони українців задарма працювали – багато з них вмирають сьогодні без пенсії, відмучившись роки на каторзі. А називали цих людей ворогами народу. Сьогодні, виявляється, сам комунізм і комуністична система були ворогом народу. Але про це скромно замовчують.

Нюрнберзький процес засудив фашизм, а червоний фашизм так до цих пір не засуджений. Є борг комуністичної Московської імперії – ССРСР перед українським народом. Великий борг.

Ми не стверджуємо, що це борг російського народу, – але це борг цієї імперії. І ці рахунки Московська більшовицька імперія українському народові ще не сплатила.

КОМУНОРОСІЙСЬКИЙ ІМПЕРІАЛІЗМ

«...хто не хоче підпорядкуватися суспільству, того треба змусити кулею в потилицю».

С. НСЧАЄВ

«Звідси випливає, що маскування можна пізнати лише скісним поглядом: поглядом перекладача, що має словник під рукою. Я чекаю на книжку, що перекладе сталінський марксизм мовою російської історії. Бо його сила в російському, а не в комуністичному змісті. Ми ще побачимо, яка його властива істота. Можна твердити лиш одне: Росія потребує ще багато сторіч, поки вона зможе домогтися влади. Тому, що вона ще не має власних заповідей, їй доводиться вдавати вірність європейському вченню Маркса. Тому, що вона має надмір молодості, їй вистачає цієї фікції. Молодь не потребує причин, щоб жити, їй вистачає приводів».

Х. ОРТЕГА-і-ГАССЕТ

«Радянську владу ми несемо з далекої Півночі на вістрях своїх штиків. І там, де ми її встановлюємо, ми підтримуємо її силою наших штиків».

М. МУРАВІЙОВ

«Наша війна в Україні дуже тяжка і небезпечна для нас. Вона вимагає від нас величезної кількості армії та військового спорядження. Без нашої військової перемоги в Україні впаде наша влада. Насамперед мусите захопити Донбас. Перекиньте з німецького фронту якомога більше полків на Україну».

В. ЛЕНІН

«Московщина не може жити без українського хліба, вугілля, сировини. Тим-то ідея державної незалежності України є контрреволюційною. Але відкрито заперечувати цю ідею тепер (1919 р.– *Авт.*) ми не можемо. Тепер треба, навпаки, поступитися українцям. Обставини змушують нас погодитися на автономію України. Ясна річ, мусимо дбати, щоби не випустити зі своїх рук фактичну владу в Україні. А без цієї тимчасової поступки українцям ми втратимо Україну назавжди».

І. СТАЛІН

НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ (Українсько-російські стосунки)

«Наша тактика в Україні мусила бути цілковито інакшою, ніж у Московщині. В Україні запанувала величезна, непримиренно ворожа нам сила – український націоналізм, з його захоплюючим кличем національної волі та державної незалежності України. Конечною передумовою нашої перемоги в Україні було вирвати це гасло з рук українських націоналістів і присвоїти його собі».

С. БОШ

«Атаман Григор'єв і командний склад його частин є елементом політично у високому ступені ненадійним... Григор'єва потрібно якнайшвидше ліквідувати».

*Ю. ПЯТАКОВ,
14 квітня 1919*

«Бригада Махна не тільки сама не боєздатна, але й розкладає також сусідні частини 9-ї дивізії... Махно веде рішучу відверту боротьбу проти комуністів серед селян і червоноармійців... Чи не вважаєте ви доцільним прибрати Махна?..»

*Г. СОКОЛЬНИКОВ
(Бриліант), 19 квітня 1919*

«Ось де в мене сидить цей Махно!»

А. ДЕНІКІН

«Щоб я більше не чув прізвище Махно!»

*А. ДЕНІКІН
(генералам Слащову і Шкуро)*

«Зосю, моя дорога! Взагалі моє перебування на Україні поживало тут роботу, надало їй більшого розмаху... Я не хотів би повернутися в Москву раніше, ніж ми знешкодимо Махна...»

Ф. ДЗЕРЖИНСЬКИЙЙ, 13 червня 1920

«Треба щоденно в хвіст і в гриву (і бити, і дерти) Головкама (Троцького) і Фрунзе, щоб добили і спіймали Антонова і Махна».

В. ЛЕНІН

«Наказую: 1. Військам фронту вважати Махна і всі його загони ворогами Радянської республіки і революції; 2. Командирам всіх частин Червоної Армії, які стикаються з махновськими загонами, такі роззброювати, хто чинить опір – знищувати; 3. Всю територію УССР в найшвидший термін очистити».

*М. ФРУНЗЕ, 26 листопада 1920
(через десять днів після взяття махновцями Криму
для більшовиків, де вони втратили 6 тис. бійців)*

«Виксунським робітникам, Вiksa. Ведерникову.

Я дуже надіюсь, що виксунські товариші свій пречудовий план масового руху з куле-метами за хлібом здійснюють як істинні революціонери».

*ЛЕНІН, 31 травня 1918 року.
ТЕЛЕГРАМА*

«Ми послали на Україну наші кращі продовольчі сили. І вже в один голос отримали таке повідомлення: «Запаси хліба величезні, але все зразу вивезти неможливо, немає

апарату... Якщо буде зброя в руках і буде апарат, на перше червня отримаєте за це 50 мільйонів пудів хліба».

В. ЛЕНІН

«Урожай на півдні чудовий. Тепер головне питання всієї Радянської влади, питання життя і смерті для нас – зібрати з України 200–300 мільйонів пудів».

В. ЛЕНІН (до Фрунзе)

«Товариші, ви відправляєтесь на Україну. Пам'ятайте, що для вас найважливішим завданням в Україні є агітаційна робота. Третій раз ми посилаємо туди свої найкращі кадри, і щоразу з новою тактикою і новими прийомами. Першим кадрам у 1918 році було дуже легко – від них вимагалось підірвати довір'я українських селян до Центральної Ради й Генерального Секретаріату. В той час український народ не міг уявити свого політичного життя окремо від Росії, а тому твердження наших агітаторів, що українців відривають від росіян, з якими разом «в окопах лежали», що Центральна Рада суціль буржуазна, а Генеральний Секретаріат складається тільки з генералів, рішуче відбивав в українців бажання підтримувати свій уряд.

Набагато складнішою була справа у другому поході на Україну. Ми готувалися воювати з гетьманом, а довелося мати справу з Петлюрою. Саме тому й завдання агітаторів дуже ускладнилося. Вимагалось вождя народного повстання проти німецької окупації Петлюру дискредитувати в очах самих повстанців. Це було дуже складне завдання, поскільки Петлюра був овіяний славою переможця гетьмана, передачі трудовому селянству України всіх земель без викупу й негайного скликання Трудового Конгресу...

Готуючись нині до третього походу в Україну, Рада Народних Комісарів за прикладом попередніх років посилає вас щонайперш як агітаторів і впевнена, що ви «не посраміте землі русской...» Пам'ятайте, що за будь-яку ціну нам необхідно повернути Україну Росії. Без українського вугілля, заліза, руди, солі і Чорного моря Росія існувати не може, вона задихнеться, а з нею і радянська влада, і ми з вами. Ідіть же до праці, важкої, відповідальної праці! Ваша конкретна робота полягає от у чому:

1. Не нав'язувати українському селянину комуни доти, доки наша влада не зміцніє.
2. Обережно заводити їх у колишніх мастках під назвою артілі чи товариства.
3. Переконувати, що у Росії немає комуни.
4. На противагу «самостійнику» Петлюрі й іншим говорити, що Росія теж визнає самостійність України, але з Радянською владою, а Петлюра продає Україну буржуазним державам.
5. Зважаючи на те, що нам необхідно роззброїти всіх повстанців, щоб вони знову не пішли проти нас, бо роззброєння викличе незадоволення серед селянства, – необхідно навіювати, що серед повстанців більшість – денікінці, буржуї й куркулі.
6. Важчою є справа з Петлюрою, оскільки українське селянство на нього й сподівається. Потрібно діяти обережно. Тільки дурень чи провокатор буде повсюди твердити, що ми воюємо з Петлюрою. Іноді, доки не розгромлений Денікін, вигідніше поширювати чутки, що радянська влада є союзником Петлюри.
7. Якщо будуть випадки грабунків у Червоній армії, то їх необхідно звалювати на повстанців, які влилися в нашу армію. Радянська влада поступово розстріляє всіх петлюрівців, махновців і повстанців, бо вони небезпечний елемент...
8. Зважаючи на те, що уряд Росії змушений вивозити хліб України, то ваш обов'язок

НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ (Українсько-російські стосунки)

пояснювати селянам, що хліб візьмуть тільки в куркулів і не для Росії, а для бідних українських селян, робітників і Червоної армії, яка вигнала Денікіна з України.

9. Намагайтеся, щоб у Ради та виконкоми потрапили більшість комуністів та співчуваючих їм.

10. Вживайте всіх заходів, щоб на всеукраїнський з'їзд Рад не потрапили такі від волостей, які можуть приєднатися на з'їзді до наших ворогів і вибрати уряд не з більшовиків.

Відправляючись зараз в Україну, пам'ятайте, про що ви тут почули... Знайте, що для поставленої мети всі засоби однаково придатні. Ні на хвилину не забувайте, що Україна повинна бути нашою, а нашою вона буде тільки тоді, коли буде радянською, а Петлюра вибитий з пам'яті народу назавжди».

Л. ТРОЦЬКИЙ (з промови до комісарів перед відправкою на український фронт, осінь 1919)

Ганна Короненко: Пане Сергію, у чім Ви вбачаєте відмінність між російським імперіалізмом за царських часів і радянських?

Сергій Жижек: Відмінність у тому, що старий імперіалізм, який був притаманний для Російської імперії поширенням, загарбанням нею величезних територій, – набрав нової якості, нового ідеологічно-змістового характеру. Якщо старий імперіалізм базувався на принципах «самодержавство», «народність» і «православ'є», то новітній імперіалізм їх заперечив. Заперечив «самодержав'є». Заперечив і саму державу експлуататорську як таку. Він заперечив релігію і принцип народності, об'єднання всіх народів імперії навколо помазанника божого – російського царя. Він замінив їх на радянські відповідники: «диктатура комуністичної партії», «пролетарський інтернаціоналізм» і «комунізм».

На початку ХХ століття російський імперіалізм самодержавно-шовіністичного зразка вичерпав себе: коли дозволили трішки демократії, провели кілька виборів у Думу, зняли заборону з цензури і легалізувався ряд соціалістичних гасел, то, здавалося б, вічна Російська імперія, яка трималася не на згоді народів, а на насильстві над ними, розвалилася.

Але надію на вільне життя народів у новопосталих державах, на їхню співпрацю, на соціальну справедливість дуже швидко перекреслили більшовики.

Теорія рятівників людства передбачала створення новітньої імперії – не просто об'єднати робітників – пролетаріат Російської імперії – в одній державі, а силою пролетаріату спочатку Європи, а потім і Америки завоювати владу на розвиненому Заході, пізніше захопити весь відсталий аграрний світ і утвердити імперію на чолі з Комінтерном, світовим соціалістичним урядом. Звичайно, на початках столиця мала бути у червонозоряній Москві, а пізніше переїхала б у комфортніше місто Європи, і спільною мовою для нової влади інтернаціоналістів навряд чи була б російська. Російський народ у планах більшовиків, особливо групи Троцького, навряд чи надавався бути комуністичним культуртрегером для заходу Європи, але багатомільйонна Червона Армія робітників і селян могла б стати порохом зарядом для ракети, у якій більшовицька верхівка мала б сягнути мети.

Тухачевський оголосив у наказі червоним військам, що вони «**через труп білопанської Польщі понесуть на своїх штиках полум'я світової революції на захід Європи**».

Світовий пролетаріат – це абстракція, на той час він міг складатися з національних пролетаріатів, були десятки країн, де його не було зовсім. Найчисельнішим, найактивнішим у царській імперії був російський пролетаріат, яким керувала більшовицька гвардія

«професійних революціонерів», котрі в переважній більшості до робітництва не мали ніякого відношення, ні родинного, ні професійного. Самі російські й українські робітники революції не зробили б, влади не встановили б, такі фантазії не народжуються у робітничих головах. Більшовицький переворот – це витвір невеликої ініціативної групи, «організованої меншості» фанатиків-експериментаторів.

У цивілізованій Європі друзям більшовиків звершити революцій не вдалося, а Червону Армію на чолі з Тухачевським і Будьонним поляки, керовані Пілсудським, з допомогою частин УНР генерал-хорунжого Безручка зупинили у серпні 1920 року під Варшавою. Як у 451 році на Каталаунських полях європейці зупинили гуннів на чолі з Аттілою і у 1242-му монголо-татар Батия.

Комісар Гамарник на активі Наркомату оборони у березні 1937 року проголосив: **«Більшовицьку місію Червона Армія буде вважати виконаною, коли будемо володіти Земною кулею»**. Щоправда, невдовзі Гамарника розстріляли, видно, з метою прискорення місії Червоної армії.

Завоювати більшовикам світ не вдалося, зупинилися у звичних межах тієї ж Російської імперії «старих царів»: та ж сама територія, тільки замість російського царя – диктатура більшовицьких вождів. Але «трудова селянство» України їм удалося у своїй в'язниці у 1932–33 роках доконати.

Усвідомлюючи суть більшовизму, Пілсудський перед смертю у 1935 році висловився: **«Я програв своє життя. Мені не вдалося створити вільну від руських Україну»**. Адже головною умовою більшовицької делегації при підписанні Ризького мирного договору з Польщею 18 березня 1921 року була відмова поляків від підтримки самостійності України.

Не перебираючи у засобах, більшовики встановили владу на 70 років, настріляли гори трупів, пролили ріки крові. Який сенс? Чого досягнули? Де комунізм? Де соціалізм? Це була окупація і України, і Росії, поневолення українського, російського, кавказьких, азійських народів у ССРСР. Німцям ще пощастило, їхній нацистський, фашистського типу окупаційний режим тривав дванадцять років і спільними зусиллями світу народ звільнили, вони не встигли так глибоко інфікуватися. А ми, знищені комуністсько-фашистським режимом «своїх», росли у його шинелі сімдесят років, і так зрослися, що іншого життя не уявляли. Виявилось, що окупанти можуть бути і «своїми». Частина українців стала поневолювати свій же народ, одні з комуністичних переконань, інші – вислугувуючись перед Московським тоталітарним центром.

Сьогоднішні слова, що більшовики всім дали освіту, що Сталін отримав Росію з сохою, а залишив з атомною бомбою, що будували ракети і літали у космос, не є доказом.

Ніхто не згадує, що водночас була кастрована народна духовність, закована свобода, залякані людські душі. Народи світу поза радянським режимом краще розвинули науку і дали людям освіту, медицину, мають досконаліші технічні досягнення, цивілізованішу інфраструктуру і на багато порядків вищий рівень життя. Все це без тоталітаризму, нищення мільйонів людей – отже справа не в комуністичному будівництві? І Україна часів 1917 року без більшовиків мала шанси дати освіту, розвивати науку, техніку, армію і соціальні стандарти, і та ж Росія. Саме у Європі, при всіх вадах, все поставлено в ім'я людини, а у Радянському Союзі – все молоху військово-промислового комплексу.

Ганна Короненко: Отож – «Комуноросійський імперіалізм» – логічне продовження.

Сергій Жижко: Ленін писав, що «при спільній дії пролетарів великоруських і українських вільна Україна можлива. А без такої спільної дії – про неї не може бути і мови». Це, до речі, видрукувано на пам'ятнику Леніну напроти Бессарабки у Києві.

Історія явила нам зловісний зміст цих слів про спільну дію – що зробили пролетарії великоруські і українські зі своїм народом. Не буду перераховувати злочини радянського комунізму. До цієї диктатури, встановленої на сімдесят років, наше питання – «навіщо гнобили мільйони людей: знищували, відстрілювали, виморювали на безкоштовних роботах, вивозили, депортували?».

Окупація комуністичного режиму була створена не тільки для народів околиць Російської імперії, а сам російський народ попав під окупацію більшовиків. Україні дісталося найбільше, бо, окрім соціалістичного характеру диктатури – диктатури проти багатих, Україна ще отримала диктатуру проти українського патріотизму, проти українського характеру і способу життя.

Таким чином, це була окупація. Звичайно, час демократії прийде і в Росію, просто на це їй треба довше чекати. Як показала практика сімдесятилітнього життя, сенсу в цій жорстокій владі, в такому характері влади «робітників і селян» не було.

Наскільки ж «добровільно» все відбувалося. Ось цитати з Леніна. «**Для Росії втратити Україну – все одно, що втратити голову**». «**Робітники Петрограда, Москви, Іванова, Брянська та інших московських міст вже вислали на Україну своїх боездатних людей. Мусите знайти способи перемоги УНРаду**».

«**Ми вогнем і мечем запроваджуємо радянську владу: взяли Київ, гарматами били по палацах та церквах, по папах і ченцях немилосердно. Київська міська Рада здалася і просила замирення. Я відповів наказом – «обстрілювати отруйним газом». Ми могли не допустити до вибухів та пожеж, але не хотіли, бо наше гасло є – «нищити все немилосердно»**», – це М. Муравйов (1918 рік, телеграма Леніну).

«**По вулицях ходили більшовицькі відділи. Хто був на вигляд підозрілим, або в кого знаходили якийсь папір український або просто українську посвідку, розстрілювали на місці або вели на допит до царського палацу і там закатовували**», – це вже із спогадів М. Шаповала про окупацію Муравйовим Києва.

Далі. «**Ми увійшли в місто: трупи, трупи і кров. Тоді розстрілювали всіх, хто мав якесь відношення до Центральної Ради, просто на вулицях**», – це зі спогадів В. Затонського – більшовика українського, про цю «добровільність»... Взагалі, що ці хлопці з Петрограда, Москви, Серпухова, Іванова і Брянська робили в Україні?! У Німеччині, Туреччині їх не було.

Звичайно, вони в себе вже встановили диктатуру – прийшли встановлювати диктатуру і в Україні. Тому що не українські селяни й робітники зробили соціалістичну революцію в Україні, а озброєні загони із Російської Федерації.

1-й радіослухач: Це вас турбує Михайло Михайлович – місто Київ.

У мене такі запитання до пана Сергія. Відомо, що за «Брестським миром» більшовицька Москва визнавала незалежність України, і навіть в межах більшої території, ніж нинішня Україна. Потім законним шляхом на виборах прийшов гетьман Павло Скоропадський, рід якого сягає Русі, тобто роду Ярослава Мудрого.

Більшовики, які мали укласти договір із державою українською на чолі із Скоропадським, вели переговори. Але потайки вели переговори з Винниченком, Шаповалом, з майбутньою Директорією про те, щоб усунути гетьмана. Очевидно, була допомога зброєю.

18 листопада вдалося збройне повстання на чолі з Винниченком і Петлюрою, в якому поховали Українську державу. Україна відбулася б так само, як Манергейм побудував Фінляндію.

Поясніть це, будь ласка.

2-й радіослухач: Алло! Доброго ранку. Це Ростислав.

Пане Жижко, в мене ще таке питання. Скажіть, будь ласка, – які природні межі Росії? Тому що і на сьогодні, на мою думку, багато поневолених і загарбаних народів перебуває в межах Російської Федерації.

Чи взагалі є якась тенденція чи прояви того, що ці народи збираються визволятися? І якщо вони визволяться, то Російська Федерація буде по Урал чи це буде менша територія?

Розв'яжіть цю думку. Дякую!

3-й радіослухач: Я погоджуюся з паном Жижком в тому плані, що серед керівництва більшовиків не було робітників. І в нашій новій комуністичній партії на чолі з Симоненком – теж нема робітників. Бо вони всі, по суті справи, є капіталістами. Як відомо, сім'я Симоненка тримає «Нашу Рябу» ...Мартинюк має годинник за тисячу доларів – робітник ні тепер, ні в часи радянські не міг собі таке дозволити.

4-а радіослухачка: Мене звуть Ніна Іванівна.

Я хочу спитати ось що. Скажіть, будь ласка, ви думали над тим – «чому у нас соціалізм був з нелюдським обличчям»? Також як і зараз наш капіталізм теж із нелюдським обличчям. Тому що відразу перетворили простих людей в рабів через те, що поділили все не так, як треба.

І як би, на Вашу думку, виглядав наш соціалізм в Україні, якби його провели патріоти, а не люди з іншим менталітетом, з бажанням жити за рахунок інших?

Дякую!

5-й радіослухач: Добрий день! Віктор – Борщагівка.

Пане Сергію! Відомий публіцист Стріляний із радіо «Свобода» говорить: «Ненависть «путінізму» до Ющенка – це велике надбання України».

А чому так мало цінують політики це надбання?

І чому так погано підтримують президента, і дуже так квола, сором'язливо висловлюють непохитне своє ставлення до російського імперіалізму, а не до народу?

Дякую!

Сергій Жижко: Михайло Михайлович запитав про період, коли під час першої Української революції можна було втримати українську державність. Винниченко, Грушевський і інші, які були соціалістами, соціал-демократами, вважали, що необхідно зберегти федеративні стосунки з соціалістичною Росією, що необхідно повалити владу поміщиків і капіталістів в Україні. Вони сподівалися, що більшовики їм у цьому допоможуть. Але коли зрозуміли, хто є більшовики, то жахнулися, але було пізно.

Вони повалили уряд гетьмана Скоропадського. Цей уряд називають «малоросійським», «проросійським». Хоча ні самодержавної, ні буржуазної влади у Росії на той час вже не було, а уряд гетьмана був антибільшовицьким. Він не міг на той час бути у союзі із більшовицькою Росією, а іншої Росії вже не було. Навряд чи Скоропадський був би за одно з Денікіним, тим більше, якщо у союзі з гетьманом були б Винниченко з Грушевським. Українські соціалісти мали б інтереси держави, незалежності, свободи народу поставити вище облудних перспектив соціалізму, тоді держава могла б втриматися. Не потрібні були б як союзники німці і білополяки. Ми мали б свій уряд, який визнавала б Європа.

Треба було підтримати гетьмана Скоропадського – стати єдиною силою. І, звичайно, гетьман Скоропадський мав би в своїй політиці також бути компромісним і знайти можливість діалогу із Винниченком, Петлюрою та іншими. Спільними силами вони могли б подбати про збереження держави, відбити наступ більшовиків, і таку державу визнав би весь світ. Отримавши міжнародну підтримку, вона могла б втримати самостійність і історія ХХ століття розвивалася б інакше. Але Винниченко виступав під гаслом – **«Україна або соціалістична, або ніяка!»**

На відміну від українців, соціал-демократ Йозеф Пілсудський зробив інакше, відомі його слова: **«Всі ми їхали в поїзді соціал-демократії, але я вийшов на зупинці «Польща»».**

Так, важливо, щоб була Україна, і в подальшому в ній можна добиватися більше соціальної справедливості. Скажімо, в сьогднішній Україні панує влада олігархів. Якщо є влада олігархів сьогодні, то слід берегти в першу чергу Україну і боротися з олігархами за зміну влади. Але не так боротися з олігархами, щоб завалити і їх, і Україну, і попасти під владу чужої держави.

Тому – держава вище за все. Україна понад усе! А потім: соціальна справедливість, добробут народу, українська мова, відродження культури – у своїй державі все це можна зробити. А в чужій державі ми цього ніколи не зробимо.

Пан Ростислав говорив про природні межі Росії – які межі сьогднішньої міні-імперії, якою є Російська Федерація?

Чому я кажу міні-імперія? Тому, що якби в Російській Федерації сьогодні дали народам право вибирати, то Чечня вже давно від'єдналася б (вона це вже зробила у 1991 році, у 1994-му) і була, фактично, незалежною державою.

Від'єдналися б Кавказ і Татарстан, інші народи, я в цьому не сумніваюся. Звичайно, це не означає, що вони ворогували б з Російською Федерацією. Скоріше за все, можна було б знайти взаємоприйнятну співпрацю.

Але це проблеми Російської Федерації, і я не хочу, щоб нам докоряли, нібито ми розпалюємо внутрішньонаціональні стосунки в середині російської держави. Хай вона сама вирішує свої проблеми.

З іншого боку, російська держава, російська територія – це та природна територія, яка була зафіксована до царювання Івана IV Грозного. Він почав широкі завоювання. Все, що зібрав на той час Іван III, – оце природні етнографічні межі російської території. За цих 400 років росіяни почувають себе господарями тієї території, яка є сьогднішньою Російською Федерацією, і логіка розвитку цієї держави буде нами обговорювана ще в наступних розділах.

Також про КПУ. Річ у тім, що і сьогодні Комуністична партія України (вона називає себе комуністичною, але вона не є робітничою чи селянською партією) – це партія середньої буржуазії і пенсіонерів-пільговиків з часів ще Радянського Союзу. Вона виражає і зберігає інтереси цього соціального прошарку. Сьогодні – це приблизно 4% населення. Фактично Компартія України на сьогднішній день – є буржуазною партією, яка навіть не є соціал-демократичною за своїм характером. Вона є партією середніх, частково навіть великих власників. Серед комуністів немає олігархів (хоча деякі з них їх підтримують). Я не можу сказати, що це партія новоутвореного середнього класу, скоріше це партія частини номенклатури старого радянського правлячого класу комуністичних вельмож. В українській державі пільг їхніх ніхто не забирав, вони зберігаються, і ці люди, ностальгуючи за Радянським Союзом, за проросійською політикою, – голосують за Компартію

України. Фракція комуністів у Верховній Раді є ніби ударним загonom цих пенсіонерів і частини зазомбованих комуносектантів.

Окрім того, російські комуністи за Росію горло перегризуть, а комуністи в Україні проти незалежності – за відновлення Союзу. КПУ підтримує Партію регіонів через її про-російськість. Тут уже не важливо – класова боротьба, послуги капіталістам. Пріоритетним для них є референдум за ініціативою парламентської більшості про відновлення союзної держави з Росією і Білоруссю. Для Симоненка головне – возз'єднатися з Росією, а опісля відпаде потреба у класовій риторичі.

Комуністи Росії сьогодні, у захопленій буржуазією країні, мали б вибрати як пріоритет класову боротьбу і запросити на допомогу Компартію Китаю. Китайські товариші могли б прислати інтернаціональну допомогу – добровільні загони, мільйонів так 5-10, які допомогли б російським комуністам відновити історичну справедливість і об'єднати соціалістичну Росію у новий союз – китайсько-російський союз республік радянських. До речі, так зробили українські комуністи у 1918–20-х роках, запросивши загони Муравйова, а пізніше Антонова-Овсієнка, Будьонного, Фрунзе. Але комуністи Росії, які мають великий досвід проведення соціалістичних і національно-демократичних революцій у світі, запрошувати китайських однодумців не спішать. Вибираючи між КПК і «Єдиною Росією», між комунізмом і Росією, вони вибирають єдину і неділиму, залишаючи трудящих в руках капіталістів-олігархів. Не хочуть вони, щоб у гарнізонах стояли китайські військові частини, замість ФСБ наглядали доблесні китайські чекісти, а другими секретарями у райкомах були досвідчені товариші по партії з Піднебесної. Не кажучи вже про обов'язкове вивчення у школах «общепринятой» китайської мови.

Ніна Іванівна говорила про «соціалізм із нелюдським обличчям». Такий соціалізм із диктатурою комуністичної партії був у Радянському Союзі. У всьому світі питання соціальної справедливості вирішується не методами диктатури пролетаріату, а шляхом угод між працюючими, профспілками і власниками підприємств. Держава має забезпечувати у соціально-ринковій економіці регулятивну функцію. Не потрібно будувати соціалізм; потрібно, щоб у державі була влада, яка дбає про народ, яка обов'язково регулює питання соціальної справедливості. В державі не повинно п'ять чи десять відсотків населення паразитувати на дев'яноста відсотках іншого люду – і це питання в Україні обов'язково треба вирішити.

Щодо тези, що «ненависть путінізму – надбання України». Сьогоднішня російська влада не може заспокоїтися, що Україна є незалежною державою і веде самостійну політику. Сьогодні Росія намагається деструктивним чином впливати на внутрішньо-українські проблеми.

Але я хочу сказати, що слід робити різницю між російським народом і російським імперіалізмом. Так розуміли українські публіцисти в підпіллі, під час національно-визвольної боротьби у 1940-х роках. Наприклад, Осип Дяків-Горновий писав: «**Ми ведемо боротьбу не проти російського народу**». І хоча серед енкаведистів і солдатів внутрішніх військ, їхніх дивізій була більшість росіян, це не означає, що підпілля вело боротьбу проти російського народу. Вели боротьбу проти російського більшовицького імперіалізму. Це треба розрізняти. Тому що сам російський народ потерпає від цих імперіалістів, від своїх диктаторів. Тому з народом треба співпрацювати, бути позитивно наставленим, в даному випадку, до росіян. Те, що частина їх використовується і використовувалася в імперських цілях і дала свою особисту згоду на таку участь – то це факт. Але, з іншого боку, і свої можуть бути окупантами, і в нас частина українців стала

НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ (Українсько-російські стосунки)

поневолювати свій народ: одні з комуністичних переконань, а інші – вислугуючись перед московським тоталітарним імперським центром.

Отже, якби у нас всі українці були за державу, то проблема стосунків з Російською Федерацією була б набагато гармонійніша. Тоді ми не провокували б своєю слабкою політикою інші держави на їхній імперіалізм щодо України.

Білоемігранти про комуноімперію

«Кому з нас, монархістів, могла прийти 1917 р. до голови думка, що інтернаціоналісти, антидержавники, більшовики закладуть основи справді глибоко національної, московської, імперської влади в жовтні 1917 року?»

С. ЛУК'ЯНОВ (білоемігрант, 1922)

«Зруйнувавши дворянську імперію, більшовики негайно почали відбудовувати пролетарську, але московську ж імперію. І в цьому вони виявили величезну енергію, послідовність і диявольську винахідливість. Найбезсоромніша демагогія, найпідліше ошуканство, найцинічніша брехня, найкривавіша жорстокість – це було їхніми способами і засобами. Вони залили всю імперію кров'ю, довели її до жажливішого здичавіння, але... московську імперію відбудували. Від Дністра по Тихий океан, від Північного Льодовитого океану до південного Афганістану».

Н. ПЕШЕХОНОВ (білоемігрант, 1922)

«Столиці України і Білорусії – Київ і Мінськ – вже були окуповані Червоною Армією, коли німецькі війська зайняли їх на початку березня 1918 р.

...Невдовзі після Новоросійської катастрофи Червона Армія захопила Азербайджан (квітень 1920 р.), через півроку, в листопаді – Вірменію, а в лютому 1921 р. закінчено з останньою незалежною державою Закавказзя – Грузинською республікою. У 1920 р. червоноармійці Фрунзе окупували обидва колишніх російських протекторати в Середній Азії – Хівінське ханство і Бухарський емірат».

А. ЗУБОВ

«Від хвилини, коли «радянська» влада врятувала нашу імперію від розвалу, всі обвинувачування проти радянської влади не мають жодної ваги. Вона, спираючись на міжнародну бідноту та на Азію, продовжує – не старим імперіалізмом, а новим мирним шляхом, стару, московську, історичну, традиційну, національно-державницьку політику. Туреччина, Персія, Бухара, Афганістан – це шлях до Індії, заповіданий ще Петром I. Московщина започаткувала в жовтні 1917 року нову, можливо, величнішу за стару, добу своєї історії».

*А. БОБРИЩЕВ-ПУШКІН
(білоемігрант, 1922)*

«Саме життя змусило більшовиків відбудувати московську імперію, що була розпалася на окремі держави. Отже, кожний московський патріот без різниці політичних по-

глядів мусить вдома і в еміграції підтримувати радянську владу, байдуже, з яких людей вона складається чи хто стоїть на чолі її».

С. ЧЕХОТИН (білоемігрант, 1922)

«Це трагічне непорозуміння – вважати революцію 1917 р. не національно московською. Тепер радянська влада, і лише вона, зможе зміцнити нашу імперію та її міжнародну повагу. Більшовизм з його інтернаціональними впливами та з усепроникливими зв'язками стає тепер могутнім знаряддям міжнародної політики Московщини. Отже, справді сліпими і глухими є ті наші антибільшовики, які хочуть позбавити нашу батьківщину того знаряддя».

В. УСТРЯЛОВ

«Минули ті часи, коли московські комуністи служили III Інтернаціоналові. Тепер III Інтернаціонал став знаряддям, і дуже сильним, Московщини в боротьбі за московські національні інтереси. Іронією долі або, може, безстороннім і непомильним присудом історії московські національно-державні потреби може захищати тепер не Москва – III Рим, але Москва – III Інтернаціонал. Тепер навіть політичні сліпці вже бачать, що «советы» є найвідповідніша форма державного ладу нашої імперії».

І. ПОТЄХІН

«Майбутнє нашої імперії є не в розваленій Москві – III Римі, але в Москві – III Інтернаціоналі. Більшовизм – це справжня основа майбутньої московської великодержавної і наскрізь національної влади. Те, що тепер радянська влада ніби визнає принцип самовизначення народів СРСР, є лише вимушена обставина, порожня, не зобов'язуюча їх балаканина. Наших же, московських емігрантів, національно-державницьким обов'язком є визнавати і підтримувати тут за кордоном всіма доступними нам способами радянську владу».

«СМЕНА ВСХ», 1921, ч. 1

«Містика держави є правдива і глибока. Чи ж не вона розкрилася і розкривається в усьому, що робиться в теперішній московській імперії? Чи ж не робиться з Москви столиця світового III Інтернаціоналу, а з московського мужика – пана долі світової культури?»

П. КЛЮЧНИКОВ

«Й. Сталін виконує московську національну місію: він відбудовує і зміцнює нашу імперію».

В. ШУЛЬГІН

«Професор Й. Мілюков учив нас, що московська імперія є географічним хребтом світової імперії і тому мусить існувати в усій її могутності і розлогості, байдуже, хто і як нею править. А звідси його заповіт нам – берегти неподільність і силу нашої імперії більше, як свого ока, байдуже, як наша імперія називається і хто нею править. І це – беззастережно, догматично і до останнього подиху нашого. Воліємо кривавого деспота, ніж розвалу імперії».

О. КЕРЕНСЬКИЙ, 1943

«Політикою і практикою Московщини завжди було і є поширення меж московської

НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ (Українсько-російські стосунки)

імперії, наскільки це дозволяла слабкість чи нерішучість її сусідів. Але вона завжди втримувалася від загарбництва, зустрівши твердий опір сусідів. Та втримувалася лише до часу, коли той опір слабшав».

Г. ПАЛМЕРСТОН

«Читаючи книжку А. де Кюстіна, написану 1843 р. про імперію Миколи I, мені здавалося, що читаю про СРСР 1943 р. Такою була їхня неймовірна тотожність, хоч розділяє їх понад сто років».

В. БЕДЕЛ-СМІТ (посол США в СРСР)

«Могутність московської імперії можна зломити й її загрозу Європі відвернути лише тоді, коли Україна буде незалежною державою. Вона буде найсильнішим забором Європи проти азійського, московського дикунства, як і була за минулих сторіч забором проти дикунства татарського».

Е. ПЕРНЕРСТОПФЕР

«Ви хочете сполучити несполучне. Хочете неподільності імперії і свободи її громадянам. Якщо не хочете розпаду імперії, то мусите визнати конечну потребу цензури, охоранки, в'язниць, закріпачення особистої думки та урядової сваволі. Якщо хочете свободи, то будьте готові на розпад імперії, бо ж вона неможлива без самодержавства, а самодержавство неможливе там, де є свобода думки і слова».

М. КОСТОМАРОВ (І. Аксакову)

Білоемігрантська преса 20-х років рябіла від статей, у яких захоплено насвітлювалось про новітній імперіалізм – радянсько-московський, який аж струменів із Радянського Союзу.

Попри те, що більшовики вбили царя, зруйнували верхівку Російської імперії, знищили експлуататорські класи, залили кров'ю всю територію проживання російського, українського й інших народів, все ж таки ідея імперіалізму для білоемігрантів виявилася вищою за будь-які вартості, вища за мільйони жертв і мільйони безневинних втрат, які здійснив комуністичний режим.

Якщо подивитися на зміст думок відомих емігрантів – публіцистів, теоретиків, людей, які переживали за долю Росії (Росії як імперії), то ми побачимо, що більшовицький переворот 1917 року вони засуджували, а з іншого боку, як не парадоксально, схвалювали.

Більшовики змагали до світової соціалістичної революції, до влади пролетаріату в світі, а реально оновили владу в Росії. Зробили із дряхлючої, обезсиленої Російської імперії, на її базі, на новому етапі її розвитку, потужну, агресивну, молоду, жорстоку імперію. Коли Троцький ще хотів воювати зі всім світом і вести пролетарські загони на Європу, то Сталін, скоріше, зрозумів, що комуністи одним ударом Європу не завоюють і що соціалістичну державу слід будувати в «окремо взятій країні».

Жертвою будівництва соціалістичної держави впали всі народи. Слід підкреслити, що росіяни постраждали так само, як і інші народи. Але такі народи, як український і ряд інших – окрім переслідування і винищення згідно класових мірок, придушувалися ще за характеристикою національною. Тобто ліквідовувалися всі носії національної патріотичної ідентичності в Україні, та й не тільки в Україні.

У Росії патріоти менше постраждали. Хоча так звані російські патріоти старого біло-гвардійського зразка – були винищені і вичищені чекістами у тих самих 20–30-х роках.

Слід відзначити, що немає імперіалізму у будь-якій імперії без долучення до виконання імперіалістичної політики, імперіалістичного загарбництва народів метрополії. Так, як не було англійського імперіалізму без англійців, так і не було російського імперіалізму без росіян. Але це не означає, що росіяни не можуть жити без імперіалізму, що у них він назавжди й абсолютно, і що весь народ у цьому винен.

Імперіалізм є характерною ознакою еліт, правлячого класу. Коли правлячий клас захоплюється воєнними перемогами і заходить на чужу територію, він завжди знаходить виправдання як для своєї політики, так і для втягування власних народів в оцю агресивну імперіалістичну політику. І тому треба розмежовувати: народ – і правляча верства того чи іншого народу, тієї чи іншої держави. Не завжди, не на всіх етапах це тотожне. Народ інколи пасивно, а інколи активно підтримує імперіалістичну політику. Але не весь народ від цього має добро і зиск. Народ часто має від цього страждання. І приносить часто страждання тим народам, яких він завойовує.

Імперіалізм як характерна риса політики попередніх століть вже вичерпується. Особливо імперіалізм агресивний, прямого завоювання, окупації, масового переселення колоністів.

Саме з росіянами в 1990-му – 91-му роках українці, литовці і кавказькі народи розвалили Радянський Союз – неприйнятний для вільного життя тоталітарний режим. Проблема антинародності цього режиму полягала у тому, що він забрав свободу і нав'язував неприродний спосіб життя. І цей режим з допомогою всіх народів, в тому числі російського, був зруйнований.

Хотілося б, щоб імперська експансія з Москви не повторювалася, щоб московська влада не створювала проблем російському народові, втягуючи його в імперські війни. Будемо сподіватися, що цього у XXI столітті не буде.

1-й радіослухач: Добрий день! Василь – Львів.

Я панові Жижкові хотів сказати, що пам'ятаю, як у часи Єльцина росіяни у Москві тримали плакати – «Боря! Заставь хохлов накормить Россию!». І друге питаннячко таке – чи буде ваша передача виходити після президентських виборів?

2-й радіослухач: Це Михайло Володимирович. Будь ласка, прокоментуйте! Іде підписка на газети і журнали на 2010 рік. По підписці незмінна дешевша ціна, а в роздрібному продажі – в 5-10 разів дорожче. Ці кошти могли б піти на підтримку курсів з української мови, на заробітну плату вчителям курсів. І ніяких нацменшин не скривдимо – нехай підписуються на улюблені газети і журнали, а в продажі щоб було дорожче.

3-й радіослухач: Добрий день! Віктор – Борщагівка.

Пане Сергію! Якщо я вас правильно зрозумів: спочатку була «ідея пролетарської імперії» і вона трансформувалася в «ідею російської імперії». А де ж тут місце ідеї, про яку часто говорять: що Ленін і Сталін реалізовували ідею сіонізму?

Дякую!

Сергій Жижко: Було запитання від пана Василя зі Львова про те, що на мітингах в Москві були плакати – «Боря! Заставь хохлов накормить Россию!». Відомо, що на побутовому рівні і на рівні ментальних політичних стереотипів у Росії широко поширена імперська свідомість, імперська поведінка. І якраз російські партії, які змагаються за відновлення «Союзу» або за нову імперію (наприклад, ЛДПР Жириновського, комуні-

ти й інші), мають в народі широку підтримку. Тобто зберігається ностальгія за старими радянськими імперськими часами. Ця ностальгія, до речі, є і серед таких же радянських людей, які в Україні доволі активно підтримують ідею союзу з Росією.

Тому маємо факти вульгарного, зверхнього ставлення обивательської радянської маси до представників інших народів і національних меншин.

Поки що такі настрої не домінують, не перетворюються у агресивні потягнення самого народу. Тому все-таки треба розрізняти російський народ від його імперської, агресивної провідної верстви.

Навіть Чубайс свого часу сказав, що ми хотіли б встановити ліберальну імперію на території колишнього Радянського Союзу. Тільки не зрозуміло, як лібералізм, який мав би забезпечувати права народам і особі, повинен стати базою для імперіалізму, який обмежує права народів, – адже у такому випадку має бути згода народів на рабство, на другосортність.

Жоден народ не хоче добровільно йти в рабство. Тому ніяка «ліберальна імперія» з центром у Росії неможлива.

...Що буде після виборів?

Звичайно, має значення – хто буде президентом? Залежно від результатів виборів будуть реалізовуватися відмінні політичні моделі, ніж ті, які втілює чинний тепер президент*. Я вважаю, що народ зробив вибір у 2004 році. І проти цього вибору жоден новий президент нічого не зможе зробити. Тобто у 2004 році вибір був зроблений більше ніж на п'ять років. Я думаю, політична характеристика, політична складова цього вибору ще зміцніла – це вибір проєвропейський, самостійницький, державницький; вибір демократичний.

І режими, які будуть нав'язувати, можливо, диктатуру чи авторитарне правління однієї партії чи однієї особи, або ж спроба втягнути Україну в імперські зв'язки – це вже ніколи не отримає підтримки в Україні.

Я думаю, хто б не став президентом – він буде президентом незалежної України. Інша справа – наскільки наша Україна буде успішною? Це дискусійні питання. І їх треба вирішувати під час голосування на виборах.

Було питання про те, щоб використати передплатну кампанію 2010 року як один із варіантів для сприяння розвитку української мови.

Я вважаю, що за п'ять років діяльності нової влади, з одного боку, було сприяння розвитку українських традиційних національних цінностей, а з іншого боку, ефективної урядової політики з підтримки української мови було недостатньо. Люди більше самі займаються питаннями розвитку мови, її відродження і поширення.

Тепер про те, що «Ленін – Сталін втілювали в життя ідеї міжнародного сіонізму». Я думаю, що тяжіння окремих наших полемістів до тем світової змови, до трактувань, нібито світова політика контролюється закулісними політичними силами, в тому числі сіоністами, є тенденційним. Тому що і Ленін, і Сталін доволі жорстоко погромили частину єврейського народу: єврейську буржуазію, іудаїзм як релігію; погромили значні кола єврейських народних мас (котрі виїжджали в еміграцію). Відомо, що під час революції серед більшовиків і меншовиків було чимало активних лідерів із єврейської національної меншини і вони увійшли в більшовицький уряд. Але Троцький, як відомо,

* Йдеться про В.А. Ющенко. – Прим. ред.

чітко себе позиціонував не як єврей, а як більшовик-комуніст. Він і багато більшовиків-інтернаціоналістів єврейського походження були широко представлені в органах радянської влади і вони порвали національні, релігійні зв'язки із єврейством. Хоча були і такі представники, що по-своєму усвідомлювали приналежність до єврейської національної меншини.

Все-таки радянська влада за своєю природою була антинаціональна. Антинаціональна – особливо проти України. Бо Україна була для більшовиків найбільш небезпечною, найбільш довго і завзято боролася з радянською владою... Український народ був сильний, чисельний, з глибокою національною селянською культурою. У відкритому бою перемогти його важко. Політика будівництва соціалізму була для селян непереконливою і часто безглуздою. Тому більшовики підступно вдарили по українству голодомором.

Метою комуністів було – створити новий «радянський народ». Але після Другої світової війни Сталін підняв тост за «великий російський народ». Це було знаком, що імперія інтернаціональна перетворювалася на радянську імперію з російським національним характером. Був даний пріоритет для розвитку російського народу і соціалізму із національним обличчям.

Потерпіли від більшовизму різні народи: російський, єврейський. Найбільше ж потерпів усе-таки український народ. Я не хочу применшувати жертви інших народів... Кожні жертви для кожного народу були значними. І ми повинні про це пам'ятати. Комунізм не повинен повернутися в нашу історію.

МАЛОРОСІЙСТВО

«Людина, що любить чужі країни так само, як свою, шкідлива для суспільності».

ТЕОДОР РУЗВЕЛЬТ

«У такому значенні москвофільство, як усяка підлість, всяка продажність і деморалізація – це міжнародне явище, гідне загального осуду і боротьби з ним».

І. ФРАНКО

«Наші восточні сусіде самою перевагою власті, сили, достатку позбавили нас у свою чергу національного верховіття».

П. КУЛІШ

«Єдина дорога до почестей, впливів і засобів лежала через виречення від своєї національності, і багато пускалося на цю дорогу від самого початку».

М. ГРУШЕВСЬКИЙ

«Чи знаєте ви, через що дух героїства в Україні пропав? Через те, що від деякого часу місце козацтва зайняло школярство, що замість давніх героїчних постатей появилися кар'єристи, які шукають тільки посад та відзнак».

*О. БЕЗБОРОДЬКО
(кінець XVIII ст.)*

НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ (Українсько-російські стосунки)

«Поляки мають міцну інтелігенцію і, значить, мають свою власну культуру. Зовсім не те в нас. Ми своїми руками знищили останню умову нашої самостійності культурної – ми зреклись власної культури і поперевертались на москалів. ...Наші батьки зреклись себе, міркуючи, що вони зріднюються задля вищої культури, хоч і це була омана: московський народ культурою, беручи це широко, далеко нижче стоїть від українського».

Т. ЗІНЬКІВСЬКИЙ

«...не завжди національна аристократія співпадає з правлячими колами суспільства, особливо в умовах, коли народ підпорядкований іншому... її воля, її аристократія була розпорошена, переходила на бік ворогів...»

«Без права не існує соціального життя і коли норми для цього творить не національна, а чужа думка, то народ і нація в цій справі живе не своїм, а чужим розумом і керується чужою волею».

С. ШЕЛУХІН

«Що ж таке малорос? Це – тип національно-дефективний, скалічений психічно, духово, а – в наслідках, часом – і расово. На нашій Батьківщині, головним історичним родовищі цього людського типу, він набрав особливо патологічного і зовсім не такого простого характеру, як на перший погляд здавалося б.

Завдяки такому, а не іншому, перебігові історичного процесу на нашій землі тип малороса ставав (принаймні, по містечках і містах) масовим, а що найгірше, традиційним. І треба припускати, що способи, що так скажу, малоросійського виробництва вже на Москві були розроблювані протягом не одного століття, а система тієї продукції не віднині має під собою солідну, сказати б, наукову базу. Сучасні советські спеці, хоч як озброєні терором і модерними здобутками науки а la Павлов, безумовно дуже уважно перелистують і вчитуються в історичні документи багатючих архівів Посольського (й Питошного) Приказу XVI–XVII ст., Малоросійської Колегії XVIII ст., III Отделенія та Охранки XIX ст.»

Є. МАЛАНЮК

«На очах історії сильна, освічена і культурна інтелігенція України прийняла в XVI віках польську національність, і усі оті Четвертинські, Чорторійські, Вишневецькі та Тишкевичі – плоть від плоті нашої і кість від кості нашої. Тоді сильним і могутнім замахом український народ породив нову інтелігенцію. Ця друга прийняла російську національність протягом XVIII і XIX віків, і всі оті Безбородьки, Прокоповичі, Яворські, Трошинські, усі оті Гоголі, Гнідичі, Потапенки, Короленки – і «ім же несть числа», – усі вони наша кров. Народ знову лишився без інтелігенції, інтелігенція покинула його в найгірші, найтяжчі часи його існування. Чи можемо зрівняти війну, пошесть навіть із цим масовим відступництвом інтелігенції?»

М. МІХНОВСЬКИЙ

«Юрко Тютюнник, один з ініціаторів створення полку, запропонував українцям піднести руки.

Підняли руки не більше трьохсот вояків. Тоді Тютюнник вигукнув:

– Малороси! Піднесіть руки!

Піднесло рук коло половини присутніх.

– Хохли! Піднесіть руки!

Руки піднесла добра третина бійців.
– Українці, малороси, хохли! Всі разом піднесіть руки!
Понад головами кількатисячної юрби піднісся ліс рук».

Р. КОВАЛЬ

«Можна жалувати раба і співчувати йому; можна пояснити риси рабської психології в пізніших поколіннях, але жити з ними, але завжди бути серед них і разом з ними йти до спільної мети – неможливо».

С. ПЕТЛЮРА

«Породу заячу окупант не переслідує, бо вона служить йому помостом до уярмленої нації».

Я. СТЕЦЬКО

«Малороси знають, що вони українці, але говорять російською чи польською мовами і борються з усім українським, бо бояться й ненавидять свій народ. Хохли ж говорять мішаною українсько-російською чи українсько-польською мовами, їм байдуже, якої вони національності, так само, як байдужа їм доля України і всього українського. Що ж стосується українців, то вони знають і люблять рідну мову, історію, народ, його віру і звичаї, роблять усе залежне, щоб повернути українцям волю і незалежність».

М. ГРУШЕВСЬКИЙ

«Малоросійство – наша історична хвороба (В. Липинський називав її хворобою бездержавності), хвороба багатівікова, отже хронічна. Ні часові випробування, ні навіть хірургія – тут не допоможуть, її треба буде довгі-довгі десятиліття зживати.

...Якщо колись з'явиться історія українського малоросійства, то автора її – саме Мартина Пушкаря – правдоподібно проголосити батьком малоросійства. Бо всупереч популярній у нас думці, малоросійство – то не москвофільство і не ще яке-небудь «фільство», то – неміч, хвороба, каліцтво внутрішньонаціональне. Це, кажучи московською урядовою мовою XVII ст., шатость черкасская, а кажучи мовою такого експерта, як цариця Катерина II, це – самоотверженность малороссійская. Отже – хитливість, зрадливість, зрада й агентурність. Аж до часів наступних і до нас найближчих. Москвофільство чи інше «фільство» (їх було кілька в нашій історії) то є можливий напрям наш національної політики, і в цім сенсі був «перяславський» момент москвофільства в політиці Богдана Великого, як москвофільськими були цілі десятиліття національної політики великого Івана Мазепи. Як туркофільство Петра Дорошенка. Як змушене польонофільство Виговського чи – на наших очах – Петлюри. Всі ці приклади – то політика чи тактика. Але малоросійство – це не політика і навіть не тактика, лише завжди апріорна і тотальна капітуляція. Капітуляція ще перед боєм».

С. МАЛАНЮК

«...бувало часами у козаків по два, по три гетьмани, та кожний писав один на одного доноси та ябеди в Москву, а часами і в Москву, і в Варшаву заразом, і цареві з боярами, і королеві з панами».

М. ДРАГОМАНОВ

«Інтелігенція, вихована колонізаторами, є ворогом свого народу».

М. ГАНДИ

«Відірваність Петербургу взагалі від якоїсь окресленої расової чи національної ідеї багато допомогла цьому. Гоголь, письменник і урядовець, пробував навіть мистецьки аргументувати це каліцтво. Це було українське служіння владі, Петербургу, так, як йому, зрештою, служили, творячи владу, і німці, як ось Бенкендорфи, Бірони, Ренненкампи, і поляки, як кн. Чарторийський, Булгарин і різні люди з заходу.

Переріст українського готизму не потривав довго. Ще ген. Михайло Драгомирів, приятель Олександра III, міг думати, що зможе одночасно і вірно служити цареві, як його намісник на Україні, і зберігати побутові властивості краю, а вже такий магнат Родзянко, що синові Олександра III в 1909 р. подарував вишивану сорочку, був потрактований за це як український сепаратист.

Цей надмір готськості, з відкиненням інших прикмет характеру, витворив службітв, урядовців або людей, як у Галичині й Підкарпатті, що вірили в далекий престол «білого царя». Цікаво, що ці «малороси» і «москвофіли» виступали проти свіжозродженої української інтелігенції. Здається, найбільше разив їх у цій інтелігенції брак того, що вони мали в надмірі, тобто пошани до ієратичності і традицій влади. По 17-ім році більша частина їх злилась з своєю расою. Частина, однак, пішла служити аж до фізичного чи морального кінця різним «правительствам», як ось Денікінові й ін., ідучи вже до братовбивства, їхня роля скінчена».

Ю. ЛИПА

«Це слабодухи, яких не бракує в ніякій нації, що тремтять за свої посади; це пережитки нашого минулого, що не можуть умістити себе в нових умовах боротьби на життя і смерть з польським наїзником; це, врешті, наслідки нашого довгого поневолення, – раби, що в їх природі є стирати кому-небудь порох із ніг... Угодовці є більше небезпечні, ніж згадані вище «орієнтаційні» табори. ...«реальна» політика угодовщини полягає на тому, щоб віддати український нарід на цілковиту ласку й неласку ворога... Угодовці не тільки резигнують із самостійності та соборності і на їх місце ставлять «охлапи», та щонайвище пишуть, що «нам у Польщі належить автономія», але й виступають якнайрішучіше проти війни, революції та взагалі нелегальності».

П. МІРЧУК

Малоросійство – явище, суспільно-політична поведінка значної частини українців. Хоча ширше – це явище характерне і для колонізованих Росією та іншими імперіями народів. Малоросійство – це не зовсім колабораціонізм, це вже наслідки тривалої розкладової роботи колабораціонізму. Малоросійства у Гетьманській Україні XVIII століття не було, гетьмани намагалися триматися з Росією з гідністю, був колабораціонізм, зрада, вислужництво, на якому загравали російські царі, розколюючи українську старшину. За часів Катерини II, коли було викорінено рештки автономії, ліквідовано Січ, малоросійство почало утверджуватись і оформлятися.

Малоросійство – це свідомо, безповоротна відмова від себе – українства, від Гетьманської держави, автономії, культури, традиції, мови, від свого народу. Це свідомо позиція українців за походженням переробити себе на російського. Це позиція навіть не громадянська, бо таку приймають українці, які проживають у Москві, Петербурзі чи в Сибіру.

Малорос є характерним в Україні – він російщить не тільки себе і свою сім'ю, родину, а в першу чергу український народ, щоб таких, як він, було більше, щоб за ними не просто заховатися, – він у своєму запалі, у своїй ущербності і меншовартісності, у своїй усвідомлюваній шкоді, яку завдав дідам і прадідам, у далеко захованому комплексі вини перед ними часто йде попереду російського шовініста. Він зрадив народ, запрягся на вірність зайдам і на кожному кроці цю вірність доводить. Наче боїться, що його запідозрять у зраді, перестануть довіряти. Малорос живе серед українців, які без жодної політизації є природно україномовні, і коли бачить, чує їх, усвідомлює свою затаєну зраду свого народу, свої багаторічні зусилля по його російщенню. Він зрадив свій слабкий, безвладний, незахищений народ, паплюжить його і дуже боїться зрадити «великий», сильний, владоможний, державний російський народ. Бо свій народ не покарає, а російський уже точно «предателя» не простить. Він знає свій народ, його слабкі місця і, наче конкістадор, нещадно воює з патріотами, російщить деполітизованих хохлів. Малорос на своїй шкірі чудово зрозумів, що співжиття з Росією, залишаючись україномовним, політично незалежним, неможливе, що Росія вимагає повної відмови від українського і зобов'язує ставати руским.

Хохли – неполітизовані українці, патріоти краю, вишитої сорочки, пісні і вареників, вони не продають України. Але вони її і не захищають, вони люблять у ній жити, але бояться сприймати її політично. Як наслідок, пасивно приймають нав'язану їм чужу політику, владу, волю і долю. Їм не потрібно національної свободи, української влади, української політики, вони, якщо переїжджають у міста, стають пасивними російськомовними, бо «так вигідно, ніхто чіпати не буде».

Малороси – вірні слуги імперії – це і Ярема Вишневецький, і Кочубеї, і Влас Чубар.

Малоросів майже немає у селах. Український народ, якого століттями спольщували, російщили, розвивався у селі своєю самобутньою неповторністю, без власної держави і влади. Малоросійство – породження міст. Процвітало спочатку серед дворянства і чиновництва, менше серед нечисельної інтелігенції.

Малоросійство не стільки політичний вибір, служіння Росії по совісті, це – корисливість. Окупант так будує для упокореного народу обставини, що для того, щоб отримати посади, розбагатіти або втримати багатство, необхідно відділитися від народу – перейти в табір колонізаторів і виступитися. Це вже пізніше вони підводять під свою поведінку теорії спільних колисок, всеслов'янства, світової соціалістичної революції, євразійства, обґрунтовують відступництво від свого народу, котрий тебе породив, а ти його залишив напризволяще, дружбою під час навчання у вузах, роботами на БАМі чи службою у «гарячих точках».

Читаємо газету сьогодні – журналіст висміює все українське, національне, патріотичне, завдяки чому і є держава, у якій він живе, славить Російську імперію і наголошує – я українець, з козацького роду, мої предки служили царям. Але ж нам усім відомо, якими були козаки, якими є українці, а якими хохли і малороси. Козак і свобода, козак і Гетьманська держава, козак і Січ несумісні з відступництвом, із служінням російській державі. Там, де почалося служіння Московії, закінчилося козацтво і народився малорос. Топчуться по своєму – герострати – на горі народу і зловтіху ворогів.

ГОЛОДОМОР-ГЕНОЦИД

«Величезна помилка думати, що НЕП поклав кінець терору. Ми ще повернемося до терору, і до терору економічного».

В. ЛЕНІН

«Застосовувати збройну силу у випадку протидії відбору хліба чи інших продовольчих продуктів, «мішочників» розстрілювати на місці злочину... розподіляючи його, ми будемо панувати над всіма областями труда».

В. ЛЕНІН (про конфіскації хліба)

«Цей контроль і примус до роботи сильніший від законів Конвенту і його гільйотини. Гільйотина тільки залякує, тільки зломлює активний опір. Нам цього мало, нам цього мало».

В. ЛЕНІН

«Питання зараз стоїть так: буде у нас хліб – буде радянська влада, не буде – радянська влада загине. У кого зараз хліб? У реакційного українського мужичка і реакційного кубанського козачка. Вони не дадуть нам хліба добровільно. Його треба взяти».

В. МОЛОТОВ

«Голод у Донбасі набув жахливих обсягів. Голодує близько 500 тис. чоловік. Селяни з відчаю риють собі могили, не відчуваючи реальної допомоги. Досі з центру не одержано жодної зернини».

*3 листа Донецького губкому. 1921
«Голові ГПУ УССР 5.III-1933 р.»*

«Ми сигналізували про збільшення випадків смерті на ґрунті голоду. Донесення, які є і не піддаються підсумкам, показують на те, що факти голоду є у всіх районах області. Кількість голодуючих безперервно збільшується».

*Начальник Дніпропетровського облвідділу
ГПУ Краукліс». ТЕЛЕГРАМА «Голові ГПУ УССР
11 березня 1933 р.»*

«Факти голоду досягають все більших розмірів. Міри, які приймає область для надання допомоги найбільш важким населеним пунктам, ніяких результатів поки не дали внаслідок надзвичайно обмежених можливостей».

*Начальник Хмельницького облвідділу ГПУ
Соколинський». ТЕЛЕГРАМА*

«З кінця жовтня, а можливо й раніше, почне поступати на ринок у масовому порядку американський хліб, проти якого нам трудно буде встояти. Якщо за ці півтора місяці ми не вивеземо 130–150 мільйонів пудів хліба, наше валютне положення може стати прямо відчайдушним. Ще раз треба форсувати зі всіх сил вивезення хліба».

Й. СТАЛІН

«Торгівля трупами котів, собак і м'ясом здохлих коней:
Середня вартість трупа собаки – 12 рублів

Кілограм м'яса здохлого коня – 8 рублів
Розрахунок проводиться речами».

З ДОНЕСЕНЬ В ГПУ

«Я партизан, бив куркулів. А сьогодні згоден різати комуністів. Хіба я повинен з голоду вмирати».

Колгоспник ПЕТРО ДОВЖИК (Лебединщина)

«Москва, Кремль. Під особисту відповідальність Косіора і Чубаря.

Рішуче викоринити контрреволюційні елементи шляхом арешту, ув'язнення в концтабір на довгий термін, не зупиняючись перед застосуванням вищої міри покарання. Вигнати петлюрівські та інші буржуазні націоналістичні елементи. Забезпечити контроль за проведенням українізації. Зупинити постачання товарами районів, які особливо відстають».

Й. СТАЛІН

«Репресії і ще раз репресії».

С. КОСІОР

«Де ваші клятви про те, що після постанови ЦК ВКП(б) ви будете по-звірячому боротися за постанову – виявилось порожнім базіканням. Базикаєте про голод. Необхідно змінити у ближчі 2–3 дні ставлення до своїх обов'язків, проявити твердість і рішучість. Інакше ми змушені будемо по відношенню до представників радянського і партійного апаратів застосувати найрішучіші міри».

П. ПОСТИШЕВ

«В ЦК КП(б)У від 12 березня 1933 року.

Уже вражені 28 районів області. Кількість смертельних випадків від голоду різко збільшилась. Районні апарати ГПУ обліку кількості голодуючих не ведуть. Про дійсну кількість померлих від голоду часто невідомо і сільраді. Ми відзначаємо значний ріст труподства і людодства. Є факти, коли особи, помічені в людодстві в минулому році, споживають в їжу людське м'ясо і зараз, для чого здійснюють вбивства дітей, знайомих і просто випадкових людей. В місті Києві щоденно підбирають десятки трупів, а також десятки виснажених, частина яких помирає в лікарнях. Якщо масові випадки вживання в їжу сурогатів, котів, собак, падали не дали ще епідемічних захворювань, то з настанням відлиги ми можемо опинитися перед фактом спалаху епідемії: тиф, дизентерія та інше.

Крім того, в місто щодня підкидають сто і навіть більше дітей.

З компривітом Розанов».

ТЕЛЕГРАМА

«Жодна репресія без одночасного розгортання політичної роботи результатів дати не може. Тоді як репресії, добре розраховані, застосовані до вміло підібраних колгоспів, репресії, доведені до кінця, дають потрібний результат. Все сказане вище не значить, що репресій вже достатньо, навпаки, передбачені ЦК репресивні заходи щодо куркульських елементів і одноосібників ще мало використані і не дали необхідних результатів там, де репресія безумовно необхідна».

С. КОСІОР

«Перепис 1926 року дає в Україні близько 29 мільйонів українців. Якщо додати по-

НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ (Українсько-російські стосунки)

над 7 мільйонів українців у РРФСР (ця цифра називалася на XII з'їзді РКП(б) в 1923 році), то виходить теж близько 37 мільйонів. Ті самі 37 мільйонів з чимось дає і перепис 1959 року. Навіть при мінімальному природному прирості (не кажучи вже про офіційні таблиці природного приросту для України) число українців, вираховуючи втрати воєн, мало б збільшитися на 10 – 20 мільйонів. Адже загальна кількість населення в сучасних межах СРСР зросла з 159 мільйонів у 1913 році до 209 мільйонів у 1959 році, а число росіян, незважаючи на втрати війни, подвоїлося (1897 – 55,4 мільйона, 1913 – 60 – 70 мільйонів, 1959 – 114,1 мільйона)».

І. ДЗЮБА

«В яку безодню горя впав мій народ! І скільки ще горя чекає його в майбутньому! Все у нас було: і земля добра, і багатство, і люди чесні, і працьовиті, і здорові, і красиві. Всім узяти! Та погубила нас нещаслива наша географія і невдала наша історія. З початку Жовтневої революції Україна втратила, крім мільйонів загиблих і репресованих, ще шість мільйонів у врожайний 1932 рік. За 20 з чимось довоєнних соціалістичних років в Україні не збільшилося населення, хоча й стояла вона майже на першому місці в Європі по народженню. Зараз вона важко, коли не смертельно поранена. Таких втрат, замовчаних через жадливу свою правду, не знав і не знає жоден народ у світі. Мій час – край загибелі мого народу».

О. ДОВЖЕНКО

«А селянські діти! Чи ви коли-небудь бачили газетні знімки дітей у німецьких таборах? Вони виглядали так: їхні голови були схожі на важкі м'ячі на тонких, як у лелек, шиях, і видно було кожну кістку їхніх рук і ніг, що виступали зі шкіри, і весь кістяк проступав зі шкіри, що виглядала як жовта марля. Дитячі обличчя були старі, зморені, ніби цим дітям було сімдесят років. А з початком весни вони вже зовсім не мали облич. Замість них були птахоподібні голови з тонкими і довгими губами, а деякі з них нагадували риб з відкритими ротами. То не були людські обличчя.

...Це були радянські діти, і ті, що карали їх смертю, були радянські люди».

В. ГРОССМАН

«У 1933 році багато земляків померли від голоду. Мати, я, брат і сестри були пухлими, загинула моя молодша сестра... у 1933 році від голоду померла не одна сотня вихованців цього дитячого будинку, не дивлячись на відчайдушні зусилля дирекції і вихователів врятувати дітей. Померлих ховали у великих могилах, частіше навалом і голими, на кладовищі на окраїні села, яке називалося «шанхай». Кожний раз, коли буваю у рідних місцях, я приходжу на це закинене кладовище, поросле бур'яном і кущами. Там немає зараз ні могильних надгробків, ні хрестів. Тільки впадини і невеликі підвищення, замасковані заростями будяка і полину, нагадують про пекельну трагедію живих і мертвих селян моєї батьківщини».

*Ф. МОРГУН (перший секретар
Полтавського обкому КПУ), 1994*

«У 1933 році ми, якщо говорити образно, наступили ногою пролетарської диктатури на осине гніздо націоналістичної контрреволюції».

П. ПОСТИШЕВ

«У 1933 р. кулак ОДПУ вдарив у двох напрямках. Спочатку його удар відчули на

собі куркульські петлюрівські елементи на селі, а по-друге, головні осередки націоналізму».

В. БАЛИЦЬКИЙ
(начальник ДПУ в Україні)

«Ми пішли на голод свідомо. Але його жертвами стали нетрудові елементи і куркульство».

К. ВОРОШИЛОВ
(XVII з'їзд КП(б)У)

«Куркулі хочуть задушити радянський уряд кістлявою рукою голоду...
...Ми перекинемо кістляву руку голоду на горло куркуля».

С. КОСЮР

«Люди, які потрапили в біду через нестачу хліба, виявилися в цьому скрутному становищі не через поганий урожай, а тому, що лінувалися і не хотіли чесно трудитися щодня».

М. КАЛІНІН (червень 1933 р.,
з'їзд колгоспників-ударників)

«Селяни зганяли куркулів із землі, розкуркулювали їх, забирали худобу, машини і вимагали від Радянської влади арешту і виселення куркулів».

Й. СТАЛІН,
«КОРОТКИЙ КУРС ІСТОРІЇ ВКП(б)»

«Сталін казав, що ми виселили десять мільйонів. Насправді ми виселили двадцять мільйонів. Я вважаю, що колективізацію ми провели дуже успішно».

В. МОЛОТОВ, 18.12.1970

«Національна проблема, в самій своїй суті, це селянська проблема».

Й. СТАЛІН

«Лебединський районний виконавчий комітет

Рад. Роб. Сел. та Черв. Арм. депутатів

Інспектура охорони здоров'я

Терміново. Таємно

3IV дня 1933 р.

№1030

м. Лебедин Харківської області

До всіх завмедпунктами, зав. Е. Диспансером та зав. Леблікарнею

Деякі лікарі не знають, як писати в довідках про вмерлих від безбілкових отьоків. Пояснюю, що в довідках діагноза «безбілковий отьок», або «від голоду» чи «виснаження» писати не можна, але у себе треба такий облік вести та щоденно надсилати такі відомості до мене особисто. На 10/IV я надіслав вам розпорядження прийняти участь в перевірці сільрадою всіх голодуючих та весь матеріал надіслати до мене до 1/IV, але до цього часу, крім д-ра Селегеньова та лікпома Осипова, ні один учасник не надіслав.

Райздравінспектор (Ланг)».

РОЗПОРЯДЖЕННЯ

НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ (Українсько-російські стосунки)

«Коли заводський адміністратор повідомив Петровського, що серед робітників іде поголос про п'ять мільйонів померлих, він майже закричав: «Не кажіть їм нічого! Те, що вони знають, – правда. Нам відомо, що мільйони вмирають, але славне майбутнє Радянського Союзу виправдає це. Нічого їм не кажіть!»

Щодо сталінців із самої московської верхівки, то вони також чудово знали про голод. Молотов відвідав українське село наприкінці 1932 р., і окружні урядовці доповідали йому, що хліба не було і населення голодувало».

Р. КОНКВЕСТ

«Помимо пошуків неіснуючих у природі саботажників в сільському господарстві, ОГПУ виконувало в період голоду ще дві основні функції. Перша – повністю ізолювати вмираючу від голоду Україну від зовнішнього світу. Ввіз зерна на Україну був заборонений. З України можна було виїхати тільки при наявності спеціального пропуску. На останній залізничній станції між Києвом і українсько-російським кордоном стояв підрозділ ОГПУ, який відправляв у зворотньому напрямку всіх, хто не мав паспортів. ОГПУ доводилось також мати справу з деякими найбільш жахливими наслідками голоду. Повсюдним явищем став канібалізм, але оскільки в Карному кодексі канібалізм в списку карних злочинів не значився, то всі, кого в ньому обвинувачували, передавались ОГПУ».

О. ГОРДІЄВСЬКИЙ, К. ЕНДРЮ

«...глибокі зміни в психологічному світосприйманні тих комуністів, котрі брали участь у тій кампанії і – замість збожеволіти – стали професійними бюрократами, для яких терор віднині став нормальним методом управління, а слухняне виконання будь-якого наказу згори – великою честю.

...справжня дегуманізація людей, які працюють у радянському апараті».

М. БУХАРІН

«Крок за кроком, у міру виконання однієї рутинної директиви за іншою вони опускалися від людської подобі до звірячої».

Є. ГІНЗБУРГ

(про еволюцію слідчих НКВС)

«Візьміть це. Усе заберіть. Є ще горщик з борщем у печі. Він, правда, пісний, без м'яса. Та все ж має буряк з капустою. І солений до того ж. Краще візьміть його, товариші громадяни! Ось, зачекайте. Я зніму черевики. Лата на латі, але, може, матимуть якусь користь для пролетаріату, для нашої рідної радянської влади».

Було болісно бачити та чути це все. І ще гірше брати в цьому участь... Ми здійснювали історичну необхідність. Ми виконували свій революційний обов'язок. Ми добували зерно для соціалістичної вітчизни. Для п'ятирічки.

Як і все моє покоління, я міцно вірив у те, що мета виправдовує засоби. Нашою великою метою була всесвітня перемога комунізму, і заради цієї мети все було дозволено – брехати, красти, нищити сотні тисяч і навіть мільйони людей...

...бачив на власні очі, що означала «суцільна колективізація» – як знаходили «куркулів» і як «розкуркулювали», як безжалісно роздягали селян узимку 1932–33 років. Я сам брав участь у цьому, ганяючи селом у пошуках прихованого зерна. Разом з іншими я випорожнював скрині старих людей, затикаючи собі вуха від плачу дітей і голосіння жінок...

Протягом жахливої весни 1933 р. я бачив людей, які вмирали від голоду. Я бачив жінок, дітей з роздутими животами, посинілих, які ще дихали, але з порожніми, позбавленими життя очима. І трупи, трупи в зношених вовняних кожухах та дешевих повстяних черевиках; трупи в селянських хатинах... Я бачив усе це і не збожеволів, не покінчив життя самогубством. І не проклинав тих, хто послав мене забрати в селян зерно взимку...

І я також не втратив віри. Як і раніше, я вірив, бо хотів вірити».

*Р. КОНКВЕСТ
(зі спогадів активіста-комуніста)*

«Ні, не звичайний. А штучний, зумисний. Хіба не красномовно про це говорять факти: і «закон про три колоски», і затаємнення голоду, і «скотська статистика», і слова Сталіна при призначенні Постишева «головголодом», і буксирні бригади мало не в кожній хаті, і «викачка» всього зерна, в тому числі й посівного, затаємнення, а потім припинення статистики голоду, і заява Хатаєвича та Ворошилова про зумисність голоду...

А націлений той голод був на викорінення соціального ґрунту української національної самосвідомості. Цьому висновку теж є незаперечні підтвердження: вже в 1934 році були закриті українські школи поза Україною, розпочався новий етап цькування української інтелігенції, розпочалося вилучення української літератури з бібліотек, закриття українських театрів. Почався новий голокост: мовний, духовний...»

Б. ТКАЧЕНКО

«Так, у 1933 році був великий голод в Україні, а ми продавали в Європу мільйони тонн українського зерна».

*М. ХРУЩОВ
(доповідь на XX з'їзді КПРС)*

«СРСР – це єдина країна в усьому світі, де люди не знають, що таке бідність чи нестача харчів».

«ПРАВДА», 28 серпня 1933 року

Наближається дата чергового відзначення пам'яті жертв Голодомору, встановлена ще у часи президентства Леоніда Кучми. І можна сподіватися на чергові порції оцінок окремих науковців, публіцистів чи оглядачів, які хором заспівають про організовані владою, та ще й у контексті боротьби за президентську посаду, «танці на кістках». На кістках померлих голодною смертю у 1932–33 роках і по-людськи не похованих більше семи мільйонів українських селян на родючих чорноземах у триста-чотириста кілометрів обабіч Дніпра.

Виникає питання – а чому ж у тих самих 1932–33 роках радянська робітничо-селянська влада в іпостасі диктатури ВКП(б) гідно не поховала тисячі заморених нею селян (людей, українців – називайте як хочете), на плечах яких в'їхала у свій соціалістичний рай? З належним поцінуванням у підконтрольній пресі, з мітингами, з історико-політичними узагальненнями співчуття щодо трагедії або ж розгромними статтями про перемогу над класовим чи національним ворогом. Все-таки більше семи мільйонів – неможливо не побачити. Радянська влада роздувала до небачених масштабів смерть будь-якого комуніста чи ворога народу, робила з цього пропагандивний, вигідний для себе капітал. А тут не помітила, вона промовчала, а вірніше – замовчала свій злочин.

Правда, танці були. Багатотисячні маніфестації з нагоди святкування чергової річниці великої жовтневої соціалістичної революції, першотравневі дні солідарності трудящих. Але коли нещасні українські трудові селяни мільйонами конали у голодних оселях разом зі своїми народженими при радянській владі дітьми, і коли їх звозили у кагати часто ще живими, як гнилі буряки, то ніхто з ними класової, людської, соціалістичної солідарності не проявляв – ні комуністи з комсомольцями, ні органи безпеки, ні робітничо-селянська армія, ні братні народи, ні робітники з промислових центрів, класова свідомість котрих мала б бути найгуманнішою. Були тисячі мітингів із оркестрами у містечках, де сп'янілі від класової боротьби комісари звітували про забраний у селян хліб і запивали самогоном, співаючи комуністичних пісень. Це були танці на кістках. І продовжувалися вони до 1991 року.

Знову писатимуть, що про голод у Москві не знали – ні Сталін, ні Каганович, не знало Політбюро, масштабів вимирання людей не могло оцінити ЦК КП(б)У, обкоми знали мало, бо інформація надходила погано, районне начальство не мало часу звітувати, бо було зайняте викачуванням продуктів, а місцеві активісти були незацікавлені точно звітувати. Проте ми знаємо, що, згідно з формулою Леніна, соціалізм – це облік і контроль. У радянської влади і її озброєного загону ОГПУ облік був поставлений залізною. Посортовані вороги народу, в'язні і виселені, розстріляні і засуджені, прописані і безпаспортні, агенти і донощики. Не пропускали жодного сказаного проти радянської влади слова чи виразу, жодного протесту, жодного народженого чи померлого. Особливо ворогів і класово неблагонадійних. Все знали, але оскільки самі голод організували, то про масштаби своїх злочинів не писали у пресі, не було історичних, демографічних досліджень, про нього заборонили говорити у приватних розмовах, такі одразу ж оцінювалися як антирадянщина і суворо каралися.

Страх від самого явища голодомору, від переживання і відчаю, коли немає хоч якоїсь їжі, коли здорові, не хворі рідні не могли допомогти вмираючим внукам, дітям, батькам. А це ж мільйони. Голодні протягом року, по всій Україні, за таких обставин голод вбив дух, вирвав душу, зломив національний хребет українського народу. І заморозило, заціпило вуста тим українцям, хто вижив, аж до 1991 року. І втілила у життя це жахіття не чума, не холера, не епідемія, не орда зі зброєю, не фашистська окупація, а рідна радянська влада, озброєна комуністичною ідеологією.

З ворогами можна боротися словом, організацією, зброєю, народженням дітей, з хворобами – ліками, але з голодом неможливо було боротися. Це була пастка – не б'ють, не вбивають, не травлять, не вивозять у Сибір, а просто забрали хліб і не допомагають. Як можна коментувати тисячі фактів людоїдства недесь на безлюдному острові, а в родючій Україні, у найбільш гуманному суспільстві рівності та справедливості.

Ще писали і писатимуть, що голоду не було, тим більше геноциду, адже померло всього один-два мільйони і це у порівнянні з неврожайними роками в Російській імперії ледь не норма, і дивуватися нічого. Що компартія не могла організувати голод, бо дуже шанувала трудовий народ. Що голодомору не було, а було тимчасове голодування в окремих областях через неврожай або тому, що куркулі приховали хліб від селян – середняків і бідняків. Що померли окремі люди, які не вміли господарювати, які не вступили у колгосп. Якби вступили у колгосп – вижили б. Що коли партія довідалась про голодування, то Центр дав вказівку виділити зерно з інших регіонів Союзу, допоміг. І наведуть цифри рятівного благодійництва. Благодійництва для мертвих.

А скільки мільйонів селян, і це були майже на сто відсотків українці, мало померти, щоб голодну смерть визнати за геноцид? Коли під час перепису населення у 1926 році в

Україні було 29 мільйонів українців, то для окремих дослідників геноцидом мало б бути смерть майже шістнадцяти мільйонів селян. Живими б залишилися тільки мешканці міст. Якщо ж ви оцінюєте геноцид іншими цифрами, то напишіть – скільки?

Але чому «червона мітла» забирала не тільки зерно, а й картоплю, моркву, квасолю, худобу, птицю, всілякі запаси продуктів? Щоб не було що їсти. Чому тисячі сіл були занесені на «чорні дошки», ізольовані озброєними загонами та приречені на вимирання? Чому був прийнятий «Закон про колоски» від 7 серпня 1932 року? Чому між УРСР і РСФСР поставлено кордон з військ ОГПУ, щоб не пропустити втікачів на територію неголодуючої Росії? Чому населення міст мало можливість купити їжу, а голодних селян, дітей, яких для порятунку батьки відправляли у міста, влада не тільки не годувала, а відганяла від міст і вони вмирили попідтинню, на вулицях?

Ці люди не були в армії Петлюри, Махна чи Денікіна (всіх отаманів, повстанців, офіцерів, есерів, куркулів чекісти до 1932 року вистріляли або вивезли в ГУЛАГ), багатозначно з тих селян були ще недавно у Червоній армії. Вони не були антикомуністами, українськими буржуазними націоналістами, ні демократами, ні фашистами. Вони не були й більшовиками, в партію всіх не могли записати, адже в суспільстві мав бути резерв ворогів народу для класової боротьби. Вся їхня вина була в тому, що вони були українцями і хотіли працювати, господарити своїм древнім, перевіреним віками, традиційним способом. Для них дикістю були оті неприродні «колхози». Але такими ж дикими були колгоспи для селян в Росії. Хіба дончаки менш загрожували радянській владі? Але голодомором знищили українців. Росіяни мали хоч збільшовичену, але свою державу, нею, відродженою імперією, гордилися навіть білоемігранти. А українці, навіть чисельні з комуністів, зрозуміли, що у 1918–20 роках помилилися, що потрібно було воювати за свою державу, а у ній вже вирішувати питання соціальної справедливості. Як це зробив Пилсудський, котрий їхав у поїзді з назвою «соціалізм», але зійшов на зупинці «Польща». Українців знищували, щоб не думали про незалежність і не заважали готуватися до світової революції.

Будуть писати, що партія не знала, не винна, що голод організували місцеві незможні українці, комсомольці, окремі комуністи, які діяли від себе, через свою партійну невірність та політичну короткозорість. Отака собі сільська голота, недоучки, засліплені класовою ненавистю. Але у Радянському Союзі, тим більше у тридцять роки, коли більшовицькі опричники гасали за ворогами народу цілодобово, арештовували не тільки петлюрівців, денікінців, попутників, всяких там есерів чи соціал-демократів, а різного типу ухильників-комуністів, жодна свавільна акція, жодна не спущена зверху ініціатива була неможлива, каралося все, що не виконувалося, і неслухняний ставав ворогом народу. Голодомор був задуманий зверху і до крапки з комою виконаний унизу. І чи були вони «своїми», оті з «червоної мітли»? Виявилось, що окупантами можуть бути і «свої». Керували ними, щоправда, чужі, але односторонні.

Чому жоден з організаторів і виконавців насильницького вилучення продуктів у селян не був покараний? Але хіба карають солдатів своєї армії за виконання наказів? Хіба карають офіцерів і генералів за виграну війну? У цій спецвійні проти українського народу були свої герої, свої нагороджені. Всі, хто вірою і правдою виконав сталінський наказ, хто пов'язав себе круговою порукою участі в нечуваному злочині, стали становим хребтом, основою радянської влади в Україні. Вони добре знали, що робили, як було, за чий рахунок жирували, і також мовчали, але не від страху, як простий народ, а з почуття виконаного обов'язку.

Мовчала совість партії – пролетарська інтелігенція, сотні письменників, які зазвичай жваво відгукувалися на чергові політичні кампанії комуністів і оспівували їх. Мовчало все прогресивне людство, таке чутливе до насильства, тоталітаризму, фашизму. А зерно було. Воно гнило, проростало запарене, промокле на складах, ним вантажили кораблі і відправляли на міжнародні ринки, щоб отримати валюту для закупівлі сучасних агрегатів, техніки і провести індустріалізацію – возвеличити соціалізм і тим часом готуватися до війни.

Щоправда, Любченко зі Скрипником застрелились, потім Кремль розстріляв укапістів, частину українських більшовиків-ленінців, і не тільки за те, що недовиконали соціалістичне змагання з винищення власного народу, а потім знищили самих гауляйтерів України Постишева та Косіора і розчистили поле для чергової когорти сталінських соколів.

І чому голодомор був у 1932–33 роках саме на Україні і Кубані? Святотатством було б говорити, що він мав би бути у Білорусії, чи у Росії, чи у республіках Кавказу. Його не мало б бути ніде. Тим більше при такому прославленому ладі. Але він був організований для певної території і чомусь ця територія була Україною або ж населена українцями, і саме проти селян. Забрати хліб у всієї України не вистарчило б у кремлівських владомощців сили. І вони прекрасно знали, що робітничий клас не піде виручати селян, бо він не був ні організованим, ні передовим, ні гегемоном, ні авангардом, він не був самостійною політичною силою. Робітники були запряжені до експлуатації комуністичною номенклатурою не менш жорстко, ніж селяни.

Україна для кремлівських верховодів була ненадійною. Її силою приборкали, втопили у крові у 1918–20-х роках. Українське селянство не хотіло йти у колгоспи, чинило опір, укапісти претендували на владу, автономність, особливість шляху, проводили українізацію і відривали український пролетаріат від російського, отже, страждали на націоналізм. Невідомо було, як поведуть себе українці у разі чергової війни, у разі наступу СССР на Європу. Війна комуністів з українцями була війною на випередження. Події Другої світової, особливо 1941 рік, показали – Україна була винищена більшовиками політично настільки, що не спромоглася вчинити опору ні німецьким окупантам, ні виступити на захист самостійності. Похідні групи ОУН, зустрівши на сході картину повного винищення українського життя і патріотів, у жорстоких умовах, переслідувані і гестапо, і червоноармійцями, спромоглися організувати за півтора року оунівські підрозділи у кілька сотень, а то й більше тисячі осіб в усіх областях України. Таких структур не мало комуністичне підпілля. УПА на заході України була у 1943 році у рази чисельніша й організованіша за рейдуючі загони радянських партизанів, організованих НКВД з Москви. Можна припустити, коли б компартія не організувала голодомору, не було винищено сім мільйонів українців, які мали почуття власної і національної гідності, мали досвід приватного господарювання, досвід добільшовицького життя і розуміння злочинності радянської влади, – ці два-три мільйони мужчин-патріотів разом з ОУН проголосили б Українську державу, створили б Українську Повстанську Армію на терені всієї України, а не тільки на заході. Українська армія поповнила б свої ряди червоноармійцями з України і воювала б на два фронти, проти двох тоталітарних режимів. Така держава – незалежна Україна, могла б отримати підтримку російського народу і, скоріше за все, спільними зусиллями розгромили б німецький нацизм і звільнилися б від комунізму ще у сорокових роках.

Пишуть, що голод був і в Росії, а не тільки в Україні. Так, на Поволжі голод був у 1921–22 роках, був у 1932–33 роках на заселеній українцями родючій землі, житниці Росії Кубані. Кількість жертв у цьому регіоні ні радянською, ні російською владою до-

нині так і не порахована. Але голоду не було у Білорусі, в Криму, не було на Кавказі, не було у Сибіру, не було на теренах європейської Росії, його не було на Волині і в Галичині, які гнобилися буржуазною Польщею, але був у сусідньому Поділлі, на Вінниччині, Житомирщині, на хлібородних Полтавщині і Слобожанщині. Голоду могло не бути в Україні, але був, бо його організувала комуністична партія, перетворивши цілий народ у свого ворога в ім'я начебто світлого майбутнього – комунізму. І голод не вибирав – якщо проживали у тих чи інших селах росіяни, болгари, греки, поляки, євреї, німці і не належали до «червоної мітли», то вони вмирали разом з українцями.

Чому сьогоднішня влада у Росії не хоче визнати голодомор в Україні геноцидом і вшанувати пам'ять невинно знищених? Адже вона не має до цього відношення. Адже ж вона вважає себе демократичною, засудила злочини комунототалітаризму, кладе вінки до могили Денікіна, борця з більшовиками. Якщо постраждав від голодомору російський народ – поставте меморіали жертвам, як у Москві, так у Поволжі і на Кубані, в інших місцях масових жертв, вшануйте своїх співвітчизників. Це по-людськи, цивілізовано, патріотично. Чому до цього так довго йшла Російська православна церква, адже саме місія церкви відслужити панахиди, поминання, освятити хрести на тисячах могил, тим більше православних християн, нагадати про страждання мільйонів людей і захистити пам'ять про них.

Вклоніться жертвам в Україні. Визнайте цей страшний геноцид, щоб подібне не повторювалося ніде на землі, як роблять це народи світу, парламенти держав.

Знову наші українофоби напишуть про мільйони гривень, «викинуті» на Меморіал жертвам голодомору, на надуманість і недоречність висвітлення теми голодомору у засобах масової інформації, на розпалювання історичною тематикою протистоянь у суспільстві.

Але скромний як для такої надважливої, масштабної, трагічної сторінки в житті українського народу меморіальний комплекс, ще й за браком коштів більш як наполовину недокінчений, ви оцінюєте в грошах. Інші народи витрачають сотні мільйонів доларів, щоб увіковічнити свої трагедії або ж перемоги. Подивіться на польський меморіал у Львові, меморіали у Берліні, у Москві, у Вашингтоні, музейні комплекси пам'яті голокосту, створені євреями по всьому світі. На національні святині жоден народ, який себе поважає і має національну гідність та пам'ять, грошей не шкодує і творить гідні меморіали.

Десятиліттями піднімала тему Голодомору українська діаспора. Але для вас це вороги, фашистські недобитки, які паплюжать досягнення розвиненого соціалізму.

А як же правильно вшановувати пам'ять про Голодомор? Підкажіть, ви, напевне, краще знаєте. Але чому ж ви цього не робили і не робите? Може, це знає КПУ, прогресивні соціалісти, Партія регіонів та інші партії влади, які вісімнадцять років збирають голоси на теренах найбільш знищених голодом? Може, в обласних центрах вже давно поставлені вами меморіали, у районах пам'ятники, на могилах-кагатах в кожному селі поставлені хрести, складені списки померлих, записані спогади ще живих, видані книжки, поставлені фільми, вивчені архіви, написані дипломні роботи, кандидатські і докторські дисертації. Але вам цієї України, цієї сторінки в історії України не потрібно, ви хочете мовчати, як мовчали усі роки радянської влади і дотепер.

Звичайно, ніхто не поверне до життя більше семи мільйонів українців, господарів, самодостатніх трудівників, природних патріотів України, україномовних людей. Вони не народили ще інших мільйонів, яких могли б народити, вони не передали нащадкам своєї пам'яті, свого досвіду, свого генетичного коду і знання, не виховали і не навчили, як

НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ (Українсько-російські стосунки)

не передали й тим, хто лишився живим. З ними інакшою була б Україна і влада у ній. Ми втратили цілу українську Атлантиду, те, чим найбагатший народ, – дух, пам'ять, своє «я». Залишилися жити ті, хто був переляканий комунізмом на смерть, до мозку кісток, потім запросований двічі перейденими через Україну фронтами війни, зачистками гестапо та енкавде, потім ще один голод у 1947 році, який забрав понад мільйон українців, і сорок років «забамбулювання-зомбування» пропагандою. В таких умовах, здавалося б, про все забудеш.

Діти і внуки тих, хто організовував і втілював програму Голодомору, звичайно, або ж не знали про злочини своїх батьків та дідів, або ж чули, що «мало ми їм дали», що «недобили, недоморили», що тільки так треба було, і таким нащадкам нічого сьогодні сказати. Інші розуміють, що саме завдяки такій політиці їхні предки отримали проїзні квитки до комуністичного раю, до класу компартійних вельмож, які приватизували радянську державу, а після її розвалу стали новою буржуазією, «приватизували» колишню державну власність у конкретні руки. Виглядає, що у 20–30-х роках винищили власників, ненависну буржуазію, щоб через шістдесят років самим стати буржуазією.

А навіщо було народ угроблювати, товариші? В ім'я чого ви знищили мільйони людей? Де ваші колгоспи? Де ваш комунізм разом з розвиненим соціалізмом? Де ССРСР разом із соціалістичним табором? Ви навіть не покаялися за свої злочини, не те що вшанувати пам'ять закатованих голодом не хочете.

А де так швидко взятися українцям, які по-європейськи, цивілізовано мають творити нове життя? Де нація?

Тепер щодо геноцид – не геноцид.

Коли людина вбиває іншу, це кримінальний злочин. Коли вбиває серійний убивця – це навіть жах, і після затримання злочинця обстежують, вивчають патологію психіки, поведінки. Його чекає смертна кара або ж довічне ув'язнення. Коли ж Сталін із своїми «подвижниками» із Політбюро і ЦК ВКП(б) у мирний час, від імені робітничого класу репресує народи й інші класи, в тому числі селянство, і здійснює вбивства, катування, виселення мільйонами, фактично веде війну з безборонним народом, то він «видатний діяч комуністичного руху».

Коли в Україні від штучного голоду померло сім мільйонів селян – то для комуністів, інших політичних партій в Україні сьогодні це не геноцид. Для російської Думи і президента – не геноцид. Хоча саме Росія, відрікшись від комуністичного минулого, маючи правдиві архівні матеріали, мала б показати приклад визнання голодомору геноцидом і зняти всі проблеми з цієї теми. Тоді голодомор став би визнаний геноцидом у цілому світі, а Росія показала б приклад об'єктивної політики, викликала б довір'я українства. Адже ж визнала Дума, на основі оригінальних документів, вбивство сталінським режимом польських офіцерів під Катинню. Могла б не визнавати й обвинувачувати кожного поляка, який стверджував протилежне вже понад шістдесят років, у «злопихательстві». Коли настане час, як Москва відкриє архіви і ми прочитаємо точні цифри померлих зі звітів ОГПУ і партійних органів під час голодомору?

Оскільки серед померлих майже сто відсотків українців – то чомусь не зараховуються ці мільйони жертв радянської влади до політики етноциду – знищення за етнічною ознакою. На відділеній військами ОГПУ від РСФСР Україні (ось вам демаркація з делімітацією, право на самостійність – дозволяємо померти), померли ж не турки, не поляки (мали свою державу), не росіяни, а українці. Але чому голодомор не визнається за етноцид, хіба тому, що вони були українцями, а з українцями не рахуються? Повірили

більшовикам, допомогли зробити революцію і хай помирають. Сьогодні дехто каже, що українців узагалі немає, що це вигадана і нав'язана назва. Сказати, що у 1932–33 роках померли руси чи малороси, вони скажуть, що у ССРСР таких не було. Виходить, що мільйони трупів є, а українці не помирили.

Кажуть, що померли абстрактні селяни, люди, які проживали у селі. Правда, вибрали для знищення саме українське село. А оскільки у визначення терміна геноцид не входить масове винищення людей за класовою ознакою – трудове селянство (радянська делегація опиралася такому підходу), то смерть мільйонів селян від організованого більшовиками голодомору геноцидом не вважається. Знищували селян, а вони всі були українцями. Коли влада на підконтрольній території знищує у мирний час своїх громадян, мирне населення, то хай би хто був: селяни чи робітники, військові чи інтелігенція, українці чи росіяни – це геноцид. Бо вони все-таки громадяни своєї країни. А коли голодомор був здійснений на території України, а померлі селяни майже всі українці, то це геноцид проти частини українців за фактом.

Неважливо, чи було спеціальне засідання Політбюро, на якому прийняли рішення: «Знищити українців (під виглядом класової боротьби із заможним селянством в Україні) голодом», чи «знищити селян в Україні голодом», чи це називалося евфемізмом: «Забезпечити виїмку хліба, продуктів для потреб індустріалізації», – люди померли одні й ті ж і саме від голоду.

РЕПРЕСІЇ ПЕРІОДУ МОСКОВСЬКО-КОМУНІСТИЧНОЇ КОЛОНІЗАЦІЇ

«У ході жорсткої дискусії М. Скрипник збагнув, що ці налякані люди хочуть від нього дві речі: повної та безумовної капітуляції та його життя... швидко дійшов трагічного, але єдино можливого висновку: померти. Померти за власним бажанням, але не віддати себе на поталу. На засіданні Політбюро він встав і спокійним голосом сказав, що забирася свої тези назад, вважає їх невдалими, погоджується подати коротку самокритичну капітулянтську заяву і цим полегшити ситуацію...

М. Скрипник швидко поїхав додому. Напевно йому хотілось востаннє глянути на кохану дружину й семирічного сина... Поклавши слухавку, він дістав з кишені револьвер, з яким не розлучався ще з часів громадянської війни, і вистрілював».

*Г. КОСТЮК (Про самогубство
М. Скрипника 7 липня 1933 року)*

«В. Затонський у своїй промові нагадав присутнім (на похороні М. Скрипника), що М. Скрипник впав жертвою класових ворогів – буржуазних націоналістів, які обплутали його своїми тенетами. Але хай вони пам'ятають, – закінчував свою промову В. Затонський, – що за його смерть вони заплатять дорогою ціною.

У світлі наступних подій та долі самого В. Затонського ці слова звучать тепер моторошно і трагікомічно.

... у розпалі ліквідації національної течії в КП(б)У, розгорнутої масової чистки партії

й поступового арешту «вичищених» – зібрався листопадовий... Об'єднаний пленум ЦК і ЦКК КП(б)У.

...Виступ П. Любченка називався: «Вогонь по націоналістичній контрреволюції й по націонал-ухильниках».

Г. КОСТЮК

«Наприкінці 20-х – початку 30-х років московщення керівної верстви в Україні набуло масового характеру. ЦК ухвалив 14 березня 1932 р.: 1) нещадно винищити українську контрреволюцію; 2) знищити націоналістичні ухили М. Скрипника та його прихильників; 3) перевірити діяльність усіх установ України і спрямувати її на шлях, визначений Москвою; 4) перебудувати форми та методи керівництва українською культурою. Виконати все доручили П. Постишеву. Через десять місяців П. Постишев звітував, що з 120 тисяч членів і кандидатів КПУ він виключив 27,5 тисячі. А з Московщини привіз 13 тисяч москвинів на посади парторгів, голів контрольних комісій, секретарів райпарткомів і т.п. керівні посади. Москвини керували 643 політвідділами, 202 політвідділами радгоспів. Московщина прислала 1937 р. в Україну цілу комісію: В. Молотова, М. Хрущова, М. Єжова «перебудувати форми та методи керівництва українською культурою». За два місяці комісія вигубила всю верхівку КПУ, весь склад секретаріату, політбюро, контрольної комісії. З 17 членів Президії Верховної Ради УРСР залишилося лише 4, із 57 членів ЦК КПУ – лише 12; винищила все керівництво Спілки письменників, з 15 тисяч парторгів КПУ вигнала з посад і відібрала партквиток у 3 тисяч. Ще 1929 р. Московщина вигнала з КПУ 9% членів у містах і 16% у селах. Року 1933 виключено 14% членів КПУ і 23% кандидатів».

П. ШТЕПА

«Виготувавши за часів «українізації» списки «мазепинцев», «петлюровцев», Московщина нищила їх усіх. Від президента УАН, митрополита Української Церкви починаючи, через десятки академіків, єпископів, сотні професорів, письменників, тисячі учителів, священників, кооператорів, десятки тисяч інтелігенції, мільйони селян, міської сіроми. Гори мертвяків. Моря сліз. Не було жодної української родини, яка б не оплакувала вигублених родичів. Сто Дантів замало описати й одну тисячну частку того пекла в Україні 1931–1939 років. Нарком освіти УРСР В. Затонський у доповіді ВУАН 1934 р. казав, що одного лише 1933 року знищено 1649 українських науковців, а серед них найбільше знавців української мови та історії. 1932 р. було українців-науковців і професорів 10 063, 1940 р. лишилося живих лише 5 тисяч 359. П. Постишев вигубив 1933 р. у самому лише Києві 30 тисяч української інтелігенції».

Л. ФОРОСТІВСЬКИЙ

«Одночасно (з приїздом Молотова, Єжова, Хрущова) до Києва прибуло кілька ешелонів «особливих військ» НКВС з Москви. Поблизу київського НКВС терміново спорудили новий «пересувний» московський НКВС, завдання й цілі якого були відомими лише посланцям Сталіна. Ще перед цим частини Київського військового округу були переміщені невідомо куди й замінені свіжими сибірськими частинами...»

Київ нагадував фортецю, яку взяло в облогу іноземне військо. Район, в якому збирався пленум ЦК, був відокремлений від іншої частини міста й патрулювався московськими чекістами у формі та цивільному. Біля входу й виходу з самого будинку ЦК була знята варта місцевого НКВС і замінена вартою з приїжджих «особливих військ».

А. АВТОРХАНОВ (про 1937 р. в Україні)

«П. Любченко, повернувшись до свого задрапованого особняка на Фундуклівській вулиці, чітко усвідомив, що це останні його хвилини... Але далі ні жити, ні боротися він уже не міг. Яка іронія: ні армії, ні поліції, жодних вирішальних засобів захисту він – голова української «суверенної» держави, не має. Залишається єдина можливість: піти з життя. Він відразу ж пояснює це дружині і говорить їй про своє рішення. Вона – мати двох дітей... згодна з чоловіком, вона теж готова... Залишившись удвох, вони виконують своє рішення. Пострілом з браунінга П. Любченко вбиває дружину і себе».

*Г. КОСТИЮК (Про самогубство
П. Любченка 30 серпня 1937)*

«З 11 членів і 5 кандидатів Політбюро КП(б)У на волі не лишилось жодного. З 8 членів і 2 кандидатів оргбюро ЦК на волі не залишилось жодного. З 9 членів ревізійної комісії ЦК на волі – жодного. З трьох секретарів ЦК – С. Косіора, М. Хатаєвича, М. Попова живим не зостався ніхто. З 62 членів і 40 кандидатів ЦК КП(б)У на свободі лишилось двоє (П. Кирпоніс, М. Дюканов). Усі 17 членів уряду було позбавлено волі. Були знищені майже всі секретарі обкомів партії; майже всі члени бюро обкомів, голови й численні члени президій облвиконкомів та міськрад, райпарткомів і райвиконкомів, керівники й директори більшості державних підприємств, фабрик, заводів. Нового розгрому зазнала Спілка письменників України, всі наукові, педагогічні, культурні організації країни. Моторошний час, як під час страшною чуми, знову охопив Україну, щоправда, цього разу її вищі адміністративно-господарські, партійні та урядові сфери».

*Г. КОСТИЮК (про розгром у 1937 році в Україні
більшовицьких кадрів, які здійснювали попередні
сталінські «чистки», голодомор...)*

«Однією з найзагадковіших подій в історії терору 1930–1938 рр. на Україні було раптове падіння й незабаром повне зникнення з політичної арени «вірного соратника товариша Сталіна», натхненника й керівника цього терору, постраху й диктатора України – Павла Петровича Постишева».

...затиснувши економічне і господарське життя України в лещата колективізації й хлібозаготівлі, знищивши цілі покоління її діячів, паралізувавши рештки органічно національних сил у КП(б)У, Постишев був неспроможний ліквідувати ідею української державності, її історичні, економічні й культурні особливості... Не відповідали його (Сталіна) вимогам також підсумки терору в Україні. У 1936 р. терор П. Постишева, при тому, що масово винищувався народ, не заторкнув ні ВУЦВК, ні уряду, ні ЦК КП(б)У, тобто всього того, що за планом Кремля також мало бути знищеним, як показали події наступного року».

Г. КОСТИЮК

«27 жовтня, 1, 2, 3 і 4 листопада 1937 року капітан Михаїл Матвеев розстріляв 1111 соловецьких в'язнів в урочищі Сандармох – «обичном месте расстрелов» на півдні Карелії, неподалік Біломорканалу, там, де в 150 ямах уже покоїлися близько 8 тисяч жертв – будівників Біломорканалу».

До «Соловецького етапу» Апетер дібрав інтелігенцію практично всіх народів СРСР, які були ув'язнені на Соловках. Серед них майже 300 українців: у списку «українських буржуазних націоналістів» поет-неокласик професор Микола Зеров, творець театру «Березіль» Лесь Курбас, драматург Микола Куліш, Антон, Остап і Богдан Крушельницькі,

НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ (Українсько-російські стосунки)

письменники Валер'ян Підмогильний, Павло Филипович, Валер'ян Поліщук, Григорій Епик, Мирослав Ірчан, Марко Вороний... Це були люди, які ще створили б неоціненні духовні скарби, володіючи якими, ми стали б урівень з іншими цивілізованими народами. Сама присутність таких людей у суспільстві робить його кращим. Але постріли малограмотного ката Матвеева – виконавця волі чужої, глибоко ворожої нам російської комуністичної влади – змінили хід нашої історії...»

В. ОВСІНКО

«Ніде репресії, чистки, придушення і всі інші види бюрократичного хуліганства в цілому не досягли таких страшних розмірів, як в Україні, в боротьбі з могутніми прихованими силами в українських масах, що прагнули більшої свободи й незалежності».

Л. ТРОЦЬКИЙ (на еміграції)

«Так, я і тепер вважаю, що в основному у тридцять сьомому і другу половину тридцятих років правильно діяв ЦК. Зробити все це гладенько, милостиво було б дуже погано...»

...Звичайно, дуже печально і жаль таких людей, але я вважаю, що цей терор, який був проведений у кінці тридцятих років, він був необхідним. Звичайно, було б, можливо, менше жертв, якщо б діяти більш обережно, але Сталін перестрашував справу – не жаліти нікого, але забезпечити надійне становище під час війни і після війни...

...Не дивлячись на помилки, це було необхідно. І тому ми тепер живемо так благополучно. В партії ніхто не піднімає голосу, так би мовити, ніяких опозицій немає, правих, лівих, – так почистили».

В. МОЛОТОВ, 1979–1982

«У 1972 р. Шелестові довелося залишити свою посаду, і не тільки йому одному. Лише з Вищої партійної школи при ЦК КПУ звільнили 34 викладачів включно з її директором. Чверть секретарів з ідеологічних питань на всіх партійних рівнях також усунули. Заборонили книги майже сотні авторів. Піддали чистці ряд наукових установ, а також Львівський та Київський університети.

...Характерною рисою наступного десятиліття стала боротьба з «найзапеклішим ворогом українського народу – українським націоналізмом», за словами наступника Шелеста – Щербицького».

Р. КОНКВЕСТ

Період репресій припав на 1920-і, особливо на 1930-і роки, коли більшовицька партія, здобувши владу в озброєному протистоянні зі своїми політичними противниками: Українською Народною Республікою, Махном, білогвардійцями, білополяками, отаманами повстанців, поетапно розправлялася із обеззброєними попутниками, опонентами, класовими ворогами, внутріпартійною опозицією.

Сигналом до початку масових репресій послужило вбивство С. Кірова 1 грудня 1934 року.

...Максимуму своєї інтенсивності сталінські репресії сягають у 1936–1938-х, коли НКВС очолив М. Єжов. Цей період в історії став відомим під назвою «Єжовщина», або «Великий терор».

За даними комісії «по встановленню причин масових репресій проти членів і кандидатів у члени ЦК ВКП(б), обраних на XVII з'їзді партії» під головуванням Петра Поспелова (1956 р.), в 1937–38 роках було арештовано за обвинуваченням в антирадянській діяльності 1 548 366 чоловік і з них розстріляно 681 692 (тобто в середньому розстрілювалося близько 1 000 чоловік у день).

В Україні боротьбу за підтримку широких народних мас більшовицька верхівка виграла в українських державників. Більшість дезорієнтованого народу поміняла власну державність на примари комунізму. Українські комуністи, допомагаючи московським більшовикам, розправлялися з класовими ворогами і попутниками, не усвідомлюючи того, що, зробивши чорну роботу, самі будуть знищені. Звичайно, українські комуністи-більшовики, укапісти, боротьбисти самі себе не перестріляли – їх було знищено товаришами по партії з Москви.

Загнані у глухий кут як «націоналісти», влітку 1933 року покінчили життя самогубством М. Скрипник, П. Любченко, М. Хвильовий.

Тисячі керівних кадрів, які встановлювали радянську владу в Україні, проводили «коренізацію-українізацію», задіяних у створенні голодомору для українських селян було заарештовано і в більшості розстріляно.

До України, як головного свого противника у 1918–20-х роках, комуністична Москва зайняла жорстку політику. У 1925–1928 роках провадила роботу так звана тристороння комісія УРСР, БРСР та РРФСР щодо перерозподілу кордонів, і в результаті роботи цієї комісії та розподілу кордонів з українських земель Стародубщини, Білгородщини, Орловщини, Дону були депортовані на Зелений, Малиновий та Сірий Клин сотні тисяч українців.

...7 листопада 1929 року до XII річниці Жовтня у газеті «Правда» № 259 публікується стаття Й. Сталіна «Год великого перелома», в якій 1929 рік був проголошений роком «корінного перелому в розвитку землеробства».

Розпочалася колективізація з так званим «розкуркуленням». Вона здійснювалася на основі постанови ЦК ВКП(б) СРСР від 30 січня 1930 «Про заходи у справі ліквідації куркульських господарств у районах суцільної колективізації». Формально спрямована проти найзаможніших селян (так званих куркулів; в Україні їх було близько 1,5%), на практиці вилітала у репресії проти значної кількості середняків, які в Україні складали дві третини селян.

Колишній перший секретар Полтавського обкому КПУ Федір Моргун так згадував про ці часи: **«Моїх земляків розкуркулювали направлені із райцентру активісти у шкірянках і при наганах, і тепер вже з'явилися свої хутірські пройди, які не вміли ні працювати, ні по-людськи, за свій рахунок жити.»**

Районним та іншим вищим властям, виконавцям підлих задумів верховних вождів потрібні були негідники і провокатори, і ці пройдисвіти знайшлися. Вони-то й повели нелюдську кампанію розкуркулювання. До цих пір у моїх вухах стоїть стогін стариків і крики дітей односельців, яких висилали на Соловки».

В період колективізації в Україні відбулися 7382 бунти селян і акти масової непокори, 15 з яких визнані як широкомасштабні озброєні повстання проти Радянської влади. У 20–30-х роках була справжня селянська війна. Окрім масових виступів, селяни вели боротьбу поодиночі й дрібними групами — влаштовуючи терор більшовикам. Тих, хто чинив найупертіший опір, розстрілювали або масово вивозили в табори примусової праці на Північ чи до Сибіру. Решту позбавляли всієї їхньої власності (включаючи хату й особисті речі), не приймали до колгоспів, лишаючи їх напризволяще.

Розкуркулювання сягнуло апогею взимку 1929/1930 рр. Найпоширенішою його формою стала депортація. Висилку селян здійснювали в округи Північного краю — 70 тис. сімейств, Сибіру — 50 тис. сімейств, Уралу — 20–25 тис. сімейств, Казахстану — 20–25 тис. Районами висилки були необжиті і малообжиті місцевості, де висланих використовували на сільськогосподарських роботах або промислах (ліс, риба та ін.). Реальну кількість висланих важко підрахувати. Потрібно враховувати, що сім'ї могли бути до 12 осіб.

Зважаючи на необжитість деяких місцевостей, висилка була фактично смертним вироком. Сотні тисяч селян разом із сім'ями виганяли з домівок, саджали у товарні потяги й вивозили за тисячі кілометрів на Північ, де їх скидали серед арктичної пустелі, нерідко без їжі та притулку. З-понад мільйона українських селян, експропрійованих радянським режимом на початку 1930-х років, близько 850 тис. депортували на Північ, де багато з них, особливо дітей, загинули.

Так звана «куркульська» висилка 1930–36 рр. забрала знову десятки тисяч українців.

Коли депортаціями й організацією штучного голодомору у 1932–33 роках була знищена національна основа розвитку українського народу – трудові селяни-господарники, то у 1934 році Москва присилає очолити в Україні компартію Петра Постишева, який розпочав розгром націонал-комуністів і «націоналістів» – освітньої, наукової і творчої інтелігенції. «Українізація» була припинена і розпочалася русифікація.

Ще у 1929 р. почався сфабрикований процес проти вигаданої «Спілки визволення України». У належності до таємної націоналістичної організації під назвою «Спілка визволення України» (СВУ) було звинувачено 45 провідних учених, письменників та інших представників інтелігенції, включаючи Сергія Єфремова, Володимира Чехівського, Андрія Ніковського, Йосипа Гермайзе, Михайла Слабченка, Григорія Голоскевича та Людмилу Старицьку-Черняхівську. «Виявленій» організації приписувалася мета: за допомогою чужоземних держав, емігрантських сил, підбурювання селянства проти колективізації, вбивства Сталіна та його соратників відокремити Україну від СРСР.

Трагічною сторінкою історії України стало знищення радянською владою цілого покоління української інтелігенції, що увійшло в історію під назвою «розстріляне відродження». Кульмінацією дій радянського репресивного режиму стало 3 листопада 1937 року, коли «на честь 20-ї річниці Великого Жовтня» у Соловецькому таборі особливого призначення за вироком «трійки» були розстріляні понад 100 представників української інтелігенції. Наступного 1938 року були розстріляні Гнат Хоткевич та Василь Верховинець.

Сотні талановитих поетів, прозаїків, драматургів, науковців різних галузей знань – вони прославили б народ, державу, дали б поштовх українському поступу – в інших державах їх би шанували, підтримували. Згідно з даними дослідників, за десятиліття (1921–1931) українська культура спромоглася компенсувати трьохсотрічне відставання й навіть переважити на терені вітчизни вплив інших культур, російської зокрема (на 1 жовтня 1925 року в Україні нараховувалося 5000 письменників).

Сьогодні закидають українській літературі, культурі маргінальність, провінційність, брак яскравих імен, дорікають вислужництву Тичини, Рильського, Сосюри. Але. Якою була б українська література, театр, мистецтво, преса, якби залишилися жити сотні непересічних талановитих людей? Які були б створені школи, династії інтелігенції? Їх розстріляли начебто заради кращого життя робітників і селян, а фактично заради панування компартвельмож і русифікації України. Щоб Україна зникла. Було розуміння, що конкуренції з українською культурою Москва не витримує.

1939–41 Захід України

Першими радянська влада масово депортувала поляків. Зокрема, американський професор Ян Гросс пише про чисельність депортованих поляків, посилаючись на меморандуми Міністерства закордонних справ лондонського еміграційного уряду Польщі від 15 березня 1944 рр.: «Чисельність польського населення, депортованого в СРСР у 1939–41 рр., — 1 млн. 250 тис. чол.».

Польський дослідник Анджей Щесняк вказує, що перший етап депортацій, який розпочався 10 лютого 1940 р., охопив 220 тис. осіб. Другий — 13 квітня 1940 року, його жертвами стали жінки і діти, тобто члени сімей заарештованих та депортованих громадян. Він охопив 320 тис. осіб. Третій етап тривав протягом червня – липня 1940 року, під час якого було депортовано 220 тис. осіб. Останній, четвертий етап депортації відбувся в червні 1941 року, коли було вивезено приблизно 300 тис.

Московські історики Валентина Парсаданова і Микола Бугай, аналізуючи архівні документи, які зберігаються у державному архіві Російської Федерації, також зазначають, що до початку 1942 р. у східних районах Радянського Союзу налічувалося 1 млн. 173 тис. чол., депортованих із західних територій країни від кінця 30-х років до червня 1941 року.

За українців взялися звичним «трибом»: депортація «куркулів», класово і політично неблагонадійних, виявлення національно свідомих. Були закриті українські політичні партії, «Просвіта», релігійні, громадські, спортивні, юнацькі організації, бібліотеки, кооперативи. Проведено розшуки, арешти і політичні процеси над членами ОУН.

Всього із Західної України в 1939—1940 рр. було вислано до Сибіру, Поволжя, Казахстану та на Північ, за різними підрахунками, від 10 до 20% населення.

З початком війни настала панічна евакуація і поспішний відступ Червоної армії. Сум'яття запанувало у тюрмах Західної України, що спричинило трагічні наслідки для тисяч політичних в'язнів. Протягом тижня, з 22 по 29 червня 1941 р., НКВС провів масове винищення в'язнів без огляду на те, які звинувачення проти них висувалися. Масові вбивства відбулися у Львові, Самборі та Станіславі. У Галичині загинуло близько 10 тис. в'язнів, на Волині загинуло ще 5 тис. Ось картини, задокументовані зі свідчень родичів, очевидців.

САМБІР: «По кімнатах і коридорах лежали постріляні старики, жінки і діти»; «Кожний із цих трупів мав зв'язані за спину колючим дротом руки, в устах повно дрібно посіченого скла або ганчірки, поламані руки, ноги і ребра, повідрізувані вуха, виколені очі, а в жінок, крім того, вирізані груди й здерта шкіра. Большевики здирали шкіру із волоссям і чоловікам»; «... Були теж помордовані діти, понад 50 осіб...».

СТРИЙ: «На подвір'ї лежало дві сотні трупів порозстрілюваних людей з повідрізуваними вухами, носами, пальцями, повиколуваними очима. Біля стіни стояли чотири величезних котли із звареними людськими тілами. В кожному з них було по 3-4 трупи»; «На гаку висів труп в'язня головою вниз над загаслим багаттям із зовсім спеченою головою, а на долівці лежало цілковито спечене тіло дитини».

ЗОЛОЧІВ: «... нелюди-большевики саджали на палі, вбивали цвяхи в голову, під нігті, виривали кусками тіло, обривали носи, вуха (живцем дерли пояси з шкіри)».

БІБРКА: «У Бібрці енкаведисти замучили адвоката д-ра Кульчицького: відрізали вуха і ніс, потім кинули в окріп...»

ДОБРОМИЛЬ, КОМАРНО, ПЕРЕМИШЛЯНИ, ТУРКА, ДРОГОБИЧ, ЖИДАЧІВ, СОКАЛЬ,

НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ (Українсько-російські стосунки)

ЖОВКВА, ГОРОДОК, ХОДОРІВ, ЩИРЕЦЬ, БУСЬК, КРАСНЕ, КАМ'ЯНКА СТРУМИЛОВА, РУДКИ, ПІДБУЖ – ці ж самі картини мук і страждань.

ЛУЦЬК: «...з 22 по 25 червня москалі почали масово вбивати ув'язнених у Луцькій тюрмі. Основна маса була розстріляна в ніч на 25 червня. Із 5 950 врятувалось тільки 45, котрих москалі не встигли розстріляти.

ТЕРНОПІЛЬ: «Коли я увійшов у тюрму... трупи помордованих були жахливо змасакровані, мали повідрубвані чи викручені руки й ноги, повипалювані очі. Московські катюги вживали до свого кривавого ремесла сокир, щоб завдати своїм жертвам якнайбільших мук. У жінок, яких я бачив по камерах, були повідрізувані груди і повикручувані руки й ноги та порозбивані голови»; «В одній камері я побачив трупи двох молодих дівчаток, пов'язаних із собою колючим дротом. В одній був розпорений живіт і в нього вложено kota, в другій була здерта з рук шкіра по лікті, на рани насипано ячмінних остюків і знову засунено шкіру. В камері на першому поверсі я побачив на стіні прибитий цвяхами труп 30-літнього чоловіка»; «Були трупи чоловіків із відрізними головами».

З початком війни у Кременецькій тюрмі люди чули роботу двигуна. Після відходу комуністів побачили десятки розстріляних, а у значній частині мертвих людей руки були обварені окропом – їх запихали у киплячі казани. Згідно з оповіданнями очевидців, найстрашнішу смерть мав православний владика Симон. Звироднілі енкаведисти обсмалили єпископові бороду, відрізали п'яти, ніс та язик й викололи очі.

Коли німці 26 червня ввійшли у Дубно, вони побачили, що у місцевій тюрмі чекістами було вбито 500 людей. «Всі люди були повністю роздягнені. У кожній камері висіли головою вниз 3–4 жінки... У всіх жінок були вирізані груди і язики».

ЧОРТКІВ: «Чоловік і жінка – обоє мертві – були притулені спиною до стіни і підперті кілками, щоб не впали. У нього дітородний орган перетягнутий колючим дротом, а їй теж встромили в статевий орган жмут колючого дроту»; «Тулуби і навіть голови в замордованих чоловіків і жінок були обмотані дротом. У декого з чоловіків колючий дріт був пропущений між ногами. Він з'єднував перев'язаний одним кінцем статевий член із кістями рук, скрученими іншим кінцем за спиною. Задні проходи у тих чоловіків були затичені шишками, а статеві органи жінок – пляшками»; «Я помітила, що на голові, у тих місцях, де хрящі, плоть повідпадала. Чому? Посередині камери знаходився металевий бак, від якого відходили труби, завтовшки як рука. Тими трубами надходила пара і вийшла плоть...»; «Ми піднялися на другий поверх, до стіни були прибиті жінки. Висіли жінки розп'яті. Зовсім голі. Груді були вирізані, очі виколоті»; «Ай, Надя Юрчинська! Провідник ОУН. Московські звірі жорстоко поглумилися над нею – з її грудей стримів простромлений наскрізь колючий дріт».

БЕРЕЖАНИ: «...Тіла знищених безневинних людей мали сліди жахливих тортур. У них були вирізані язики, вуха, носи, виколоті очі, поясами знята шкіра, відрубані кінцівки. Багато частин тіла були пробиті цвяхами, мали сліди опіків. Особливо витонченим по жорстокості тортурам піддавали дівчат...»; «...Серед ув'язнених були і зовсім юні – учні 7-го класу школи, і старезні пенсіонери...»

ІВАНО-ФРАНКІВСЬК (в минулому Станіславів): «... В одній із камер було дуже багато крові. Там ще було декілька трупів, що були приперті до стінки. Там же стояла бляшана посудина, подібна на відро. Коли я заглянув туди, то побачив очі і відрізані вуха... В одній жертви я бачив, що в ніс було забито два цвяхи, в іншій був знятий скальп. В одній жінки були відрізані груди, а в іншій був розпоротий живіт і плід (дитина) лежав їй на грудях. Люди покликали нас з братом до одного з трупів і сказали, що то наш батько. В

цьому трупі не було очей і був відрізаний ніс. Деякі трупи були чорні. Люди говорили, що ті жертви вбивали струмом...»; «... Біля однієї жінки я бачила мертву дитину, яка напевно народилася в тюрмі. Трупи були всі голі і чомусь коричневі, напевно, їх вбивали струмом, в крайньому разі так тоді говорили дорослі. Це була жахлива картина. В багатьох були повикручувані ноги і руки, що було зв'язано не з передсмертною агонією, а із слідами катувань, тому що ноги і руки не держалися практично тіла. В багатьох трупів не було очей, були повиривані язики...»; «...було багато трупів із відрізаними головами...».

...Судово-медична експертиза свідчить, що жертви НКВС з Дем'янового Лазу зазнавали від своїх катів нечуваних тортур. Більшість із них загинула від вогнепальних ран у голову. Стріляли, як правило, в потилицю. І не один раз...

Спільним методом убивств для усіх управлінь НКВС було: постріли в голову і відрізування голів.

Організовані слідом за масовими депортаціями та наростаючим терором радянського режиму, ці езекуції нажахали українців Волині і Галичини. Якщо до 1939 року на землях заходу України у частини населення було сподівання, що «брати зі Сходу» допоможуть визволитись від національного і соціального гноблення Польщею і у вересні 1939 року Червону Армію часто зустрічали із хлібом-сіллю, то у 1941 році відступ цієї ж армії, комуністичної адміністрації, енкаведистів проводжали з ненавистю. Ілюзії були розбиті. У всіх великих галицьких та волинських містах і містечках, де були тюрми, люди побачили подібні картини. За два роки радянської влади вони добре зрозуміли, хто такі «большевики», який смак їхньої влади і що буде з живими, коли вони повернуться ще раз.

Стало зрозумілим, що коли «брати» прийдуть вдруге, то будуть діяти без пощади, не пожаліють нікого.

1944–56

Зменшення питомої ваги інших національних меншостей викликали воєнні депортації та післявоєнний обмін населенням між Україною та країнами «народної демократії». Відповідно до договорів з Польщею (1 жовтня 1944 р.) та з Чехословаччиною (10 липня 1945 р.) на територію України з Польщі було переселено 520 тис. українців; одночасно з України в Польщу й Чехословаччину репатрійовано 1 млн. поляків, 140 тис. євреїв і 33 тис. чехів. Були переселені з України також частина румунів, угорців та представників інших національних меншостей.

...Основним засобом «радянзації» Західної України були терор і насильство. У 1946–1949 рр. звідси було депортовано у Сибір бл. 300 тис. чол. – в основному сім'ї тих, хто співпрацював з німцями, служив у дивізії СС «Галичина» або воював в УПА. Жертвою насильства стала й греко-католицька церква. Організований НКВС Львівський собор (8-10 березня 1946 р.) проголосив самоліквідацію церкви і «добровільний» перехід в лоно Російської православної церкви. Керівництво церкви разом з митрополитом Йосипом Сліпим було вислане в Сибір.

Дисиденти

Спочатку осередок українських дисидентів складали «шістдесятники» — нове плідне покоління письменників, що здобувало собі визнання. До нього належали Ліна Костенко, Василь Симоненко, Іван Драч, Іван Світличний, Євген Сверстюк, Юлій Шелест, Ми-

НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ (Українсько-російські стосунки)

кола Вінграновський, Алла Горська та Іван Дзюба. Пізніше до них приєдналися Василь Стус, Михайло Осадчий, Ігор та Ірина Калинці, Іван Гель та брати Горині.

Євген Сверстюк писав у 1993 році: «...Серед ознак шістдесятників я б поставив на перше місце юний ідеалізм, який просвітлює, підносить і єднає... Другою ознакою я б назвав шукання правди і чесної позиції... Поетів тоді називали формалістами за шукання своєї індивідуальності. Насправді за шукання істини — замість ідеї, спущеної зверху для оспівування. Як третю ознаку я б виділив неприйняття, опір, протистояння офіційній літературі та всьому апаратові будівничих казарм».

Іван Дзюба, літературний критик і один з найвидатніших дисидентів, однаково прагнув здобути як громадянські свободи, так і національні права. Він чітко висловив свою мету: «Я пропоную... одну-єдину річ: свободу — свободу чесного публічного обговорення національного питання, свободу національного вибору, свободу національного самопізнання і саморозвитку. Але спочатку і насамперед має бути свобода на дискусію і незгоду».

Щоб не дати властям ізолювати дисидентів одного від одного й від суспільства, щоб інформувати світ про подробиці переслідувань в СРСР, у 1970 р. українські дисиденти почали таємно поширювати часопис «Український вісник». Хоч КДБ й зміг обмежити розповсюдження цих матеріалів в Україні, йому неспромога було запобігти їх проникненню на Захід. Там за допомогою українських емігрантів вони публікувалися й пропагувалися, що викликало у радянських властей розгубленість і переляк.

Щербицький, спираючись на шефа КДБ Федорчука і партійного ідеолога Маланчука, розпочав масовий погром опозиційної інтелігенції, що призвів до арешту сотень людей і набагато суворіших вироків, ніж у 1965—1966 рр. Відвертих дисидентів, а також співробітників дослідних інститутів, редакційних колегій, університетів, яких підозрювали в «неблагонадійних» поглядах, виганяли з роботи. Ця хвиля переслідувань, що нагадувала сталінські часи, травмувала ціле покоління української інтелігенції й змусила багатьох, серед них і Дзюбу, покаятися й відійти від дисидентської діяльності.

Практично припинилися перевидання творів митців, репресованих у 30-і роки. З культурного обігу старанно вилучалося все, що могло стимулювати національні почуття, цензуруванню почали піддавати навіть класичні вірші Тараса Шевченка. Наслідком стала поява альтернативної, підпільної «дисидентської» культури, зокрема — так званого «самвидаву». Дисидентами (а пізніше — політ'язнями) стала найрадикальніша частина «шістдесятників». Інші або самоізолювалися від активного культурного життя, або пішли на компроміс із владою, вважаючи це єдиним способом продовжити спілкування з читачем.

У 1967 році в структурі КДБ створюється спеціальне «п'яте управління», на яке режим поклав обов'язки з боротьби із «ідеологічними диверсіями», а фактично — з інакомудцями. Іншою формою діяльності дисидентів було поширення підготовлених книг, статей, відозв. Вони потайки переписувалися, передавалися з рук у руки. Така система називалася «самвидавом». Першою «самвидавною» роботою (1966 р.) була «Правосуддя чи рецидиви терору?» В'ячеслава Чорновола. В січні 1970 року почав виходити журнал «Український вісник». До 1972 року вийшло шість номерів.

У 1972 році досягла свого апогею кампанія репресій проти інакомислячих. Були заарештовані В'ячеслав Чорновіл, Євген Сверстюк, Тарас Мельничук, Іван Світличний, Іван Дзюба, Михайло Осадчий, Юлій Шелест, Василь Стус, Іван Коваленко та інші. Практично всі вони були засуджені до тривалого ув'язнення та відправлені до таборів суворого чи

особливого режимів на Уралі та в Мордовії. Крім цього, було поставлено систему «каральної медицини». Деяких опозиціонерів, яких було важко звинуватити у порушенні відповідних статей кримінального кодексу, оголошували божевільними та замикали до психіатричних лікарень спеціального типу.

Очолив Українську Гельсінську групу (УГГ), створену 9 листопада 1976 р., письменник Микола Руденко — політичний комісар у роки Другої світової війни та колишній партійний чиновник у письменницькій організації. Його близьким товаришем був генерал Радянської армії Петро Григоренко — кавалер багатьох урядових відзнак, якого відправили у відставку.

Група налічувала 37 учасників, найрізноманітніших за походженням. Тут були дисиденти, що вже відбули терміни ув'язнення, такі, як Ніна Строката, Василь Стус, Левко Лук'яненко, Іван Кандиба, Надія Світлична та В'ячеслав Чорновіл, такі колишні націоналісти (що вижили після десятиліть, проведених у сталінських концтаборах), як Святослав Караванський, Оксана Попович, Оксана Мешко, Ірина Сенік, Петро Січко, Данило Шумук та Юрій Шухевич (син командувача УПА Романа Шухевича), й такі релігійні активісти, як православний священик Василь Романюк.

Але вирішальною причиною невдачі дисидентського руху була природа системи, що протистояла йому. На дисидентів ополчилися всі потужні сили радянської системи й особливо всемогутній КДБ. Володіючи монополією на засоби комунікації, режим усіляко перешкоджав поширенню інформації про дисидентів серед громадськості. Коли ж якась інформація все ж з'являлася, то вона звичайно була спотвореною й змальовувала дисидентів у негативному світлі.

Але на відміну від сталінських часів таємна поліція вже не виявляла такого фанатизму й не знищувала дійсних і потенційних супротивників. Тепер вона намагалася ізолювати дисидентів від суспільства й, застосовуючи до них методи дедалі більшого тиску, змусити їх покаятися або замовкнути. Тим, хто критикував режим, відмовляли в робочих місцях, у можливості здобуття освіти їхнім дітям і навіть у даху над головою. Найупертіших засуджували до тривалих термінів ув'язнення або запроторювали до психіатричних лікарень, де їх нашпиговували препаратами, що руйнують людську особистість. Знищуючи кількох, КДБ успішно вдавалося залякати багатьох.

Поряд із цими стихійними формами руху опору існували спроби організованих акцій. Ще в кінці 1959 р. група українських юристів під проводом Л. Лук'яненка виготовила проект програми Української Робітничо-Селянської Спілки з метою вести легальну акцію за вихід УРСР з СРСР. У проекті програми Спілки написано, що її ідеалом є *самостійність України з широко розвиненим соціалістичним державним устроєм*. Про засоби боротьби в проекті говориться: *Мета цього першого етапу нашої боротьби полягає в завоюванні демократичних прав, необхідних для організації всього українського народу на боротьбу за утворення незалежної національної держави. Методи досягнення цієї мети мирні, конституційні*.

У січні 1961 р. Л. Лук'яненко був засуджений у Львові на смертну кару, що була замінена на 15 років в'язниці, а обвинувачені (І. Кандиба, С. Вірун, О. Лібович, В. Луцький, Й. Боровницький, В. Кіпиш) на ув'язнення від 10 до 15 років.

З 1957-го до 1967 р. в Галичині діяли також малі нелегальні групи: Об'єднана Партія Визволення України, Український Національний Комітет та Український Національний Фронт, члени яких були також засуджені на ув'язнення. Двох членів Українського Національного Комітету І. Коваля та Б. Грицину Львівський суд засудив на смертну кару,

НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ (Українсько-російські стосунки)

і вирок виконано. Процеси над вищезгаданими групами відбувалися при зачинених дверях. Члени Українського Національного Фронту перевидали деякі публікації ОУН, у 1965—1967 рр. випустили 16 чисел часопису «Батьківщина і Воля».

За даними самвидавних документів, в русі опору брали участь близько 600 осіб (кількість учасників масових демонстрацій і читачів самвидаву — кілька тисяч).

Згідно окремих досліджень, на 1 січня 1939 року у таборах ГУЛАГу серед в'язнів різних національностей руських було – 830 491 (63,05%), українців – 181 905 (13,81%).

На 1 січня 1951 року в таборах і колоніях кількість в'язнів складала: руських – 1 405 511 (55,59%), українців – 506 221 (20,02%).

За тими ж офіційними даними всього у системі таборів, тюрем і колоній ОГПУ-НКВС у 1930–56 роках одночасно утримувалось більше 2 млн. 500 тисяч осіб.

В'язнями ГУЛАГу у 1930–50-х роках здійснювалося будівництво великих промислових і транспортних об'єктів:

- каналів (Біломорканал, канал імені Москви, Волгодонканал);
- ГЕС (Волзька, Жигулівська, Углицька, Рибінська, Нижньотулумська, Усть-Каменегорська, Цимлянська та інші);
- металургійні підприємства (Норільський, Нижньотагільський меткомбінати та інші);
- об'єкти радянської ядерної програми;
- ряд залізниць (Трансполярна магістраль, Кольська залізниця, тунель на Сахалін, Караганда-Моінти-Балхаш, Печорська магістраль, інші шляхи Сибірської магістралі, Тайшет-Лена (початок БАМу) і автострад (Москва-Мінськ, Магадан-Сусуман-Усть-Нера);
- ряд радянських міст було засновано і будувалися установами ГУЛАГу (Комсомольська-на-Амурі, Советська Гавань, Магадан, Дудінка, Воркута, Ухта, Інта, Печора, Молотовськ, Дубна, Находка).

Майже всі ці об'єкти, які могли б скласти інфраструктуру середньої держави, побудовані за два десятиліття на безмежній території Російської Федерації. Українцями ж встигали будувати і в Україні, і в Росії. Побудовані часто «з нуля», у віддалених важкодоступних місцях, серед боліт, тундри, тайги, вручну, з мінімумом забезпечення технікою, при вічній мерзлоті, в морози і негоду мільйонами виснажених від недоїдання і каторжної багатогодинної праці, хворобами, знущаннями «радянських» преступників, людей. Побудовані методом містоутворюючого концтабору, дармовою, неоплачуваною робочою силою. Крім самого будівництва, на скільки мільярдів доларів добуто вугілля, залізної, нікелевої, мідної, уранової та інших руд, золота, перероблено лісу, каменю... Про пекло ГУЛАГу описано Олександром Солженіциним, Шаламовим та багатьма очевидцями, мемуаристами і дослідниками.

Ось вам дешева робоча сила і сировина при соціалізмі. Царі до такого не додумалися. Але якщо Іван IV був Грозним, завойовував народи і знищував опозицію, якщо Петро I підняв Росію на дуби, то порівняно з «самобутністю», нетрадиційністю і глибиною процесів, проведених експериментами Сталіна над народами ССРСР, вони були початківцями.

Гітлерівські концтабори працювали чотири роки, сталінські – двадцять п'ять років. Гітлер був розгромлений, а нацизм засуджений, і Західна Німеччина вже через десяток років повернулася у лоно європейських держав. А Радянський Союз, після смерті вождя, залишив стару систему, із творцями злочинів при владі, не очистившись від хвороб,

виразок сталінізму, продовжував творити експерименти над народами. Був замінений лише один важливий принцип, який дозволив більшовикам захопити владу і тридцять років втримувати її – після розстрілів Берії і кампанії. Під час чергових змін партійної верхівки всі, хто у цей період «помилявся», не були обвинувачені і розстріляні. Спрацював інстинкт самозбереження: «Братва (товарищі), не стреляйте друг в друга!». Закладалися підстави для неоформленої опозиції, накопичувалася кількість незадоволених політикою, ображених і знівечених системою, але нове негласне правило вимагало змінювати владоможців безкровним шляхом. Інакше ж як так – у розвиненому соціалістичному суспільстві народжується опозиція в монопольній на владу партії. Кого розстрілювати, де винні, хто ворог народу? Робітники, селяни, як завжди, гнила інтелігенція? Але ж за все відповідає партія. Що, знову саджати і розстрілювати третину ЦК, обкомів, райкомів та інших органів? І не відомо ще, на кого впаде жереб сьогодні, завтра. Зупинили маховик, нового Сталіна не появилось, він би знайшов кого розстрілювати і в ЦК, і серед робітників, і серед селян, щоб мобілізувати маси для перемоги світової революції. Але Сталін у КПСС вже не був потрібний, і так, без кровопускань, СССР дозрів до «перестройки».

Ще одним продуктом, субкультурою ГУЛАГу, як її називав Солженіцин – «табірної нації», був новий тип людини – радянський зек. Агресивний, обізлений і вічно небезпечний кримінальник або з поламаним системою життям, із знищеною табірним начальством і кримінальниками людською гідністю, часто невинний громадянин. Мільйони «зеків» отримані уроки і навички у школі сталінських концтаборів перенесли у цивільне життя вже у ширшому, державному «таборі», в якому жити також було непереливки. Так кувалася поведінка совка.

Ось як склалися долі деяких катів, які здійснювали репресії. Застрелився «ісполнявшій» розстріл полонених польських офіцерів під Катинню водій Калінінського УНКВД Н. Сухарев, покінчив із життям заступник начальника цього ж управління В. Павлов, спився і збожеволів, а потім застрелився комендант управління А. Рубанов. Комендант дач держбезпеки у Козячих Горах (Катинський ліс) П. Карцев, за свідченнями його дочки, після війни показав їй місце захоронення розстріляних, ліг на нього і довго ридав, а 18 січня 1948 року покінчив із собою. Головний кат Радянського Союзу Васілій Блохін дуже гордився тим, що особисто розстріляв відомих людей СРСР, у тому числі військових Якіра, Тухачевського, Уборевича, свого колишнього наркома Єжова, письменника Бабеля, журналіста Кольцова, режисера Меєрхольда. Кат вислужив генеральські погони, але після смерті Сталіна його звільнили, потім забрали генеральське звання «як у дискредитованого за час роботи в органах», і у лютому 1955 року Блохін застрелився.

Ганебно закінчили організатори масових розстрілів: у 1953 році розстріляні Лаврентій Берія, Богдан Кобулов, Всеволод Меркулов, у 1955 році розстріляний генерал Солломон Мільштейн.

Колішній начальник одного з управлінь НКВС СССР Петро Сопруненко встиг дати покази слідчим ГВП і спокійно помер на 85-му році життя. Генерал Д. Токарев помер на 91-му році життя і його портрет донині висить в галереї почесних чекістів у приміщенні Тверського відділення ФСБ.

Сталінський стиль будівництва комунізму, в якому насильство було перетворене у довготривалий культ, перевернув долі сотень мільйонів людей, знищив мільйони, зруйнував життя десяткам мільйонів з різних соціальних груп народів. Викорчовувалися споконвічні традиції, культура, цінності, релігії, способи життя. «До основанья, а за-

тем...». Була спроба витворити людину-фанатика, ідеологізованого борця за комунізм, який не зупинявся перед жодними злочинами, на які посилала його партія. Тут не йшлося про совість, гуманізм, патріотизм – знищувати «ворогів народу» було святою (і вигідною) справою. У цих ідейних фанатиків поєдналися часто щира і «беззаветная» відданість компартії і вождю та гіпнотичний страх перед ними, з привнесеною з давнини руською несамовитістю та азійською жорстокістю до противників, до всіх, хто заважав нести «сонце щастя» трудящим усього світу. Паралельно проявлялися дикість, підлість, корисливість, вульгарність, комплекс меншовартості перед цивілізованим світом.

Чому наші предки дозволили катам України бути господарями української долі?

Комунізму немає, а Росія залишилася.

Комунізму немає, а Україна, розтерзана комунізмом, залишилася. Нам усім слід назавжди зятати, що головна цінність – Україна, а вже потім – феодалізм, капіталізм, соціалізм, союзи, лібералізм..., громадянське суспільство – все це перехідне і міняти Україну на мінучі, часто кон'юнктурні, спекулятивно сформовані явища, принципи, процеси є злочином. Нашим нащадкам жити в Україні, а вже потім у всесвіті, і Україна має належати їм.

1-й радіослухач: Андрій Мартиненко. Я пережив це все. Я тоді був у Харкові, пам'ятаю, як застрелився Скрипник.

Це все правильно... Це все треба, щоб люди знали!

А в мене тільки одна невеличка поправка – стосовно КПУ.

КП(б)У... було! КП(б)У, Комуністична партія більшовиків України – тоді називалась.

2-а радіослухачка: Доброго здоров'я! Лора.

Я не пережила цього, але цікавилася історією, і, звичайно, про це потрібно говорити!

Але що я узнала від своїх. Що до революції українці вершили в Росії великі справи – їм довіряли. Ніхто їх тоді не розстрілював. Але коли прийшов до влади кровожерний східний народ, який любить різати і проливати кров, – це все трапилось.

І звідки пан родом? – я хотіла б знати.

Ганна Короненко: Пан Сергій, – так?

2-а радіослухачка: Да! Я дуже рада, що такі є люди!

Але – звідки він родом?!

3-й радіослухач: Добрий день, шановне товариство! Це Всеволод – Київ.

Чи не могли б ви пояснити Жижку, що держава стверджується, розбудовується не національною ідентичністю – чого об'єктивно взагалі не існує, – а соціальною ідентичністю, соціальною солідарністю. Це й визначає націю.

Я думаю – не розрізняють ці поняття.

А заодно... і що було раніше? Держави: Росія, Англія, Франція – це держави мови. Російська, англійська, французька. І на прикладі Ізраїлю також.

Дякую!

4-а радіослухачка: У мене до гостя таке звернення. У мене батько 1895 року народження. Мати 1905 року народження. Я все це чула з їхніх вуст, хоча я була мала дитина. Так що я, як мала дитина, все це морально пережила.

Тепер я хочу звернутися до... Ото Голодомор, який... збирали по крохах, ...книжки вже написані...

Тепер комуністи з Януковичем знищують все: з Леніном вони, з Катериною II, зі своїми пам'ятниками... І російська тепер Україна, ... з російською мовою.

Чи як нам бути? Може, нам гуртуватися? Може, нам «громаду» треба зробити?

5-а радіослухачка: Добрий день! Мене звати Валентина. Я з Києва.

Справа в тому, що я вже третя в поколінні, які пережили голод і комуністичну навалу, але я все пам'ятаю, що мені розказували бабуся і тітка; так само – у неї батька забрали і посадили в тюрму тільки за те, що він віршика склав, за те посадили на 12 років.

Але у мене питання – коли Симоненко вибачиться за те все, що зробили комуністи? Це перше питання.

Шановні! Хто там ратує за Януковича, за російську мову, – як він каже всюди, – подумайте про це! Ви вільні люди...

Сергій Жижко: Дякую!

Приємно, що сьогодні біля телефону є багато людей, які самі жили в той час і пам'ятають його. Або є дітьми чи внуками покривджених комуністами людей... І мені дуже приємно, що я говорю «не в космос», «не в повітря», а до конкретних людей, які чули, бачили, знають, читали і дуже мудро на це реагують.

Андрій Мартиненко сказав кілька разів, що у 1930-х роках була не КПУ, а КП(б)У. Справді, тоді була «Компартія більшовиків України». У певний період була – ВКП(б). Потім стала Комуністичною партією. Назва змінювалася, а сам характер і принципи діяльності цієї партії залишалися.

Пані Лора говорила, що до революції українці в складі Російської імперії вершили «великі справи».

Звичайно. Якщо є імперія, тим більше цивілізована, то всі розумні і діяльні, талановиті люди – її мешканці, ставляться на службу імперії. Це було завжди в Англії, і в Австрії, і в Німеччині; і в Польщі українці вершили «великі справи», розбудовуючи Річ Посполиту.

Тому що імперія всіх перемелює під один метропольний зразок. Але тільки-но послабилосся в Російській імперії – зразу ж була створена Центральна Рада, Українська Народна Республіка, і царські офіцери пішли керувати українським військом.

Тобто в тому, що здібні, талановиті люди в системі російської держави були взяті на службу Російської імперії (де вже служили німці, французи, татари, євреї), нічого дивного немає.

Але життя в імперії було «не маслом» для українського народу. Не було свободи. Тому оправдання підневільному стану немає.

Мій батько із Сумщини, мама з південної Волині, а народився я у Магаданській області.

Також було питання, що «державна створюється не національною ідентичністю, а соціальною». Річ у тім, що будь-яка держава має національну ідентичність. Чи це базова етнічна національна ідентичність, – як є з Україною, з Італією, з Німеччиною чи з Францією. Чи це поліетнічна – багатонаціональна основа суспільства, як є в Канаді, в Бразилії, чи в Сполучених Штатах Америки, де емігранти створили нову державу, нову націю. Але ідентичність там випрацьовується: американська, канадська. Друге діло, що без соціальної справедливості, без соціальних функцій нація залишається спільнотою бідних, нацією злиднів.

Було запитання про російську мову.

На мою думку, питання поширення російської мови в Україні – це відповідальність, в першу чергу, українців, – ми вже про це говорили не один раз. В Україні не може бути дві державних мови, бо закінчиться тим, що буде дві держави. Мова державна має

бути одна. Функціонування російської мови в Україні забезпечено на достатньому рівні. І нема причин нарікати на «українізацію».

Ми до сих пір ще не можемо вибратися із русифікації, яка була у нас в попередні століття.

І тому, як висновок, я хочу сказати: справді, комунізму немає – а Росія залишилась. Комунізму немає – а Україна, розтерзана комунізмом, залишилася.

Так треба дбати про комунізм – чи про Україну?

Треба дбати про соціалізм, про лібералізм, чи про якісь «союзи», чи про громадянське суспільство – а про Україну забути?

Треба дбати про Україну – бо вона вічна.

І треба плекати її, щоб вона залишилась вічною.

А все інше – перехідне, воно змінює одне друге. Треба в міру корисності все необхідне пристосовувати для України, і саме для її майбутнього. Тому я хочу, щоб цей наш урок про комуністичні репресії був тим висновком, що головне – не комунізм. А головне – Україна.

І так само зараз. Демократія – це важливо. Але якщо демократія приведе до занепаду України, зруйнування української держави, то тоді це не демократія.

Ми – за демократію. Але таку, щоб зміцнювала українську державу і давала українській нації можливість заможно і гідно жити.

РУСИФІКАЦІЯ

«Русифікація – це сукупність дій, умов та заходів у національних неросійськомовних республіках або в окремих регіонах Російської Федерації щодо звуження чи відсторонення на другорядне місце вживання рідної мови... Русифікація – приниження всього неросійського порівняно з російським».

МАЛА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ЕТНОДЕРЖАВОЗНАВСТВА

«**1690 р.** Собор Російської православної церкви осудив «кієвські новія книги» С. Полоцького, П. Могили, К. Ставровецького, І. Галятовського, Л. Барановича, А. Радивиловського та інші, наклавши на них «прокляття и анафему, не точію сугубо и трегубо, но и многогубо».

– **1720 р.** Указ Петра I про заборону друкувати в Малоросії будь-які книги, крім церковних, які необхідно «для повного узгодження з великоросійськими, з такими ж церковними книгами справляти..., щоби ніякої різниці і окремого наріччя в них не було».

– **1753 р.** Указ про заборону викладання українською мовою в Києво-Могилянській академії.

– **1769 р.** Заборона Синоду Російської православної церкви на друкування та використання українського «Букваря».

– **1784 р.** Переведення викладання у Києво-Могилянській академії на російську мову.

– **1786 р.** Київський митрополит С. Миславський наказав, аби в усіх церквах дяки

та священники читали молитви і правили службу Богу «голосомъ, свойственнымъ російському наречію». Те ж саме було заведено і в школах України.

– **1789 р.** Розпорядження Едукаційної комісії Польського сейму про закриття руських (українських) церковних шкіл та усунення з усіх інших шкіл руської мови.

– **1808 р.** Закриття Руського інституту Львівського університету, на двох факультетах якого (філософському і богословському) низка предметів викладалася українською мовою.

– **1817 р.** Постанова про викладання в школах Західної України лише польською мовою.

– **1862 р.** Закриття українських недільних шкіл – безоплатних, для навчання дорослих.

– **1863 р.** Циркуляр міністра внутрішніх справ П. Валуєва про заборону видавати підручники, літературу для народного читання та книжки релігійного змісту українською мовою, якої «не было, нет и быть не может». Цього ж року заборонено ввіз і поширення в Російській імперії львівської газети «Мета».

– **1864 р.** Статут про початкову школу: навчання має провадитись лише російською мовою.

– **1876 р.** Указ Олександра II (Емський указ) про заборону ввозу до імперії будь-яких книжок і брошур «малоросійським нареччям», заборону друкування оригінальних творів і перекладів, крім історичних документів та творів художньої літератури, в яких «не допускати жодних відхилень від загальноновизнаного російського правопису». Заборонялись також сценічні вистави й читання та друкування текстів до нот українською мовою.

Москвофіли Галичини привітали указ 1876 року про заборону української мови. Було за що: Росія взялась таємно субсидувати москвофільську газету «Слово» – «для протиставлення в Галичині українофільському напрямку ідей». (В. Міяковський).

– **1881 р.** Заборона викладання у народних школах та виголошення церковних проповідей українською мовою. М. Костомаров у статті «Малорусское слово» («Вестник Европы», 1881, № 1) писав, що з заборonoю церковних проповідей українською мовою «скрізь між малоросами поширюється відчуженість до церкви ...якесь вороже ставлення до духовенства».

– **1884 р.** Заборона українських театральних вистав у всіх губерніях Малоросії.

– **1892 р.** Заборона перекладати твори з російської мови на українську.

– **1895 р.** Головне управління у справах друку заборонило видавати українською мовою книжки для дитячого читання, «хоча б за суттю змісту вони уявлялись би добромисними (благонамеренними)».

– **1908 р.** Указом Сенату Російської імперії українськомовна культура і освітня діяльність оголошена шкідливою, бо «може викликати наслідки, що загрожують спокою і безпеці».

– **1914 р.** Заборона в окупованій російською армією Галичині й на Буковині друкування книг, газет і журналів українською мовою, розгром товариства «Просвіта», гоніння на Українську церкву.

Бобринський – губернатор Галичини, зайнятої російськими військами, заповнив свою адміністрацію москвофілами і «великополяками», що одержали директиви нищити українців, яких вони називали мазепинцями. Сам він дотримувався такої програми: «Східна Галичина і Лемківщина – давно невіддільна частина єдиної великої Росії; на

цих землях місцеве населення завжди було російське, тому їхня адміністрація має бути основана на російських засадах. Я буду тут заводити російську мову, закон і порядки».

Коли брусилівські війська у 1914 році захопили Львів, козача команда відразу поскокала до бібліотеки Наукового товариства імені Т. Шевченка – і вона була знищена. Звертає на себе увагу той факт, що російська військова адміністрація в Галичині і на Буковині заборонила всю українську пресу, навчальні заклади тощо, однак вона не чіпала німецьких, польських, єврейських інституцій. Воістину дивна, на перший погляд, російська любов до України!

А річ у тому, що «Український рух є для Росії більш небезпечним, ніж усі інші національні рухи, взяті разом», як писала газета «Киевлянинъ» у 1914 році.

– **1924 р.** Закон Польської республіки про обмеження вживання української мови в адміністративних органах, суді, школі. Для порівняння: у 1922/23 навчальному році в Галичині було 2532 українські школи, в 1929/30 – їх залишилось 749.

– **1938 р.** Постанова «Про обов'язкове вивчення російської мови в національних республіках СРСР».

– **1958 р.** Положення про вивчення другої мови «за бажанням учнів і батьків». Оскільки постанову 1938 року не було відмінено, то за цими двома документами російську мову в Україні треба було вивчати обов'язково, а українську – хто як захоче. «Можна було відмовитись від будь-якої мови, але відмова від російської – кримінал» (Є. Сверстюк).

В. ІВАНИШИН, Я. РАДЕВИЧ-ВИННИЦЬКИЙ

«Здебільшого під юшкою інтернаціоналізму та космополітизму українському народові накидають обрусіння або полонізацію».

М. МІХНОВСЬКИЙ

«Народ повинен учитися, народ хоче учитися; якщо ми не дамо йому умов і засобів учитися на своїй мові – він стане учитися на чужій – і наша народність загине з освітою народу».

М. КОСТОМАРОВ

«Це не мова простолюду тільки, як твердять московські невігласи, а мова цілої нації, політичне майбутнє якої іще попереду, але чие місце на право самостійного розвитку в ряду цивілізованих народів уже завойоване й не може бути зайняте ніким іншим».

М. ДРАГОМАНОВ

«Спроба дати всеохоплюючу характеристику царської національної політики за допомогою поняття «русифікація» віднедавна піддається сумнівам у наукових дослідженнях. Необхідно, правда, відзначити демонстроване протягом тривалого часу прагнення російського уряду до поступальної адміністративної, економічної, соціальної і, частково, культурної інтеграції неросійських етносів. Однак поняття русифікації, на мою думку, має бути обмеженим культурно-мовною сферою і застосовуватися до політики, пріоритетною метою якої є мовна культурна асиміляція неросійських етносів російським».

А. КАПЕЛЕР

«Державний та господарський апарат – один із головних і найдійовіших важелів русифікації. Там, де «начальство» говорить по-російському, там незабаром змушені будуть заговорити по-російському і всі. Мова «командних елементів» поступово запановує над

усім середовищем. Історія знає багато прикладів щодо інших народів. І тут національне питання знову переростає в соціальне: ми бачимо, що українська мова в міському побуті в певному смислі протистоїть як мова «нижчих» прошарків населення (двірники, прислуга, чорнороби, новонаймана робоча сила, рядовий робітничий склад, особливо в передмістях) російській мові як мові «вищих», «культурних» шарів суспільства («командири виробництва», службовці, інтелігенція). І «відмахнутися» від цієї соціальної колізії не вдається. Мовний поділ уприкрює і роз'ятрює поділ соціальний».

І. ДЗЮБА

«Наднаціоналізм, універсалізм – така ж суттєва характеристика руського національного духу, як і бездержавність, анархізм. Національний в Росії саме її наднаціоналізм, її свобода від націоналізму; у цьому самобутня Росія і не подібна на жодну країну світу...

Але є і антитеза, котра не менш обґрунтована. Росія – найбільш націоналістична країна у світі, країна небачених ексцесів націоналізму, гноблення підвладних національностей русифікацією, країна національного бахвальства, країна, у якій все націоналізовано, включно до вселенської церкви Христової, країна, яка пошановує себе як єдино покликану і яка відкидає всю Європу, як гниль і сморід пекла, котра приречена на погибель. Зворотнім боком руського смирення є надзвичайна руська самооцінка».

М. БЕРДЯЄВ

«Це наша національна мова, а російська – це ваша національна мова; якщо ваша мова багата й чудова, нам від цього ані тепло, ані холодно; ми мусимо зробити нашу мову такою ж багатою, створити нею всебічну й повноцінну культуру, мати можливість учитися від дитячого садка і аж до університету власною мовою і потребувати вашої допомоги не інакше і не більше, ніж ви потребуєте допомоги з боку німців або французів – з боку італійців».

В. ЖАБОТИНСЬКИЙ

«Трапляються такі шановні «господа», які запевняють, що наша національна політика, коли йдеться, скажімо, про розвиток української мови в Україні, тюркської мови в Азербайджані і т.д., означає приниження «російської культури». Стара великодержавницька пиха, ігнорування всякої іншої нації як нації другого сорту, «інородців», – надута, чванлива ідеологія російського «барина». (...) На Україні ми бачимо іноді, як російські елементи нізащо не хочуть вивчати української мови. Вони бачать у систематичному проведенні українізації вияв чогось такого, що підриває честь і славу «Росії». Вони досі в душі дивляться на Україну як на «Малоросію», котра повинна постачати вареники та «малоросійське сало», танцювати гопака й т.п. для користі справжніх «росіян», «Росії» і т.п. Оця «барська» великодержавницька ідеологія просочується вниз».

М. БУХАРІН

«Останнім часом русифікація невблаганно наповзає вже й на менші містечка, сільські районні центри тощо – з намноженням там начальства й чиновництва, яке, звісно, говорить або старається говорити по-російському і таким чином змушує до того підлеглих; з занепадом народних звичаїв, народного мистецтва та культурних розваг і заміною їх безликою халтурою культурницьких десантників; з перевагою російської газети, книги, радіо, кіно тощо... Таким чином виробляється мова ні українська, ні російська, а якась бридке вариво, т. зв. «суржик»; виробляється не культура, а пошлий сурогат,

«дешевка», нібито «на городской манер»; виробляється й далі добре знаний в історії тип «перевертня-хахла з низьким культурним світоглядом» (з декларації Всеукраїнської Федерації пролетарських письменників і митців). У стилі водевілю розігрується трагедія».

І. ДЗЮБА

«Немає і тепер *добровільного* зречення українського народу чи його частини від самого себе, своєї мови. Те, що на поверховий погляд здається *добровільним*, насправді таким не є. Маємо *вимушену, під тиском обставин і дією серйозних причин* відмову частини українців від своєї мови і всі пов'язані з цим ненормальні наслідки для суспільства.

«Хто вам не дає говорити по-українському?» – люблять «уничтожающе» питати погано замасковані під інтернаціоналістів українофоби й недозрілі до справжньої людської культури русифікаторські «общечеловеки».

«Хто вам заважає говорити по-українському?» – дивуються люди доброзичливі, але політично наївні, байдужі до «надуманої» національної проблеми.

«Хто вам забороняє говорити по-українському?» – гримає високе начальство, всім своїм гнівним виглядом доводячи цілковиту неможливість будь-якого примусу.

Хто забороняє?.. Чи може бути більш фальшиве і пусте запитання? А хто забороняв у царській Росії говорити по-українському, по-польському, по-грузинському і т. д.?»

І. ДЗЮБА

«– Понюхай,– закричав комендант,– хорошо понюхай, чем его пахнет. Это единственное лекарство от всех ваших болезней, притворств і капризов. Понял!!!

Я мовчав, а комендант закричав ще дужче:

– Понял!!!

...Комендант у ту ж мить штовхнув кінцем своєї палки мені межі плечі, і я впав носом на землю.

...– Іді сюда,– владно крикнув якийсь мордатий з якимись страшними наколками на грудях і руках.

Я слухняно підійшов до нього.

– Ти на pewno русского языка не понимаеш, да, не понимаеш? – і в ту ж мить ударив мене по лиці.– Вот так ми вас, фашистская сволочь, будем учить русскому языку. Іді вперёд.

...– Запомні: это только цветочки, ягодкі будут потом,– погрозиливо сказав днювальний і вийшов».

Д. ШУМУК

«...показати тим, хто цього не бачить, що у нас є русифікаторське насильство і що «добровільність» русифікації тільки позірна, «кажущаяся». Цьому русифікаторському насильству я пропоную протиставити одне: свободу – свободу публічного і чесного обговорення національних справ, свободу національного вибору, свободу національного самопізнання, самоусвідомлення й самовироблення. Але перше й останнє – свобода обговорення, дискусії, суперечки. Чому так панічно боїться цього теперішнього національна політика? Звідки такий переляк перед людським словом і така інквізиторська лють на нього? Чому так ганебно тікають офіційні представники з тих вечорів і дискусій, де

зенацька зринає національне питання, чому забороняють, зривають, затикають рота – замість того, щоб прийти і роз'яснити справу, перемогти в чесній дискусії, переконати в одвертій розмові? Чому із студентами університету не дискутують, а викликають по-одинокі, товчуть у кабінетах, виключають, тероризують і т. д.?»

І. ДЗЮБА

Метою русифікації була зміна ідентичності народів, у нашому випадку – українців. Бо – немає україномовних – немає українців. Отже, немає України, а для неї не потрібна держава. Україна стає однією з частин Росії. До часів запровадження такої політики у Гетьманській і Слобідській Україні у кінці XVII століття Росія мала чисельні вдалі приклади русифікації у своїй історії. Вона бачила, як фінські племена, мордва, тюркські народи втрачали своє національне обличчя, переходили на російську мову, розчинялися у руському соціумі, через покоління називали себе «русские». Так, змінивши характерну етнічну ознаку – мову, вирішувалися демографічні і політичні проблеми Росії, вона «приростала» населенням і територією. Із представників завойованих народів вона отримувала «нових русских».

З Україною було складніше – русини мали досвід військового і культурного виборювання з литвинами і поляками своїх не тільки національно-культурних, а й державних прав. Цивілізаційний рівень Русі не йшов ні в яке порівняння із рівнем опору фінських і тюркських народів. Тим більше, лише частина України потрапила у залежність до Московії, але вона не була завойована, а жила у власній автономній державі. На початку руські, окрім як у небагатьох гарнізонах, в Україні майже не проживали. Тому до 1709 року, до Полтавської трагедії, проводити русифікацію України було складно. Опісля все пішло накатаним шляхом і досягло відомих результатів.

Докладніша чисельність українців є лише для цілих областей: Білгородської, Курської, Воронежської, Ростовської й Краснодарського краю. Зміна частини українців на цій території (у тис. і % всього населення) така: **1926** – 4 140 (35,5 %), **1959** – 542 (4,2 %), **1970** – 534 (3,9 %); число осіб, які подали українську мову як свою рідну: **1926** – 3040 (26,2 %), **1959** – 183 (1,5 %), **1970** – 180 (1,3 %).

Зокрема:

1897 рік, Кубанська область (територія збігалася з Краснодарським краєм біля 4/5): українців – 45,5%, руських – 42,5%.

1926 рік, Північно-Кавказький край:

Кубанський округ: українців – 62,2%, руських – 33,6%.

Чорноморський округ цього ж краю: українців – 37,5%, руських – 34,7%.

Армавірський округ цього ж краю: українців – 37,1%, руських – 59,9%.

Майкопський округ цього ж краю: українців – 30%, руських – 65,3%.

1937 рік, Краснодарський край: українців – 5,9%, руських – 84,7%.

1939 рік, Краснодарський край: українців – 4,7%, руських – 86,8%.

1959 рік, Краснодарський край: українців – 4%, руських – 89,5%.

2002 рік, Краснодарський край: українців – 2,5%, руських – 86,5%.

Повна й остаточна перемога русифікації українців на окремій території – Кубані (Краснодарському краї). За 1930 роки – голодомор, виселення, переписування українців на руських – і українців немає. Невже це не етноцид?

Подібні процеси запроваджували більшовики і на Воронежчині.

НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ (Українсько-російські стосунки)

1897 рік, Воронежська губернія (була ненабагато більшою за сучасну Воронежську область): українців – 36%, російських – 63%.

1926 рік, Воронежська губернія (майже у тих самих кордонах): українців – 32,6%, російських – 66,8%.

1937 рік, Воронежська область: українців – 12,3%, російських – 86,8%.

1939 рік, Воронежська область: українців – 11,3%, російських – 87,7%. (У кінці 1930-х років Воронежська область була дещо більша сучасної – схід Белгородської, південь Липецької і Тамбовської областей).

1959 рік, Воронежська область: українців – 7,5%, російських – 94%.

Була створена ситуація, коли темпи зростання чисельності російськомовного населення стали значно перевищувати темпи приросту населення в Україні в цілому. У той же час зростання чисельності україномовного населення поступалося темпам приросту всього населення, а у Донецько-Придніпровському регіоні відбувалося навіть його зменшення...

За даними харківського науковця-мовознавця Володимира Скляра: «У Донецько-Придніпровському регіоні у **1959** році проживало 11 млн. 415,8 тис. осіб, що складало 37,36% чисельності всього україномовного та 6 млн. 123,2 тис. осіб – 60,20% всього російськомовного населення України. У Південно-Західному регіоні, відповідно, перша група нараховувала 16 млн. 611,4 тис. осіб (54,35%), а друга 1 млн. 858,8 тис. осіб (18,27).

У **1989** році в Донецько-Придніпровському регіоні зосереджувалося 11 млн. 258,7 тис. осіб (33,84%) україномовних та 10 млн. 110,0 тис. осіб (59,83%) російськомовних. У Південно-Західному регіоні чисельність перших становила 18 млн. 909,0 тис. осіб (56,83%), других – 2 млн. 716,7 тис. осіб (16,08%)». Як бачимо, за тридцять років адміністративно-переселенських і асиміляційних заходів Московського центру та КПУ на південному сході України кількість російськомовних зростає на 4 мільйони осіб.

Особливо переважала частка російськомовного населення над україномовним у восьми областях: у Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Кримській, Луганській, Миколаївській, Одеській, Харківській та у столиці України – Києві. За цей період російськомовні склали абсолютну більшість серед приросту чисельності всього населення, а україномовні опинилися в меншості.

Таким чином, чітко простежувалася тенденція, спрямована на поступове перетворення російськомовної меншості у більшість населення України, збільшення загальної чисельності за рахунок російськомовних – відбувалася невпинна русифікація України – її деукраїнізація.

Про неухильну русифікацію України свідчить ще ряд показників, зазначених у дослідженні Володимира Скляра.

Наприклад, в Україні російськомовні склали в **1959** році менше чверті (24,30%) загальної чисельності населення, а в **1989** році – майже третину (32,84%). Ще десять-двадцять років «будівництва соціалізму», і кількість російськомовних в Україні сягнула б 50% та перейшла б позначку неповернення. Ситуація ставала для народу катастрофічною – зрусифікованими були всі обласні центри, міста південного сходу, ліво- і правобережжя, районні центри на заході України переходили на російську мову. Українська мова заганялася у побут і залишалася мовою спілкування лишень у сільському ареалі, який на південному сході можна порівняти до мовного гетто.

У **1959** році українці склали 76,81% загальної частки населення, а україномовні –

73,00%, тобто різниця у мовній і національній ідентичності складала близько 4% і була малопомітною. У 1989 році українці склали 72,73% загальної чисельності населення, а україномовні – 64,67% – за тридцять років ми втратили ще 8% україномовних українців, а Росія забрала майже всіх їх у свій політичний табір – у російський фактор в Україні.

У 1959 році росіяни в Україні склали 16,94%, а російськомовні 24,30%. У 1989 році росіяни щодо загальної чисельності населення склали вже 22,07%, а російськомовні – майже третину – 32,84%. Тобто за 30 років росіян в Україні зросло на 5%, а російськомовних, в основному зросійщених українців – на 8,5%. Русифікація набрала високих темпів – кількість зросійщених українців випереджала зростання чисельності росіян в Україні, які прибували з Росії за рахунок сприяння політики штучних переселень народів. Зокрема, у 1989 році майже половина росіян в Україні були мігрантами в першому поколінні.

У 1959 році росіяни становили 68,41% загальної чисельності російськомовного населення України, а у 1989 – 66,17%. Хоча їхня кількість за цей період збільшилася на 4 млн. 265 тис. (з 7 млн. 90 тис. до 11 млн. 355 тис.). Як бачимо, російськомовне населення України перед розпадом СРСР складалося лише на 2/3 з етнічних росіян, а 1/3 російськомовних вже були переважно зрусифіковані українці та представники різних етнічних груп.

Росіяни майже ніколи не переходили на вживання української мови. Двомовність стала характерною для певної категорії українців (спілкування з родичами у селі, родинні розмови вдома і перехід на російську після закриття дверей квартири при виході у місто, при посадці приміського мешканця в електричку, яка везе на роботу у місто), як перехідний стан до одномовності – російськомовності. Коли у природно створених державах двомовними переважно бувають етнічні меншини, емігранти, а корінна нація ніколи, то в Україні ситуація унікальна – двомовними, залежними від накиненої імперії мови маємо корінне населення. Український мовознавець В. Чапленко зазначив: **«Двомовними можуть бути тільки поневолені народи. Панівні – ніколи».**

У 1959 році частка українців становила 20,45% загальної чисельності російськомовного населення України, а у 1989 році вже сягла 27,09%. Тобто, якщо у 1959 році кожен п'ятий росіянин за мовою мав українське етнічне походження, то у 1989 – кожен четвертий. Хоча у багатьох зросійщених містах проживає понад 90% етнічних українців, які відмовилися від мови батьків і прадідів.

Російськомовний українець в Росії – вже руський. Російськомовний українець в Україні радянських часів – радянська людина, у своїх очах вивищеніша, «прогресивніша», ніж україномовна радянська людина, а у сприйнятті руських і денаціоналізованих мешканців Союзу – росіянин українського походження.

Російськомовний українець в незалежній Україні – це вже не завжди руський, не завжди антидержавник (хоча є чималий відсоток українців, які вже не в першому поколінні розпрощалися із українством своїх предків, відносять себе до руських і категорично заперечують доцільність української державності). Такий тип російськомовного українця все частіше трактує себе українським державником, чимало їх у 2004 р. стояло на майдані, у 2010 р. голосувало за Тимошенко. Навіть голосуючи за Януковича, частина з них не допускає думки, що можна втратити українську державність. Вони налаштовані проти НАТО і стоять за зближення стосунків, особливо в економічній сфері, з Росією. Часто такий українець не політизує своєї російськомовності, не переводить її у москвофільство, не стає поруч з антиукраїнцями.

Проте він не може (не хоче, не наважується) зрозуміти зв'язку між особистим благополуччям, заможністю держави й особистим вживанням української мови. Він бачить, що навколо всі багаті й успішні – російськомовні, що політичні питання, бізнес, наука розвиваються російською мовою, що шоубізнес, гламурний світ є російськомовними, що інформаційний простір – російськомовний. У нього, російськомовного, немає підстав змінювати зручну мову спілкування, потрапляти у дискомфортні ситуації, виглядати не престижно, опускатися з «небес» на грішну землю. Йому й уявляється достатнім, що Україна має бути російськомовною державою. В такого російськомовного українця навіть не виникає розуміння (тим більше потреби), щоб невимушено і часто переходити на вживання української мови – ще однієї своєї мови, нею досконало володіти і вживати як свою живу мову у різних життєвих ситуаціях – як з російськомовними, так з україномовними співгромадянами.

Російськомовність нарощує проросійські політичні орієнтації, а це веде до формування влади на віджилих, неперспективних цінностях, формує в Україні владу з компрадорів, колаборантів і вислужників чужої держави, така політика лобіює не вигідні Україні закони, державні рішення, нищить еліту і творить злидні. Вона вигідна старій колаборантській номенклатурі, новим злодіям і кримінальникам та міжнародним авантюристам. Говорили б українською мовою, то інакше й голосували б – у нас були б інші партії, інші політики, депутати, інші мільйонери, інший бюджет, середній клас і вигідні стосунки з Росією.

Російськомовні часто не бачать зв'язку між особистою бідністю, злиденністю, корупцією, пограбуванням держави з мафієзованою владною верхівкою і своїм українським патріотизмом. А патріотизм в українських умовах пов'язаний із національно-культурною ідентичністю. Патріотизм в українських умовах пов'язаний з мовою. Саме україномовні українці у найважчих умовах відстоювали прадавній народний характер життя, саме вони захищали українську мову і культуру від переслідувань, саме вони зберегли її від зникнення. Саме україномовні українці піднімали питання свободи, незалежності, державності українського народу і часто зі зброєю в руках її виборювали.

Від кількості патріотизму у головах і душах людей залежить їхній добробут, образно – кількість грошей у кишенях. Звичайно, в українських умовах буває навпаки, саме патріоти не є заможними, а «національно безтурботні» – є багатими. Це додає аргументів певним категоріям українців – змінити мову, бути російськомовним, не створювати перепон для кар'єри чи успіху, приєднатися до багатих. Можна стати багатим. Але не буде з такими «бізнесменами», політиками, керівниками держави багатою Україна. А, отже, не буде майбутнього у наступних, російськомовних поколіннях. Україна буде відсталою і вічно топтатиметься у кризі. Такий порядок речей слід змінити. Питання стоїть не в тому, що російська мова якась «не така», якраз із тим у російській мові все гаразд, питання у тому, що російська мова у нас не пов'язана із українським патріотизмом, з українською державністю, що в «русскіє цінності» не входить визнання окремішності українського народу, його державності. А всіляка неприродна, насильно нав'язана українському народові «русскість» не дозволяє нам вільно рухатися своїм шляхом. Ворукувати з Росією не потрібно, але із залежністю від неї слід покінути.

Таким чином, і старий масив русифікації – царсько-комуністичний, і русифікація, сформована вже у самостійній Україні, сприяє політичній та економічній залежності від Росії у глобальному вимірі. Спекуляція на мовно-культурних, релігійних відмінностях (які старанно вирощуються), на історичній спадщині приводить дезорієнтованих грома-

дян до формування невідгидної для себе і для України влади. Влада проводить шкідливу для народу політику – народ погано живе. Змініть мову спілкування, змініть брехливий погляд на історію, полюбіть українську державу, скелею станьте в її обороні – і ви змінітеся, ви потребуватимете інших політиків, ви сформуєте патріотичну владу, вона забезпечить процвітання держави, ви – мільйони громадян, а не «жалкая кучка» нуворишів, станете заможними.

Україномовність – це передумова незалежності, це форма духовної свободи, яка є базою для свободи політичної та економічної, свободи державної.

Ганна Короненко: Будемо говорити про «Русифікацію».

З чого варто починати? З якого століття, можливо? З якого року, з якої події?

Сергій Жижко: Ми ще до хронології підійдемо.

Якщо сказати простіше, російщення – це є тривала політика насильницького відбору української мови від українського народу (звичайно, що і від інших народів; але ми говоримо про український народ в даному контексті) з метою повної асиміляції, тобто перетворення українців на росіян, – а отже, на патріотів Російської імперії, як це було в царські часи, або патріотів Радянського Союзу.

І коли українці тривалий час живуть в Сибіру, в Москві чи у Петербурзі, особливо друге, третє покоління, то російщення виглядає не агресивним, а є асиміляцією добровільно прибулих або насильно виселених: бо в новій державі етнічні меншини користуються загальноприйнятою мовою. І те, що українці там перестають бути українцями, поступово стають росіянами (а лояльними до політики російської держави вони бути зобов'язані), то є вже проблема людей, які з різних причин емігрували.

Звичайно, було б добре, якби вони в Російській Федерації (чи в колишній Росії, в Радянському Союзі) мали можливість засновувати свої школи, видавати газети і вести своє національно-культурне життя. Звичайно, держава мала б цьому сприяти. Але ми знаємо, що українське життя в Росії ледь жевріє, і не тільки з вини влади Російської Федерації, а й із доволі індивідуального ставлення самих українців до своєї національної ідентичності.

По-іншому стоїть справа в Канаді, у Сполучених Штатах Америки чи в Європі, де українські діаспори в умовах демократії не зустрічають адміністративного опору – вони всюди позасновували товариства і громадські організації. Позасновували будинки для зібрань (де вони збираються, ведуть українське національне життя), церкви. На Заході асиміляція українців йде повільніше, вони часто знають мову у третьому-четвертому поколіннях, шанують українську історію і є патріотами батьківщини предків. Будучи громадянами і патріотами країн проживання, вони зберігають подвійну лояльність – одночасно втримують любов до України і утримують свою ідентичність.

Інша річ – територія самої України. У книзі В. Іванишина, Я. Радевича-Винницького «Нація і мова» є таке визначення: **«Лінгвоцид – це мововбивство; це свідоме, цілеспрямоване нищення певної мови як головної ознаки етносу – народності, нації. Лінгвоцид спрямовується в першу чергу проти писемної форми мовлення. Кінцевою метою лінгвоциду є не геноцид (фізичне знищення певного народу), а етноцид – ліквідація цього народу як окремої культурно-історичної спільноти».**

Тобто можна народ залишити фізично жити в його фізичній оболонці, на його ж території – але він перестане бути народом, тому що повністю втратить свою мову. Залишаючись жити фізично, він реально стане іншим народом.

НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ (Українсько-російські стосунки)

Лінгвоцид – мововбивство – є один із злочинів на міжнародному рівні, який практикувався в багатьох імперіях. Щодо українців, він застосовувався як у Польській імперії, особливо на території Західної України в 20-і – 30-і роки, так і в Російській імперії.

Ось один із дослідників мовознавства Дістервег так пише: **«Що означає для окремої людини її індивідуальність, те означає для народів їхня національність... Умертвити людину – окремий і довершений вчинок. Однак взяти від людей їхню національність – це постійне і тривале вбивство. Яке жахливе!..»**

Мова для людини священна. Посягати на неї, вкрасти її у людини, нав'язувати їй чужу – означає посягати на корінь життя людини».

Отже. Якщо говорити про Росію, то вона багатогранна у своїх проявах великоросійського шовінізму. І навіть такий відомий революційний демократ, як Белінський (літературознавець, культуролог і есеїст, публіцист), виступав у ролі явного шовініста. Багато говорячи справедливого щодо Росії і російського самодержавства, він з такою ж ненавистю ставився до української культури: **«Ми маємо повне право сказати, що тепер уже немає малоросійської мови, а є обласне малоросійське наречіє, яким є білоруське, сибірське та подібні їм наріччя».**

Прирівняти «сибірське», багатонаціональне тюркське до українського – явна надуманість і свідчення нелюбові. А якщо говорити про ХІХ століття, коли 90% українців жили в селі, продовжували вживати і розвивати автохтонну мову, якою вони століттями користувалися, то це що – «вже немає малоросійської мови?». Засліпленість імперією спотворювала Белінському об'єктивні реалії і він виступав у ролі теоретичного обґрунтувача повного російщення України. Ось що він писав про Шевченка, коли того заарештували: **«Мені його не шкода, якби я був суддею, я б присудив не менше».** Ну, звичайно, що таке жорстоке ставлення одного з найпередовіших на той час культурних діячів Росії свідчить про те, що культурність його поширювалася стосовно саме російської культури. А стосовно ставлення до української мови і культури він був сатрапом.

Ганна Короненко: І це був не поодинокий випадок.

Сергій Жижко: Не поодинокий. Я говорю про передову, показову для російського культурного життя постать.

Ось що писав Столипін (це вже адміністратор і господарник російський) – прем'єр-міністр: **«Виходячи з того положення, що три галузі східного слов'янства і за положенням, і за мовою не можуть не складати одного державного тіла, наш уряд, починаючи з ХVІІ століття (ну, мається на увазі – після Переяславської Ради, бо до того часу Московія з Україною нічого спільного не мала!), послідовно і постійно боровся проти руху, відомого за наших часів під назвою «українського» руху, що несе ідею відродження старої України».**

Як тої старої України, ще з часів докиївської, Київської Русі (я вже не кажу – з часів Русько-Литовського князівства) – яку вони не могли російщити, шовіністи не люблять і не хочуть знати. І ось він говорить про цю стару Україну і побудову малоросійського краю на самоуправних національних місцевих основах: **«Тому з погляду наших імперських вимог є вкрай небажаним теперішнє полегшення цензури на українське друковане слово»**, – завершує Столипін.

Ось позиція міністра освіти Росії (кінець ХІХ століття, 1880 рік) Д. Толстого: **«Вся освіта інородців Московської імперії має своїм завданням московщити їх, щоби вони злилися з московським народом в одне нерозривне ціле».** Той же Толстой: **«Кінцевою метою освіти всіх інородців, що проживають у межах нашої вітчизни, безперечно, повинно бути обрусіння».**

До речі, у Російській імперії педагоги російського походження, які працювали на теренах неросійських губерній, отримували додаткову платню «за обрусеніє іногородцев». Цієї практики не скасував і Тимчасовий уряд. Тільки 3 січня 1918 року Генеральний секретаріат УНР скасував його. У радянські часи підручник для українських школярів називався «Родная речь». Вчителям російської мови і літератури доплачували додатково 15% до заробітної плати. Починаючи з 1984 року щорічно на платню «за російщення» виділялося 2,5 млн. крб.

Щодо обрусіння, русифікації... Обрусити Русь-Україну імперією, яка не є русинською... Це протиприродно – ми і є Русь, русини. Русинів бралися зрусифікувати.

Ми самі є Руссю. І ми є автохтонною Руссю. Ми є тими русинами, які зараз називаються українцями. А йдеться не про обрусіння – а про зросійщення. Тобто перетворення українців на росіян, так як перетворили на росіян народи Золотої Орди.

1-й радіослухач: Доброго дня! Це вас вітає Михайло Михайлович – місто Київ.

Безмежно вдячний за таку тему. Старе як світ латинське прислів'я говорить, що «чия мова – того й влада». Скажіть, будь ласка! В якій державі хоче прийти до влади президент, який не підтримує рідної мови народу...

Сергій Жижко: Я згодний: поки українці не будуть говорити українською мовою – країна не буде заможна. Але така логічна ланка не сприймається багатьма людьми; їм здається, що російська мова є настільки високоцивілізована, є мовою такої розвиненої імперії, що без вживання цієї мови вони втратять цивілізацію і стануть відсталими. Але, насправді, вживання української мови – це не тільки засіб спілкування, а й політика. Що й розуміють проросійські сили. Якщо українці різного етнічного походження, в тому числі росіяни (а я їх вважаю також українцями – бо вони проживають в Україні), будуть вживати українську мову – автоматично зміниться внутрішня і зовнішня політика України: прийдуть до влади відповідальні люди, в тому числі із тих українців і росіян російськомовних, які стануть україномовними. Зміниться внутрішня і зовнішня політика, економіка і Україна швидко стане заможною державою.

Нечесність перед своїм народом у духовному, мовному вимірах творить нечесність і в інших сферах життя – тіньову економіку, корупцію, грабунок держави.

Я в цьому абсолютно не сумніваюсь – хто б мені що не говорив. Тому що наша сьогоднішня відсталість – це є копіювання не дуже вдалого російського зразка розвитку. І намагання навіть іти не попереду нього своєю російськомовністю, а йти дуже далеко позаду, дивлячись знизу вгору з широко роззявленим ротом... Тому дивитись із розкритим ротом на Російську Федерацію і чекати благ від того, що ми залишимося російськомовними і це нас порятує, – є меншовагартістю. Це може тільки доконати нас, наших дітей і внуків.

А так же легко перейти на українську мову, яку всі знають. Не переходять. Отже, отримують в соціально-економічному плані животіння і відсталість.

Ганна Короненко: Невже мова має таке значення?

Сергій Жижко: Мова має саме таке значення. Я в цьому глибоко переконаний. І дуже просто заговорити українською мовою. Але не говорять – і перебувають у відсталій країні. Чим довше Україна буде російськомовною – тим довше вона буде відсталішою, – я в цьому абсолютно не сумніваюся.

2-а радіослухачка: То з Лесиноного краю, з Волині Євгенія Кирилук.

Я сьогодні уже говорила ...і продовжу цю тему. Ви знаєте – хто ж нам забороняє бути українцями? Навіть там, в Росії, навіть в Канаді, навіть в Америці, – та ніякий указ

мені не заборонив бути українкою тридцять років в Сибіру, не заборонив Войно-Ясенецькому.

Але тут в Києві що я бачу... і навіть у себе на Волині що я бачу...

Люди добрі! Українці! Та ви маєте гордість – чи не маєте? Ви забули, хто ви є?!

3-й радіослухач: Ця тема оповідалась по радіо уже десятки раз. І це не наука, це емоції. І згідно вимог термодинаміки царський уряд не мав права вести себе в інший спосіб. Інша річ, що теперішня Україна веде себе в інший спосіб, тому вона має двадцять років підряд політичних, історичних і різного іншого напрямку невдач.

Сергій Жижко: Пані Євгенія Кирилук закликає, питаючи: «хто нам забороняє бути українцями вже сьогодні?!»

Пан Олександр (4-й радіослухач) також на подібну тему задає питання.

Мені приємно, що пан Олександр (я розумію, він рідко коли вживає українську мову) заклопотаний темою повернення в Україну української мови. І навіть не зовсім правильно, але вживає у своїй розмові українську мову. Я вважаю оце найважливішим.

Тому що сьогодні сподіватися на державну політику у сприянні відродження української мови у власній державі – це не зовсім надійна справа. Навіть за попередніх п'ять років були певні досягнення, але їх було замало. Надія на громадські організації більша, звичайно, але вона недостатня. Товариство «Просвіта» начебто працює... і газети видає, літературу, але зрушень небагато.

Тому я вважаю, що потрібно не бідкатися – треба кожному починати з себе. Особливо російськомовним українцям. Не прикривати свою нехть фразою «я знаю українську мову – вчив її в школі, но не хачу коверкати мелодічний наш українській язык». А ось людина поставила запитання – вона начеб «сковеркала цей язык», але мені краще почути так українською мовою, ніж якби це питання було задано російською.

Ганна Короненко: І потім – не забувати, що у мовному питанні дуже важлива мовна практика. Це знають всі.

Сергій Жижко: Згоден.

Я вважаю, що треба починати з дітьми вдома: дідусям, батькам розмовляти з дітьми, з онуками хоча б. І своїм авторитетом мудрої людини, яка має певні заслуги, наставляти – любити Україну, любити українську мову, вчити українську мову, щоб оці діти, онуки, які сьогодні вже ходять в дитсадок чи в школу, змінили наставу до держави, до української самостійності, до української культури і вживання української мови.

А чому б російськомовним не спробувати вживати українську мову в громадських місцях? Наприклад, в транспорті, в сфері обслуговування, на відпочинку серед незнайомих людей. Адже там немає на тобі печаті, що ти російськомовний. Ну якщо не печаті, то інформації.

Починай розмовляти українською мовою з незнайомими людьми.

Російськомовним важче перейти на україномовність із знайомими; з тими, хто на державній службі вже давно з ними працює; чи в бізнесі, де людина дорожить кар'єрою чи прибутком; серед тих, де вона роками була російськомовною: з друзями і приятелями. В такому середовищі найважче перейти на українську мову – бо вважається, що ти неприродно почав себе поводити, не так як завжди. Люди (є такі українці) бояться протиставлень.

Ганна Короненко: Мені дуже часто доводиться чути фразу – «перестань, говори людськи». Мовляв, українська мова – це буцімто не людська мова.

Сергій Жижко: Але ж не важко, наприклад, перейти російськомовному українцю на

українську мову з гостями міста свого; з російськомовними, які приїхали із сіл чи з містечок; з україномовними мешканцями нашого Києва. Адже люди в Києві здебільшого розмовляють українською мовою.

Якщо російськомовний українець переходить на українську мову – це вже практика. Це вже не «каверканне», а спілкування. Тільки в практиці набувається мова. Спочатку це буде незвично. Навіть якось кострубато. Тобто з «каверканьем». Але без практики ви не перейдете на двомовність.

Я вважаю, що дуже важливо, щоб російськомовні українці (не тільки українці; звичайно, за бажанням і росіяни) поступово переходили на двомовність, частіше були двомовними. І це сприятиме переходу, особливо молоді і дітей, на українську мову. Приїжджають же люди з сіл, каверкають російську мову, і ніхто не звертає на це уваги; а потім освоюють російську мову – говорять російською.

Так що я закликаю – говоріть українською!

Це треба для вас і для України – це для ваших дітей і внуків. Нова історія України тільки починається – не треба впадати в паніку.

Пан Богданов, він оправдовує політику Росії в минулому... що вона інакше й не могла робити.

Так можна оправдовувати й Гітлера: що гітлерівський уряд не мав просто можливості повестись інакше. Тому що в нього була така програма та ідеологія; і тому «давайте ляжемо під Гітлера і будемо виконувати його політику», бо він отакий сильний, страшний і т.д.

Не треба говорити, що хтось не міг інакше поводитись. Мав би поводитись інакше і царський уряд, комуністична Росія, і сьогоднішня влада... Кожен з нас з вами звик поводитись так, як царський уряд колись. Давайте поводити себе по-іншому. Треба перетворюватись! Треба змінюватись. І я вважаю, що це завдання кожного.

Одна із слухачок сказала, щоб – не пропустити момент істини! Справді. У нас кожного року момент істини, і істина змінюється. І ми живемо настільки в жорстких обставинах, що треба бути активними. Треба бути активними в соціальному, в економічному плані і в політичному. Треба бути активними у виборюванні власного місця в житті, але треба бути активними і у виборюванні нашої мови, культури – відстоюванні їх і розвитку.

Тобто – вже начебто й нема з ким боротися, є своя держава й українська політика, є закон «Про мови в Українській РСР», а результати за двадцять років мізерні.

УКРАЇНІЗАЦІЯ. СПРОБА ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ

«Робітники різних народів, маючи деякі завдання та інтереси спільні, мають і свої місцеві інтереси, окремі місцеві завдання: робітники різних народів... дуже часто ідуть до спільного робітничого ідеалу, до соціалізму, різними шляхами... Через те народний досвід, мудрість і обачність змушують робітників кожного народу закладати свої власні національні організації, свої власні національні партії.

НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ (Українсько-російські стосунки)

Свідомий українець-робітник знає, що ніхто не прийде, аби, захопивши політичну владу на Україні, віддати потім її до рук українського пролетаріату. Свідомий українець-робітник знає, що визволення українського пролетаріату є справа самого українського пролетаріату і нікого більше».

*З Програми Української партії
самостійників-соціалістів. 1917*

«Треба створити власне пролетарське оточення навколо української культури... Лише пролетаріат може бути дійсним чинником української культури. Лише пролетарськими шляхами може йти збудування української культури. І одночасно можна сказати: лише в своїх українських формах може розвинути культура на Україні, лише в своїх українських формах може існувати Радянська держава нашої країни».

М. СКРИПНИК

«Партія повинна вперто, систематично і терпляче роз'яснювати робітничій клясі України її відповідальність за зміцнення союзу з українським селом, повинна переконати брати активну участь в українізації шляхом вивчення української мови і т. д. Партія повинна подбати про утворення сприятливої обстановки для українізації пролетаріату українських промислових центрів».

Тези ЦК КП(б)У (1927 р.)

«Українізація школи, вишів і втишів та технікумів забезпечує готування нового покоління в дусі політики партії в національному питанні, забезпечує готування українських кадрів для промисловості, сільського господарства.

...Далі констатується зростання відсотка українського друку: в травні 1930 року частка газет українською мовою становила 89 %, української книжки – 80 %. Іде «бухливе зростання українізації серед пролетаріату й головно серед основних його кадрів. Поруч цього ми маємо безперечне систематичне зростання складу українців серед пролетаріату, причому процес українізації набагато випереджає зростання нових кадрів. За минулі три роки набагато збільшилося число тих, хто говорить, читає і вміє писати українською мовою, серед основного загону пролетаріату – серед металістів – число тих, хто вміє писати, з 14 % до 35 %... Робітнича кляса України безпосередньо бере до своїх рук розвиток української радянської культури, стає за її дійсного будівничого і творця. Відповідно до цих величезних зрушень у робітничій клясі щодо здійснення ленінської національної політики особливі обов'язки покладаються на профспілки. Профорганізації основних промислових районів не лише не йдуть ще попереду цього потягу робітничої кляси до опанування українського культурного процесу, але виразно відстають від цього руху. Незважаючи на чималі зрушення щодо українізації в клубній і в усій культурно-масовій роботі, ця робота, безперечно, відстає від запитів і вимог робітничої кляси. Культурне обслуговування робітничих мас українською мовою, опанування руху робітничої маси до культурно-національного будівництва і дальше прискорення і розвиток цього руху профспілки України повинні взяти до своїх рук і йти на чолі мас».

З резолюції XI з'їзду КП(б)У, 1930

«Вище вже трохи говорилося про українізацію. Тут тільки варто додати, що це була широка політична концепція, яка включала в себе:

1) Виховання трудящих України в революційно-класовому дусі і в дусі розуміння своєї національної приналежності, своєї відповідальності за національне соціалістичне будівництво України, розуміння соціалістичної національної державності, виховання національної свідомості і гідності та інтернаціоналістського ставлення до інших народів.

2) Виховання російського населення в Україні в дусі поваги й уважного, дружнього ставлення до українського національного життя й будівництва, до культури, мови, традицій і т. д., заохочування до пізнання й вивчення української культури, історії, мови, до співучасті в творенні нових національно-культурних цінностей при одночасному забезпеченні національно-культурних потреб росіян як національної меншості в Україні.

3) Українізація партійного, радянського, всього суспільного життя.

4) Українізація господарського та науково-технічного життя.

5) Українізація великих міст та промислових центрів.

6) Опанування пролетаріатом української мови й культури, виховання пролетаріату на цій мові та культурі й перетворення пролетаріату на їхнього активного творця.

7) Українізація шкільної справи, технічної, професійної і вищої освіти.

8) Українізація культурно-освітньої справи.

9) Сприяння найвищому розвитку всіх галузей української культури.

10) Забезпечення за Україною необхідного мінімуму економічно-господарської ініціативи.

11) Те саме в сфері політичній та дипломатичній.

12) Забезпечення національно-культурних інтересів кількох мільйонів українців, що проживають в інших республіках, найбільше в Російській Федерації; в перспективі об'єднання з Україною суміжних земель з українською більшістю населення (на Дону, Курщині та ін.), і т. д.

Як бачимо, питання ставилося ґрунтовно і серйозно. Саме так і повинні були його ставити комуністи Української Радянської Республіки, народ якої 450 років був під колоніальним гнітом (понад 150 – польським і близько 300 років – російським) і, діставши наразті свободу, мусив надолужувати свої елементарні права».

І. ДЗЮБА

«Українізація ніколи не була і не є нашою метою. Вона є лише засобом наблизитися до українського народу, насамперед до селянства. Московською мовою говорять в Україні робітники німецького походження, ті, що приїхали з Московщини. Без українізації ми нічого не вдіємо в Україні. Лише українізацією зможемо ми затягнути український народ під свій вплив. Природний розвиток українського народу має свій власний напрям. Не знаючи української мови, ми, комуністи, опинимося поза тим розвитком, поза українським життям».

М. ПОПОВ, «Комуніст», 1927

«Відірвана від своєї єдиної потенційної суспільної основи, насаджувана неукраїнською партією й державним апаратом, позбавлена широти й безпосередности, постійно врівноважувана антиукраїнськими заходами – українізація в очах пересічного російського чи проросійського міщуха виглядала на комедію, вряди-годи з драматичними нотками, але все-таки комедію».

Ю. ШЕВЕЛЬОВ

«Я був невдоволений тим, як проводилась українізація; я страждав, бачачи самі тільки українські заголовки в газетах (текст російський); я чекав, коли здійсниться пророцтво Скрипника, і в українських містах заговорять по-українському».

М. ДРАЙ-ХМАРА

У наш час можна зустріти твердження (Жіріновський, Вітренко), що Ленін зробив помилку, утворюючи більшовицьку державу, дотримуючись принципу її національно-територіального поділу. Оскільки комунізм не знає і не передбачає націй, то, мовляв, слід було за основу взяти принцип економічно-адміністративної доцільності, щоб і сліду для національних особливостей не було. Але ще не такі «орли» очолювали більшовиків, як Жіріновський, їздили по Україні і душили її боротьбу, але і вони не могли відмінити пробудження та становлення націй.

...28 листопада 1918 року політбюро ЦК РКП(б) санкціонувало утворення «робітничо-селянського» уряду України. Щоб пояснити причини цього, доведеться зацитувати частину листа, який написав Ленін наступного дня головному Червоної армії І. Вацетісу: **«З просування наших військ на Захід і на Україну створюються обласні тимчасові радянські уряди, покликані зміцнити ради на місцях. Ця обставина має ту хорошу сторону, що позбавляє змоги шовіністів України, Литви, Латвії, Естонії розглядати рух наших частин як окупацію і створює сприятливу атмосферу для подальшого просування наших військ. Без цієї обставини наші війська були б поставлені в окупованих областях у нестерпне становище, і населення не зустрічало б їх як визволителів».**

Але українські «націонал-комуністи», боротьбисти допомогли більшовикам з України, серед яких майже не було українців, Москві потопити Україну у крові і встановити більшовицьку диктатуру.

Паралельно з класовою боротьбою і т. зв. будівництвом соціалізму українські «націонал-комуністи» М. Скрипник, О. Шумський так же щиро, як боролися за інтереси робітників і селян, задумали і почали проводити «українізацію», «коренізацію» по-радянськи, свого роду деколонізацію від царської імперської спадщини.

Як зазначав український історик С. Кульчицький: **«В пострадянській історіографії М. Скрипник став надзвичайно позитивною фігурою. Мені не хочеться полемізувати з такою оцінкою. Це була виключно порядна людина з трагічною долею. Не можна не визнавати її велетенських заслуг в дерусифікації Української Радянської Республіки і населених етнічними українцями районів Північного Кавказу. Не слід недооцінювати його ролі у перетворенні українців з етнографічної маси в націю, яка усвідомлювала своє історичне минуле. Але якраз М. Скрипник разом із групою керівних діячів партії українських есерів, які стали спочатку боротьбистами, а потім комуністами, зробив все, щоб радянська влада в Україні втратила окупаційний характер. Він рано став одним з керівників більшовицької партії, був переконаним прихильником диктаторських методів управління, врешті-решт – одним із засновників зловісної організації чекістів. Комунізм – не в його пропагандистській оболонці, а в практичному втіленні – завжди пов'язаний з диктатурою, а диктатура – зі сваволею і злочинами».**

Як показала історія, значна (але достатня, щоб нашкодити) частина українців, вибираючи між Україною, власною державою, і комунізмом – вибрала міф, чим викопала могилу для себе і мільйонів свого народу. А слід було йти шляхом Пілсудського – вийти на зупинці «Україна». «Націонал-комуністи», укапісти, ліві соціалісти-революціонери

(боротьбисти) – Скрипник, Шумський, Любченко, Хвильовий та сотні інших впливових постатей, мали будувати в Україні не ЧК для Дзержинського, а бути із Петлюрою, Грушевським, Винниченком, Коновальцем і Болбочаном. Вони всі мали піти на компроміс і робити спільну справу.

Знаючи, якими зусиллями їм вдалося перемогти в Україні, московський центр вирішив піти на окремі поступки у національному питанні, щоб розправитися з Україною за вигідніших обставин. З огляду на ідеалізацію комуністичного майбутнього, до комуністів у той час приєдналася частина молодого покоління українців. Сталін згадував про нього у листі до Леніна від 22 вересня 1922 року, обстоюючи ідею «автономізації» незалежних радянських республік у складі Російської Федерації: **«Ми переживаємо таку смугу розвитку, коли форма, закон, конституція не можуть бути ігноровані, коли молоді покоління комуністів на окраїнах гри в незалежність відмовляється розуміти як гри, вперто приймаючи слова про незалежність за чисту монету і так само вперто вимагаючи від нас проведення в життя букви конституції незалежних республік».**

В той же час проголошений у 1923 році курс на «українізацію» було б великою помилкою вважати тільки результатом цілеспрямованих зусиль більшовицької партії. Вона була насамперед відгомонам української національної революції 1917–1920 рр. Якщо націонал-комуністи виступали керівними кадрами політики «українізації», то величезна армія виконавців складалася переважно з української інтелігенції, значна частина якої брала участь у національно-визвольних змаганнях.

Комуністи, у першу чергу московський центр, бачили в «коренізації» досягнення своєрідного компромісу з селянством (його в республіках було до 90%) та національною інтелігенцією шляхом лібералізації національних відносин.

Для більшовиків важливим було розширити соціальну базу своєї системи, залучивши до партій і до управління республікою представників неросійських народів. У 1920 р. у ВКП(б)У українці склали лише 19%, тоді як вони становили 80% населення УСРР, і лише 11% комуністів вважали рідною мовою українську, а розмовляли нею лише 2%. Також необхідно було очолити і поставити під контроль процес національного відродження окраїн, щоб він не вилився в антицентробіжні спрямування.

Політику у справі українізації став проводити Наркомат освіти України, яким у 1920-і рр. керували прибічники національного відродження Г. Гринько (1920–1923), О. Шумський (1923–1926), М. Скрипник (1927–1933). Провадити її було непросто, бо «українізація» зустріла жорсткий опір з боку керівного складу КП(б)У, у якому було мало українців і який не мав власної потреби «українізуватися». Як сформулював ситуацію О. Шумський: «тоненька плівка українців-комуністів плавала на поверхні бурхливого потоку культурного українського відродження».

Проте за 10 років (1923–1933) українізація Компартії України, яка за перших років радянської влади була у переважній більшості чужонаціональною, все ж відбувалася.

Роки	Члени і кандидати партії	українці	руські	євреї
1922	54 818	23,3 %	53,6 %	23,3 %
1924	57 016	33,3 %	45,1 %	14,0 %
1925	101 852	36,9 %	43,4 %	19,7 %
1927	168 087	51,9 %	30,0 %	18,1 %

НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ (Українсько-російські стосунки)

1930	270 698	52,9 %	29,3 %	17,8 %
1933	468793	60,0 %	23,0 %	17,0 %

Повільніше українізувалася верхівка ЦК КП(б)У, яка все й вирішувала. У **1924** році українців було в ньому лише 16%, **1925 р.**– 25%, **1930 р.**– 43%.

Інтенсивніша українізація почалася щойно з **1925 р.**, коли під тиском української частини КП(б)У були усунені з постів секретарів її ЦК Е. Квірінг (особистий друг Л. Троцького) і Д. Лебедь, які доти одверто виступали проти будь-яких поступок українській культурі. Д. Лебедь проголосив теорію боротьби двох культур, прогресивної, революційної, міської російської та контрреволюційної, відсталого сільської української культури. В їх боротьбі українська культура мала відступити і загинути. У квітні **1925 р.** ЦК КП(б)У ухвалив резолюцію про українізацію, в якій було зазначено, що «**справа зміцнення союзу робітничого класу з селянством і зміцнення диктатури пролетаріату на Україні вимагає напруження ком. сил усієї партії для опанування української мови та українізації...**»

Відбулося розширення сфери вживання української мови в державному житті. (З серпня 1923 р. для державних чиновників та партійних функціонерів організуються курси української мови. Той, хто не пройшов їх і не склав іспиту, ризикував втратити посаду. З 1925 р. було введено обов'язкове вживання української мови в державному діловодстві. З 1927 р. партійну документацію переведено на українську мову).

Зростає кількість українців у партійному і державному апараті. Так, у **1923** р. їхня частка становила 25–35%, а у **1927** р. – 52–54%. За кількісним ростом стояли важливі структурні зміни. Однією з них була поява нової державно-політичної, господарської та культурної еліти, кістяком якої були так звані націонал-комуністи, вихідці з колишніх українських лівих партій.

Показники українізації державного апарату були досить строкаті: На **1934 р.** у ВУЦВК було 50,3% українців, 25,4% росіян і 14,7% євреїв, приблизно те саме співвідношення було й по областях; у районних виконавчих комітетах відповідно – 68,8%, 13,6% і 10%; у міських радах – 56,1%, 23,2%, 15,2%; у сільських радах – 86,1%, 5,7%, 2,2%. Службовці центральних апаратів народних комісаріатів були українізовані на 70–95%; обласний апарат – на 50%, районний – на 64%; народні суди – на 62%; міліція – на 58%; кооперація – на 70%.

Особливо помітні зміни у національному складі населення і вживанні української мови відбулися у великих промислових містах. Від **1923-го** до **1933 р.** кількість українців у Харкові зросла з 38% до 50%, у Києві з 27,1% до 42,1%, у Дніпропетровську з 16% до 48%, в Одесі з 6,6% до 17,4%, в Луганську з 7% до 31%.

У висліді цього процесу відбулися зміни й у національному складі робітництва. Загальна кількість 1,1 млн. робітників УССР на **1926 р.** за національністю поділялася так: 55% українців (4% від усього українського населення), 29% росіян (25% від усього їх ч.), 9% євреїв (15% від усього їх ч.) і 7% ін. Але з загальної кількості українських робітників тільки 42% працювало в промисловості в містах, решта в сільському господарстві, на транспорті тощо. Дещо кращий стан був на залізницях, де українців було 69%, з яких половина володіла українською мовою (у промисловості тільки 22%).

До українізації зрусифікованих міст багато спричинилися українська преса й видавництва: якщо на **1922 р.** українських газет майже не було, то на **1933 р.** їх було 373 (з усіх 426) з накладом 3,6 млн. примірників, 89% від загальної кількості часописів в Україні

(1926 р. преса була українізована на 60%); на 1933 р. українських журналів було 89 на всіх 118; книжкова продукція була українізована на 83%. Працювало 45 професійних театрів.

У 1930 р. кількість шкіл з українською мовою навчання становила 85 %, на українську мову було переведено 75 % діловодства державних установ.

Література і мистецтво досягли значних успіхів завдяки таким діячам, як М. Хвильовий, М. Зеров, Г. Косинка, М. Рильський, В. Яловий, В. Сосюра, Лесь Курбас, О. Довженко, Г. Верьовка та ін. З еміграції повернулися деякі відомі діячі, зокрема М. Грушевський.

Згодом «хвильовізм», «шумськізм» і «волобуєвщина» були оголошені проявом «буржуазного націоналізму», небезпечним «націоналістичним ухілом». Від кінця 1920-х рр. політика українізації поступово згортається. У 1933 р. Сталін назвав місцевий націоналізм основною загрозою для єдності Радянського Союзу. Це означало кінець українізації.

Як видно із статистичних даних, «українізація» як фактор націотворення мала для українського народу певні позитивні результати. Вона була б абсолютно успішною, якби проводилася у власній незалежній державі, а не в чужій, небезпечній для проживання, подібній на концтабір країні. Таку українізацію, при ентузіазмі національного відродження, можна було легко перевести як в Українській Народній Республіці, навіть і в незалежній УРСР (очевидно, що такої концептуально й не могло бути). Влада у такій державі не організувала б для свого народу голодомору (московські комуністи для росіян штучного голодомору не влаштували) і кадри, які забезпечували національне відродження, лишилися б живими.

У такій нещадній, людиножерській системі, як сталінський режим, «українізація» виявилася «наживкою», приманкою для наївних. Вона за 10 років виявила всі патріотичні сили як у компартії України, так і поза нею, – всіх, хто був «недобитий» під час української національної революції. Списки українських патріотів були складені в ОГПУ-НКВД і не виникало питань, кого арештовувати, судити, саджати у табори ГУЛАГу та розстрілювати – цих жертв було достатньо для репресивних органів на 9 років (1932–1941).

А у 1938 році вийшла постанова РНК СРСР і ЦК ВКП(б) «Об обязательном изучении русского языка в школах национальных республик и областей». «Українізація» в СРСР припинилася назавжди. Того рівня русифікації України, який ми бачимо сьогодні вже у незалежній державі, не було навіть в УРСР до 1932 року. Він сформувався політикою КПРС за повоєнних 45 років – з 1945 по 1991 роки.

У колонії народ є частиною чужої держави, він виконує волю метрополії у сфері державного управління, економічних обов'язків, постійно перебуває під пресингом духовно-культурної асиміляції. Важко в історії віднайти імперії, які б не здійснювали асиміляційної політики.

Розвинені країни Західної Європи, відкриваючи Африку, Америку, азійські території, окрім колоніального визиску, були культуртрегерами, цивілізаторами часто відсталих народів – приносили свої управлінські, технічні, господарські, культурні досягнення. Але неправомірно доказувати, що більш розвинена в цивілізаційному, економічному вимірах Росія колонізує менш розвинену Україну, а росіяни є культуртрегерами, носіями вищої культури, звичаїв, цивілізованішого побуту, ніж в українців. І рід не в тім, що міський мешканець Петербурга чи Москви приїхав в українське село чи містечко і став носієм вищої культури, знань чи професійності. Мешканець російського міста, адміністратор, партійний чиновник і житель українського села – це не приклад для порівняння. Таке

порівняння часто закінчується не на користь прибулого після спільного застілля. Якщо вже й порівнювати, то село з деревнею, городок з містечком, мільйонник з мільйонником, зі столицею столицю.

Звичайно, Москва і Пітер, на розбудову яких століттями працювали народи Російської імперії, особливо українці, є містами світового значення. Але це не українські міста. Україна має свої гідні міста. Культура, яку росіяни поширюють зі своїх столиць, є імперським надбанням, її на п'ятдесят відсотків творили не руські, а українці, євреї, тюркські народи, німці, поляки, кавказці. У XVI–XVIII століттях саме Україна ширила свій вплив на Московщину. Цією культурою, трактуючи її як витвір чисто руського духу, українців не здивуєш і штучного престижу не здобудеш.

Головною ознакою колоніалізму є відсутність у народу власної політичної свободи, своєї незалежної влади. І тут співжиття народів у Російській імперії показало всю драму утисків, переслідувань, а в комуністичні часи ще й репресій. «Українізація» є одним із таких прикладів.

Післяколоніальний період в історії України затягнувся, за двадцять років якісних перемін у суспільно-політичному житті небагато. Виявилось, що ми на глибинному рівні залежні від радянського суспільства, яке створювали за принципом: «Весь мир насилья мы разрушим до основанья, а затем...». Посттоталітарне, постгеноцидне суспільство ніяк не може загоїти свої рани і психологічні травми, домінують у ньому старі, нав'язані сумішшю страху та ілюзій стереотипи, звички, канони. Тільки демографічні зміни залишають позаду епоху Великої Помилки 1917 року.

Неухильно і повільно утверджується в незалежній Україні вже оновлюване суспільство українсько-європейського зразка.

СОВОК

«У нас же тепер посилено насаджується антимарксистська й антисоціалістична «теорія» про те, буцімто в СРСР замість багатьох народів і націй створюється єдина «радянська нація» (?!), «радянський народ», не в розумінні сукупності всіх радянських народів і націй як збірне поняття, а як якийсь нібито однонаціональний чи безнаціональний синтез, якого не було, скажімо, в двадцяті й тридцяті роки і який формується саме тепер. Цією «теорією» перейняті і політика, і пропаганда, і преса, і виховання. А щодо культури, то вся наша преса сповнена фраз про те, ніби вже тепер у нас розвивається «інтернаціональна (?) культура».

І. ДЗЮБА

«У великому братерстві народів, утвореному геніальною політикою Леніна, що розвивається під прапором тов. Сталіна, російський народ займає перше місце, як перший серед рівних. Його мова, його національна культура, його національне мистецтво чим далі, то все сильніше і більше приходять на допомогу народам СРСР».

«ИЗВЕСТИЯ», 1936 рік

«Після перемоги соціалістичної революції обличчя націй докорінно змінюється. Розвиваються нові, соціалістичні нації, які характеризуються спільністю основних класових інтересів і соціально-класових спрямувань, єдиною ідеологією – марксизмом-ленінізмом, розвитком загальних інтернаціональних рис у поєднанні з національними у культурі. Відносини між ними будуються на принципах інтернаціоналізму, дружби народів, товариського співробітництва і взаємодопомоги. В результаті послідовного здійснення ленінської національної політики в СРСР створено умови для дальшого всебічного розквіту і зближення соціалістичних націй, сформувалась нова соціальна та інтернаціональна спільність людей – радянський народ. Для національних відносин в радянській країні характерні як дальший розквіт націй і народностей, так і неухильне зближення їх, що відбувається на основі добровільності, рівності, братерського співробітництва».

ФІЛОСОФСЬКИЙ СЛОВНИК, 1986

«Замість Русского Народу на території Росії розпочав жити новий, інший народ, який говорив російською мовою, правда, яка неухильно спотворювалася, так що сьогодні у діловій мові зберігається тільки 16–17% руських слів, і начебто по крові він походить від Русского Народу, але по духу, по світосприйняттю і світогляду вже нічого спільного з Русским не має».

«Але «совкам» при цьому дали потішитися відчуттям своєї позірної всесвітньої величчя і значимості, що стало, вірогідно, єдиним і найбільш сильним цементуючим для них засобом. Але не встигнувши скріпитися таким шляхом у «нову історичну спільність», російськомовні «совки» опинилися в таких умовах, коли ця «спільність» просто розсипалася у щєбінь, в пісок. І стало ясно, що це зовсім не руський народ, що це навіть і взагалі не народ, оскільки на початках він був начисто позбавлений духовно-релігійної основи! І все – тому, що основа нової релігії більшовизму, яку все ж намагалися запровадити в душу нового народу на території колишньої Росії, – сатанинська».

«З цієї ж самої причини, за якою розпалися всі, не можна суміщати несумісне – червоний прапор – з монархічним, портрет Сталіна – з іконою Богородиці, як це роблять на зборах і на ході цих рухів. Це – суспільно-політична шизофренія. У світла з темрявою, у Христа з Веліаром спільного бути не може. Немає спільного і у Народу Русского з «советским» народом, у справжньої Руської Православної Церкви з Московською «патріархією».

*ЛЕВ ЛСБЄДСВ, РПЦ З
(Російська православна церква зарубіжна)*

«Радянський народ – більш складне соціальне явище, ніж нація... це соціально-класова спільність людей, яка складається з робітничого класу, колгоспного селянства і соціалістичної інтелігенції різних національностей, що мають єдину соціалістичну Батьківщину – федеративну багатонаціональну соціалістичну державу, єдину марксистсько-ленінську ідеологію і єдину ціль – побудову комунізму у нашій країні».

«Радянський народ – це соціалістична інтернаціональна спільність людей, яка виникла і розвивається на основі єдності економічного життя, території, мови міжнародного спілкування, загальних рис в соціалістичній культурі, способі життя, побуту, психології, усвідомленні приналежності до багатонаціонального радянського народу».

А. ХОЛМОГОРОВ

НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ (Українсько-російські стосунки)

«В силу того, що новий клас не вийшов з надр реальних суспільно-економічних процесів, його зародки могли знаходитися тільки всередині організації особливого роду, яка опирається на наддисциплінованість і незаперечне ідейно-філософське одноманіття у своїх рядах. Свої об'єктивно слабкі позиції в економічній та іншій сферах життя суспільства зародки нового класу повинні були на перших порах компенсувати суб'єктивними факторами особливого порядку, тобто єдністю свідомості і залізною дисципліною.

Корені нового класу знаходяться у партії особливого – більшовицького типу. Воістину правий був Ленін, який уважав свою партію унікальною в історії людства, хоча йому і в голову не приходило, що вона – початок нового класу.

Правильніше, зародки нового класу не знаходяться у партії більшовицького типу як цілості, а тільки у прошарку професійних революціонерів, який складав партійне ядро ще до завоювання влади».

МІЛОВАН ДЖІЛАС

«Коли власність нічия, а ті, хто розпоряджається нею, практично безконтрольні, народжується унікальна, злочинна структура, у якій мафія зрощується з державою. Точніше, сама держава чим далі, тим більше перетворюється у мафію – і за методами діяльності, і за ставленням до людини, народу в цілому. І навіть за своєю психологією».

О. ЯКОВЛЄВ

«Вільні установи майже неможливі в країні, що складається з різних національностей. Серед людей, яким бракує почуття солідарності, особливо якщо вони читають та розмовляють різними мовами, не може існувати і спільна громадська думка, необхідна для діяльності представницького врядування. Впливи, які формують громадську думку і, отже, визначають прийняття політичних рішень, – будуть різними у різних частинах країни. В одній частині будуть довіряти зовсім іншій категорії лідерів, ніж в іншій. У цих частинах не одержать поширення ті ж самі книжки, газети, брошури, промови. В одній частині не будуть знати, які погляди та мотиви переважають в іншій. Ті ж самі події, ті ж самі законодавчі дії, та ж сама система врядування буде впливати на ці частини по-різному; в кожній із частин будуть більше остерігатися шкідливих щодо себе дій з боку іншої національності, аніж з боку спільного арбітра – держави. Взаємна антипатія цих частин назагал буде набагато більшою, ніж загроза з боку уряду. Якщо одна із цих частин буде сприймати політику спільного уряду як обтяжливу, цього виявиться достатньо, щоб інша частина підтримувала цю політику».

ДЖ.С. МІЛЛЬ

Для повалення влади експлуаторських класів, усунення режиму царського самодержавства, завоювання світу і будівництва комунізму, на думку більшовиків, потрібні були нові, особливі люди. Необхідно було створити, виростити новий тип людини – «не зіпсованої» традиціями класових експлуаторських, національно і релігійно сформованих суспільств.

Вважалось, що перший зразок таких людей сконцентрувався в умовах підпільної боротьби у більшовицькій партії, – ці люди відмовилися від кар'єри, цивільного життя і присвятили себе ідеалам соціалізму, революційній боротьбі, пройшли випробування у тюрмах, засланні. Другий «призов» до категорії нових людей дала збройна боротьба більшовиків за встановлення диктатури пролетаріату у 1917–20-х роках, з якої вони ви-

йшли переможцями. У цей період серед більшовиків, окрім «бійців ідеологічного фронту», організаторів, адміністраторів і військових, появився особливий «озброєний загін партії» – чекісти, який мав стати свого роду орденом, підбором «кращих з кращих».

В революцію пішло чимало молоді, навернених самими подіями, «класовим інстинктом», ідеалами «справедливості і добра». Вони стали опертям для старих більшовиків. Тип таких людей, втілений у образі Павки Корчагіна, описаний у творі українця з Волині Миколи Островського «Як гартувалася сталь». Герой став для частини молоді зразком для наслідування, а роман «культовим», основою для виховання мільйонів таких зразків. Цей тип молодих людей конфронтував у 1920 роки із «дрібнобуржуазним» типом непмана і куркуля, опісля був масово задіяний на черговому етапі «загострення класової боротьби» – займався розкуркуленням, створював колгоспи, етапував на Сибір, організовував голодомор, брав участь в індустріалізації.

У 1930 роки, пройшовши прискорене здобуття вищої освіти у «робфаках», у нечисельних вузах і на курсах, молода генерація, народжена у період до і після революції, стала свого роду кадровим резервом для Сталіна, його «хунвейбінами», готовими віддати життя на поклик партії.

Звикали до нової соціалістичної системи, держави і способу життя при соціалізмі представники класів, в ім'я яких творилася революція, – в першу чергу робітники і селяни. Селянам, як ми знаємо, ставати «новими людьми» було найважче. Їх в імперії перед революцією було майже 90% населення, вони були носіями традиційного соціального устрою, способу життя і культури. Селяни були консерваторами і важко сприймали комуністичну ідеологію, безбожництво, їм у голову не могло прийти, що треба віддати свою власність і йти на роботу у якийсь колгосп. Землю забрати у поміщиків селяни комуністам допомогли (надто прямо зрозуміли вони гасло більшовиків «Земля селянам!»), але вважали, що взяли її для себе.

Серед робітників (господарів держави), яких внаслідок проведення індустріалізації стало більше і їхній соціальний статус значно зріс, було більше прив'язаності до нової системи. Почуваючи себе у новій державі начебто упривілейованими, вони охоче сприймали політичні заходи, ініціативи комуністів, вірили у пропагандивні кліше і тим швидше просувалися в освоєнні образу «нової людини». Швидше відбувалася радянська особистості серед позапартійних управлінців, службовців, нового покоління інтелігенції.

Новий радянський тип людини, у період репресій і розбудови ГУЛАГу, продовжував розвиватися також серед громіздкого репресивного апарату. Чисельність і відсоток його у соціумі невідомі. Це був сам склад ОГПУ-НКВД, обслуга тюрем, концтаборів, адміністрація поселень, конвойні й охоронні війська, сюди можна віднести армію стукачів-донощиків. Мільйони людей і членів їхніх сімей. Всі, хто взяв гріхи сталінізму на свої душі. Цьому типу більшовиків довелося виконувати чорну роботу будівництва комунізму, впроваджувати те, що було названо евфемізмом «диктатура пролетаріату» – обґрунтовувати розстріли і розстрілювати, катувати невинних (або зі «священної» точки зору органів – винних), арештовувати вночі (жахаючи дружин, дітей і батьків), виганяти з хат і помешкань, возити у таємні ями трупи тисяч закатованих і розстріляних, етапувати, знущатися над конвойованими старими і дітьми у вагонах чи викинути на поселення, контролювати доноси, вишуковуючи ворогів народу, – «недремно» вести спостереження за багатомільйонними масами трудящих...

Отримавши спеціальну підготовку, володіючи інформацією про суспільство і кожну людину зокрема, ховаючи таємниці своїх неперервних злочинів, репресуючи і перебу-

ваючи частково самі під сокирою репресій, ці кадри – «сталінські соколи», поруч з ново-народжуваною компартноменклатурою були основою, цементом радянської системи. Володимир Маяковський писав про них: **«Гвозди бы делать с этих людей, не было б в мире крепче гвоздей».**

Після завершення переможної війни створення нової радянської людини – homo sovieticus, було поставлене на потік. Коли у 1930–40-х роках більшовики частково рахувалися зі специфікою самобутності життя народів, а на банкеті, присвяченому перемозі над гітлеризмом, Сталін підняв тост «за великий руський народ», виділивши його з-поміж інших «рівних» народів, на порядку дня постало планове створення на базі всіх народів однієї спільноти – «советского народа». Це означало створення і нації не буржуазного, а нового, протокомуністичного типу. Оскільки нації є органічними, природно народженими спільнотами, а Радянський Союз світу не завоював і всесвітньої соціалістичної радянської нації будувати не міг, то обмежилися її будівництвом у себе, за залізною завісою.

Хтось би цю діяльність, створення штучної нації «совків» у колбі ССРСР хотів би назвати советським націоналізмом (націєтворення і є націоналізмом), якби цей процес не носив штучного і насильницького характеру. Самі ж комуністи взяли за справу з фанатизмом. Можливо, і досягли б успіху, якби всі 19 мільйонів членів партії і членів їхніх сімей від'єдналися від несвідомих на окремій території, в окремій державі (подібно есеям, катарам чи тамплієрам) і добровільно творили нову націю. Та комуністам потрібен був весь світ. Затираючи набуті народами за тисячі років етнічні особливості, поборюючи визвольні націоналізми, комуністи під гаслами інтернаціоналізму формували свою «націю», «новую общность» – советський народ.

Вже у 1970-х роках компартією було заявлено про утворення нової історичної спільноти – «радянського народу». Появилися десятки дисертацій різних рівнів на цю ж тему, про «соціалістичний спосіб життя». Пропаганда мільйонними тиражами роз'яснювала і закріплювала у суспільній свідомості нове явище. У неприродному, вперше у світі проведеному над суспільством і людиною експерименті появилися чисельні плоди. Мешканці тисяч нових поселень, сотень міст, багатомільйонні маси, відірвані від землі і народів, перемішані на будовах соціалізму, в праці на тисячах заводів, у концтаборах ГУЛАГу, у війську і на війні, на комсомольських будовах, перебуваючи під постійною пропагандивною обробкою, зомбовані комуністичним вихованням і освітою, поступово втрачали зв'язок із життям своїх предків, манкуртизувалися і набирали подоби «советських людей». Для простоти розуміння у народі нова людина – «советский человек» – була названа «совком».

Нова людина була відірвана і звільнена від Бога. Відомо, як за 70 років церква була репресована, храми і монастирі в основному зруйновані або використовувалися в інших цілях. Справа не тільки у долі церковної структури і будівель, і не тільки у забороні вірити та сповідувати культ. Людина має право вибору віри, має право не вірити – це належить до особистої відповідальності. А у тому, що звільненій від Бога людині у її представленні перед всесвітом, буттям і людьми комуністи дозволили все, що не заборонено партією, системою. Людина примусово (окрім самих комуністів) стала безпомічною, однією з живих істот. (Проголошувалося, що царем природи – відомо, яким людина була царем у ГУЛАГу). Людина світоглядно була звільнена від совісті, а, отже, від свободи вимірюваного совістю вчинку. Бо хто може оцінювати совість – сам індивід, інша людина – так? Але такі оцінки не завжди достатні. Тільки Бог у цьому є незамінний.

Комуністи самої совісті для окремої людини не забороняли, але й спеціального заохочення на апеляцію людини до неї не розвивали. Фактично заперечення Бога (тут уже не важливо, яка релігія чи церква), будівництво безбожного суспільства у зародку розкладало це суспільство і робило його майбутнє безперспективним, тупиковим. Влада стала тим самим з релігійної точки зору сатаністською і винесла собі вирок на початках діяльності. Без заборони віри, релігії більшовизму як явища не було б. Він не переміг би. Якщо подібна політична течія не була б атеїстичною априорі і перемогла, вона не змогла б творити такі злочини. Гітлер прийшов до влади зі своєю ідеологією-релігією і сам із висоти всевишнього прямо проголосив, що звільняє своїх солдатів від такої химери, як совість.

Людина була звільнена від приватної власності – від уміння і права її набувати, проявляти підприємливість, ініціативу. Оголосивши війну приватній власності, відбираючи у приватних власників заводи, банки, землю, радянська система від самих початків виховувала в народі зневагу до власності (як до наживи), до корисливості, провадила кампанії висміювання спекулянтів, міщанства, «вещізма». Владі були вигідні трудовий ентузіазм мільйонів людей, безкорисливість, альтруїзм, невибагливість членів суспільства, їхня довготривала готовність «переборювати труднощі», терпіти злигодні «в ім'я кращих часів».

Захопивши (експропріювавши) чужу власність, приватизувавши державу, компартія фактично сама стала приватним власником, монополюючи володіння і розпоряджачись нею, користуючись дешевою робочою силою «нової спільноти». Власності радянські люди не мали (окрім особистої, частка якої жорстко обмежувалася) і їхня доля залежала від держави, держава від партії, партія – від вождя.

В людини забрали свободи: можливість висловлювати свої погляди, що привело до відсутності вільного думання і до атрофії незалежної суспільної думки, вся опозиційність була перенесена на рівень кухонних розмов. Найжорсткіше було заборонено політичну свободу – згідно своїх політичних переконань займатися політичною діяльністю, створювати партії чи політичні або ж громадські організації, брати участь в альтернативному голосуванні. Совок відвик від політичного мислення, відповідальності за свою політичну творчість, втратив здатність виробляти цивілізовану політичну культуру.

Будь-яка політична ініціатива, альтернатива, інші партії, окрім єдиноправильної, політичні напрями – для совка були заборонені. Єдина можливість проявляти ініціативу – підтримувати лінію компартії, «вдосконалювати її до абсолюту» (і то в міру, щоб не помилитися, громадяни завжди «хиталися разом з лінією партії»).

Репресований, заляканий, оточений донощиками і шпигуноманією (або сам будучи стукачем – чисельність громадян із такими обов'язками зашкалювала), совок навчився жити без самостійного політичного мислення. Він був безвинний, змирившись з тим, що постійно залежав від системи, яка тотально, невідступно супроводжувала його.

Як фахівець – науковець, інженер, військовий, виконавець правоохоронної системи, лікар чи вчитель, кваліфікований робітник – совок часто був добротно підготовлений і там, де від нього залежало, демонстрував високі результати. Саме політичний устрій, адміністративно-командна система, надмірний централізм, надумані економічні і господарські обмеження заважали йому розкритись, розвинути сферу пізнання й досягнути значно більшого. Відданий державі і системі, а то й партії, совок чекав наказу і готовий був беззаперечно виконувати його.

Вважалося само собою зрозумілим, що радянський народ – російськомовний, ра-

НЕПОДОЛАНА ЗАЛЕЖНІСТЬ (Українсько-російські стосунки)

дяньська людина має стати російськомовною, розмовляти на «общепринятом» (спеціальної радянської мови-есперанто не створювалося).

Совок у Росії сприймав ССРСР як оновлену, модернізовану, побільшену Росію. На відміну від інших народів, руський не втрачав своєї мови і не відчував, що втрачає свою ідентичність.

Але у совка українського походження забрали й мову. Всім україномовним було дано зрозуміти, що вони користуються відживаючою мовою і так само, як мова, з часом щезнуть як нація. Совок в Україні не сприймав УРСР окремою республікою, а України у його свідомості не було і не повинно було бути – була частина ССРСР на території колишньої знищеної України. І коли Україна, наче фенікс, постала з попелу, совок не сприйняв її за свою державу.

Совок – людина, відірвана від історії, в якій минуле безповоротно зруйноване «до основанья, а затем». Він її не вивчав і до історичної правди не докопувався. Та й не дозволяли, доступу до архівів не було, вистарчало офіційних коментарів. Для совка історія розпочиналася з 1917 року, «Великої жовтневої соціалістичної революції». Радянська людина відкинула минуле, «перемогла» його, вона на нього не спиралася, традицій прадідів не потребувала, а, відірвана від землі – підвішена за ноги – творила майбутнє. «Івани без родства», «манкурти» – так називають їх.

Без історії, без давньої народної правди, яка впливає з неї, неможливо будувати майбутнє. Майбутнє тоді стає не просто невідомим, а маревом, дорогою в нікуди. Настав час, і компартія сама не знала куди йти і що робити, як той фантом комунізму будувати далі.

Коли я був першокурсником (початок 1970-х років), до мене підійшов на вулиці у Львові непомітний чоловік, блаженко зодягнений, із печаттю пережитого на лиці і, показуючи на святкову демонстрацію, сказав: «Вони злетіли, літають, але не знають, куди сядуть», – і попрямував собі.

Настав серпень 1991 року і, прокинувшись одного ранку, радянська людина зрозуміла, що путч закінчився і Радянського Союзу не стало. Потім вона підтвердила проголошення державної незалежності України на референдумі 1 грудня 1991 року. Так треба, як сказали – так зробила.

В один день формально і назавжди не стало, здавалося б, непереборної системи, спільної території і єдиного народу.

До сьогодні віє містикою від завершення в один момент історії тоталітарної світової потуги.

Розлетівся ССРСР – і настала порожнеча – в умах, звичках, функціонуванні великого управлінського і господарського спрута, загинула система, що була милицями, на яких шкутильгало радянське життя.

Совки звикли, що власником і розпорядником усього – політики, законів, установ, заводів, землі, розподілювачем благ є одна юридична особа – держава. Впливати на державу йому було неможливо. Що дадуть, «викинуть» – будь задоволеним. Інша справа – «вибити», «дістати» – це була вже аналогія приватної ініціативи у регламентованому суспільстві. Не чекати, коли «дадуть», а докласти додаткових зусиль – знайти підходи, лазівки, «нужних людей» і вирішити свої проблеми позачергово, за сприяння «своїх», «по блату», по схемі «ти мені, я – тебе».

Совок втратив територію, йому її забрали, несподівано йому доводиться жити у дер-

жаві з назвою Україна. Від сьогодні він уже не «советській», а отримав нову назву – він тепер українець. Він відрікся від українства вже у другому-третьому поколінні, проти цього українства боролася рідна комуністична партія, органи, освіта, а тепер до нього вимагає повертатися саме життя. Втрата радянської ідентичності і набуття нової – української – це, напевне, найбільша драма у житті совка. Йому легше повернутися до приватної власності, до статусу безробітного, до релігії, ніж стати українцем. Як у відомому виразі: «Пусть лучше меня изнасилуют, чем украинизируют».

І розпочалось: у невідготовлених обставинах дикої «прихвизації» совок сам хапає власність і, найчастіше, невміло нею розпоряджається. Його ж не вчили.

Совок стає безробітним (о горе!) і в умовах дикого азійського базару, лупцьований по голові битами рекетирів, продирається на початок 1920-х років, стає дрібним приватним власником, непманом із загостреним класовим інстинктом. Ще частина спивається, «сідає на голку» і закінчує біля баків зі сміттям.

Совок йде у політику і найбільше його концентрується у лівих партіях, де не так ведуть класову боротьбу, як ностальгують і нарікають на нові часи. Більш «просунуті» і прагматичні заповнюють «центристські» партії влади, де разом із колишніми компартійцями осягають посади, мандати, ділять власність, часто корумпуються. Навіть антикомуністичні, антиімперські партії будуються і діють з належними програмами і фразеологією, а членство ментально, часто по-совковому веде партійну роботу і з'ясовує внутріпартійні стосунки. Адже всі «вийшли з радянської шинелі».

Совок стає віруючим. Часто він присутній в інфраструктурах чисельних церков та релігійних об'єднань, бере активну участь у поборюванні противників із «неправильних» течій.

Поступово українське суспільство набрало нової, дивовижної, пострадянської інфраструктури і способу життя. Відсутні проробки на партійних, профспілкових і комсомольських зборах, черги у магазинах і за автомобілем, гарантована робота, мала зарплата і брак товарів, але звичка жити по-старому не вивітрилася.

Без ведучої і керівної компартії, без всюдисущого кагебе, без репресій і тоталітаризму – совок все одно тут господар. Ми знаємо, що вийшли із ССРСР, і усвідомлюємо, що ССРСР не вийшов ще з України, а совок ще залишився у кожному з нас. Навіть свідомі антикомуністи і антирадянщики вчиняють часто по-радянськи, бо всі за сімдесят років так просякли «советчиною», ментальністю, серед якої жили і дихали, що очиститись від неї дуже важко.

Україна ніяк не спроможеться сформувати цивілізовану, європейського типу владу. Через засилля совка і брак альтернативних суспільних сил у нас тривалий час буяло безвладдя, межичасся. Совок не може без сильної влади, без команди, тож інстинктивно голосує «за своїх». Назад, у минуле, може, там краще.

Кожні вибори є прощання з совком, прощання, яке не закінчується. «Крепка же ти, советская власть». Але все-таки настане час, і ми остаточно вийдемо з віртуальної сьогодні території СРСР і совок вийде з нас. Ми розпрощаємось нарешті із совком.

Коли народ століттями живе під владою чужинців, він значною мірою набуває рис своїх колонізаторів, він сам, не розвиваючись природно, без повноти прояву своєї свободи, не має можливості витворити шляхетних рис (як у тюрмі можна стати аристократом?), навпаки, у його вдачі, поведінці вкорінюються облуда, покрученство, метастази холуйства, самоприниження.

Так в Україні виріс архіпелаг населення з нетрадиційною українською ментальністю: створені військово-промисловим комплексом мільйонники, робітничі міста південного сходу, населені радянськими людьми, для яких Україна – це тільки територія з приємним кліматом, але політично це частина СРСР і не більше. Ніякі інші політичні, економічні, навіть культурно-духовні оцінки до цієї території неможливі. Історія написана з чистого аркуша, з 1917 року, перед цим знищивши все класово вороже – царів, князів, капіталістів, єпископів і священників, а тим більше, гетьманів і отаманів.

Вічна, здавалося б, система – Радянський Союз – розвалилася. Настав кінець царям і кінець генеральним секретарям. Совки проснулися у державі Україна, за яку боролися проти царів і комуністів Петлюра і Бандера. Постало питання – як бути? До комунізму не повернешся, бо Ленін з мавзолею не піднімається, невідомо хто у кого має стріляти, невідомо, чи виживеш, чи загинеш від рук чекістів, патріотів або демократів. Якщо ж не Україна – то Катерина Друга, Миколи і Олександрри, патріарх Московський, проти яких твої діди, доблесні комісари воювали, – і кланяйся.

Але ж є Україна – що з нею совку робити?

Все починається з історії. Майбутнє також. Щоб жити далі, слід повертатися до історії. Україна багата на історію і пропонує її правду колишній радянській людині. Історія народу на території сучасної України є історією українського народу – у своїх державах – Антській, Київській Русі – середина IX століття – 1240 рік – майже 400 років, ще 100 років у Галицько-Волинському князівстві, у Гетьманській Україні, сьогоднішній Україні і століттями у чужих імперіях – Польсько-Литовській – 1350–1648, з перервою на Руїну на Правобережжі до 1795 – 450 років. Після Полтавської битви 1709 року до 1917 – більше 200 років Лівобережжя під Росією, а Правобережжя з 1795 по 1917 – понад 120 років під Росією. І ще 70 років під більшовицькою окупацією. Весь цей час слід заново пізнати й усвідомити.

Та незважаючи на життя в чужих імперіях, у нас була історія українського народу, який неодноразово поривався як до свободи, так і до утворення своєї держави, а не історія імперій. Імперії були не нашими державами, в тому числі і комуністична. І польські королі Казимир Великий, Сизігмунд Август, Стефан Баторій не були нашими королями. Це наш народ був для них підданим. І Іван Грозний, Олексій Романов, Петро I, Катерина II, Микола II не були нашими царями – вони царі для російського народу, російської держави і російської історії.

Ленін, Троцький, Сталін і Брежнев вже точно не були українськими провідниками. Не були вони провідниками й російськими, хоча на той час Росія інших провідників не мала і вони територію Росії розбудовували силами поневолених народів, а населення Росії нищили. Росія оздоровиться тоді, коли Ленін буде винесений з мавзолею і перепохований, а сталінщина буде засуджена. Носити сьогодні один вінок до Леніна, а другий до Денікіна – це не ознака політкоректності чи примирення нації, це політична шизофренія, яка здорового суспільства для Росії не дасть. Співати водночас про «комісаров в кожаних тулупках» і «за царя, за Родіну, за веру», про «сотню юних бойцов із будьоновських войск» і «поручик Голицин, надеть ордена», відслужити панахиду над могилами білогвардійців і не відслужити над жертвами голодомору та не засудити злочинів комунізму – проти-природно, як бути проти-природно православним чекістом. Росії ще доведеться зробити вибір між чекістами і білими, і то на користь білих. Але це не наша історія.

Ми, українці, пропонуємо свою непросту, хоч зіпсовану королями, царями і комуністами історію, але чисту і чесну, не закамфльовану історію українського народу, яка продовжується вже у власній державі. Південний схід, у такому радянському вигляді, як

сьогодні, не має своєї історії, бо комуністична не повернеться, а російська історія – це не історія південного сходу. Південний схід – це все-таки історія України. І йому до неї треба вливатися – до історії антів, уличів, запорізького козацтва, не до козацтва, «вірного російським царям», а свого, автохтонного, наповнювати своїм, оновлено українським змістом життя і творити нову спільну історію.

Полуду радянського варто не тільки забути (бо така ідентичність не органічна), її слід усувати.

«Ми потерялі Родіну», – ось лейтмотив усієї політичної програми совка. «Падлеци, какую страну развалілі!» – говорить сьогодні мільйонер російського походження в Україні. Він не хоче повертатися до статусу інженера в СРСР, він не хоче втрачати статусу мільйонера сьогодні, розуміє, що в СРСР він мільйонером ніколи б не став, що, можливо, став би мільйонером у Росії, але туди їхати не хоче, не хоче чути, що якби не більшовики-СССР, то вільною Україна вже стала б у 1918 році, а з того часу до сьогодні в Україні були б тисячі інших мільйонерів. Але його тягне в СРСР – йому хочеться бути мільйонером у СРСР.

Інший совок твердить, що якби не «Велика жовтнева соціалістична революція», то ми залишилися б бідними, відсталими, неосвіченими... Що «успішний менеджер» Сталін «прийняв» Росію з сохою, а залишив з атомною бомбою... Що без більшовицького перевороту, який «ощасливив» усе людство, в Україні чи й в Росії, інших республіках не було б загальної освіти, не розвивалася б наука, техніка, не було б ракет, танків, космосу, армії... Але ж все це було у сусідніх країнах Європи і без більшовиків, і без будівництва соціалізму. На набагато вищому рівні цивілізаційності. Без винищування мільйонів людей – у тому числі тисяч вчених, інженерів, вчителів, лікарів, офіцерів, успішних підприємців, письменників, митців, духовенства – розумних, творчих, підприємливих. Ніби після 1918 року в незалежних Україні чи Росії життя зупинилося б і регресувало б до первіснообщинного ладу... А тут комуністи пропонують єдиний вихід – щоб побудувати заводи, шахти і захистити людиножерську революцію – потрібно мільйонами гнобити народ на безплатній праці у ГУЛАГу.

Рівень життя селян у західних областях України навіть у підневільні часи – у 20–40-х роках ХХ ст. – був вищим, ніж у радянській Україні. Це без огляду на насильницьку колективізацію, розкуркулення і репресії, голодомор. Рівень життя у тих же областях у повоєнні 45 років був вищим, таким залишається і до сьогодні. Тому що у цьому регіоні народ ніколи не визнавав комунізму за правду і там не було створено класичного совка.

Тим «соціал-гуманістам», які вважають, що заради досягнень соціалізму і «щасливого майбутнього» не гріх було винищити кілька мільйонів класових ворогів, не приходять в голову думка про таку політику «щастя» супроти них самих. Вони і досі підсвідомо мають право знищувати мільйони людей і залишатися безгрішними, їх не можна за це судити (як вони судили часто без слідства класових і національних ворогів) і вони не можуть бути об'єктом засудження на процесі «Нюрнберг-2». Деякі з них і сьогодні охоче взяли б за винищення «ворогів», визнаючи звичне право на свободу тільки для комуністів.

ВИЗВОЛЕННЯ

СВОБОДА ОСОБИ. СВОБОДА ПРАЦЮВАТИ ДЛЯ НАЦІЇ

«Все наперед визначено (Всевишнім), але (людині) надана свобода вибору».

АКІВА (Піркей Авот. Глава третя. 15)

«Лиш той життя й свободи вартий, хто йде щодня за них у бій».

Й.-В. ГЕТЕ

«Добра людина – це автономна людина, а щоб реалізувати свою автономію, вона має бути вільною. Таким чином, самовизначення стає найвищим політичним добром».

І. КАНТ

«Людина і кожна розумна істота взагалі існує як мета в собі самій, а не лише як засіб, яким може на свій розсуд розпоряджатись та чи інша воля. Людина мусить щогодини і в той самий час розглядатися як мета у всіх її діях, спрямованих як на себе саму, так і на інших розумних істот».

І. КАНТ

«Ані найменшого глузду немає в питанні, чи створене суспільство для особи, чи особа для суспільства, тому що я – це й є суспільство, і суспільство – це я».

М. УНАМУНО

«Свобода – це одно з найбільш многозначних понять не лише в філософії, але також у політиці... Свобода людини полягає не в відсутності мотиву її поведінки, але власне в характері її мотивів. В етичному розумінні людина є вільна, якщо її мотиви ґрунтуються на власному осуді, її власному переконанні про те, що є її моральним обов'язком».

Е. КАСЦІПЕР

«Життя – це передусім те, чим ми можемо бути, можливе життя; тим самим – це вибір між можливостями, рішення, чим ми будемо в дійсності. Обставини та рішення – це два основні первні, з яких складається життя. Обставини, себто можливості, – це та

частина нашого життя, що нам дана і накинена. Це те, що ми називаємо світом. Життя не вибирає собі світ, бо жити – це ж означає перебувати у світі визначеному та необмінному: у теперішньому світі. Наш світ – це первень приреченості, що входить у наше життя...

Жити – це відчувати фатальний примус користуватися свободою, вирішувати, чим будемо в цьому світі. Ні на одну мить не дозволено відпочити нашому рішенню. Включно коли ми, в розпуці, пускаємось напризволяще, ми вирішили нічого не вирішувати.

Отже, неправильно казати, що в житті «вирішують обставини». Навпаки: обставини – це завжди нова дилема, перед якою нам треба відважитися. Але вирішує наш характер».

Х. ОРТЕГА-і-ГАССЕТ

«...створити собі свободу для нової творчості – це може сила лева».

Ф. НИЦШЕ

«Наше життя складається з вчинків свободи і несвободи. Але ми не можемо додунати до кінця поняття людини, не досягнувши вільного духу як найчистішого втілення людської природи. Бо воістину ми люди лишень настільки, наскільки ми вільні».

Р. ШТАЙНЕР

«Чи змінює це мій філософський погляд на людську природу і її перспективи? – Я все ж сказав би, що я вірю взагалі, що в людській натурі аспект любові візьме гору над аспектом пожадливості й агресивності, але це відкрите питання...»

А. ТОЙНБІ

«Вільним звеш ти себе? Я хочу почути твою думку, що володіє, не те, що ти втік від ярма. Вільний від чого? Яке до того діло Заратустри! Але нехай говорить ясно твоє око: вільний до чого».

НИЦШЕ

«Перед людиною усередині Кола Вічного Повернення відкриваються, схоже, дві можливості для прояву свободи волі, два шляхи до волі (теж ілюзорних): додати існуванню Зміст або покінчити із собою. Жодна інша тварина не має таких можливостей. Бути тим, що дає Смисл, – це вершина дозволеної величі: додавати Зміст тому, що його не має («Любите мене за те, чим я хотів би стати, а не за те, що я є»). Саму вічність людина повинна видумати за допомогою Ідеї, що виходить із глибин, як екстаз натхнення. Що ж залишається наприкінці цієї гри світла в дзеркалах? І чи залишається що-небудь?»

М. СЕРРАНО

«Постійне перебування людини на «межах можливостей існування», «боротьби, випадковості, провини, страждання, загрози смерті» призводить до основного наслідку, що «вісью відношення життя стає не воно саме, не турбота про життя, але щось вище за нього, якась його «трансценденція», якась ідея чи ідеал, що переступає й перевищує межі життя».

ЯСПЕРС

«Європеєць потребує минувшини, щоб надати сучасності змислу й глибини».

ШПЕНГЛЕР

«Майбутня історія: ця ідея буде брати все нові і нові перемоги, а ті, хто не вірить у неї, цілком зникнуть; у їхній свідомості залишиться місце лише для одного ефемерного життя».

Ф. НИЦШЕ

«Протягом одного людського життя спочатку одна людина, потім багато хто, потім усі будуть захоплені наймогутнішою ідеєю – ідеєю Вічного Повернення всіх речей. Для людства це буде Година Великого Полудня».

Ф. НИЦШЕ

«Врятувати тих, хто пройшли, і перетворити всяке «було» у «так хотів я» – лише це я назвав би рятуванням».

Ф. НИЦШЕ

«Правда в тому, що люди втомилися від свободи».

Б. МУССОЛІНІ

«Завжди більше жити, завжди більше екзистувати, понад себе вийти».

МАССІС

«Хай твоє життя не буде безплідним і марним! – Залиш свій знак. Осяй усе навколо світлом твоєї віри і твоєї любові».

*ХОСЕ ЕСКРІВА
(засновник ордена «ОПУС ДЕІ»)*

«Висока любов їхня до особистої волі, за якою вони воліли лютої смерті огидному рабству».

*Г. БОПЛАН
(про українських козаків)*

«Одиничне вище від загального – за тієї, однак, умови, що одиничне, лише побувавши в лоні загального, виділяє себе, як щось вище».

С. К'ЄРКЕГОР

«Без національної основи, як духовного кореня індивідуального життя, стає людська одиниця відірваним атомом, рамки її духовного досвіду замикають овид назверхнього життя, зміст її свідомості конгломеративний, її досконалість технічна. Така одиниця доторкається поверхні збірного життя площею свого фізичного розміру, а її значення є здебільшого тільки безладність її маси».

Ю. ВАССИЯН

«Національність – це найглибша, найзагальніша й найтривкіша підстава людської соціальності. Свою національність відчуває людська одиниця підметово в порядку інтуїтивно-органічної, самовільної конечности, а не логічно-розумової. У національному середовищі одиниця ставить себе згори без особливого попереднього зусилля із свого боку – в прямий зв'язок з духовністю людської спільноти так, що в цій хвилині її індивідуальне «я» живе відчуванням родової свідомості, поширеної не тільки на сучасність, але поглибленої в далеку минувшість і цілево унапрявленої в будучність».

Ю. ВАССИЯН

«У нас всі явища виходять від Нації й обертаються кругом Нації. У нас нація над особою. Особовість проявиться може у відношенні до національної спільноти й у спільноті. Націоналізм – це антитеза анархістичного індивідуалізму (Штірнер). Націоналістичний індивідуалізм – це збереження принципу індивідуального почину, щоби проявившись, виходив він у користь національної спільноти. Це не індивідуалістичний егоїзм, це засаднича переставка вартостей, це з «жертвості» зроблення повинності.

Тому й негує він тезу боротьби для боротьби особи, неопроміненої національною ідеєю і не реалізуючи її».

Я. СТЕЦЬКО

Свобода народу. Право нації і право людини

«Я є дитя, що живе серед життя, яке теж хоче жити».

А. ШВЕЙЦЕР

«Таким чином, це аж ніяк не випадковість, що добі новочасної національної думки безпосередньо передує доба індивідуалістичного почуття свободи. Нація, так би мовити, пила кров вільних особистостей, щоб самій стати особистістю».

Ф. МАЙНЕКЕ

«Людині легше помічати нерівність, ніж рівність».

Д. УЗНАДЗЕ

«Одна суспільна правда варта того, щоби про неї особливо згадати: правда, що організми стало вдираються один у сферу існування другого. Устремління, що спостерігаємо серед людських рас, устремління заволодіти чужими землями, властиве всім родам організмів і виявляється в них усілякими способами... Устремління, властиве кожному видові, – увірватися у чужу сферу, до іншого способу життя, до іншого середовища».

СПЕНСЕР

«Часто ставлять запитання: чому треба зберігати національні групи і національну культуру взагалі? Чому б не прагнути до створення світової культури, однієї мови, однієї історичної традиції? Всі ці питання порушують ті доктринери, які бачать у націоналізмі лише перешкоду для розвитку якогось-то світового суспільства і розуміють під націоналізмом лише його найгірший вияв у формі буржуазно-націоналістичного шовінізму...

З націями справа стоїть так само, як і з індивідами. Здорове суспільство тримається не на регламентації індивідів та причісуванні всіх під одну гребінку, а на найповнішому і найвільнішому розвитку кожного індивіда в інтересах усіх. Побудова здорового світового суспільства потребує не стирання певних національних відмінностей, а їх захоочення і взаємодії, створення всезагальної культури на основі специфічних досягнень кожного народу».

Г. СЕЛЗАМ

«Нація – це витвір мистецтва і витвір часу... Права англійця на п'ять століть давніші за права людини, що їх проповідують ліберали».

ДІЗРАЕЛІ

«І раптом роздається протилежна порада: хіба можна мати свою думку, своє бачення? Бачення має бути загальнолюдським. «Потрібно мати бачення не своє, а загальнолюдське». Голосна фраза, але несправжня у самій своїй побудові. Загальнолюдського самого по собі не існує: воно існує в особистому розумінні окремої людини. Щоб зрозуміти загальнолюдське, слід бути собою, треба мати свою думку, треба мислити самому...

Народ не менш окремої людини має право бути собою і мати свою діяльність. Діяльність народу, як діяльність людини, повинна бути самостійна».

К. АКСАКОВ

«Україна – це край, населений свободолюбивою нацією козаків... Козаки України дуже люблять свободу й не зносять нічийого ярма».

А. ТИЛЕР, 1685

«Нема свободи людини без свободи народу. І немає свободи народу без свободи людини».

Я. СТЕЦЬКО

«Наша ідея волі, самобутности та свобідного розвитку народів є протиставна большевицькому поневоленню, нівелюванню і винищуванню цілих народів. Ідея гідности й пошанування людини, її вільного розвитку, власної ініціативи, творчого та достойного самовключення в гармонійний уклад збірного національного і суспільного життя є діаметрально протилежна до большевицької тиранії, уярмлення і визискування людини, топтання її гідности, нівечення свободи».

С. БАНДЕРА

«Історія не знає рівності, як і природа; є там здібні і не здібні, хто хоче забезпечити собі місце під сонцем, мусить довести свою здібність до того... Право нації на самовизначення? Певно, але не кожна, що «має» це право, *має його!* В тім суть і глибше значіння зв'язку між поступом і правом на нього. Бути перейнятим великою ідеєю і фанатизмом до її зреалізування, це ще не забезпечує перемоги, треба мати геній її справді здійснити!».

Д. ДОНЦОВ

«Привілеї шляхти не є поступки чи ласки за походженням, навпаки, – це завоювання. І, в засаді, їх утримання означає, що упривілейована особа могла б щохвилини відвоювати їх, якби зайшла потреба і хтось би їх заперечував. Отже, приватні права чи *privilegia* не є пасивною власністю і простою користю, а вказують на висоту, якої досягнули зусилля даної особи. Натомість, загальні права, як «права людини й громадянина», – це пасивна власність, чиста користь і вигода, щедрий дар призначення, що його зустрічає кожна людина і що не відповідає жодному зусиллю, хіба що дихати й уникати божевілля. Отож, я сказав би, що загальне право мається, а особисте – тримається».

Х. ОРТЕГА-і-ГАССЕТ

Роль особи в подіях

«Двигун усякого чину є почування. Всі великі історичні рухи були попереджувані міцними почуваннями. І, власне, ті особистості, яких почування були найбільш несамо-вिति, мали найбільший вплив на стан і характер суспільності. Чисто інтелектуального почування ніколи не вистачає для опанування юрби... Величезний успіх релігійних реформ завдячує переважно ірраціональній силі їх чуттєвої природи, а ніколи інтелекту-альній».

Л. ВОРД

«Всі великі реформатори були великою мірою однобокі; якраз не гармонійні харак-тери викликали найсильніші потрясіння. Коли нова людськість колись прийде до пану-вання, то станеться це не шляхом мирного всезрозуміння і порозуміння... Вона так само принесе меч, як принесло і християнство».

Г. КАУЗЕРЛІНГ

«Але деякі, хто страждав галюцинаціями, знамениті творці подібних марев, най-більш глибоко перетворили світ. З глибини своїх могил вони згинають ще душу мас під іго своїх думок. Не будемо проминати важливості їхньої ролі, але й не станемо, разом з тим, забувати, що розпочату ними працю вони встигли здійснити тільки тому, що поза-свідомо втілили в собі і витворили пануючий ідеал своєї раси і свого часу. Неможливо бути вождем народу, не втілюючи його мрій».

Г. ЛЕ БОН

«Вплив великих політичних діячів продовжується лишень до тих пір, поки, як Цезар чи Рішельє, вони вміють направляти свої зусилля в дусі потреб епохи; справжня при-чина їхніх успіхів передувала їм самим. Двома чи трьома століттями раніше Цезарю не вдалось би підкорити велику римську республіку владі монарха, і Рішельє був би без-силим здійснити об'єднання Франції. В політиці справжні великі люди – ті, які перед-бачають потреби, що зароджуються, події, підготовані минулим, і вказують шлях, якого слід дотримуватися. Ніхто, можливо, не бачив цього шляху, але доленосні умови ево-люції повинні були штовхнути туди народи, долями яких тимчасово керують ці могутні генії. Вони, так як і великі винахідники, синтезують результати тривалої попередньої праці».

Г. ЛЕ БОН

«Назвавшись католиком, я міг закінчити вандейську війну; назвавшись мусульма-нином, я закріпився у Єгипті, а назвавшись ультрамонтаном, я притягнув на свій бік італійських патерів. Якщо б мені потрібно було керувати єврейським народом, то я від-новив би храм Соломона».

НАПОЛЕОН

«Наполеон висаджується у Франції майже один, як втікач з маленького острова Ель-би, і за декілька тижнів йому вдається без жодного кровопролиття скинути всю органі-зацію влади у Франції, на чолі якої перебував її законний король. Чи існують випадки, де особиста перевага людини виявилася б більш вражаючим чином? Протягом всієї цієї його останньої кампанії можна ясно бачити, яку владу він мав над союзниками, при-

мушуючи їх іти за його ініціативою, і як мало було потрібно, щоб він їх остаточно роздушив».

Г. ЛЕ БОН

«Наполеон – втілення диктатури промислового інтересу, рятівник нації – творець французької нації».

С. ГОРОДНИКОВ

...Тема «Національне визволення» в контексті самої книги «Нація як спільнота» є дуже важливою. Тому що не всі нації завжди були вільні, мали держави. Не всі вони, нації, відбувались одразу ж. А чимало націй, – якщо взяти, наприклад, Східну Європу, – розвивались окремо: тіло їхнього роду розвивалося в підколоніальному статусі, в системі великих імперій, і для того чи іншого народу наступав рано чи пізно період, щоб сформуватись, підготуватись і дорости до того, аби здобути свою власну долю. Тобто свою власну державу і свою власну свободу.

Імперії розпадались під ударами новонароджуваних націй. Зробивши надзусилля, нації ставали державами. Все відбувалося в процесі національного визволення. І, звичайно, національне визволення найчастіше пов'язують із національним поневоленням, тобто проживанням у системах імперій і колоніальних систем, колоніального гніту.

Для того, щоб визволитися, необхідна сама мотивація, сама внутрішня потреба стати вільним. І не всі народи відразу розуміли, що вони підневільні. Не завжди всі розуміли, що стати вільним можна тільки внаслідок боротьби. А боротьба передбачає підготовку. Тривалу підготовку до боротьби на рівні будівництва національної свідомості, формування політичної організації, на рівні створення суб'єктів боротьби. Тому що народ в цілому бореться стихійно, окремими періодами. Тому завжди необхідні суб'єкти боротьби, які, раз розпочавши, постійно ведуть жорстку і послідовну боротьбу за звільнення: від імені народу, а пізніше – народ приєднується на завершальному етапі національних революцій.

Таким чином, національне визволення починається із дуже абстрактного, притаманного для кожного організму явища свободи. Як «свободи людини», а також «свободи народу». Як записано у третьому пункті «Декларації прав людини і громадянина», **«джерела будь-якого суверенітету по суті належать нації; жоден індивід або група людей не може здійснювати владу, яка не йде безпосередньо від них»**. Тобто влада має здійснюватися від нації.

А нація може дати право здійснювати владу тільки тоді, коли вона дозріла до свободи. Тому що в іншому випадку, якщо влада йде не від нації – розпочинається зловживання владою, часто всупереч народу. Відомий німецький філософ Гегель так говорив: **«Всесвітня історія – це розвиток принципу, зміст якого є усвідомлення свободи!»** Далі ж він говорить: **«Тим, які бажають залишитися рабами, не діється ніякісінька кривда; хто не може здобутися на відвагу ризикувати своїм життям за свободу, той заслуговує на те, щоб остатися рабом; і якщо народ не тільки уявляє собі, що бажає бути вільним, але насправді має енергійне бажання свободи, тоді жодна людська сила не зможе тримати цього народу в неволі... Свободу можна здобути тільки шляхом боротьби... Абсолютний доказ свободи в боротьбі за визнання – це смерть»**.

І справді, якщо люди чи народ сам не визволявся (ті або ж інші його прошарки) і не вів національно-визвольної боротьби, не стояв за незалежну державу, а за нього національно-визвольну боротьбу провели інші, то в цій новопосталій державі тим,

хто за неї не боровся, часто дуже дискомфортно жити. Радянський Союз розпався в силу багатьох причин. По-перше, в силу того, що занепала сама комуністична система і її неможливо було реформувати, також під ударами демократії як такої і під ударами національно-визвольних процесів, які йшли майже в кожній республіці Радянського Союзу, в тому числі і в самій Росії.

Росія, правда, не визволялася від Грузії чи Середньої Азії, але вона визволялася від тиранії і від комуністичної диктатури. А визволяючись від тиранії, вона розбивала кайдани, які були накладені диктаторським способом на неї, на Україну, Прибалтику і на Середню Азію. Таким чином, боротьба проти тиранії і тоталітаризму привела до створення незалежних держав.

З іншого боку, люди, які були штучно вирощені уже в системі Радянського Союзу як новий тип людини (так званої «радянської людини» з менталітетом совка), опинившись у незалежних державах, не можуть зрозуміти до сих пір: «де вони живуть?», «що це за держава?», «звідки вони появились?». Тому що часто вони були також проти тоталітаризму – але вони не були за нові держави.

Вони не боролись за ці держави. А якщо не боролися – їм треба призвичаюватися жити в цій новій державі. Їм слід чимскоріше зрозуміти, що є незалежна держава, і вона називається Україна. Не зволікаючи працювати на її інтереси – бо якщо всі не будуть цього робити, то звідки візьметься добробут, цивілізованість, якої так усі хочуть, побувавши в країнах Західної Європи чи Північної Америки?

Все починається зі свободи. І свободи окремої людини. Обмеження свободи волі для окремої людини, як от: тюрма, неволя, не дає можливості висловитись, проявити свої бажання і наміри, права і свої інтереси в будь-якому суспільстві.

Але коли обмежено право цілого народу; коли народ сам не може вершити своєї долі, бо в неволі його до цього примучили і він на неволю погодився – то це є тюрма для народу. Свого часу Ленін називав царську Росію тюрмою народів. Правда, СССР став ще жорстокішою тюрмою народів. І теперішні незалежні держави мають усі можливості вільно, із взаємною користю співпрацювати між собою на пострадянському просторі, не заважаючи одна одній і не створюючи обмеження їхньої свободи.

Для обговорення теми свободи народів, визвольних процесів варто зачитати заяву «Грецьких Національних Зборів» з 1822 року. Ось як зазначено в Декларації, якій майже 200 років: **«Війна, яку ми провадимо проти турків, це не війна якоїсь партії чи наслідок якогось заклоту. А ми її провадимо не заради користі якоїсь окремої частини грецького народу! Це національна війна! Священна війна! Що має на меті відвоювати права особистої волі! Власності і честі! Права, яких не дає усім нам люта нечувана тиранія оттоманів. Вона хоче задушити в наших грудях самий спогад про свої права».**

Отже, права народу і права людини дуже взаємопов'язані. Немає свободи людини без свободи народу.

І немає свободи народу – без свободи людини, – як писав Ярослав Стецько. Тому що неможливо бути вільним (казати – все нормально; я нічого не хочу – всі мої права забезпечені) і жити в імперії, бути в підколоніальному статусі.

Народ – він у будь-якій імперії, навіть у найбільш процвітаючій і правовій, не є вільний. Він ніколи не дає добровільної згоди на імперію: його завойовують, його підпорядковують, в нього забирають свободу. І аналогічно, неможливо жити вільним в імперії, якщо особа чи особистість – представник даного народу – був завойований чи підпорядкований.

Неможливо бути вільним тоді, коли весь твій народ пригноблений. Неприродним є почування окремих людей, які кажуть, що жити в імперії чудово (тому що в імперії мені дали зарплату, роботу і навіть дали можливість зробити кар'єру). Це потворно: людина не відчуває того, що її особиста свобода обмежена. Але ж, крім тебе, ще є народ. А народ-то – уярмлений. І, значить, людина відривається в системі імперії від свого власного народу; навіть стає його поневолювачем; частиною системи поневолення власного народу. Тому зрозуміло: бути вільним в імперії, коли твій народ страждає, неможливо.

З нашої історії ми знаємо багато прикладів, коли українці пішли на службу імперії і вважали, що «яка різниця, що твій народ там нібито уярмлений – нема ніякого народу, стираються грані між народами, скоро буде злиття націй – і не стане ніякої проблеми із свободою народу». Вольтер свого часу писав: **«Україна завжди прагнула свободи; під Полтавою прагнула бути вільною від Московщини – як під Жовтими Водами від Польщі»**. Це слова видатного француза. Збоку провідні люди прекрасно бачили, в якому стані ми знаходилися. Але в самій країні, на жаль, не всі хотіли бачити підневільність: заплющували очі на рабство, аби тільки на особистому рівні отримати якісь вигоди життя.

1-й радіослухач: Добрий день! Це Ростислав.

Пане Сергію, скажіть, будь ласка, чи визволився остаточно український народ від поневолення і поневолювачів, з огляду на те, як він відзначав чи то вшановував цього року 300-ліття «Битви під Полтавою»?

2-а радіослухачка: Когда тысячу лет человеку вдалбливали, что он раб, и вдалбливают и сейчас, – то есть ли у раба чувство собственного достоинства?

Сергій Жижко: Щодо відзначення 300-ліття Полтавської битви.

Я скажу свою думку, що, на жаль, остаточного визволення не відбулося. Тому що відбулась тільки найголовніша його складова – це те, що український народ здобув власну державу, здобув її де-юре: вона визнана міжнародною спільнотою; ми вже майже двадцять років живемо у власній державі; звикли в ній жити. І ця цінність є абсолютною, і, слава Богу, ми маємо державу. Але визволення – це не тільки визволення від імперії і від формального колоніалізму.

На жаль, український народ до сих пір ще не визволився в сенсі внутрішнього звільнення і розкріпачення власних сил для розквіту і розвитку. Ми визволилися від Радянського Союзу. Ми вийшли з нього. Але Радянський Союз ще «не вийшов із нас». Він живе в нашому суспільстві. «Радянським людям», які є великим анклавом сьогоденного нашого народу, – заважає досвід життя в Радянському Союзі. Їм дуже важко позбутися старої радянської політичної поведінки і набути національної свідомості – вона повільно прищеплюється на нові покоління і складно приймається старшими поколіннями.

Тоталітарний характер життя вживив нам такий тип поведінки, що ми не завжди вміли вільно діяти, вільно вибирати і в політичному плані, і в плані приватизації, користування приватною власністю. Все, що народом кров'ю і потом напрацьовано у підневільній тоталітарній системі, у вульгарній формі «прихватовано», часто непродуктивно використовується, немає ефективних реформ. Але не тільки тому, що влада їх не хоче чи здійснює неправильно (хоча в нас у тому сенсі пострадянська влада саме так і реалізує себе). Але ще сам народ – його широкі верстви невміло скористалися новою свободою і державою. Наприклад, ті ж самі колгоспи просто розруйновано, а не гармонійно переведено в нову форму власності з допомогою держави, і тому подібне.

Тому визволення не відбулося. Визволення саме від комуністичної ідеології, від старої системи життя – тоталітарної; і від ще давньої-прадавньої нашої «традиції» – відсутності національної свідомості, національної дії.

Ми з помилками, необачними втратами поступово трансформуємося і шукаємо нових шляхів – стаємо іншими. Навіть при невдачах за двадцять років вже маємо іншу Україну, нову, кращу Україну. Але я можу констатувати: ще Україна остаточно не визволилася і не стала на свій власний шлях розвитку.

«Святкування» трьохсот років «перемоги під Полтавою» – це мелодраматично розіграний фарс. З гіркотою можна було спостерігати над спробами місцевої влади догодити нібито всім, не побачити головного, не вміти на гідному рівні відзначити дату великої української національної трагедії. І це можна було зробити, в тому числі запросивши росіян і шведів. Але поставити зовсім інші акценти. Реально, на звичному малоросійсько-хохляцькому, пострадянсько-совковому, було пошановано російську перемогу, фактично завоювання Петром I Лівобережної України. Влада Полтави показала своє обличчя.

Від пані Ніни я постійно чую запитання у контексті: що людина раб (вона, видно, має на увазі те, що в релігійному контексті людина є раб Божий). Я хочу сказати, що «раб Божий» – це не в сенсі «червь угнетенный», без власної волі. Бог не гнобить людину, він дав людині свободу волі, можливість вибирати, можливість діяти і нести свободу вибору все своє життя. І тому не можна все скидати на те, що в тій чи іншій релігії люди визначені як раби Божі. Наприклад, християнство дає можливість повністю проявляти свободу волі в усіх сенсах. В тому числі і в релігійному – з усвідомленням власної волі бути слугою Божої волі.

Що стосується книги-антології «Націоналізм» (видавництво «Смолоскип»), то, наразі, видана чудова, унікальна підбірка. У нас мало системних праць на таку тематику. У ній, правда, про націоналізм трактується більше дослідниками не націоналістами, менше самих націоналістичних авторів. І коло авторів, які є в Україні класиками українського націоналізму, там мало представлено, окремих зовсім не згадано. Але, все-таки, антологія є прекрасна тим, що майже все, що говорилося в світі про націоналізм (відомими дослідниками, мислителями і науковцями), там зібрано. І це є корисний багаж для сьогоденного читача.

Було ще питання Івана Григоровича про те, «як вживають мову народні депутати?». Справді, особливо останнім часом, коли йде боротьба за владу: цинічна, зовсім не прикрита і не прикрашена загальнолюдськими демократичними цінностями, коли «на карту ставиться все» і питання стоїть саме так – «або ми виграємо, або взагалі після нас хоч потоп», – народні депутати абсолютно безцеремонно ігнорують українську мову. Дехто вважає, що немає значення, якою мовою говорити... головне перемогти у виборчій кампанії. І тому дотримання мовного правового статусу, яким би мав користатися народний депутат України, не працює. Навпаки, всі усвідомлюють, що частина виборців є російськомовна, і заграють перед цим електоратом, тільки б отримати їхні голоси*.

* Йдеться про президентські вибори 2010 р.– *Прим. ред.*

НАЦІОНАЛЬНЕ ГНОБЛЕННЯ

Сергій Жишко: «І промовив Господь: Я справді бачив біду свого народу, що в Єгипті. І почув його зойк перед гнобителями. Бо пізнав Я волю його. Я зійшов, щоб визволити його з єгипетської руки та щоб вивести його з цього краю – до краю доброго і широкого» (Біблія: Вихід, 3-я глава).

І далі... Один із діячів чеського народу президент Масарик так писав свого часу: «**Поневолений народ навіть у найкультурнішій державі все-таки буває політично пригнобленим та економічно і суспільно використовуваним**». Він мав на увазі свою Чехію, яка була у складі Австро-Угорської, доволі цивілізованої на той час імперії. Одна із таких же цитат сучасного російського публіциста Романа Періна: «**Жага життя – це головне почуття, яке у нас вони крадуть**». Він висловлюється стосовно ситуації, в якій, на його думку, перебувають руські у сучасній російській державі.

«Немає в ній (Італії) ні голови, ні порядку; вона розгромлена, зруйнована, пошматована, розтоптана, повергнута в прах».

Н. МАКІАВЕЛЛІ

«Людство – це союз народів з метою мирно й полюбовно виконувати своє завдання на землі. Але, хто є поневолений, той має, звичайно, природне право на революційний спротив. Жодна батьківщина не сміє перебувати в неволі, тиранію треба ненавидіти та поборювати мечем і кров'ю».

«МОЛОДА ІТАЛІЯ» (з Маніфесту)

«...в усіх польських програмах і ідеалах є точка, з котрої найкраще можна випробувати їх політичну і культурну вартість, а то є питання про їх відносини до русинів».

І. ФРАНКО

«Тепер Україна мовчить: її сковано, зв'язано... найменші ознаки протесту, найменші прояви сепаратизму нищатьяся безоглядно вже в самому зародку – і виставлена на жер обом сусіднім націям, здавлена, поки що мовчить. Але з виборенням конституції в Росії речі будуть уже цілком інакше стояти. Тоді рушиться і вона, розкута, і вона проголосить своє слово, і вона опімнеться тоді різко о своє право до життя: право на *політичну самостійність*, право бути своїм власним паном в своїй власній хаті!»

Ю. БАЧИНСЬКИЙ

«Треба створити власне пролетарське оточення навколо української культури... Лише пролетаріат може бути дійсним чинником української культури. Лише пролетарськими шляхами може йти збудування української культури. І одночасно можна сказати: лише в своїх українських формах може розвинути культура на Україні, лише в своїх українських формах може існувати Радянська держава нашої країни».

М. СКРИПНИК

«– Українці? – сказав Бідний, частуючи мене сигарою.– О, з ними треба бути дуже обережними. Чи ви зауважили, що ми ніяких важніших об'єктів не будемо на Україні?»

– Щоб не повторилася історія з фабриками в Лодзі, правда?
Бедний притакнув.

– Всі наші цінніші об'єкти будують на Уралі і в Сибіру. Україна – непевна земля. Повірте, – вибухнув совітський письменник раптовно, – нікому з українців ми тут не довіряємо, хоч би був найкращий комуніст. Нікому з них не можна вірити».

З. ГРАББС
(інтерв'ю з Д. БСДНИМ (ПРІДВОРОВИМ))

«...Нам треба українську інтелігенцію поставити на коліна, це наше завдання – і воно буде виконане: кого не поставимо – розстріляємо».

БРУК, слідчий у «справі СВУ»
(березень 1930 р.)

Ми будемо говорити про «національне гноблення». Бо яке може бути національне визволення і національно-визвольна боротьба без підстав, без фактора національного гноблення. Визволення не забаганка окремих осіб, не надумане явище, а органічний політичний процес.

Будемо говорити про національне гноблення не через потребу в мазохізмі, в бажанні поскаржитися на долю, а, навпаки, подивитися на це як на одне з чисельних явищ суспільно-політичного життя, в тому числі в нашій українській історії, бо, зрештою, ми говоримо про власність, і про мову, і про історію, і про наші українські проблеми.

І «національне гноблення» – це є цілий комплекс заходів, які метрополія або держава, народ-завойовник здійснює щодо завойованого, поневоленого народу. Це є і системні, плановані заходи – спеціально впроваджувана політика. Це є буденне життя часів колонізації, коли на ментальному рівні представники метрополії того чи іншого народу по-своєму ведуть політику національного гноблення, вже поза межами державної політики, а просто як представники своєї влади, які залишили свою батьківщину і приїхали на завойовану, на чужу для них, за великим рахунком, територію.

І таким чином вони також – хочуть вони того чи ні – представляють колонізаційну політику своєї держави. Ця політика може бути негативна, нестерпна для корінних мешканців, хоч би що там говорили їм про дружбу і безкорисливу любов, вона може бути в різних формах впроваджувана, але рядові колоністи є її співавторами.

Фактично нація-метрополія, коли завойовує, захоплює, з тих або інших історичних причин заходить на не свою територію, – яка раптом з тих чи інших мотивацій стає «своєю», або внаслідок нібито дружньої допомоги, чи внаслідок певних воєнних катаклізмів на сусідній території, коли одна сторона «запрошує» розв'язати громадянський чи політичний конфлікт, або ж допомогти вигнати іншого завойовника, – часто залишається у чужій хаті надовго. З цього приводу Леся Українка написала: **«Хто визволиться сам, той буде вільний. Хто визволить кого, в неволю візьме»**... В Прибалтиці у радянські часи так трактували радянську окупацію: **«Освободили – но забыли уйти»**.

Метрополія забирає в своє розпорядження саму територію, встановлює над нею повний політичний і військовий контроль, її власністю також стає цілий народ, населення.

Вона встановлює свою політичну свободу волі, поліцейський режим контролю над населенням і забороняє проявляти політичну національну свободу волі для народу, який попадає під її вплив. Забирає під свій контроль власність, всі працюючі фірми, га-

лузі виробництва, підприємства. Захоплює в своє володіння (наприклад, у феодальні часи польської окупації України) землю. Польська малоімуща шляхта, яка приходила в Україну, отримувала значні наділи землі і через покоління заможнішала, окремі з них ставали магнатами. А з наступних поколінь виходили найбагатші люди колишньої Речі Посполитої.

Експансивна буржуазія метрополії бере під свій контроль у колонії виробництво, галузі промисловості, фінансово-банківську систему, витісняє на периферію місцевих підприємців. Під контроль потрапляє сам люд: в нього забирається частина громадянських прав і формується соціальна і національна нерівність.

Політична нерівність – це можливість керувати владою на території. Формується нерівність соціальна, коли привілейоване становище отримують представники метрополії: у владних, військових, правоохоронних та інших контролюючих територію органах, у соціумі в цілому. Створюється нерівність у системі освіти, у здобутті кар'єри. А отже – автоматично росте несправедливість.

Корінний народ поставлений тоді в ситуацію – або погодитись на таку несправедливість, мімікрувати, пристосовуватися, облишити своє національне «Я», або боротися.

А якщо погодитись – то в якій формі?

Міра несправедливості завжди вимірюється двома факторами – тиском зверху і податливістю знизу. Метрополія тисне максимально. Але якщо суб'єкт, на який вона тисне, тобто підпорядкований народ, не має своєї політичної культури, волі, не має достатньої самоорганізованості, національної гідності і свідомості, то він дозволяє «закручувати гайки» до краю. Одні народи національно-визвольну боротьбу розпочинають одразу ж, ведуть її інтенсивно (тоді метрополії це визнають), а є народи, які століттями сплять, куняють, сіють гречку і вирощують хліб, в тому числі і для тих, хто їх окупував.

Таким чином народ ділиться. Народ сепарується на певні групи. Появляються компрадори, торгові посередники між метрополією і своїм народом (сьогодні це т. зв. «бізнесмени», які розбагатіли на російській нафті і газі), вислужники окупаційних режимів, різні перевертні, зрадники. Люди, які бачать вигоду існування тільки в новоутвореній імперії і намагаються зробити перед колонізатором усе, щоб досягнути успіхів. Вони вислужуються, вони приймають усі «правила гри», вони стають у перших рядах тих, хто колонізує, хто допомагає, хто нівелює мову, культуру; вони зразу перекидаються на так званий бік «переможця» і ведуть шкідницьку роботу проти свого ж таки народу.

Окремо стоять лояльні групи. Вони не вислужуються: не бігають, не запобігають, не вчиняють злочинів проти свого народу – не є донощиками; вони просто стараються мирно співіснувати із колоніальною адміністрацією і досягати якомога більших успіхів у своєму житті.

Інакше поведуть себе широкі працюючі маси, які часто – якщо вони не мають національної свідомості (таку категорію населення у нас в Україні називають «хохлами»), просто продовжують «мирно жити», як колись у своїй державі, контрольованій своєю владою, і тоді, коли чужа влада приходить... Після поляків прийшла Російська імперія. Потім кілька разів була в нас у ХХ столітті тимчасова німецька окупація – у 1918 році, і в 1941–44 роках (німецько-нацистська). І народ сприймав усе пасивно – приглядався, хто прийшов, чи будуть чіпати, чи важкі порядки... Головне для таких широких прошарків населення – жити з дня на день, щоб ніхто не чіпав (моя хата скраю...).

Звичайно, для колонізаторів найнебезпечнішими категоріями населення є інтелігенція – «сіль землі», яка зобов'язана захищати народ ...але, якщо не зобов'язана, то хоч

частина її завжди – через почуття національної совісті і гідності – відкриває очі народу на стан речей. Тому інтелігенція для загарбника є небезпечною.

І навіть в радянські часи, коли була частина компрадорської, компартійної української інтелігенції, яка отримувала навіть Шевченківські і Державні премії та нагороди – ордени Леніна і Героїв соцпраці – то й вона, все-таки, щось та й відкривала – хоча щілину на українські справи і справи з українською мовою в Україні.

1-й радіослухач: Доброго дня! Микола.

Ми бачимо з історії, скільки нас визволяли – стільки нас і заручниками робили. Я вважаю, що тема сьогоднішня – українську територію ми маємо очистити від цих ідолів.

І от сьогодні п'ять героїв українських показали – як потрібно виконувати Указ президента, – а мала б це робити наша влада. Ну, раз влада не робить, то отак потрібно змитати ці пам'ятники...

2-й радіослухач: Добрий день! Віктор – Борщагівка.

Скажіть, будь ласка! А до якої категорії населення – з перерахованих вами категорій – можна віднести цю частину, яка хотіла нам нав'язати Конституцію, писану десь в Росії?

Сергій Жижко: Добре. Пан Микола, і пізніше – ось Михайло Михайлович говорять про історію із пам'ятником Леніну. Ця історія є зліпком, портретом нашого суспільно-політичного життя. Ці пам'ятники в Україні є нонсенсом. Якщо є політичні злочинці, політичні злочини, то вони повинні бути належно оцінені. Не стоять же пам'ятники Гітлеру в Німеччині, тому що політика нацистська була антилюдяна й антигуманна не тільки проти інших народів, але й проти самого німецького народу.

Не стоять пам'ятники подібним діячам в жодній країні.

Є народи, які погоджуються на такі пам'ятники... Для нас – це межові знаки російського імперіалізму і комуністичної тиранії. Україна вже не в імперії, комунізм зруйнований, а Ленін стоїть, виконує роль московського «смотрящего», «контролює» ситуацію, територію... Але у нас частина народу вважала за свою «славну історію» гідним шанувати Леніна, інших вождів, творців злочинів на території не тільки України, але й Росії. ...На початку 1990-х в Росії ставили питання – винесення Леніна з мавзолею. До сих пір не винесли. І це біда Росії.

Але пам'ятні знаки про насильство над українським народом – не повинні споглядатися населенням по-міщанськи: «стоять вони чи не стоять», «це не має значення», «вони ні на що не впливають», «ми до них звикли», «хай собі стоять, ми йдемо мимо – робимо свої справи».

Неможливо народу пройти вперед і змінити соціально-економічне становище в Україні, не змінивши політичної свідомості. Наша громадянська свідомість формує наш політичний вибір. Політичний вибір формує наше щоденне життя. Життя продовжує перебувати під гнітом Володимира Леніна, під гнітом спадщини політичного вибору, який народ зробив у 1917 році.

Тому такі пам'ятники необхідно зняти.

Прийнявши владне рішення, необхідно зняти вдень, з допомогою офіційних, легітимних засобів. Якщо ж будуть опротестовувати – зняти при допомозі міліції.

Так, як вони з допомогою поліційно-насильницького апарату встановлювалися свого часу – так вони мають бути знятими.

Необхідно з точки зору збереження історичної пам'яті створити парки комуністичного періоду... хоча б у Києві, куди звезти представників не тільки тих, які зараз сто-

ять, а тих, яких комуністи сховали: Сталіна треба поставити поруч з Леніним. Тому що вони разом робили революцію. І не тільки Сталіна – там було багато інших, так званих «видатних полум'яних революціонерів». Треба їх усіх поставити поруч. І зробити експозицію...

...Було питання з Полтавщини про Юрія Шевельова, який говорив про роль території, тобто про роль тієї землі, на якій українці вирости і живуть.

Справді, український благодатний клімат, чорнозем, прекрасна природа і можливість жити в такому середовищі – все розслаблює людину. Часто народи, які вирости, наприклад, «на камінні», в суворому кліматі (як, наприклад, північні народи), – з території сучасної Швеції і Норвегії у свій час завоювали майже всю Європу, дали початок багатьом правлячим династіям... Так само народи, які жили серед пісків і степів, створювали імперії (араби, турки чи монголи, які на своїй території займалися скотарством (не могли вести землеробства) – завоювали свого часу півсвіту). У їхньому суспільстві формувались пасіонарні поштовхи, які кличуть той чи інший народ до експансії.

У нас, українців, «пасіонарність» більше... до замилювання самими собою. Нашому народові легше досягати успіхів у землеробстві, ми діти благодатної землі, наш індивідуалізм не стимулює нас до експансії, але й не організовує до захисту свого. Тому ми й не досягнули успіхів у освоєнні влади для самих себе.

Питання формування, використання влади – це є найбільша наша українська проблема.

Українці мусять врешті-решт сформувати саме свою, дуже сильну й ефективну владу. Сильну – це не насильницьку.

А сильну – як можливість спроможно захищати свої національні інтереси.

НАЦІОНАЛЬНЕ ПРОБУДЖЕННЯ І НАЦІОНАЛЬНЕ ВІДРОДЖЕННЯ

«...з'являються, власне, інтелігенція і пролетаріат, опановується місто, націоналізується школа і церква, організуються політичні партії, власна преса, наукові установи, університет, згодом кидається гасло автономії чи федерації, а в кінці стихійно вибухають самостійництво і політичний сепаратизм».

О. БОЧКОВСЬКИЙ

Сергій Жижко: Сьогодні говоритимемо про національне пробудження, національне відродження. Народ – який перебуває в колоніальному стані, який завойований імперією (тобто приєднаний чи «визволений») – не завжди готовий вести національно-визвольну боротьбу одразу ж. Особливо, коли він не визрів національно і над ним імперії чи метрополії довгі століття здійснювали цілеспрямовану денационалізацію. Коли відсутня власна політична еліта і коли немає національно-зацікавлених, національно-зорієнтованих власників землі, промисловців чи фінансистів – тоді народ перебуває в летаргії. У сні.

У народу тоді є кілька шляхів. Або зливатися – денаціоналізуватися повністю із народом, який його поневолив. Або відродитися – розпочати боротьбу за власну державність. Французький мислитель Г. Ле Бон зазначав: «Взагалі свобода народу починається з пробудження народу». Він же писав: «Чи буде це наукова, художня, філософська, релігійна, одним словом, яка б то не була ідея, розповсюдження її здійснюється завжди однаковою способом. Потрібно, щоб вона спочатку була прийнята невеликим числом апостолів, яким сила їхньої віри чи авторитет їхнього імені дають великий престиж. Вони діють тоді більш навіюваннями, ніж доказами... Навіюють свої ідеї престижем, яким володіють, або звертаючись до пристрастей, але не можна вчинити жодного впливу, якщо звертатися тільки до розуму. Маса не дає себе ніколи переконувати доказами, але тільки ствердженнями, й авторитет цих стверджень залежить від привабливості, якою користується той, хто їх висловлює».

Один із дослідників націоналізму Андерсон так характеризував пробудження фінського народу: «Лідерами фінського націоналістичного руху, що набирав сил, були особи, здебільшого пов'язані своїм фахом із мовою: письменники, вчителі, пастори, юристи. Вивчення фольклору та відкриття наново і збирання в єдине ціле народного епосу відбувалося одночасно з публікацією граматики, словників, ведучи до появи періодичних видань, які сприяли нормуванню фінської літературної мови, іменем якої можна було вирішувати насущні політичні вимоги». Ми бачимо, що фіни цей процес пройшли в XIX столітті. Сьогодні це розвинена нація. Доволі сучасна, технологічна.

Український мислитель Бочковський на цю ж тему говорив: «Отже у народів державних (або т. зв. історичних) розвиток національного самовизначення йшов згори донизу. У них вершина цієї піраміди в першу чергу усвідомлювала свою національну відрубність».

Новочасна демократія сприяла національному пробудженню та відродженню так званих «неісторичних народів», які представляють другий тип європейської націогенези. У них процес суспільного самовизначення йшов знизу вгору. Запізнілий їхній етногенез стрибнув у новітній націогенез. Схематично цей тип націогенезу виглядає так: селянство, духовенство, вчительство, молода інтелігенція народного походження, зокрема, наприклад, якийсь письменник-будитель, ремісник, купець, урядовець, дрібна буржуазія. Щойно в кінці цієї суспільної драбини з'являється робітник та капіталіст. Цей тип національного соціогенезу можна вважати органічнішим, ніж попередньо згаданий».

Ми бачимо, що будительство – це є ініціатива небагатьох. Тому що народ в основному працює, виживає; особливо в підколоніальному своєму статусі. Еліта, кращі вихідці з народу, перекуповуються. Щоб народ пробудити (тим більше під пресингом зовнішнього тиску й заборон), необхідні «будителі». В Україні це були «Історія Русів», Іван Котляревський і Тарас Шевченко. У Галичині «Руська Трійця»: Маркіян Шашкевич, Ярослав Головацький, Іван Вагилевич.

Коли твори будителів вже сприйняті народом, тоді, звичайно, народ виділяє з себе не одиниці, а десятки, сотні, а то й тисячі подвижників, які питання пробудження перетворюють в питання національного відродження. У нас такими були видатні Іван Франко, Леся Українка, громадські організації «Громада», «Просвіта», часопис «Основа». Це український театр і українські парамілітарні спортивні організації «Сокіл», «Луг», молодіжні організації «Пласт». Це українські журнали й газети. А закінчилось створенням українських партій, які брали участь у виборах (як до російської Думи, так і до австрійського Парламенту).

Таким чином українські партії були основою для того, щоб підготувати Україну до майбутньої боротьби за державність. Коли вибухнула Перша світова війна, то виявилось, що готовність України до національних і соціальних революцій у 1918–20 роках є слабкою.

Галичина краще підготувалася до національно-визвольних змагань. Дмитро Вітовський 1 листопада 1918 року у Львові встановив над ратушею синьо-жовтий прапор. Здатність створити державу складається з готовності: ідейної, політичної, організаційної, військової.

Якраз в сенсі ідейної готовності українці найбільше програли. Тому що свою національну ідею чітко не сформуvalи. Більшовикам удалося нав'язати соціалістичну ідею в Росії і в Україні (з Польщею та Німеччиною не вийшло). Але, на жаль, Україна прийняла зведену до абсолюту соціальну ідею, поставила її вище національної. І тому понесла під час комуністичного режиму мільйонні втрати.

1-а радіослухачка: ...«як нам так зробити, щоб діти все-таки цікавилися українською мовою?». Ось як було у мене: мені тяжко було працювати, ...ми українською розмовляємо з онуками, а вони – мами – російською мовою з дітьми розмовляли. І виходило так: що ми розмовляємо і все учимо українською мовою, а коли приходять мами, вони тут же переключають на російську мову. Виходить, що наша мова як іноземна, а російська їхня – головна. Тепер я друге хочу сказати.

І от будуть вони народжувати дітей та навчатимуть, щоб ті російською мовою розмовляли.

2-й радіослухач: Доброго дня вам! Анатолій – Київ.

Я хочу вам дуже подякувати. Дійсно, ваші передачі дуже багато нам дають для душі, для свідомості. Піднімають наш дух і пробуджують. І взагалі, я хочу сказати, що Україна була приспана в часи російського царизму і у роки соціалістичного життя.

І зараз, коли Україна отримала незалежність, то наша свідомість пробудилась, нібито розкрилась і у мене також.

Але я хочу сказати, що «Заява президента Росії» спрямована якраз на те, щоб змінити владу в Україні.

3-й радіослухач: Так, яка кривава і брудна була історія, українці це зараз добре усвідомлюють – ми раніше цього не знали... Це приховувалося. За радянських часів ні школярі, ні студентство, ніхто про це не знав. І сьогодні ми це знаємо.

І Росія – вона себе дуже вимазала – і от, щоб поправити своє становище, вона звертається зараз до нашої країни (лист президента Медведєва я маю на увазі). Це ж лист не до президента! Це лист до нас – до українців, до держави.

Вони хочуть знову повернути нас в радянські часи: відрізати у нас минулу історію. І зверхньо до нас ставляться – це перше. По-друге – це випробування, якщо у нас не буде адекватної реакції, якщо ми не відповімо, то вони далі будуть думати, як у нас відібрати Полтаву, Крим, Харків і взагалі Україну. Вони вважають, що Україну вони втратили тимчасово. І дбають про повернення.

Я вам дякую, що ви пробуджуєте нашу свідомість.

Сергій Жижко: Я спробую поєднати запитання від пані Ольги і пана Анатолія – про «Заяву президента Росії».

Справді, в цій «Заяві» окреслений початок нового етапу російської політики щодо України – як держави, як народу, як нації, яка розвивається і має невдовзі робити свій вибір. В тому числі в президентській кампанії, яка нас ближчим часом очікує.

Росія на початку 90-х років не готова була нав'язувати Україні свою політику. Тому що сама мала багато проблем, зокрема з чеченцями, котрі провели дві дуже жорстких національно-визвольних кампанії, які були брутально придушені, з порушенням прав людини і прав народу. Чеченські кампанії відволікли Росію від України, неможливо було вести дві кампанії водночас із легітимною республікою і визнаною світовою спільнотою державою.

У роки боротьби чеченців Росія не могла переключити збройні або зовнішньополітичні зусилля щодо поглинення, прив'язання України до себе. Але вже за час президентства Володимира Путіна Росія переорганізувалася, перетрансформувалася внутрішньо (як політично, так і економічно) і приступила до політики «збирання земель». Тобто поетапного прив'язання до себе і поглинання колишніх територій Радянського Союзу.

Але якраз без України – немає Російської імперії. Це всім очевидно.

Григорій Плеханов писав, що **«Український рух набирає такої сили і такого напрямку, що починає загрожувати нашій імперії страшною катастрофою. Цю жахливу небезпеку визнають уже всі наші партії всіх політичних барв»**. Ми бачимо, Плеханов боровся проти самодержавства, він був за свободи, за демократію, за соціальні права для громадян Росії, але він не міг визнавати незалежності України. Те ж саме й Солженіцин. Він був проти комуністичного тоталітарного режиму – розвінчував його. Але ж він і повчав – «как нам обустроить Россию...», маючи на увазі, що обов'язково Україна (як «Малоросія») має бути частиною Російської держави-імперії.

Видатний російський мислитель Григорій Федотов так писав: **«Московські патріоти мають усі підстави тривожитися майбутнім Московської імперії, бо стоять нині перед великим питанням: чи існуватиме вона, чи Московщина повернеться до своїх передімперських меж? Якщо радянська влада зненацька впаде, то негайно вибухнуть повстання немосковських народів СРСР, щоби відірватися від імперії. І ті народи виставлять московському народові свої рахунки більшовицьких злочинів, нищення, грабунку, утисків. А з усіх них найбільший рахунок подасть Україна. Справа України є найповажніша і найтяжча до розв'язання. Не матимемо імперії, не розв'язавши справу України. А ця справа є надзвичайно небезпечна нашій імперії. Ми є свідками народження національної і державницької свідомості українців, власне, народження нової нації. Щоправда, вона ще не народилася, її доля ще непевна, проте вона вже набралася такої духовної сили, що вже несла нікому вбити це немовля... Ми, москвини, мусимо працювати щосили, щоб ця українська свідомість стала українською формою московської імперської свідомості. Щоби втримати «русскую» єдність, себто не лише імперсько-державну, а й національно-духовну, ми, москвини, мусимо не лише визнати, а й постійно відчувати своїми, московськими: не лише київські літописи, але й українське барокко, не лише М.Гоголя, але й Т.Шевченка, не лише київський церковний спів Д.Бортнянського, але й українські народні пісні. Все це маємо відчувати рідними нам, москвинам, нашими, московськими, а не лише українськими. А завдання прищепити українські національні традиції на велике дерево «общерусской» культури припадає насамперед тим, хто вірний Московщині і любить Україну...»**

Минуло двадцять років після розпаду Радянського Союзу, а ми стали свідками знайомих подій: приїхав московський патріарх Кирил, і замість того, щоб говорити про Бога, про спасіння душі, про Христа, про замирення у християнському світі, він виступав у ролі партійного ідеолога. Зараз комунізм розпався – він його не критикує, не засуджує, не говорить про злочини комунізму проти віруючих, священників, церкви, а говорить про те,

що «треба карати всіх тих безбожників, які відійшли від московського православ'я – бо тільки воно істинне; треба карати всіх розкольників, і народ той, який відійшов, також заслугує кар божих». Йому в унісон твердить Медведев, що Україна веде антиросійську політику. У попередні роки так не говорив.

Він наполягає, що Україні треба іншого президента, іншу владу. І справді, коли питання було від пані Ольги – «за кого голосувати?», то я думаю, що пани Медведев, Путін і патріарх Кирил підказують, що не можна голосувати за тих, хто нашу державу приведе у підпорядкування отця Кирила і панів Путіна, Медведева. Вони ж змагають до того, щоб нашу державність, націю ослабити, перетворити на додаток до московського воза.

Тому зрозуміло, що треба голосувати за державника, за людину, яка відстоює демократію, права нації і народів, за людину, яка дбає про напрямок європейського вектора розвитку України.

5-й радіослухач: Я колись вам задавав це питання: є нації гнобителі, а є нації гноблені. У нас в Україні офіційно зареєстровані Мінюстом «Русский блок», партія комуністів, які ведуть боротьбу з українською владою.

У мене була розмова з ними... Як почули українську мову, один підходить до мене: «Ти, хахол, со своєї мовой паєдеш в Канаду».

Бачте, які плани? В Канаду українців хочуть...– «ми вас заваєвали, акупіравали; прідьот время, вешать вас будем». Оце програма «Русского блока».

Сергій Жижко:

Стосовно позиції «Русского блоку» й «КПУ», то, згідно з нашим законодавством, партії, які ведуть антидержавну діяльність (ця антидержавна діяльність має бути задокументована), через суд мають бути зняті з реєстрації.

НАЦІОНАЛЬНА РЕВОЛЮЦІЯ

«Наша нація довго нездужала, але нині вже стає до боротьби».

М. МІХНОВСЬКИЙ

«Свою визвольну акцію український націоналізм базує на національній революції. Її зміст, методи й завдання він виводить із сучасного стану розшматованої поміж кількома окупантами Української Нації. Для українського націоналізму є аксіомою, що доки не буде змінене сучасне положення нашої нації, доти вона все буде загрожена в своєму розвитку та існуванні. Ніякі угодовські автономістичні й федералістичні компроміси, ніякі легководухі «орієнтаційні» лавірування перед тим чи іншим окупантом – не врятують Україну перед імперіалістичною навалою її історичних ворогів; закон її буття лежить тепер тільки в непримиримій боротьбі за свою державну самостійність і соборність. Це історичне завдання – через послідовні етапи підготовки визвольної боротьби, збройного здобуття й впорядкованості самостійної держави – здійснить національна революція».

М. СЦБОРСЬКИЙ

«Революція – це цілий процес боротьби, від її початків аж до кінцевого завершення. Обмеження поняття революції на етапі її найбільшого розгортання і завершування,

тобто на остаточному державному чи суспільному перевороті, є так само невластивим, як не можна називати деревом саму його корону, без коріння і стовбура. Початком революції вважаємо той момент, коли під впливом скристалізованих революційних ідей починається цілеспрямована боротьба революційних сил за усунення існуючого, зненавидженого ладу та за створення на його місці нового, кращого, накресленого революційною ідеологією і програмою. Розвиток революції визначається триванням і розгортанням її боротьби. Він може відбуватися у формі довготривалого, затяжного процесу, в якому боротьба розгортається ступнево, з етапами більшої і меншої напруги, або може мати короткий, наглий хід».

С. БАНДЕРА

«...Національна революція має значно ширший засяг і глибше значення, ніж внутрішні революції, які мають за мету зміну державного й суспільного устрою, відсунення від влади правлячих кіл чи шарів і т. п.»

С. БАНДЕРА

«Соціальні зміни так довго не є революційними, як довго їх виконує, проводить панівна нація, хоч вони інколи виходили б в користь поневоленої нації. Бо хоч окупант під натиском нашої сили буде поступатись... то все те не є повною революцією, бо повну соціальну революцію для себе провести може той, хто перед тим був поневолений, – але тільки захопивши політичну владу. Всякі соціальні переміни, доконувані пануючою нацією, є реформами, а інколи вони мусять бути поступкою поневоленій нації, завдяки сили тієї останньої; коли ж є репресивними у відношенні до поневоленого народу, то є – контрреволюційними».

Я. СТЕЦЬКО

«Таким чином, національна революція – це є внутрішній, тяглий у часі та різноманітний у своїх виявах, ідейний, духо-волевий, визвольно-політичний і державно-творчий процес Української Нації, спрямований до її звільнення, скріплення, впорядкування та забезпечення для неї гідного існування».

М. СЦИБОРСЬКИЙ

«Українська національна революція, як одностайний процес, складається з трьох фаз. Перша і друга – це фази боротьби, третя – державного будівництва.

У першій фазі проходить процес затяжної, прогресуючої підпільної боротьби. В ній іде змагання передусім за душу народніх мас, мобілізація й активізація їх по боці революції, проти большевизму; підриваються позиції большевицької системи і сили большевицького режиму, зростає організована сила революції. В цій фазі проходить основоположний конструктивний процес: наші ідеї і програма опановують найширші маси українського народу, поширюються на інші народи, уярмлені большевизмом, визначають для них бажаний зміст і форми життя в усіх ділянках, стають дороговказами їхньої дії – їхньою метою, мобілізують й організують змагання за реалізацію нашої програми.

Друга фаза, як продовження першої, – це фаза визволення. В ній завершується затяжна визвольна боротьба, всі сили зосереджуються у безпосередній відкритій боротьбі з большевицьким режимом і його силою, в остаточному загальному зриві народів.

Третя фаза – будівництва на місці знищеного СССР незалежних національних держав,

забезпечення їхньої незалежності назовні, здійснення ідей і програми визвольної революції в державному і суспільному ладі, у змісті і побудові цілого життя».

С. БАНДЕРА

«Україні треба мужніх, відданих їй на життя і смерть борців, творців нових вартостей, фанатичних апостолів нової ідеї, мудрих і рішучих державних мужів, хоробрих воїнів і полководців, глибоких учених і великих митців, сміливих підприємців і сильних людей праці, добрих, енергійних організаторів нового життя. Треба, щоби всіх оживляв революційний дух, опромінювала націоналістична ідея та кермувала тверда, залізна воля чину, боротьби й перемоги. Доля України рішається в наших душах і серцях, на усіх фронтах запеклої боротьби й витривалої енергійної праці та творчості».

М. ОРЛИК

«Українська Націоналістична Революція мусить спертися на якнайширші, якнайглибші основи національно-політичної, духовно-світоглядної, соціальної, економічної й культурно-цивілізаційної боротьби проти московсько-більшовицького світу за повне визволення України, всіх поневолених Москвою народів і побудову нового ладу.

Українська Націоналістична Революція мусить ударно й виключно висунути:

1. нові ідеї та цінності нового світогляду;
2. мати новий, революційний провід і пробивні революційні кадри;
3. організувати політичну та збройну силу;
4. мобілізувати маси та втягнути в боротьбу весь український народ. Далі треба зв'язатися з революційними, активними елементами інших поневолених Москвою народів, як грузини, азербайджанці, донські козаки, білоруси, татари і т.п.».

М. ОРЛИК

«Уважаю, що революцію слід розуміти не тільки як повну і абсолютну неґацію системи, проти якої йде боротьба, неґацію форм і змісту, не тільки як протиставлення існуючому чогось нового цілком, докорінно різного, чогось такого, чого ще ніде не було і т.п. Уважаю, що революцію слід розуміти також як синтезу різних здобутків дотеперішнього розвитку в нову здорову цілість... Інколи революція може полягати також у викиненні з одних форм старого змісту і в наповненні тих самих форм новим змістом».

П. ПОЛТАВА

Ганна Короненко: Ми говоримо про «Національну революцію». З чого варто почати?

Сергій Жижко: Розпочнемо з визначення революції – з французької: розгортання, переворот. Тобто докорінна якісна зміна. В нашому випадку – це політична зміна національного, соціально-економічного стану життя суспільства.

Ми ж більше будемо звертати увагу саме на українське суспільство. Національна революція для нас тривалий час була національно-визвольною боротьбою. Боротьбою за розвал імперії, за усунення влади метрополії, за здобуття незалежності як такої. Тобто,

незалежності від зовнішніх політичних державних чинників, а, отже, здобуття самостійної державності.

Тільки в самостійній державності може розкритися вільно, на рівні своєї свободи народ, нація.

Звичайно, що національно-визвольна боротьба – це необхідна передумова виходу з-під влади імперії. Тому що самі імперії ніколи нікого не відпускають і не дають свободи. Але в незалежній державі, коли нація розвивається, то, окрім реформ, еволюційного розвитку, відбуваються революції внутрішнього характеру. Тобто революції, які виводять націю, народ на новий якісний етап свого розвитку.

Революція ніколи не буває за покликом якоїсь однієї особи і тільки за її волею. Революція не може бути придумана, якщо немає для цього передумов. Вона визріває, як і всі інші політичні процеси.

Фактично відбуваються двосторонні процеси: з одного боку, послаблення імперії – ефективності самої колоніальної системи, різних методів експлуатації нації (соціальної, національної) з імперського центру.

З іншого боку, зростає незадоволення підневільного народу. Незадоволення, яке складається з багатьох чинників. Не тільки з національного чи національно-культурного, а особливо важливого соціально-економічного. Має значення, що виростають протестні еліти. Не компрадорські, які вислугуються перед колоніальною метрополією, а визріває альтернатива елітного характеру. І тільки коли є еліта, яка бореться, – народ може ефективно включитися в боротьбу. Створюються національно-визвольні організації, які ставлять перед собою абсолютно непримиренну мету: «або – або», «або загинути – або здобути!».

Тобто розпочинається національно-визвольна боротьба.

Для того, щоб така боротьба визрівала, необхідні теоретичні, ідеологічні підстави. Американський філософ Р. Емерсон писав, що **«всяка революція була спершу думкою в мозку однієї людини»**.

Часто для того, щоб щось змінити, треба поміняти мислення людини: від традиційного сприйняття обставин, від підлеглості, залежності, понурої згоди на свою другорядну роль у цьому світі. І тільки після зміни такого мислення змінюється її поведінка. Свого часу Горбачов проголосив «новое мышление» – і розвалив Радянський Союз. В СРСР шляхом тривалих репресій встановилося єдине мислення – тільки комуністичне, все інше було – ересь, антирадянщина. Правильне мислення формувала компартія і всяке «нове мислення» – багатоваріантне, неконтрольоване, альтернативне апріорі ставало антикомуністичним. Нове мислення завжди потрібне, але не тільки для того, щоб розвалити, а щоб побудувати. Побудувати українську націю – означає, щоб у душі, у свідомості, через значне внутрішнє напруження, здолання страху перед неможливим, в кожного українця, всієї української спільноти пройшло перетворення, струмом великої напруги прийшла жага до нового, потужного, енергійного життя.

Ось як писав відомий французький мислитель Г. Ле Бон: **«Нова ідея тоді все більше і більше обговорюється. Тобто в дійсності приймається без заперечень іншими. З того часу вмішується механізм зараження. Ідея вступає в фазу, яка швидко приводить до її успіху. Суспільна думка приймає її швидко. Вона здобуває тоді проникаюче нездоланну силу, яка підкорює їй всі уми, створюючи разом з тим спеціальну атмосферу – спільну манеру мислення. Ідея являє собою тоді щось непереможне. І її наслідки поширюються зі стрімкістю потоку, якого не може втримати ніяка гре-**

бля. Тоді й спалахують ці великі події, які створюють історичні перевороти – і які можуть здійснити тільки одні маси».

Варто заторгнути ще тему «революція і людина». Тобто «революція» і «революціонер». Хто ж здійснює ці революційні події?

Зокрема, Еріх Фром досить цікаво на цю тему роздумував: «...революційний характер – це гуманіст, ніщо людське не є йому чуже. Він любить та шанує життя. Він скептик, тому що підозрює, що ідеології прикривають небажану реальність. Він – людина віри, тому що вірить в те, що може існувати, хоча воно ще й не існує. Він може сказати «ні» та проявити непослух саме тому, що він може сказати «так» і підкорятися принципам, які є справжніми принципами його самого. Його свідомість відкрита особистим та соціальним реаліям оточуючого світу. Він незалежний і у всьому зобов'язаний самому собі... Людина не є революціонером в характерологічному сенсі лише тому, що проголошує революційні фрази та бере участь в революційних виступах». Крикливі революціонери – це пасивні революціонери. А ті, хто змінюють обставини, це люди з характерами і люди гуманістичного способу мислення.

Звичайно, слід ще сказати про те, що, на мою думку, є певна відмінність між «народ і революція» і «нація і революція». Народ часто незрілий до революційних дій. Народ може бути невідповідним. Але умови його життя бувають нестерпними і він повстає. Не підготовлені ідеологічно, політично й організаційно народні маси стихійно протестують, повстають. Але не досягають кінцевої мети. Тому що вони ще не визріли, щоб здобути державність або перемогти організованого противника.

В українській історії ми часто бачимо (наприклад, 1918–20-ті роки): народ повстав, але він не знав «за що?», «як?», «що робити?», був неорганізований... Непідготовлені українські політичні течії закликали собі на допомогу московських комуністів, німців, білополяків, Англію і Францію. Петлюрівці воювали із денікінцями (в армії Денікіна було багато «малоросів»); махновці воювали з Григор'євим – дві повстанські українські армії; українці з «червоних» воювали з махновцями (де були українці, і не тільки українці), з Українською Народною Республікою; отамани воювали проти всіх, хто заходив у окреме село чи на територію «мініреспубліки». В Україні була війна «всіх – проти всіх», і у ворогуючих арміях переважали українці або були тільки українці. Українці служили в чужих арміях, чужим державам, чужим ідеям. Такої кількості «фронтов», армій, ідеологічних утворень не було в інших республіках, в тому числі і в Росії.

Коли воюють «всі – проти всіх» і «брат – проти брата», це говорить про незрілість нації, що народ є населенням і нацією ще не став. Коли нація визріла, всі знають – «хто чужий – хто свій», «хто ворог – хто друг», проти кого треба воювати і з ким треба стояти поруч.

А коли «брат воює з братом», «село з селом», «регіон з регіоном», тоді – нація не визріла. І вона приречена себе погубити в цій «м'ясорубці» – бо вона не підготовлена.

Принагідно я хочу зачитати досить цікаву цитату сценариста В. Савельєва про Нестора Махна, який, вже повністю розбитий, опинився на еміграції в Парижі: «**Нестерпно було пригадувати слова, якими він і його командири виправдовували свою самовбивчу війну за російські національні інтереси в Україні, за полегшу пологових судом нової імперії, що вилуплювалася із висхлого лона старої. Змія скидала шкіру. Він і його махновці підсобляли їй. Доки смертельно не вжалила... Хижак і жертва вірили одним і тим самим словам – ось у чому таїна тріумфу хижака. Революція і контрреволюція помінялися місцями, ролями, і він, Батько Махно, наче полуда його вразила, бив ворогів не контрреволюції, а нищив революцію українську.**»

Справді, він під чорним прапором анархії йшов за червоними гаслами соціальної справедливості, пролетарської свободи. Він воював з усіма: думав, що допоможе «червоним» встановити справедливість. Зрештою, «червоні» розбили його не тому, що «червоні» справедливість встановили, а тому, що поновили нову Російську імперію. А він (Махно) сприяв розгрому української державності. Так само, як у свій час Сірко.

Ганна Короненко: Тож був він революціонером – чи не був?

Сергій Жижко: Він був революціонером заради революції, і ця його революція не мала сенсу. Анархічні ідеї – ніколи нічого не створюють. Вони тільки руйнують. І він руйнував, в даному випадку не тільки стару Російську імперію, а й українську державність. Як анархіст, він боровся проти держави як інструменту насильства, а в кінці кінців він допоміг «червоним» ствердити в Україні червону комуністичну імперію, ще жорстокішу тоталітарну державу від царської. Фактично, нову Російську імперію.

Пан Петро питав про Григор'єва.

Отаман Григор'єв виступав з більш державницьких позицій, ніж Махно. Хоча до Армії УНР він не примкнув. Ось яка драма розігралася в українських степах у 1919 році, описана соратником Нестора Махна П. Аршиновим: **«Григор'єв виявився досить вправним керівником партизанського методу війни. В районі Знам'янки, Олександрії і Єлизаветграда панував більше він, ніж більшовики...»**

Григор'єв був без сумніву контрреволюціонер і авантюрист, але район і маса, якою він керував, були революційні. Їх-то і вирішив Махно включити в загальне число революційних сил. ...Махно з належною йому різкістю і прямою вирішив публічно розвінчати і вбити Григор'єва. 27 липня 1919 року в селі Сентові, поблизу Олександрії Херсонської губернії, за ініціативою Махна був скликаний з'їзд повстанців Катеринославщини, Херсонщини і Таврії. ...З'їхалось маса селян і повстанців, загони Григор'єва і частини Махна – всього до 20 тисяч людей. ...«Такі негідники, як Григор'єв, ганьблять всіх повстанців України, і їм не повинно бути місця в рядах трудівників-революціонерів» – так закінчив Махно своє обвинувачення... Семен Каретник – ближчий помічник Махна – кількома пострілами з «кольта» збив його з ніг, а Махно, підбігши, з криком – «Смерть отаману!» тут же дострілив його».

Промовисте свідчення братовбивства і безглуздя українських селянських лідерів.

17 серпня народився Дмитро Донцов, до речі, на півдні України, в козацьких Запорізьких краях, у місті Мелітополі – він був видатним українцем, витворив ідеологічну концепцію, яка оживила українське національне життя і вплинула на політичне, національне формування молодого покоління в 20–30-ті роки.

Я зачитаю цитату від Дмитра Донцова: **«Коли українська ідея хоче підняти боротьбу з іншими за панування, мусить, в першу чергу, залишити прокляту спадщину невилітливих часів. Мусимо перевести основну переоцінку вартостей... Все, що обплывували в нас, повинно реабілітувати свіже й молоде українство. На місце інтелектуалізму повинна стати віра, яка не знає сумнівів, і пристрасть, що не знає жодних – «чому». Прив'язання до свого мусить доповнити воля витиснути свою печать на чужім; замість залежності від стихії – мусить стати воля привести її до послугу. Мусимо нести відважну свою віру, не схиляючи чола ні перед чужими, ні перед власними «маловірами». Мусимо набрати віри в велику місію своєї ідеї і агресивно ту віру ширити. Нація, яка хоче панувати, повинна мати і панську психіку народу-володаря».**

Я вам скажу, що сільські хлопці, які читали Донцова в 20–30-х роках у Галичині і на Волині, у 1940-х роках витиснули «свою українську печать» на тілі московського черво-

ного імперіаліста. Всі знали слово «бандерівці» – вони його боялися. Бо це воював за свою свободу новий тип українців. Дуже, до речі, шляхетних. Дуже саможертвоних. І дуже гуманних – за своєю політичною поведінкою. Інша річ, що вони опинилися віч-на-віч зі звіром МГБ, з яким змушені були говорити відповідною мовою.

Але ця печать українського національного «Я» була витиснена на тілі і історичній долі російського імперіалізму, який до сих пір боїться поставити свою ногу на Україну.

Пан Михайло з Києва запитав про Юрія Липу. Справді, він був убитий військами НКВД у Львівській області. Це видатна людина – теоретик, геостратег, геополітик. Він написав ряд науково-публіцистичних досліджень, зокрема одне з них називається «Розподіл Росії», в якому він ще у 1930–40-і роки пророкував те, що розпадеться не тільки «соціалістичний табір» СРСР ...але й Російська імперія розпадеться, вона порветься всередині, в самій Росії.

Я думаю, що ми будемо свідками того, як буде поділена ця імперія. І вільні народи, в тому числі російський, будуть жити у свободі у своїх власних державах на цих територіях.

5-й радіослухач: Революція – це історія. Історія наша, світова. А от як пов'язати цю проблематику з сьогоднішнім?

Сергій Жижко: Це питання можна пов'язати з питанням пана Миколи, який запитав – «що робити сьогодні?»

Я хочу відзначити, що Україна пройшла ряд революційних трансформацій. Це 1648 рік – революція – національно-визвольна боротьба, очолювана Богданом Хмельницьким. Це і 1918 рік. Революції були і в 1942-му, й 1944 році, коли українці західних областей повстали проти гітлерівської німецько-фашистської і комуністичної окупації. Чергова революція – це був період становлення незалежності – 1991 рік. Духовно-політичним зривом стала внутрішня еволюція українського суспільства у 2004 році на Майдані.

Останні два були революційними виступами. Хоча вони мали мирні форми. У революцію не обов'язково треба бігти з гвинтівкою напереваги і штурмувати телеграф, пошту, вокзали, захоплювати ті чи інші державні установи.

Революція може відбуватися всередині, в свідомості людей, в зміні влади, в масових виступах мирного характеру.

І такі революційні оновлення необхідні. Я вважаю, що українське суспільство було настільки денаціоналізованим і зрадянщеним, що нас чекає ще наступний етап національної революції. Попереду ще чимало масових виступів новопідготовлених молодих поколінь, які не знали ні Радянського Союзу, ні партії, ні комсомолу. Які вже вирости незалежними від московського центру. Які усвідомлюють себе громадянами нової держави, нової спільноти – оновлюваної нації. Яких не задовольняє такий стан нації, в якому вони живуть, де бажане віддалене від дійсного. Теорія відірвана від практики. Виконання законів – від самих законів. Незадоволення в українському суспільстві якістю життя у власній незалежній державі накопичується.

Я переконаний, що нам усім треба працювати – на майбутній революційний зрив в українському суспільстві. Який відбудеться, можливо, через чотири, може, через п'ять-десять років. Річ не в кількості років. Не у виступі як такому. А в тім, щоб була накопичена нова якість не тільки очікувань, а нова якість виконання результатів революцій. Тобто щоб прийшли нові кадри, нові люди, які зуміли б узяти владу й ефективно використати її в інтересах українського народу, для покращення його соціально-економічного стану і статусу у світі.

Тому до революції треба готуватися. Кожен з нас повинен зробити свою частину роботи. І ця робота, може, сьогодні непомітна, малорезультативна, і ми не зовсім бачимо її наслідки. Але ця мікроробота, «муравлина праця», виконання кожним із нас невеликих справ, не втомлюючись і будучи переконаним, що це на добро народу і нації,— рано чи пізно накопичить нову якість, яка вилетіть в нові революційні виступи. І вони кінець кінцем повністю поміняють стару радянську «совкову» систему. Україна оновиться і, я переконаний, отримає таку владу, яка забезпечить високий розвиток, велич самої нації і держави.

УКРАЇНЬСЬКА НАЦІОНАЛЬНА РЕВОЛЮЦІЯ

Сергій Жижко: У ХХ столітті українці здійснили три Національних революції. Дві з них відбувалися в період найбільшого загострення світових політико-економічних криз – двох світових воєн. Перша у 1917–20-х роках. І ми до цієї Національної революції були слабо підготовлені, і тому і політично, і у військовому сенсі наші предки програли цю революцію, яка мала б завершитися створенням і розвитком власної держави. Тому ми під час цих революцій, будучи невідготовлені, пішли в різні армії: червоні, синьо-жовті, під чорними прапорами, до білих, ...до десятків отаманів; пішли одні до самостійників, до монархістів, білих, есерів, інші – до «боротьбистів», більшовиків... І таким чином самі себе звозували.

Внаслідок цього досвіду провідна елітна українська верства вирішила продовжувати боротьбу і здійснити все-таки завершальний етап революції української – здобути державу.

Така боротьба здійснювалася організовано Українською військовою організацією, яка в 1929 році була перетворена в Організацію Українських Націоналістів (ОУН). І у 1941 році, коли Друга світова війна прийшла на терени України, 30 червня, зразу ж через кілька днів після перетину кордону німецькими загарбниками, українці проголосили у Львові державність України. Вона одразу ж, буквально за тиждень, була зліквідована німецькою фашистською адміністрацією. Ініціатори створення цієї Державності – Революційний провід ОУН, Степан Бандера, Ярослав Стецько й кілька сотень українських революціонерів були посаджені нацистами в концтабори.

Пізніше ця революційна дія була продовжена створенням Української Повстанської Армії (УПА). УПА була створена в 1942-му, і вже в 1943 році воювала проти німецького окупаційного режиму. А пізніше і проти окупаційного червоного комуністичного режиму на західних областях України. І ця боротьба велася не просто як боротьба національно-визвольна чи боротьба за здобуття державності, а була українською революцією.

Західні області України були організовані Організацією Українських Націоналістів (ОУН) – саме на революцію. І в тих обставинах,— якщо процитувати Степана Бандеру: **«Українська національна революція – це боротьба за саме життя і волю народу та людини, а також боротьба за зміст, підстави й форми життя, за його розвиток і за поступ; це боротьба проти московсько-більшевицького імперіялізму, який прямує до панування над усім світом і з тією метою поневолює, визискує і нівечить**

народи та людину; це боротьба проти большевицько-комуністичної системи, яка в ім'я спекулятивної доктрини та на послугах імперіялізму однієї партії переводить на організмі двістімільйонових мас поневолених народів найжахливіший в історії експеримент, всупереч природі, волі та добру цілих народів і людини; це боротьба проти режиму і тиранії большевицько-комуністичної партії, що з жадоби необмеженої самовільної влади і своїх користей обернула в невільників та найбільших жебраків маси поневолених народів; це боротьба за оборону самого існування волі й розвитку всіх народів, поневолюваних большевизмом, і за оборону людського, вільного і гідного життя народніх мас та кожної людини».

У документах Великого Збору ОУН 1929 року записано: **«Наш змаг іде за національну засаду організації світу, за націю, а не за класу»**. Бо народ можна поділити на класи, щоб воювали – одні проти других і винищували клас класом. А це ж безсенсово. Тобто винищення людей за класовою чи національною ознакою – це все одна антилюдяна, антигуманна дія. Схожість між німецьким нацизмом і комуністичним більшовизмом по суті не відрізнялася: люди знищувалися мільйонами незалежно від мотивацій.

Європа, як ми знаємо, засудила сталінізм і нацизм як одномірні явища. І 23 серпня 2010 року ми відзначали цю дату на загальноєвропейському рівні.

В документах ОУН мова йшла про те, що **«за націю – а не за класу. За ідеалізм – а не матеріалізм. За державу праці і соціальної справедливості – а не державу комуністичного чи капіталістичного визиску. За право власності, здобуте працею. За сильну владу найкращих з усіх верств народу. За героїчну культуру і вільну творчість українського духа. За безоглядне винищення сил руїни і розбрату»**.

Це засвідчує, що готувалися не просто здобути державу, а провести революцію самого українського життя. Щоб воно перестало бути підневільним, другорядним, упослідженим. Щоб воно перестало бути із елементами соціального гніту, бідності і безсенсовості.

Українська революція здійснювалася всупереч інтересам багатьох держав та імперій. Легше було здобути державність полякам або чехам, тому що вони мали, по-перше: державницьку традицію, по-друге, їх визнавав західний світ, по-третє, вони мали еліту.

Українці ж не мали тривалий час державності. І, крім того, сама Україна, як територія, мала стратегічне геополітичне значення. Це не Білорусь чи Молдова. Це – окрема значуща територія, де пересікається євразійський світ із європейським, мусульманський із християнським, землеробський із кочовим світом, де значні впливи півдня.

Окрім того, величезні багатства чорноземів і мінералів. Вони притягували хижі апетити імперій – з Австрії і Німеччини, з Варшави, з Москви, зі Стамбула.

Через зазіхання і жорстку конкуренцію українцям найважче було створити державність. Крім того, імперіями активно насаджувалася бездержавна свідомість, яка не дозволяла народу як суб'єкту сформуватися в націю.

Бездержавна Україна самим фактом свого існування стояла на перешкоді самої ідеї імперії як такої. Тому що німці не могли створити імперію, завоювавши Англію і Францію. Вони йшли завойовувати і створювати імперію на Схід. Росія не могла створювати імперію в Китаї чи в Ірані. Росія могла розширювати імперію тільки за рахунок України або завоювавши Індію й Афганістан.

Україну завойовувати було легше, застосовуючи православно-слов'янську нібито посвяченість, або ж любов до соціальної справедливості.

Україна – це велика проблема для імперій. Це кістка в горлі для їхнього розвитку.

Але, з іншого боку, Україна – це проблема сама для себе, тому що в таких конкурентних умовах важко провести національну революцію.

Тільки така революція могла б дати повноцінну державність.

Коли розвалювалася імперія Радянський Союз, то відбувся перший етап української, вже новітньої революції. Ця революція була не національна. Тому що вона ще не створила націю і не створювала нації.

Вона зробила тільки перший крок. Це – боротьба за демократію, боротьба за національне відродження. У 1990 році була антитоталітарна, антиімперська революція, – коли імперія була розвалена.

Найактивнішою частиною українського населення, яке брало участь у цій революції, була Західна Україна (особливо Галичина) і Київ. Всі інші регіони у ній активної участі не брали. Вони у 1991 році пасивно промовчали.

Промовчали, погодившись на незалежність української держави...

З іншого боку, промовчали, можливо, через «шлунковий інтерес». Тому що були сподівання, що Україна нагодуює свій народ краще, ніж годував Радянський Союз. Через те, з мовчазної згоди Південного Сходу й Наддніпрянщини Західна Україна і Київ, а також посткомуністична номенклатура, досягнувши неписаного консенсусу, сформували нову владу.

На жаль, ця влада була неефективна. Вона неефективно розпорядилася незалежністю – величезними багатствами, які є на території України.

Тому другий етап в українській національній революції відбувся у 2004 році. Ця революція вже була не просто за державність чи за демократію. Ця революція була – за очищення України від корумпованої влади і ствердження української національної держави із європейським вектором її розвитку.

Її активно підтримала Наддніпрянщина – територія традиційної України, Гетьманської України, навіть, значною мірою, Слобожанської. Підтримали Київщина, Черкащина і все Правобережжя. Ця революція була націєтворчою.

Ця революція завоювала на бік української нації величезний анклав українського населення. Але пасивним залишався Південний Схід. Південний Схід в 2004 році ще не доріс до того, щоб національно врости в єдине українське тіло. Він протестував... І протестував, не пропонуючи нових загальнонаціональних для України цінностей. Це був пасивний протест і тому Янукович тоді не став президентом.

Проблема не в Януковичі, чи в Ющенкові, чи в їхніх особистостях. Ми зараз це не оцінюємо.

Ми говоримо про націю. Про революцію нації.

Ганна Короненко: Про ті процеси, які відбуваються.

Сергій Жижко: Про ті процеси, які відбуваються і які, фактично, на черзі – щоб революція охопила Південний Схід. Щоб Південний Схід став повністю повноцінним тілом всієї української нації.

Це не свідчить про те, що на сьогоднішній день вони неповноцінні, чи маргінальні, чи не розвинені. Просто політично й національно – ці території ще не дозріли до національної української революції.

Вони дозрівають...

Українська національна революція повинна не тільки враховувати питання мови чи культури. Це, до речі, не головне. Це, можна сказати, в чомусь другорядне. Головне – це національна влада. Монолітна, компетентна, яка захищає національні інтереси.

Головне – це соціально-економічний поступ, коли нація бурхливо розвиває свої продуктивні сили: новітні технології, промисловість, фінанси... Розвиває своє сільське господарство – із забезпеченням себе повною мірою і виходом на міжнародні ринки. Тому, зрозуміло, поки не відбудеться духовної революції – не відбудеться революції і соціальної. І не буде соціально-економічних результатів.

Свого часу Ярослав Стецько писав: «**Українська національна революція – є одночасно соціальною. Що це означає? Що Українська національна революція – це доосновна зміна й спрямування в її напрямі всіх вартостей та установ індивідуального та суспільного життя української людини**».

А соціальна революція – це не просто класова боротьба, коли пролетаріат знищує продуктивну буржуазію і приватну власність. Більшовики поставили питання «з ніг на голову» і зруйнували всі здобутки тодішнього світу.

Соціальна революція – це доосновна зміна відношення поодиноких людей і суспільних верств до різнорідних елементів цінностей життя: духовних і матеріальних.

Мова йде про те, що соціальні зміни необхідні. Але вони необхідні для того, щоб покращити життя упосліджених, пригноблених верств населення, а не для того, щоби зробити їх «гаспадамі», зруйнувавши все навколо.

Навпаки. Для того, щоб відкрити їм дорогу до гідного життя і щоб було соціальне партнерство між багатими і спроможними – і тими, хто менш спроможний і менш заможний. Тобто соціальна революція – це революція, яка має стосуватися зміни ситуації для всіх: як для багатих, так і для бідних, робитися на рівні соціального партнерства.

1-а радіослухачка: Оксана.

Відомо, що проголошена Декларація «Про суверенітет України» 1990 року зазначає, що головною засадою має перший пункт – самовизначення української нації. Ми – представники титульної нації – створили собі державу.

А що сьогодні державними інститутами та вашими устами, дорогий госте, сповідується – тепер у нас «не українці», а «політична нація»? І з порушенням 92-ї статті Конституції – українці не ідентифікуються. Нас позбавлено права на націю, на державотворення. Як ви назвете цю силу, пане Жижко? Яка у вашій особі продовжує втілювати загрозу – інформаційного знищення українців в Україні?

2-й радіослухач: Добрий день! Це з Рівненщини – Василь.

Запитання до пана Жижка. Як ви вважаєте: для того, щоби подолати поневолення розуму, спричинене комуністичним режимом (а також і царською Росією) – чи не могли би ви до своєї книжки «Нація як спільнота» ось такі глибинні і обґрунтовані думки викласти і видати у вигляді брошури? Адже наше радіо «Культура» – це також спільнота. Активна спільнота. І ми всі разом максимально докладаємо зусиль для того, щоби прояснити для себе і для своїх ближніх – «хто ми є тепер?», «і хто ми були в минулому?», «як же нам жити далі?».

Будьте ласкаві. Ідуть вибори. Може б, ви спромоглися таку брошуру видрукувати? Якби ви назвали суму або що – я би заздалегідь вислав вам на рахунок, щоби ви мали можливість це зробити. Я думаю, що і президент України Віктор Ющенко вам би посприяв. Бо при його президентстві стало можливим таке обговорення.

3-й радіослухач: Скажіть, будь ласка! А чого ніколи не говорять про Суслова – головного ідеолога брежнєвщини? Це він хотів за 50 років унічижити український язик і русифікувати нас – українців, асимілювати русських з українцями. Чи як то сказати?

4-й радіослухач: Так от слухаю вашого гостя – таке запитання. Соціальна револю-

ція – це коли одному фабрики й заводи (чи декільком людям), а усі залишаються бідні? Це по-вашому – соціальна революція?

5-а радіослухачка: Доброго дня!

Дякуємо за таку необхідну передачу! І допоможіть зрозуміти таке питання. От – політична нація. Значить, у нас одна нація: я, і у нас Кернес і Добкін – його називають нескажоний... І у них все в руках... Вони крадуть мільярди – відправляють в офшори. І я – все життя працювала...

І ми одна нація?!

Це у них... А у людей тільки одна пенсія мізерна. Інша партія – це Фельдман – все теж має у своїх руках: зруйнував, зіпсував центральну вулицю, Сумську... Страшилки скрізь там побудував (на місці старовинних харківських приміщень)... І Давтян там, і всі...

А українців у владі немає зовсім!

І ми насподі. Тільки злидарі там: потрошку гроші там знімемо,... квіточки десь посадимо на могилі-камені воїнів УПА. А вони руйнують усе, витоптують... Ми знову саждаєм! Це ми – одна нація?

Поясніть нам – як може бути Україна, коли у владі нема українців, крім Ющенка?

Сергій Жижко: Два питання об'єднаємо. Запитання від пані Оксани і Галини Миколаївни. Коли пані Оксана говорила, що в Україні «деякі сили (і вона сказала – «які сили мною керують»)»... формують політичну націю, а не українську націю». Питання про націю в контексті – політична нація, чи якась інша, українська – є неправильною постановкою питання і неправильним тлумаченням понять. Тому що в Україні нація може бути сформована тільки тими, хто в Україні сьогодні проживає, громадянами України... але тими, хто усвідомлює українські національні інтереси. В іншому випадку це може бути просто «суспільство», просто «народонаселення». Яким ми сьогодні і є. Можуть бути конгломерати з різним політичним мисленням, різновекторною політичною культурою і взаємовиключним розумінням національних інтересів. Дійсно, суспільство може бути. Громада може бути. Населення присутнє – але єдиного національного тіла немає.

В цьому вся небезпека, всі протиріччя і складнощі буття України. Що в нас не сформувалась нація. І проблема не в тім, нація – не етнографічне товариство, вона не може не бути політичною. Тому що головна функція нації – це політична функція. Це функція спільної політичної дії в ім'я своїх національних інтересів.

В нас, на жаль, немає єдиного розуміння національних інтересів. І напевно, пані Добкін, і Фельдман, і Довтян, і Кернес, і багато інших – вони є громадянами, вони з волі харківської громади, з того її рівня національного розвитку, який маємо в спадок від радянської влади, займають посади, вони є провідними членами різних політичних партій – але вони не зацікавлені національно. Не тому, що вони іншого національного походження (і ви з ними – не однієї національності), а тому що вони, на мою думку, не дбають про національні інтереси. Якби дбали – інакшу політику проводили б у будь-якому місті: у Львові, в Києві, в Харкові, в Донецьку чи в Одесі. Якби Добкіна обрали мером у Львові, він провадив би таку політику, яку хотіли би львів'яни, інакше б він не став мером у Львові. Яким є Харків – таким є Добкін, і навпаки.

І ви були б ними задоволені. Були б ними задоволені не тому, що вони представники окремого етносу. А тому, що вони правильно діють в інтересах України. А якщо той чи інший неправильно діє в інтересах України, то вона може бути і українського походження (наприклад, Симоненко чи Вітренко, Колісниченко і багато інших); його дії не залежать від того, якого він етнічного походження... Якщо він в Україні діє як

український національно-свідомий патріот – він ніколи шкоди не буде робити ні українцю, ні представникові іншого етносу, який живе в Україні. У цьому вся проблема.

А якщо роблять негідно ...А ви їх виділяєте і групуєте не по тому, що вони роблять погане, а тому, що вони якогось іншого етнічного походження. Вони і вас так будуть групувати... Ви їх виділяйте по тому, що вони роблять шкідливого, і за це критикуйте. А вони шкодять не тому, що вони іншого етнічного походження, а тому, що вони такого соціального походження, такої політичної й економічної культури (і справді можуть бути антидержавниками). Тому ці проблеми треба нам усвідомити.

Українцем може бути і поляк, і єврей, і вірменин; і він може активно працювати на благо України поруч з етнічними українцями і росіянами. Але він **має** таким бути! Якщо він таким не є – то це означає, що він ще таким не став.

Він може й не стати таким... взагалі. Мільйони українців ще такими не стали. Все залежить від нас.

НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНА БОРТЬБА НАЦІЇ

«Я не картаю афінян за бажання правити іншими людьми, бо це природно; але я ганьблю інших за те, що дозволяють правити собою».

ФУКІДІД

«Без Країни у вас немає ні імені, ні прикмет, ні голосу, ані прав чи доступу як братів до товариства народів. Ви байстрюки Людства. Солдати без знамена, ізраїльтяни серед націй, ви не здібаєте ані довіри, ані захисту; ніхто не стане вашим вірником. Не тіштеся надією на звільнення від несправедливих соціальних умов, якщо спочатку не завоюєте Країну для себе; де немає Країни, там немає і загальної згоди, на яку ви можете покласти; усім заправляє егоїзм власного інтересу, і той, хто при владі, його береже, оскільки не існує спільної гарантії для інтересів загалу. Не відволікайтеся ідеєю поліпшення ваших матеріальних умов, поки спершу не вирішите національного питання. Ви на це не спроможні».

ДЖ. МАДЗІНІ

«Підійміть очі, братове! Гляньте, в якому жалюгідному становищі ви перебуваєте, ваші храми опоганено, ваших дочок віддано на поталу хтивим варварам, хати сплюндровано, поля опустошено, ви самі стали як ті бідолашні раби! Чи ж не настав нарешті час скинути нестерпне ярмо, визволити батьківщину! Відкиньте все негрецьке, підійміть прапори, перехрестіться і ви всюди переможете, і порятуєте вітчизну та церкву від наруги безбожників. Хто з вас, шляхетні греки, не запалає бажанням звільнити вітчизну від кліки?»

А. ПСИЛАНТІ

«Протест – це коли я говорю: те і те мені не підходить. Опір – якщо я докладаю зусилля, щоб те, що мені не підходить, більше не повторювалося. Протест – це коли я

говорю, що відмовляюся брати участь у чомусь. Опір – якщо я докладаю зусиль, щоб у цьому не брали участь і всі решта».

*У. МАЙНХОФ (одна з лідерів
«Червоних бригад» ФРН)*

«Згідно з теперішнім, якщо завгодно, слов'янським світоглядом... ганьбою криється не так раб, як той, хто обертає в рабство, не так гноблений, як гнобитель, що позбавляє свободи».

Я. КОЛЛАР

«Якщо ти борешся за незалежну державу, її збереження, її розквіт – ти націоналіст. Шведський, данський, німецький, австрійський, португальський, американський, костариканський, чилійський, папуаський чи шріланкійський. Всі ті нації, що мають власні, незалежні національні держави та не хочуть їх втратити, є носіями націоналістичної ідеї. Також курди, уйгури, тибетці, тіморці, бретонці, баски – й інші невилітні нації, що борються за власні, хоча б автономні державні утворення – також є носіями націоналістичних ідей».

Я. ДАШКЕВИЧ

«Природа винагороджує лише в пропорції до зусиль і заслуг – для її мети. В суспільнім житті обов'язує та сама засада, і ні одна нація не дістане в дарунок жнив від «справедливої» природи, коли вона не сіяла; ні одна не дістане незалежності, коли не хоче і не може її досягнути, коли не має почуття й сили здорових рас, що хочуть панувати над людьми, землею, повітрям і морями, служачи собі і – людському поступові».

Д. ДОНЦОВ

«Хто не зміг визволитися, коли у таборі ворогів йшло безладдя, суперечка і боротьба, той тим більше не визволиться, коли у ворожому таборі запанує згода. І буде ймення тієї нації викреслене з книги життя».

М. МІХНОВСЬКИЙ

«Українська нація мусить піти шляхом націоналізму, перейде його і повалить все, що стоятиме перепоною на цій дорозі... Виступаючи в інтересах широких українських мас, дбаємо, щоби сам народ власними силами виборов собі самостійну Україну, бо знаємо, що тільки під тією умовою ніхто не зможе знову запанувати над Україною, знову видерти всі землі, всі добра з рук українського демосу... Ми ідемо... до повстання, до оружного повстання за визволення українського народу з-під національного й економічного рабства».

М. МІХНОВСЬКИЙ

«В боротьбі виростає сила, розвивається свідомість, набирає животворної енергії національна воля, боротьба ставить на порядок денний питання про організацію національних сил, про сталеві, міцні форми цієї організації...»

С. ПЕТЛЮРА

«Тільки міць, єдність та тверде непохитне стремління до повної незалежності й свободи може бути нашим побратимом...»

Наша сила в єдності, а порука успіху наших змагань в державній слухняності!..

Шлях звільнення кожної нації густо кропиться кров'ю. Нашої – так само. Кров'ю чужою і своєю. Ворожою і рідною».

С. ПЕТЛЮРА

«Отже, не забуваймо про меч, учімося міцно тримати його в руках, а одночасно дбаймо про підживлення національних елементів її буття – творчої любові до Батьківщини, сторожкості до ворога та помсти за кривди, заподіяні ним, в симбіозі яких знайдемо вірний шлях до звільнення і програму будівництва».

С. ПЕТЛЮРА

«Для екзекуції приведено півроти з охорони, самою екзекуцією керував начальник охорони полковник Чеботарьов, за політичною приналежністю – член тодішньої урядової партії соціал-демократів. Полковник Болбочан був непритомний і, не мігши стояти власними ногами, звалився на коліна.

На команду «Огонь!» стрільці піднесли рушниці, але... випалу не сталося. Знову команда «Огонь!» – знову підносяться рушниці, і знову – ні одного стрілу. Стрільцям, видно, не піднімалася рука на того, кого вони знали як видатного українського патріота, видатного організатора Запорізького Корпусу, завойовника Криму!

Тоді розлючений начальник охорони Чеботарьов добув нагана і двічі вистрелив полковникові Болбочанові в голову, по тому вхопив агонізуючого за комір і поволік, копаючи ногами, до ями. Швидко засипали яму і зрівняли її з поверхнею землі».

У цій ямі на станції Балин (Поділля) було закопане не лише тортуроване тіло славного полководця, – там був закопаний **успіх української революції**. Після того ще буде стрімкий наступ об'єднаних українських армій (Наддніпрянської і Галицької) на Київ, і навіть здобуття Києва, – але це уже був **похід мертвих людей**, бо було знищене головне: **дух війська**».

В. МОРОЗ (про розстріл керівництвом УНР найуспішнішого полководця, кандидата в українські «Бонапарти» Болбочана)

Сергій Жижко: Можна задати запитання. Навіщо визволятися? Вести боротьбу, в тому числі і збройну? Проходити через арешти, торттури, тюрми, заслання? Усвідомлювати, що кари впадуть і на родичів? Дітей? Що і їх будуть переслідувати... І їм не буде шансів... І йти через смерть окремих людей? А пізніше – і десятків, а то і сотень тисяч людей, які виборюють незалежність, державність? Можливо, краще примиритись із чужою державою? Сприйняти цю окупацію, імперію за свою? Оцінювати її позитивно?

Фактично – стати емігрантом у себе вдома. Тоді й визволятися не потрібно. Потрібно просто відмовитись від усього свого: від мови, від свого народу... Стати іншим народом – адаптуватися до його життя. Тоді не потрібно ніяких труднощів боротьби. А навіть – можливі і певні преференції. Можливі – для певної категорії людей – і додаткові посади за виступництво. Тому зрозуміло, що коли люди виїжджають в еміграцію (часто – економічну еміграцію чи й політичну), вони в чужій країні пристосовуються до тієї країни, до народу і живуть там часто досить успішно.

Але буває й таке, що народ стає емігрантом у себе вдома.

Українці – щоб вижити в тоталітарних радянських умовах (та й в умовах польської держави на Західній Україні чи у Російській імперії), відмовлялись від себе. І для того, щоб не виїжджати, наприклад, в Сибір чи в Канаду, вони емігрували в Росію в себе вдо-

ма – в Україні. Це значить – вони переставали бути українцями, і так «знімались» усілякі проблеми. Тобто вони не ставили перед собою жодних політичних завдань і зливались із російським чи з радянським політичним режимом. Частина – з польським політичним режимом.

Тому, зрозуміло, в таких обставинах ми й отримали дві України: одна національно-демократична і національно свідома, яка хоче будувати самостійну державу. А друга Україна – складається з емігрантів, які до сих пір «проживають» у Радянському Союзі і «проживають», фактично, нібито в Російській Федерації (я так перебільшено кажу).

І ці люди не розуміють, що таке незалежна Україна. Для чого вона і як у ній жити.

Вони можуть ходити на роботу, бути добрими спеціалістами, чесно працювати, від їхньої праці є користь державі, суспільству, родині, але вони неправильно голосують. Вони неправильно політично поводяться. Тому що вони поводяться на користь Російської Федерації – іншої держави; на користь Радянського Союзу, якого немає. І тим самим гальмують розвиток усієї держави, в тому числі не дають перспектив для розвитку й утвердження як особистостей своїх дітей і внуків. Оце головна проблема України сьогодні – політична. Тому, що дві України: одна складається з колишніх емігрантів, які стали «радянськими людьми», а друга – все-таки з українців, нехай з різним рівнем свідомості, але все-таки українців, котрі повернулися до свого українського єства, які хочуть незалежної держави і хочуть все-таки бути українцями, попри своє етнічне походження.

Тож дуже дивно в нас виглядає, коли українська діаспора національно-свідомих українців проживає в Харкові, і там є кілька сотень чи кілька тисяч людей, які говорять українською мовою і намагаються відтворити українську культуру, – ці люди живуть серед національно-безтурботних українців Харківщини, які не дбають про українську культуру. Бо вони вже давно втратили своє українське «я». Звичайно, там національно свідомим не буде місця ні у владі, ні у бізнесі – у по-радянськи налаштованому регіоні немає політкоректності для україномовних.

Тому і маємо такі проблеми. Але всі народи світу, які жили в імперіях, рано чи пізно піднімалися на національну визвольну боротьбу. Ось я зачитую з Біблії (Вихід 5): **«А потім прийшли Мойсей і Аарон та й сказали до фараона: так сказав Господь, Бог Ізраїлів: «Відпусти мій народ, і нехай вони святкують Мені на пустині!»** Оця відома фраза – «Відпусти мій народ!» – Let my people go – це пісня про вихід євреїв з Єгипту, наспівана Луї Армстронгом про рівноправність чорношкірих у США.

Отже, «відпусти мій народ!» – це є головна фраза для всіх народів, які проживають в умовах поневолення, в умовах колоніального гніту, в умовах імперій. Тому що всі хочуть свободи.

Звір не любить жити в клітці. І пташка не любить жити в клітці. І народи не можуть жити в клітці чужої держави. Отож – «Відпусти мій народ!» – з цього починається національно-визвольна боротьба.

Євреям так сказав Бог – Саваоф – Яхве.

Українцям також так сказав Бог. І вони почали визвольну боротьбу.

Тож внаслідок цієї боротьби ми й маємо державу. Незалежно від інтенсивності національного чи соціального гніту: чи він сильний, нестерпний, чи малопомітний. Народи хочуть свободи.

Людська природа вимагає свободи. Реалізації свободи волі.

І для бідних це необхідно, і для заможних, і для талановитих, і для пересічних. Всі вступають в боротьбу – рано чи пізно. Люди не терплять неволі.

Один із дослідників проблем нації, націології Б. Андерсон так пише: «Нації мріють про своє визволення і про те, щоб з Божої волі воно прийшло якомога скоріше. Обсяг і ознака цієї свободи – незалежна держава... Слід взяти до уваги також і те, що протягом останніх 200 років саме це почуття – братерської єдності – змушувало мільйони й мільйони людей не так вбивати, як іти на смерть заради таких уявлених витворів».

А вони, нації, не тільки уявлені – вони реальні. Тобто люди йшли на національно-визвольну боротьбу, жертвували собою: тому що їх не відпускали природним чином. Імперія ніколи не відпускає. Кажуть, повстанці вбивали. Але поневолений, окупований, катований народ дає своїм синам право на постріл, на збройну боротьбу і підтримує її.

Це справді унікальний момент – що розвалився Радянський Союз. Він не тому «відпустив» народи, що не забороняв виходити, а тому, що сам розвалився. І, розвалившись, відповідно, не міг втримувати народи.

Для того, щоб стати вільними, люди йдуть на смерть.

Ганна Короненко: Степан Бандера, здається, говорив, що «ми помремо сьогодні, але результати нашої боротьби будуть видимі лише через тридцять-сорок років». Пригадуєте?

Сергій Жижко: Сьогодні деякі люди мені говорять: «Ми живемо в такій Україні, де нема роботи, зарплати; де повно аморальності, де корупція... Невже борці за це віддавали своє життя!?»

Але... Ті, хто вмирили за незалежну Україну, віддавали життя не за те, щоб так чи інакше жила та чи інша окрема людина, чи такі були порядки, як зараз є в Україні. Вони віддавали життя за свободу народу. За те, щоб українці жили у вільній країні. Інша річ – як хто буде жити. Це є справа приватна, справа державної політики, справа стану розвитку нації, відповідальності влад.

Але вони віддали своє життя. Вони могли б цього не зробити, а вийти з повинною, здатися в полон, зрадити друзів чи сам сенс боротьби. Але вони це зробили для того, щоб їхні нащадки жили у вільній державі. Вони показали приклад, як треба ставитися до України, до українського народу, – все віддати, але й усе забрати у ворога. Вони ж не завоювали ні майна, ні золота, ні радянських рублів. І за цим прикладом, за цим високим зразком служіння Україні ми маємо жити, для України працювати, голосувати, формувати владу, вимагати від влади, бути владою. Я думаю і переконаний, що якби українське підпілля або ж люди такого гарту отримали владу в Україні, вони б її на сто відсотків чесно і з користю для народу та держави використали. Як вони за Україну вмирили – так само жертвовно вони для України і жили б.

Звичайно, якби такий тип людини був сьогодні при владі в Україні – був би порядок, не було б корупції, державу і власність не розікрали б, була б процвітаюча економіка і заможне європейське життя. Я в цьому не сумніваюся.

1-й радіослухач: Добрий день, панове! Олексій – селище Борова – український націоналіст.

Шановний пане Сергію! Стосовно національно-визвольної боротьби. Наші вороги нації, на мій погляд, щоби не називати цю боротьбу нації «національно-визвольною», вирішили закреслити націю. Щоб це був бунт зброю. І зробили «політичну націю», викресливши 5 графу із паспорта. До речі, цей термін підтримуєте дуже і ви. І чи не буде вам і подібним депутатам-демократам, так званим, в лапках, які голосували за це, – колось соромно? Тоді, коли повернуть 5 графу...

2-й радіослухач: Гадаю, що якщо йдеться про націю, то це українська нація.

Як ви гадаєте? Якби, наприклад, в Німеччині, де вже біля десяти мільйонів турків, хтось із них, уже маючи громадянство Німеччини, сказав: запровадити другу державну мову – турецьку. То, мені здається, його просто б арештували!

Але у нас заяву таку зробив в Одесі Янукович. Якщо він стане президентом – буде друга державна мова. Це перше запитання.

Друге: дійсно, я підтримую пана Олексія. Якщо немає графи, то розумієте?...

Я ще раз кажу – навіть собаки мають в документах свій родовід.

3-й радіослухач: Анатолій – Київ.

Я хотів сказати, що національно-визвольна боротьба...– ще ми не перемогли... Вона продовжується! Це перше.

І друге: на мій погляд, аналізуючи, бачачи цю сьогоднішню нашу складну ситуацію,... ми повинні продовжити боротьбу! Але, разом з тим, якщо подивитися на держави, які раніше входили до складу Радянського Союзу: Казахстан, Прибалтика, Україна,– вони все-таки набули дуже багато здобутків.

4-а радіослухачка: Добрий день! Я – Наталія Олексіївна з Київщини.

Дуже дякую за цікаву-найцікавішу передачу!

І я хочу вас запитати, шановний пане гість, Ви не досліджували таке нове явище, коли в якійсь державі беруть національний прапор і під цим прапором «доводять народ до ручки»?

5-й радіослухач: Українська ідея – це мотор національного визволення. І вона буде актуальною в нас – тому що є загрозна російська ідея.

Пане Сергію, Ви кажете, що скоро Україна відродиться. А куди дінеться російська ідея, яка домінує над нами? Ви щось дуже великого слона загубили!

Поясніть, будь ласка!

6-й радіослухач: Добрий день! Віктор – Борщагівка.

Пане Сергію! Десь в 90–91-му році я з задоволенням отримав паспорт громадянина України. І там не було вказано в графі мою національність.

Це була помилка тодішніх ініціаторів? Чи це було мудро зроблено, і воно допомогло нам здобути незалежність України?

Сергій Жижко: Тричі звучало питання про паспорт: Олексій Пасічний, пан Анатолій з Києва і пан Віктор з Києва (з Борщагівки). Отже, пан Олексій Пасічний говорить про те, що в Україні пропагується ідея «політичної нації».

Я не один раз пояснював, що немає такої нації, як «політична нація», чи «економічна нація», чи «ковбасна нація», чи якась, так сказати, «етнічна» і так далі...

Нація – є нація! Це є духовно-політичне об'єднання людей для того, щоб захищати, виражати, розвивати свої національні інтереси. І, звичайно, що там, де є держава емігрантів (як я вже пояснював не раз): Канада, Сполучені Штати, Австралія чи Бразилія,– то там корінного, тубільного, населення мало залишилося. Культура політична і будь-яка інша культура – там поліетнічна. Тільки мова стверджується одна: англійська, іспанська чи португальська. Це мова тих, хто перший туди приїхав, є в більшості і колонізував місцеві народи. Там сформовані нові нації, поліетнічні за характером. Але й там немає політичної нації – є просто нація.

Американська нація – її ніхто не називає «політичною». Це у нас придумали такий евфемізм, щоб закамуфлювати історичну роль корінного, автохтонного, націєутворюючого українського ареалу-народу, який виборив державність і, народивши, дав їй ім'я. Щоб занадто вже скромних українців із їхніми проблемами не виділяти, не протистав-

ляти етнічним меншинам. Мовляв, вони до української нації не належать, а до політичної рівноправно належать. Це неправильна постановка питання – вони належать саме до української нації, якщо такий вибір свідомо зробили.

Нація або є, або її немає!

Якщо вона є, то вона і політична, й економічна. Вона або ж поліетнічна, або моноетнічна, – так як в Японії. Все залежить від складу населення даної країни, історичної дороги даної держави.

У нас, звичайно, є українська нація, тому що базова група населення – головний ареал – це українці. Які формувалися століттями з неоднорідного етнічного наповнення. У нас і скифи, і сармати, і германські племена жили. Були і варяги, половці і печеніги, і слов'яни, і праукраїнські різні племена.

Те, що називалося раніше Руссю, русами, русичами, русинами, а сьогодні Україною, українцями, – то це є наша самоназва. І сьогодні в цю самоназву вплавлюються, вкраплюються представники різних народів: через змішані родини, через власне національне самоусвідомлення.

Про Олену Телігу у питаннях згадували, що їй потрібно пам'ятник поставити.

Олена Теліга – білоруска за національністю, але вона була українкою білоруського походження і полум'яною, – як це прийнято інколи говорити, – українською націоналісткою. Євген Коновалець – засновник ОУН, частково мав польські корені. І Донцов мав російські корені. Антонович і Рильський мали польське коріння.

Річ у тім – як людина ставиться до України: її майбутнього, її свободи, її процвітання, що вона особисто вкладає для цього.

Або: як багато українців у нас проти України боролися, борються і ще, на жаль, будуть боротися. Так це не означає, що ці етнічні українці, з українського народу, є продуктивною частиною української нації.

Тому нація – це ті, хто «ЗА!». Звичайно, якщо в паспорті вказана національність, це сприяє затвердженню, закріпленню національної свідомості. І людина, будучи змішаного походження (або навіть неукраїнського походження), – може записатися українцем, тому що вона усвідомлює себе українцем. Вона може записатися «росіянином», але бути українським патріотом. Тут не можна ставити питання так, щоб відрубувати всіх від українського. І ще половину українців відрубати від українського – бо вони думають проросійськи.

В радянські часи, наприклад, коли я читав запис у паспорті «Українець» – це допомогло мені втримувати моє національне самоусвідомлення. І виробляти національний вибір. Але ж не тільки це. Я особисто «не проти», а «за», щоб у паспорті був запис про національність.

Але – як говорив пан про паспорт громадянина України – там не було запису «національне походження», і, практично, це не загострювало питання внутрішньо-національних протистоянь і полегшувало на початках питання адаптації неукраїнців до української державності. Тоді справді було дуже багато сподівань на те, що Україна всіх нагодує і всі стануть в рази багатшими, достатку стане більше – ніж в Українській Радянській Соціалістичній Республіці. Чому сталося інакше – це вже інше питання.

Вина в цьому не прапора національного, – як сказала Наталія Олексіївна з Київщини, – що «національний прапор у руках... і пограбували народ...». Сьогодні національний український прапор в руках посткомуністичної номенклатури, яка провадить державну політику. Вчора вони панували (чи «товаришували») під червоним прапором, а сьогодні

під синьо-жовтим. На жаль, патріотичні сили протягом останніх двадцяти років були не чисельні, при владі не були, окрім як у галицьких областях і не більше ¼ у Верховній Раді України, і своїх програм реалізовувати не змогли.

Так винен не прапор. І не самостійність!

А винні ті «українці», які «емігрували з України» і в Україні проживають, і сьогодні захопили владу. І їм байдуже – чи вони українці, чи вони росіяни, чи будь-хто. Головне, щоб продерибанити, як говорять, бюджет; обікрати народ і затвердити своє панівне становище.

Тому, зрозуміло, не прапор винен.

Вони могли взяти будь-який прапор і так робити. Якби в нас тут був «російський прапор» – було б те ж саме, а то й ще гірше. Бо так само крали б, так само було б ще більше національного і соціального гноблення. Так хоч «під своїм прапором обікращали», обдерли. Але це не означає, що так має бути: що український прапор є прапор злодіїв, крадіїв, і за цим прапором – політика обкрадання власного народу.

Якраз – навпаки. Підміна понять відбулася. Тому що прапор носять один, а ідеали сповідують інші: в Конституції записано одне, в законах записано одне – а роблять зовсім інше. І безкарно.

Тому що корумпована, змафіїзована влада, яка вже панує вісімнадцять років.

Пан Анатолій сказав, що національно-визвольна боротьба продовжується. Я вважаю, що національно-визвольна боротьба в сенсі здобуття незалежності, свободи, власної держави – цей етап завершився. Але сьогодні треба визволятися вже не від зовнішніх чинників, не від імперій, не від тоталітарних режимів.

Сьогодні кожен українець має сам визволитися від старої спадщини мислення і допомогти іншим. Визволитися від совєтчини. І таким чином – стати вільним. Чим більше українців сьогодні стануть вільними, стануть незалежними як громадяни, як українці – тим більше ми будемо мати успіхів у політичному просуванні вперед. Бо наші економічні негаразди через недостатню, неефективну політичну поведінку наших громадян.

НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНА БОРТЬБА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Сергій Жижко: Ми будемо більше уваги приділяти національно-визвольній боротьбі українського народу. Але почнемо із цитати грецького мислителя Фукідіда. Він відзначав: **«Я не картаю афіян за бажання правити іншими людьми, бо це природно. Але я ганьблю інших за те, що дозволяють правити собою».** В цій думці є велика глибина. Її можна віднести до будь-якої нації, яка є поневолена і яка визволяється, в тому числі і до української.

Можна не дивуватися, що Москва хоче зайняти якомога більше територій і керувати якомога більшою кількістю народів. Це саме можна сказати й про Польщу XVI століття чи про інші часи, коли ті чи інші агресивні метрополії будували свої імперії. Проблема ж в українцях – «чи дозволити це робити з собою – чи не дозволити?!», «чи мати таке бажання – чи протестувати?!»

Ми живемо на тому історичному етапі, коли Україна, українська нація просто приречена визволитись до кінця і здобути волю. Для того, щоб була воля, потрібен сам суб'єкт волі.

Волі може хотіти й добиватися тільки нація. Народ чи населення – не обов'язково хочуть волі, часто не знають, за що боротися, і можуть не усвідомлювати навіть, що вони поневолені.

Тому: немає нації – нікому боротися за волю.

На сьогоднішній день половина України вже встала з колін і виборола свободу. Як для себе, так і для другої половини. Але ця друга половина України не знає – від кого і від чого визволятися і для чого мати свободу?

На нашому Південному Сході ще не відбулися процеси, про які ми говорили з вами раніше: пробудження нації, відродження нації. Ще й не було боротьби за майбутнє України, за нову Україну, за інше й успішне життя. (Своє власне, до речі. Якщо ж не вміють цінувати свого, то хоча б про дітей та онуків подумали).

І там, на тому ж нашому Південному Сході, має народитися бачення нової, великої, процвітаючої України. Тоді дві частини України зможуть спільними силами стрімко прорватися у своє майбутнє.

Тому що зараз вони одна одній, фактично, заважають. Одні визволилися, хочуть держави, процвітання, європейського вектора розвитку. А другі не хочуть нічого, крім ковбаси і радянських часів. Ковбаси по два двадцять вже немає. Її в Росії немає. І не буде.

Дорогі наші земляки просто не знають – що робити, як жити далі? Ходять на роботу, кажуть, що виробляють багато продукції... Заводи працюють. Торгують металом, хімією, рудою, машинобудуванням... З точки зору розвитку індустрії, технологій – розвинена частина нашої держави. Але можна так все життя виготовляти міжконтинентальні ракети, атомні турбіни, кораблі, працювати... Поколіннями... Ходити на роботу, виробляти, продавати й працювати. Бути кваліфікованою робочою силою, отримувати зарплату. І не розвиватися суспільно, як нація, а застоюватися. Бо заводи – ще не весь розвиток. Тим більше заводи, побудовані для боротьби за перемогу комунізму у світі, які без такої боротьби не процвітають.

У якій країні так можна жити? Можна було в ССРСР, безправним будівником соціалізму, без забезпечення природних людських свобод. Можна в Німеччині, Франції, Ізраїлі – бо там уже є, працюють нації. Але якщо для тебе немає України, ти її не сприймаєш як свою державу, чи можливо у ній розвиватися? Не може бути України без патріотизму, без любові до неї. У такій Україні ракет не стане, заводи зупиняться, робочих місць не буде. Пануватимуть злидні. Не заводи заради заводів, заради роботи, а заводи заради України.

Треба мати свою державу. Населення Південного Сходу у державі живе, а держави не має. Держави у собі, в першу чергу. Вони бояться мати українську державу – бояться, не вміють, не хочуть стати українцями політично. Вони приміряють, що українці – це карикатурні колгоспники з села, або ж групка, «жалкая кучка» україномовних із синьожовтим прапором у центрі Маріуполя. Таж ви – українці! Таж ви козаки, в Україні живе, а цього не знаєте. Ви поводите себе так, наче живете у Саратовській чи Ростовській області Російської Федерації і голосуєте так. Як заціпило – бояться окрику з Москви. Розпряміть перед Москвою з гідністю козацькі плечі, і вона вас буде поважати, а не спонукати. Неможливо жити в Україні і не вести своєї незалежної політики.

А без політики – не буде успіху і не буде покращання життя. Політика, яка йде з Пів-

денного Сходу, це є політика занепаду. Політика, яка тягне нас у минуле. Яка не дає перспективи.

Це не означає, що люди є недосконалі. Це означає – вони ще не пробудилися, щоб думати про своє майбутнє. І політично відстоювати це майбутнє.

Самостійна Україна, свобода, держава – це не самоціль. Ну що, здобули її, зупинилися, і вже щасливі живемо, і все у нас добре. Це тільки та позиція, з якої йде відлік вільної дороги, власна держава – це засіб, інструмент для розвитку і процвітання народу.

Сьогодні ми здобули державу і пройшли тільки частину свого історичного шляху. Визволення від зовнішнього фактора – це велике досягнення українського народу.

А визволення від внутрішнього фактора ще не відбулося. Визволення від рабства, до якого ми звикли, в якому звикли жити з ковбасою по два двадцять, – це ми не позбулись комуністичних стереотипів, совкового способу життя. Як у соціумі, так і в економіці. В громаді, в приватному житті, в державному житті.

І оця «совковість», «радянськість» нас гнобить найбільше.

Тому що, на жаль, ми не вміємо інакше жити. Спроба створити «радянську націю», націю «радянський народ» (зародки її частково нав'язали у великих містах), за сімдесят років настільки ввійшло в плоть і кров, в звички, в ментальність – до сих пір не можемо визволитися від старих стереотипів. Радянського Союзу немає – а живемо по-радянськи.

Жити треба інакше. Я не кажу – по-європейськи, по-німецьки чи по-американськи.

Треба жити по-українськи.

А по-українськи ми не живемо. Вболіваємо за наші футбольні клуби, які перемагають на європейському рівні. А самі до європейського рівня ще не дійшли. Тим більше появляються нові зовнішні загрози. Хочу згадати Миколу Міхновського. Він писав на початку двадцятого століття – рівно сто років тому: **«Хто не зміг визволитися, коли у таборі ворогів ішло безладдя, суперечка й боротьба, той тим більше не визволиться, коли у ворожому таборі запанує згода, і буде ймення тієї нації викреслене з книги життя».**

Поки Єльцин воював із чеченцями чи боровся зі своїм парламентом, Україна свою кризу проходила без зовнішнього тиску і загроз; хоча й тоді були проблеми з Кримом, з Чорноморським флотом. Зараз, коли Росія змобілізувалася, – вона дбає про те, як би повернути старі впливи, підпорядкувати собі держави пострадянського простору.

Україна – це є головна тема в російській політиці. Повернути Україну – означає: взяти під контроль весь пострадянський простір і далі загрожувати вже всьому колишньому соцтабору.

Тому знов до нас пристрасна, прискіплива увага з боку московського центру. Знову чергова виборча кампанія, яка дає підстави й можливості без інтервенції взяти владу в Україні.

Знов українська нація zagrożена, тому що вона далі не відмобілізована як єдиний національний організм. І тема актуальності національного визволення – визволення вже не від зовнішніх якихось чинників, а від своїх внутрішніх чинників для того, щоб прорватися вперед, – є на сьогоднішній день надактуальна.

1-й радіослухач: Нарешті чітко, як кажуть, по питанню виставлені акценти. Мені дуже приємно, що починаються такі розмови у нас. Бо ми дуже багато часу втратили.

І скажіть, будь ласка, чому втрачає наша так звана еліта – оцей час? Коли можна було працювати там, на Сході, на Півдні.

Я просто не розумію – як можна висувати себе на державників і так безвільно, без-ініціативно проводити свій час на державній службі?

2-а радіослухачка: Це Харків – пані Неля.

От таке питання! Уже сьогодні у нас розпродаються заводи, і наш інститут – який був єдиний, державний, на госпрозрахунку – він уже майже цілий рік розвалений...а, крім того, у нас «Тракторний» знищений: ні роботи людям, ні допомоги.

Хто продає? Хто продає зараз ці підприємства і заводи? Кому це дозволено?

Зараз в Харкові дуже багато розвалено. І все вже в руках Росії.

3-й радіослухач: Мирон – Київ.

В мене до гостя запитання. Ви знаєте, останнім часом у нас стараються видавати бажане за дійсне. Виходить Паліашвілі і каже, що кінематографія у нас розвивається. Появляється в ефірі пані Мащенко і каже – «мова у нас (ви знаєте) в прогресі».

Та немає... Я ходжу по магазинах... Пройдіться по приватних офісах, установах... Ще гірше... Відкривають офіси на російській мові... Всі звернення російською...

Що з нами отаке останнім часом? Навіть на радіо «Культура»,... Мащенко, вибачайте (я не міг додзвонитись), вона каже, що все нормально з мовою. Так скажіть, що це робиться останнім часом? Що, стараємось згладити оті протиріччя, які є?

Та нічого з цього не вийде!

4-й радіослухач: Доброго ранку в студію! Петро, Київ, націоналіст український.

Ганна Короненко: Так, пане Петре!

Пані Ганно і пане Сергію! Нам трапилась нагода побачити хроніку: 20 років «Руху». І я зробив висновок. Прапор підняли над Хрещатиком – зупинились,... цілуються, танцюють, співають. Далі ще щось зробили... Знову зупинились: для танців, для пісні, для поцілунків. Поки там Драч, Яворівський віщали.

Питання: чи можна, танцюючи, співаючи, цілуючись по-брежневськи, збудувати українську Україну?

5-й радіослухач: Добрий день! З Рівненщини – Василь.

Два запитання до pana Жижка. Перше – чи не могли би ви згрупувати оці передачі в одну рубрику і виставити на сайт на радіо «Культура», з тим, щоби кожен міг собі скачати і прослухати? Хай би вони розходилися – так як пісні Висоцького. І їх не спинити. Бо є великий інтерес і є блокування доступу до цього.

Сергій Жижко: Дякую. Питання були різнохарактерні, тому об'єднувати їх досить складно. Коротко: про те, що еліта українська втратила час, а також пан Петро з Києва – про хроніку «Руху», про танці, співи, поцілунки і ейфорію.

Справді, наш народний «Рух», який діяв широким політичним спектром від ліберальних демократів до націоналістів, радикалів, – це було політичне об'єднання, яке не так будувало, як руйнувало стару імперію – комуністичну тоталітарну систему. Було за демократію, за незалежність, за державність. Але з точки зору конструктивно-будуючого фактора – воно було слабко підготовлене і кадрово представлене. Раніше комуністична система строго вибудовувала підбір кадрів для управлінців, які займалися адмініструванням, виробничників, які займалися господарськими процесами, їх ідеологічно вишколювали і заприсяжували до вірності.

І тому ці люди, які були високопрофесійні, з точки зору забезпечення діяльності саме комуністичної системи – як управлінці, менеджери і як господарники, – не пішли в «Народний рух», хоча система і розвалювалася. Вони залишилися на своїх позиціях, стали вичікувати. Вони не протестували. Але і не допомагали «Народному руху».

Залишившись при владі, вони не вміли будувати по-новому.

Якби вище керівництво – перший президент Леонід Кравчук і його оточення – зуміли їх направити на те, щоб вони по-новому працювали при старому рівні контролю правоохоронних органів за приватизацією, розпаюванням землі, перепрофілюванням заводів і колгоспів, за процесами усунення тоталітарних елементів із управління державою, то, можливо, на такому рівні вони більше прислужилися б Україні.

Як це зробили, наприклад, компартійна еліта в Польщі чи в Литві. Але, на жаль, будучи навіть дуже вишколеною, компартійна еліта в Україні, яка начебто вчилася з піонерсько-комсомольського віку любити народ і служити народові, – коли настав момент йому служити не за страх, а по совісті, то вони почали служити не народові, а собі.

І якраз вони пограбували народ, допустили до влади кримінально-мафіозні кола, а також – людей, які накопичили тіньовий капітал, швидко все викупили і стали олігархами. Таким чином, компартійна еліта у нас виявилася не елітою. Вона і не слугує народові.

А «Народний рух України» – це було більше багатотисячне об'єднання мас для політики вуличних акцій, яка тиснула на розвал старої системи. Звичайно, в рядах «Народного Руху України» було багато патріотів – гідних і чесних людей, в тому числі професіоналів. Але це були люди другого, третього, четвертого ряду в старій комуністичній адміністративно-господарській системі. З причин недовір'я їх не допускали до влади. Якщо хтось із них став депутатом Верховної Ради чи навіть був якийсь невеличкий час міністром, мером, в адміністрації – то найчастіше перетворювався на той момент у персонажа з відомої приказки: «Якщо свіжий огірок кинути в бочку із квашеними огірками, то він скисне».

І у нас так до сих пір: у бочці з кислими старими огірками вже два покоління молодих управлінців скисло, зіпсувалося, скорумпувалося, змафіїзувалося. І всі, хто нагорі, аби щось добре зробити для держави, змушені перед тим прийняти багато хабарів знизу і роздати хабарі-«відкати» наверх.

А це означає, що в нас на державній службі слабо працює законність, чесність, порядність, як громадянська національно-патріотична позиція. А, навпаки, працюють визирки і вже нові, набуті вади старої управлінської системи.

Пані з Харкова бідкається, що «знищені заводи, інститути». З одного боку, у нас багато заводів і інститутів будувалось не для задоволення потреб народу, а для того, щоб завоювати для московського центру весь світ. Щоб, керована із «зоряної» Москви соціалістична революція, комуністична система перемогла в Африці, Азії і Північній Америці, щоб знищити буржуазію в усьому світі. Звичайно, для цього потрібні були військово-промисловий комплекс і потужна армія.

Але радянська армія без бою розвалилася. І військово-промисловий комплекс – оці величезні заводи в такому технологічному вимірі, виробничих масштабах, як вони є сьогодні, – не потрібні.

В Україні було розташовано велику кількість таких заводів. Жаль, що компартійна і військово-промислового комплексу еліти не скористалися тим, щоб замкнути на внутрішні цикли виробництво зброї і нею успішно торгувати.

Тепер багато наукоємких виробництв доламується. А, доламуючись, розпродується. Найчастіше скуповує російський капітал, який розуміє, що через наявність в Україні всесоюзного виробничого ресурсу можна легше нею маніпулювати. Ослаблюється й українська армія. Я нагадаю вам цитати з Винниченка, з 1917 року: **«Замиготіли в очах**

червоні жупани, кунтуші. Запахло димом гармат, свіжою кров'ю, гнилим трупом. Не своїє нам, соціал-демократам і всім щирим демократам, треба армії, а знищення всяких постійних армій» [«Робітничка газета»: 12 квітня, 1917 року]. Ось він відчув, що буде війна, і вирішив, що треба українську армію розпускати.

Далі він знову пише: **«Чим же захиститися нам? Що поставити проти ворожого штика? Розуміється, є гарячі голови – перш усього кидається відповідь: проти ваших штиків ми поставимо наші штики. Тільки військо, тільки багнети врятують бідну неньку Україну (іронізує він). Ах, та проклята віра в багнети! Яка та поверхнева думка! Не своїє армії нам треба – а знищення всякої постійної армії взагалі!»** І ось його друзі-більшовики для себе армії збудували, а він армію знищив. Потім більшовики вигнали його з України, і він бідкався за кордоном. Писав про Відродження Нації, про те, що читати історію України без броду неможливо. А він же сам її творив, таку невдалу історію. А його сучасник Микола Хвильовий, який був радянським чекістом і встановлював радянську владу, пізніше, в 30-ті роки, зрозумів, чим є комуністичне будівництво, що це будують не соціалізм, а Російську імперію за новими моделями. І виступив з гаслом: **«Геть від задрипанки Москви!»**

І я розумію пані Нелю з Харкова: заводи знищують, але поки не буде – «Геть від задрипанки Москви!» на сьогоднішньому рівні...

Ганна Короненко: На державному!

Сергій Жижко: ...на державному, – до тих пір будуть знищувати заводи і нічого нового не побудують. І армія наша стане слабкою.

Пан Мирон каже, що немає в суспільстві перемін з поширенням української мови.

Якщо подивитися поверхово, то наші міста далі продовжують бути зросійщеними. Але, якщо подивитися на покоління, які народжуються і входять в життя, то, на мою думку, ці покоління все-таки набагато більш національно підготовлені, свідоміші і краще вживають українську мову, ніж покоління, які можна назвати «середнє» чи «старше».

Я думаю, що питання ствердження української мови в Україні буде в ненав'язливій, природній, органічній формі вирішене. І воно буде вирішене так, що українська мова як державна буде основою для нових поколінь.

Пан Василь з Рівненщини... пропозиція про видання брошури чи книжки на базі ідей і текстів, які ми коментуємо, в мене вже в робочих планах: я починаю над цим працювати і конспектувати матеріали. На жаль, ми не маємо тих записів, які протягом цілого року були в ефірі, тому що вони втрачені. Хіба б хто записував на диктофон і розшифрував.

Тому є тільки конспекти, які я зараз перетворюю у завершені тексти, які, сподіваюся, будуть видані.

Аби якось документальніше, аргументованіше, доступніше представити частину нашої бесіди про національно-визвольні змагання, проілюструємо її авторитетом учасників цієї боротьби. Адже ж, якщо говорити про національне визволення України, то ми з гордістю можемо сказати: «І ти боролась – Україно!»

«Прийде час, коли не словами будемо з'ясовувати суть невмирущої стрілецької ідеї!» – Євген Коновалець. **«У вогні перетоплюється залізо у сталь – у боротьбі перетворюється народ у націю!»** – це також Коновалець.

Тепер Петлюра: **«Шлях звільнення кожної нації густо кропиться кров'ю. Нашої – так само. Кров'ю чужою і своєю, ворожою і рідною. Отже, не забуваємо про меч. Учімося міцно тримати його в руках. А одночасно дбаймо про підживлення національних**

елементів її буття – творчої любові до Батьківщини, сторожкості до ворога та помсти за кривди, заподіяні ним, в симбіозі яких знайдемо вірний шлях до звільнення і програму будівництва».

Звичайно, Україна боролася за незалежність. І легковажать ті, хто говорить, що нібито незалежність нам упала задарма, з неба... Може, комусь упала і задарма. Може, проти цієї незалежності хтось боровся, до сих пір бореться: і пенсію добру отримує чи зарплату; а може – і московські зірки на погоні.

Але вона є. І це факт. Найдорожчий елемент, найдорожча складова цієї незалежності – це свобода народу. Все інше, чим часто зараз не задоволені люди (а це – соціальним статусом, бідністю і злиднями) – це вже не через свободу. Через спадщину і через нас самих. У своїх бідах винні ми самі – і в широкому, національному розумінні, і в особистому вимірі.

Україна боролася! Ось, наприклад, перша національна революція (1918–20-ті роки). Письменник Юрій Горліс-Горський пише: «Холодний Яр відвагою і кров'ю вписав блискучі сторінки в історію визвольної боротьби. Лише у Мельниках у тій боротьбі загинуло понад 300 чоловік. Це – окрім жертв пізнішого умиротворення ворогом непокірного краю. [Мельники – це село на Черкащині. – Авт.] Лише родина Чучупаків склала на жертовність Батьківщини життя п'ятох синів. Холодний Яр дав такий приклад героїзму, яким і не кожна нація може похвалитися. Все те мало знане за кордоном, бо холодноярівців майже немає на еміграції. Вони погинули в боротьбі, в льохах ЧК, в тундрі Півночі, не згнъбивши свого прапора, на якому написали: «Воля України – або смерть».

Ось як пише про волю українців до боротьби отаман Сальський, який передавав зброю в 1919 році в Запорізький корпус (корпус на той час мав мало зброї): «Приїхав я на місце... подивився – втішого мало: обдерті, не всі озброєні, чимало перехворіло на тиф, ходять як тіні, багато ще хворіє. Рішив – і сам їх повіз, щоб передати гайдамакам [«їх» – це кулемети]. Ви не повірите, пане Варфоломію, що то за чорти! Треба було бачити, як вони кинулись цілувати кулемети! Правдиві чорти! А це вже найкраща прикмета, коли вояк любить свою зброю!»

А ось, як козак Шостої Січової Стрілецької дивізії Щербак – учасник Зимового Походу, поводить себе перед розстрілом загонами Котовського: «Від себе й козаків, яких я знаю, кажу вам: ми бачимо, що нас чекає, і ми не боїмося смерті, але до вас служити не підемо. Коли ж ви поб'єте нас – знайте, що за нас вам помститься весь український народ! А коли до українських вояків дійде чутка про вашу ганебну роботу, то за кров нашу вони будуть нищити все, що тільки має хоч малий зв'язок з вами – каторжани!» Голосне потужне «Слава» рознеслось по полю, і залунав, як останній салют Україні, гімн «Ще не вмерла України...» Це співали у с. Базарі поставлені в шеренгу перед ямами, перед розстрілом українські воїни в 1921 році.

Після цих програних змагань, у полум'ї вогнів минулої боротьби, зароджується Українська Військова Організація, яку засновує той же Євген Коновалець. І ось як вона унапрямує своїх членів і народ до боротьби: «Перше: це треба усвідомити Український Народ в тому, що найвищою людською спільнотою є нація».

Бо людство – це люди різних націй і народів. Абстрактне людство є – як люди, які живуть на Землі. Але, на жаль чи на щастя, ці люди не живуть одним народом чи однією нацією. Вони живуть окремими спільнотами, їхнє співжиття мало б бути гармонійним, але, з іншого боку, ми знаємо, що постійно втримувати гармонію людство не могло. Повсякчас тривала конкуренція, велась війни, чигало загарбництво...

У зв'язку з тим Українська Військова Організація визначила, що найвищою людською спільнотою є нація, і зобов'язалась: **«Народ – нація може жити повним життям і розвивати свої сили лишень у власній Самостійній Державі. Цю державу народ може здобувати і зберігати власними силами, не розраховуючи і не надіючись на жодну сторонню силу, ані на міжнародну справедливість. Уся національна спільнота має включитися у боротьбу з окупантом. І в цій боротьбі має бути стійкою, без огляду на переслідування».**

Один із теоретиків Організації Українських Націоналістів Юліан Вассиан так обґрунтував історичні завдання, які стояли перед українцями в 1920-х роках: **«Ми стались нацією. І не можемо вже думати й прагнути інакше – ніж думає і чинить державна нація. Страта короткотриваючої самостійності нас не бентежить. Ми розуміємо власну історію та її заповіді. Ми знаємо, що наш історичний ворог стався сьогодні ворогом цілого світу та зловісною примарою заглади християнської цивілізації».**

Це він говорив про новозароджену комуністичну експансію. Далі: **«Боротьба України за свою волю, за державну незалежність – це передовсім боротьба проти наступу імперіалістичної Москви. Тому що той загарбницький імперіалізм незмінно несе і продовжує російський народ. Наша боротьба є і буде боротьбою України проти Росії».** Ви впізнали, напевно, стиль, це Степан Андрійович Бандера. Він був дуже радикально-категоричний і унаставлений на повну перемогу або смерть.

А ось після теорії – практика. Коли національно-визвольна боротьба у західних областях України велась проти комуністичної окупації. Ось постава Романа Шухевича – його заклик до озброєного підпілля: **«Я певний, що ви, незламні борці-герої, вміло засвоїте собі ті нові зразки бою з ворогом, так, як скоро й уміло опанували мистецтво партизанки. Скриті, невлімові, Ви негайними блискавичними ударами будете вдаряти ворога там, де він того не сподівається. З питомою Вам одчайдушністю і витривалістю, про яку ходять легенди по цілому світі, продовжувати будете й далі славні традиції УПА, будете виховувати своїми геройськими чинами нове наростаюче покоління, щоби його включити в революційну боротьбу. Ви докажіть ворогові ще раз і ще раз, що Української Революції давити не можна, що форми боротьби, які Ви сьогодні приймаєте, це хвилеві форми, що незабаром прийде час чергового переходу до широких повстанських дій, які завершаться вже повною перемогою – створенням Української Самостійної Соборної Держави».** Як ми знаємо, це передбачення збулось в 1989–91 роках.

Знову Степан Бандера: **«Цілі визвольних змагань України і союзних народів є незмінні і цілком виразні: повне визволення від загарбницького і насильницького імперіалізму московської нації в цілому і його теперішньої форми – большевизму зокрема. Знищення комуністичної системи і режиму. Повний розрив будь-яких пов'язань з Росією. Побудова суверенних національних держав на етнографічному просторі кожного народу».**

В цих настановах йшла мова про безкомпромісність боротьби і про перемогу. Тут немає жодного українського шовінізму та імперіалізму. Комуністична імперія, большевизм розлетівся як концепція, як ідеологія і як система. Це доказує, що національно-визвольна боротьба була праведною боротьбою.

Один із публіцистів національно-визвольної боротьби, уродженець Вінниччини, який воював у західних областях України – Йосип Позичанюк – псевдо «Шаблюк», так бачив тактику цієї боротьби: **«Більшовики нас били і б'ють у всесоюзному масштабі**

і, насамперед, своєю ідеологією. Ми мусимо їхню ідеологію і їхні методи обернути проти них самих. І то – у всесоюзному масштабі, використовуючи всі його такі рясні протиріччя та розбіжності. І мобілізувати найширші маси, насамперед російські, проти нього – його ж методами, оскільки він мобілізує їх увесь час проти нас. Ми протиставимо йому не зоологічний «націоналізм», за який вони привчили маси ненавидіти нас, і не інтернаціоналізм, що його маси ненавидять після всієї більшовицької практики, а поступову ідею національної співпраці, миру і єдності на принципі волі, незалежності та дружби народів – як рівний з рівним. Ми більшовицьку палку, якою вони нас лупили як представників націонал-фашизму, повертаємо проти них же як організаторів потворного націонал-фашизму, сівачів міжнародної ворожечі, і то не в інтересах російського народу, а в інтересах правлячої плутократичної інтернаціональної кліки, нової кляси узурпаторів, що діють за принципом «розподіляй і пануй».

Той же Позичанюк далі: **«З ким ми спілкуємося? З ким ми пліч-о-пліч боремося? Чи з усіма поневоленими народами проти російського народу: московської культури – російської агресії? Тобто, протиставимося російському народові чи, навпаки – втягаємо його, насамперед його – в єдиний фронт проти більшовизму».**

І, до речі, так було зроблено в 1990–91-х роках, коли Єльцин очолив боротьбу значної, на той час передової частини російського народу проти комунізму. Очолив російський народ проти старої системи, і комунізм був розвалений – спільно і з українським народом.

Продовження цитати: **«...в єдиний фронт проти більшовизму – як політичної й соціальної системи, тотального режиму, що його російський народ ненавидів і ненавидить у такій же мірі, як і інші народи. Втягаємо, пам'ятаючи, що від того, в якій позиції до більшовизму стоятиме російський народ, залежить – бути чи не бути Українській Державі. Парадоксально – але так».** Це писалося в бункері, у глибокому підпіллі, у 1946 році, коли УПА воювала проти комуністичного режиму.

А ось морально-політична атмосфера 1944 року, яка націлювала членів ОУН, зі сподадів Дмитра Купяка – учасника цієї боротьби: **«Прощаючись, «Ворон» [псевдо] вказав мені на пістоль «Віса» і сказав: «Оце добра штука, друже «Тятива». Стріляйте з неї без вагання прямо ворогові в вічі, бо це єдина мова, яку московський окупант розуміє та респектує. Всі інші ж на протязі нашої трагічної історії себе не виправдали. Настає час, де мусить заговорити наша українська зброя!»** Таким чином, ми бачимо, що націленість на національно-визвольну боротьбу мала найбільший максимум напруги і найбільшу її жертвовність. Українці в цій боротьбі показали себе як безприкладні герої.

Тут слід зазначити, що націоналісти не люблять Росію не тому, що вона є, що це Росія. Так склалося, що саме Росія, а не інша держава, особливо в комуністичному форматі, поневолювала Україну, тому націоналісти боролися проти цього поневолення, за визволення України. Були б інші поневолювачі – боролися б з іншими. Так і було – проти польського поневолення, проти німецько-нацистського, угорського.

Не українська влада, націоналісти, прийшли у Росію, до росіян у хату, колонізувати, висилати на лісоповали, уранові копальні, насаджувати мову, винищувати культуру, захищати книги, вивозити з музеїв культурну спадщину, а навпаки.

1-й радіослухач: Шановні гості! А чому ви згадуєте тільки представників ОУН (б), а ОУН (м) ні? Тобто мельниківців?

Дякую за щирю відповідь!

Сергій Жижко: Відповідь така, що Організація Українських Націоналістів, та її частина, яка була керована Андрієм Мельником, в окупаційній зоні як німецьких нацистів, так і московських комуністів, не організувала окремої боротьби. В 1942 році були спроби низових клітин цієї частини організації в невеликих регіонах (це Кременеччина, Володимир-Волинський) створити військові загони – і вони були створені. Але це не була масова структура на всій Волині. Масова, структурована боротьба провадилася саме ОУН (б) – революційною. Ось як німецьке командування в закритих гестапівських інструкціях 25 листопада 1941 року, в розпорядженні до айнзацкоманди поліції безпеки і СД писало: «**Зовнішнім постам: Київ, Дніпропетровськ, Миколаїв, Рівне, Житомир, Вінниця – стосується ОУН – «Рух Бандери».** Незаперечно встановлено, що «**Рух Бандери**» готує повстання в Рейхкомісаріаті Україна, з метою створити незалежну Україну. **Всі функціонери і активісти «Руху Бандери» повинні бути негайно арештовані і після ґрунтового допиту таємно страчені як грабіжники. Протоколи допитів належить переслати в айнзацкоманду Ц-5».** Така була інструкція в 1941 році і вона стосувалася саме «Руху Бандери», тому що ОУН (революційна) через похідні групи створювала підпільну антинімецьку мережу по всій Україні, коли червоними партизанами на території колишнього СРСР ще «не пахло».

2-й радіослухач: Добрий день! Я з Луцька – Костянтин.

Дуже важлива тема сьогодні. І мені здається, що в боротьбі українського народу за визволення на перше місце треба ставити ту державу, яку ми мали в 1917–20-х роках: Українську Народну Республіку.

І розпочати наш День Незалежності з 22 січня. І дуже важливо, щоб акцентувати боротьбу проти Москви, проти більшовизму саме на всій Україні. Тобто не робити центром Західну Україну, а робити центром Центральну Україну, де і йшла основна боротьба. І це згуртує всіх людей.

Вороги українського народу спираються на те, що бандерівці боролися проти Москви; а вся інша Україна – наче не боролася.

3-й радіослухач: Ало! Петро з Фастова.

Згадано тільки що було Юрія Горліса-Горського. Хвилинку, я зачитаю, які глибочезні його слова. До речі, перед смертю: «Коли я упаду... мою кров вип'є рідна земля, щоб виростити з неї траву для коня того, хто стане на моє місце!»

4-й радіослухач: Ну я дякую вам за цю тему! Ви перші поставили гостро таке питання. Зламати комуністичну державу можна гуртом з різними націями, а розбудувати свою національну державу можна тільки своїми силами.

Сергій Жижко: Пан Костянтин з Луцька наголосив на тому, що треба частіше висвітлювати національно-визвольні змагання першої Української Національної Революції 1918–20-х років.

Згоден. Це потрібно робити. І я в сьогоднішній передачі навів ряд аргументів.

Справді, боротьба за незалежність України почалася із сучасної Черкащини – це Чигиринщина. І звідси назва – Україна – як нова політична назва, самоназва народу, після визвольної боротьби Богдана Хмельницького, поширилася на всі терени України, з часом закріпившись у Гетьманській Україні. Пізніше – ця боротьба проявилася знов-таки в Українській Народній Республіці, на Великій Україні, Наддніпрянщині.

Але так сталося, що в 20–40-х роках минулого століття за Україну боролися найбільше Галичина і Волинь. Ці терени дещо менше боролися за Україну під час першої Наці-

ональної Революції. Але їм оцю місію довелось виконувати, бо Наддніпрянська Україна сконала у комуністичних переслідуваннях, в тюрмах і в голодоморі. І була вичищена політичними репресіями над існуючими і вигаданими організаціями в 1920-х – 30-х роках. Отож ті, що застрелилися, – націонал-комуністи Шумський і Скрипник, Любченко, Хвильовий, та інші, кого застрелили – Петлюра, Тютюнник, Ю. Коцюбинський, – вже не могли вести боротьби. Тому галичани боролися не за незалежну Галичину, а волиняни не за незалежну Волинь – вони спільно боролися за незалежну Україну: за незалежний Донбас, за незалежний Крим. Вони вмирили у 1940-х за Україну, хоча здавалось, така протиставленість комунізму була повним нонсенсом – боротися за Україну, в той час як мільйонна мілітарна і поліційна машина вступила на землі західних областей.

Марія Савчин, учасниця збройного підпілля ОУН у 1940–50-х роках, засвідчила у спогадах розуміння провідниками перспектив національно-визвольної боротьби: **«Зібрані у тому бункері керівники, що репрезентували УГВР, УПА і ОУН, знали свій народ, його силу і слабкість. Вони не були історичними дон-кіхотами, не планували великих боїв здештованих, вбого обладнаних відділів УПА проти добре озброєних незчисленних дивізій великої імперії... Планувались інші бої – за душу народу, за повернення йому людської гідності, віри в себе. На відміну німецької й початкової повоєнної большевицької окупації, вже в сорок сьомому році бойові акції не були головною ціллю підпільної боротьби. Враховуючи незрівнянну перевагу ворога, вони ніколи не могли бути успішними на довшу мету».**

Але ось що писав на цю тему Василь Кук – останній командир УПА: **«Чи то був четвертий рік боротьби, чи перший – ясно було одно: мілітарно виграти ми не можемо. Але, крім військової боротьби, є боротьба ідейна. У нас ніколи не було сумнівів, що Совецький Союз розпадеться. В ідейному плані ми не сумнівалися, що боремося неправильно. Ми були віруючими – а не боролися за зарплату чи посади. У нас не було паніки, що ми програємо. Ми знали про необхідність далі продовжувати свою боротьбу».**

Михайло Зеленчук, голова Братства ОУН-УПА, засвідчив у спогадах: **«Зимою такі криївки були і житлом, і місцем вишколу. На нашому терені якось так складалося, що ні разу не довелося перезимувати дві зими в одній і тій же криївці. Щороку приходилося робити нові криївки. Як правило, в кінці жовтня під час першого снігопаду ми заходили в криївку і до весни були запечатані снігами, ні разу не виходили з криївки, слухали радіо, знали, що діється у світі, і не знали, що діється у довколишніх селах. Ми погрузалися на зиму у вічну темряву підземелля, де немає ні звуку, ні ніяких можливостей нормального існування. І тільки Велика ідея боротьби за визволення та незламна воля, доведена аж до впертості, надавали нам тої сили, що ми ні хворіли, ні подуріли, а виходили навесні духово вищими, розумнішими, сильнішими. В цьому місці хочу згадати ще про одну обставину. Перший раз, як ми вийшли весною на світ з криївки, то в буквальному розумінні перелякалися самих себе. Обличчя наше і все тіло наше настільки зблякло, настільки втратило людську подобу, що якось страшно стало на душі. Кожен був блідий, аж синій, без жодного живчика на обличчі, тільки очі ясніли, привикаючи від світла нафтових ламп до сонячного світла. Прийшлося два тижні пробути надворі, щоб повернути собі свою подобу, щоб можна було показатися людям і довідатися про всякі новини за час зими та розпочати заново свою звичну підпільну працю».**

Підкріплю спогади про боротьбу наших героїв такою цитатою із буддистської філосо-

фії: «Той, хто бореться заради власних інтересів, яким би він не був великим, чи сильним, чи знаменитим – не отримає воздаяння. Але той, хто бореться за справедливість і істину – осягне велике воздаяння, бо навіть його поразка – буде перемогою».

І наостанок скажу: солдати вермахту воювали за III Рейх. Є він? Нема!

Червона армія воювала за Радянський Союз. Є він? Нема!

А вояки УПА воювали за незалежну Україну. Є вона? Є. І буде!

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ

Сергій Жижко: Починаємо із ствердження відомого французького автора А. де Кюстіна, який сказав: «**Кому бракує незалежності – тому бракує всього**».

Незалежність – це не статична мета. Що ось здобули її, ...зупинилися: грає музика, співаємо пісні й махаємо прапорами, і так без кінця-краю. Як відзначав Ортега-і-Гассет: «**На шляху до свободи незалежність є засіб, а не мета. Забувши про це, маємо варіант не знаходження свободи, а ілюзії її. Однорідність походження, спільність крові та мови – причина, а не наслідок об'єднання в єдину державу**».

Отже, незалежність – це ті обставини, які мають сприяти роботі, проявленню свободи народу. Це той стан, коли зовнішні чинники: чужі держави, чужа влада – народ уже не експлуатують, не обмежують його в свободі, не примушують до тих чи інших, часто ненависних для нього дій. Не заважають жити вільно. Коли народ сам може проявити свою свободу і працювати.

Народ може жити вільно лишень у власній державі. В будь-яких інших випадках він змушений пристосовуватися або ж боротися за свою незалежність. Фактор самостійності – це вже здатність народу ефективно будувати власну долю. Будувати свою державну силу, добробут, реалізовувати свої духовно-культурні потенціали.

Бенджамін Франклін, один із перших американських президентів, зазначав: «**Добре регульована нація як той поліп: відріжте кінцівку – і її скоро буде замінено. Розріжте його навпіл – і кожна його частина швидко наростить собі ту, якої бракує. Тож, якщо є достатньо простору та засобів для існування, можна з одної нації зробити десять, однаково чисельних та могутніх. Або радше збільшити націю, зробивши її вдесятеро дужчою**».

На цю тему чимало міркував перший керівник Української держави Михайло Грушевський: «**Повна самостійність та незалежність є послідовним логічним завершенням запитів національного розвитку та самовизначення будь-якої народності, що займає певну територію і має достатні задатки та енергію розвитку**».

Він також говорив, що «...ім'я «Україна» зростається з цими змаганнями і надіями, з цим бурхливим вибухом українського життя, що для пізніших поколінь стає провідним вогнем – невичерпним джерелом національного і суспільно-політичного усвідомлення, надії на можливість відродження і розвою».

Отож виходить, що незалежність України – це тільки початок, це необхідна умова для повного саморозквіту нації.

Ще у часи боротьби за незалежність України наші провідні діячі бачили її майбутнє

не просто як однієї з держав чи якоїсь рядової держави. Хоча й в таких державах – невеликих, компактних, спокійних – гідно живуть люди і процвітають нації. Наприклад, європейські невеликі держави.

Але українські політичні діячі, усвідомлюючи місію України, розуміли, що Україна не може бути звичайною державою; що вона, навіть з огляду на свою історію і на своє геополітичне розташування, повинна мати певну місію. Ось один із публіцистів – Сергій Шелухін так писав: **«Немає у світі ані одного національного імені, яке викликало б проти себе стільки ненависти, злоби і нападів та пропаганди, як слов'янська назва території і народу «Україна», «український». Це свідчить про органічну змістовність і важливість зв'язаних з цим іменем народних прав і інтересів. Це слово вже багато століть живе в народній душі як персоніфікація і символ ідеалів, мрій і надій народу».**

Один із засновників українських збройних сил і творців Закарпатської України М. Колодзінський в 1941 році писав: **«Україна тільки тоді була сильною і займала належне місце в історії, як поступала згідно з своїм призначенням. Коли зрікалася своєї місії – то упала. Український народ одержав десять талантів від Бога, тому мусить їх вдєсятеро побільшити, а не закопувати, одержані, в землю!»**

Ось як бачив наше майбутнє і Михайло Грушевський: **«Обставини так зложились, що великі завдання і досягнення стали для нас можливі. Що ми можемо творити не тільки свободну і незалежну Україну, але й Україну Велику. Велику не територією, чи багатством, чи пануванням над іншими, а велику – отими соціально-моральними вартостями, про які я казав».**

Незалежність є важливим фактором у житті народу. Але, окрім незалежності, кожен народ має ще свою місію, своє історичне завдання і призначення. Український народ на сьогоднішній день не визрів, щоб назвати свою місію... От, здобувши незалежність в тому суворому пострадянському часі, все наше сучасне населення, весь наш народ іде крок за кроком до того, щоб себе усвідомити нацією.

Але усвідомитись нацією – це тільки перший крок. Тому що усвідомлення нацією веде до азартного, потужного, наступального колективного самопізнання і впізнання. Розуміння того, що ми маємо всі спільно непереборну силу. Що ми маємо величезні творчі можливості. Звичайно, такий стан народу категорично, буквально в лічені місяці, змінює його силу, потенціал. Народ починає із сліпого, незрячого, байдужого і приспаного населення жити цілеспрямованим життям і отримує успіхи.

В такий час вибір здійснюється не тільки шлунком. Хоча, звичайно, всі люди мають бути ситими. Але коли і діюча влада, і зовнішні обставини, і народ тримають себе в сплячому стані, то ніколи себе не нагодують, а будучи вічно голодними, їхні мрії про достаток ніколи не реалізуються. У такому випадку всім нічого не залишається, як продовжувати мріяти про сите життя. Але коли люди будуть міряти своє існування чи життя не тільки шлунком, не тільки сьогоднішнім споживанням, а й міцністю духу, віри, солідарності всієї нації, то витворять силу, яка забезпечить і добробут.

Микола Міхновський на цю тему досить влучно написав на початку ХХ століття: **«Усі нещастя, що до цього часу терпить український народ, від того, що він до останніх часів не поглядав на свою справу національно, а соціально. Він не має ідеалу Самостійної України. Український народ того часу хотів не національної незалежності, а соціальних полегшень. Коли ж наслідком боротьби з поляками українська нація здобула собі політичну незалежність, вона не оцінила останнє. Наскільки вона важна для безпеки її щастя і добробуту. Вона змаловажила її і через те легко пішла на злуку з москалями».**

Тобто Міхновський ще сто років тому відзначав дуже важливий для українців момент – нехтування своєю державою. Знехтували державою у 1918–20 роках – пішли за комунізмом – всім обіцяли наповнити шлунок «за потребою» – отримали голодомор. «Так, ми бідні, голодні, ми хочемо добре їсти, ми хочемо мати роботу – і на цьому обмежимося», – коротко думає люмпен. Він не знає, хто роботу дасть, хто ж забезпечить гідне життя, хто забезпечить виробництво? Мами-компартії для нього ж немає.

«А що нам дала ваша незальожність? Нічево», – улюблена теза комуністів. Не дала тому, що вони уже двадцять років сотнями депутатів, тисячами чиновників борються проти Української Держави. І ті, хто з партійними квитками комуністичними, і ті, хто квитки кинув – прихватизував Україну і забув про народ. Дивно, як Україна ще вистояла від такої «підтримки». У незалежній Україні компартноменклатура безвідповідально відірвалася від народу, корумпувалася і швидко розбагатіла.

Таким «незальожність» і не потрібна, нічого доброго їдня «незальожність» для України не зробить.

Для України потрібна не просто незалежність, а свобідна успішна дія української нації. Олесь Гончар говорив у часи радянського тоталітаризму: **«Думайте про велике! Це заклик до відходу від буденності, з тим, щоб не ставати її заложниками, усвідомлювати, що існує минуле, існує сьогоднішній коротенький час. Але й існує майбутнє. Майбутнє України. Майбутнє українського народу».**

І ще одне: самостійність – це не самоізоляція, а краща, необмежувана можливість жити самому вільно і ближче з іншими народами. Без посередника, коли метрополія водить поневолений народ по світу на налігачі або ж у статусі свого слуги. Про це влучно сказав українець, канадський історик Роман Шпорлюк: **«Змагання за незалежність не викликане прагненням відокремитися від ширшого світу; навпаки – воно мотивоване бажанням брати безпосередню участь у світових справах, не через столицю іншої держави, а через створення столиці власної держави [...]. Отже, український проект націотворення був не більше і не менше як спробою трансформації периферій декількох націй, які у свою чергу являлися периферіями Заходу, в суверенні спільноти, здатні безпосередньо входити в контакти з ширшим світом, з тим, що у дев'ятнадцятому, а ще більше у двадцятому століттях вважалося зосередженням сучасної цивілізації в політиці, культурі, науці та економіці».**

Михайло Володимирович – перший наш радіослухач, говорив про необхідність відновлення граfi «національність» у паспорті, і про те, «а де ж наші меншини? Ми не даємо можливість їм самих себе назвати».

Справді, проблема «національної ідентичності» – є ключова для історії України, навіть для сьогоднішнього нашого політичного життя і чергових політичних виборів. Цю тему ми уже неодноразово з різних боків обговорювали. Запис національності у паспорті... Я вважаю, що це не є запис переваги одного етносу над іншим, ні недоліків одних етносів перед іншими. В цьому немає нічого шкідливого, ні шовіністичного, ні, навпаки, космополітичного. Такий запис у паспорті міг би бути. І в цьому я не вбачаю ні ідеологічної, ні політичної диверсії, про що дехто говорить.

З іншого боку, це допомагає людині в її ідентичності. Хто має змішане походження – міг би визначити сам свою ідентичність і записатися в паспорті так, як він вважає за необхідне. В тридцять років він записався, що є «росіянин», а в п'ятдесят років він записався, що він уже «українець».

Я знаю людей змішаного походження, коли батько «українець», а мати «росіянка», один брат визначився «українцем» – а другий «росіянином»; і живуть до сих пір мирно і немає ніяких проблем. Тобто я вважаю, що запис у паспорті міг би бути, і ніякої в цьому диверсії проти прав людини немає. Хто не хотів би записатися, людина мала б право й відмовитися – це право самовизначення, – я думаю. З іншого боку, такий запис не мав би давати нікому ніяких привілеїв і ніяких обмежень. Тому що в нас є правова держава. І мали б забезпечуватися рівні права і рівні обов'язки кожному громадянину України.

Звичайно, меншини у нас в Україні є. Їх чимало. І частина з них веде своє активне національно-культурне життя. Інші – не мають для цього часто фінансових можливостей, чи недостатня кількість їх проживає в тих чи інших населених пунктах і їхнє національно-культурне життя не таке жваве. Але всі вони мають можливість для реалізації своїх національно-культурних, мовних, релігійних уподобань. І з цим в Україні немає жодних проблем.

Проте без запису у паспорті важче віднести себе до тієї чи іншої меншини, а для державної політики складніше знати стан справ серед меншин, їхні потреби. Що стосується того, що пан Григорій Сащенко сказав, нібито у нас багато прав і свобод для окремих національних меншин... Я вважаю, що ніхто нікому не дає ніяких додаткових прав і свобод. Держава нікому спеціально цих прав не дає: ні росіянам, ні євреям, ні полякам, ні вірменам. Маючи рівні права, всі національні етнічні меншини в Україні самі вирішують свої проблеми, досягають своє місце в житті і своє місце в українському суспільстві.

Так само й українці. Начебто українців багато. Але насправді їх мало. Тому що вони є громадянами українського походження, а за усвідомленням не є українцями, не відповідають за стан українства самі перед собою, перед державою, перед українським народом і перед тими ж самими етнічними меншинами.

Чим українців менше, чим менше вони працюють на розквіт нації – тим гірше етнічним меншинам, які серед нас живуть. Тому що етнічні меншини також не завжди можуть дати собі раду і зробити своє життя кращим – як громадян нашої держави. Не всі з етнічних меншин стали олігархами чи заможними. Тому питання все-таки упирається в українців, а не в інших. Але коли в тих чи інших телепередачах ми часто бачимо на екранах людей, які недавно приїхали в Україну і, не знаючи України, повчають українців, як жити (і не тільки українців, росіян чи й інших), це з їхнього боку некоректно. Я думаю, що є тенденційність у тих програмах: представляти наше сьогоднішнє суспільство таке, наче це суспільство Сполучених Штатів Америки чи Бразилії.

У нас не нація емігрантів, не держава емігрантів. А у нас все-таки держава, де є вісімдесят відсотків корінного українського народу, толерантного до етнічних меншин. І він представлений всюди. Але інколи дивишся телебачення і не розумієш, у якій країні ти знаходишся і про яку державу йдеться.

Це проблеми самих українців, української влади, нашого вміння свої справи реалізувати. Тим більше, в усіх цивілізованих країнах (в тому числі в Україні) етнічні меншини мають забезпечені права для збереження власної ідентичності. В Україні, з нашою пост-геноцидною спадщиною, законні права для національного відродження і можливості подолання руїни тоталітарного минулого повинен мати корінний етнос – український народ. В Україні ж часто, особливо на південному сході, у Криму, спроби українців проявити свої мовно-культурні права зустрічаються без розуміння, найчастіше у штики і це розцінюється як дискримінація – порушення прав людини. Права україномовного укра-

їнця неможливо захистити. А державні кроки сприяння українському національному відродженню з піною на вустах розцінюються як насильна українізація.

Про ворохобність між патріотами... Фраза, яка мені не подобається, яка не має права на занадто перебільшене існування: «там, де два українці – там три гетьмани», чи навпаки, «де три українці – там два гетьмани». Річ у тім, що взаємне поборювання всередині українського життя: на рівні громадських організацій, політичних партій, політичними партіями, поміж гілками влади; бажання повністю монополювати владу і не допустити нікого іншого, тільки самому самовиражатися і розпоряджатися владою і власністю, не ділитися – це, звичайно, є атавізми української національної психології, які у нас виростили в умовах спотвореного підневільного життя народу, який триста років жив як колоніальний, не мав своєї влади і своєї еліти. Бажання вислужитися перед чужим, його владою, за рахунок свого сусіда, зробити йому шкоду, невміння жити гармонійно й один одному допомагати. Заздрість до чужих успіхів. «Якщо я не вмію бути успішним – то, боронь Боже, щоб хтось інший був успішний!»

Всі ці стереотипи, які закріпилися в нашій національній психології, зникнуть в обставинах вільного життя у власній державі, коли запанує правова культура європейського рівня.

НАЦІЯ І ГЛОБАЛЬНИЙ СВІТ

НАЦІОНАЛЬНА ДЕРЖАВА

«Держава – це дуже специфічний і важливий продукт суспільного поділу праці. Якщо його не існує, не варто й починати розмову про державу. Однак не кожна спеціалізація зумовлює виникнення держави. Держава – це спеціалізація і концентрація засобів підтримання порядку. «Держава» – це інститут чи низка інститутів, головне завдання яких (крім інших обов'язків) – передусім підтримання порядку, закону. Держава існує там, де від суспільства відокремилися спеціалізовані органи підтримання порядку, такі, як поліція і суд. Саме вони є державою».

Е. ГЕЛНЕР (держави за Вебером)

«Основний елемент держави – народ. Без нього не може бути держави. Народ в державному смислі, як основний елемент її – це не пануюча чи привілейована народність або класи чи партія, а державно-правна одноцільність підданих-громадян».

С. ШЕЛУХІН

«...це спільнота, зложена на почуванні, рівнозначним відповідником якої буває держава. Тому нація нормально змагає до утворення своєї держави».

М. ВЕБЕР

«Кожна держава або походить від родини, яка поступово розмножується, або одразу утворюється шляхом збирання народу воедино, або виникає із колонії».

БОДЕН ЖАН

«Універсальність інтересів нації робить те, що вона не може заспокоїти їх ані одичними засобами, ані навіть шляхом добровільних чи й примусових частинних, приватних організацій. Будучи найширшим центром інтересів, нація мусить для заспокоєння їх заволодіти наймогутнішим історично даним суспільним механізмом, себто державою».

В. СТАРОСОЛЬСЬКИЙ

«...в державу нас об'єднує не те, чим ми були вчора, а те, що ми будемо будувати спільними зусиллями завтра».

Х. ОРТЕГА-і-ГАССЕТ

Ганна Короненко: Сьогодні ми починаємо тему «Національна держава». Швидше за все ми цій темі присвяtimo кілька передач, бо це досить велика і цікава тема. З чого варто почати?

Сергій Жижко: З цікавої цитати.

В іудаїзмі є відомий збірник канонічних повчань «Піркей Авот». Рабі Ханін так сказав: **«Молись про благополуччя держави – адже коли б не страх (покарання), люди ковтали б один одного живими».** (Глава третя. 2)

І справді, без держави, без організації суспільного життя через певну систему, без суспільної угоди між людьми взагалі неможливе існування окремої людини і цілих народів. Складно впорядковувати життя між двома людьми, а між групами людей, через різні соціуми, з їхніми часто різновекторними інтересами, дуже непросто. Але, тим не менше, все впорядковується державою.

Німецький філософ Гегель так писав: **«В наявному бутті народу субстанціальна мета полягає в тому, щоб бути державою і підтримувати себе як таку. Народ без державного устрою (нація як така) не має, власне, жодної історії, подібно народам, котрі існували ще до створення держави, і тим, які ще і дотепер існують як дикі нації».**

Тобто народ, який не витворив держави, до певної міри неповноцінний. Кожен окремішній народ з його базовими етноутворюючими ознаками зобов'язаний, рано чи пізно, утворити державу. Власну державу. Бо інакше він буде з'їдений іншими, – так, як ось сказано в цьому повчанні Рабі Ханіна – «ковтали б один одного живими».

Люди можуть «ковтати один одного», – ми це знаємо (у наш час репортажі з Гаїті). А бувають ситуації ще гірші – громадянські війни, – ми це все вже проходили. Голодомор з фактами людоїдства був в історії українців тому, що СРСР був не нашою державою. Ця держава не захистила українців за національною ознакою, ні селян за класовою.

Німецький публіцист Дальман так писав: **«Можна бути більше народом, ніж державою, але не можна бути народу без держави».** «...Тому нація нормально змагає до утворення своєї держави», – можна доповнити із Макса Вебера.

Швейцарський історик Блюнчлі: **«Кожна нація є покликана і має право утворити свою державу. Як людство складається з певного числа народів, так і світ має бути поділений на стільки ж держав. Що нація – то держава! Що держава – то нація!»**

І вже український публіцист і дослідник української культури В. Старосольський так писав: **«Будучи найширшим центром інтересів, нація мусить для заспокоєння їх [інтересів] заволодіти наймогутнішим історично даним суспільним механізмом, себто державою. Нація вимагає передачі собі не тільки деяких, а всіх компетенцій держави, вона мусить старатися заволодіти всім державним механізмом. Водночас нація виступає як загальний, нероз'єднаний внутрішніми протиріччями абсолютно демократичний центр. Вона є недодумана до кінця демократія».**

Далі... Гегель: **«Нації можуть пройти тривалий історичний шлях, аж доки досягнуть свого призначення – сформується у держави».** Знову Макс Вебер, про націю: **«...спільнота почуттів, яка знаходить своє адекватне втілення лишень у власній державі і яка природно прагне створити її».** Гердер – німецький філософ: **«Найбільш природною державою є держава, яка складається з одного народу з єдиним національ-**

ним характером. Народ – це природне утворення, подібне родині, тільки значно обширніше».

В'ячеслав Липинський – поляк за походженням, українець за самовизначенням: «Ніхто нам не збудує держави, коли ми самі її не збудуємо, і ніхто з нас не зробить нації, коли ми самі нацією не схочемо бути». Це мали б усвідомити різні етнічні групи, які проживають в Україні – а в першу чергу українці. Тобто важливість національної держави для кожного народу сьогодні, на початку ХХІ століття, – є доконаним фактом.

Коли у ХІХ столітті доказували, що для втримання життя різних народів у державних рамках необхідні імперії – чим оправдовувалась наявність останніх (британської, німецької, австро-угорської чи російської, турецької й інших світового масштабу імперій), то на сьогоднішній день кожен народ самовизначився і здобув свою національну державу.

Те, що для інших народів лежить на поверхні, і є само собою зрозумілим і звичним – життя століттями у власній державі, при узаконеній, вибраній (із найкращих з народу) владі, то для українців – древнього, цивілізаційно розвиненого народу, який майже 700 років мав бездержавне життя у чужих імперіях, – своя держава була і для багатьох до сьогодні є незвичністю і неоправданістю. Ми повинні це констатувати для того, щоб підняти національне і державотворче самоусвідомлення свого народу і розуміння того, що держава, яку ми сьогодні маємо, – є дуже важливим у нашій історії явищем.

Своя власна, українська національна держава для одних – мета, бо в ній свобода народу; засіб – бо станемо господарями на своїй землі, забезпечимо собі власне процвітання; для інших – перешкода. Одні за українську державу гинули – інші ж українці проти неї воювали в польському, російському і більшовицькому війську. Ці ж «інші», що колись воювали проти української держави, пригноблювали взагалі будь-яке державознавче і націоусвідомлюване українське зусилля в ССРСР; вони й сьогодні, якби не воля більшості народу, зліквідували б нашу державу; якби була їхня воля, то і незалежності не потрібно, – примкнули б до сусіда, з полегшенням підпорядкувалися іншій державі.

І саме таке розуміння держави – України, її ролі і майбутнього, тягне нас назад, тому що ці люди, ці виборці, ці українці (і не тільки українці), які до сих пір ще не усвідомили значення отримання власної держави і господарювання в ній, – є гальмом у нашому поступі до покращання нашого життя і майбутнього.

1-й радіослухач: Доброго дня! Це Віталій з Білої Церкви.

Чи є праці, де б спеціально вивчалось явище «п'ятої колони»?

Адже слід робити якісь узагальнюючі висновки – як рятуватись від нього?, як виходити, наприклад, з такого стану, в якому ми сьогодні – наша Україна?

Якісь вже є праці і якийсь вже є досвід у інших країн?

2-й радіослухач: Добрий день! Валентин – Київ.

Я хотів би уточнити. Що є – українське суспільство? Що є – український народ? Є у нас «п'ята колона»?

Сергій Жижко: Питання про «п'яту колону»... Дійсно, «п'ята колона» – це є та частина населення, яка під час агресії, нападу на твою Батьківщину переходить на бік наступаючого ворога. Озброюється, нападає на своїх, відкриває внутрішній фронт проти власного народу. Вираз взятий з історії Іспанії. Подібні ситуації з наявністю «п'ятих колон» переживало багато народів у різні часи. Це свідчення того, що завжди є категорія людей, яка або з соціальних, з національних, або інших мотивів, переконань (можливо, й релігій-

них) не сприймає ні основну тенденцію, згідно з якою живе народ, ні діючу владу, режим, вона підбунтовує, постійно знаходиться у войовничій опозиції і шукає зовнішнього партнера, який би усунув політичну більшість у цій державі і захопив, окупував землю, а так звану «п'яту колону» поставив би на чолі вже маріонеткової держави або ж тримав біля себе, як господаря, по праву руку чи біля ноги. Звичайно, «п'ята колона» найчастіше створюється і підготовується потенційним агресором на випадок конфліктів.

Сьогодні говорити про «п'яту колону» в Україні з публіцистичних міркувань можна й потрібно, тому що є чимало політичних сил, які відкрито декларують, що «українська держава є штучною», що це «тимчасове утворення», що «її потрібно ліквідувати»,— і ми знаємо назви цих політичних партій, і в окремих регіонах є значна група виборців, яка голосує за такі партії, підтримує громадські організації. А це означає – що голосує проти Української держави. Вони не здійснюють насильницьких дій: сепаратистських, антиукраїнських, чи антидержавних. І доти, поки вони не здійснюють насильницьких, руйнівних дій, доти немає законних підстав спитати з цих людей – чому вони займають таку антидержавну позицію?

І тому... «що робити?»

Звичайно, в умовах війни відбуваються збройні конфлікти. Але нам не потрібна «югославізація» України. Нам не потрібні події, які відбувалися в Росії на Північному Кавказі.

Я думаю, що українська ментальність є дуже специфічна. Українці не налаштовані агресивно до такої категорії людей. Українці щойно обживають свою державу і малоактивно окультурюють, опрацьовують політичне поле своєї держави – так само вони сприймають оцю так звану «п'яту колону». «П'ята колона» це прекрасно розуміє і також войовничо, агресивно не має підстав себе поводити – бо до неї ніхто агресивно не ставиться,— навіть при очевидних антиукраїнських проявах. Я вважаю, що тут все впирається у позицію російськомовних українців, яких у нас є приблизно (залежно від регіону) від 30 до 40 % населення. Практично від позиції російськомовних українців залежить майбутня доля України, української держави: її змісту, її наповнення, її успішності, ходу і т.д.

Якщо говорити про «п'яту колону» – вона не є чисельна. Я переконаний, що більшість руських – відсотків 70–80% – голосують в демократичному режимі і не мають якогось антагоністичного наставлення до української держави. Багато з них голосували за «БЮТ» і за «Нашу Україну», навіть за «Народний рух України». Взагалі, як показала національна практика, така велика (у 1991 році біля 11 млн. населення) етнічна меншина, як руські, повела себе в Україні досить цивілізовано. Як громадяни, а не як войовничий, непримиренний, зациклений на етнічності анклав, який би виступив у ролі інтерфронту чи руського міра, пішов у окрему партію,— це біля 50 осіб депутатського корпусу. Руські, найбільше у парі з російськомовними українцями, зайняли продержавницьку позицію, чим зв'язали свою долю з українською державою. Тому виокремлювати росіян в якусь компактну групу, яка не хоче української держави,— це неправомірно, неправильно і безпідставно.

Але найбільш не те що небезпечна, шкідлива, а найбільш неуспішна для України група населення – це є російськомовні українці, які своїм малоросійським політичним підложжям не стають базовою опорою для будівництва української держави і її майбутнього. Вони успішні по життю, як фахівці, для себе особисто, але гальмо для нації. Більшість з них не так проросійські, як зрадянзовані і, будучи такими, більше напрямлені до радянського минулого, до СРСР, ніж до демократичного майбутнього України.

Але якраз оця категорія людей поки не переусвідомить своєї ролі в Україні, свого майбутнього в Україні, то Україна буде «зі скрипом» рухатися вперед. Бо не росіяни чи етнічні меншини, навіть якщо вони російськомовні, сьогодні є гальмом у процесі розвитку української державності, а саме зросійщені українці-«совки». І саме вони мають у першу чергу задуматися про майбутнє України, про дітей і внуків: що ніяка інша держава не дасть їм успіху, не дасть їм кращого майбутнього – тільки та Україна, яку вони мають зробити справжньою українською державою. Це дуже важливий, як на мене, момент.

6-й радіослухач: Анатолій – місто Луцьк.

Шановний пане Сергію, ще треба згадати слова Липинського, що «не мова, не територія, не традиції творять державу, а еліта».

Сергій Жижко: Якщо говорити «про еліту», то еліта – це вже є більше засіб, функція, яка забезпечує вирішення в державі всіх питань: національного, культурного розвитку, питань єдності національного організму, питань міцності державних інституцій, питань успішного економічного розвитку і питань соціальної справедливості. Тому що коли ми говоримо про ідеї чи ідеали, то людиною часто рухають соціальні ідеали, ідеали соціальної справедливості й ідеали рівності, ідеали національної справедливості і національного успіху. Але реалізує їх не тільки авангард, а весь народ.

Згоден, якщо немає успішної еліти, то реалізація здійснюється дуже повільно і малоуспішно. Тому все залежить від еліти.

Ганна Короненко: А я, до речі, нагадаю, що наш радіослухач наводив ще й приклад зі Сполучених Штатів Америки, як приклад суспільства і держави, побудованої на об'єднуючому саме соціальному факторі. Наведу його текст:

Радіослухач: Ви лукавите, пане депутат, говорячи, що нація створюється національною ідентичністю. США створена і існує не національною ідентичністю, якої об'єктивно в природі просто не існує; вона створена вихідцями з Англії, Ірландії, Франції. І США створена в боротьбі, збройній боротьбі цих англійців з Англією, яка провадила колоніальну політику через цю територію. І таким чином США була створена соціальними проблемами. А яким чином була проголошена незалежність України, – як не надією вирішити по-людськи соціальні проблеми!? І що становить загрозу розвалу України сьогодні, – як не розчарування у вирішенні соціальних проблем!? То чим розбудовуються і стверджуються держави – якщо не соціальною солідарністю? І зрозуміло, чому сьогодні пропаганда уникає згадування «про соціальну солідарність». Ви не відповіли минулого разу на питання – «що ж було раніше: держава чи державна мова в Англії, у Франції, у Німеччині і в Росії?»

По-моєму, мовна проблема на сьогодні надумана і тільки для того, щоб розчленувати наше суспільство.

Сергій Жижко: Я думаю, ще і ще раз треба повертатися для взаєморозуміння, до роз'яснення цієї теми.

Поетапність традицій державних утворень розпочиналась з того, що племена, міжплеменні союзи поступово ставали єдиним народом; народ виділяв із себе кращих, еліту, і здебільшого через форму одноособової спадкової влади створювалися державні об'єднання. Так держави об'єднували і захищали людей, які тривалий час жили на певній території, визначилися в мовно-культурному плані, а їхня ідентичність формувалася. І тільки тому, що вони близькі, однакові, але інакші, ніж їхні сусіди, згідно з межами проживання на освоєних територіях створювалися держави окремих народів. Формувала постання держав національна ідентичність.

Звичайно, спочатку націй не було, а були народи, керовані своїми елітами, монархами. Але пізніше утворилися республіки і поступово сформувалися нації – в часи, коли, як окремий організм, функціонувало місто і формувався новий клас – буржуазія.

Але постання держав... У ХХ столітті в деяких частинах світу проводився експеримент, коли на базі старих держав створювались нові, головною ідеєю для них була не нація, не національна ідентичність, а соціальний експеримент. Ідея соціалізму перейшла межу ідеалу у реалії втілилися у вульгарній диктатурі.

Це – Радянський Союз, комуністичний Китай, Кампучія, Куба і суперізолювана Північна Корея. Всі соціалістичні держави були різні за характером, за формою, але дуже подібні тим, що засновані на ідеях рівності, справедливості і щасливого майбутнього. Завданням було – усунути приватну власність, зробити її державною, одержавити приватне і суспільне життя. Шлях – класова боротьба, диктатура пролетаріату, єдино правильна партія, вождь і вчитель народу.

Всі соціалістичні революції перемогли у відсталих, бідних країнах. Як показала практика, експерименти на людях, на суспільствах, на народах добром не закінчилися. Спочатку це були мільйони жертв, знищення класових противників, так званих ворогів народу. Майже у всіх соціалістичних державах були придушені політичні й особисті свободи, встановлені тоталітарні диктатури, створювалися уніфіковані суспільства. Не досягнувши переконливих успіхів, не забезпечивши цивілізованого рівня життя людей, відстаючи від Західного світу, соціалістичний табір розвалився. Китай на сьогоднішній день дедалі інтенсивніше розвиває приватну власність. Саме на базі приватної власності зростають темпи розвитку Китаю, який до сих пір контролюється однією комуністичною партією Китаю. Життя на Кубі чи в Північній Кореї абсолютно не є доказом будівництва соціалізму.

Тож коли народи, пориваючись до кращого життя, нехтували національним принципом і віддавали перевагу соціальному ідеалу, то тим самим дозволяли політичним пройдисвітам-експериментаторам пройти по своїх головах комуністичною сокирою.

Будь-який космополітичний, так званий «інтернаціональний» соціалізм закінчувався націонал-соціалізмом. Радянський Союз був націонал-соціалістичною державою. Тобто формувалась нова нація – радянський народ, і ця нація, будуючи соціалізм, усувала з історичної арени сотні народів. В гітлерівській Німеччині був націонал-соціалізм іншого типу, з арійською расовою складовою. Там усе було побудовано на обраності німецького народу, його расовій вищості над іншими народами, його праві завоювати світ. В Радянському Союзі, опертям якого була багатонаціональна Росія, расизм не міг домінувати – пріоритетом служив російський месіанізм, який поступово витісняв так званий «пролетарський інтернаціоналізм». Але якби Радянському Союзу вдалося завоювати весь світ, то народи світу мали б стати радянськими людьми.

Всі соціалістичні держави у своїй організаційно-правовій побудові були державами фашистського типу.

Коли німецькому рейхсканцлеру Отто Бісмарку політики, які були під впливом комуністичних ідей Маркса і Енгельса, запропонували будувати соціалізм, він відповів: **«Оберіть народ, якого не жаль».**

І справді, не пощастило українському народові, іншим народам колишньої Російської імперії із соціалізмом, не пожаліли його більшовики, скільки зла і недолі довелося всім витерпіти.

3-й радіослухач: Добрий день! Це Всеволод, що запитував і якому обіцяли сьогодні дати відповідь.

Пане Сергію, дуже складно розмовлять у тій формі, яка прийнята на радіо. Давайте розмовлять в режимі діалогу, тоді буде щось зрозуміліше з того, що я говорив. Ви не дали відповіді на ті аргументи, які я наводив, утверджуючи перше: що нації, скажімо, такі як США, це все-таки нація! Так? І вона створювалася у боротьбі за соціальні права громадян, між іншим – збройній боротьбі, але з тією Англією. Так? Це раз!

Тепер друге. Я твердив, що немає ніяких об'єктивних ознак національності, їх взагалі не існує в природі, і те, що нам розказують, що десь в генетичному апараті людини сидить українство, то це велике відкриття [!?] панів Мовчанів і всієї нашої пропаганди в галузі генетики.

Сергій Жижко: Люди не об'єднуються у держави за політичними переконаннями – окремо немає держав, де живуть одні соціалісти, ліберали чи держава населена консерваторами. У різних державах домінують політичні чи ідеологічні напрямки розвитку, соціал-демократичні або ж консервативні тенденції, ліберальна чи християнсько-демократична політика. Існують теократичні, комуністичні, одноосібно диктаторські режими. Загальна традиція витримується, але політика завжди змінна, динамічна. Були в історії спроби творити держави за релігійною ознакою – хрестоносцями, ісламістами, але вони не витримали випробування часом.

Засновниками держав завжди є народи, а не соціальні групи чи класи. Поляки заснували Польщу, Німеччина є тому, що у ній об'єдналися німці, французи об'єдналися у Францію не за соціальною, а за родовою ознакою. А вже в процесі життя народи вирішували і соціальні проблеми.

Із соціально-економічно розвиненої Австро-Угорщини чехи і угорці виділялися за ознакою національної ідентичності. Так само виділилися хорвати, словени від Югославії.

Об'єктивні ознаки національності є – вони знаходяться у минулому, у попередньому розвитку і відроджуються у нових поколіннях. Люди народжуються немовлятами, а виховуються народами. В Іспанії не виховуються італійці, а у Бразилії – японці. У Польщі народжується і виховується поляк, у Росії – російський. В Україні народжуються українці, а виховуються? На жаль, в Україні до цих пір виховується дуже багато манкуртів, які хочуть добре жити і, за Висоцьким, «справедливості хотят».

Пан Всеволод говорив про Сполучені Штати, які утворилися у боротьбі за соціальні права.

Всі знають, що у Північну Америку століттями їхали емігранти з різних країн Європи у пошуках кращого життя, свободи, зміни соціального статусу. Так, була соціальна мотивація в емігрантів, але не соціалістична. Сполучені Штати Америки – це держава, яка утворилася внаслідок національно-визвольної боротьби проти британської метрополії. І звичайно, що паралельно цій боротьбі американське поліетнічне суспільство вирішувало свої соціальні проблеми.

Америку населили різні народи, а засновували державу провідна група, новосформована еліта, переважно англо-саксонського походження. Новоутворена держава була багатонаціональною, але у ній сформувався свій патріотизм, свій національний фактор, своя ідентичність – американець.

У Канаді чи Бразилії населення також поліетнічного походження, але там сформована своя ідентичність – «я – канадець», «бразилієць». І вона міцніша, ніж у багатьох наших українців.

А чи є об'єктивні ознаки національності?

Та об'єктивні ознаки національності визначаються не тим, щоб міряти людині череп, форму носа чи групу крові,— хоча расові ознаки є, вони вивчаються наукою.

Національність має об'єктивні ознаки. Це є територія розселення. Це є мовно-культурні ознаки. Це є ті ознаки, які сформувалися як традиції, звичаї. Це є ознаки національної солідарності, впізнавання один одного, допомога, на рівні народу – взаємодопомога.

Ці ознаки є в кожному народі. І національні ознаки ніколи не ставлять в абсолют етнічне походження – національність. Але від етнічного походження і національності неможливо відректися. Так, як ваші діти і внуки не можуть від вас відректися, бо вони ваші діти і внуки, і ви не можете від них відчужитися. Так само неможливо відректися від свого народу. Ми впізнаємо свій народ – і це є природно. Буває, окремі особи не визнають свій народ, залишають його, навіть поборюють, але це вже політика.

Більшість європейських держав – є національні держави і вони утворилися внаслідок так званих буржуазних революцій. Тому неможливо створити державу тільки робітників або державу селян, тобто за якоюсь соціальною ідентичністю.

Соціальна ідентичність окремих людей, родин, груп часто змінюється, особливо в наш час. А національна ідентичність дуже тривка. І не рахуватися з нею, ігнорувати її неможливо.

Ідентичність – категорія не вузькосоціальна. Вона пов'язана із сім'єю, родиною, із історією народу. Тому це не придумана категорія – вона набувається життям народу, є дуже важливою для формування держав.

Національна держава відбувається тоді, коли відбувається нація. Населення, етнос, громадянство держави не створять, вони не мають такої потреби, не для такої мети живуть. Для творення держави потрібно не тільки усвідомлення, переконання, бажання, але й воля, колективні народні зусилля, з якими вступають у боротьбу, з якими жертвовно страждають, перемагають і, здобувши державність, посилають до влади найкращих, перевірених боротьбою. Тоді влада є ефективною, служить для народу, тоді нація відбувається як державна.

Національні держави завжди різні і одна на одну не подібні – яка за своєю природою нація, такі і національні держави.

Національна держава не ставить у абсолют етнічне походження – національність. Більшість європейських держав є національними по сто-двісті років, Голландія, Англія – майже чотириста років, з часів буржуазних революцій. Кордони проживання, склад населення, який у століттях вибирав, освоював місце проживання, формувався у націю,— все це не штучні утворення, в які хтось за власною волею зігнав людей. Народи є органічним і добровільним утворенням. Об'єктивним є становлення держав окремих народів, а не довільно змішаних. Для прикладу, спільна, добровільна держава для німців і поляків обернулася б проблемами вирішення державної мовно-культурної політики, кадрових пріоритетів, державного устрою, такої держави ніколи не буде... Немає сенсу на фантастичні варіанти – об'єднувати Іспанію з Францією, Австрію зі Швейцарією. Грає роль державна і національна традиція, близькість територій, пройдений історичний шлях. Жоден народ добровільно не відмовляється від власної історії, від набутих національних прикмет і характеристик, тим більше від своїх держав. Об'єднання ж у політичні союзи (Євросоюз), конфедеративні утворення на добровільній основі не імперського типу не нівелюють функцій національних держав.

Люди живуть не тільки шлунком. Є вічні, неперехідні цінності: свобода, честь, гідність, народ, нація, культура. Ідентичність особи, тим більше народу, не вузькосоціальна – я робітник, ми шахтарська нація, ми селяни, спортсмени, я – соціал-демократ. Народ розпочинається не з професії, соціального статусу (сьогодні бідний – завтра заможний), з партійності, а з народження, з сім'ї, родини, батьківщини, що не набувається, не є минулим. Тому головна ідентичність, про яку каже кожна людина поруч із власним іменем, це назва народу, до якого вона належить. В Україні я – українець.

Визволяючись національно, нація визволяється соціально, бо отримує під свій контроль не тільки владу, а можливість ефективно розпоряджатися територією, економічним ресурсом, своєю працею. Якщо ж боротьба нації в імперії йде тільки за соціальне визволення, то, як наслідок, народ отримує для себе змінену владу, але чужу, антинародну. Приклад – українці в Росії і СССР, до і після 1917 року.

ООН є реально організацією об'єднаних національних держав, оскільки є нації, які ще ведуть національно-визвольну боротьбу за свою державність і не представлені в Організації Об'єднаних Націй державно.

НАЦІОНАЛЬНІ ДЕРЖАВИ І ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИЙ КОСМОПОЛІТИЗМ

«Нації можуть пройти тривалий історичний шлях, аж доки досягнуть свого призначення – сформується у держави».

Г. ГЕГЕЛЬ

«Кожна нація має право на свій вільний розвиток, і ніщо, крім власної держави, його не забезпечує».

С. ШЕЛУХІН

«...спільнота почуттів, яка знаходить своє адекватне втілення лише у власній державі і яка природно прагне створити її».

М. ВЕБЕР

«Найбільш природною державою є держава, яка складається з одного народу з єдиним національним характером... Народ – це природне утворення, подібне родині, тільки значно обширніше».

ГЕРДЕР

«Ніхто нам не збудує держави, коли ми її самі не збудуємо, і ніхто з нас не зробить нації, коли ми самі нацією не схочемо бути».

В. ЛИПІНСЬКИЙ

«Без Країни у вас немає ні імені, ні прикмет, ні голосу, ані прав чи доступу як братів до товариства народів. Ви байстрюки Людства. Солдати без знамена, ізраїльтяни серед націй, ви не здобаєте ані довіри, ані захисту; ніхто не стане вашим вірником. Не тіштеся надією на звільнення від несправедливих соціальних умов, якщо спочатку не завоюєте

Країну для себе; де немає Країни, там немає і загальної згоди, на яку ви можете поклатися; усім заправляє егоїзм власного інтересу, і той, хто при владі, його береже, оскільки не існує спільної гарантії для інтересів загалом. Не відволікайтеся ідеєю поліпшення ваших матеріальних умов, поки спершу не вирішите національного питання. Ви на це неспроможні».

ДЖ. МАДЗІНІ

«Старіші національні держави Франція та Англія оновлювалися, усуваючи зі свого шляху – одна швидко й енергійно, інша повільно й обачно – проміжні політичні сили, що перешкоджали досі внутрішньому об'єднанню нації та держави. Зовсім нові національні держави виростили з націй, які протягом століть розвивалися як нації культурні...»

Позаяк буття сучасної національної держави полягає тепер у якнайвищій активності нації, що утворює цю державу, то ще довгий час залишається незавершеним її утвердження та зовнішнє облаштування. Активність створює, так би мовити, зовнішній мур, з-поза якого нація як нація політична впевнено й рішуче дивиться у світ, прагнучи разом з тим по цей бік муру збагатити й гармонізувати своє духовне та суспільне життя. На цьому шляху в її складі приходить у рух і культурна нація, збільшуючи свою активність і усвідомленіше працюючи над собою».

Ф. МАЙНЕКЕ

Нація – найуніверсальніша і найвища цінність серед спільнот, у які інтегровані люди. Наступною сходинкою є людство. Але людство не є єдиною нацією і не інтегроване у єдину державу із єдиним світовим урядом. Існує більше двохсот держав, у які інтегровані сотні народів, етносів та етнічних груп. Ми живемо у часі, коли наявні сьогодні імперії під тиском демократичних принципів і визрівання національного самовизначення поетапно дезінтегруються, під ударами національно-визвольних змагань розпадаються, коли утворюються нові національні держави. І цей процес триватиме ще десятиліттями.

З іншого боку, формуються понаддержавні, транснаціональні фінансово-економічні корпорації, інтересами яких є ринки національних держав, часто їхня дешева сировина і робоча сила. Вони сприймають силу самостійних держав, національні кордони, законодавство, традиції як додаткові перешкоди для свого розширення, як зайву затратність у своїй діяльності та економічній, а часто політичній експансії. Транснаціональність у бізнесі передбачає прагнення вийти за межі інтересів окремих держав та традиціоналізму, консерватизму, як ідейно-культурної бази, що забезпечують міцність національних держав, а іноді й вихолощування, руйнування цих базових ідеологем та стереотипів, як одну з перешкод для своєї експансії. Космополітичність, як крайня форма прояву ліберальності, є тими вартостями, які йдуть попереду транснаціональних інтересів міжнародних фінансових потуг, які зносять зі своєї дороги всі породжені принципами роду утворення.

У свою чергу національні держави, стримуючи тиск світових транснаціональних надпотуг, виходять на нові рівні захисту національних інтересів через утворення регіональних політико-економічних союзів, прикладом яких є Євросоюз. Ідеологічною базою для них є суміш ліберально-національних ідей, поєднаних з сучасною соціал-демократією і християнською демократією.

Транснаціональні корпорації є міжнародними не тільки за складом засновників і охопленою своїм бізнесом територією, вони можуть мати центром свого осідку окре-

мі держави, а то й бути моноетнічними угрупованнями, і саме моноетнічність у таких корпораціях є головним утворюючим принципом – з позиції національної ідеології, рідного довір'я, земляцтва, взаєморозуміння через ментальність, культурні цінності і мотивації щодо обов'язків. Інколи додатковим чинником функціонування транснаціональних корпорацій виступає ще релігія, або ж церква. В останні десятиліття – нові культури христологічного наповнення, модернізовані, адаптовані до західного способу життя східні релігії і змішаного походження новоутворення (муніти, саєнтологи і т. п.).

Йдучи у майбутнє з ліберальними гаслами та гуманістичними цінностями, передові країни світу все-таки заступають позиції захисту своїх національних інтересів, змагають до зростання рівня життя громадян своїх націй. Ніхто не дбає, щоб жити для інших, покращувати життєві стандарти сусідніх народів, піднімати економіки країн третього світу. Звичайно, існують одноразові допомоги або ж тривалі міжнародні програми сприяння окремим країнам чи окремим регіонам, які потрапили під дію стихійних лих або ж воєнних катастроф. Проте народи і нації у своєму виживанні, розвитку й утвердженні можуть покладатися тільки на свої сили, а не на довічне опікунство багатих народів над тими, що довго розвиваються і не виходять на самодостатній рівень. Подібним чином діють і міжнародні фінансові організації – вони ніколи не будуть фінансувати ту чи іншу країну безкоштовно чи тривалий час.

ВЛАДА І УКРАЇНСЬКИЙ НАРОД

«Від часів повалення Римської імперії і аж до занепаду французької монархії – завжди тій правлячій верстві, яка не вмiла або не могла застосувати силу, відбиралася влада іншою верствою, яка вмiла і могла ту силу використати. Людовік XVI впав через те, що не хотів, не вмів або не міг послужитися силою; а перемогли його революціонери тому, що хотіли, вмiли і могли послужитися силою».

В. ПАРЕТТО

«Спершу – держава, як воля від чогось, спокійний добробут, щастя всіх, земля і воля, лиш з іншим класовим змістом (щастя «степовиків», щастя «городовиків»), без уваги на те, хто цією державою володіє».

Д. ДОНЦОВ (про провансальців)

«Українці таки осiбна порода й навіть самі це добре знають – вони не люблять і панування над собою чужих держав, та тільки не мають думки про свою державу. Це не буде дивне, коли згадаємо, що про свою державу думають в усякій породі найбільш письменні й найбагатші люди, – котрим дістається до рук уряд в їх стороні, як вони виженуть чужинців, – а мужики майже скрізь до таких справ байдужіші: їм і чужий уряд допіка не так, як чужий, а так як начальство, панство та багатирство взагалі, котре зостається звичайно і в своїх рідних державах. ...Освічені люди на Україні перестали бути українцями».

М. ДРАГОМАНОВ

«Недержавність – так зветься наша хвороба. Ця хвороба зовсім інша ніж – подібна до неї по своїм зовнішнім ознакам – поневоленість. Ми – всі мешканці України – не є громадянством поневоленими; ми – громадянство недержавне. Це значить, що ми держави, як реального втілення нашої окремішності, не маємо не тому, що ми всі хочемо її мати, але нам якась зовнішня чужоземна сила в цьому заважає. Держави ми не маємо тому, що ми не уміємо собі в собі хотіння своєї власної держави розвинути, його в цілیم нашім громадянстві розбудити і це хотіння, відповідним методом її організації, своїми власними місцевими силами здійснити».

В. ЛИПІНСЬКИЙ

«Південноруський народ внаслідок особливостей етнографічного складу свого характеру не був здатний створити незалежну державу. Для того, щоб створити державу, народ повинен володіти значною часткою самообладання, уміти утримуватися щохвилини від дій, спричинених впливом безпосередніх вражень для майбутніх спільних вигод; повинен вміти пожертвувати частиною, часом доволі значною, особистої волі і особистих побажань на користь влади, яка покликана до організації суспільства і керівництва державними цілями».

В. АНТОНОВИЧ

«Несприятливі історичні умови були причиною, чому в минулому в нас не склалося такого яскравого, кристального поняття нашої національності, як це мало місце у багатьох інших, у сприятливіші умови поставлених народів; проте ми бачили, що в ті моменти, коли народне життя мало змогу самовизначатися, не бракувало прагнень до політичного, державного життя, – і що важливіше, – не бракує і здібностей до такого життя, експромтом витворюючих і засоби, і форми для нього».

М. ГРУШЕВСЬКИЙ

«Держава завжди була, єсть і буде на Україні. Але тільки в деяких коротких історичних добах держава на Україні приймала за свою ідеологію національну ідеологію місцевого громадянства, одмежовувалась територіально од інших держав і в той спосіб ставала Державою Українською. Центр державної влади не лежав на українській території. Серед людей, які творили на Україні державу, не було українського патріотизму, тобто свідомости своєї української території».

В. ЛИПІНСЬКИЙ

«Народи зрозуміли, що конституція гарна тільки для того народу, котрий складає окрему національну державу, і що для нації завойованої конституція, надана нацією-паном, є тільки переміна кайданів, а кайдани – однаково кайдани».

М. МІХНОВСЬКИЙ

«Така форма соціальности, як держава, це вислід органічної творчости, могутнього вияву духових сил назовні»... Адже нація – це та спільнота, яка є «формою людини, її проектів, її твором», є «метою, за яку борються одиниці».

Ю. ВАССИЯН

«Організація Українських Націоналістів бореться за Українську Самостійну Соборну Державу і за те, щоб кожна нація жила вільним життям у своїй власній, самостійній державі. Знищення національного поневолення та експлуатації нації нацією, система

вільних народів у власних самостійних державах – це єдине, що дасть справедливу розв'язку національного і соціального питання в цілому світі».

З ПОСТАНОВ ІІІ НАДЗВИЧАЙНОГО ЗБОРУ ОУН, 1943

«Їх ідеї, науку і досвід зобов'язана використати Українська Нація в процесі своєї державницької розбудови. В застосованні цих вартостей до нашого національного будучого полягає одне з завдань українського націоналізму. Проте український націоналізм не обмежує свою творчість механічним копіюванням чужих зразків. Будуча Українська Держава не буде ні фашистівською, ні націонал-соціалістичною, ні «примо-де-ріверівською»...».

М. СЦІБОРСЬКИЙ

«Найвищою формою життя й єдиним гарантом розвитку нації є національна держава. Найвищою цінністю для українця є українська нація. Звідси вихідною й остаточною метою всіх змагань і кожної дії українця мусять бути сила, добро і ріст української нації».

Я. СТЕЦЬКО

«Центр тяжіння нації міститься в суб'єктивному і внутрішньому, скільки б нація не об'єктивізувалася. Держава, не дивлячись на всі психологічні, головню вольові, свої підстави, зв'язана вирішально із зовнішніми формами і фактами. Нація – це передусім стихія, держава – організація. Держава як організація ніколи не вичерпує змісту нації, що являє собою стихію. Вона не може бути ні готовою, викінченою, закостенілою, ні адміністративним наказом забороненою чи розв'язаною... Різниця між волею нації і держави в тому, що воля нації як такої це стихійне змагання, воля держави – організоване діло».

Л. РЕБЕТ

«Держава понад партії. Нація понад класи».

С. ПЕТЛЮРА

«Я більше не знаю жодної партії, я знаю тільки Німеччину».

*ВІЛЬГЕЛЬМ ІІ,
кайзер Німеччини, 1914*

«Націоналізм вчить, що коли нація уявляє собою підставу людської спільноти й джерело її духової та матеріальної творчості, то держава – це життєве здійснення нації, це засіб, що забезпечує, удосконалює й збагачує її існування, як рівно ж означає її історичну роль між іншими націями. В націоналістичному світогляді нація й держава виступають як одноціла та найвища в її ідейній і реальній вартості мета, що означається поняттям державної нації. Для націоналізму держава не є відірваною від життя й людей самоціллю. Натомість вона стає, поруч із нацією, найвищою ціллю, що їй націоналізм підпорядковує всі інші цілі та інтереси: класові, партійні, групові й особисті».

М. СЦІБОРСЬКИЙ

«Український націоналізм хоче спричинитися до створення потужної й великої держави, що в стані була б кожночасно – через свою внутрішню скріпленість і зовнішню

активність – найкраще здійснювати завдання Української Нації та захищати її інтереси перед іншими націями».

М. СЦИБОРСЬКИЙ

Розпочнемо з того, що, окрім імперій, всі держави є національними, незалежно від устрою, форми правління: створені вони моноетнічними чи поліетнічними націями, з наявними в них чисельними представництвами інших народів із компактним проживанням, чи з меншими етнічними групами. Але, якщо нації створили держави – ці держави є доконаним фактом і вони автоматично продовжують формотворчі процеси розвитку нації. Держави утворюють визрілі для самостійного життя нації, які опановують владу у своїй державі. Влада – це, фактично, найосновніший компонент свободи, державної самостійності, багатства і безпеки народу.

Для народу влада – тотожна державі. Влади наче не можна доторкнутися, побачити (не в сенсі – побачити того чи іншого чиновника, міліціонера, суддю чи депутата, а саме – владу). Вона відчувається через інтуїцію, почуття, розум, через дихання мас і одиниць. Вона проходить через суспільство як електричний струм. Так народна воля проходить через політичне життя нації: через закон, дисципліну, благо і кару, згоду і підпорядкування.

Звичайно, краще, коли цивілізоване суспільство, нація і її еліта продукують владу, користуються нею – ніж її формування здійснюється через диктатора чи через нав'язливу тоталітарну партійну диктатуру. Тим більше, це краще – ніж тоді, коли правлять чужинці.

Відомий мистець влади Наполеон так казав: **«Керувати людьми можна тільки двома важелями: або засобами страху, або через інтереси»**. Інший, доволі успішний, німецький імператор Фрідріх II говорив: **«Нехай думають як хочуть – лишень підкоряються. Думають по-різному – підкоряються однаково»**. Іспанський філософ Ортега-і-Гассет: **«Панувати – це дати людям заняття, поставити їх на своє місце, у своє призначення. Покласти край їхнім химерам, які ведуть до байдикування, пустого життя та відчаю»**.

Проблема влади – це головна проблема української історії, українського народу, який то здобував для себе владу і ставав нацією, то втрачав владу і повертався до статусу народу. На жаль, підневільного народу, який не сам собою керує, а дозволяє, щоб ним керували інші.

З цього приводу Дмитро Донцов так писав про частину ідеологів українського патріотизму без держави і без влади, – яких він називав провансальцями: **«З трьох чинників, з яких складається політична нація, з території (землі), людності і влади, для нього, як і для всіх соціалістів, демократів і радикалів, найменш важливим був чинник останній – влада. Їм все одно було, в чиїх руках знаходиться влада над двома іншими чинниками. Їх гаслом було не «земля і влада», а – «земля і воля»»**.

Зауважимо: «земля і воля». І повернемося до історії. Маврикій – візантійський письменник VI століття, так писав про протоукраїнські племена: **«Вони не мають влади і живуть в ворожнечі між собою»**. Пам'ятаємо і відому фразу із «Повісті минулих літ» про те, як частина північного слов'янства, яка жила над озером Ільмень, запросила до себе норманів: **«Земля наша велика і плідна, а порядку у ній немає, приходьте княжити і володіти нами»**.

Далі ще одна цитата: **«...княжі усобиці і само ослаблення княжо-варязької держави на Україні за часів київських, завдяки хиткості і слабості верховної влади, яка не**

могла знайти собі підпори в місцевій українській анархічній верстві і кипіла та розкладалась в котлі української анархії. Боярська сваволя в державі Галицько-Волинській по тій же самій причині і з такими самими наслідками. Магнатські і шляхетські бійки та наїзди на Україну за часів безвладної і свободної «Річпосполитої» польської. Самовирізання Хмельничан, цвіту козацької України, завдяки знищенню верховної влади, поваленої ними самими разом з династичними і монархічними плянами Великого Богдана», – слова Липинського В'ячеслава, поляка за походженням, українця за духом і за своїми державницькими переконаннями.

Грушевський Михайло: **«Кожної хвилини може дружинник князя покинути й перейти до іншого, хоч би і його ворога, не підпадаючи ніякій карі. Це був кардинальний принцип староруського устрою».** Так як у нас депутати переходять від партії до партії, від фракції до фракції; до Верховної Ради приходять від одних, потім воюють з тими, хто їх привів до Верховної Ради: б'яжать, так би мовити, лягають під інших. Продовжується давня історія.

Знов В'ячеслав Липинський: **«Корінь нашого лиха в надмірнім обособленню та індивідуалізмі одиниць. Українські люди не зв'язані між собою ні в просторі (сполученнями органічними), ні в часі (спільно усвідомлюваною традицією), посідають сталу тенденцію до диференціації (поділу) при великій нездатності до інтеграції (сполучення)».**

Ось політичне гасло 1918–20 років: **«України хочемо без влади і без підвладних!»** Тобто ми постійно бачимо оцю тезу – «воля», «дайте нам волі, свободи». А свобода – коли вона безмірна, це анархія, це взаємопоборювання. А анархія, безвладдя – «мати порядку». Бо коли повністю все йде «вроздрай», кожен має безмежну свободу і його кулак, його слово не зупиняється перед словом і обличчям іншого, то тоді починається взаємопобиття, після чого і настає порядок. Але якщо «анархія – мати порядку», то українська анархія – це у минулі часи «мати польського порядку, потім російського порядку, німецького, а потім комуністичного порядку в Україні». Якщо ми не маємо свого порядку, то в нас буде чужий порядок.

Якщо у нас буде просто – «воля, воля, воля», яка переходить до безмежності і повної безвладності, – тоді приходять чужа воля. І ось ще одне – Павло Тичина – геніальний український поет у часи своєї юності, коли йшла революція 1918–20 років, кликав: **«Паліть універсали, топчіть декрети, проклинайте закони й канцелярський сказ – воля! Єдиний хай буде наказ!»**

Була воля – після волі прийшли неволя і голодомор. Так що: вміння творити владу і підпорядковуватися владі (не чужій, а своїй) – це, на жаль, наша історична вада. І ми повинні це визнати. Бо якби ми вміли любити і творити владу, то завжди мали б державу. Свою державу. Процвітали б і мали багатство, яке так люблять українці.

Вернімося іще до кількох цитат. **«Найважливіше для поневоленої нації є плекання культу зброї, а друге – культу влади»**, – Ярослав Стецько – прем'єр-міністр українського Уряду, який у липні 1941 року був ліквідований гітлерівцями. Він же: **«Волі не дають – її треба здобути; влади не дарують – її треба забрати силою у ворога»**, – саме з таких позицій боролася ОУН за здобуття держави і незалежності України.

ОУН була першою українською владою новітніх часів, під час польської, німецької і московсько-комуністичної окупації, була прообразом ефективної української влади.

В українській історії жорстка пасіонарна влада тричі приходила і встановлювалася з півночі. Першими прийшли і заснували державу запрошені словенами і чуддю варяги.

Нечисельні варязькі дружини, торговці у Новгороді не зупинилися і захопили Київ, а звідси створили велику і славу імперію. У XIII–XIV століттях до нас прийшли малочисельні войовничі литовці, які допомогли визволитися від монголо-татар і встановили свою владу. З ними пройшло 250 років порівняно безхмарного русинсько-праукраїнського життя наших предків. Нарешті, після Полтавської битви, з півночі на 200 років прийшли московські харизмати, а потім комуністичні.

Колонізація монголо-татар і Польщі як печать влади в Україні носила відмінний, ніж з півночі, характер.

В українській історії українська людина встановлювала владу тричі. Вперше – це Богдан Хмельницький, який був від кореня українського народу, який став гетьманом, здобув владу і встановив українську державу. На жаль, через відомі причини ми її не втримали, в тому числі через ті, про які ми сьогодні говоримо. І вдруге – це була коротка влада Української Народної Республіки, – вона проіснувала неповні три роки.

Але не забуваймо, що українська людина, навіть я скажу так: українська селянська людина, яка не мала своєї еліти, інтелігенції, своєї влади й держави, категорично поставила питання «про владу й державу». Це було у 1920-х роках, коли Організація Українських Націоналістів повідомила світові таку максиму – **«Здобудеш Українську Державу – або згинеш в боротьбі за неї!»**

«Державу» – це владу. Бо держава без влади не буває. І от «здобудеш українську владу» – не волю, не свободу, не просто незалежність, а владу, державу, або «згинеш в боротьбі за неї!» Тобто або не жити – або мати владу! З двох – одно!

І таким чином Організація Українських Націоналістів (при тоталітарних режимах, спочатку буржуазної Польщі, пізніше – гітлерівського нацистського окупаційного режиму; ще пізніше – комуністичного окупаційного режиму), незважаючи на те, що вона не мала шансів взяти владу збройно, бо ж нам протистояли багатомільйонні жорстокі тоталітарні потуги, – так поставила питання. Вісім років українці мали владу на Західній Україні: вдень – це була влада окупаційна, московська влада НКВД і комуністичної партії, а вночі – була влада Організації Українських Націоналістів.

Проте народ і вдень знав, що є люди, які контролюють їхню свободу, бережуть від колгоспів майно, життя, традицію і культуру, церкву і мову, і допомагали українській владі. І про це прекрасно знали працівники НКВД – українська влада, яку не просто було побороти.

Сьогодні радіослухач висловив думку про те, що до влади в Україні прийшли антидержавні сили. Я вважаю, що особисто президент Янукович чи політична сила, яку він представляє (візьмемо за дужки ті програмові засади, з якими вона прийшла до влади й обіцяла втілювати), буде зобов'язаний дбати про державу. І не як її заручник, а як особа, яка втілює функції президента живого національного організму. Але якщо влада буде міцна й ефективна, якщо національні інтереси не будуть зражені, якщо в державі буде порядок, якщо соціально-економічні питання будуть вирішуватися і зростатиме добробут, то це означає, що самостійна держава буде втримуватися й українському суспільству доведеться впливати на те, щоб вона набирала національного українського характеру, проєвропейського вектора розвитку. На це повинна працювати опозиція й українське суспільство. Це не означає, що будь-яку владу, яка у нас обрана, слід одразу ж валити.

Гадаю, що треба дати трохи часу і шанс, щоб вона стала українською, зміцнювала державу, зміцнювала економіку. Тому що хаос, розбрат і взаємопоборювання, які мали місце у нас протягом двадцяти років, – не були корисними для українського народу.

Україні давно потрібен порядок. Але порядок, звичайно, не для того, щоб здати Україну сусідам, підпорядкувати її, знівелювати державу і вихлостити з України українське начало. Тому ми не повинні допустити російщення. Влада не повинна російщити нас у нашій державі. Тож ми повинні зробити все, щоб ця влада, якщо вона буде ефективною, ставала українською.

Звичайно, ми хотіли б, щоб була інша за якістю влада, але «маємо те, що маємо», – як казав Кравчук. І треба впливати на владу, яка є. А якщо ж вона буде антиукраїнською, тоді треба боротись за те, щоб її замінити. Це мій погляд на речі.

Я хотів би ще назвати такі традиційні характерні риси українців, прояви яких не є корисними. І це також частина відповіді на ті питання, які ви поставили.

Можна критикувати українську непомірну довготерплячість, коли народ довго не наважується змінювати несприятливі обставини в яких живе. З підходом: «ще так не було – щоб якось не було», або «ну, якщо погане, то нехай воно буде погане – воно пройде» і «згинуть наші воріженьки, як роса на сонці».

Греки, наприклад, тільки-но стало гірше – одразу вийшли на вулиці: висловлюють свій протест. Це ж саме – будь-який європейський народ. Там, якщо закон не працює або якісь нормативи невиконані, – реагує преса і суспільство контролює виступами, протестними акціями. Держава, приватники тоді піднімають зарплату, виправляють помилки. Наявна очевидна залежність влади від народу. Уряд на це зобов'язаний реагувати.

Але – як бути владним і не бути господарем своєї волі? Як можна стати господарем своєї долі, коли третина громадян ще «себе не назвала»? Вони не знають, хто вони такі. Вони ніби і не українці, і не росіяни, і не європейці, і вже не радянські. Вони – невідомо хто. Невідомо, за що голосують, куди йдуть і чого хочуть. І вони хочуть добре жити, хочуть, щоб їхні діти і внуки у себе у місті добре жили.

Так зрештою – назвіть себе в цій державі і правильно голосуйте за своє майбутнє.

Треба дбати про владу, про її формування – тоді завжди буде правильна й ефективна влада – це означає, що буде результат.

Ганна Короненко: Сьогодні ми говорили про українську владу, український народ і про проблеми влади. Чи є якісь рекомендації? От ми назвали те, що заважає українцям бути самостійними, з економічно незалежною державою. Чи є якісь конкретні поради?

Сергій Жижко: На сьогодні дуже багато людей, які наставлені національно-патріотично, внутрішньо не задоволені тим, що влада, яка сьогодні утвердилась в Україні, не буде мати українського характеру. Ці побоювання, з точки зору попередньої політики й окремих нових кадрових призначень, мають підставу. З іншого боку, ніхто не заважав п'ять років після Майдану ефективно реалізовувати українську владу. Опозиція майже рік була паралізована.

Я вважаю, що не було прояву владної волі. Сам Майдан показав, що ми здатні об'єднуватись. Не просто партії чи громадські організації об'єднуються на черговому самміті і декларують, що вони об'єдналися.

«Майдан» – це було реальне, живе об'єднання українського народу в націю. І ми чули не раз протягом п'яти років, як люди з регіонів – «біло-сині», їхні депутати, їхні політики казали: «Що ж ви, не виконали зобов'язань Майдану. Ви неефективні!»

Вони нас критикували. А це означає, що хотіли, щоб наша влада не розчаровувала, а виконувала зобов'язання. Всі хотіли, щоб обіцянки Майдану були виконані. І ті, що були проти Майдану, і ті, що були за Майдан. виявилось, що всі хотіли, щоб було краще, але не сталося.

Так винен не народ, а ті, кому він довірив владу.

Я вважаю, що треба дуже критично оцінити цих політиків, політикум, для того, щоб його переформатувати. Щоб нове політичне українське національне мислення проявилось на базі критики, на базі конструктивних пропозицій. Тільки тоді можна почати об'єднуватись. Бо інакше, на старих принципах, навколо збанкрутілих фігур нічого якісного не об'єднається. Будуть нові невдачі і нові поразки.

Питання влади для українців постійно впирається у проблему – влада від чужинців чи від своїх? Оскільки традиції визнавати владу від своїх зверхників, своєї еліти з попередніх століть не напрацьовано і, навпаки, є усвідомлення, що владні чинники в Україні представлені з Польщі або ж із Росії, то кожен черговий період української самостійницької історії зустрічається із неусвідомлюваним, але відчутним опором до появи влади своїх, українців. «Хто він такий, щоб мною керувати?» – ставить питання українець до свого односельчанина, однокласника, до того, з ким служив у армії, вчився у вузі, працював разом на одній роботі. У цьому німому запитанні: «А чому не я керую? Адже ми разом на парах сиділи і я отримував кращі оцінки, одну кашу їли, він у мене гроші позичав, я був у нього комсоргом (парторгом), ми в одну дівчину були закохані – а він уже керує районом (областю, міністерством, галуззю, партією...). Хто він такий, щоб мною керувати? Я зроблю все, щоб його усунути». Ось така логіка заздрості до набутків сусіда, приятеля, знайомого. «Щоб у сусіда хата згоріла».

Ще одна особливість ментальної культури українців, пов'язаної зі ставленням до влади, – боротися за посади, щоб мати із них зиск, а не боротися за реальну владу, яка має служити народу і державі. З посад можна користатися, а влада вимагає виробляти і приймати рішення, відповідати за них. В умовах непевності, загроженості українській державності національно відповідальні рішення часто входять у протиріччя з інтересами супротивних держав і вимагають особистої мужності, хоробрості, жорсткої боротьби і нараження на небезпеки. Уповноважена владою в Україні особа має бути господарем своєї долі – долі, пов'язаної із українським народом. А як може бути влада господарем української долі, коли добра третина не усвідомлює значення незалежності України і не назвала себе українськими людьми?

Характерним для нашого народу є надмірна любов до прийшлих, до чужинців, які волею обставин осіли на українській землі, – їх люблять часто більше за себе, шанують їхню етнічну окремішність більше за українську, їм, як дітям, віддають найкраще, найвигідніше, прощають помилки і зловживання. Ми цінуємо чуже більше, ніж своє, а перед чужинцями не хочемо і не вміємо представити гідність свого, тим паче його захистити. Ми відмовляємося від свого заради чужого, ми догоджаємо іншим, не потребуючи поваги до свого, ми безкорисливі у своїй національній поведінці. **«Ти все віддав приятелям, а їм і байдуже»**, – писав Тарас Шевченко про Богдана Хмельницького.

Не вміючи стверджувати себе, не отримуємо поваги від інших...

Не дбаючи про свою владу, ми зневажаємо її, ми дозволяємо захопленням чужинцям поборювати її, ми провокуємо чужу владу, викликаючи її на свою землю. Наша слабкість провокує чужу силу. Анархія мати порядку. Безлад вимагає порядку. Так було: українська анархія – стала матір'ю польського порядку у XVI–XVII століттях, російського порядку у XVIII–XIX століттях, комуністичного порядку у XX столітті в Україні.

МОСКОВСЬКА ВЛАДА

«Свобода матиме на московський народ вплив міцного вина на людину, що не звикла пити. Коли б якийсь новий Пугачов з університетською освітою став на чолі незадоволених москвинів, то ...мені бракує слів висловити вам те, що настало б. Мою пам'ять пошанують європейці тоді, коли ті північні дикуни заволодіють Європою».

НАПОЛЕОН

«...Іван Калита, раб монголів, досягнув величі, маючи в руках силу свого найбільшого ворога – татар, яку він використовував проти більш дрібних своїх ворогів – руських князів...Така ж політика і Петра Великого, і сучасної Росії, хоч би як змінювались назви, місцеперебування і характер ворожої сили, яка використовувалась».

К. МАРКС. «Розвінчання дипломатичної історії XVIII століття», 1853

«Щоб зрозуміти, як Московія роздробила Польщу, потрібно вивчити розправу з Новгородом, яка тривала з 1478 по 1528 рік... Ми дійшли тепер до останньої боротьби Івана – боротьби з Литвою... Протягом 50 років він обмежувався у цій боротьбі тим, що вів дипломатичну війну, розпалюючи і поглиблюючи внутрішні чвари між Литвою і Польщею. Скориставшись цією смутою, Іван ризикнув, в кінці кінців, витягнути меч і захопив руські уділи, які перебували під владою Литви, впритул до Києва і Смоленська... Між політикою Івана III і політикою сучасної Росії існує не подібність, а тотожність – це докаже проста заміна імен і дат. Іван III, зі свого боку, лишень вдосконалив традиційну політику Московії, яку заповів йому Іван I Калита».

К. МАРКС. «Розвінчання дипломатичної історії XVIII століття», 1853

«У кривавому болоті московського рабства, а не в суворій славі норманської доби стоїть колиска Московщини. Змінивши імена та дати, побачимо, що політика Івана III і політика теперішньої московської імперії є не лише подібною, а й тотожною... Політика Івана I була тотожна політиці Івана III, Петра I і теперішній. Єдина різниця, що попередники Петра I боролися проти обмеження могутності Московщини, а Петро I намагався досягнути безмежної могутності».

К. МАРКС, 1848

«...Він – (Петро I) перетворив Московію на сучасну Росію тим, що надав їй системі загального характеру, а не лишень тим, що приєднав до неї декілька провінцій. Підведемо підсумки. Московія була вихована і виросла у жахливій і мерзенній школі монгольського рабства. Вона посилилася тільки завдяки тому, що стала virtuoso у школі рабства. Навіть після свого визволення Московія продовжувала грати свою традиційну роль раба, який став володарем. Як наслідок, Петро Великий поєднав політичне мистецтво монгольського раба з гордим устремлінням монгольського володаря, якому Чингісхан заповів здійснити свій план завоювання світу».

К. МАРКС. «Розвінчання дипломатичної історії XVIII століття», 1853

«В самій московській землі вводять татарські порядки в управлінні, суді, збиранні

данини. Не іззовні, а зсередини татарська стихія оволодіває душею Русі, просочується у плоть і кров. У XV ст. тисячі хрещених і нехрещених татар ішли на службу до московського князя, вливаючись у ряди служивих людей, майбутнього дворянства, заражаючи його східними поняттями та степовим побутом. Саме збирання земель відбувалося східними методами. Знімався весь верхній пласт людності і вивозився до Москви, замінюючись прийшлими та служивими людьми. Без винятку викорчувувалися всі місцеві особливості та традиції».

Г. ФЕДОТОВ

«Всю московську державність і культуру, від Рюрика починаючи, творили немосквини. Вся наша московська історія – це ж суцільне «закликання варягів». А ми, москвини, знаємо лише руйнувати».

А. САЛТИКОВ

«Варвар Петро був більш національним, ніж усе бородате і розцяцьковане минуле».

Л. ТРОЦЬКИЙ

«В Росії шляхтичем є той, на кого я звертаю увагу, і лише так довго, як я мою увагу на нього звертаю».

ПЕТРО І

«З Петра І розпочинаються особливо вражаючі й особливо близькі і зрозумілі нам жахи російської історії... Збісілий, п'яний, згнилий від сифілісу звір чверть століття вигублював людей, страчує, палить, закопує живими в землю, саджає дружину, розпусник, мужеложствує... сам, бавлячись, рубає голови, святотатствує, їздить з подобою хреста з чубуків у вигляді дітородних органів і подобою Євангелій – ящиків з горілкою... коронує бл..дь свою і свого коханця, розоряє Росію і страчує сина... і не тільки не згадують його злочинства, а до цих пір не перестають вихвалити доблесті цього чудовиська, і немає кінця всякого роду пам'ятників йому».

*ЛЕВ ТОЛСТОЙ,
ПСС, М., 1936, т.26*

«Російський народ не може створити серединного гуманістичного царства, він не хоче правової держави в європейському значенні цього слова... Він хоче або царства Божого, братства у Христі, або товариства в антихристі, царства князя світу цього. В російському народі завжди була виняткова, невідома народам Заходу відреченість... Народи Заходу добродійностями своїми приковані до земного життя і земних благ. Російський же народ добродійностями своїми відречений від землі і повернений до неба».

М. БЕРДЯЄВ

«Комунізм насправді був замаскованою версією у знищенні духовних підвалин та національної унікальності російського життя, у пропаганді матеріалістичної системи координат, в якій фактично живуть Європа й Америка...

Наше завдання – створити цілком нову культуру, нашу власну культуру, яка не буде схожою на європейську цивілізацію... Коли Росія перестане бути викривленим відзеркаленням європейської цивілізації... коли вона знову стане сама собою: Росією-Євразією, свідомим спадкоємцем та носієм великої спадщини Чингісхана».

М. ТРУБЕЦЬКОЇ

«Їм потрібні великі потрясіння, нам потрібна Велика Росія!»

П. СТОЛИПІН (1907)

«Товариші, дозвольте мені підняти ще один, останній тост.

Я, як представник нашого Радянського уряду, хотів би підняти тост за здоров'я нашого радянського і, перш за все, руського народу.

Я п'ю, перш за все, за здоров'я руського народу тому, що він є найбільш видатною нацією зі всіх націй, які входять у склад Радянського Союзу.

Я піднімаю тост за здоров'я руського народу тому, що він заслужив у цій війні і раніше заслужив звання, якщо хочете, керівної сили нашого Радянського Союзу серед всіх народів нашої країни.

Я піднімаю тост за здоров'я руського народу не тільки тому, що він – керівний народ, але й тому, що в нього є здоровий глузд, загальнополітичний здоровий глузд і терпіння».

Й. СТАЛІН. (З тосту на прийомі у Кремлі 24 травня 1945 року)

«Але біда, вічна біда Росії – цар царює, чиновництво править. Цар хоче, а бояри можуть. Вічними язвами Росії були і залишаються злидні і безправ'я, безправ'я і злидні. Злидні через відсутність священної і недоторканної власності, безправ'я – через гіпертрофовану безмежність значимості держави у суспільному житті. Злидні і безправ'я – дві сторони однієї ж і тієї медалі. Цю медаль носили всі народи, але руський – особливо помітно, з веселою скоморошністю і веригами на ногах».

О. ЯКОВЛЄВ

Ганна Короненко: Ми з вами у попередніх розмовах розглядали тему «влади у національних державах», зокрема говорили про владу й український народ.

Сьогодні ми заторкнемо тему специфіки влади російського народу.

Чому саме цей акцент ви обрали для нашої сьогоднішньої передачі?

Сергій Жижко: Тому що ми – як українці – формувалися в останні 300 років у системі координат російської влади і взаємостосунків із російським народом. Україна – як незалежна держава сьогодні, у своїй родовій історії несе досвід цього спілкування, впливи від цього спілкування, і наше суспільство значною мірою залежне від такого фактора, як російська влада, колишній російський імперіалізм. Стосунки між нашими державами є на сьогоднішній день більш визначальними для нашої історії, майбутнього, ніж стосунки з іншими сусідами, наприклад, поляками, угорцями, румунами чи Європою в цілому. Тому що наше суспільство є не тільки пострадянське, а воно є і постросійське, в сенсі того, що Україна була колонією як російської держави, так і колонією в Радянському Союзі.

Ганна Короненко: І я так розумію, що це вплинуло на особистісне формування нашої сучасної політичної еліти. Якщо її можна назвати елітою, бо цій темі ми теж присвячували окрему передачу, і не завжди політичне керівництво держави відповідає, за усіма показниками, еліті.

Сергій Жижко: Це так. Але ми маємо таке керівництво, яке обирає народ, – і це керівництво залежне від народу, воно є похідним від того суспільства, в якому ми живемо.

Українське суспільство є під великим впливом російського фактора, попри те, що наша держава є де-юре суверенною, що вона має всі атрибути державності.

Тому ми залежні від попередньої історії, нові покоління ще не вирости, майже не впливають на формування влади – і самі ще не беруть участі у владі. Тож ми живемо ще старими часами. Я хочу охарактеризувати тип влади, який сформувався в Росії і який є традиційним для російської держави.

Найкраще і найвлучніше про особливості російської владності говорять самі росіяни або гості Росії – мандрівники, географи, публіцисти, працівники посольств, які за своїми обов'язками вивчали російську владу.

Філософ Соловйов так говорив: **«Ми, москвини, віримо в державу, як у Бога, і тому вважаємо великим злочином сумніватися у праві держави робити все, що вона захоче»**. Порівняємо, чи так українці ставляться до своєї держави? Ми не навчилися в цілому ставитися до своєї держави, тим більше за російською традицією.

Джон Флетчер в 1591 році, під кінець царювання Івана Грозного, спостерігаючи результати цього правління, писав: **«Правління в них чисто тиранське. Всі кроки царя розраховані на те, щоби були корисні лише для одного царя, а крім того, найбільш безоглядним і варварським способом»**.

Минуло 100 років. В 1698 році, коли Петро I опановував владу у Росії, один із німецьких оглядачів (який був тоді присутній в Москві) Й. Г. Корба так описував події: **«Дня 27 жовтня цар наказав своїм вельможам і полковникам, що кожен з них мусить власноручно відрубати кілька голів стрільцям. Сам цар, сидячи у кріслі, дивився сухими очима на всю цю таку жакливу трагедію і забиття стількох людей, обурюючись лиш тим, що багато з бояр приступали до цих незвичних обов'язків з дрозжачими руками... Було тоді страчено 330 стрільців»**.

Ось як Карл Маркс, який є авторитетом для багатьох радянських людей в Україні, переконаних комуністів, дивився на владу в Росії не тільки з точки зору класової, але й з історичної: **«Московська держава зародилася у принизливих умовах монгольського рабства і являє собою типовий приклад східного деспотизму»**.

Князь М. Трубецької, слов'янофіл, теоретик російського національного світогляду: **«Московська держава виникла завдяки татарському ігу. Російський цар став спадкоємцем монгольського хана. Скинення татарського іга полягало в заміні татарського хана православним царем і в перенесенні ханської ставки в Москву. Навіть персонально значний відсоток бояр та інших служилих людей московського царя становили представники татарської знаті»**.

І справді, Золота Орда розпалась як держава, але центр її перемістився у Москву і захопив фінські території Мурому, Ростова, Суздаля, Твері, Рязані. Утворилася суміш Золотої Орди і Суздальщини. У той час Новгород й інші слов'янські території не входили до складу Московського князівства. Новоутворювана ослов'янена, з православною культурою, фундаментальною фінською етнічною складовою держава водночас вбирала у себе зміст культури Золотої Орди, особливо культури її влади.

Ця традиція жорстокої влади перейшла на подальшу історію Московської держави.

Олександр Пушкін, авторитетна постать для будь-якого російського інтелігента, зафіксував свої погляди на дійсність, в якій жив: **«Мусимо визнати, що наше суспільне життя є дуже сумне. Брак громадського, критичного осуду, байдужість до всякого обов'язку, до справедливості, до правди. Цинічне презирство до людської гідності, до нової думки – все це викликає розпуку. І мав же я нещастя народитися в Московщині»**.

Олександр Герцен, з одного боку, російський демократ, а з іншого – демократ, який нізащо не хотів визнати окремішності української історії й української державності, так

писав: **«Опускалися руки, і ми зупинялися, переповнені жахом і печаллю, перед потворним, капризним сфінксом російського розвитку»**. Герцен, який хотів, щоб Росія все-таки була демократичною, а не деспотичною, самодержавною країною, розумів, що важко добитися цього через традиції ментальності російського суспільства.

Я думаю, у московської інтелігенції сьогодні також опускаються руки в тому сенсі – як зробити російську державу більш демократичною.

М. Бердяєв – російський філософ, так писав: **«Російський народ не може створити серединного гуманістичного царства, він не хоче правової держави в європейському значенні цього слова... Він хоче або царства Божого, братства у Христі, або товариства у антихристі, царства князя світу цього»**.

І знов князь М. Трубецькой, який був ідеологом слов'янофільства: **«Наше завдання створити цілком нову культуру, нашу власну культуру, яка не буде схожа на європейську цивілізацію... Коли Росія перестане бути викривленим віддзеркаленням європейської цивілізації, коли вона знову стане сама собою: Росією-Євразією, свідомим спадкоємцем та носієм великої спадщини Чингісхана»**.

Ми, звичайно, розуміємо, що російський народ треба цінувати й поважати, російську державу треба як сусідню державу також поважати і з нею рахуватися, але ми повинні розуміти природу російської держави, суспільства і російської влади, щоб знати, кого ми поважаємо.

І ми повинні розуміти, що, як сказав Кучма: **«Україна – не Росія»**. Наша українська природа потребує самобутнього, автономного, окремишнього історичного розвитку і гідного мирного співжиття із російською державою. І не обманювати себе російськими міфами.

2-й радіослухач: Питання таке: відомо, що чим довше перебували предки певних народів у кочовому стані, тим глибше цей кочовий менталітет закріпився в їхній підсвідомості, і тому: Захід – це Захід, а Схід – це Схід. Ніколи їм не зійтись! Це давно відомо. Лонгфелло чітко підмітив, що це є кочовий менталітет. А наші предки набагато раніше осіли. От і тому нам ніколи не зійтись!

3-й радіослухач: Доброго здоров'я. Це Ростислав.

У мене ось яке питання. «Шанувати й любити» – для наших сусідів означає: перед ними плазувати.

І зараз Україна, точніше її влада, почала плазувати.

Як бути свідомим українцям, тій частині, яка шанує насамперед самих себе? У ставленні до такої влади, яка почала плазувати й торгувати територією, почала нехтувати національними інтересами?

Як нам бути? Дякую!

Сергій Жижко: Що стосується «Заходу і Сходу», яким «не зійтись ніколи», – як писав Редьярд Кіплінг, то, погоджуюся, це так.

Сьогодні люди, які живуть на Далекому Сході і є громадянами Росії, часто далі від Москви і її політики, ніж до китайців, які до них приїжджають через кордон і з якими вони вирішують свої економічні й інші проблеми. Тобто: величезні території, розтягнуті на вісім чи десять годинних поясів, – це, звичайно, важливі географічні, геополітичні фактори, які впливають на те, як формується суспільство.

Суспільство на Далекому Сході формується зовсім інакше, ніж в Україні. Я вже не кажу, що суспільство в Сибіру, у Комі – живе зовсім інакше і не може жити так, як живе народ в Україні. Незалежно, є кордони чи немає.

Історія вкотре потвердила, що Україна, терени над Дніпром, є окремишня земля, яка вимагає самодостатньої політики, незалежного державного самоврядування. Втягувати нас у Російську імперію абсолютно неприродно – це є чисто адміністративно-військовій й інформаційній намагання. І ніколи Україна не буде Росією, – в цьому немає ніякого сенсу.

Це не означає, що Росія повинна бути проти України чи Україна – проти Росії. Але, на жаль, так побудована стара система зв'язків, психологія стосунків, що від нас постійно вимагають, щоб ми приєдналися, підпорядкувалися, щоб ми були включені в орбіту російського простору з центром у Москві, для цього вкладаються великі гроші і проводяться різноманітні політичні, економічні, інформаційні операції.

Звичайно – це неприродно. Навіть якби в Україні жили тільки руські, вони б жили інакше, ніж живуть росіяни в Нечорнозем'ї, і вони захотіли б мати окрему державу.

Сама територія України не потребує жити в російській державі. Територія, земля творила український народ, який живе тут тисячоліттями і який сформувався для того, щоб жити в незалежній державі.

Ця територія потребує своєї держави.

Пан Ростислав сказав: любити сусідів – це «перед ними плазувати». Я не вважаю, що це правильно, не треба любити, йдеться про повагу, можемо казати «любити людину» і визнавати народ. Ми є гуманісти за своєю природою, і майбутнє можна побудувати на гуманізмі, тільки на добрі, а не на злі і ненависті.

Але... плазувати? Навпаки, любов вимагає шляхетності, а шляхетність вимагає: ніколи не плазувати. Ні перед чужими, ні перед своїми. Тому, зрозуміло, з плазуванням не може бути ніякої любові.

Які перспективи зміни російської влади?

У Росії виробився культ влади. Влада введена в абсолют і сакралізована. Правлять царі – самодержці, помазаники божі і не у звичайній державі, а у Третьюму Римі. Генеральні секретарі були вже безбожниками, але тими ж царями від диктатури пролетаріату, світової революції та очільниками Інтернаціоналу.

Обов'язковим атрибутом і скріплюючим фактором російської влади є її поліцейська, насильницька складова – причина за Івана Грозного, охранка при Миколі І, КГБ – таємна репресивна служба комуністичного тоталітарного режиму, які спеціалізувалися з пошуку і переслідування опозиції та вільнодумства. Характерним для цих служб було застосування насильства у брутальній, варварській формі як до власного народу, так до завойованих.

Сьогоднішня влада у Росії, яка сформувалася в обставинах, коли демократизація влади у 1990 роках призводила до гострих протиборств, політичної нестабільності, боротьби з регіонами, перетворена керівниками держави у специфічний винахід – «керовану демократію», характерну відфільтрованою і дозованою свободою слова, нейтралізацією, зв'язуванням опозиції і створенням позірної, контрольованої політичної альтернативи, маніпульованих конкурентних груп.

Росіяни мовчазною згодою підтримали політику наведення порядку, єдино можливий спосіб втримання державної влади, приборкування сепаратних рухів, олігархічних кланів і корумпованого чиновництва. Традиційна демократія в Росії не прижилася, народ схвалює і терпить «новий» порядок.

Тобто, ось ця традиція влади – тоталітарної, насильницької, в брутальній варварській формі, як до свого народу, так і завойованих народів, така влада у XXI столітті мала

б відмирати, вона буде в Росії демократизуватися, цивільнішати, будуватися більше на свободі, на правах людини.

Відомий російський політик, соратник Михайла Горбачова по «перебудові» Олександр Яковлев у книзі «Сумерки» писав про «подвиги» комуністів: **«Омертвили народ. До сьомого коліна, а нинішнє коліно – тільки четверте. Так що Русь по-справжньому олюдниться, потіти нормально розпочне роки так через 40–50, через три покоління».**

Я думаю, російський сусід через десятиліття стане менш агресивним, у тому числі до самого себе і до України.

МОСКОВСЬКА КОМУНІСТИЧНА ВЛАДА

«Чи можна зробити їх шляхетними?».

НИЦШЕ

«Світогляд російської людини спростився до крайності й навіть порівняно з середньовіччям москвин примітивний. Він не розмірковує, він приймає на віру кілька догматів, на яких тримається його моральне і суспільне життя... Нова радянська людина не стільки виліплена в марксистській школі, скільки вилізла на світ божий із Московського царства».

Г. ФЕДотов

«В реальній історії радянського суспільства дуже рано розпочався процес проникнення традиційних, корінних ідей руської національної самосвідомості в практику та ідеологію правлячої партії. ...все наполегливіше і послідовніше у своїй практиці починає керуватися ідеєю національною. ...радянська влада, зберігаючи інтернаціоналістичне маскування, реально займалась зміцненням руської держави. ...Всупереч інтернаціоналістичним деклараціям, революція в Росії залишилась національною справою. ...перевернута революцією Росія будувала свою народну державу».

М. МЕЕРСОН-АКСЬОНОВ

«Так! Ми, москвини, несемо всю відповідальність за більшовизм. Ми самі покликали його до життя. Він зродився на нашій московській землі. Він є щиро московське національне явище і то дуже старого походження. Споконвічний, престарий, він сидить усередині кожного з нас, москвинів. Тому він приніс перемогу В.Леніну в 1917 році і підтримує радянську владу досі. В. Ленін лише використав реально цей наш рідненький більшовизм у кожному з нас. Більшовизм – це остаточне, історично логічне завершення будови московської державності. Завершення психічне і логічне».

О. САЛТИКОВ

«До більшовицької партії вступили, щоправда, і немосквини, але їх було значно менше, ніж москвинів. Казати, що більшовизм ніби не має нічого спільного з московським народом, – це казати неправду. Більшовики захопили державну владу в Московщині дуже легко, без ніякого спротиву, але в усіх немосковських окраїнах вибухла запекла

війна проти більшовизму і більшовиків. Отже, було щось таке в духовності москвинів, що захоплювалося більшовизмом. Ґрунт більшовизму в Московщині підготували: історичне фізичне і духовне рабство, община і самодержавство царів. Московський більшовизм є природним витвором історичного життя московського народу. Витвором щиро московським, національним. А накидає Московщина світові комунізм, керуючись лише своїми державними інтересами».

Г. ФЕДОТОВ

«Основа більшовизму є суто московська національна. Ленін та Сталін розбудували ту основу на столітніх традиціях деспотичного самодержавства московських царів. Радянська політика – це шлюб старого московського імперіалізму з молодого комуністичною ідеологією. А фактично більшовизм цілковито тотожний з московізмом».

*В. БЕДЕЛ-СМІТ
(посол США в СРСР)*

«Опричнина Івана IV, охрнка Миколи II, ГПУ В. Леніна – це все споконвічні, суто московські національні, лише москвинам притаманні, поліційні установи терору, подібні одна до одної, як яйце до яйця».

Р. ЕССЕН

«Всі москвини – навіть і незадоволені та ворожі – вважають радянську владу московською національною і державною. Тому всі москвини боронитимуть радянську владу від усіх намагань її повалити».

Ф. БЕК

«Москвини вважають терористичний, поліційний державний лад за цілковито природний, закономірний і навіть конечний. Тим-то вони не можуть навіть уявити якогось іншого державного ладу».

Й. ФІШЕР

«У нашому московському псевдохристиянському суспільстві з'явився новий іслам, лише не стосовно до Бога, а до держави. Ми, москвини, віримо в державу, як у надлюдську силу, супроти якої людина безсила. Запеклий магометанин уважає всіляку розмову про ество Бога злочином, гідним кари. Так і ми, москвини, вважаємо великим, неспокутним злочином сумніватися у праві держави робити з нами все, що вона забажає».

В. СОЛОВІЙОВ

«Коли впаде радянська влада, ми не сміємо вважати за злочин колишнє членство в КПРС чи навіть службу в НКВД. Ми також не сміємо давати жодних привілеїв тим, хто сидів у радянських в'язницях і таборах чи взагалі були гноблені радянською владою. Всі права, посади, відзнаки, нагороди тощо, що їх здобули люди за радянської влади, мусять мати правочинність і після радянської влади».

«ПОСЕВ», 1952

«Те, чого вони однаково гаряче всі бажають, – це старий централістський і цезаристський режим, держава, яка всім керує, все регулює, все поглинає, регламентує найменші дрібниці в житті громадян і звільняє їх таким чином від необхідності виявляти хоча б найменші прояви міркувань і ініціативи. Хай влада, поставлена на чолі держави, називається королем, імператором, президентом, комуною, робітничим синдикатом і

т.п., все одно ця влада, яка б вона не була, обов'язково буде мати один і той же ідеал, і цей ідеал є висловленням почуттів расової душі. Вона іншого не допустить».

Г. ЛЕ БОН

«В широкому контурному плані можна сказати наступне: по мірках укріплення нового класу, коли все чіткіше вимальовується його фізіономія, роль самої партії неухильно змалюється. Всередині її і на її вершині, як і в державних політичних органах, визріває ядро і основа нового класу. Колись ініціативна, жива, компактна, партія з неминучістю перетворюється для олігархів нового класу в аморфний звичний доважок, який все сильніше втягує у свої ряди спраглих пробитися наверх, злитися з новим класом і відштовхує тих, хто зазвичай вірить у ідеали.

Партія породжує клас. Потім клас росте вже і власними силами, використовуючи партію – свою основу. Клас посилюється, партія слабне – така неминуча доля кожної правлячої комуністичної партії».

МІЛОВАН ДЖІЛАС

«Я довго копався у самому собі, згадував багаточисельні сумніви і розчарування, поки мене самого не приголомшило моє ж запитання, а чи були якісь погляди у їхньому осмисленому вигляді?»

О. ЯКОВЛЄВ

Ганна Короненко: Отож, пане Сергію, приймаємо телефонні дзвінки через 10 хвилин, а зараз говоримо про «московську комуністичну владу».

Чому цю тему ви обрали?

Сергій Жижко: Це є продовження двох попередніх тем: про українську владу і про характеристику влади Російської імперії. У сьогоднішній розмові на тему «Московська комуністична влада» можна задати собі запитання – «чому Росія у 1917 році не зупинилася на етапі буржуазно-демократичної революції?», чому між урядом Керенського та президентством Єльцина, які були за своєю природою демократичними, потрібно було 70 років тоталітаризму, багатомільйонних репресій, винищення еліт, народів, релігій? Чи це була закономірність розвитку комуністичних проектів, чи необхідність російської історії?

Чим був для Росії комуністичний експеримент?

Чи чужою владою? Чи однією із органічних, властивих російському народному духові і владній традиції, рідних форм народного життя? Чи це була російська національна революція? Чи більшовицький окупаційний антинародний режим на території Росії та інших народів, які в той час жили на території Російської імперії?

З цього приводу існують суперечливі у своїй діалектиці оцінки. Так, наприклад, один із публіцистів і російських державних діячів Дмитрій Толстой в 1875-му році, за 40 років до Жовтневого перевороту, писав: «Кожне намагання запровадити в московській імперії європейські парламентські форми влади – приречені заздалегідь на невдачу. Якщо скинуть самодержавну, деспотичну царську владу, то на її місце автоматично прийде значно деспотичніша – комуністична, за вченням К. Маркса, влада, – чию теорію я вивчив дуже уважно». Дуже прозорливі і влучно висловлені передбачення цього діяча!

Ортега-і-Гассет, досліджуючи російську комуністичну революцію, писав: «Я чекаю на книжку, що перекладе московський «марксизм» мовою московської історії. Бо ж його сила в московському, а не комуністичному змісті».

Іван Бунін, надзвичайно тонка, чутлива й інтелектуальна людина – сам російський, добре знав народ, серед якого жив, і, характеризуючи пафос російської революції, боротьби за свободу, за вселюдське щастя і рівність, так писав про ці «величні» ідеали у творі «Дні окаянні»: **«А скільки облич блідих, вилицюватих, з різке асиметричними рисами серед цих червоноармійців і взагалі серед російських простолюдинів, – скільки їх, цих атавістичних особин, круто замішаних на монгольському атавізмі! Весь, Муром, Чудь білоокая... І якраз саме з них, з цих самих русичів, з давнини славних своєю антисоціальною, котрі дали світові «удатних розбійничків», стільки бродяг, бігунів, а потім хитровців, босяків, якраз з них вербували ми красу, гордість і надію російської соціальної революції. Чому ж дивуватися на результати?»**

Ми, українці, так само бачили цих революціонерів в Україні у 1917 році, і в 1933-му, на Західній Україні побачили їх вже у 1939 і в 1944 роках. Тож зрозуміло, що революції комуністичної, славної, яка б дала щастя народам і ошчасливила весь світ, – з цими людьми неможливо було зробити.

Хоча ця революція – злочинний експеримент – був безперспективним і сам по собі.

Григорій Федотов – російський філософ, так писав: **«Нова радянська людина не стільки виліплена в марксистській школі, скільки вилізла на світ божий із Московського царства»**. І далі: **«Ми часто говоримо про націоналізацію російської революції. Але що це значить? Це означає, що в ній переміг не Ленін і не Бакунін, які боролися поміж собою у перші роки, а Іван Грозний. Сталін і є його переказ на сучасність»**. Іван Грозний, як історичний стиль, піднявся з глибин російської історії разом з Малютою Скуратовим і переміг у 1917 році ще раз. Глибоко помилялися російські марксистки, «тонкий прошарок більшовицької інтелігенції» в російському народі, намагаючись запрягти його до інтернаціонального воза. Євразійські коні звикли їздити своєю дорогою.

Ще один публіцист, вже білої російської еміграції – С. Дмитрієвський пише: **«Під тиском життя і під тиском московського народу мінялися погляди наших більшовицьких вождів. І ми побачили, що радянська влада не лише відновила неподільність імперії та захистила життєві потреби Московщини, а й узагалі є владою національною, московською. Владою, що її створив московський народ для своїх потреб і за своєю помогою»**. Ось вам і комунізм!

Продовжуємо... Один із білогвардійських діячів у діаспорі М. Меєрсон-Аксьонов пише: **«І ось правляча партія (він має на увазі більшовиків, які перемогли) все наполегливіше і послідовніше у своїй практиці починає керуватися ідеєю національною. Радянська влада, зберігаючи інтернаціоналістичне маскування, реально займалась зміцненням російської держави. Всупереч інтернаціоналістичним деклараціям, революція в Росії залишилась національною справою. Перевернута революцією Росія будувала свою народну державу»**. Народну – а не комуністичну! Можливо, Троцький і його соратники хотіли на основі російського народного ентузіазму завоювати весь світ, але до цього не дійшло. Можливо, не дійшло саме тому, що робив російський народ цю революцію не для Троцького – а для себе.

Ганна Короненко: Пане Сергію. Але ж Ленін спочатку розглядав ідеальною для революції територію невеликої країни – як Швейцарія. Як це пояснити?

Сергій Жижко: З ідеалістичної революційної точки зору розпочати революцію можливо тільки з невеличкою групою однодумців-фанатиків, які можуть проживати на будь-якій території і брати за основу для початку революції будь-який народ. Але Швейцарія, країна, в якій тривалий час напрацьовувалася політична культура, в якій цивілізація про-

йшла чимало етапів розвитку, суспільних дискусій, ніколи б «не доросла» до комуністичної революції.

В Європі комуністична революція не відбулася і не могла відбутися. Вона відбулася тільки серед бідних, перетомлених соціальною несправедливістю суспільств. Комунізм розпочинав від ідеалів рівності і братерства, а на практиці закінчував масовим терором і деспотією.

Деспотія голодних і диких була набагато разів більша і жорстокіша за диктатуру багатих.

Росія, Китай, Камбоджа, Куба – ось країни, в яких зреалізувався комуністичний ідеал: диктатура, насильство. Серед найбідніших і найзлиденніших країн вдалося підняти збройні перевороти і встановити комуністичні диктатури.

Закінчуючи першу половину нашої передачі, я процитую Дмитра Донцова, який також усвідомлював ці проблеми і влучно попереджав українців: **«Націоналізований більшовизм, чи радше збільшовизований націоналізм (збільшовизований націоналізм) – це дуже вдала класифікація того, що було в ССРСР сімдесят років; збільшовизований націоналізм – а влучніше – збільшевичений російський шовінізм».** – Авт.) – **це буде щось далеко жакливіше за царат з його «чорною сотнею». Це буде дика реакція московського народу, ображеного, побитого, обдуреного своїми мріями панувати у світі, переляканого втратою колоній. Ця Московщина вже брикає в утробі сталінській. Коли народиться, щойно тоді побачать українці вовчий апетит того північного «брата» і боротьбу на життя чи на смерть».**

І справді, на жаль, від такої своєї природи постраждав і російський народ. Ми мусимо зазначити, що ця революція, здійснена в Росії, – не була благом для Росії. Росіяни постраждали... але найбільше постраждав від цієї більшовицької революції український народ.

У 1917 році пробуджена революцією російська людина вийшла на свободу і не змогла зупинитися, скористатися нею. Розпочався «русскій бунт, бессмысленный і безпощадный», «російський прорив», більшовики ступили ногою на заборонену Богом і дозволена дияволом територію експерименту над суспільством, куди до того не ступала людська нога. І російський народ піддався, як завжди, «окунувшись с головою», пішов...

Через півтора десятиліття після жовтневого перевороту сталінський режим перейшов від ідеї світової революції до втілення у життя советського націонал-комунізму. Радянський Союз, зупинившись у межах Російської імперії, втратив як проект свій первинний глобалістичний характер і розпочав будівництво нової нації – «советское общество», культурною матрицею для створення якого прислужилася давня культура Московського царства. Так, зупинившись у традиційному російському суспільстві, вигубивши його старі правлячі класи та їхню культуру, ідеї комунізму залишилися один на один з русским мужиком і народили могутню модернізовану російську націю – «советское общество». Правда, в силу своєї надуманості і нетривкості, ці ж ідеї завели Радянський Союз в тупик.

ТОТАЛІТАРИЗМ

«Якщо наші московські соціалісти матимуть колись державну владу у своїх руках, то вони своїм катівством значно перевищать охранку».

О. ГЕРЦЕН

«Революції задумуються романтиками, здійснюються дурнями, а їхніми плодами користуються негідники».

ОТТО ФОН БІСМАРК

«Тому большевизм і фашизм, дві «нові» політичні спроби, що переводяться в Європі та на її країнах, – це два ясні приклади істотного регресу. Не так через наявний зміст їх доктрин, який, окремо беручи, звичайно, має в собі зернятко правди – хто у всесвіті не має трошки рації? – як через антиісторичний, анахронічний підхід до їх частки рації. Це типові рухи маси, керовані, як усі подібні рухи, людьми пересічними, несвоєчасними, без доброї пам'яті, без «історичного сумління». Вони поводяться з самого початку так, наче вони вже відійшли в минуле, наче вони належать до якоїсь стародавньої фауни, хоч і з'являються в наші дні».

Х. ОРТЕГА-і-ГАССЕТ

«Неймовірною й анахронічною річчю є те, що комуністи 1917 року кинулись робити революцію, яка своєю формою тотожна з усіма минулими і в якій анітрохи не виправлено вад і помилок старовинних революцій. Тому російські події не цікаві з історичного погляду; тому вони аж ніяк не є початком нового життя... Доходить до того, що серед тих багатьох ходячих фраз, що їх склав старий людський досвід про революції, немає ні однієї, яка не знайшла б жалогідного підтвердження, коли її прикласти до цієї революції. «Революція пожирає власних дітей!» «Революція починається поміркованою партією, зараз переходить до екстремістів і дуже швидко починає вертатися до реставрації» і т. д. і т. п. До цих стародавніх банальностей можна додати ще декілька менше знаних, але не менше влучних істин, з-поміж них оцю: революція не триває довше як п'ятнадцять років, період, що збігається з розквітом одного покоління».

Х. ОРТЕГА-і-ГАССЕТ

«В СРСР немає ні царя, ні жандармів, ні поліції, ні в'язниці, ні каторги, ні катів. Нема. Бо ж таких гидких, зненавиджених людьми слів державна влада не вживає, бо ці слова заборонені в СРСР».

М. НОМАД

Ганна Короненко: У попередній передачі ми говорили про «московську комуністичну владу», про «російський націонал-комунізм», а от сьогодні – про «тоталітаризм».

Чому?

Сергій Жижко: Як продовження цієї теми: «влада», «реалізація влади в тих чи інших державах, імперіях», а також – «реалізація влади через різні ідеологізовані політичні режими». «Тоталітаризм» якраз і є таким режимом.

Будемо говорити в контексті політичного життя українського народу, у якому є ви-

разним контекст української мови, і щоб зрозуміти, що мова не існує сама по собі, а мова – це той фактор, який живе в конкретних соціально-політичних обставинах і може розвиватися або в сприятливих умовах, або зазнавати великого пресингу.

Саме тотальний, тоталітарний політичний режим здійснює найбільші пресинги не тільки щодо людини, політики, економіки, але й щодо духовно-культурних цінностей, в тому числі й мови.

Переслідування мови в царській Росії – це дитяче белькотіння порівняно з тим, як переслідувалась мова більшовицьким тоталітарним режимом. Тому ми і говоримо про тоталітаризм у контексті – українська людина – український народ – українська мова і тоталітаризм.

Щоб ми зрозуміли, що це за явище, тоталітаризм, – я хотів би зупинитись на ньому конкретніше.

«Totalitas» – латинське слово, яке означає: повнота, всезагальність; увесь, повний, всеохоплюючий. Тобто в політичному сенсі – це така ідеологія і політична дія, які, наче радіація, проникають у всі клітини суспільного й особистого життя людини, монополюючи індукують їх ідеєю, політичною лінією, контролюють і унапрямують, не залишаючи місця на інші сенси: на альтернативу, свободу. Забираються у свідомість і душу безроздільно, не залишаючи вільного місця.

Під час такого тотального контролю вводяться порядки, які характеризують фашистського типу державу. Це – один вождь, одна партія, поліцейська диктатура з її каральними органами, незалежно від того, чи це Гестапо, чи НКВД; ходіння строем: пісні, факели, насильство, знищення ворогів народу. І при цьому – терор, терор, терор... Тобто залякування – як метод управління.

Окрім політичних тоталітарних режимів, відомий ще один прояв тоталітаризму, який проявляється не в суспільно-політичному, а у релігійному житті. Є таке явище, як релігійні «тоталітарні секти». Вони формують адептів і свої ланки за подібними правилами: від неофіта вимагається – відмова від попереднього грішного життя, від родичів, майна, роботи, своєї особи, своїх бажань, шляхом психотехнік добиваються видалення вроджених характеристик з особи, стирання попереднього особистого досвіду і виховання, яке людина отримала.

І потім «на чисту дошку» записується нове ім'я, нові релігійні переживання, зобов'язуюча поведінка, обряди, вправи для контактів із пізнанням невідомого. Так практикується, наприклад, у Церкві уніфікації Муна, у саентологів, кришнаїтів, подібними були спроби в середовищі утвореного в Україні «Білого братства» та іншого подібного типу релігійних об'єднань.

Людина з тоталітарної секти або тоталітарного суспільства сама не може вийти. Тобто якщо вона і зробить спробу вийти в інше суспільство, повернутися, там їй потрібні вже «милиці».

Ганна Короненко: Костили! Так?

Сергій Жижко: Так. Для того, щоб жити далі, потрібні «суспільно-політичні костилі». Із практики залишення віруючими тоталітарних сект відомо, що оскільки людина не може сама себе депрограмувати, створити механізми відновлення особи: вона, травмована, не вміє розпочати життя заново, то стає інтелектуальним і духовним інвалідом. Їй потрібна допомога фахівців – психологів, педагогів, лікарів. А якщо з тоталітарного суспільства виходить велика соціальна група, ... а якщо цілі суспільні масиви, травмовані народи – у випадку розпаду ССРСР? То що робити цим «політичним інвалідам»? Які не

можуть нормально жити, бо вони виховувалися у тоталітарній системі не кілька років, а десятками, трьома поколіннями, народилися у цій політичній секті, оброблялися цілодобово й інакшого життя не бачили.

Їх відпустили на свободу, але вони не можуть літати, ходити – їм потрібні ось ці костилі.

Ганна Короненко: Підпорки. Або візок!

Сергій Жижко: Саме так, підпорки, візок! А без «візка» – він жити вже не може. Нема ні Брежнєва, ні Сулова, ні Леніна, ні Сталіна – як жити в цьому світі такій зобидженій, нещасній людині? Але не одній, звичайно, це було б непомітним, а цілим суспільним групам. А це вже суттєво – обирати депутатів, президентів, будувати партії, громадянське суспільство.

Тому вони відмовляються виходити з клітки; щоб переосмислити – побачити себе збоку і розпочати нове життя. Як той в'язень з анекдоту: проснувся – бачить ґрати і каже: «Навіщо ґрати, адже сюди ніхто не прийде?». Він утікати не збирається, хоче жити в «зоні», в «лагері». Подібне і з народами – навіщо демократія і приватна власність, ми хочемо жити при соціалізмі, у колгоспі.

Одному можна допомогти сеансами психотерапії. Але коли мільйони залишені на поталу? Тому зрозуміло, що на сьогоднішній день наше пострадянське суспільство є посттоталітарне, постфашистське та ще й постгеноцидне суспільство. Але ми не вміємо на себе подивитися і зрозуміти, що ССРСР (разом із союзниками) перемогли німецький фашизм, а самі тільки недавно з постфашистського суспільства вийшли. Справа в тім, що фашистським було керівництво цього суспільства. Народ не був фашистами. Але народ, на жаль, наче піддослідний кролик, став жертвою в цьому режимі.

Про долю української мови в Союзі – вона була відмінною від рівноправної російської. Зрозуміло, коли по ній пройшли пресингом тоталітарної диктатури, коли вимагалось якомога швидше забути свою мову, коли створювалися обставини – чим вище ти піднімаєшся в системі і чим більше ти задіяний до комуністичного будівництва – тим скоріше будеш зобов'язаний зрєктися своєї мови. Звичайно, ця мова перейшла на маргінес.

Вона, на жаль, була витіснена з науки, з промисловості, з управління, війська, і сьогодні дехто, насміхаючись над українською мовою, говорить, що вона, мовляв, сільська мова, селянська, що «на ній неможливо нічого сучасного створити».

Але що ви, передова частина людства, зробили з цієї мовою і з цим народом?

На це ніхто не звертає уваги.

Іван Франко, говорячи про перспективи виникнення майбутньої соціалістичної держави, писав: **«Люди виростили б і жили в такій залежності, під таким доглядом держави, про які тепер у найабсолютніших поліцейських державах нема й мови. Народна держава стала б величезною державною тюрмою»**. Як геніально прозрілива особистість, Іван Франко попереджав про нову «тюрму народів».

Ортега-і-Гассет, іспанський філософ, вбачав у тоталітарних більшовизмі і фашизмі чимало тотожностей: **«Тому большевизм і фашизм – дві «нові» політичні спроби, що переводяться в Європі та на її окраїнах, – це два ясні приклади істотного регресу. Не так через наявний зміст їхніх доктрин, який, окремо беручи, звичайно, має в собі зернятко правди – хто у всесвіті не має трошки рації? – як через антиісторичний, анахронічний підхід до їх частки рації»**.

І далі, один із дослідників російського фашизму і комунізму С. Кулешов так пише у

книзі «Звезда і свастика»: «Головне, що об'єднує всі названі політичні доктрини і режими (більшовизм і фашизм), це те, що вони тоталітарні. Особистість у них лишень пристібнена до Молоха держави. Культивуються методи насильства, перманентної боротьби із зовнішнім і внутрішнім ворогом. Царює атмосфера підозрілості і недовіря, слово «ненависть» відтісняє слово «любов», і ще – незалежно від того, заохочують чи забороняють приватну власність, – на чолі як фашистських, так комуністичних режимів стоїть одна, «перша і остання», політична сила – Партія з її функціонерами, Вождем і вождями. «Маси» розглядаються лишень як об'єкт ідеологічних і політичних маніпуляцій, або, що те ж саме, – «партійного керівництва».

Один із українських політичних в'язнів – Данило Шумук, уродженець Волині, в молодості, в часи польської окупації, пристав до комуністичної партії Західної України. Походженням із незаможної родини, з дитинства бачив несправедливість і пов'язав краще майбутнє свого народу із комуністичними ідеями. У 1939 році на територію Волині прийшла Червона армія, і коли він подивився, як радянська влада чинить, поговорив з офіцерами, то зрозумів, що вимріяна влада є для нього набагато більшою загрозою, ніж життя «за Польщі». І він, як член КПЗУ, злякався радянських комуністів, які прийшли, не через убогий одяг, недооснащення армії, вульгарну поведінку апарату, а їхніх політичних вимог до нього. Пізніше він був в УПА, далі – концтабори ГУЛАГу... На каторзі у концтаборах він записав спостереження: «**Оцю ж систему таборів примусової, рабської праці породив комунізм, комуністична партія. А я ж боровся, страждав і обожнював оцю найстрашнішу на планеті систему – систему смуту, систему найстрашніших і безмежних людських страждань, у яких люди з'їдають одні одних, не усвідомлюючи навіть того, що вони роблять, – так думав собі я сам про себе і нікому не говорив про те, що я сам боровся за комуністичні ідеї, вважаючи їх за вершину людського щастя, добра і краси**».

1-й радіослухач: Мене звати Юрій. Я киянин.

Дійсно, ця тема, яку ви піднімаєте, надзвичайно болюча. Тому що мене – українця на своїй землі, з незрозумілих причин можуть називати «бандерою», можуть ще якось обізвати мене, але я беззахисний (крім того, що я можу щось словесно відповісти). Розумієте: я, як людина вихована, – не можу себе захистити.

2-й радіослухач: Доброго дня – ще раз вам! Це Олексій.

Пане Сергію. Я хотів би прокоментувати, тобто підтвердити слова пана Юрія, бо мені теж часто доводилося чути таку фразу: «Чего ти тут сидіш в Києві, говоріш бандеровським язиком? Єжжай в сваю Западную Україну».

Чесне слово! Мене це настільки бентежить в Києві! Вже давним-давно, розумієте...

Мене відсилають в Західну Україну.

Сергій Жижко: Говоримо про тоталітаризм, а питання приходять про трудність розмовляти в столиці рідною мовою.

Навіть сьогодні, у незалежній державі, непросто демонструвати позицію вільної людини, тим більше вільного українця, серед українців. Навіть у Києві й тим більше у Донбасі чи в Криму. Звичайно, у Львові можна спокійно розмовляти російською мовою: чи це росіянин, людина зі Східної України, чи представник іншої етнічної групи – вірменин, азербайджанець, – і ніхто не зверне уваги. І не буде робити зауваження, і не створить навколо тебе атмосфери недоброзичливості: будуть продовжувати говорити українською мовою.

На жаль, «совок», продукт тоталітарного розпаду, вчиняє як войовничий сектант – він

втратив тоталітарну державу: за український патріотизм вже нема кому покарати. КГБ не заарештує. Але «радянські люди» лишилися і вони, як уміють, створюють обструкцію, «арештовують, конвоюють» морально, вони пробують переслідувати, – в душі радянського режиму нагнітають дискомфорт. Зрозуміло, що це ознака совкового міщанського патріотизму.

Пане Юрію, продовжуйте бути українцем, адже, виїхавши за межі Києва хоч на десять кілометрів, ви зустрінете мільйони україномовних українців, яким треба допомогти зберегти мову, яких слід захистити. На моє переконання, російськомовно-шовіністична реакція не пройде...

Я переконаний, що продукти радіоактивного комуністичного розпаду будуть народом природним чином поступово дезактивуватися. І рано чи пізно – правда восторжествує.

Жаль, що влада нам у цьому не допомагає.

Я дякую вам за патріотичну позицію в житті.

Коли говорять: «езжай в Західну Україну» і «ти тут говориш бандеровським язиком» – це свідчення того, що вони вважають – з мовою Шевченка і Лесі Українки вже упоралися, а українська мова лишилася лише у «бандерівців».

Бо уже у всіх інших українців її забрали. А, виявляється, «бандерівці» характерні тим, що говорять українською мовою. Родичі селян із Полтавщини і Черкащини в містах говорять російською, а «бандерівці» залишилися родичами одеських і запорізьких селян.

Звичайно, в Польщі говорять польською мовою, в Росії – російською, і це природно. Але чому частина українців хоче, щоб в Україні не говорили українською мовою? Це вже хвороба.

Авжеж, вони відмовились від мови – і хочуть, щоб інші відмовились. Їм важко визнати свою втечу від мови, їм не хочеться починати спочатку, бракує волі, аргументів і толерантності для вживання двох мов. Їх мучить совість, що вони відмовились від мови батьків, дідів, що є інші люди, які не відмовляються. Тому часто проявляють до україномовних агресивність, вони гнобляться від їхньої присутності поруч.

Ми говоримо більше «про тоталітаризм» (про фашизм, нацизм) тільки тому, що це було з нами недавно, що це нам пошкодило, шкодить нам дотепер, тож і суспільство треба оздоровлювати від тоталітаризму, нацизму, фашизму, комунізму.

Оздоровлене суспільство само буде продукувати демократичні правила життя, продукувати корисну для себе владу і ми менше будемо нарікати на ті обставини життя, в яких живемо.

Характеризуючи ці явища, я наведу ще кілька цитат, які підкреслюють природу тоталітаризму. Ось, наприклад, Карл Юнг, психолог, філософ: **«Політична лінія держави підноситься до значення предмета віри, вождь або партійний бос стає напівбогом, для якого не існує законів добра і зла, а його прихильників визнають за героїв, мучеників, апостолів, місіонерів. Існує лише одна істина й, крім неї, не може бути іншої. Вона священна і поза критикою. Будь-хто з іншими думками – еретик, якому, як ми знаємо з історії, загрожують великі неприємності. Лише партійний бос, що тримає у своїх руках політичну владу, здатний аутентично витлумачити ідеологічну доктрину, якою керується у своїй діяльності держава, і він, природно, тлумачить її у найбільш вигідному для себе сенсі»**. Це характеристика «менеджменту» тоталітарної диктатури.

Партія тоталітарного типу створює тоталітарний режим. Його не можуть створити дві партії, багатопартійна система. Його не може створити диктатура окремої особи, – цього

замало. Якраз партія тоталітарного типу, керуючись своєю ідеологією, – а історія показала, що такими ідеологіями були комуністична і нацистська ідеології, які перевертали суспільство «з ніг на голову», які повністю заперечували попередні суспільства, які повністю хотіли переробити суспільство і людину: її думки, її вчинки; наповнити суспільні процеси одним – безальтернативним ідейним змістом.

Така партія захоплює владу і задіює державний механізм для своєї диктатури. Це не просто диктатура особи або якогось самодура-диктатора. Це є сформована ідеологічна партійна група, яка, наче метастази, поширює свій вплив на певні прошарки суспільства, на робітничий клас чи на якусь виняткову арійську, наприклад, німецьку людину. І потім захоплює більшість цього класу або більшість народу і встановлює свою тотальну диктатуру: щодня, зранку до вечора, пропаганда ідеології всюди – від дитячого садка, школи, вузу, армії, на виробництві, в засобах масової інформації; постійні проробки через «цитатник Мао», або «історії ВКП(б) Сталіна», або «Майн кампф» Гітлера; формування уніфікованої, з однаковим мисленням людини і всього суспільства; вимоги – щоб поведінка була одновимірною – політична та індивідуальна; під контролем все: робота, приватне, суспільне життя, вільний час, – для цього – обмеження політичних свобод, система доносів – обов'язкова кара за невиконання.

СПОРІДНЕНІСТЬ КОМУНІСТИЧНИХ І ФАШИСТСЬКИХ РЕЖИМІВ

«Наближається прихід кантіанців, які у прийдешньому світі не знатимуть жодного пошанування до будь-чого, які руйнуватимуть геть усе без милосердя та пройдуться з мечем і сокирою по підвалинах європейського життя, аби викорчувати останні корені минулого; прийдуть, далекі, добре озброєні фіхтеанці, які у фанатизмі Волі не стримуватимуть себе страхом або власною вигодою, оскільки житимуть Духом».

Г. ГАЙНЕ

«...не нація творить державу, як це було в старій концепції, концепції натуралістів, що була базою для публіцистичних міркувань про національні держави ХІХ ст. Навпаки, держава творить націю, що дає народу усвідомлення його власної моральної єдності, спільної волі, а, отже, й творче існування...»

Б. МУССОЛІНІ

«Не шукайте у нас почестей, ні особистих матеріальних вигод, до нас ідуть, щоб служити і щоб підкорятися».

Б. МУССОЛІНІ

«Фашизм як світовий рух прагне до перебудови сучасних ліберально-демократичних (капіталістичних) і соціалістичних (комуністичних) держав на засадах: панування духа над матерією (релігії), нації і праці (соціальної справедливості) – фашизм є – релігійний, національний, трудовий рух».

Г. ТАРАДАНОВ, В. КІБАРДІН, 1934

«Уроки білого руху свідчать про згубність непередвирішуваності і про те, що проти ідеї, щоб її знищити, слід протиставити іншу ідею, проти пропаганди, щоб її нейтралізувати,— іншу, більш сильну й життєву пропаганду».

Г. ТАРАДАНОВ, В. КІБАРДІН, 1934

«Тому завданням російських фашистів після скинення комуністичної влади в першу чергу стане повсюдна пропаганда ідей єдиної російської нації, національної єдності всіх народів Росії – на ґрунті спільних історичних зв'язків і національної агітації відтворення національного духу, який об'єднує все руське населення».

Г. ТАРАДАНОВ, В. КІБАРДІН, 1934

«Окремі прояви ідей руського фашизму, які сьогодні викристалізувалися і оформилися, ми можемо спостерігати протягом всієї російської історії».

Найбільш повно фашистська ідеологія виявила себе в часи царя Олексія Михайловича, коли весь державний лад того часу являв не що інше, як прототип сучасної корпоративної системи: все населення Росії було організоване згідно чинів (класів) – корпоративним об'єднанням. Земський собор, який виражав народну волю, представляв з себе зібрання представників окремих чинів...»

Г. ТАРАДАНОВ, В. КІБАРДІН, 1934

«В цьому аспекті учнівство російського фашизму у більшовиків безсумнівне. Тут є все те саме: фашистські п'ятирічки і трирічки, партшколи, «куточки фашизму», система наочної агітації. «Залізній організації комуністів» протиставляється «сталева організація фашистів».

С. КУЛЄШОВ

«Головне, що об'єднує всі названі політичні доктрини і режими (більшовизм і фашизм), це те, що вони тоталітарні. Особистість у них лишень пристібнена до Молоха держави. Культивуються методи насильства, перманентної боротьби із зовнішнім і внутрішнім ворогом. Царює атмосфера підозрливості і недовіри, слово «ненависть» відтісняє слово «любов». І ще – незалежно від того, заохочують чи забороняють приватну власність,— на чолі як фашистських, так комуністичних режимів стоїть одна, «перша і остання», політична сила – Партія з її функціонерами, Вождем і вождями. «Маси» розглядаються лишень як об'єкт ідеологічних і політичних маніпуляцій, або, що те ж саме,— «партійного керівництва».

С. КУЛЄШОВ

«Широко розгалужена партійна організація охоплює не лише нейтральний державний апарат, але й владу на місцях, в провінціях. Управління визначається стислим урядовим централізмом, на тлі усунення громадської самодіяльності; фашизм скасував і органи місцевої самоуправи, настановляючи замість представників самоврядування – державних урядників.

На чолі держави стоїть король. Фактично він виконує лише репрезентативні функції суверенітету, в той час як вся повнота державної влади перебуває в руках «дуче» – Муссоліні. Це є вождь, що його ніхто не обирав, він самовільно взяв до рук владу. Диктаторів не вибирають – каже фашизм – вони самі приходять».

М. СЦІБОРСЬКИЙ

«Багато скажуть: фашизм прийде на зміну сталінізму, і це вже величезний крок вперед. Я відповім: сталінізм є одна з форм фашизму, так що цей вихід рівноцінний скріпленню фашизму, який видихується з оновленням його ідеології».

Г. ФЕДОТОВ

«Не важко зауважити певні подібності в державних устроях фашизму й комунізму, хоч виходять вони з цілком протилежних і ворожих до себе доктрин. Формальні позначки диктатури виступають в фашизмі ще більш підкреслено, ніж у комунізмі. Комунізм теоретично заступає принципи влади – колективу – безкласового (чи, вірніше, однокласово-пролетарського) суспільства. Свою фактичну диктатуру він лицемірно ховає під спекулятивною маскою «тимчасовості» і опереткових «рад». Фашизм натомість виразно заперечує владу колективу, будуючи її на принципах монархізму та суспільної гієрархії. Зовнішня схожість обох режимів не упрягно отожднювати їх внутрішній зміст».

М. СЦІБОРСЬКИЙ

«Немає сумніву, що ближчий день руської культури складеться у тісній залежності від політичного завершення руської революції. Відстоїть чи ні Росія свою незалежність, оборонить свою Імперію-Союз чи буде відкинена до кордонів Великої Росії; чи збережеться при зміні влади спадковість Жовтня і створеного ним відбору, чи господарями Росії, на відомий час, виявляться емігранти – під захистом німецьких штиків, – нам знати не дано. Але все внутрішнє життя Росії на покоління визначиться розв'язкою затягнутого Сталінінм вузла. Росія може розвиватися в нову трудову демократію або пройти через фашизм, тобто ще через нову форму фашизму, через нову ідеоократію, нову чекістську організацію культури».

Г. ФЕДОТОВ

«Щоб навести конкретний приклад цих дивних речей, я назву певні політичні рухи, як синдикалізм і фашизм. Хай не кажуть, що вони видаються дивними просто тому, що вони нові... Під маркою синдикалізму та фашизму вперше з'являється в Європі тип людини, що не хоче давати аргументів і не хоче мати рації, а просто рішився накинути всім свої погляди. Ось де новизна: право не мати рації, глузд безглуздя. В цьому я бачу найбільш намацальний вияв нової ментальності мас, що рішили правити суспільством, не маючи здібності на те. В їх політичній поведінці відкривається структура нової душі в найгрубший і найразючіший спосіб; але ключ – в інтелектуальному герметизмі».

Х. ОРТЕГА-і-ГАССЕТ

«Фашизм – це насамперед ідейна й духовна реакція на стан сучасності, що його втворювали демократія, соціалізм і комунізм. Політична демократія, поступово втрачаючи духову й національну основу свого єства, просякалася раціоналізмом і космополітизмом; соціалізм і комунізм цей процес поглибили своєю матеріалістичною концепцією та неприродними інтернаціональними утопіями. В цих виявах фашизм добачував небезпеку збочення суспільства на манівці духового примітивізму та профанацію самої мети життя, і протиставив їм свою світоглядну й устроєву систему».

М. СЦІБОРСЬКИЙ

«...фашизм об'єднує навколо спільного національного ідеалу всі соціальні прошарки нації, викидаючи гасло: нація й держава понад класи й партії. Цей його всенациональний і надкласовий принцип в основі заперечує режим політичної демократії, з пріоритетом її часткових партійних інтересів, як також апольогетику внутрішньої соціальної боротьби та інтернаціоналізму комуно-соціалістичної доктрини».

М. СЦБОРСЬКИЙ

«Корпоративний устрій фашизму, організуючи населення в продукційні синдикати, бере під державну контролю соціальну й господарську політику країни. Залишаючи основні елементи капіталістичної системи – приватну власність та ініціативу, – він однак не полишає господарську діяльність населення на полю «гри стихійних сил», лише намагається її погодити з загально-національними й частковими інтересами, віддаючи пріоритет першим».

М. СЦБОРСЬКИЙ

«Соціальні відносини, зокрема відносини праці й капіталу, фашизм розв'язує не міжпартійною, міжкласовою й парламентарною боротьбою – як це робить демократія, – лише методами національної солідарності, що виявляються в узгідненні цілей і співпраці підприємців і працюючих, при верховнім і обов'язковім арбітражі державної влади. Всі соціальні конфлікти й питання господарської діяльності розв'язуються радами дотичних корпорацій при співучасті держави».

М. СЦБОРСЬКИЙ

«Диктатура для фашизму – це не лише метода політичного керування, це синтез його суспільного світогляду, що здатність до керівництва визнає лише за індивідуальністю й провідною меншістю. Фашизм не вірить у владу більшості, в тих її механічних формах (партії, голосування, парламент), що їх створила політична демократія; замість демократичного культу кількості-числа, він творить культ якості – творчої одиниці.

Свій політичний устрій фашизм будує на принципах суспільної гієрархії, авторитарності й монократизму, де право на керування мають лише найліпші, себто ті громадяни, що своїми здібностями, енергією й досвідом покликані творити провідну еліту нації – її духову аристократію».

М. СЦБОРСЬКИЙ

«На кін життя заявилися нові, раніше незнані, політичні ідеї і устрої (комунізм, фашизм, націонал-соціалізм), загальною ознакою яких є їх непримирима ворожість до ідеї і системи демократії. Під впливом невдач демократії значна частина світової opinio, яка ще так недавно вірила в непомильність її теорій і рецептів, зачинає якраз в них добачувати причини сучасного критичного стану людства».

М. СЦБОРСЬКИЙ

«Заразом зі свого боку підкреслюємо невмісність назви «фашизму», якою охрестили український націоналізм його противники. Фашизм – це рух державного народу, це зроджена на соціяльнім підкладі течія, що змагалася за владу у власній державі. Український націоналізм – це рух національно-визвольний, завданням якого є боротьба за державність, до якої має повести найширші маси українського народу. А тому українського націоналізму не тільки що не можна утотожнювати з італійським фашизмом, але навіть

не можна до нього надто приподібнювати. Тим більше не можна приподібнювати українського націоналізму до тих соціально й політично реакційних течій інших державних народів, що їх охрещено рівно ж «фашизмом».

О. МИЩИК

«Те, що фашизм, іслам і необільшовизм не мають добрих перспектив як глобальні ідеології, не означає, що вони не будуть розвиватися у своїх власних регіонах. Там вони завдають значної шкоди рівню життя місцевого населення і загальмують, а в деяких випадках зроблять неможливим зміцнення дієздатної демократичної політичної системи. Але наряд чи вони здобудуть достатню привабливість чи силу, щоб досягти чогось більшого».

Ф. ФУКУЯМА

«Русській фашизм буде страшнішим від німецького!»

Б. БЕРЕЗОВСЬКИЙ

«В нашій революції, яка є комуністичною революцією, передову роль, роль вождя, грає пролетаріат. Пролетаріат є найбільш згуртований і організований клас...Тому не випадково, що пролетаріат виявився керівником і вождем всієї революції».

М. БУХАРІН,

Е. ПРЕОБРАЖЕНСЬКИЙ, 1919

«Вся історія московської інтелігенції – це, власне, приготування до комуністичного ладу. Відомі ознаки комунізму: спрага за суспільною справедливістю, визнання робітничого класу за альфу і омегу людства, ненависть до капіталістичного ладу і буржуазії, вороже ставлення до культурної еліти, заперечення духу і духовної творчості, сектантська нетерпимість, містичне, релігійне сприймання матеріалістичних догм і т.п. Всі ці комуністичні ознаки завжди мала московська радикальна інтелігенція... Ідеї московських народників виявилися в житті ілюзіями. Ідея особистих прав, ідея постійних реформ, ідея еволюційного прогресу суспільства, ідея парламентарського шляху до поліпшення долі робітництва – всі ці суто європейські ідеї не сприйнялися в Московщині. Перемогли в Московщині ідеї комуністичні, що їх ми шойно навели».

М. БЕРДЯЄВ

«Можна визначити демократичні режими тим, що при них, час від часу, народу дається ілюзія власного суверенітету, у той час як дійсний, справжній суверенітет починає на інших силах, часто безвідповідальних і таємних».

Б. МУССОЛІНІ

«Демократія – це уряд, який дає або намагається дати народу ілюзію того, що він є володарем».

Б. МУССОЛІНІ

«Суть фашизму полягає у тому, що це політична система, при якій інтереси держави ставляться вище інтересів особи».

Б. МУССОЛІНІ

«Тільки ідіоти і мерці не змінюють своїх переконань, ми розумні люди і ми їх змінюємо».

Б. МУССОЛІНІ

«Фашизм заперечує можливість матеріалістичного розуміння «щастя» і надає його економістам першої половини 18 століття, тобто він заперечує рівність: «добробут-щастя», що перетворило б людей на худобу, які думають про одне: бути задоволеними і насиченими, тобто обмеженими простим рослинним життям».

Б. МУССОЛІНІ

«Фашизм хоче людини активної, яка із всією енергією віддається чину, мужньо усвідомлює належні їй труднощі і готової їх побороти. Він розуміє життя як боротьбу, пам'ятаючи, що людині належить завоювати гідне життя, створюючи перш за все із себе самого знаряддя (фізичне, моральне, інтелектуальне) для його прискорення».

Б. МУССОЛІНІ

«Фашизм заснований на реальності, більшовизм – на теорії».

Б. МУССОЛІНІ

Сергій Жижко: Ми будемо говорити про спорідненість двох дуже подібних режимів: фашистського і комуністичного. Але все-таки ми повинні зазначити, що, будучи подібними, ці режими були антагоністичні між собою. Тобто були такими, що один з одним не могли вжитися і рано чи пізно зобов'язані були один одного поборювати.

І в цьому сенсі вони подібні тому, що були однаково організовані і мали тотожну форму дії (тобто спосіб реалізації своїх ідей), але цілі і політичні завдання вони ставили перед собою різні. Це були режими, які виникли на початку 1920-х років ХХ століття і знаменували собою еру «нового порядку».

Це були режими «нового порядку».

Фашистський і комуністичний режими були категоричними противниками ліберальної демократії, соціал-демократії, уневажнювали права людини, багатопартійність, альтернативні вибори як такі. Вони також виступали й проти традиційного розвитку суспільства в ХІХ та ХХ століттях – проти цінностей консерватизму. Ще перед Першою світовою війною один із засновників фашизму Беніто Муссоліні говорив: **«Я все більше переконуюсь, що для блага Італії було б корисно розстріляти... дюжину депутатів і вислати на каторгу хоча б декілька экс-міністрів... Парламент в Італії – це чумна виразка, яка отрує кров нації. Її необхідно вирізати».**

Були й суттєві відмінності. Фашизм, наприклад, був рухом, який культивував ідейність духовного характеру, ідею Бога. Фашизм не заперечував релігію, не був богоборчим, а комунізм за своєю природою був атеїстичний. Тобто комуністичний світогляд був побудований на матеріалізмі, на запереченні Бога.

Також фашизм будував свою ідеологію з прив'язанням до древності традиції, свої цілі і перспективи вбачав у окремих національних державах або ж імперіях, а комунізм був наднаціональний. Тобто за своїм характером він був задуманий як класова космополітична, всесвітня ідеологія, яка передбачала, що нації відмирають і з часом зчезнуть. Що нації слід знищувати, затерти, бо вони – серйозний бар'єр, який перешкоджає світовому пролетаріатові об'єднатися і побудувати «царство боже» на Землі.

Особливо антагоністичними обидві течії були у питанні ставлення до приватної власності.

Фашизм проповідував корпоративізм. Тобто примирення егоїстичних інтересів всіх класів, всіх соціальних груп, які є в окремій державі; і він намагався врегулювати функ-

ції суспільних груп. Отож, пролетаріатові і селянству належалося віддати пролетарське; державному апарату фашистського типу він визначав роль керування суспільством; і буржуазію фашизм намагався «приручити», поставити на службу як фашистському режиму, так і примирити її інтереси з інтересами трудящих і тим самим поставити буржуазію на службу суспільству, трудящим (але через силу державного примусу, а не внаслідок законів економічної конкуренції).

Фашизм декларував себе трудовим рухом. Фашистські прапори, так само як прапори комуністичні, були червоними. Тому що обидва режими начебто зобов'язувалися служити трудовому люду.

Ми повинні це усвідомлювати, що фашизм пов'язував себе з інтересами трудящих, що партія Гітлера називалася НСДАП (Націонал-соціалістична німецька робітничка партія) – це була партія соціалістичного типу. Порівняймо – більшовицька РСДРП (Російська соціал-демократична робітничка партія).

Комунізм був не за примирення класових інтересів, а ставив питання категорично – повна ліквідація «експлуататорських» класів, встановлення диктатури пролетаріату.

Комунізм не намагався примирити клас буржуазії і поставити її на службу пролетаріату, а замість примирення висунув ідею пролетаріату як «могильника буржуазії». Комуністи на практиці, вже не у переносному сенсі, закопали буржуазію і закопали чимало своїх противників (куркульство, священиків) у яму.

Але обидва ці режими були подібними – насильницькими режимами мілітарного типу. **«Щоб нація залишалася здоровою, вона повинна воювати кожні двадцять п'ять років»**, – стверджував Беніто Муссоліні.

Слід також підкреслити, що гітлерівський нацизм фашистського типу воював з фашизмом комуністичним. Обоє були терористичними і людиноненависницькими режимами. Фашистами були режими (класи і партії, які узурпували владу), а не народи, якими вони маніпулювали. Фашистами були партійна верхівка (ВКПб, НСДАП), актив, політична поліція (НКВД, гестапо), вся режимоохоронна система і значний відсоток армійських офіцерів. Цього було достатньо, щоб вождь (Сталін, Гітлер) кидав у війну індуковані пропагандою мільйони.

Німців міжнародна коаліція визволила від фашизму у 1945-му. Їм більше «пощатило» – всього 12 сатанинських років. Наш червоний фашизм тривав ще 46 років. За 75 років ним інфіковано три покоління. Не народ був фашистами, а народ страждав під фашистським режимом у ССР.

Перемога народів у війні зберегла комуністичну партію і її тиранів при владі. Ми всі вийшли у 1991 році з комунофашистської шинелі, а дехто її до цих пір не скинув.

Іван Франко свого часу попереджав, що влада соціалістів створить насильницьку державу. Це ж передбачав ще в XIX столітті Олександр Герцен: **«Якщо наші московські соціалісти матимуть колись державну владу в своїх руках, то вони своїм катівством значно перевищать охранку»**.

Тепер я хотів би, для прикладу, згадати відомого діяча сталінського періоду Лазаря Кагановича. Він так говорив: **«Ми відкидаємо поняття «правової держави». Якщо людина, яка претендує на те, аби називатися марксистом, всерйоз говорить «про правову державу» і тим паче застосовує поняття «правова держава» до радянської держави, то це означає, що вона відходить від марксистсько-ленінського вчення про державу»**.

Микола Скрипник, який був більшовиком, лідером українських комуністів, а пізніше очолив український уряд (йому в кінці 1920-х – початку 1930-х років «пришили» український націоналізм), у часи свого повновладдя писав: **«Диктатура – то є влада, за допомогою якої пануючий клас перемагає опір і боротьбу інших класів, не зважаючи на попередні закони. Пролетаріат, завоювавши владу в державі, має всю силу, щоб подолати буржуазію. Він мусить зламати її опір, не звертаючи уваги на всі закони, норми, форми і формальності, що були і загально визнані у так званому «цивілізованому» буржуазному суспільстві».**

Порушуючи всяке право, Скрипник закликав знищувати людей в ім'я класових інтересів. Класовими заклинаннями він, як і інші націонал-комуністи, накликав біду для українського народу і для себе особисто. Побачивши, до чого він привів у 1932–33 роках український народ, застрелився.

Було питання про те, чи «комунізм – це нова релігія?». Інші питання були про фашизм.

Отже, чи комунізм – нова релігія? Релігія передбачає надприродний зв'язок людини з Богом, і тому говорити про таку релігію, як комунізм, не можна, бо комунізм одночасно є атеїзмом. Але комуністичний культ був. І цей культ дуже подібний до релігійних культів. Адаже був культ вождів, аж до муміфікації головного ідола-божества – і поклоніння йому. Був культ вшанування чергових генеральних секретарів – авторитетів. Чисельна партійна номенклатура підбиралася визначеним способом («висвячування») і, отримавши статус комуністичного дворянства, виконувала суспільну роль «духовенства».

Комуністичний культ ближчий до язичництва, багатобожжя. Всюди були присутні портрети членів політбюро, які свідчили про те, що ці люди забезпечують гідне життя і просування до комунізму. Ці портрети виконували, до певної міри, роль іконостасу, підставою поклоніння вождю і політбюро – як багатобожжю. Ознакою культу були партійні збори, урочистості з нагоди свят і ювілеїв, нагороджування за перемогу у соціалістичному змаганні перехідними червоними прапорами, масові акції, паради і т.п.

Виховання дітей також було поставлено у «світській релігійності». Тут паралелей можна проводити багато. Але комунізм не був релігією, бо релігія обов'язково передбачає віру в Бога. Комунізм стимулював себе фактором віри, як віри у людські можливості, як диктатуру розуму, владарювання волі людини над природою і непізнаним, таємницею буття.

НАЦИЗМ

«Український націоналізм мусить чуйно стежити, щоби серед українських кругів не наступило сліпе й безкритичне наслідування націонал-соціалізму, щоби в той спосіб не підпасти під духовний, а опісля політичний вплив Німеччини. Український націоналізм різниться від націонал-соціалізму світоглядом. Націонал-соціалізм приймає натуралістичний волюнтаризм, тотальну біологію, расизм, нордизм і окрему систему провідництва. Український націоналізм визначає націю не расою і кров'ю, але спільною волею, ідеєю й політичною активністю. Не расові первні визначають історичну вартість і силу

нації та людини. Безперечно, життєва сила і тугість раси відіграє велике значення при формуванні нації. Не раса, але сила нації є для нас підставою й метою».

М. ОРЛИК

«Набагато глибші відмінності між націоналізмом і нацизмом. Націоналіст вважає, що кожна нація має власний характер, чесноти, призначення й місію. Для нациста ж світ поділений на раси, які перебувають у стані війни одна з одною і розташовані за ієрархією крові й влади. Основними цінностями для націоналіста є історія, громадянство і батьківщина, для нациста вони підпорядковані фізичному пануванню і державній владі, що реалізуються у вічній війні.

Згідно з принципами націоналізму, люди належать до націй завдяки вибору та почуттю належності, традиції або ж спільній культурі чи мові; для нациста люди перетворюються на органи расової касты, вони лише зразки крові й фізичних параметрів, їхні ментальні характеристики – це не більше як вияв незмінних біологічних властивостей. Зрештою, для більшості націоналістів насильство й війна (коли вони потрібні) є засобами досягнення незалежності, єдності й самостійності. Для нацизму війна — це самореалізація людини, правдива й природна форма вияву її расового інстинкту».

Е. КОН (за Г. КАСЬЯНОВИМ)

Сергій Жижко: Хоча фашизм і пов'язаний з нацизмом, але між ними є певні відмінності. Нацизм політично втілювався у фашистському режимі німецького націонал-соціалізму. На відміну від Фрэнко чи Муссоліні, Гітлер розвинув теорію винятковості, виключності німецького народу, як народу богообраного, месійного.

Виходячи з расових, арійських характеристик німців (що були представлені расологами як виняткові і виключні), гітлерівці отримали підстави розцінювати німецьку людину як надлюдину. Вважалося, що німецька, арійського походження людина має право, завдяки своїм характеристикам, завоювати весь світ і забезпечити для людства порядок німецького щастя, при якому німці – як надлюди – панують над іншими народами, розпоряджаються ними. Гітлер, як національний медіум, ледь не втілення живого божества, звільняв німецьких солдатів від моралі і «химери» совісті, посилаючи їх на оволодіння світом.

У такому трактуванні Гітлер і його ідеологічне оточення «подолали» ідею нації, фактично знищили її як здорову природну ідею, в якій кожна особа і кожен народ розкриває всі свої творчі сили, не зазіхає на свободу інших народів, націй і людей, у якій виключається імперіалізм. А расистська, гітлерівська ідеологія – передбачала і дозволяла надлюдині вбивати інших в ім'я свого панування. Нацизм був антинаціональним як для всіх народів, так і у кінцевому наслідку для німецького народу. Нацизм, як диктатура однієї нації над іншою, не тільки дозволяв, а й вимагав знищувати інші нації. Комунізм в ім'я панування пролетаріату дозволяв знищувати не тільки класи, але й інші нації, ліквідувати національні держави – бо в них при владі була буржуазія. Національні держави також стояли на заваді комуністичному режиму. Тому комуністичний режим виступав як проти класів, так і проти націй. Нацистський режим виступав як проти інших націй і народів, так і проти класів цих націй і народів.

Тобто гітлерівський режим був мононаціональний, монорасистський (тобто арійський) і прагнув завоювати весь світ. У завойовництві він був всесвітнім, але не космополітичним. Вивищення однієї нації за рахунок расових характеристик, за рахунок

виховання расових і національних ознак однієї нації; вирощування надлюдини, якій дається право знищувати інші нації і народи – це є нацизм.

Тому націоналізм виступає як проти комунізму, так і проти нацизму.

Націоналізм якраз полягає в тому, що визнає свободу людини і свободу народів, не претендує на поневолення інших рас і народів, на завоювання їх.

І в цьому є характеристики відмінностей між фашизмом і нацизмом, між нацизмом і комунізмом, між націоналізмом і фашизмом, нацизмом, комунізмом.

Таке розуміння було серед видатних людей в СССР ще у 1930-х роках і вони наважувалися висловити свої думки Сталіну і радянському керівництву. У 1935 році Іван Павлов, відомий російський фізіолог, написав закрите послання в Раднарком СССР. Цитата з нього: **«Ви сієте по культурному світі не революцію, а, з величезним успіхом, фашизм. До вашої революції фашизму не було».**

Ще один вчений – В. Вернадський (із свого щоденника в 1941 році): **«Подвійний на словах уряд ЦК компартії і Совнарком. Справжня влада – ЦК і навіть диктатура Сталіна. Це те, що зв'язувало нашу організацію з Гітлером і Муссоліні».**

Практично обидва вчених, будучи абсолютно деполітизованими людьми і не ставлячи перед собою жодних політичних цілей, незалежно один від одного, в закритому режимі, охарактеризували комуністичний режим, в якому вони жили і працювали, як фашистський.

Ще одна цитата із записів відомого дисидента А. Терца-Синявського: **«Ми хотіли зруйнувати всі в'язниці, а побудували тисячі нових. Ми хотіли знищити кордони між народами, а оточили себе китайським муром. Ми хотіли зробити працю приємною розвагою, а запровадили пекельну каторгу. Ми не хотіли проливати ні краплини людської крові, а вбивали, вбивали і вбивали мільйони людей. Ми хотіли збудувати безкласове суспільство, а збудували кастове. Ми хотіли скасувати державу, а розбудували і зміцнили її тисячократно більше, ніж вона була. Ми хотіли повалити царат, а на спорожнілий трон посадили нового царя. Ми зривали з офіцерських мундирів царські погони, а потім запровадили їх знову. Ми ганьбили царське катівство, а запровадили своє тисячократно жорстокіше за царське, і т.д. і т.п.».**

Закордонний оглядач, американець М. Номад – так характеризує: **«В СРСР немає ні царя, ні жандармів, ні поліції, ні в'язниці, ні каторги, ні катів. Нема. Бо ж таких гидких, зненавиджених людьми слів державна влада не вживає, бо ці слова заборонені в СССР».**

Із спостережень американця Й. Фуллера: **«У московському словнику всі слова обернені навиворіт: правда називається брехнею, а брехня правдою; неволя називається волею, поліційне залякування – демократією; загарбання – визволенням; політбюро КПРС – світовим пролетаріатом і т.п. А найбільшою московською брехнею є московський так званий «комунізм», який є нічим іншим, як личиною на історичному московизмові».**

Тобто іноземні оглядачі політичного життя у СРСР побачили, що за «залізною стіною», де начебто панує комуністична ідеологія, насправді розквітає, продовжує розвиватися традиційна азійська Московська імперія.

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМ ТА ШОВІНІЗМ ЯК АНТАГОНІСТИ НАЦІОНАЛІЗМУ

«У період перемоги соціалізму в світовому масштабі, коли соціалізм укріпиться і ввійде в побут, національні мови неминуче повинні злитися в одну спільну мову, яка, звичайно, не буде ні великоруською, ні німецькою, а чимось новим».

Й. СТАЛІН

«Таким чином комуністична партія, щоб покінчити із всякими видами національно-го гніту і нерівності, висуває вимогу самовизначення націй.

Цим правом пролетаріат всіх країн скористається, щоб добити націоналізм і добровільно ввійти в федеративний союз.

Коли ж федеративний союз виявиться недостатнім для створення спільного світового господарства і величезна більшість на досвіді усвідомить цю недостатність, буде створена єдина світова соціалістична республіка».

М. БУХАРІН, Е. ПРЕОБРАЖЕНСЬКИЙ, 1919

«Мусимо співпрацювати над визволенням західно-європейського пролетаріату і цій меті підпорядкувати цілу решту. Тому хоч би й які були симпатичні балканські слов'яни, оскільки їх визвольні устремління йдуть врозріз із інтересами пролетаріату, про мене хай їх чорт візьме».

Ф. ЕНГЕЛЬС

«Китай, для якого слово «Росія» означає «голодна земля», виявляв ще більш відкрите презирство. Хоча спочатку китайці чинили лише мовчазний опір претензіям Москви на універсальність радянської моделі, вже через десять років після китайської комуністичної революції вони кинули відвертий виклик ідеологічній зверхності Москви і навіть почали відкрито виражати свою традиційну зневагу до сусідів-варварів на півночі».

З. БЖЕЗІНСЬКИЙ

«Не можна бути ворогом єдності людства в ім'я національності у ролі націоналіста. Таке поводження з національністю є її збіднення і загибель. Такого роду несправжній націоналізм повинен розділити долю порожнього інтернаціоналізму. Творче утвердження національності і є утвердженням людства. Національність і людство – єдині».

М. БЕРДЯЄВ

«Можливо й повинно мислитися зникнення класів і примусових держав у досконалому людстві, але неможливо мислитися зникнення національностей. Нація є динамічна субстанція, а не минуща історична функція...»

М. БЕРДЯЄВ

«Нас учили шукати чогось, «щоб стояло вище над усіма націоналізмами», «всіх людей всіх вір признати братами», шукати «інтернаціонально-загальнолюдської правди», виступати «під більш людським прапором, аніж релігійний та національний фанатизм», «без зараннього рішення справ дальшої будуччини». Якраз навпаки! Нісенітницею є «інтернаціональна правда», бо це лише плащик для заборчої чужої ідеї, як російське

слов'янофільство або большевизм. Нісенітницею є «загальнолюдська точка погляду» в політиці, бо точок погляду є стільки, скільки націй. «Інтернаціоналізм як любов – до цього належать двоє».

Д. ДОНЦОВ

«Є величезна політична і психологічна різниця між загальним об'єднанням людства, народів у «вселюдство», тобто між асиміляцією націй на **вселюдській** основі, і асиміляцією одної нації іншою, поглиненням однією нацією інших, асиміляцією кількох націй на базі однієї **національної** культури...»

І. ДЗЮБА

«Москалі для свого панування експлуатують ідеологію інтернаціоналізму, ведучи грубо шовіністичну політику».

М. ШАПОВАЛ

«Зовсім не випадковість, товариші, що змінновіхівці здобули масу прихильників серед радянських чиновників. Це зовсім не випадковість. Не випадковість і те, що панове змінновіхівці похваляють комуністів-більшовиків, начебто кажуть: ви про більшовизм скільки хочете говоріть, про ваші інтернаціоналістські тенденції вдосталь базикайте, але ми ж знаємо, що те, що не вдалося влаштувати Денікіну, ви це влаштуєте, що ідею великої Росії ви, більшовики, відновили чи ви її, у всякому випадку, відновите. Все це не випадковість. Не випадковість і те, що навіть у деякі наші партійні установи проникла ця ідея... У нас росте не по днях, а по годинах великодержавний шовінізм, найбільш зашкорубий націоналізм, який старається стерти все неруське, зібрати всі нитки управління навколо руського начала і придавити неруське».

Й. СТАЛІН, 1923

«Так говорив Й. В. Сталін 1923 року, за життя і під «испытующим оком» В. І. Леніна. Але згодом, зробившись з діяча партії володарем її, він і сам своєрідно «змінив віхи» і немало потрудився в ім'я «собирання всех нитей управления вокруг русского начала». Концентрованим виразом цього нового «сменовеховства» були ідеї, висловлені Сталіним у відомому тості «За великий русский народ» (де інші народи Союзу виступали як явно другорядні і де перемога над фашизмом ставилася в залежність не так від соціалістичного ладу, як від вродженої російської «терплячості» і такої самої здатності все об'єднувати «вокруг русского начала»).

І. ДЗЮБА

«XII з'їзд нашої партії в квітні 1923 р. встановив, що головна перешкода до розв'язання національного питання та усунення національної нерівності полягає в пережитках російського шовінізму». Соціальне коріння російського шовінізму на Україні вросло в гущу російського міщанства (буржуазія) та в інтелігентсько-специвське прошарування. При цьому треба підкреслити, що російський шовінізм на Україні має могутню підтримку в масах російського міщанства за межами України. За його спиною старі, далеко ще не вижиті, забобони відносно «української гвірки», відносно переваги російської культури і т.д. ...

Тисячами ниток шовіністично настроєні робітники нашого радянського апарату зв'язані із спеціалістами, що обслуговують союзні апарати, та досі скрізь і всюди конче

потрібну для справи пролетаріату і пролетарської революції централізацію силкуються використати для боротьби з економічним та культурним розвитком національних республік. З великодержавним і бюрократичним шовінізмом, що під його вплив підпадають іноді й члени партії, партія провадитиме рішучу боротьбу. Поруч із впливом російської міщанської, великодержавної стихії на робітників і навіть на членів партії ми маємо досі досить широко поширений як серед пролетаріату, так і серед партійців російського походження свого роду національний нігілізм, байдуже, а іноді і зневажливе ставлення до національного питання, прикривання фразами про інтернаціоналізм.

Партія зобов'язана вести рішучу боротьбу як у своїх власних лавах, так і в пролетарських масах з забобонами російської та русифікованої частини пролетаріату, з перекручуванням інтернаціоналізму, з псевдоінтернаціоналізмом, русотяпством, шовінізмом. Партія повинна викривати перед пролетаріатом усю реакційність російського шовінізму, розкриваючи його коріння, історичне походження тощо».

Тези ЦК КП(б)У, 1927

«Національно свідомі росіяни зобов'язані заради майбутнього російського народу ні під яким виглядом не визнавати прав на існування за державою «Україною», «українським народом» і «українською мовою». Історія не знає ні того, ні другого, ні третього, їх нема. Це – фетиші, створені ідеологією наших ворогів. Їхнє існування триватиме доти, доки росіяни в Росії не здобудуть собі релігійну, державну і національну свободу».

М. СМОЛІН

«Якщо говорити відверто, то поняття про честь, вірність слову, соціальним обов'язкам, міжнародно-правовим обов'язкам мають в українській культурі зовсім слабку значимість. Людина, вихована власне і тільки на українській культурі, не витримує над собою ніяких обов'язків, – вона вільний козак, вона вітер, вона дитя природи, стихії».

С. ГОРОДНИКОВ

«Тому і динамічний середній клас, динамічне цивілізоване суспільство мають шанси створити тільки руські. У народів, у яких не було ні власної аристократії, ні свого дворянства, як от у народів України, Прибалтики, завжди буде сильним вплив консервативних селянських традицій, які насичують їхню неприязнь до власне сучасної цивілізації, ...промислового прогресу».

С. ГОРОДНИКОВ

Сергій Жижко: Отже, щоб тему відмінності між інтернаціоналізмом, шовінізмом і націоналізмом представити випукліше і переконливіше, я хотів би залучити авторитетних мислителів, зачитати їхні ствердження. Іван Франко, характеризуючи явище інтернаціонального, писав: «**Все, що йде поза рами нації, се або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами раді би прикрити свої змагання до панування одної нації над другою, або хворобливий сентименталізм фантастів, що раді би широкими «вселюдськими» фразами покрити своє духовне відчуження від рідної нації».**

Видатний діяч, керівник індійської держави Індіра Ганді, оглядаючи історичну долю індійського народу, писала: «**Не може бути справжньої взаємозалежності без незалежності, справжній інтернаціоналізм може бути заснованим виключно на націоналізмі, позбавленому шовінізму».**

Т. Масарик – президент Чехії – свого часу говорив: «**Людство не є чимось понаднаціональним, воно являє собою організацію поодиноких націй... Між націоналізмом та інтернаціоналізмом немає жодної суперечності, але, навпаки, існує згода. Національна засада діє водночас з інтернаціональною засадою (міждержавністю). Залежно від того, як європейські нації відособлюються, вони прямують до господарського та комунікаційного об'єднання та наближуються одна до другої, передовсім у ділянці технічної культури. Це відособлення та водночас зосередження проявляються так само в духовному обміні ідей та культур. Європа й навіть людство об'єднуються.**»

Справді. Назвіть мені позанаціональну людину. Чи понаднаціональну людську спільноту? Її немає як позадержавної.

Є народи, які не мають держави, які не стали націями. Є окремі люди, які вважають, що вони начеб «громадяни світу» – космополіти. Але немає «загального світу», однорідного, позадержавного всесвітності. Світ складається з національних держав, які співпрацюють між собою, і «громадяни світу» є громадянами цих держав, в основному процвітаючих, вони мають свої права й обов'язки щодо тих держав.

Отже, про їхнє понаднаціональне існування не може бути й мови. І кожен такий «понаднаціонал» намагається жити або в Парижі, або в Нью-Йорку, або в іншому цивілізованому місці, а не їде для постійного життя в Африку, до відсталого племені, оголосити – «ось тут, серед цього племені я позанаціональний».

У світі інтернаціоналізм – це стосунки між націями, між національними державами, представниками окремих національностей, народностей, етнічностей, кожен з яких несе свою, набуту в процесі народження і виховання, національну окремішність.

Націоналізм не передбачає ворожнечі до інших, а інтернаціоналізм – це є спілкування самодостатніх націй, народів і особистостей, які представляють ті чи інші нації. Михайло Хейфец – відомий єврейський правозахисник, який в Радянському Союзі сидів у тюрмах не тільки із дисидентами, але й з так званими «українськими буржуазними націоналістами», котрі були в ОУН-УПА, писав: «**Будучи великим прихильником свого народу, я не можу не співчувати націоналістам іншого народу.**» У радянських таборах він бачив націоналістів російських, литовських, українських, якими найбільше були заповнені ГУЛАГи.

Ленін, теоретик класової боротьби і диктатури пролетаріату (які привели до великих злочинів), розглядаючи національне питання, зазначав: «**Тут постає важливе принципове питання – як розуміти інтернаціоналізм?**» І продовжує: «Я вже писав у своїх творах з національного питання, що нікуди не годиться абстрактна постановка питання про націоналізм взагалі. Потрібно відрізнити націоналізм нації гноблячої і націоналізм нації пригнобленої, націоналізм великої нації і націоналізм нації маленької. Щодо другого націоналізму майже завжди в історичній практиці ми, націонали великої нації, виявляємось винними в безлічі насильства, і навіть більше того – непомітно для себе чинимо безліч насильств і образ (...).»

Тому інтернаціоналізм з боку гноблячої, або так званої «великої» нації (хоч великої тільки своїми насильствами, великої тільки так, як великим є держиморда) повинен полягати не тільки в дотриманні формальної рівності націй, але і в такій нерівності, яка б компенсувала з боку нації гноблячої, нації великої, ту нерівність, яка складається в житті фактично».

Позиція Леніна теоретично обставлена «благими намірами», – а закінчилася ще більшим гнобленням народів у Радянському Союзі – великим імперським шовінізмом, який продовжив шовінізм царської тюрми народів Росії.

В пострадянському суспільстві, в умовах демократії і свобод, зацікавленими колами далі приживлюються стереотипи, що нібито в Україні відроджується шкідливий, так званий український буржуазний націоналізм, той самий ворог українського народу, такий собі шовінізм, що ніякого іншого, цивілізованого патріотизму, в Україні не може й бути.

Сьогодні вся колишня партноменклатура, яка в Україні стала буржуазією (ліберальною), чомусь далі говорить про шкідливість українського буржуазного націоналізму. Невже її буржуазні інтереси не є українськими? Не можуть же вони у принципі бути радянськими буржуазними націоналістами. Можливо, вони хотіли б бути російськими буржуазними націоналістами на теренах України? Але де їм тоді подіти трудовий український народ? Якщо вони великобуржуазні антиукраїнські націоналісти, то де подіти дрібнобуржуазних українських націоналістів, які стоять на ринках у наметах, дрібних виробників і фермерів, одноосібних господарів?

За власністю вони буржуазні, а за національною свідомістю – совкові шовіністи. Вони ніяк не можуть змусити себе вивчити українську мову.

В чім же полягає сьогодні «шовінізм» українських патріотів? У радянські часи нав'язливо пропагувалося, що український націоналізм сіє ворожнечу не так між українським народом і казахським, литовським, татарським народами – як між братніми українським і російським народами. Чому народи зобов'язані бути братніми?

До «проявів націоналізму» належало: розмовляти в містах українською мовою, цитуватися українською історією, відроджувати українську культуру (не кажучи вже про критику радянської влади). Український націоналізм кваліфікували як вивищення українського народу над іншими народами.

Чи вивищувався український народ над американським, німецьким чи китайським? Чи, знову ж таки, білоруським? Ні. Виявляється, що вивищення українських патріотів жодному народові не загрожує, окрім російського. Очевидно, українці не загрозували вивищенням над росіянами в Іваново чи Челябінську, в Сибіру чи Грузії. Чим же вивищувалися українці над росіянами в Україні? Тим, що говорили мовою свого народу – українською, претендували на вищі посади, кращу роботу?

Хіба український націоналізм вивищувався над російським народом? У чім полягала ця зверхність? У бажанні мати свободу для народу, свою державу? У тому, що націоналізм був антикомуністичним? Але ж антикомунізм був і в Росії, серед інших народів у цивілізованому світі.

Український націоналізм, як ідеологія визвольна, не мав потреби ставити питання про вищість українського народу над російським, про необхідність такої зверхності, тобто він не був шовіністичним. Питання завжди стояло про здобуття державної незалежності і про створення умов для повернення українцям національної культури і мови. Боротьба ж комуністів з українським націоналізмом була підставою і формою закріплення політики русифікації України, саме приниженням українського народу.

Інтернаціоналізм завжди подавався як пролетарський, не було такого розділу у «Суспільствознавстві», як буржуазний інтернаціоналізм. І не йшлося про різницю між буржуазним інтернаціоналізмом і пролетарським.

Як єдиний можливий був тільки пролетарський інтернаціоналізм.

Інтернаціоналізм розглядав стосунки між націями. Це подавалося як певні «соціалістичні ліки», як ідеологічний препарат, що мав знімати протиріччя між народами й етнічними групами в ССРСР та й у світі, встановити дружбу народів, їхню рівноправність, взаємовиручку. Такі собі добрі і гарні наміри.

Якими ж методами вони впроваджувалися?

Інтернаціоналізм передбачав поступове злиття націй в єдиний «радянський народ». А оскільки навколо Радянського Союзу продовжували жити цивілізовані, чисельні і у своїх сильних національних державах інші народи, які не збиралися ставати частиною «радянського народу» (навіть у соціалістичному таборі поляки, німці не хотіли ставати «радянськими»), то «радянський народ» перетворювався у таку собі нову штучну, насильницьким шляхом створену псевдонацію зі своїм радянським інтернаціоналізмом, який виконував функцію псевдонаціоналізму. Тобто він мав би інтегрувати народи в псевдонацію.

Оцей радянський інтернаціоналізм, що діяв у межах Радянського Союзу і створював псевдонацію «радянський народ», мав виконувати функцію інтегрального націоналізму, який так засуджували в радянські часи.

Але не вийшло. Бо нації створюються природним шляхом, за згодою всіх членів даного народу.

У Радянському Союзі «націотворення» забезпечувалося тоталітарним режимом. У комуністичній практиці інтернаціоналізм виявився стосовно народів Радянського Союзу російським шовінізмом, засобом їхньої денационалізації.

Радянські люди – це зросійщені представники народів СРСР. Серед українців та білорусів їх було, на жаль, найбільший відсоток. Казахи, грузини, литовці щирими совками не стали.

З розпадом Радянського Союзу советизовані росіяни не понесли втрат – вони залишилися «оновленими руськими». Зросійщені советизовані українці також стали «оновленими руськими». Вони не збереглися українцями, а обманулись і відреклись від України. Якщо росіяни від Росії, від своєї російськості не відреклись, а пролетарський інтернаціоналізм і так звана «дружба народів» скріпили, піднесли їхню «російськість», то ми, українці, себе втратили.

Це був інтернаціоналізм не між націями, а насильницькі дії над націями. Був інтернаціоналізм проти українців. Інтернаціоналізм можливий тільки як стосунки між націями і між національними державами, як рівноправний, без насильницької асиміляції діалог, при збереженні прав людини і свободи особи.

Отже: немає націй – немає й інтернаціоналізму.

1-й радіослухач: Це Михайло Михайлович – місто Київ.

Хочу вам подякувати! Мені дуже шкода, що ви завершуєте цикл своїх лекцій – радіопередач. ...Так от, розумієте, – ви нам цитували Леніна, можливо, й Гітлера ще цитуєте? Відомо ж, що нині Рада Європи, ПАРЄ визнали цей совецький режим як тотожний нацистському.

2-й радіослухач: Добрий день! Віктор – Борщагівка.

Пане Сергію! Чи не є протиставленням українському націоналізмові використання такого штампу, як «єврейські олігархи»? При цьому акцентується не на законному впливі великих грошей на владу, а саме на тому, що це «єврейські олігархи», а не російські, українські і т.д.

Дякую!

Сергій Жижко: Питання: чи можна сьогодні цитувати Леніна – чи ні, чи доцільно – чи недоцільно?

Я, по-перше, посылаюсь на одного із реально діючих у минулому політиків, який особисто, своєю політичною, ідеологічною діяльністю вплинув на постання комуністичної

системи і такої антилюдяної держави, як Радянський Союз, що відбилося на 70 років історії України і на масовому винищенні українців. Саме на його думки посилалися члени колишньої більшовицької партії, які робили революцію, створювали компартійну диктатуру.

Тому заплющити очі і не бачити Леніна – це неправильно. Я ж не кажу, що у нього слід навчатися, йти його шляхом. Але принаймні знати те, про що він писав, людям, які цікавляться політикою чи ідеологією, – не зашкодить. Слід, звичайно, мати критичний підхід у цих питаннях. Тому цитувати Леніна й Гітлера...

Ганна Короненко: Якщо це буде потрібно!

Сергій Жижко: ...можна, якщо це буде по темі. Щоб показати, наскільки їхні думки були шкідливі для людства. Ми не ведемо пропаганди Леніна, пропаганди його ідей, а використовуємо думки для того, щоб не помилятися і представити проблеми, які і сьогодні треба долати у нашому щоденному українському житті. Тут нема жодної апології Леніна. Я вважаю Леніна і комуністичний режим як такий, що ще мають пройти через «Нюрнберг-2», режим, який має бути засуджений за злочини комунізму, яким має бути надана міжнародна оцінка.

Що стосується «єврейських олігархів». Може правильніше сказати – українські олігархи єврейського походження, – якщо вже так виділяти. Але у нас є українські олігархи і татарського, російського походження.

Питання слід ставити стосовно самої олігархічності. Яким способом вони отримали власність? Наскільки ефективно розпоряджаються цією власністю з точки зору економічного розвитку держави і свого бізнесу? Наскільки цей бізнес працює на Україну, український бюджет, український народ? Наскільки він не є тінювим? Чи вивозяться прибутки в офшори? І наскільки так звані олігархи обманюють державу? Якщо вони цього не роблять – то це є чесні, успішні бізнесмени, які з користю працюють у правовому режимі на українську економіку.

Якщо ж їхня попередня кредитна історія є кримінальною, приватизація – шахрайською, несправедливою, бізнесова діяльність напівтінювою, то до них має бути застосована дія справедливого закону.

Питання слід ставити, чому саме ці люди стали олігархами? Звідки вони взяли перший, початковий капітал? Чому вони виділились, отримали преференції і мають сьогодні у власності землі, заводи, порти і «пароходи» та все інше?

В усіх сучасних цивілізованих європейських західних державах весь капітал, у тому числі великий капітал, працює ефективно, в режимі закону на національні економіки. Незалежно від етнічного походження власників великого бізнесу.

Питання треба ставити не про те, якого етнічного походження ті чи інші олігархи. А – що зробити українській владі, щоб здобутись на такий правовий режим, який би гарантував ефективну працю бізнесу «олігархів» на економіку України. Так треба ставити питання.

А всі інші критичні судження на цю тему можуть мати місце тільки в одному контексті: як знайти шляхи, щоб правильно обирати владу на виборах? Щоб влада не залежала від олігархів. Щоб партії не купувалися. Щоб вони не творилися під олігархічне замовлення і приймали закони, вигідні всьому народу, а не тільки групі багатих людей. Щоб парламент не був ринком, на якому продають партії. Щоб депутати мали принципові політичні позиції.

Відповіді залежать від політичної, національної дозрілості, від культури суспільства,

яке обирає собі політичний провід. Якщо олігархи дозріли до того, щоб обманювати і визискувати народ, то народ має визріти до вміння використовувати олігархів для себе.

Якщо цей політичний провід постійно людей обманює і маніпульований олігархами, а не олігархи залежні від тих законів, які приймають партії, – ну то ми говоритимемо про наші біди ще десятки років...

Ми маємо навчитися правильно формувати владу через вибори і через діяльність політичних партій. А якщо цього не буде – ми залишимося відсталими: нас будуть постійно грабувати свої, так звані українські олігархи різного етнічного походження, і чужі – регіональні або ж транснаціональні фінансові групи.

Багаті люди в Україні якщо і не є українцями, то мають стати українцями. Інша річ, наскільки українцями є ми – виборці? У нас добра частина українців себе такими не визнає. Голосують за неіснуючі держави, за неіснуюче майбутнє.

Так коли у нас олігархи стануть українськими? Хіба швидше, ніж свідомими виборцями стануть широкі верстви населення?

Навряд чи вони поспішатимуть випереджати широкі верстви населення, бо не дбають про національні інтереси держави. Вони думають про свій бізнес, який вигідно провадити на теренах, де виборці не вміють бачити і захищати свої інтереси. Байдуже, як ці території називаються – Україна, Малоросія чи УССР, адже виборцям це також байдуже.

Один із радіослухачів говорив «про державну українську мову і євроінтеграцію».

Державна українська мова – це святе. І я думаю, що той, хто переступить цю межу, розпочне вводити другу державну мову – російську, він через певний проміжок часу перестане бути політиком в Україні.

Закон про державність української мови був прийнятий у часи важчі, ніж сьогодні, при владі комуністичної партії, за участі Гуренка, Валентини Шевченко, яких не обвинуватиш в українському буржуазному націоналізмі. Навіть тоді було розуміння значущості української мови як державної. А сьогодні ті, хто добивається введення другої державної мови, добиваються другої держави на теренах України, розколюють народ на догоду сусідам.

І справді, державна українська мова – це в Україні святе, це всі розуміють на підсвідомому рівні.

Я також згоден, що відсотків дев'яносто населення в Україні хотіло б жити в Європі чи так, як у Європі. А не так, як у Росії (незалежно від наставлення до Росії, російського народу). Євроінтеграція є позитивною загальнополітичною ідеологією в українській політиці. Тепер я хотів би зупинитися... У нас ще є час, пані Ганно?

Ганна Короненко: У нас є до кінця передачі буквально 3 хвилини.

Сергій Жижко: ...зупинитися на темі шовінізму. І в Радянському Союзі, і сьогодні шовінізм намагалися прив'язати до українського націоналізму, ототожнити їх, аби відвернути природне патріотичне наставлення українців від боротьби за свою свободу і незалежну державу. Московська політика намагалася представити – хто за українське – це шовінізм. Але ж шовінізм – це є вивищення, зверхність одної нації над іншою, це ворожнеча одних народів до других, це роздмухування національного насильства одного народу над іншим народом. І весь час обґрунтовували, що українські націоналісти є шовіністами, потенційними вбивцями.

При цьому пропагандивному супроводі, при забороні відповісти, пояснити, розповісти народові елементарну правду, під маскою «пролетарського інтернаціоналізму»

здійснювався великодержавний російський радянський шовінізм, русифікувалося українське населення на території України.

Тому я хочу застерегти, що шовінізм – це не є одна з форм націоналізму.

Навпаки. Націоналізм нічого спільного з шовінізмом не має.

Шовінізм – це явище вивищення одного народу над іншим через великодержавницьку імперську політику, пряме політичне насильство одного народу над іншим, це денационалізація. Україна цього ніколи не робила.

Як на мене, то виразно і переконливо охарактеризовано відмінності націоналізму від шовінізму в ідеологічних засадах партії Конгрес Українських Націоналістів, які у 1990-х роках ми написали і пропагували:

«Націоналізм – це філософія буття Нації, її життя, розбудови, росту, тоді як шовінізм – це філософія поневолення і гноблення інших націй.

В основі націоналізму – національна ідея, в основі шовінізму – великодержавний імперський інтерес.

Націоналізм починається з любові до свого, шовінізм – із ненависті до чужого.

Мета націоналізму – свобода своєї нації, мета шовінізму – поневолення іншої нації.

Для націоналіста національні ознаки інших, їхні святині, символи, традиції тощо – об'єкт поваги і пошанування, для шовініста – це те, що потрібно негайно знищити, викоринити і замінити своїм.

Націоналізм зацікавлений у зростанні добробуту своїх громадян – це зміцнює національну державу; шовінізм зацікавлений у протилежному, бо ситих важче нацькувати на інші народи, а без цього розпадеться імперія.

Природа і генеза цих понять – націоналізму і шовінізму – взаємопротилежні: вони витікають від зовсім відмінних засад та ідей, отже й перетинатися ніколи не можуть».

Отже, націоналізм і шовінізм ніколи не можуть перетинатися і поєднуватися. Якщо ж у когось так відбувається, то це вже не націоналізм. І тому кожен націоналіст, зустрівшись із патріотом іншого народу, завжди знайдуть спільну мову. (Я, наприклад, готовий говорити з російським націоналістом і бути з ним у дружніх стосунках, якщо він визнає українську державу, окремішність життя українського і російського народів). Тоді і буде добросусідська, безконфліктна співпраця між двома народами, інтернаціоналізм між двома націоналізмами...

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І НАЦІЇ

«Моя загальна ідея зводиться до створення із нас єдиної нації в галузі міжнародної політики націй окремих у галузі своїх чисто внутрішніх справ».

Т. ДЖЕФЕРСОН

«Пам'ятайте про те, що ви належите до роду людського, й забудьте про все інше».

РАССЕЛ-ЕНШТЕЙН (Маніфест)

«Ми в жодному разі не повинні визначати поняття культурної держави в узгоді з вимогами націоналізму й національної культури... Ми звертаємо свої погляди до людства, обминаючи народи і держави».

А. ШВЕЙЦЕР

«МОНДІАЛІЗМ – концепція нового геополітичного розмежування світу. Виявляється в «американоцентристських», «європоцентристських», «азіоцентристських» або «неоєвразійських» проектах з шифрами «Атлантика» чи «Континент». Мета одна – світове панування селекційної меншості (півсвіту у Ж. Тиріара). «Нова Євразія» – черговий мондіалізм, проект, що принципово не різниться ні від «нової Європи»: від Камчатки до Камчатки чи від Аляски до Аляски («Паризька хартія» 1990 р.), ні від тиріарівського «Європа – від Дубліна до Владивостока».

МАЛА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ЕТНОДЕРЖАВОЗНАВСТВА

«Ідея світового миру, навіть світового уряду може здійснитися не всупереч ідеї нації, а тільки при умові її повного і справедливого використання. Мирові у світі загрожували і загрожують не 80 суверенних малих держав, а дві чи три великі держави, які прагнуть саме такого чи іншого «світового уряду», очевидно створеного ними. Світова рівновага, мирна співпраця, вільна торгівля може спиратися тільки на вільний союз справді вільних народів, з-посеред яких ні один не здобув би переваги поневоленням інших народів і не набув би охоти поневолювати інших, переконуючи їх, що цього вимагає доба».

Л. РЕБЕТ

«Можливо й повинно мислити зникнення класів і примусових держав в досконалому людстві, але не можливо мислити зникнення національностей. Нація є динамічна субстанція, а не минуша історична функція...»

М. БЕРДЯЄВ

«Поступ ідеї людськості зовсім не вимагає нівеляції всіх питомостей та відмін людського роду, лише постійного розвитку їх».

М. ДРАГОМАНОВ

«Будь-яка національність є багатство єдиного і братськи об'єданого людства, а не перепона на його шляху».

М. БЕРДЯЄВ

«Я хочу, щоб культура всіх країн проникала до мого дому. Але я не бажаю, щоб мене збили з ніг».

М. ГАНДІ

«Нації не вічні. Вони мають початок, будуть мати й кінець. Можливо, їх заступить конфедерація незалежних країн. Але це не є законом теперішнього століття. Тепер існування націй добре, навіть потрібне. Існування їх – гарантія свободи, яка зникла б, коли б світ мав тільки один закон, тільки одного пана».

Е. РЕНАН

«Національні відмінності мають бути до кінця віків; народи повинні залишатися на ділі окремишніми членами вселенського організму. Але і сам цей організм повинен та-

кож існувати на ділі; велика людська єдність не повинна існувати лишень у вигляді прихованої сили чи абстрактної істоти, а повинна втілитися у видимому соціальному тілі, явна і безперервна центрострімка сила якого могла б протидіяти множинності центробіжних сил, котрі роздирають людство».

Вол. СОЛОВІЙОВ

«Що ж, чи означає це, що Росія померла? Що СРСР, союз східноєвропейських народів, позбавлений якого б то не було руського національного забарвлення і неможливо вже у майбутньому говорити про руський народ як носія особливої національної культури? Висновок поспішний, але питання ставиться саме так. Як не дико це звучить для нашого вуха, але ми повинні мати мужність дивитися прямо в обличчя майбутнього. Нації не вічні».

Г. ФЕДОТОВ

«На це можна заперечити, що нові економічні та культурні реалії породили значно більші політичні об'єднання й культурні простори і саме тому людство стало свідком зростання нових європейських співтовариств та об'єднань. Найприкметніший з них – Європейський Союз, який з обмеженої митної спілки швидко розвинувся у значно більшу економічну й політичну спільність, яка має на меті створення справжньої федерації європейських держав і європейської ідентичності. Попри нинішнє гасло Європейського Союзу – «єдність у різноманітності», малоімовірно, що для прихильників панєвропейства реальної європейської єдності та ідентичності можна досягти тільки коштом національної ідентичності. Принаймні, вони могли б сподіватися хоча б знесення й занепаду національної ідентичності та перенесення нинішньої відданості національним державам на рівень федерального об'єднання – як це було під час створення Сполучених Штатів та Німеччини, у XVIII та XIX ст. відповідно. Домагаючись поступової передачі функцій та влади до федерального центру, вони сподіваються утворити інституційну політичну структуру, яка, зрештою, приборкає відданість народів своїй нації; інакше кажучи, вони припускають, що поступившись суверенітетом, станеться зміна ідентичності».

Е. СМІТ

«Європейський Союз, один з мегаполісів, який утворився в результаті неолібералізму, є результатом нинішньої Четвертої світової війни. У даному випадку економічна глобалізація зуміла стерти кордони між державами-суперницями, які з давнини ворогували між собою, змусила їх об'єднатися і утворити політичний союз. Від національних держав до європейської федерації економічний шлях неоліберальної війни на так званому «Старому Континенті» буде наповнений розладом і руїнами, однією з яких виявиться європейська цивілізація».

МАРКОС, Субкоманданте

«Концепцію, яка обґрунтовує глобалізацію, ми називаємо «неолібералізмом». Це нова релігія, яка дозволяє, щоб цей процес був доведений до кінця. У Четвертій світовій війні знову завойовують території, знищують противника і керують вже захопленими землями.

Питання в тому, які землі слід завоювати і хто є противником. Оскільки попередній противник вже щез, ми стверджуємо, що нинішнім противником є людство. Четверта світова війна знищує людство у мірках того, як глобалізація стає універсалізацією рин-

ку. Все людське, що постає на шляху ринкової логіки, оголошується ворожим і підлягає знищенню. У цьому сенсі всі ми є противником, який має бути переможеним: індійці, не індійці, спостерігачі за дотриманням прав людини, вчителі, інтелектуали, артисти. Кожен, хто вважає себе вільним і таким не є».

МАРКОС, Субкоманданте

«У чому полягає головна проблема глобалізації монополярного світу? В національних державах, спротивах, культурах, формах взаємостосунків всередині кожного з народів, у всьому тому, що їх різнить. Хіба може це село стати світовим, а всесвіт однаковим, якщо всі такі різні? Коли ми кажемо про необхідність руйнувати і спустошувати національні держави, це не означає обов'язкове фізичне знищення людей, але обов'язково – це знищення різноманіття форм людських стосунків. Після руйнування необхідне відновлення. Відновити території і відвести на них людям місце, яке визначають закони ринку, – саме до цього веде глобалізація».

МАРКОС, Субкоманданте

«Так само, як індустріальна революція дозволила замінити зусилля мускулів людини роботою машини, нинішня інформаційна революція прагне до заміни мозку (принаймі більшості його функцій) на комп'ютер. Це «всезагальне розумнішання» засобів виробництва (як у промисловості, так і у сфері послуг) пришвидшене вибухом нових досліджень у галузі телекомунікацій і вдосконалення кібернетичних світів».

ІГНАСІО РАМОНЕ, 1997

«Однією з перших її (глобалізації.– С.Ж.) жертв став національний ринок. Як куля, вистрілена у броньованій кімнаті, війна, розпочата неолібералізмом, рикошетить по боках і поранює того, хто натиснув курок. Національний ринок – одна з фундаментальних основ могутності капіталістичної держави сучасної епохи – розвалився під ураганим вогнем світової фінансової економіки. Міжнародний капіталізм пожирає свої жертви, відмінюючи капіталізми національні і висотуючи до анемії владу громадських структур. Удар виявився таким могутнім і завершуючим, що в держав уже немає сили, достатньої для протистояння дії міжнародних ринків, які уневажують інтереси громадян і урядів».

МАРКОС, Субкоманданте

«Якщо в часи Третньої світової війни атомна бомба служила для залякування, стримування і примусу, то фінансові бомби Четвертої світової мають іншу природу. Ця зброя служить для нападу на території (держави), винищуючи матеріальну базу національної незалежності (яка є етичною, юридичною, політичною, культурною перешкодою на шляху економічної глобалізації), то фінансова бомба спричиняє якісне обезлюднення цих територій. Обезлюднення відбувається через те, що необхідно позбутися всіх тих, хто непотрібний для нової ринкової економіки (наприклад, від корінних народів).

Але, окрім усього цього і одночасно з цим, фінансові центри беруться за відновлення держав і реорганізують їх згідно з новою логікою світового ринку (розвинені економічні моделі придушують слабкі або неіснуючі суспільні відносини).

МАРКОС, Субкоманданте

«У цій новій війні політика більше не існує як рушійна сила національної держави. Вона існує винятково для обслуговування економіки, а політики відіграють роль

управителів. Новим хазяям світу немає потреби правити безпосередньо і прямо. «Національні» уряди уповноважені адмініструвати бізнес у різних регіонах світу. Новий світовий лад – це об'єднаний світ і єдиний ринок. Держави – всього лиш підприємства, де управителями служать їхні уряди, а нові регіональні союзи більше нагадують торговельні об'єднання, аніж політичну федерацію. Об'єднання, породжене неолібералізмом, носить економічний характер: на гігантському світовому гіперринку вільно циркулюють тільки товари, але не люди».

МАРКОС, Субкоманданте

«Злочинні організації зробили «дух міжнародної кооперації» своїм і, асоціювавшись між собою, беруть участь у захопленні і реорганізації нових ринків. Це стосується не тільки злочинної діяльності, вони беруть участь і в легальному бізнесі. Організована злочинність інвестує у легальний бізнес не тільки з метою «відмивання» брудних грошей, а й для створення нових капіталів для нелегальної діяльності. Перевага при цьому надається торгівлі розкішною нерухомістю, індустрії розваг, засобам комунікації, промисловості, сільському господарству, сфері суспільних послуг і ...банкам.

...Окрім усього цього, для організованої злочинності існує і так званий «податковий рай». На землі є, за крайніми мірками, 55 таких «райських» місць (одне з них на Кайманових островах, є п'ятим у світі банківським центром і кількість зареєстрованих там банків перевищує чисельність мешканців). Багами, Британські Віргінські острови, Бермуди, Мартиніка, Вануату, острови Кука, острів Маврикій, Люксембург, Швейцарія, Англо-Нормандські острови, Дублін, Монако, Гібралтар, Мальта – ідеальні місця для зв'язків між організованою злочинністю і великими фінансовими фірмами світу».

ТОМАС СЕГОВІЯ

«Для початку дуже прошу тебе не плутати спротив із політичною опозицією. Опозиція протиставляється не владі, а уряду, і її повна і кінцева форма втілення – опозиційна політична партія; у той час як спротив за визначенням (тепер, нарешті, так!) не може бути партією: суть його існування не в тому, щоб владарювати у свою чергу, а в тому, щоб чинити опір».

ТОМАС СЕГОВІЯ, 1996

Етнічні меншини та міжнаціональні стосунки

«Правдоподібна людина має прийти до того, що сама по собі думка про національність ще не може довести людей до волі й правди для всіх і навіть не може дати ради для впорядкування навіть державних справ. Треба пошукати чогось іншого, такого, щоб стало вище над усіма національностями та й мирило їх, коли вони підуть одна проти другої. Треба шукати всесвітньої правди, котра була б спільною всім національностям».

М. ДРАГОМАНОВ

«Нація та її потреби – найреальніша річ на світі – для Драгоманова містика... Національна ідея ніколи не може бути основою для устремління цілої нації, для цього треба шукати «всесвітньої правди», спільної всім народам. Стихійне почуття національного самозбереження є для Драгоманова абсурдом. Він радить побороти в собі «сі інстинктові й туманні почуття» расові і «підвестися над ними» при рішенні всякого, в тім числі і українського національного питання; «поглянути на нього з загальнолюдської точки погляду», з вершин «загальної правди для всіх». Українство у нього не могло мати своєї мети, бо «цілі праці людської однакові на всьому світі, як однаково здумана наука».

Д. ДОНЦОВ

«Мусимо змести з дороги всі доктрини, що заважають консолідації нації довкола одного ідеалу: демократизм, соціалізм, всесвітність, пацифізм. Кожна з цих ідей має відповісти на питання, чи вона скріплює націю, чи спричинюється до її могутності, чи, навпаки, її ослаблює».

Д. ДОНЦОВ

«Космополітизм та гуманізм виключають тільки національні ненависті та антипатії, національний шовінізм, навпаки, вони закликають до знищення хиб національних; не дивлячись на те, усюди й завжди можна почути на Україні гостру ворожнечу з боку навіть ліберальних течій до проявів українського націоналізму, який стає джерелом національної творчості. Здебільшого під юшкою інтернаціоналізму або космополітизму українському народові накидають обрусіння або колонізацію. Ці чудернацькі інтернаціоналісти не розуміють, що замість вселюдства вони пхають нам буржуазну та бюрократичну державу, до того ще й зовсім національну, і не тямлять, що їх псевдокосмополітичні заклики проти «націоналізму» вимірені не проти тих, проти кого треба, себто не проти тих, хто давить чужі народи, а проти тих, хто тільки одбивається від гніту».

М. МІХНОВСЬКИЙ

«Для слова націоналізм антонімом буде – здається, це не викликає серйозних заперечень – слово космополітизм (тотожним йому, в моєму розумінні, буде термін національний нігілізм). Дехто хоче, правда, протиставляти слово соціалізм. Але це неправомірно, бо націоналізмові треба протиставляти термін по лінії етнічних понять, термін, який лежав би в полі етнічних, а не суспільних (як соціалізм) понять. Здається, отже, ясно, що націоналізмові як ідейному напрямові треба протиставляти протилежний йому напрям – космополітизм».

Я. ДАШКЕВИЧ

«З допомогою освіти та інституцій можна приступити до втілення сучасної мрії про рівність. З їхньою допомогою ми стараємось, правлячи несправедливими законами природи, відлити в одну форму мізки негрів з Мартиніки, Гваделупи і Сенегалу, мізки арабів з Алжиру і зрештою мізки азійців. Звичайно, це – зовсім нездійснима химера, але хіба не постійна погоня за химерами складала до сьогодні головне заняття людства?»

Г. ЛЕ БОН

«Хто ж в кінці кінців є американці, ці нові люди? ...Вони є ні європейцями, ні нащадками європейців, а таким геном, де дивне зміщення крові, яке ви не знайдете в жодній з інших країн. Я хочу звернути вашу увагу на сім'ї, де дідусь – англієць, його дружина – гол-

ландка, їхній син одружений на французенці, а його чотири сини мають зараз чотирьох дружин різних національностей. Він американець, що приймає новий стиль життя, підкоряється новому уряду, живе новими категоріями. Він стає американцем, якого приймає широкий терен нашої великої *alma mater*. Усі людські індивідуальності переплавляються у нову расу, чия праця та нащадки можуть колись стати причиною великих змін у світі».

Г. де КРЕВЕКОВЕР

«Америка – це Божий Тигель, великий плавильний котел, де усі раси Європи переплавляються та змінюються».

ІЗРАЕЛА ЗАНГВІЛЛА

«Доба масових комунікацій збіглася у часі з періодом масових міграцій. Змішування етнічних груп і культур, яке підкреслює Мак-Ніл, і гібридизація культурних ідентичностей, за визначенням Гомі Баба, у постнаціональну епоху, збігається з необхідністю скрізь і повсюдно бути мов у себе вдома і тому бути спроможним зв'язуватись у медіапросторі, доступному для всіх. В безіменному, безособовому місті вже не національна «мова і культура» повинна цементувати сучасне, індустріальне суспільство, а інформаційна технологія і комп'ютерна грамотність, що дасть змогу подолати всі культурні бар'єри на шляху створення середовища масової комунікації гібридизованого і постмодерного суспільства. Саме ці чинники, поряд із силами економічної взаємозалежності, привели Гобсбаума до відкритого осуду нового сплеску хвилі обмеженого, що сіє ворожнечу, націоналізму, який він вважає за тимчасове і вторинне збочення від справжнього «поступу історії», реакції остраху перед лицем величезних змін і обурення повсюдною чужоземною присутністю та відмиранням родових коренів».

Е. СМІТ

«Національною меншиною... є група осіб, яка поряд з рисами етнічної меншини (власна мова, культура, історія, усвідомлення себе як групи, чії члени бажають підтримувати її особливості.– *Авт.*) має бажання користуватися як група тими правами, які дають меншині можливість брати участь у процесі визначення політики у рамках даної території чи навіть в рамках цілої держави, але яка не є в однакових умовах з іншими етнічними групами в цій державі».

Ф. ЕРМАКОР

«Національна меншина – це не просто група за фактом етнічної демографії. Це динамічна політична позиція, або, точніше, набір пов'язаних, але все ж взаємосуперечних позицій, а не статична етнодемографічна умова. Для цієї політичної позиції характерні три елементи: 1) публічна заява про членство в етнокультурній нації, відмінній від численно чи політично домінантної етнокультурної нації; 2) вимоги до держави про визнання цієї відмінної етнокультурної національності; 3) відстоювання, на основі цієї етнокультурної національності, певних колективних культурних чи політичних прав».

Р. БРЮБЕЙКЕР

«Національні меншини є різнорідними за соціальною структурою групами, які проживають на території держави, чужої їхній національній самобутності, культурі та історії, внаслідок утворення буржуазної нації-держави, заснованої на осередках історичного поселення або змінах державних кордонів як наслідок угод або конфліктів між

націями-державами. Як громадяни вони позбавлені певних громадянських прав або можливості користування такими, і, як правило, є предметом сильного тиску до асиміляції, їхньою політичною метою є приєднання до нації-держави, до якої вони належать у сенсі історико-культурної ідентичності та що відповідає їх економічним інтересам».

Ф. ГЕКМАН

«Кожне національне питання є самостійною, окремою проблемою, що вимагає знання фактичних відносин. Слід звернути якнайбільшу увагу на це методологічне правило: саме під цим оглядом серед політиків і державних діячів Європи є занадто мало фактичного знайомства з мовними та національними питаннями.

...стільки є національних справ, скільки народів і меншин, і, отже, немає одного шаблону полагодження всіх національних питань».

Т. МАСАРИК

«Правильному розумінню суті українського руху і навіть свого власного... у єврейській масі заважала та обставина, що як серед російської меншини на Україні, так і у євреїв панувала прищеплена десятиліттями ідеологія централізму і русифікації. Нещадна логіка діаспори невблаганно приводила до того, що євреї ставали патріотами панівної нації. Українське і російське єврейство мимоволі грало роль провідника обрусительного централізму і стало об'єктом невдоволення українського та інших народів».

М. ФРЕНКІН

«Якщо справа складається саме так, слід уважніше ставитися до заяв, що національні ідентичності в сучасних західних країнах стали «гібридними» й уривчастими, а основним сегментом населення на противагу державній нації стає або автохтонна культурна група, або група іммігрантського походження. Сучасні нації можуть бути багатоликими, а частка міжнаціональних шлюбів сприяє значно більшому культурному змішуванню, ніж можна спостерегти в недавньому минулому, але чимало держав намагаються зберегти свої панівні етноси протягом довшого часу, тому за межами великих міст більшість представників етносу зберігають свої, хоч уже й змінені, корінні культури, пам'ять, символи й міти про походження».

Е. СМІТ

«Таким чином, стрімко зростає кількість зайвого населення, яке не тільки потрапило у злидні, з яким зовсім не рахуються, яке повністю деструктуроване і розрізнене, чие єдине заняття полягає у блуканні вулицями, не маючи ні дому, ні роботи, ні сім'ї, ні суспільних відносин – згідно крайніх мірок, жодних постійних – блукання із своїм єдиним набутком – картонними коробками чи целофановими мішками».

*ФЕРНАНДЕС ДУРАН,
РАМОН*

«Четверта світова війна своїм постійним процесом руйнування-обезлюднення і відновлення-реорганізації викликає переміщення мільйонів людей. Їхня доля – поневіряння і нещастя переслідують їх, для працівників інших країн вони стануть неперервною загрозою їхньої трудової стабільності, ворогом, якого використовують для покращення іміджу господарів і незамінним приводом для оправдання расистського абсурду, який заохочується неолібералізмом».

МАРКОС, Субкоманданте

«Етнічні групи іммігрантів:

- а) зберігають етнічну відокремленість та ізольованість;
- б) утримують релігійну замкненість;
- в) ведуть незаконну тіншову торгівлю, в т.ч. наркотиками;
- г) формують організовані кримінальні групи. Множать злочинність. Є носіями хвороб та інфекцій».

*Із сайту «РУССКОГО
НАЦИОНАЛЬНОГО ЕДИНСТВА» (РНЕ)*

«Я сюди приїхав – ця земля для мене. Тут непогано. Скільки я візьму із своєю спільнотою з тої землі, на тому місці, від тих людей – те моє. Я маю взяти від них більше. Це виробили вони – тим ми скористаємось.

Ми не громадяни – ми не платимо податків для них, але користуємо з того, що вони платять податки...

Робітниками не працюють, в середній клас пробиватися не хочуть. Без еволюції хочуть взяти своїми «маленькими революціями» контроль над ринками, торгівлею, системою харчування, казино...»

*Із сайту «ДВИЖЕНИЯ ПРОТИВ
НЕЛЕГАЛЬНОЙ ИММИГРАЦИИ» (ДПНИ)*

«Шляхетним завданням українського «націоналіста» стало, отже, переконувати противника в «безглузді» його агресії і невігідності її для нього ж самого, однією силою розумових аргументів...

Щоб це ворогування спинилося, треба лиш «переконати» ворогів у його безсенсовості! Поколінню, хворому на надрозвиток інтелекту, промовляли до переконання ці наївні аргументи. Вірив у них і Драгоманів».

Д. ДОНЦОВ

«Шляхи вирішення міжнаціональних конфліктів лежать не на стежі війни з націоналізмом тих чи інших народів. Вирішувати цю проблему можна тільки жорстким розмежуванням життєвого простору різних рас, виключенням змішування культур, міжрасових шлюбів, економічної і релігійної експансії. Кожну повноцінну націю такий підхід повинен задовільнити, якщо це не нація-паразит».

Р. ПЕРІН

«Прагнучи до співпраці з російським народом, ми рішуче виступаємо проти приписування російському народові «керівної ролі», обов'язків «старшого брата», що впливають нібито з якихось благородних, вищих якостей цього народу («російський народ – найвидатніша нація»), що має «ясний розум, стійкий характер і терпіння»), бо за всім цим криється російський імперіалізм, расизм і шовінізм».

О. ДЯКІВ (ГОРНОВИЙ)

«Як сказано, отже, ОУН бореться не проти російського народу, а проти російських імперіалістів, проти усіх тих, які поневолюють Україну або допомагають поневолювати її.

Носієм російського імперіалізму сьогодні є большевицька партія – ВКП(б), яка сьогодні вже фактично оформилась в окрему експлуататорську клясу – большевицьких вельмож. Цю нову клясу експлуататорів очолює сталінська кліка».

О. ДЯКІВ (ГОРНОВИЙ)

Сергій Жижко: У контексті теми «Глобалізація» актуальними є проблеми, пов'язані з подальшою долею і розвитком народів та націй.

Першими ідейно-світоглядowymi пропозиціями від глобальності для народів і племен були світові релігії – християнство, іслам, буддизм. Вони «витягували» людей, народи з мушлі етносвіту до універсальних, всесвітнянського поширення вартостей. Інтегруючи народи, які при цьому полишали власні варіанти багатобожжя, світові релігії (зустрівшись із неповторністю макрокосмосів різних народів), вбирали у свій культ стару обрядовість, модернізували її і трансформувалися у національні церкви (автокефальні православні, католицькі єпархії на теренах національних держав, греко-католики, шиїти, ламаїзм і дзен-буддизм). Так на стовбурі космополітичних ідей виростили забарвлені етнонаціональними особливостями церкви або ж цілі релігійні течії.

Універсальність, позаетнічність характерні також для науки, технічного прогресу. З іншого боку, наукові теорії, інженерні проекти, техніка, ліки, які покликані слугувати для всіх, не самостворюються (як плоди на деревах), вони можуть бути реалізовані, виготовлені в суспільствах певного рівня цивілізованості. Розвиненіші нації виготовляють усе новітніші й універсальніші товари, менш розвинені – долучаються до цього універсального, космополітичного за своїми функціями товару через споживання. Не всі народи однаковою мірою успішно використовують для себе досягнення науки, техніки і мають із цього зиск.

Універсальними за змістом, придатними для засвоєння всіма є філософські, суспільно-політичні вчення. Частина з них націлена на нівеляцію етнонаціональних ідентичностей, на розмивання старожитностей, войовниче заперечення світу традиції. Серед політичних течій космополітичного характеру у перших рядах виступають ідеї комунізму, соціалізму, лібералізму й анархізму.

Глобалізацією є розвиток планетарних, понаддержавних, понадсоюзних процесів у політиці, економіці, розвитку науки й техніки, і, що нам особливо важливо, у нових суспільних відносинах.

Ми живемо у такий час, коли відстані долаються дуже швидко: авіація, ракети, супутники, швидкісні поїзди й автомобілі – час життя і кількість подій, їхнє змістове навантаження, у минулих століттях розтягуване десятиліттями, у династіях, – сьогодні спресоване у житті окремої людини, покоління на кілька років. Те, що відбувалося за десять років чи більше, – сьогодні робиться за кілька днів або тижнів. Мільйони людей переміщаються за кілька днів на величезні відстані. Мільйонами тонн і різними тисячами найменувань рухаються між континентами товари. Промислова, сільськогосподарська продукція переміщається поміж різними країнами, мільйони емігрантів змінюють країни проживання, громадянство. Інформація про актуальні події в різних частинах світу миттєво доходить у найвіддаленіші місця планети через телебачення, інтернет. Такі процеси різко змінили життя не тільки кожної людини, але цілих народів і держав.

Це не означає, що народи перестають існувати і держави зникають. Але різко змінюється саме життя народів, його темп, наповненість подіями і явищами, до цих пір незаними. Звичайно, одвічні людські цінності залишаються. Але оце нове життя багатьох мільйонів людей є викликом з майбутнього, вимагає від народів переосмислення до теперішнього буття, перетворення у новітні спільноти, які здатні змагати до оволодіння свого майбутнього.

Якщо брати політику – то, окрім ООН чи ЮНЕСКО, військово-політичних блоків, створюються чисельні міжнародні наддержавні організації. І на сьогоднішній день у полі-

тиці вже немає такої замкненості на вузькодержавних інтересах або на тільки вузько-регіональних стосунках між державами. Весь світ на сьогоднішній день пов'язаний, і будь-які події, конфлікти в так званих «гарячих точках», військові чи інші внутрішні конфлікти, здавалося б, у малознаних державах часто впливають на політику в цілому світі.

Тому зрозуміло, що світові наддержави, а також міжнародні організації дуже тісно прив'язані своїми інтересами до тих чи інших невеликих географічних «точок», якщо там відбуваються політичні, військові, економічні конфлікти. І такі конфлікти часто втягують світові надпотоги в протистояння навколо них.

Тобто залежність світових політичних процесів від часто непомітних, невливових і економічно нерозвинених держав стає дуже великою.

Якщо ж брати економіку, то раніше доволі значущі і поважні в економічному плані держави, які у XIX або ж у XX століттях були авангардом економічного поступу, на сьогоднішній день виглядають набагато слабше, ніж транснаціональні корпорації, які мають мільярдні статки. Транснаціонали провадять свої економічні проекти на різних континентах (чим не може похвалитися більшість національних держав світу) і свої інтереси втілюють понад окремими національними державами. Транснаціональними корпораціями світ поділений на джерела сировини, місця сконцентрованості робочої сили різних рівнів кваліфікації і на ринки збуту. І часто інтереси національних держав, їхні економіки, національне законодавство у тих чи інших державах перешкоджають транснаціональним компаніям швидко й вигідно вести свій бізнес.

Їм вигідніше, щоб узагалі не було ніяких націй, держав, кордонів, – щоб діяли механізми чистого, так би мовити, економічного зиску, прибутку. І більше ніяких ускладнень.

Тому, звичайно, саме такі транснаціональні групи – абсолютно не зацікавлені в збереженні етнічних і національних характеристик тих чи інших народів, у збереженні сильних національних держав, у стосунках з якими їм потрібні додаткові витрати для ведення на їхніх територіях своїх бізнес-проектів.

З глобалізацією пов'язується проблема створення світового уряду.

Якщо брати Організацію Об'єднаних Націй – це не є міжнародний світовий парламент. Тому що туди не обирають депутатів. Але представництво в ООН є національним. З іншого боку, ООН не уряд. На сьогодні немає спеціального міжнародного уряду.

Але є міжнародні, гуманітарного типу, наповнені політичними, економічними, культурологічними функціями і сенсом організації, які виконують координуючу роль у тому, як має розвиватися світ в економічному, в політичному плані.

Глобалізаційні конкретні проекти, транснаціональні компанії, все-таки, народжуються не на порожньому місці, не в офшорних зонах, не у відсталих країнах. Саме передові у науково-технічному і промисловому відношеннях нації своїм попереднім розвитком, своїм потенціалом дають можливість для виникнення глобальних проектів, продукція на які має попит у всьому світі. Саме розвинені нації (і саме нації, а не народи, населення) дають світові таку продукцію.

Ось дані із аналізу, зробленого Фредеріком Ф. Клермонтом: **«На початку 1990-х біля 37 000 транснаціональних підприємств охопили світову економіку щупальцями своїх 170 000 філіалів. Проте центр влади зосереджений у замкненому колі 200 перших фірм: з початку 80-х років вони безперервно розширювалися за рахунок поділу і «рятивних» придбань інших підприємств. Таким чином частина транснаціонального капіталу у світовому ВВП перейшла від 17% в середині 1960-х до 24% у 1982 році і до понад 30% у 1995 році. 200 перших фірм – це конгломерати, планетарна діяльність**

яких охоплює без різниці первинний, вторинний і третинний сектори економіки: великі сільськогосподарські виробництва, промисловість, фінансові послуги, торгівлю і т.п. Географічно вони розділені між 10 країнами: Японія (62), Сполучені Штати (53), Німеччина (23), Франція (19), Великобританія (11), Швейцарія (8), Південна Корея (6), Італія (5), Нідерланди (4)».

Хоча самі транснаціональні фірми за характером економічної і політико-культурної експансії є космополітичними, вони породжені мобілізованими націями, працюють на добробут національних економік держав свого базування, незалежно, чи то поліетнічні, мультикультурні США, чи моноетнічні Японія, Південна Корея. Саме без держав свого народження, їхньої виробничої, цивілізаційної культури, інфраструктури, стану освіти і національних зусиль не було б транснаціональних кампаній.

Розвинені країни, їхні корпорації, з одного боку, визискують ресурси країн «третього світу», накидають їм свою політичну волю і несуть з собою втрату ідентичності, з іншого – підтягують їхній розвиток до вищого рівня, якого аутсайтери без контактів із високою цивілізацією самі швидко не досягнули б. (Про що свідчить їхня попередня історія).

Є країни, які керують. А є країни, які не можуть впливати навіть на свій власний розвиток. Зокрема, країни «вісімки» керують не тільки своєю національною політикою, а є центрами геополітичного впливу у світі, визначають долю народів різних регіонів.

Ідеологією нового світового порядку, який у наш час формується (не способом тоталітарної однопартійної диктатури), є лібералізм. Лібералізм, який проповідує повне розкріпачення особи, свободу людини: вільна, освічена людина, власник знань і вмінь, професіонал, який не прив'язаний пережитками роду, нації і держави, готовий заробляти гроші в будь-якій частині земної кулі, де було б вигідно їх заробляти. Витворюється новий тип людини – «мешканець Землі» – «громадянин Світу», який не обтяжений традицією й обов'язками перед відживаючими соціумами. Такий тип людини найбільше підходить для того, щоб працювати в транснаціональних корпораціях і бути незалежним від минулого своїх предків. Ти вже етносу не належиш, ти – кваліфікований солдат корпорації, виробляєш новітні товари, надаєш унікальні послуги, ти оволодів цінностями, які роблять тебе успішним, які замінюють тобі цінності тих, хто тебе народив.

2-а радіослухачка: Доброго ранку! Я так рада вашому гостю! Я з Києва – Тетяна.

У мене таке запитання. Спочатку... Я дуже хвилююсь... Я хочу вам сказати, щойно мені довелось уявити дуже страшну картину.

...Як це буде – вільна людина, яка не буде знати ні своєї країни, ні свого роду, ні свого, так би мовити, походження, – аби гроші?!

І друге, ця глобалізація: щоб ви знали, мені так здається, це буде страшне для людей. П'ять-шість чоловік будуть заправляти всією Землею!?

Це страшне йде! Ніяка Україна ніколи не відродиться!

Спасибі! Будь ласка!

3-я радіослухачка: Пані Тетяна з Києва. Я читала, що світом керує якась кількість людей, яка контролює всю піраміду всесвітніх суспільно-політичних і економічних відносин, і вершина цієї піраміди управляє країнами...

Сергій Жижко: Звичайно, такі конспірологічні схеми про маніпулювання політики національних держав вузькими колами тіньових впливових осіб чи структур є поширеними. З іншого боку, ми повинні розуміти, що науково-технічний прогрес і геополітичні переміни, нові глобалізаційні впливи – неминучі.

Вони неминучі. Але це не означає, що нації мають зникнути.

Було ще запитання від Добромира – представника РУНВіра*, про антиглобалізм, про подібність, близькість комунізму і глобалізму.

Відомий дослідник процесів, пов'язаних із розвитком націй, глобалізацією, Ернст Гелнер писав, що **«хоча формальна логіка аргументів обох таборів є схожою, між лібералами і марксистами існують істотні розбіжності. Їхні плавильні котли різні»**.

Комунізм по суті є космополітичним вченням, у теорії він проголошував повне відмирання націй, стирання відмінностей між народами через їхнє злиття. Передбачалося, що коли відбудеться світова комуністична революція, буржуазні порядки будуть знищені і з допомогою диктатури пролетаріату буде встановлено на всій землі новий лад – соціалізм, лад без націй.

СРСР, як реальний соціалістичний «плавильний котел», за сімдесят років досягнув чимало – із понад сотні представників народів і народностей вдалося створити широкий анклав радянських людей. Але до переплавлення всіх народів соціалістичного табору в одну націю потребувалися б сотні років насильницької політики. У всіх державах, де розпочиналися комуністичні революції, їхній ідеал «пролетарського інтернаціоналізму» був понаднаціональний, всесвітнянський і всюди закінчився будівництвом у тоталітарних державах «соціалізму з національним обличчям» (та ще й нелюдським).

«Плавильний котел» космополітизму, який ґрунтується на ідеології лібералізму – без диктатури, без примусу, з ненав'язливою добровільністю, але з наполегливою неухильністю, продовжує працювати.

Уніфікація народів і націй відбувається на різних «поверхах» поетапно, з неоднаковою швидкістю і глибиною перетворень, з регіональними відмінностями. Проте кооперування держав продовжується. Збільшується інтегрування економік, злиття законодавств, уніфікація ідейних, культурних вартостей. Створюються регіональні союзи, мегасоюзи.

Російські євразійці, наприклад, пропагують ідею створення мегасоюзу між Російською Федерацією і Європою (від Камчатки – до Португалії), як альтернативу щодо потуг Китаю і мусульманського світу.

Космополітизація як стирання родових, етнічних, характерних народних ознак особливо помітна у великих мегаполісах, міських агломераціях, населених чисельними емігрантами, їхніми етноколоніями, мільйонами мігруючого населення. У агломераціях (Нью-Йорк, Париж, Москва) новоприбульці втрачають моноетнічність і набувають ознак нових ідентичностей. Сьогодні про Москву вже не можна сказати, що це «русскій город», хоча під час переписів майже всі мешканці записують себе в «русскіє». Москва російськомовна, але поступово, років через тридцять – п'ятдесят, населена мусульманами і мігрантами з Азії, стане центром євразійського простору, де етнічних руських людей буде, можливо, відсотків 50. Це ж саме можна говорити сьогодні про Париж, про Лондон чи про Нью-Йорк.

Але, якщо ми будемо говорити, що стираються національні відмінності, то вони стираються тільки в поліетнічних мегаполісах, у яких автоматично визрівають нові ідентичності. Мешканці Нью-Йорка, Парижа, Москви чимось подібні, але їхні «казани» варять різні страви. Інші ж мегаполіси у світі є в основному моноетнічними (Токіо, Мехіко, Шанхай,

* РУНВіра – Рідна Українська Національна Віра – українське національне вчення, засновником якого є Лев Силенко – видатний український історик, шумеролог, етнолог і філософ (Див. його книгу «Мага віра».– Нью-Йорк, 1979.– 1427 с.).

Бомбей). Народи й нації, набираючи нового досвіду, пройшовши етапи космополітизуючих практик, змінюються, проте водночас залишаються самі собою. Навіть якщо держави втрачають стару національну замкнуту форму і переходять у різні геополітичні союзи.

Яка роль нації в новій системі координат світобудови?

Нації, навіть поліетнічні, формувалися через спадкоємність поколінь. Французи не могли розвинути з предків іспанців, німці не мають пов'язаності з польським народом, тим більше японці не мають у своїй генеалогії предків іранців. Українці не розвинулися з предків словенів, кривичів, меря чи ерзя. Сформовані нації, розвиваючись, змінюють своє обличчя, в тому числі за рахунок доданих етнічних вкраплень.

Коли буде створена світова конфедерація держав, німці не стануть поляками і китайці не стануть індусами, турки не стануть французами, а американці росіянами і навпаки. Тобто відкритість кордонів, ринків праці сприятиме витворенню поліетнічних агломерацій, але вони будуть різнитися між собою, тим більше будуть різномовними.

І сьогодні Нью-Йорк не є Сінгапуром, а Торонто не є Ріо-де-Жанейро. Хоча ці міста насичені поліетнічним елементом, мігрантами і там уже немає однієї домінуючої етнічної групи.

Глобалізація зачіпає різні нації не однаковою мірою. На шляху глобалізації нації і втрачають, і здобувають. Частина народів – зникають назавжди. Роді розчиняються у племенах, племена у народах. Менше розвинені, віддалені від цивілізаційних перехресть народи, держави більше зберігають свою ідентичність, але мають менше шансів втримати свій суверенітет. Більша перспектива для них – перетворитися на вдекоровані придатки для міжнародного капіталу.

Народи здобувають державність і трансформуються у нації, а хто не зумів, не встиг – розчиняються в інших націях. Нації, щоб зберегтись і зміцніти, сьогодні передають частину своїх функцій, держав, суверенітету (окрім ідентичності) міжнародним союзам. Сильні нації, які і провадять глобалізацію, тільки оновлюються новітніми ознаками і міцнішають.

Якщо передові народи не поспішають прощатися з власною ідентичністю, суверенітетом, то чому ми, українці, маємо відректися від себе, зникнути першими? Хто хоче, вважає це прогресивним – хай зникає першим, показує приклад.

Нас, українців, уже навчили відмовлятися від своєї нації. В Радянському Союзі ми були першими у «соціалістичному змаганні» по відреченню від свого національного дерева.

З українців – ми стали «російськомовними совєцькими». Але, окрім нас, ніхто у світі таких успіхів не досягнув, і ми, наче викинута на берег риба, захлинаємося без рідної стихії, стоїмо на першому місці в експерименті – як відректися від самих себе.

Але це не означає, що інші нації і народи відреклися: росіяни не відреклися, грузини не відреклися, у Вірменії в радянські часи жило понад 90% корінного населення. На відміну від Латвії, її чомусь не інтернаціоналізували. А відреклися від себе тільки українці.

Ми бачимо, що навіть у цьому глобальному змішаному світі, який продовжує наступати, ніхто від своєї нації не відрікається. І не відрікаються від своїх держав.

Тому в цій діалектиці космополітичності нам, українцям, необхідно, по-перше, зберігати і розвивати свою націю, щоб вона сміливо і творчо, з конкурентними пропозиціями йшла назустріч глобалізації світу, мислила і діяла глобально. Друге: модернізувати свою націю, щоб вона не була провінційною, загумінковою, щоб виходила на світові простори, конкурувала і зближалася зі Світом, зберігаючи своє неповторне «Я» і свої інтереси.

ГЕОПОЛІТИКА І МАЙБУТНЄ УКРАЇНИ

«Московщина щороку зростає на силі, а вона є запеклим ворогом всякої свободи. Ми знаємо, що Ваша Величність цілковито не знають звирячості та деспотії московського царя. Ми сусіди Московщини і тому знаємо і розуміємо її краще, ніж інші королі. І ми застерігаємо Вас та інші європейські народи не жертвувати Вашою гідністю, Вашою свободою, Вашим власним і Ваших людей життям, а поборювати дикунський московський народ».

ЗИГМУНД II (Король польський до британської королеви Єлизавети I, 1569)

«Справді божевіллям є те, що короткозора Європа допомагає розбудовувати силу Московщини, яка мріє зруйнувати Європу».

ФРІДРІХ ВЕЛИКИЙ, 1768

«Якби Іван IV не вигубив бояр винних і невинних, то Московщина розпалася б на уділи, і московської держави не існувало б. Іван IV знищив сепаратизм новгородців, заливши їх їхньою ж кров'ю, і хоч вигубив силу-силенну своїх же москвинів у війні з Казанським ханством та з Литвою, однак тим заклав тверді підвалини під московську державу. Московська інтелігенція вважала його скаженою звірюкою, але московський народ його зрозумів і тепер не шкодує пролитої ним крові... Петро I вигубив багато власного народу у війнах та на будовах, але й заклав міцні основи під московську імперію. Подібно до Івана IV і Петра I діяв і Сталін. Коли б він був не винищив хахлацьких куркулів на будовах, не було б ні колгоспів, ні індустріалізації СРСР. Якби він жалів солдатів, не виграв би війни, отже не існувала б тепер московська імперія СРСР, і не мала би Московщина колоній. А без колоній Московщина впала б до рівня теперішніх татар чи казахів у СРСР. Так Сталін вигубив мільйони своїх же людей, але СРСР тепер наймогутніша держава у світі. США не наважуються зробити жодного кроку в Лаосі чи Конго, не спитавши згоди Московщини».

«ВОЗРОЖДЕНИЕ», 01.10.1963, Париж

«Настав час, коли незнання Московщини загрожує європейській безпеці. Європейці мусять зрештою зрозуміти основну причину, що спонукає цю величезну імперію виходити за свої межі і нападати на інші народи. Московщина – це окремих, ворожий європейським ідеям світ. Світ азійських кочовиків, які не знають іншого шляху, крім загарбання і поневолення народів».

П. ЧААДАЄВ

«Якби Ви знали, яка кровна відраза, до ненависті, збудила мені до себе Європа за ці чотири роки. Господи, які у нас забобони на рахунок Європи...»

Ф. ДОСТОЄВСЬКИЙ (з листа Майкову)

«Росія, припустимо, в Європі, а головне в Азії. В Азію! В Азію!»

Ф. ДОСТОЄВСЬКИЙ (з листа Майкову)

«Механічне перенесення в умови Росії західноєвропейських традицій поведінки дало мало доброго, і це не дивно. Адже російський суперетнос виник на 500 років пізніше. І ми, і західноєвропейці завжди цю різницю відчували, усвідомлювали і за «своїх» один одного не вважали. Оскільки ми на 500 років молодші, то, як би ми не вивчали європейський досвід, ми не зможемо зараз домогтися добробуту і звичаїв, характерних для Європи. Наш вік, наш рівень пасіонарності передбачають зовсім інші імперативи поведінки... Звичайно, можна спробувати увійти в «коло цивілізованих народів», тобто у чужий суперетнос. Але, на жаль, ніщо не дається дарма. Треба усвідомлювати, що цінною інтеграції Росії із Західною Європою в будь-якому випадку буде повна відмова від вітчизняних традицій і наступна асиміляція».

Л. ГУМІЛЬОВ

«Національним субстратом тієї держави, яка колись називалася Російською Імперією, а тепер називається СРСР, може бути лише вся сукупність народів, що населяють цю державу, що розглядається як особлива багатонародна нація і як така має свій націоналізм. Цю націю ми називаємо євразійською, її територію – Євразією, її націоналізм – євразійством».

М. ТРУБЕЦЬКОЇ

«Суверенітет України являє собою настільки негативне для руської геополітики явище, що, в принципі, легко може спровокувати збройний конфлікт... Україна як самостійна держава з якимись територіальними амбіціями становить велику небезпеку для всієї Євразії, і без розв'язання української проблеми взагалі говорити про континентальну геополітику безглуздо. ...Стратегічно Україна повинна бути суворо протекцією Москви на півдні і заході. Абсолютним імперативом руської геополітики на Чорноморському узбережжі є тотальний і нічим не обмежений контроль Москви на всьому його протязі – від українських до абхазьких територій. ...Північний берег Чорного моря має бути виключно євразійським і централізовано підпорядковуватися Москві».

О. ДУГІН

«Найбільшою втратою для Росії стало відокремлення України. Поява незалежної Української держави не тільки примусила замислитися всіх росіян щодо своєї власної політичної та етнічної тотожності, а й значно погіршила геополітичні позиції Російської держави. Відкинути понад 300 років російської імперської історії означало втратити цілу країну – потенційно багату, промислово й аграрно розвинуту – та її 52 мільйони населення, досить близьких у етнічному та релігійному плані людей, без яких Росія не може бути справді великою та самовпевненою імперіалістичною державою. Незалежність України також позбавила Росію її панівних позицій на Чорному морі, де Одеса була для неї важливими торговельними воротами до країн Середземномор'я та інших країн світу...»

Втрата України була ключовою з погляду геополітики, оскільки вона різко обмежила геостратегічний вибір Росії».

З. БЖЕЗІНСЬКИЙ

«Євразійці виробляли ідеологію, яка сприяла б збереженню цілісності Росії, єднанню всіх народів, які входили до цієї держави. Основними компонентами цієї ідеології, як твердить російський історик В. Шнірельман, були концепції замкненого географічного і культурного світу Росії-Євразії (автаркія), ієрархічної будови культури на принципах

«соборності», духовної (релігійної) сутності культури, ідеологічної єдності (ідеоократії), що включала «загальноєвразійський націоналізм», і водночас елітарного розчленування культури на «верх» і «низ». Роль сполучного ядра в євразійському суспільстві відводилася російському народові».

І. КРЕСІНА

«І хоча євразійці відкидали сепаратизм та вузький етнонаціоналізм, у тому числі російський, заради територіальної інтеграції жертвували спільністю крові і свідомо відмовлялися від «слов'янської ідеї» своїх попередників, однак вони всемірно розвивали «туранську ідею». Остання виходила із спорідненості східних слов'ян з фінно-угорськими і тюрксько-монгольськими народами. В результаті, як влучно зауважив Г. Флоровський (що порвав з євразійством), суб'єктом історії в євразійській схемі стала територія, а не народи. Саме цей геодетермінізм особливо приваблює сучасних комуністів для обґрунтування своїх геополітичних амбіцій».

І. КРЕСІНА

«Залишається певна форма азійського патерналістського авторитаризму як найсерйозніший новий супротивник ліберальної демократії. Очевидно, азійський авторитаризм є «регіональним» феноменом не меншою мірою, аніж фашизм чи іслам. Ніхто в Північній Америці чи Європі серйозно не думає про прийняття конфуціанства як національної ідеології. Але азійський досвід примушує людей на Заході побачити слабкі місця їхнього власного суспільства, яких не має жодна із трьох інших ідеологічних альтернатив. Лише азіати спромоглися опанувати сучасний технологічний світ і створити капіталістичні суспільства, здатні конкурувати із Заходом – справді, як дехто твердить, у багатьох відношеннях кращі за західні. Вже цього одного досить, аби припустити, що питома вага Азії у світовому співвідношенні сил неухильно зростатиме».

Ф. ФУКУЯМА

«Хто хоче уникнути песимістичного висновку, що ніхто не пануватиме і що, таким чином, цілий світ знов обернеться в хаос, той мусить вернутися до вихідної точки і поважно запитати себе: чи це справді таке певне, що Європа занепадає і зрікається влади? Чи цей позірний занепад не є часом тією цілющою кризою, яка дозволить Європі знайти своє власне «я»? Чи очевидний занепад європейських націй не є необхідною передумовою для того, щоб одного дня постали Об'єднані Держави Європи, і щоб розбиття Європи обернулося формальною єдністю?»

Х. ОРТЕГА-і-ГАССЕТ

«Європа постала як комплекс малих націй. Ідея нації й національне почуття були її найхарактернішими винаходами. І тепер вона мусить перерости себе. Оце, в загальних рисах, та величезна драма, що розгортатиметься в майбутні роки. Чи Європа зуміє позбутися пережитків минулого, чи вона назавжди лишиться в їх полоні? Бо вже траплялося в історії, що велика цивілізація гинула лише тому, що не могла замінити своєї традиційної ідеї держави».

Х. ОРТЕГА-і-ГАССЕТ

«...тепер для європейців надходить час, коли Європа може стати їхньою національною ідеєю. ...В європейській «наднації», яку ми собі уявляємо, сучасна множинність не

може і не повинна зникнути. Тоді як антична держава нищила всі відмінності між народами, паралізувала їх або просто консервувала як мумію, національна ідея з її істотним динамізмом вимагає збереження цієї активної множинності, що завжди була притаманною для життя Заходу».

Х. ОРТЕГА-і-ГАССЕТ

«Об'єднана Європа через відсутність рушійних сил, якими є суверенітет народів і відповідальність держав, була б автоматично підкорена заокеанському покровителю. Тоді залишилися б, звичайно, французькі робітники, селяни, інженери, професори, службовці, депутати, міністри, але не було б більше Франції... Найвищий інтерес людського роду велить, щоб кожна нація сама несла за себе відповідальність, була захищена від усяких посягань, дістала б допомогу в своєму розвитку, не обумовлену підкоренням».

Ш. де ГОЛЬ

«Єдиний реальний геостратегічний варіант для Росії – варіант, який дозволить їй відігравати реалістичну міжнародну роль, а також побільшить можливості самоперетворення та суспільної модернізації – це шлях до Європи. І не просто до якоїсь Європи, а Європи трансатлантичної, де розширюються ЄС і НАТО. Як ми бачили [...], така Європа нині формується і, ймовірно, вона збереже тісні зв'язки з Америкою. Це саме та Європа, до якої Росія муситиме увійти, якщо вона хоче уникнути небезпечної геополітичної ізоляції».

З. БЖЕЗІНСЬКИЙ

«...Ключовий момент, про який слід пам'ятати, – це те, що Росія не може увійти до Європи, якщо там не буде України, тоді як Україна може бути в Європі і без того, щоб Росія належала до Європи. За умови, що Росія таки захоче пов'язати свою долю з Європою, приєднання України до європейських структур, які розширюються, в кінцевому підсумку відповідає й інтересам Росії. Більше того, зв'язки України з Європою можуть стати поворотним пунктом для самої Росії».

З. БЖЕЗІНСЬКИЙ

«Гаролд Макіндер розпочав цю дискусію на початку нашого століття, послідовно розробивши концепції «ключової території» (куди, як вважалося, входить увесь Сибір та більшість території Середньої Азії), а пізніше центрально-східноєвропейської «серцевини» як важливих плацдармів для здобуття контролю над континентом. Він популяризував свою концепцію «серцевини» відомою примовкою: «Хто править Східною Європою, той володіє Серцевиною; хто править Серцевиною, той володіє Світовим Островом; а хто править Світовим Островом, той володіє світом».

З. БЖЕЗІНСЬКИЙ

Сергій Жижко: Поставимо питання умовно: якщо поселити на території України інший народ – чи була б у нього інша історична доля, чи така ж – як у українців-русинів? Чи наша територія, терен, його особливості, клімат, які сформували нашу ментальність, вдачу, вплинули б тією ж мірою на інший народ так, як на український, і його історія була б подібною? Мова не про крайнощі фаталізму. Чи залежало наше минуле більше від нас самих, як від народу? Чи від специфіки вияву життєвої енергії сусідніх на-

родів, впливів геополітичних процесів? З часів Антської держави, Русі-України наші предки жили на порубіжжі Європи й Азії, європейського способу життя, землеробської цивілізації і кочової стихії Степу. Азія сформувала народи з кочовою культурою, які хвилями накочувалися зі Степу на Захід. І першими із західних народів зустрічала їх саме Русь – українці-русини. Це війна зі Степом виснажувала сили і зупиняла наш народ у розвитку, неодноразово руйнувала історичні набутки українців – Русі. Особливо це позначилося під час монголо-татарського завоювання. Відбиваючи протягом століть десятки нападів, хвилі гунів, аварів, хазарів, печенігів, половців, монголо-татар, ми були щитом Європи. Саме наші предки, а не словени, кривичі, меря чи мурома. Кочові імперії двічі пройшли за межі української території на терени європейських народів. Гуни і монголо-татари були зупинені європейцями за межами Русі-України.

Західний Світ здійснював менше військову експансію на Схід. Країни Західної Європи більше воювали між собою і не сконцентрували свої сили для завоювання життєвого простору на Сході. Найбільше експансію на Схід вела Польща. І саме з поляками у нас склалася довга, не зовсім щаслива історія спільного життя і протистоянь. Похід Наполеона був спрямований проти царської Росії і для України став менш руйнівним. Німці вже у ХХ столітті двічі намагалися завоювати терени Сходу («дранг нах Остен»), воювали проти царської Росії і Радянського Союзу. Але театром воєнних дій були Україна і Білорусь. Саме Україна стала найбільш понищеною територією, з точки зору матеріальної руйнації і втрат людського фактора.

Впродовж історії Схід був найбільшою загрозою і найбільше руйнувань і втрат було від східного кочівника.

Найсприятливішим періодом для розвитку України були часи Київської Русі і Литовсько-Руської держави. До Люблінської унії 1569 року.

Зовнішні політичні обставини, а також брак політичного досвіду і ментальні особливості українців – налаштованість до внутрішнього взаємопоборювання всередині народу – не зберегли Козацької держави. Про необхідність для українців роботи над собою як нацією ми говорили у попередніх передачах. А ось теми про актуальність геополітичного виміру – ми менше торкалися.

Геополітичний вимір України завжди був один – стояти на межі двох світів: Сходу і Заходу. У наш час сили набирає «третій Світ»: мусульманські країни, посилення ісламського фактора на життя Світу, на життя Росії і всієї Євразії. Адже в Росії майже 20 мільйонів мусульман. І живуть вони у європейській частині Росії, їхня кількість зростає, а на долю Російської Федерації збільшується. Зрозуміло, що це впливає і на Україну. Україна стоїть сьогодні на межі трьох світів: це західна цивілізація, яка розвивається, це мусульманський світ і Російська Федерація. Росія була і залишається багатовимірною, складною, неоднозначною державою: не зовсім європейською і по-особливому азійською.

Карл Маркс так писав про геополітичну роль Росії: **«Життєві інтереси зроблять Великобританію найповажнішим і незламним противником Московщини та її загарбницьких планів. Можна припускати, що цю роздуту потвору спинять європейці, бо вона вже просунулася на шляху до світового панування. На Албанському узбережжі вона вже стоїть у самому осередку Адріатики. Виглядає, що кордони московської імперії простягнуться від Данціга (а може, і Штеттіна) до Трієста. А оскільки завоювання йде за завоюванням, то можна вважати за можливе, що завоювання Московщиною Туреччини буде лише вступом до завоювання Угорщини, Пруссії, Галичини і остаточним здійсненням Панслов'янської імперії. Припинити московський завойовницький**

порив є вимогою часу. У цьому збігаються інтереси світової демократії з інтересами Великобританії».

Цитата Карла Маркса є така, ніби сформульована в цивілізаційних інтересах сучасного Заходу. 150 років тому Карл Маркс де в чому помилився – про Туреччину і завоювання половини Європи Росією. Але пізніше, під впливом марксістських ідей, радянська держава завоювала і втримувала майже 50 років пів-Європи під своїм контролем. Це також парадокс.

Російський історик Василь Ключевський так характеризував геополітичні процеси: **«Історична Росія, звичайно, не Азія, але географічно вона не зовсім Європа. Це перехідна країна, посередниця між двома світами. Культура нерозривно зв'язувала її з Європою, але природа поклала на неї особливості і впливи, які завжди втягували її до Азії або ж у неї втягували Азію».** І справді, та частина Росії, яка раніше була окраїною Київської Русі, була приєднана монголо-татарами, Азією, а пізніше Московія втягнула до себе рештки Золотої Орди.

Про різні Русі писав Олексій Толстой: **«Є дві Русі. Перша – Київська має свої коріння у світовій, а щонайменше в європейській культурі. Ідеї добра, честі, свободи, справедливості розуміла ця Русь так, як розумів їх увесь Західний Світ. А є ще друга Русь – Московська. Це – Русь тайги, монгольська, дика, звіряча. Ця Русь зробила своїм національним ідеалом криваву деспотію і дику запеклість. Ця московська Русь з давніх-давен була, є і буде цілковитим запереченням всього європейського і запеклим ворогом Європи».**

Сьогодні ми, Україна, надалі знаходимося між двома світами цивілізаційних координат – Західною цивілізацією і Євразійською, яка втілена у російській державі.

Вибір України – має бути зроблений.

3-й радіослухач: Доброго вам дня! Це Анатолій – Київ.

Я хотів запитати: от ваші передачі є важливими. Тим більше, що у нас постійно стоїть мовне питання.

Чи можливо їх продовжувати? Бо мало такого роду передач, які б пробуджували нашу свідомість.

4-й радіослухач: Доброго дня! Анатолій – із Святошина.

Я підтримую думку попереднього слухача! Пане Жижко, ви знаєте, я завжди чекаю на вашу передачу.

Проблема в чому? Не в українцях. Я ж кажу – в хохлах, їх ще дуже багато.

Знайдіть можливість і продовжіть свої передачі...

Сергій Жижко: ...Що стосується продовження передач.

Настав час, що текст книги, який ми представляли, коментували читачам, слухачам, вже закінчився. Бачу, що є сенс перевидавати її, а також створити інший варіант – з текстами радіокоментарів, про що мене вже просили радіослухачі.

Що стосується європейського вибору України, то він не повинен бути для нас панацеєю, ліками для хворої людини. Не можна входити «хворим» чи «інвалідом» в Європу, такий стан українського народу, нації нас не задовольняє і це непотрібно Європі. Ми маємо самі себе вилікувати, самі одужати, потренувати себе, щоб стати здоровим українським національним спортсменом і вдало виступати на міжнародних спортивних змаганнях між націями, які постійно відбуваються у світі.

Сьогодні XXI століття. Світ мав би стримувати себе і розвиватися в мирному руслі. Але мирний розвиток передбачає, і це ми бачимо, виснажливу конкуренцію. Конкуренція триває.

Це не є конкуренція на знищення. Але є конкуренція на виживання, задля кращого життя свого народу. Тому Україна повинна вийти на той рівень, коли вона гідно конкуруватиме із найбільш розвиненими націями світу, на усіх відтинках життя. Ми знаємо випробувані позиції, які завжди рятували Україну. Це ставка на власні сили.

Власними силами свого часу була збудована Київська держава. На базі власних сил була побудована Козацька держава. На базі власних сил ми відстоювали свою незалежність: в часи Української Народної Республіки і в часи боротьби Організації Українських Націоналістів.

Найперспективнішим є поставити на себе. Змобілізувати себе.

В першу чергу – дух. Змобілізувати українство духовно, незалежно від етнічного походження, перемін, які відбулися з населенням України в пострадянський час.

Всі мають бути духовно змобілізовані. Для того, щоб побачити єдине своє майбутнє. Влада має бути такою, що сконцентрує всі сили: фінансові, економічні, людські ресурси, забезпечить вихід України з кризи – на нормальний цивілізаційний розвиток! І в цьому сенсі для нас не є ворогами ні Схід, ні Захід, ні Росія, ні Європа.

Але, з іншого боку, якщо ми цього не зробимо, ми вічно будемо всім заважати – і Європі, і Росії. Вони не зможуть нам допомогти. Вони змушені будуть слабкий, невизрілий продукт, який не може сам собою розпорядитися, поставити в такі геополітичні умови, щоб він їм не заважав. Звичайно, Росії вигідніше, ніж Європі, навіть слабку Україну забрати до себе і розвивати її, як такий собі побічний субпродукт. Європа слабкої України ніколи не прийме.

А сподіватись, що Росія нам збудує щасливе життя? Вона собі його не може побудувати, ні татарам, бурятам, чеченцям, ні самим руським. Українцям – тим більше не збудує.

Нам потрібно поставити на власні сили: вийти з кризи і стати геополітичним центром, лідером у Східній Європі, на просторі між Чорним і Балтійським морями. Об'єднана Західна Європа має свої центри впливу, своїх геополітичних лідерів: це Німеччина, Британія і Франція.

На просторі між Чорним і Балтійським морями Україна могла б стати лідером і в нових цивілізаційних рамках повторити стару угоду, союз: це Україна-Русь, Литва, Польща, і такі слов'янські держави, як Чехія, Словаччина, Болгарія і Балканські країни.

В таких координатах Україна була б найбільш потрібна і Європі, і, можливо, й Росії. Майбутня доля Росії – це входження у євроатлантичний простір. Чим довше Україна буде поза Євросоюзом, тим довше триватимуть спроби Росії бути альтернативним суб'єктом геополітики. Входження ж України у Євросоюз поставить Росію перед однозначним вибором.

Інша річ – як вона впорається з цим історичним завданням?

Бо якщо в Росії будуть перемагати євразійські концепції, а не проєвропейські, то звичайно, це буде відбиватися на долі України. Князь М. Трубецької так писав про подібні процеси: **«Національним субстратом тієї держави, яка колись називалася Російською Імперією, а тепер називається СРСР, може бути лишень вся сукупність народів, що населяють цю державу (він мав на увазі ще й Україну.– Авт.), що розглядається як особлива багатонародна нація і як така має свій націоналізм. Цю націю ми називаємо євразійською, її територію – Євразією, її націоналізм – євразійством».**

У державі, якою сьогодні керують Путін–Медведев, домінує не ліберальна ідея російської демократії, а ідея централізованої, самодержавного типу держави, яка про-

дукує ідеологію євразійства як націоналізму для Російської Федерації і через концепти «Русского міра» хоче втягнути в цю ідеологію й Україну.

Але Україна цивілізаційно, культурно, політично ніколи не була в Азії.

Українці в силу історичних обставин, часто не з власної волі, значною мірою також творили Російську імперію. Ми приклались людським багатомільйонним ресурсом до освоєння Сибіру, завжди поставляли майже 40–50 % солдатів для російської армії, Росія збагачувалася коштом української економіки.

Але це була не наша держава! Ми в ній були не партнери. І навіть не наймані на імперські будови (Іван Франко писав: «В наймах у сусідів»). Бо наймані заробляють гроші і залишаються вільними людьми. А були приневолені до розбудови Російської імперії як тяглова сила. Для українців у чужій євразійській цивілізації (якщо взагалі така існує) одна втрата сил і відсутність будь-якої перспективи. Ми не повинні вічно допомагати вирішувати російські проблеми і занедбувати свої українські справи.

Наша місія – спертись на свої власні сили, відродити націю, створити економічно потужну державу і поєднати своє геополітичне майбутнє з європейською цивілізацією. Тільки з європейською цивілізацією Україна дасть приклад того, щоб і Росія, замість євразійської, ставала Росією демократичною і європейською.

Мої побажання радіослухачам (оскільки цикл радіопередач закінчується) є такими:

Наше українське завдання – відродити і зміцнити українську націю. Якою буде українська нація – залежить від кожного українця, я маю на увазі, що росіяни (і не тільки росіяни), які живуть сьогодні в Україні, стають, саме в сенсі політичного розвитку української нації, українцями. Тому завдання кожного українця полягає в тому, щоб правдиво побачити політичну й національну істину, мобілізувати свої сили й будувати навколо себе «малу Україну»: в своїй родині, у трудовому колективі, в своєму населеному пункті – не втомлюватися, бути в цьому плані наполегливим.

І якщо ми це зрозуміємо, пройдемо перетворення у своїй особистості, розумі і серці, станемо переконаними щодо своєї місії – станемо працювати для добра нації, – то народ разом з нами перетвориться у націю. Працювати для народу є справою органічною, без примусу, насильства, цілком природною потребою для сьогоdnішнього українського життя і для майбутнього наших дітей і внуків. Це обов'язково дасть нам позитивний результат: тому що ми робитимемо «не проти», а ми робитимемо «за».

І, звичайно, розмовляйте українською мовою!

Вийде. Якщо ми будемо старатися.

Усім вам щастя, добра й успіхів!

Щиро дякую за розуміння.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

ПРО НАЦІОНАЛІЗМ

- БЕНЕДИКТ АНДЕРСОН. Уявлені спільноти.– «Критика».– Київ, 2001.
- Е. ГЕЛНЕР. Нації та націоналізм. Націоналізм.– «Таксон».– Київ, 2003.
- ЕНТОНІ Д. СМІТ. Національна ідентичність.– «Основи».– Київ, 1994.
- РОДЖЕРЗ БРЮБЕЙКЕР. Переобрамлений націоналізм.– «Кальварія».– Львів, 2006.
- ХОСЕ ОРТЕГА-і-ГАССЕТ.– «Основи».– Київ, 1994.
- НАЦІОНАЛІЗМ. Антологія. Упорядники Олег Проценко, Василь Лісовий.– «Смолоскип».– Київ, 2000.
- МАЛА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ЕТНОДЕРЖАВОЗНАВСТВА.– «Генеза», «Довіра».– Київ, 1996.
- ГЕОРГІЙ КАСЬЯНОВ. Теорії нації та націоналізму.– «Либідь».– Київ, 1999.
- ІРИНА КРЕСІНА. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси. Етнополітологічний аналіз.– «Вища школа».– Київ, 1998.
- О. ЗАБУЖКО. Філософія української ідеї та європейський контекст.– «Основи».– Київ, 1993.

НАЦІОНАЛІЗМ (автори)

- МИКОЛА МІХНОВСЬКИЙ. Самостійна Україна.– «Діокор».– Київ, 2002.
- Д. ДОНЦОВ. Націоналізм.– Українська Видавнича Спілка.– Лондон, 1966.
- ДМИТРО ДОНЦОВ. Дух нашої давнини.– «Відродження».– Дрогобич, 1991.
- О. БОЧКОВСЬКИЙ. Наука про націю та її життя.– Видавництво «Говерла».– Нью-Йорк, 1958.
- МИКОЛА СЦІБОРСЬКИЙ. Націократія.– Париж, 1935.
- ВОЛОДИМИР СТАРОСОЛЬСЬКИЙ. Теорія нації.– Відень, 1922.
- В'ЯЧЕСЛАВ ЛИПИНСЬКИЙ. Листи до братів-хліборобів.– Київ-Філадельфія, 1995.
- СТЕПАН БАНДЕРА. Перспективи української революції.– «Відродження».– Дрогобич, 1998.
- ЯРОСЛАВ СТЕЦЬКО. Українська визвольна концепція.– Видання Організації Українських Націоналістів.– Мюнхен, 1987.
- ДМИТРО МИРОН-«ОРЛИК». Ідея і чин України.– www.RUN.org.ua
- ЛЕВ РЕБЕТ. Теорія нації.– Мюнхен, 1955; «Державність».– Львів, 1997.
- ЮРІЙ ЛИПА. Призначення України.– «Просвіта».– Львів, 1992.
- ВОЛОДИМИР ЯВОРСЬКИЙ. Відлуння Великої України.– Львів, 1992.
- ЮРІЙ БОЙКО. Шлях нації.– «Українське слово».– Париж-Київ-Львів, 1992.
- АНАТОЛІЙ ЛУПИНІС. Бунт має рацію.– МПП «Факел».– Чернігів, 2004.
- АНАТОЛІЙ ЩЕРБАТЮК. Повернення пожади.– Львів, 1994.
- ВОЛОДИМИР-ЮРІЙ ДАНИЛІВ. Солідарність і солідаризм.– Видавничий дім «KM Academia», 2000.

НАЦІОНАЛІСТИЧНИЙ РУХ

- В. МАРТИНЕЦЬ. Українське підпілля. Від УВО до ОУН. 1949.
- ПЕТРО МІРЧУК. Нарис історії Організації Українських Націоналістів.– Українське видавництво.– Мюнхен-Лондон-Нью-Йорк, 1968.
- РОМАН КРИЧЕВСЬКИЙ. ОУН в Україні. ОУНз і ЗЧ ОУН.– «Меморіал».– Львів, 1991.
- ЄВГЕН КОНОВАЛЕЦЬ ТА ЙОГО ДОБА. Видання Фундації ім. Євгена Коновальця.– Мюнхен, 1974.
- ЄВГЕН КОНОВАЛЕЦЬ. Причинки до історії Української революції.– Наклад Проводу Українських Націоналістів. 1948.
- ОЛЕКСАНДР СИЧ. Степан Ленкавський: життєвий шлях на тлі історії ОУН.– «Лілея-НВ». Івано-Франківськ, 1999.
- ОЛЕГ БАГАН. Націоналізм і націоналістичний рух.– «Відродження».– Дрогобич, 1994.
- ЮРІЙ БОЙКО. Шлях нації.– «Українське слово».– Париж-Київ-Львів, 1992.
- ОЛЕГ ОЛЬЖИЧ. Дух руїни.– «Смолоскип».– Київ, 2007.
- ЮРІЙ ГОРЛІС-ГОРСЬКИЙ. Холодний Яр.– «Відродження».– Київ-Львів-Дрогобич, 2006.
- РОМАН КОВАЛЬ. Отамани Гайдамацького краю.– «Правда Ярославичів».– Київ, 1998.
- РОМАН КОВАЛЬ. Багряні жнива Української революції.– «Діокор».– Київ, 2006.
- В. САВЕЛЬЄВ. Махно. Остання правда.– ТАУРУС, ЛТД.– Київ, 1996.
- ПЕТР АРШИНОВ. История махновского движения (1918–1921).– «Дикое поле».– Запоріжжя, 1995.
- ЛЕСЯ ОНИШКО. Катерина Зарицька. Молитва до сина.– Видавництво «Світ».– Львів, 2002.
- АРТУР ФУРМАН. Під прапором Бандери.– Українська видавнича спілка.– Лондон, 1964.
- ДМИТРО КУПЯК. Спогади нерозстріляного.– «Каменярь».– Львів, 1993.
- МАРІЯ САВЧИН. Тисяча доріг.– «Смолоскип».– Київ, 2003.
- МИХАЙЛО ЗЕЛЕНЧУК. Останні сальви.– Київ, 1992.
- НЕОНІЛА КРЕМЯНЧАНКА. Було в матері три сини.– СМП «Астон».– Тернопіль, 1999.
- ДАНИЛО ШУМУК. Пережите і передумане.– Видавництво імені Олени Теліги.– Київ, 1998.
- УБІЄННИМ СИНАМ УКРАЇНИ.– Скандинавія.– Петрозаводск, 2005.
- ГЕОРГІЙ САННІКОВ. Большая охота. Разгром вооруженного подполья в Западной Украине.– «Олма-Пресс».– Москва, 2002.

ПУБЛІЦИСТИКА, ДОСЛІДЖЕННЯ

- ПАВЛО ШТЕПА. Московство.– «Відродження».– Дрогобич, 2005.
- ЮРІЙ ЛИПА. Розподіл Росії.– «Говерла».– Нью-Йорк, 1954.
- РОМАН КІСЬ. Фінал третього Риму.– Інститут народознавства НАН України.– Львів, 1998.
- ЄВГЕН ГУЦАЛО. Ментальність орди.– Видавничий дім «Києво-Могилянська академія».– Київ, 2007.

ГРИГОРІЙ КОСТЮК. Сталінізм в Україні (Гене́за й наслідки).— Видавництво «Смолоскип».— Київ, 1995.

ЮРІЙ ЛАВРІНЕНКО. Розстріляне відродження.— «Смолоскип».— Київ, 2007.

РОБЕРТ КОНКВЕСТ. Жива скорботи.— «Либідь».— Київ, 1993.

БОРИС ТКАЧЕНКО. Під чорним тавром.— Лебедин, 1993.

ФЕДОР МОРГУН. Бессмертная душа Украины.— «Сільські вісті».— Київ, 1994.

КОСТЬ ЧЕРЕМСЬКИЙ. Повернення традиції.— Центр Леся Курбаса.— Харків, 1999.

«Ї». Незалежний культурологічний часопис. 31.— ТзОВ «Ю.М.І.».— Львів, 2004.

В. КОСИК. Україна в Другій світовій війні, 1998.

ЛЕВКО ЛУК'ЯНЕНКО. Маршал Жуков і Україна у Другій світовій війні.— «Нора-Друк», 2003.

ФЕЛИКС ЧУЕВ. Солдаты империи.— Ковчег.— Москва, 1998.

ФЕЛИКС ЧУЕВ. Молотов: Полудержавный властелин.— «Олма-Пресс».— Москва, 1999.

МУРАТ АДЖИ. Европа, тюрки, Великая степь.— «Мысль».— Москва, 1998.

ВОЛОДИМИР ЖАБОТИНСЬКИЙ. Вибрані статті з національного питання.— Київ, 1991.

М. ОССОВСКАЯ. Рыцарь и буржуа.— «Прогресс».— Москва, 1987.

ЛЕОНІД КРАВЧЕНКО. Справедливість як вибір.— «Молодь», 1998.

В.А. ЛІПКАН. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України.— Київ, 2003.

ХОЛМОГОРОВ А. Против буржуазного национализма и международного сионизма.— «Знание».— Київ, 1978.

ФІЛОСОФСЬКИЙ СЛОВНИК. Головна редакція Української Радянської Енциклопедії.— Київ, 1986.

ЕВОЛЮЦІЯ НАЦІЇ

ВАЛЕРІЙ СНИЖКО. Нариси з психоетнічної екології України.— «Веселка», 2001.

ЛЕОНІД ЗАЛІЗНЯК. Від склавинів до української нації.— «Бібліотека українця».— Київ, 2004.

ВОЛОДИМИР СКЛЯР. Етнічний склад населення України 1959–1989 рр.: етномовні наслідки російщення.— Видавничий центр «Просвіта».— Київ, 2008.

НАКОНЕЧНИЙ ЄВГЕН. Чому русини стали українцями.— Львів, 1998.

ОЛЕКСІЙ ГУБКО. Психологія українського народу.— ПВП «Задруга».— Київ, 2003.

Н.М. ЯКОВЕНКО. Українська шляхта.— «Наукова думка».— Київ, 1993.

НАТАЛЯ ЯКОВЕНКО. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України.— «Кри-тика».— Київ, 2005.

УКРАЇНА КОЗАЦЬКА ДЕРЖАВА. Керівник проекту Володимир Недак.— Видавництво «Емма».— Київ, 2004.

ІСТОРИЯ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА. Том перший.— Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006.

ІВАН РИБЧИН. Динаміка українського козацтва.— Мюнхен, 1970.

ПАВЛО ХАЛЕПСЬКИЙ. Країна козаків.— МСП «Козаки».— Київ, 1995.

ВОЛОДИМИР СІЧИНСЬКИЙ. Чужинці про Україну.— «Довіра».— Київ, 1992.

ВОЛОДИМИР ЯНІВ. Нариси до історії української етнопсихології.— Український Вільний Університет.— Мюнхен, 1993.

ЄВГЕН МАЛАНЮК. Малоросійство.– «Вісник» ООЧСУ.– Нью-Йорк, 1959.
ЄВГЕН МАЛАНЮК. До проблеми большевизму.– ООЧСУ.– Нью-Йорк, 1956.
ОЛЕГ ГРИНІВ. Українська націологія: ХІХ – початок ХХ століття.– «Світ».– Львів, 2005.
ГРИГОРІЙ ВАЩЕНКО. Виховний ідеал.– «Полтавський вісник».– Полтава, 1994.

РОСІЙСЬКА ІДЕЯ

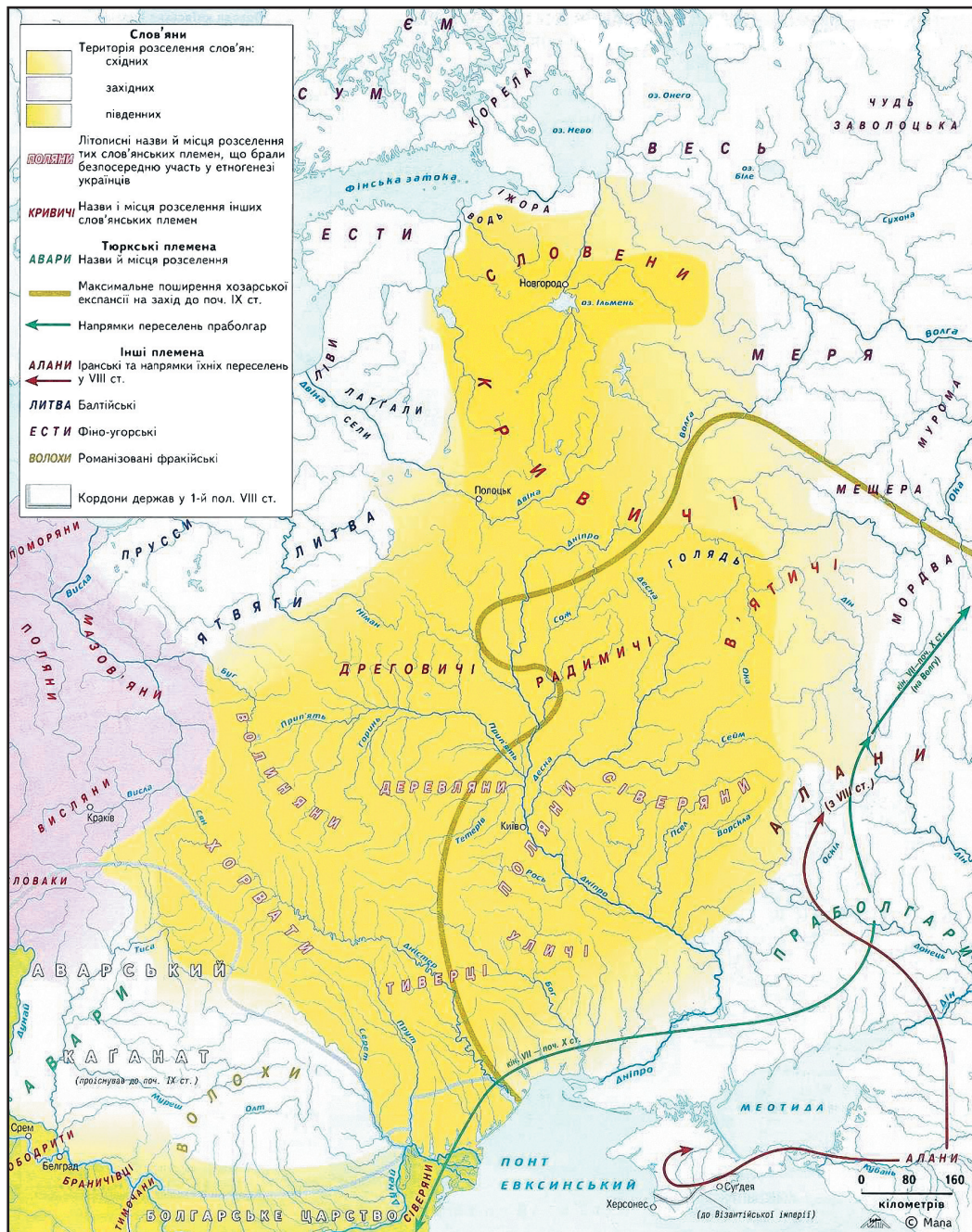
РУССКАЯ ИДЕЯ.– «Республика».– Москва, 1992.
ИВАН ИЛЬИН. О грядущей России.– Военное издательство.– Москва, 1993.
ЗА АЛТАРИ И ОЧАГИ.– «Советская Россия».– Москва, 1989.
МИТРОПОЛИТ ИОАНН. Русский узел.– Санкт-Петербург, 2001.
ЗВЕЗДА И СВАСТИКА. Большевизм и русский фашизм.– «Терра»-«Terra».– Москва, 1994.
ГОРОДНИКОВ СЕРГЕЙ. Историческое предназначение русского национализма.– «Русски».– Москва, 2000.
Р. ПЕРИН. Психология национализма.– «ЛИО Редактор».– Санкт-Петербург, 2003.
Р. ПЕРИН. Гипноз и мировоззрение.– «ЛИО Редактор».– Санкт-Петербург, 2002.
В. Б. АВДЕЕВ. Расология.– «Белые альвы».– Москва, 2005.

...

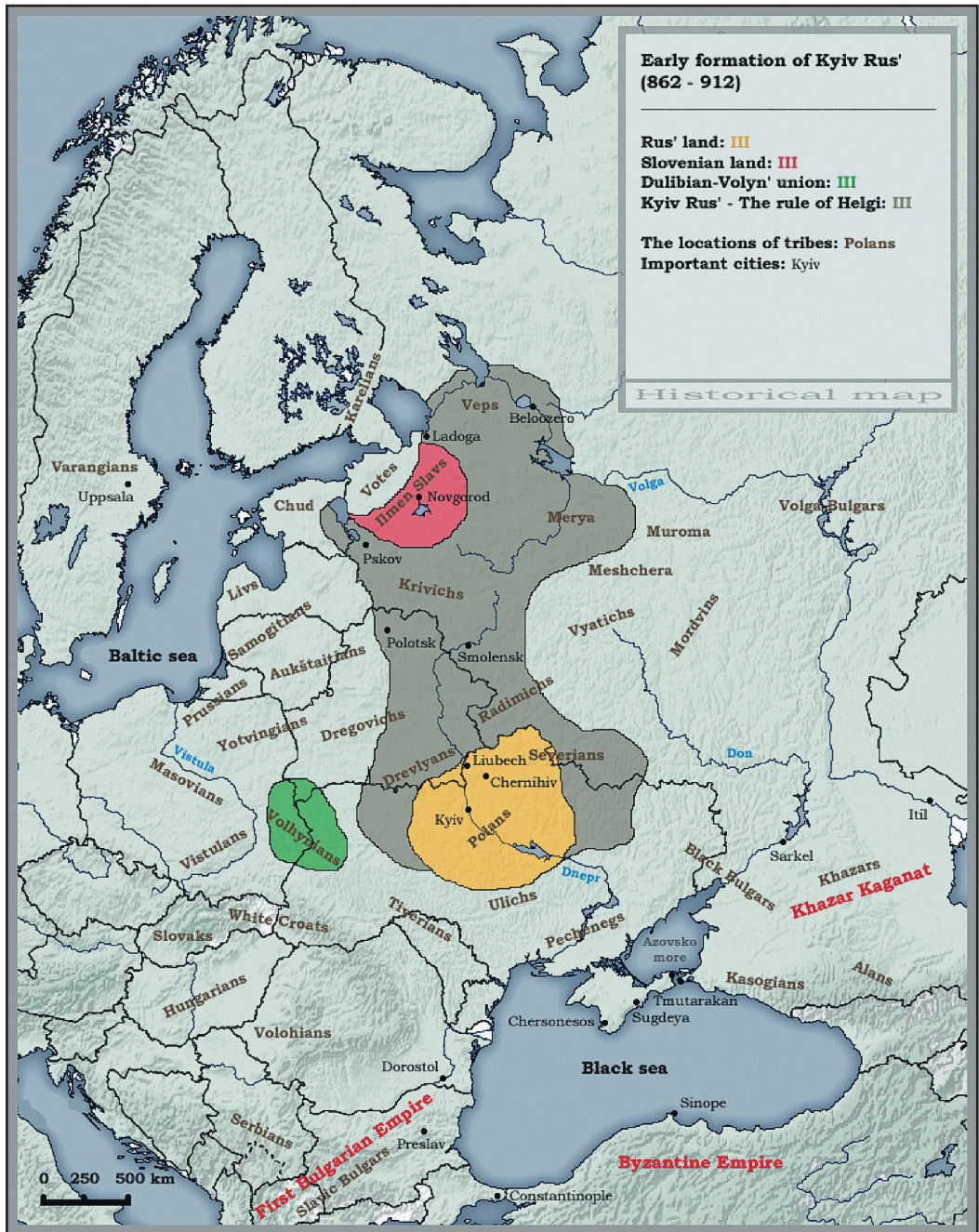
В. А. ПРОННИКОВ, И. Д. ЛАДАНОВ. Японцы.– «Наука».– Москва, 1983.
КНИГА САМУРАЯ.– «Евразия».– Санкт-Петербург, 1998.
СУНЬ-ЦЗЫ. Искусство стратегии.– «Эксмо».– Москва, 2005.
СБОРНИК СВЕДЕНИЙ О КАВКАЗСКИХ ГОРЦАХ.– МНТПО «Адир».– Москва, 1992.
МАРТІН ФЕЛЕР. Пошуки, спогади, роздуми єврея, який пам'ятає своїх дідів, про українсько-єврейські взаємини, особливо про нелюдське і людяне в них.– «Відродження».– Дрогобич, 1998.
ИЦХАК МАОР. Сионистское движение в России.– Библиотека-Алия, 1977.
А. И. СОЛЖЕНИЦЫН. Двести лет вместе.– Вагриус.– Москва, 2006.
РАБИ ЙОСЕФ ТЕЛУШКИН. Еврейский мир.– Лехаим-Москва, 1998; Гешарим. Иерусалим. 5758.
СУБККОМАНДАНТЕ МАРКОС. Четвёртая мировая война.– Ультра. Культура.– Екатеринбург, 2005. – (Жизнь Запрещённых Людей).
ИГНАСИО РАМОНЭ. «Беспорядочная планета» в «Геополитика Хаоса». Третья форма взгляда.– Ле Монд Дипломатик. Апрель, 1997.
ТОМАС СЕГОВИЯ. Книга обвинений.– Мехико, 1996.

СТАТТІ. ДОСЛІДЖЕННЯ

В'ЯЧЕСЛАВ ЛИПИНСЬКИЙ. Націоналізм, патріотизм і шовінізм.
ЙОСИП ПОЗИЧАНЮК. До питань боротьби за УССД.
Э.В. ЭРИКСОН. Об убийствах и разбоях на Кавказе.– «Вести психологии, криминальной антропологии и гипнотизма». Под. ред. В. Бехтерева.– С.-Петербург, 1906.
ПІВТОРАК ГРИГОРІЙ. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов.
Демоскоп Weekly. <http://demoscope.ru>
Переписи населения в России. <http://ru.wikipedia.org>

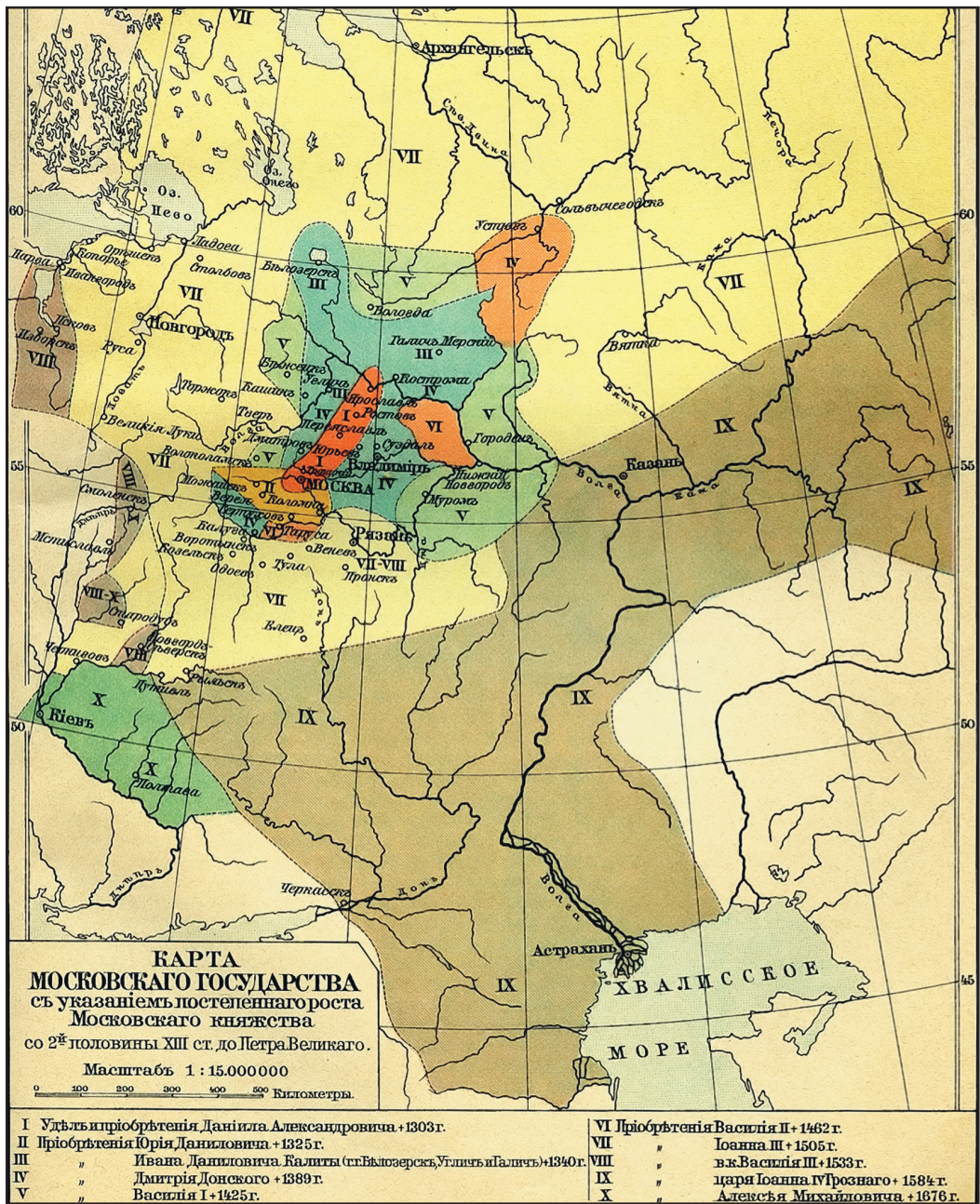
**Східні слов'яни у VIII – середині IX століть.
До експансії у наступних століттях варягів,
монголо-татар і литвинів.**

Київська Русь за часів Аскольда, Діра та Олега. 862–912 роки.
 Фінно-угорські племена реально перебували
 поза межами початків Русі.

Велике князівство Литовське, Руське і Жмудське (Литовсько-Руська держава) у XII-XV ст. За винятком Новгородської землі і теренів фінських племен Залешанщини, землі давньої Русі понад двісті років були в окремій державі.

Карта Московської держави із вказанням поступового росту Московського князівства з другої половини XIII ст. до Петра I. Большая энциклопедия под редакцией Южакова . Т. 16. С.-Петербург. 1896–1913. Наочний вигляд народження нової держави на теренах Залешанської землі.

Науково-публіцистичне видання

Сергій ЖИЖКО

ПЕРЕТВОРЕННЯ

Відповідальний за випуск *Василь Клічак*

Художнє оформлення *Василя Василенка*

Фотохудожник *Юлія Гордієнко*

Редагування та коректура *Тетяни Білецької*

Макетування *Марини Коновалової*

Переведення аудіофайлів у текст *Анатолія Чуйка*

Підписано до друку 29.07.2011.

Формат 70x100/₁₆. Гарнітура Calibri+Times. Друк офсет.

Папір офсет. Умовн.-друк. арк. 35,47. Обл.-вид. арк. 33,75.

Зам. .

Видавничий центр «Просвіта»

031150, Київ, вул. Анрі Барбюса, 51/2

тел. (044) 529-25-41

Свідоцтво № 2800 серія ДК від 24.05.2004

Електронна адреса автора: sergij.zhyzhko@gmail.com

Жижко С. А.

Ж70 Перетворення .– К.: Видавничий центр «Просвіта», 2011.– 440 с.

ISBN 978-966-2133-67-7

Книга «Перетворення» є концептуальним продовженням першої книги автора «Нація як спільнота» (2008).

У понад шістдесяті есе-нарисах автор апелює до національної пам'яті, свідомості, спонукаючи читача вийти із забуття свого українського ества, здійснити спільне національне зусилля-перетворення духу і поступу, аби стати господарями своєї долі.

4702640201
Ж ————— Без оголош.
2011

ББК 84Ук7-4